

LIETUVOS
ENERGETIKA

UDK 621.3(474.5)
Li233

*Knyga skirta Lietuvos energetikos pradžios
125 metų jubiliejui*

LIETUVOS ENERGETIKA

Lietuvos energetika iki 1944 m.

LIETUVOS ENERGETIKŲ SENJORŲ KLUBAS

Sudarytojas Vilius ŠADUIKIS

ISBN 978-609-431-083-6

© Lietuvos energetikų senjorų klubas, 2017
© „Trys žvaigždutės“, 2017

Vilnius, 2017

Redakcinė kolegija

Vilius ŠADUIKIS – pirmininkas
Vytautas MIŠKINIS – pirmininko pavaduotojas
Anzelmas BAČAUSKAS
Stasys BILYS
Saulius KUTAS
Viktoras MEKAS
Zenonas RUŽINSKAS
Rimvydas STRAZDAS
Vitulis VALEIKA
Laimė VALOTKIENĖ

Redkolegijos nariai ir leidėjai.

Iš kairės: Viktoras Mekas, Jeronimas Laucius, Anzelmas Bačauskas, Vilius Šaduikis, Rimvydas Strazdas, Zenonas Ružinskas, Vytautas Miškinis, Stasys Bilys, Laimė Valotkienė, Vitulis Valeika, Saulius Kutas

PRATARMĖ

Lietuvos energetikų senjorų klubas tęsia enciklopedinio leidinio „Lietuvos energetika“ leidybą. Primename, kad pirmajame tome (1982) aprašyta Lietuvos energetikos istorija nuo seniausių laikų iki 1940 m. Antrajame tome (1992) apžvelgta mūsų šalies energetikos raida nuo 1940 m. iki 1990 m. Trečiajame tome (2004) pateiktas Lietuvos energetikų biografijų žinynas, ketvirtajame (2006) – pratęstas biografijų žinynas bei pateikti iškilų energetikų prisiminimai, o V t. tęsia Lietuvos energetikos istoriją ir apima Nepriklausomybės laikotarpį nuo 1990 iki 2014 m.

Leidinyje „Lietuvos energetika“ VI t. yra skirtas mūsų energetikos ištakoms ir asmenybėms, kurios tą istoriją kūrė. Seniausia pas mus – tai šiluminė energetika, nes būsto šildymas buvo aktualus nuo pat žmonijos egzistavimo pradžios. Bus prisimintos ir mūsų protėvių trobelės, ir jų statytos galingos pilys. XIX a. Klaipėdoje (1861) ir Vilniuje (1863) atsirado dujų fabrikai, o tuo pačiu ir gatvių apšvietimas. Kitas etapas – elektros atsiradimas ir toliau prasidėjęs elektrifikavimo bumas. Leidinyje aprašytos visos pirmosios Lietuvos elektrinės Vilniuje (1903), Klaipėdoje (1900), Kaune (1900) ir Šiaulių regione. Toliau yra aprašyta energetikos plėtra tarpukario Lietuvoje, kai po I Pasaulinio karo teko viską pradėti iš naujo. Šiam darbui reikėjo specialistų, todėl leidinyje pateikta informacija apie inžinierių energetikų ruošimą 1922 m. pradėjusiame veikti Lietuvos universitete (nuo 1930 m. – VDU) bei Kauno Aukštesniojoje technikos mokykloje. Leidinyje pateikiama kas buvo tie pirmieji mokytojai ir profesoriai, kurie žinių įgijo užsienio aukštosiose mokyklose. Atsiradus saviems specialistams susikūrė Lietuvos inžinierių sąjunga, pradėtas leisti žurnalas „Technika ir ūkis“.

Energetikos plėtrai Lietuvoje didelis impulsas buvo 1936 m. įkurtas Energijos komitetas, kuris pradėjo sistemingą, valstybės kontroliuojamą šalies energetikos raidą. To laikotarpio žymiausi pasiekimai – tai naujos Klaipėdos ir Petrašiūnų elektrinės, Kauno klinikinė ligoninė (1939) su savo katiline ir centralizuota šildymo sistema ir Rėkyvos elektrinė (1940), kurią projektavo, statė ir aptarnavo jau savi specialistai. Deja, po II Pasaulinio karo didelė dalis mūsų aukštos kvalifikacijos specialistų ir profesūros pasitraukė į Vakarų ir buvo nepelnytai užmiršti. Gerai, kad informaciją apie juos išsaugojo Amerikos lietuviai ir jų leidiniai.

Nuoširdžiai dėkojame visiems, pirmiausia energetikos asociacijoms NLEA, LEEA, LŠTA, padėjusioms paruošti daug informacijos talpinantį leidinį.

Knyga „Lietuvos energetika“ VI t. skirta ir energetikos specialistams, ir visiems besidomintiems energetika.

ENERGETIKOS VETERANO ŽODIS

Ši knyga primins, kokia buvo Lietuvos energetikos pradžia ir kas buvo jos kūrėjai. Pagrindinis dėmesys – tik susikūrusiai nepriklausomai Lietuvai ir jos žingsniams vystant energetiką. Tai laikas, kai po Pirmojo pasaulinio karo reikėjo pradėti viską iš naujo, ir ta pradžia nebuvo lengva. Toliau per du dešimtmečius buvo padarytas ryškus proveržis pirmyn. Pirmiausia reikėjo išspręsti specialistų ruošimą. Jau 1920 metais pradėjo veikti Aukštesnioji technikos mokykla, o 1922 m. – Kauno universitetas, kuriame buvo Technikos fakultetas, o jame – elektrotechnikos katedra ir laboratorija. Čia paruošti specialistai su išmanymu ir dideliu entuziazmu 1936 m. įsteigė Energijos komitetą, toliau 1937 m. – akcinę bendrovę „Elektra“. Jauni vietiniai specialistai suprojektavo, pastatė ir 1940 m. paleido Rėkyvos elektrinę, veikiančią vietiniu kuru.

Buvo paruošti su didele perspektyva (iki 1960 m.) Lietuvos elektrifikavimo plano metmenys. Buvo apskaičiuota šiai perspektyvai reikalinga elektrinė galia ir pamečiui išvardyti energetikos statybos objektai – elektrinės, aukštos įtampos tinklai, pastotės. Pagrindiniai šio plano punktai – Neries kaskados elektrinės, iš jų pirmoji – Turniškių 14 MW hidroelektrinė, Antalieptės 2 MW hidroelektrinė, toliau – Nemuno hidroelektrinių kaskados statyba.

Pokario metais energetika Lietuvoje buvo plėtojama siekiant patenkinti respublikos poreikius, o po 1962 m., sudarius Jungtinę šiaurės-vakarų energetinę sistemą, buvo vystoma remiantis ne tik respublikos, bet ir regiono poreikiais. Tačiau prieškarinės energetikos pagrindinės idėjos: savos elektros energijos gamyba, Kauno HE statyba, vietinių kuro išteklių panaudojimas, pagrindinio 110 kV tinklo žiedinė konfiguracija, buvo panaudotos ir realizuotos. Tai vyko neatsitiktinai: tuometiniam Valstybinio mokslo ir technikos komiteto Energetikos skyriui vadovavo Juozas Linkaitis. Jis, remdamasis prieškarinės Lietuvos patirtimi, su kuria buvo gerai susipažinęs dirbdamas Lietuvos energijos komitete, pasiūlė pagrindinių Lietuvos energetikos klausimų sprendimų paruošimui įkurti Nuolatinę energijos ugdymo komisiją. Ši komisija buvo įpareigota numatyti pagrindines Lietuvos energetikos plėtojimo ir valdymo kryptis, svarstyti energetikos plėtojimo ir valdymo perspektyvinių planų ir prognozių metmenis, teikti šiais klausimais

pasiūlymus, reikšti nuomonę dėl naujų svarbių energetinių objektų statybos ir energetinių sistemų tolesnio vystymo tikslingumo, teikti pasiūlymus dėl energetikos mokslinių tyrimo darbų tematikos, jų vykdymo ir finansavimo, dėl energetikos specialistų rengimo. Ilgą laiką šiai komisijai vadovavo akademikas prof. Algirdas Žukauskas, komisijos sekretorius – Juozas Linkaitis, nariai – profesorai Leonas Kaulakis, Mykolas Lasinskas, Jurgis Vidmantas, inž. Antanas Gruodis (visi Energijos komiteto nariai), jauni gabūs energetikai: Justinas Nekrašas ir Pranas Noreika. Įskaitant visą eilę vadovaujančių darbuotojų, komisijoje buvo 22 nariai. Kadangi man pačiam teko dalyvauti šios komisijos veikloje, prisimenu audringas diskusijas parenkant vietą atominėi elektrinei, nes buvo 10 variantų. Vienas iš tų variantų (prie Strėvos) buvo pritaikytas 1959 m. būsimos Lietuvos elektrinės statybai. Kiek vėliau panaši diskusija vyko dėl hidroakumuliacinės elektrinės statybos Lietuvoje, nes buvo trys variantai: prie Anykščių, prie Sudervės ir prie Strėvos–Kruonio.

Šie prisiminimai patvirtina, kaip svarbu išsaugoti ir panaudoti jau sukauptą patirtį tolimesnei veiklai ir plėtrai. Deja, dažnai energetikos klausimai atiduodami į politikų rankas, o tada dažnai veikia interesų, arba paprasčiausio neišmanymo motyvai. Aš ir dabar su kraupu prisimenu, kiek teko iškentėti ir kiek priekaištų išgirsti dėl Kruonio HAE statybos. Prisiminkime energetikos sistemos draskymo į gabalus ir privatizavimo vėjus bei dabartinę bendrosios elektros rinkos naudą absoliutizavimą ir elektros energijos gamybos Lietuvoje neigimą. Gerai, kad iš klaidų truputį pasimokėme, bet buvo galima jų išvengti. O tam reikalingi kolektyviniai, gerai apgalvoti sprendimai. 2000 m. Helsinkyje įvyko Baltijos jūrą supančių šalių konferencija, kurioje buvo priimtas nutarimas šalių elektros rinkų harmonizavimui. Jame konstatuojama: „Privatizavimas kartu su nesugebėjimu sukurti konkurentiškas rinkas skatins monopolinio elgesio stiprėjimą. Kol valstybiniai savininkai turi galvoti apie kitus tikslus šalia pelno didinimo, privatūs monopolijų savininkai paprastai galvoja tik apie ekonominius aspektus. Valstybiniais savininkams paprastai nėra racionalu didinti pelną, ypač jei jie kontrolouoja rinkos kainas. Privatūs savininkai nebus laikomi atsakingi už energijos vartotojų gerovę, jų nereikia perrinkti ir t. t.“ Šiaurės šalių pavyzdys vienodai aiškiai demonstruoja jų pasirinkto kelio privalumus. Šių rekomendacijų įtakoje mūsų kaimynai estai ir latviai išsaugojo vieningas energetikos struktūras.

Likimas taip lėmė, kad man ilgą laiką teko dirbti Lietuvos energetinės sistemos vyriausiuoju inžinieriumi. Kadangi Nuolatinėje energijos ugdymo komisijoje pastoviai bendravome su akademiku A. Žukausku, kilo mintis plačiau panagrinėti energetikos istoriją Lietuvoje; bendro darbo rezultatas – 1982 m. knyga „Lietuvos energetika“ I t. Toliau, jau tik energetikų pastangomis, sekė kiti tomai. Šis VI t. grįžta prie energetikos ištakų temos, didelį dėmesį skiriant asmenybėms, kurios kūrė energetiką. Prieškario

nepriklausomos Lietuvos energetika yra mažokai aprašyta, o personalijos beveik nežinomos.

Ačiū energetikos veteranams, kad tęsia mūsų dar 1978 metais įkurto klubo idėją puoselėti energetikos istoriją. Jie kruopščiai, po kruopelę surinko išlikusią informaciją ir archyvinių autentiškų dokumentų pagalba parodė mūsų energetikos prieškarinio istoriją. Tai istorijos vadovėlis esamiems ir būsimiems energetikams, kurie gali pasimokyti, kaip reikia mylėti Tėvynę, kaip reikia plėsti jos energetiką, nes tai pagrindinis kelias, vedantis į šalies ekonominį klestėjimą. Tai paminklas tiems energetikams, kurie kūrė šią istoriją.

*Algirdas STUMBRAS,
Lietuvos energetikos sistemos
vyriausiasis inžinierius 1958–1992 m.*

Stasys BILYS

ENERGETIKOS PRADŽIA IR PLĖTRA LIETUVOJE IKI 1944 M.

Apie autorių

Stasys Bilys gimė 1934 m. rugsėjo 24 d. Margių k., Pagirių vlsč., Ukmergės aps. 1954 m. baigė Kauno politechnikumą, 1974 m. – Vilniaus inžinerinį statybos institutą. Dalyvavo montuojant pirmąsias 330 kV pastotes Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje. 1964 m. paskirtas Elektros tiekimo linijų statybos montavimo valdybos viršininko pavaduotoju, 1975 m. – valdybos viršininku, 1992 m. – įmonės „Tena“ generalinio direktoriaus pavaduotoju. Už darbus plėtojant energetikos sistemos tinklus 1987 m. jam suteiktas Lietuvos nusipelnusio inžinieriaus garbės vardas. 2010 m. apdovanotas Lietuvos energetikų Garbės ženklu.

Parašė ir išleido knygas: „Hidroelektrinių mirażai Lietuvoje“ (2010 m.), „Pirmosios elektrinės Lietuvoje“ I, II, III dalys (2011, 2012, 2013 m.).

LAIKOTARPIO APŽVALGA

1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Taryba paskelbė Lietuvos nepriklausomybę.

1918 m. lapkričio mėn. 11 d. Lietuvos Valstybės Tarybos prezidiumas patvirtino Ministrų kabinetą. Ministras pirmininkas prof. Augustinas Voldemaras pristatė Ministrų kabinetą Valstybės Tarybos plenumui.

1918 m. lapkričio mėn. 14 d. Lietuvos sostinėje Vilniuje, dalyvaujant Lietuvos Valstybės Tarybai, visuomenės ir spaudos atstovams, įvyko pirmojo ministrų kabineto posėdis. Įžanginę kalbą pasakė Lietuvos Valstybės Tarybos pirmininkas Antanas Smetona.

Pirmojoje Laikinosios vyriausybės Ministrų kabineto Deklaracijoje Ministras Pirmininkas prof. A. Voldemaras išdėstė pirmuosius ir svarbiausius uždavinius. Numatė Lietuvos elektrifikavimą ir elektros energijos gamybai panaudoti vandens galią:

„Dedant pamatą savo pramonei, mes vėl apsieiname krašto prigimties dovanomis. Tiesa anglių mes neturime ir per tai labai plačiai industrijos nesudarysim, bet kiek mums jėgos reikia galima gauti iš vandens. Vanduo duos elektros jėgą, kurios užteks fabrikams, geležinkeliams ir apšvietimui. Koks iš tų ypatybių vaizdas išeina? Lietuva pavirsta į didelius laukus ir sodus, gražias pievas, tarp kurių išmėtyti gražūs, paskendę žalumoj ūkininkų namai. Viensėdžiai ir miesteliai surišti lygiais keliais. Kraštas išbraižytas geležinkeliais. Į visas Lietuvos puses lengva nuvažiuoti. Vietomis užėini didesnę fabriką. Bet jo nerodo ištolo aukšti kaminai su dūmų debesiais. Jis elektra varomas, taigi galime pažinti, tik arčiau priėjus, kada išgirsti linksmą darbo užimą. Aplink jų auga eilė miestų ir miestelių. Skirtumas tarp miestų nedidelis: visi švarūs, visi malonūs, visi gyventi patogūs. Visur elektra, visur kanalizacija. Kas pamatys Lietuvą, pasakys „Čia darbo ir laimės šalis.“ (Lietuvos aidas, Nr. 132, psl. 2, 1918-11-15).

Vėliau spaudoje pirmoji Ministrų kabineto deklaracija minima, kaip „1918 m. Ministrų Kabineto Vilniuje deklaracija“.

Kovoje su priešais apgynus Lietuvos nepriklausomybę ir stabilizavus ekonominę padėtį, vyriausybė priėmė nutarimą surašyti įmones.

Finansų, Prekybos ir Pramonės ministerija dienraštyje „Lietuva“ 1920 m. kovo 2 d. paskelbė Aplinkraštį, kuriuo įpareigojamos „*Visos pramonės įstaigos, fabrikai ir dirbtuvės, kurios naudojami vandens, garo, dujų, elektros ar vėjo varikliais, arba žmonių, ir gyvulių jėga varomomis mašinomis, visos technikos ir statybos kontoros ir įstaigos registruotis pas savo Apskritis Viršininką ir gauti Finansų, Prekybos ir Pramonės Ministerijos, Pramonės Departamento leidimus.*“

Atlikus elektrinių patikrinimą, 1920 m. Lietuvoje (be okupuotos dalies) buvo 79 elektrinės, veikė 76. Iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios buvo įrengtos ir veikė 16 elektrinių.

Spartus Lietuvos miestų, miestelių ir net didesnių dvarų elektrifikavimas vyko Pirmojo pasaulinio karo metu. Vokiečių okupacinė karinė administracija 1915–1917 metais įrengė 38, privatūs asmenys – 7 elektrines. Tikslių žinių nebuvo apie 4 elektrines. Per 1918–1920 metus privatūs asmenys įrengė 14 elektrinių.

Dauguma elektrinių buvo įrengtos sumontuojant elektros generatorius prie esamų vandens ratų, vandens turbinų ir lokomobilių veikiančiuose malūnuose. Elektros tinklai tiesiami plieniniais laidais. Paskelbus nepriklausomybę, tokios laikino pobūdžio elektrinės atiteko susikūrusiems miestų savivaldybėms.

Ne visos elektrinės, pastatytos vokiečių karinės administracijos, atiteko Lietuvai. Rytų Lietuvoje, Ežerėnų (Zarasų) apskrityje buvusioje pafrontės zonoje vokiečių kariuomenės

poreikiams buvo pastatytos, tuo metu galingos, rajoninės elektrinės fronto reikalams. Pirmą kartą Lietuvoje jau 1916 metais buvo nutiesta apie 400 km 15 kV elektros tiekimo linijų, pastatytos elektrinės: Gulbinėje šiluminė su 750 kVA turbogeneratoriumi ir Andriėjūnuose 400 kVA dyzelinė, su trifaziais 3 kV įtampos kintamos srovės generatoriais. Elektros energija buvo tiekama į Uteną, Zarasus, Daugpilį, Dūkštą, Įlaukę, Aknystą ir apylinkes.

Gulbinės ir Andriėjūnų elektrinės vokiečiams pasitraukus išliko. Bet Lietuvą okupavus bolševikams ir vėliau besitraukiant, tos elektrinės buvo išardytos ir beveik visos mašinos išvežtos į Rusiją. Liko tik elektros tinklas.

Pirmoji elektrinė Lietuvoje buvo įrengta Rietavo dvaro lėntpjūvėje 1892 metais.

Kunigaikštis Bogdanas Oginskis 1981 m. nupirko iš Fimos Allgemeine elektricitats-gesellschaft (AEG) bendrovės nuolatinės srovės elektros generatorių 300 A, 120 V (apie 30 kW) galios, įrengė dvaro lėntpjūvėje prie lokomobilio. Dvaro apšvietimui panaudota apie 400 elektros lempučių, elektrinis apšvietimas įrengtas bažnyčioje ir pradėti elektrifikuoti pirmieji miesto gyventojų namai. 1892 m. balandžio mėn. 17 d., per Velykas elektra nušvietė bažnyčią ir nuo tada pasklido žinia per Lietuvą apie elektros šviesą ir pirmą elektrinę Lietuvoje.

Apie pirmąją hidroelektrinę Lietuvoje ir šiuo metu dar rašoma, kad įrengta prie Virvytės upės XX a. 1-ame dešimtmetyje.

Ieškant tai patvirtinančių dokumentų paaiškėjo, kad pirmoji hidroelektrinė Lietuvoje buvo Kretingoje 1890 m. grafo Juozapo Tiškevičiaus dvare ant Dupulčio upelio esančiame vandens malūne įrengus apie 4 kW galios nuolatinės srovės generatorių. Kad Kretingos dvaro rūmų apšvietimui 1890 metais buvo naudojama elektra, patvirtina Kauno gubernijos statistikos komiteto kasmetinis leidinys „Kauno gubernijos 1890 metų atmintinė knygutė“, kurią sudarė Kauno gubernijos statistikos komiteto narys-sekretorius Konstantinas Gukovskis. Buvo apšviesti tik dvaro rūmai ir žinia apie elektros šviesą po Lietuvą nepasklido.

Kretingos miestas elektrifikuotas vokiečių karinės administracijos 1916 metais.

Didžiausių Lietuvos miestų: Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir Šiaulių miestų elektrifikavimas vyko skirtingais keliais ir turėjo labai didelę įtaką Lietuvos elektrifikavimo eigai, pramonės vystymui ir valstybės stabilumui.

Kauno miestas per visą Lietuvos nepriklausomybės laiką buvo valstybės centru, laikinąja sostine, ir miesto elektrifikavimas, patekęs į koncesininkų rankas, turėjo lemiamą įtaką valstybės elektrifikavimo eigai.

Kauno miesto centrinė elektrinė, pastatyta koncesininko R. Šmatcerio pradėjo veikti 1900 m. Nuo 1912 m. Kauno centrinė elektrinė priklausė belgų akcinei bendrovei („Compagnie d'Electricité de Kaunas à Bruxelles“).

Modernizuoti ir plėsti centrinę elektrinę, kuri, pasibaigus koncesijos laikui, turėjo atitekti Kauno miesto savivaldybei, akcininkams buvo nenaudinga, o didėjant miesto elektros energijos poreikiams, reikėjo naujų pajėgumų. Tie patys savininkai 1923 m. Kaune įsisteigė Lietuvos rajoninių elektros stočių akcinę bendrovę, kuri galėjo gaminti ir parduoti elektros energiją. Elektros šviesos gaminimo Kauno miestui apšviesti akcinei bendrovei.

Lietuvos rajoninių elektros stočių akcinė bendrovė buvo apskaičiavusi, kad koncesijos laikotarpiu, iki 1950 m., augantiems Kauno miesto ir apylinkių elektros energijos poreikiams padengti užteks pastatyti hidroelektrines prie Neries – pirmąją ties Kleboniškiu 6500 kW galios 1927–1930 m. ir antrąją – ties Jonava apie 20000 kW, (2×10000) galios. Pirmojo hidroagregato eksploatacijos pradžia apie 1938 m., antrojo apie 1940.

1921 m. įsteigta akcinė bendrovė „Galybė“, kuri ketino per 3 metus pastatyti hidroelektrines ties Eiguliais prie Neries ir per 6 metus Birštono kilpoje, pateikė Seimui prašymą suteikti koncesiją penkiasdešimčiai metų. Seime pradėtas svarstyti koncesijos suteikimo įstatymas.

Tokie „Galybės“ ketinimai griovė Lietuvos rajoninių elektros stočių akcinės bendrovės planus statyti hidroelektrines prie Neries nuo Kauno iki Jonavos.

Lietuvos rajoninių elektros stočių akcinė bendrovė 1924 m. lapkričio 14 d. pateikė Seimui prašymą suteikti koncesiją statyti hidroelektrines prie Neries upės.

Prasidėjo atkaklios varžytinės tarp Elektros šviesos gaminimo Kauno miestui apšviesti akcinės b-vės ir akcinės bendrovės „Galybė“.

1925 m. kovo 10 d. Seimas pirmu skaitymu akcinės bendrovės „Galybė“ koncesijos projektą pripažino svarstytinu.

Lietuvos Seimas 1925 m. birželio 23 d. hidroelektrinių statybos koncesijos klausimą atidėjo neribotam laikui.

1928 m. Lietuvos rajoninių elektros stočių akcinė bendrovė pradėjo Petrašiūnų šiluminės elektrinės statybą. Pirmieji du 3200kW galios turbogeneratoriai paleisti 1930 m. lapkričio 11 d.

Vilniaus miesto dujinį apšvietimą įrengė koncesininkai, o, pasibaigus koncesijos laikui, miesto magistratas miesto apšvietimo ir elektrinės statybą vykdė savo jėgomis ir savo veikla tarnavo miesto gyventojų interesams. Didėjant elektros energijos vartojimui jau 1925 metais pradėta domėtis Neries vandens galios panaudojimu. Tais metais Viešųjų darbų vandens skyriaus direkcija parodai Bazelyje paruošė Vilniaus krašto vandens energijos panaudojimo schemas. Pagrindinis energijos šaltinis – Neris upė.

Buvo planuojama Vilniaus krašte pastatyti šešias hidroelektrines. 1938 metais buvo pradėta statyti 14000 kW galios Turniškių hidroelektrinė su žuvitakiu žuvims ir šliuzu laivams praplaukti.

Tuo norėta įgyvendinti Konstantino Tiškevičiaus, 1857 metais praplaukusio visą Nerį

nuo versmių iki žiočių, išvalgas, apie Neris upės panaudojimą galios ir vandens turizmo tikslams. Ir kad turistai, plaukdamis laivais Nerimi, gėrėtusi gamtos grožiu, miesteliais, miestais, piliakalniais ir išlikusiomis pilimis, kurios primins Lietuvos garbingą praeitį.

1939 metais spalio mėn. Lietuvai atgavus Vilniaus kraštą buvo perimta ir statoma Turniškių hidroelektrinė. Vilniaus miesto elektrinės galios pakako miestui aprūpinti elektra, bet augančius poreikius nuo 1941 metų turėjo padengti Turniškių HE ir, nutiesus 100 kV liniją į Kauną, ji iki 1947 m. galėjo visiškai patenkinti Vilniaus ir Kauno miestų poreikius parduodama urmo kaina 1 kWh už 4,2 ct Vilniuje ir 5,2 ct Kaune.

Petrašiūnų elektrinė pardavinėjo koncesininkams elektros energiją urmo kaina: 1 kWh – 20 ct, koncesininkai kauniečiams – po 80 ct. Toks kainų skirtumas kėlė koncesininkams baimę.

Prasidėjo Turniškių HE projekto tikrinimas, perprojektavimas ir hidroelektrinės statyba sužlugdyta.

Klaipėdos mieste 1861 metais miesto Magistrato lėšomis pastačius dujų fabriką prasidėjo miesto gatvių ir privačių namų dujinis apšvietimas. 1900 m. pastatyta centrinė elektrinė skirta tiekti elektros energiją tramvajaus tinklui. Tramvajus paleistas 1904 metais. Elektrą pradėjus vartoti pastatų apšvietimui, palaipti augo elektros energijos vartojimas. Tačiau ir dujų vartojimas didėjo, nes dujos buvo vartojamos ne tik apšvietimui, bet buityje ir pramonėje.

1923 m. liepos 29 d. pradėjo veikti koncesininkų pastatyta Bačiūnų elektrinė, kuri naudojo vietinį kurą – durpes. Šiaulių miestui buvo užtikrintas patikimas elektros energijos tiekimas.

Šiaulių miesto savivaldybė 1932 metais nusipirko Bačiūnų elektrinę ir savo rankose turėjo elektros gamybą ir skirstomąjį tinklą. Galėjo reguliuoti elektros energijos kainą bei savivaldybės reikmėms gaunamą pelną ir nei lito už kurą nei šleisdavo į užsienį už kurą.

Tai, kad Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje ir Šiauliuose įsisteigė viešosios centrinės elektrinės, nors Vilnius ir Klaipėda tam tikrą laiką buvo atplėšiami nuo Lietuvos, prisidėjo prie Lietuvos energetikos ir apskritai technikos pažangos, jose buvo sumontuoti galingi generatoriai, labai našūs katilai ir kiti įrenginiai. Jų skirstomojo tinklo apimtis ir schemos buvo naujovė Lietuvoje. Centrinės elektrinės prisidėjo ir prie pramonės centrų stambųjų miestų ekonomikos bei kultūros raidos. Žengti pirmieji centrinio šildymo ir atliekinės šilumos panaudojimo žingsniai. Susipažindami su šių miestų elektrifikavimo istorijomis išsiaiškinsime elektrifikavimo eigą nuo pirmųjų apšvietimo žibintų iki Antrojo Pasaulinio karo pabaigos.

Reikia paminėti, kad ir geležinkelio stočių elektrinės tiekėdavo elektros energiją miestams.

Šiaulių geležinkelio stoties, tuo metu galinga, apie 150 kW galios, elektrinė nuo

1920 metų iki 1923 m. liepos 29 d., kuomet pradėjo veikti Bačiūnų elektrinė, buvo viintelė elektros energijos tiekėja Šiaulių miestui.

Mažeikių miesto skirstomasis tinklas pagal koncesiją priklausė geležinkelio stoties elektrinei, kuri ir tiekė elektros energiją miestui. Pasibaigus koncesijos galiojimui, nuo 1935 metų miesto skirstomasis elektros tinklas tapo miesto nuosavybė.

Kybartų (Virbalio) geležinkelio stotyje 1865 metais pastatytas dujų fabrikas ir geležinkelio stotyje įrengtas dujinis apšvietimas. Yra išlikęs dujų fabriko pastatas.

1900 m. pavasarį Karaliaučiaus elektromonteriai nutiesė elektros tiekimo liniją iš Vokietijos pasienio Eitkūnų miesto per valstybinę sieną. Kybartų geležinkelio stotyje ir mieste įrengė elektrinį apšvietimą. Dujų fabrikas tapo nenaudojamas.

1915 m. Vokietijai okupavus Lietuvą, vokiečių karinė administracija dujų fabriko patalpose įrengė elektrinę. 1919 metais atsitraukdami iš Lietuvos elektrinę perdavė Lietuvos geležinkelių valdybai.

Vilniaus geležinkelio stoties elektrinė tiekė elektros energiją Vilniaus geležinkelio stotiai, Naujininkų ir Dzūkų gatvių rajonų gyventojams, Naujosios Vilnios, A. Panerių, Lentvario, Trakų geležinkelio stotims ir tų miestų gyventojams. Papildomą elektros energijos kiekį pirko iš Vilniaus miesto elektros tinklo.

Paskelbus nepriklausomybę, vokiečių okupacijos metu pastatytos elektrinės paskelbtos valstybės nuosavybe. Daug elektrinių atiteko miestų savivaldybėms.

Pirmais nepriklausomybės metais dėl savo nepatyrimo ir kitų priežasčių savivaldybės elektros energijos tiekimą dažniausia atiduodavo atskiriems asmenims koncesijon, sudarydamos sau ir vietos gyventojams – elektros energijos vartotojams – labai nepalankias sutartis.

Šie trūkumai pasireiškė todėl, kad savivaldybės energetikos srityje dirbo kiekviena atskirai. Kad pasiekti didesnio planingumo ir tikslingumo, vyriausybė prie Vidaus reikalų ministerijos įsteigė referento pareigybę elektros reikalams. Savivaldybės kiekvienu metu centre galėjo gauti reikalingų paaiškinimų ir patarimų.

Perimant elektrines ir miestų elektros tinklus, pasireiškė energetikų trūkumas. Lietuvoje buvo tik keletas energetikų, kurie buvo baigę aukštąsias mokyklas užsienyje. Tuo pasinaudodami koncesininkai nustatė tokias elektros energijos kainas, kad, to nepakęsdami, žmonės (turbūt viintelis atvejis Europos energetikos istorijoje) 1933 m. Kaune ir kituose miestuose suorganizavo „Elektros boikotą“, kuris baigėsi pergale ir kaina buvo sumažinta.

Augant miestų elektros energijos vartojimui, elektrinėse buvo įrengiami galingesni elektros generatoriai, nuolatinė srovė keičiama į kintamą. Vandens ratai buvo keičiami turbinomis. Plečiami ir rekonstruojami miestų elektros tinklai.

Lietuvos specialistai, gindami visuomenės interesus, sugebėjo įtikinti vyriausybę, kad ir geriausias koncesininkas, kad ir mažiausią pelną, bet deda į savo kišenę. Įvertindama energetikų pasiūlymus, 1934 metais vyriausybė pripažino, kad elektros energijos ėmėjų

interesai, tinkamas elektrinių įrengimas, pastovus ir saugus energijos tiekimas elektros stočių savininkų yra pamirštami. Įpareigojo savivaldybes pasibaigus koncesijos laikui, o esant galimybei ir anksčiau, perimti savo žinion miesto elektrines ir elektros tinklus.

Savivaldybės 1933 metais turėjo vos tik 8 elektrines su paskirstymo tinklu ir 3 elektros energijos paskirstymo tinklus, tai 1938 m. turėjo 20 elektrinių su paskirstymo tinklu ir 6 elektros energijos paskirstymo tinklus.

1937 m. Lietuvoje iš importuotų išteklių buvo pagaminta 84% visos elektros energijos (73% iš akmens anglių ir 11% iš dyzelinio kuro) ir tik 16% iš vietinių energijos išteklių (13% pagaminta iš durpių, 2% iš malkų ir 1% iš hidroenergijos).

1939 metais prasidėjęs karas apsunkino galimybę nusipirkti importuojamo kuro ir sutrikdė elektrinių, vartojančių akmens anglį ir dyzelinį kurą, elektros energijos gamybą. Sudėtinga padėtis susidarė Vilniaus centrinėje elektrinėje, kuri nesukaupė akmens anglių atsargų žiemai. 1940 m. vasario 21 d. elektrinė keturias valandas visame Vilniaus mieste buvo nutraukusi elektros energijos tiekimą, nes neturėjo akmens anglių. Petrašiūnų elektrinė kuro krizę pergyveno lengviau, nes kurui vartojo akmens anglį ir durpes. Bačiūnų elektrinė vartojo durpes ir veikė įprastu režimu.

Visos savivaldybės ribojo elektros energijos vartojimą, nes nutruko dyzelinio kuro tiekimas. Tik Kėdainių savivaldybės elektrinė, įsirengusi 1939 m. vasarį du dujų generatorius ir du dujų vidaus degimo variklius, dujų gamybai naudojo malkas ir veikė be apribojimų. Gyventojams, naudojantiems žibelines lempas, žibalas buvo parduodamas pagal talonus.

Prasidėjus kuro krizei valdantieji suvokė, kad, pataikaudami koncesininkams ir neleidami statyti hidroelektrinių, nevykdydami 1918 m. Ministrų Kabineto Vilniuje deklaracijos, įstūmė Lietuvą į visišką energetinę priklausomybę nuo kaimyninių valstybių.

Lietuva apie 80% elektros energijos gamindama iš importuojamo kuro buvo nepriklausoma nuo vieno tiekėjo, bet, prasidėjus karui ir nutrukus kuro tiekimui, įsitikino, kad tik naudojant savo energijos šaltinius gali užtikrinti energetinį savarankiškumą.

Valdantieji pradėjo diskusijas apie nuosavų energijos šaltinių naudojimą. Per tautininkų klubo diskusijas pateikti pasiūlymai:

1940-04-11. Visų kalbėtojų nuomonę galima sukrauti į vieną, kad reikia skubiai ir greitai elektrifikuoti Lietuvą, kad tuo reikalu negali būti jokio delsimo, kad reikia daryti griežtai ir radikaliai, neatsižvelgiant į jokių parapijinius reikalus, savivaldybių ar kitų.

Tačiau ir po visų nepasisekimų ir klaidų reikia rūpintis, kad elektros reikalai eitų ne žingsniais, bet šuoliais.

1940-04-30. Buvo aptarti Lietuvos supramoninimo klausimai ir, kaip pagrindas tam tikslui pasiekti, būtinybė užsitikrinti pigios elektros energijos tiekimą. Pigią elektros energiją, nepriklausomą nuo užsienio tiekėjų, Lietuvoje galėjo tiekti tik hidroelektrinės.

Kol nebus pigios elektros energijos, tol mūsų pramonė negalės tinkamai plėstis. Todėl svarbu, kuo skubiausiai vykdyti Lietuvos elektrifikavimo planą išnaudojant mūsų krašto pigius energijos išteklius.

1940-05-10. Toks mūsų tautinio ir valstybinio vieningumo supratimas ne nuo šiandien yra mūsų valstybės prezidento A. Smetonos skelbiamas, į gyvenimą perkeliamas, visur reikalaujamas ir palaikomas.

Supratusi ir įvertinusi neišblėsusią energetinio sąjūdžio dvasią, Lietuvos vyriausybė, norėdama užtikrinti valstybės energetinį savarankiškumą, 1940 m. gegužės 14 d. radikaliai pakeitė elektrifikavimo plano metmenis ir numatė išnaudoti upių vandens energiją, vykdyti Lietuvos pažangių specialistų ir visuomenės norą – pradėti Neries hidroelektrinių kaskado statybą ir ant Nemuno pastatyti Kauno ir Birštono hidroelektrines. Visas elektrines sujungti į vieningą energetinę sistemą. Elektrifikuoti Lietuvos kaimą.

Lietuvos elektrifikavimo tinklo metmenys ir lemtingas užrašas:
„Ši schema pakeista Elektros ūkio sekcijos nutarimu 1940 V 14 d.“
(LCVA, F. 386, Ap. 1, B. 1120)

Bet istorija naujo Lietuvos elektrifikavimo plano vykdymui skyrė tik trisdešimt dienų. 1940 m. birželio 15 d. SSSR okupavo Lietuvą.

VILNIAUS MIESTO DUJŲ ĮMONĖ IR ELEKTRINĖS

Vilniaus gatvės pastoviai pradėtos apšviesti tik XVIII a. pabaigoje. Apšviestos buvo pagrindinės gatvės bei aikštės. Kitose miesto dalyse gatvių apšvietimas priklausė nuo namų savininkų noro. Gatvių žibintai nustatytais valandomis buvo uždegami vakare ir gesinami rytą. Vasarą žibintų iš viso nedegdavo.

Degalams vartotas kanapių aliejus, vėliau spirito-terpentino mišinys, o nuo XIX a. 8-ojo dešimtmečio pabaigos – žibalas. Žibalas atpigino apšvietimą, ir gatvėse gausėjo žibintų. Žibintai buvo paprastos keturkampės įstiklintos dėžės. 1824 m. Vilniaus gatvėse pasirodo vadinamieji Varšuvos žibintai, įstiklinti apvaliais stiklais. 1832 m. Vilniuje iš viso švietė 559 žibintai, iš jų 28 Varšuvos tipo.

Iki 1863 m. sukilimo caro valdžia mažai tesirūpino Vilniaus apšvietimu. Atstumas tarp žibintų buvo didelis ir aliejiniai bei spiritiniai-terpentiniai žibintai nepajėgdavo bent įmanomai apšviesti gatvių.

Tamsios, prastai apšviestos gatvės sukilimo metu kėlė susirūpinimą policijai ir cariniams pareigūnams. Labiausiai nerimavo generalgubernatorius Muravjovas. 1863 m. birželio mėnesio pradžioje jis rašė Vidaus reikalų ministerijai apie būtinumą pagerinti Vilniaus gatvių apšvietimą. Muravjovas siūlė įrengti dujinį apšvietimą. 1862–1866 m. vakare ir naktį miesto gyventojai privalėjo vaikščioti tik su žibintais. Išeiti naktį be žibinto buvo griežtai draudžiama.

1863 m. miesto dūma gavo Peterburgo pirklio prancūzo A. Lalanso pasiūlymą įrengti Vilniuje dujinį apšvietimą. Bet miesto valdžia neturėjo lėšų. Gavus lėšų iš caro išdo generalgubernatoriaus įsakymu jos perduotos miestui. Skubiai buvo parengtas dujų fabriko bei miesto gatvių apšvietimo dujomis projektas. Lapkričio 14 d. po ketvirtos svarstymo miesto dūma projektą patvirtino. Lapkričio 19 d. A. Lalansas pasirašė su miesto valdžia sutartį. Pagal sutartį jis gavo gatvių apšvietimo monopolijos teisę 25 metams. Pasirašius sutartį, nedelsiant buvo pradėta statyti dujų fabriką ir kloti dujų vamzdžius gatvėse (Inž. Napoleonas Dūda. Vilniaus apšvietimas, Mokslas ir gyvenimas, Nr. 12, 1977 m.).

Dujų fabriko teritorija užėmė 1,2 ha plotą. Jis buvo pastatytas miesto pakraštyje, bet po 20 metų atsidūrė miesto centre (dabar Vienuolio g., kur šandien Operos ir baletų teatras). Tai neleido plėsti dujų fabriko bei sukėlė nemažą konfliktų tarp fabriko vadybės ir miesto administracijos.

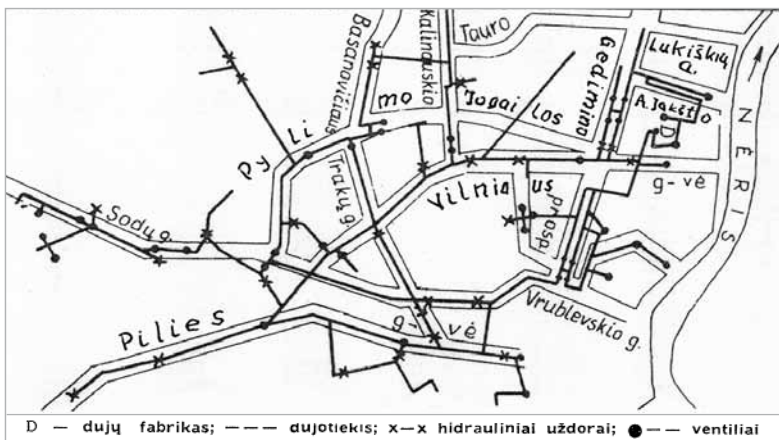

Vilniaus dujų fabriko planas (fabriko teritorija nuspalvinta žaliai), 1908 m.
Plati gatvė – (Jurgio) dabar Gedimino prospektas (LVIA, F. 938, Ap. 1, B. 67, L. 63)

Fabriko įrenginiai buvo gauti iš Vokietijos. Pagrindinis fabriko mechanizmas buvo 4 krosnys. Fabriko teritorijoje buvo sumontuotas antžeminis 1400 kub. m talpos dujų rezervuaras. Dujos buvo gaminamos iš medienos.

Pagrindinės magistralės ėjo Vilniaus – 203 mm skersmens, Gedimino nuo 25 iki 152 mm ir Tilto gatvėmis – 89 mm skersmens.

Vilniaus miesto požeminio dujotiekio schema (1943 m.).
(Alyvdas Liaukonis. Dujų fabrikai Lietuvoje. Mokslas ir technika, Nr. 1, 1970 m.)

1864 m. spalio 22 d. Vilniuje išsižiebė 307 dujiniai gatvių žibintai. 1871 m. jų jau buvo 323, o 1891 m. – 346. Dujų žibintais buvo apšviečiamos tik centrinė miesto dalis. Juos prižiūrėjo dujų fabriko darbininkai. Gyventojai naudojo 3734 dujinius žibintus. Dujomis buvo apšviečiami restoranai, parduotuvės, mokyklos, fabrikai.

Šalia pajamų už degiąsias dujas, fabrikas turėdavo dar pajamų už produktus iš dujų – medžio anglis, degutą, medžio actą, koksą ir dervą. Už šiuos produktus Vilniaus dujų fabrikas gaudavo apie 10% pajamų per metus (A. Liaukonis. Mokslas ir technika, Nr. 1, 1970).

Tais pačiais metais dujinis apšvietimas įrengtas Vilniaus generalgubernatoriaus rūmuose (šiandien – Prezidentūra) – 44 „apšvietimo ragai“, Ignoto kareivinės 6 žibintai lauke ir 140 viduje, geležinkelio stotyje, peronuose ir dirbtuvėse įrengta 460 žibintų. Vilnius buvo antrasis Rusijos imperijos miestas (po Peterburgo), kur įrengtas dujinis gatvių apšvietimas 1835 metais (LE, t. I, psl. 97).

Nuo 1872 m. Vilniaus dujų fabrikas atiteko Vokietijos „Naujamajai dujų akcinei bendrovei“. Vilniaus dujų įmonės darbininkų skaičius ir gamybos apimtis 1897–1898 m. labai sumažėjo. Čia, matyt, paveikė atsisakymas naudoti dujas gatvių apšvietimui ir su tuo susiję persitvarkymai bei apskritai įmonės vadovybės konfliktas su miesto valdžia. Tačiau netrūkus įmonės gamyba vėl atkuriamą.

Paskutiniaisiais XIX a. metais buvo gerokai pralenktas gamybos lygis, buvęs prieš įmonės ūkinės veiklos smukimą. 1900 m. čia jau vėl dirbo 25 darbininkai, buvo sunaudota apie 11,7 tūkst. kub. m medienos ir pagaminta 913 tūkst. kub. m dujų, 578 t medžio anglių bei 152 t dervos. Bendra produkcijos vertė sudarė 83 tūkst. rb.

1900 m. pradėtas eksploatuoti antras antžeminis 1400 kub. m dujų rezervuaras.

Daugiausia dujų vilniečiai suvartojo 1902–1903 m. – 935 tūkst. kub. m. Vilniaus gyventojams dujos buvo parduodamos 1,6 karto brangiau negu Rygos ir dar brangiau negu Talino.

Vilniaus įmonėse pradėjo plisti pirmieji vidaus degimo dujiniai varikliai (LE, t. I, psl. 97).

Nuo 1905 m. Vilniuje pradėtos statyti vadinamosios blokinės elektrinės, kai keli generatoriai įrengiami vienoje vietoje ir elektros energija tiekiami aplinkiniams namams. Tokia dviejų blokų elektrinė įrengta Sodų gatvėje grafienės S. Zabielenės namuose. Joje buvo du 15 kW, 220 V nuolatinės srovės elektros generatoriai, kuriuos suko du 25 AG dujiniai vidaus degimo varikliai. Elektrinė tiekė elektros energiją Šopeno, Gėlių ir Sodų gatvių namams (LVIA, F. 382, Ap. 2, B. 1330, L. 1-18).

Vilniaus miesto centro gyventojams pamiršus dujinį gatvių ir skverų apšvietimą, Vilniaus gubernatorius 1911 m. pastebėjo, kad svarbiausias valstybinės reikšmės prieš gubernatoriaus rūmus stovintis Muravjovo paminklas ir skveras dar apšviečiamas dujiniais žibintais.

Vilniaus gubernatorius 1911 m. liepos 26 d. nusiuntė raštą Vilniaus miesto valdybai su nuoroda „SLAPTAI“: „*Primenu, kad š. m. liepos 1 d. aš prašiau Miesto Galvos tinkamai sutvarkyti skvero aplinką apie grafo Muravjovo paminklą. Skveras vakarais skendi prietemoje apšviečiamas dujiniais žibintais. Esama tokia skvero aplinka neatitinka vieno iš svarbiausių miesto paminklų, pastatytų AUKŠČIAUSIOJO (t. y. Rusijos imperatoriaus – S. B.) nurodymu ir turinčiu valstybinę reikšmę.*

Todėl prašau Jūsų Kilnybę artimiausiu laiku reikiamų nurodymų, pakeisti prie paminklo skvere esamus dujinius žibintus – elektros žibintais, kuriais apšviečiami visi kiti miesto skverai Jekaterinos, Georgijaus, Puškino ir kiti. [...] 1911-07-25 d. Vilnius“ (LVIA, F. 938, Ap. 1, B. 85, L. 8).

1909 m. Vilniuje gatvių apšvietimui dar buvo naudojami 57 dujiniai žibintai. Už gatvių apšvietimą dujiniais žibintais buvo pateikta miesto valdybai 2107,40 rublių sąskaita (LVIA, F. 938, Ap. 1, B. 67, L. 75).

1938 m. Vilniaus dujų fabrikas pagamino 380 tūkst. kub. m dujų.

Per 1941 m. sausio mėnesį Vilniaus dujų fabrike buvo pagaminta: šviečiamųjų dujų 20098 kub. m, dervos 5088 kg, anglių 19275 kg, acto 161 kg. Dujų gamybai sunaudota: medžio atraižų 150 kub. m, durpių 51650 kg (LCVA, F R-768, Ap. 1, B. 61).

Besitraukdami iš Vilniaus 1944 m. vokiečiai dujų fabriką susprogdino.

1876 m. Vilniaus gatvėms apšviesti pradėta naudoti pigesnius žibalinus žibintus. Jie gerai konkuravo su spiritiniais-terpentiniais ir dujiniais. Vilniaus gatvėse bei skersgatviuose degė 842 žibaliniai žibintai.

Vilnius iki XX a. pradžios buvo apšviečiamas dujiniais, žibaliniais ir spiritiniais-terpentiniais žibintais.

Vilniuje pirmasis pastatas apšviestas elektra 1898 m. sausio 5 d. ir, iki pradėjo veikti Vilniaus centrinė elektrinė, elektra buvo apšviesti tik keli namai.

Plintantis elektrinis apšvietimas XIX a. paskutiniame dešimtmetyje atkreipė ir Vilniaus miesto valdžios dėmesį. 1892 m. miesto dūmoje svarstomas elektrinio apšvietimo klausimas. Nuo 1895 m. į gubernijos valdybą pradėjo plaukti įvairių užsienio ir vidaus firmų bei atskirų asmenų siūlymai dėl elektrinio apšvietimo įrengimo Vilniuje. Beveik visi pretendentai į Vilniaus elektrinį apšvietimą reikalavo koncesijos 30–55 metams. Siūlyta įvairių elektrinės ir apšvietimo techninių įrangų – ir nuolatinės srovės, ir kintamosios aukštos įtampos (2,5 kV) su 15–18 transformatorių, ir orinis elektros skirstomasis tinklas, ir kabelinis. Visi šie siūlymai miesto dūmai nepatiko ir nė vieno iš jų nepriėmė.

Pagaliau 1899 m. rugpjūčio mėnesį Vilniaus miesto dūma parašė gubernatoriui raštą, kuriame nurodė, jog dėl miesto dujinio apšvietimo su A. Lalanso kompanija 1863 m. sudaryta sutartis baigėsi, o su Berlyno naująja dujų akcine bendrove (kuriai tuo metu

priklausė ir A. Lalanso dujų įmonė) 1890 m. pradėtoji sudaryti sutartis nebaigta forminti, todėl būtų pravartu mieste įrengti elektrinį apšvietimą. Elektrinės statyba buvo grindžiama šiais argumentais: 1) elektrinis apšvietimas atitinka naujų laikų technologinius ir higienos reikalavimus; 2) elektros energija įgalins pakeisti arklinį tramvajų elektriniu; 3) elektrifikavimas paspartins miesto smulkiosios pramonės augimą.

Elektrinės projektui parengti miesto dūma paskelbė konkursą. Jame dalyvavo nemaža Rusijos ir užsienio elektrotechnikos firmų: Peterburgo Symenso ir Halskės, „Uniono“, Berlyno – brolių Nagelių, Švarckofo (Schwarzkopf), Kelno – „Helio“ (Hell), Niurnbergo – Šukerto ir Ko, Varšuvos – „Elektros“, Budapešto – „Ganco“ (Ganz) ir kitos bei belgų inžinierius E. diu Velcas. Firmos užsiprašė miesto elektrinio apšvietimo koncesijos penkiasdešimčiai metų. Miesto dūma koncesijos niekam nesuteikė, o atskiras firmas nutarė pasitelkti tik kaip rangoves.

1900 m. elektrinės statybai buvo paskirta keturių asmenų komisija: J. Montvila – komisijos pirmininkas, generolas A. Antonovičius, inžinierius S. Blaževičius ir J. Parčevskis.

Elektrinę numatyta statyti prie Vilnios miestui priklausančioje Bernardinų sodo dalyje. Ją planuota įrengti pagal paskutinį to meto technikos žodį. Techniniame projekte buvo numatyta elektrinę vėliau išplėsti, tuo tikslu palikta vietos dar trims katilams ir dviem garo varikliams. Elektrinę nutarta statyti ūkiniu pagrindu, miesto valdžiai išsirypinus 750 tūkst. rublių paskolą.

Pasirinkta nuolatinės srovės elektrinė, argumentuojant, kad bus galima panaudoti akumuliatorių baterijas, vadinasi, bus pigiau elektrinę eksploatuoti ir apšviesti gatves, o ateityje bus lengviau techniškai įrengti elektrinį tramvajų. Neužmiršta ir smulkioji pramonė: numatyta įrengti daug elektros variklių, o nuolatinės srovės variklių greitį lengviau reguliuoti. Elektrinės pradinė galia skaičiuota atsižvelgiant į tai, kad vienu metu degs 45% numatomų įrengti 200 Voltos lanko 9 A lempų ir 20000 kaitinamųjų 60 W lempučių. Visa elektrinės galia turėjo būti 1700 AG.

Statybos vieta buvo pakeista: prie Vilnios parinkta vieta pripažinta netinkama, pasirinktas miestui priklausantis sklypas Petrozavodsko (dabar Rinktinės) gatvėje, dešiniajame Neries krante, prie žydų kapinių. 1901 m. rugpjūčio 14 d. elektrinė pradėta statyti.

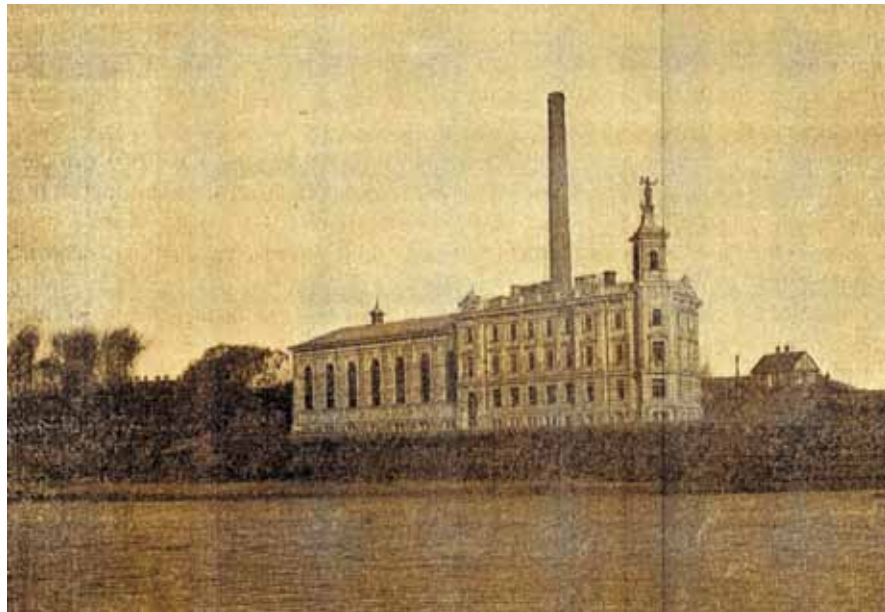
Elektrinės projektą sudarė ir elektrinės statybai vadovavo Vilniaus miesto inžinierius Vladislovas Malinovskis. Gatvių apšvietimą įrengė Šukerto ir K'o firma. 1902 m. sausio 2 d. baigtas statyti elektrinės pastatas. 1903 m. sausio 17 d. baigta montuoti elektrinės įrangą bei tiesti skirstomąjį tinklą.

Kartu su elektrinės projektu sudarytas ir miesto gatvių apšvietimo planas: jame nurodytos elektros tinklo ir šviestuvų techninės charakteristikos bei jų išdėstymas.

Inž. Vladislovas Malinovskis

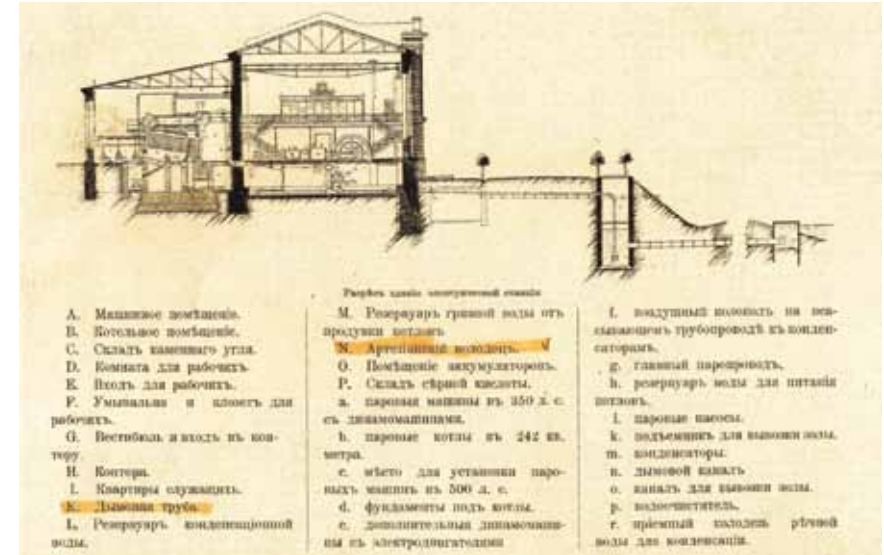
(K. Szylejko. Trzydziestopięciolecie elektrowni miejskiej w Wilnie 1903–1935. 1938, Wilno)

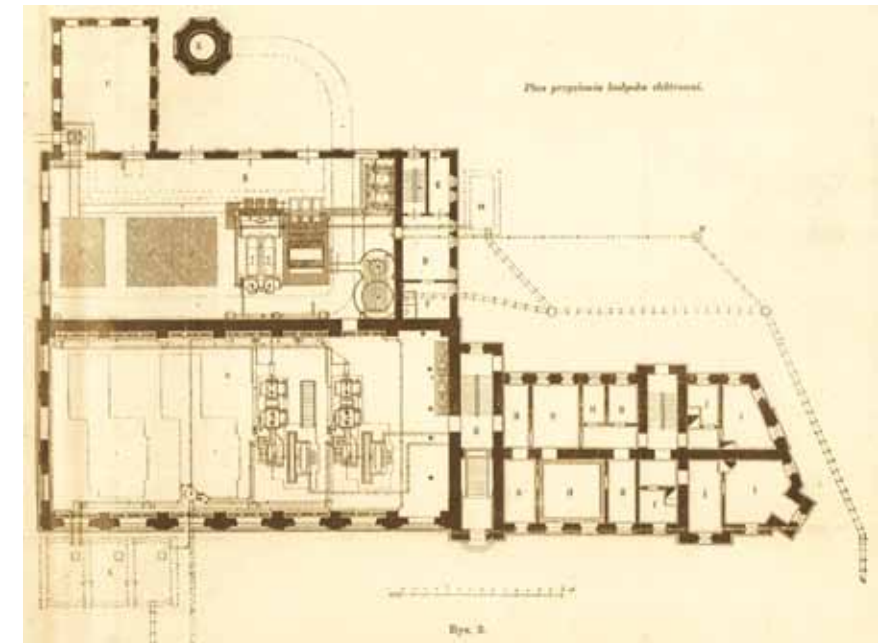
Vilniaus centrinė elektrinė, 1903 m.

(V. Malinovski. Opisanie Vilenskoj gorodskoj centralnoj električeskoj stancii. Vilna, 1906)

1903 m. sausio 22 d. elektrinę ir tinklus priėmė Vilniaus gubernijos valdybos komisija. Elektrinės pastatas buvo dviejų dalių. Vieno aukšto pastate įrengta katilinė ir mašinų

Elektrinės pjūvis, 1902 m.

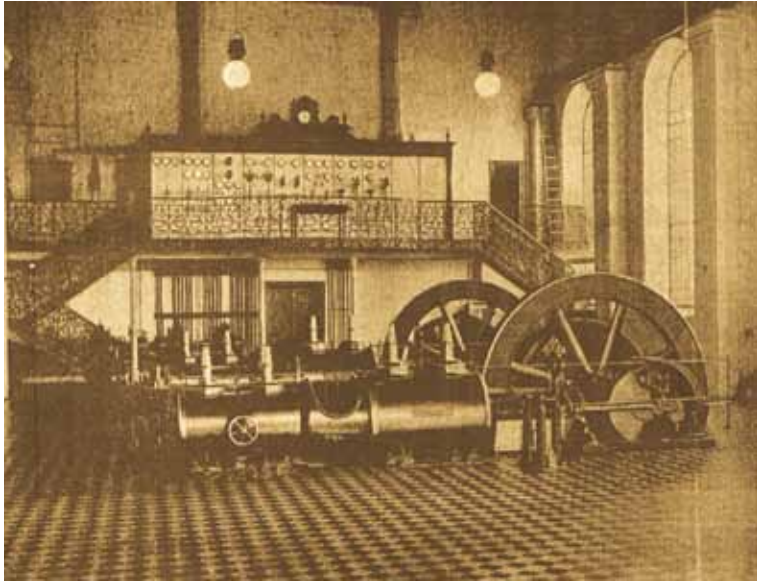
Elektrinės planas, 1902 m.

(V. Malinovski. Opisanie Vilenskoj gorodskoj centralnoj električeskoj stancii. Vilna, 1906)

salė. Trijų aukštų pastate: III aukšte – akumuliatorių baterija; II – elektrinės viršininko, vyr. mechaniko ir vyr. energetiko butai; I – elektrinės raštinė; pusrūsyje – elektrinės žemesniojo techninio personalo 5 butai.

1903 m. vasario 14 d. elektrinė davė pramoninę srovę. Katilinėje veikė du garo katilai turintys po 242 kvadratinis metrus kaitinamojo paviršiaus, garo perkaitintuvais, kurių

Vilniaus centrinės elektrinės mašinų salė, 1906 m.

(V. Malinovski. Opisanie Vilenskoj gorodskoj centralnoj električeskoj stancii. Vilna, 1906)

kaitinimo paviršius 57 kvadratiniai metrai, 10 atm. slėgio. Be garo katilų, čia buvo trys gariniai vandens siurbliai. Siurblių našumas – 1,5 tūkst. kibirų (18450 litrų) vandens per valandą. Ir Deriumo sistemos vandens mechaninių ir cheminių priemaišų valytuvus. Garo vamzdžiai apskaičiuoti visai elektrinės galiai – 1700 AG.

Mašinų salėje veikė du horizontalieji garo varikliai, kiekvienas po 350 AG, 130 aps./min. greičio. Jie suko 250 kW galios 440 V įtampos nuolatinės srovės generatorius; garo variklio ir elektros generatoriaus buvo bendras velenas.

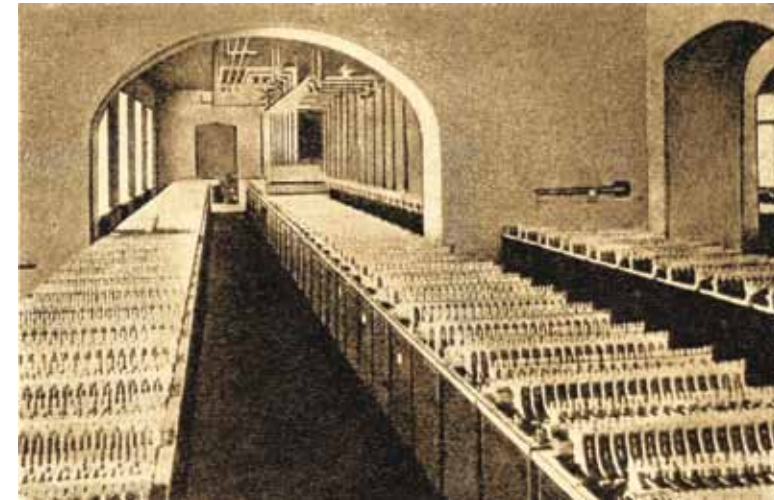
Mašinų salės rūsyje įrengti kondensatoriai ir sirena. Visose elektrinės patalpose – mašinų salėje, akumuliatorinėje, dirbtuvėse, tarnybinėse ir gyvenamose patalpose buvo įrengtas žemo slėgio garinis šildymas. Tai buvo pirmasis centrinis šildymas Vilniuje.

Katilinėje palikta vietos dar trims tokiems katilams, o mašinų salėje – dviem 500 AG garo varikliams.

Vandenį elektrinė galėjo imti iš Neries arba artezinio šulinio. Kurui naudota akmens anglis arklį traukiamais vežimais buvo vežama iš geležinkelio stoties.

Vilniaus centrinėje elektrinėje įrengta Rusų Baltijos akumuliatorių gamyklos (Rygoje) baterija, susidedanti iš 266 elementų. Baterijos talpa buvo 1730 Ah.

Centrinėje miesto dalyje skirstomasis tinklas buvo požeminis (kabelinis), o į miesto pakraščius turėjo būti nutiestos oro linijos.

*Rusų Baltijos akumuliatorių gamyklos (Rygoje) akumuliatorių baterija
Vilniaus centrinėje elektrinėje, 1903 m.*

(V. Malinovski. Opisanie Vilenskoj gorodskoj centralnoj električeskoj stancii. Vilna, 1906)

Elektrinis apšvietimas turėjo būti įrengtas privačiuose namuose, įstaigose ir įmonėse. Suvartotą elektros energiją skaičiuoti numatyta pačios elektrinės personalo prižiūrimais skaitikliais.

Mieste reikėjo įrengti 12 maitinimo punktų (stulpinių skirstyklų su saugikliais ir kabelių izoliacijos kontrolės aparatais). Pagrindinis skirstomasis punktas stovėjo kitapus Neries negu elektrinė (dabar Žygimantų gatvė). Iš elektrinės per Nerį, upės dugnu pakloti 8 fiderių kabeliai (500 kv. mm kiekvienas) ir vienas „nulinis“ (rezervinis); iš šio punkto 11 fiderių toliau ėjo į įvairius miesto rajonus. Iš visų punktų į elektrinę buvo nutiestas specialus įtampos matavimo kabelis. Kabelių skerspjūviai buvo 310, 240, 120, 70, 50, 35 ir 30 kv. mm. Iš elektrinės į pagrindinį skirstomąjį punktą povandeniniais kabeliais buvo galima perduoti 1000 A srovę. Miesto pakraščiuose nutiestos neizoliuotų laidų orinės linijos ant medinių atramų.

Vilniaus centrinės elektrinės skirstomasis tinklas miesto centre įrengtas uždaras, t. y. į fiderį buvo galima tiekti elektros energiją iš įvairių skirstomųjų punktų. Tai **pirmas uždaras skirstomasis tinklas Lietuvoje**. Tokia schema buvo reikšminga skirstomųjų tinklų pažanga: uždarieji tinklai leido, sugedus vienam fideriui, energiją vartotojui tiekti iš kito punkto.

To meto sąlygomis elektrinė buvo gerai techniškai įrengta: į ją nuo 1905 m. praktiškai siųsdavo studentus net Peterburgo imperatoriaus Aleksandro III elektrotechnikos institutas. Minsko, Astrachanės ir daugelio kitų Rusijos imperijos miestų valdybos kreipdavosi į elektrinę, prašydamos pakonsultuoti apie elektrinio apšvietimo įrangą, skaitiklius, energijos tarifus.

Vilniaus gatvės buvo apšviečiamos Volto lanko lempomis. Lempos kabėdavo ant metalinių atramų arba ant ištemptų tarp namų lynų. Žibintai turėdavo nuleidimo mechanizmus (tai buvo mažos rankinės gervės), kad, lempą nuleidus žemyn, būtų galima pakeisti angliukus. Angliukai degdavo 16 valandų. 8–10 A Volto lanko lempos (8 A – 1000 žvakių ir 10 A – 1500 žvakių) buvo kas 55–85 m. Jos jungtos po 8–9 lempos nuosekliai. Uždegti reikėjo arba iš elektrinės, arba iš skirstomųjų punktų. Kad vienai lempai perdegus neužgestų ir kitos, virš kiekvienos būdavo įrengiama kompensacinė ritė, kuri automatiškai įsijungdavo užgesus lempai. Vilniuje iki 24 valandos degdavo visos lempos, o po 24 val. – tik trečdalis lempų.

1906 m. Vilniuje veikė:

	10 A lempų	8 A lempų	Viso
Miesto apšvietimui	111	78	189
Po 24 val.	37	34	71

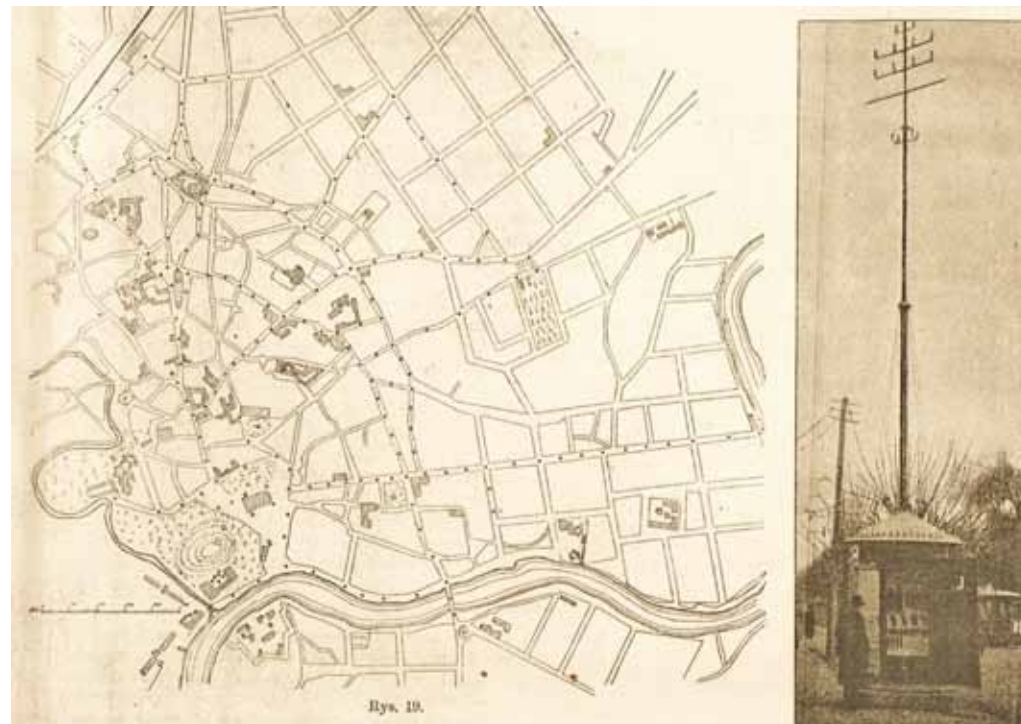
1906 m. Vilniaus miesto apšvietimui buvo sunaudota: 20134 poros angliukų 10 A lempos ir 13166 poros angliukų 8 A lempos. Praktiškai angliukų keitimas vyko kas antrą dieną (V. Malinovski, *Opisanie Vilenskoj gorodskoj centralnoj električeskoj stancii*: LE, t. I, 1982).

1906 m. buvo pakeista akumuliatorių baterija.

Akumuliatorių baterija visiškai susidėvėjo ir 1906 m. birželio mėn. 7 d. buvo demontuota. Buvo įrengta nauja Tiūdoro akumuliatorių baterija, kuri pradėjo veikti 1906-06-26.

Paskaičiuota, kad naujoji baterija užtikrino sumažinti akmens anglių suvartojimą elektros energijos gamybai. Per pirmą pusmetį vidutiniškai 1 kWh gamybai sunaudota 6,41 svaro akmens anglių, pakeitus akumuliatorių bateriją, per antrą pusmetį – 5,17 svaro (Vilnuskaja gorodskaja elektrostancija 1906–1914 g. Vilno, 1914).

Augant elektros energijos poreikiams, 1909 m. elektrinėje sumontuotas trečias ir pradėjo veikti analogiškas pirmiesiems garo katilas. Sumontuotas 500 AG garo variklis

Vilniaus elektrinio gatvių apšvietimo planas, 1901 m.

ir elektros skirstomasis punktas Vilniaus gatvėse, 1906 m.

(V. Malinovski. *Opisanie Vilenskoj gorodskoj centralnoj električeskoj stancii*. Vilna, 1906)

ir 350 kW nuolatinės srovės generatorius. Tačiau G. A. Lessnerio gamyklos 500 AG garo variklio miesto valdyba 1909 m. nepriėmė, nes reikėjo „kai ką perdirbti“. Naujai pastatytas garo variklis veikė su pertraukomis ir žiemos metu elektrinėje veikė tik du seni garo varikliai. Ir sekančiais metais trečio garo variklio darbas nepagerėjo.

Apie tai sužinome skaitydami elektrinės veiklos ataskaitą už 1910 m.:

„Ataskaitiniais (1910 m.) elektrinė užtikrino nepertraukiamą elektros energijos tiekimą. 500 AG garo variklis, G. A. Lessnerio gamyklos, 1910 m. gegužės mėn. 10 d. sulūžo ir teko ilgai remontuoti. Garo variklis suremontuotas rugsėjo mėn., bet veikė be kondensatoriaus. Remonto darbai galutinai baigti tik gruodžio mėn. 20 d. Tačiau miesto valdyba iš gamyklos dar nepriėmė.“ (Vilnuskaja gorodskaja elektrostancija, *Techničeski otčet za 1910 g.*, Vilno, 1911).

1911 m. gruodžio 16 d. miesto dūma svarstė kuro tiekimo sąlygas kitiems metams. Pagal varžytinių sąlygas elektrinė turi pirkti akmens anglį už pasiūlytą mažiausia kainą.

Lankinės elektros lempos ant išstemptų lynų Vilniuje, (Jurgio) Gedimino prospekte 1906 m. (V. Malinovski. Opisanie Vilenskoj gorodskoj centralnoj električeskoj stancii. Vilna, 1906)

Perkama pigiausia, žemos kokybės Dombaso arba Dombrovskio baseino akmens anglis ir todėl kuro išlaidos kWh yra didesnės negu vartojant kokybišką akmens anglį.

Dūma išklaušė miesto valdybos pranešimą ir nutarė: leisti miesto valdybai 1912 m. pirkti elektrinei ūkio būdu (be varžytinių) pačiai pasirenkant kuro rūšį ir kokybę, tik su vienu apribojimu: išlaidos kurui negali viršyti 2,7 kapeikos vienos kWh gamybai (Žurnaly Vilenskoj gorodskoj dumy za 1911 g.).

Vilniaus miesto Dūma 1911 m. lapkričio 3 d. išklaušė Valdybos pranešimą apie planuojamą elektrinės išplėtimą. Dūma pripažino, kad elektrinės išplėtimas reikalingas ir paskyrė komisiją paruošti technines sąlygas.

Apie minėtą posėdį dienraštis Lietuvos žinios, Nr. 131, 1911-11-10 informavo skaitytojus: „Elektrinio apšvietimo kas kartą daugiau reikalaujama. 1905 m. buvo įtaisyta visame mieste 11550 normalių elektros lempelių. 1911 m. sausio 1 d. buvo jau 36371 tokių lempelių.“

Miesto taryba nutarė dabar paskutiniame posėdyje padauginti elektrą gaminančias mašinas stotyje ir papiginti kainas už apšvietimą.“

1912 m. sausio 16 d. komisija įvertinusi, kad elektrinė neturi galios rezervo ir ateityje planuojama prijungti vandentiekio siurblius, plėsti gatvių apšvietimą ir buitiniams vartotojams numatomas tarifo sumažinimas padidins elektros energijos vartojimą, nustatė naujo (ketvirto) variklio galią – 1200 AG.

Svarstyta, kokį pasirinkti variklį: garo, dyzelinį ar garo turbiną. Pasirinkta garo turbina.

Svarstyta nuolatinės ar kintamos srovės bus elektros generatorius. Pasirinktas nuolatinės srovės, tik kilo abejonės dėl patikimo generatoriaus kolektorius veikimo esant 3000 aps./min.

Norint išsiaiškinti, ar priimti sprendimai teisingi, nutarta komandiruoti elektrinės direktorių V. Nevodničanskį susipažinti, kaip veikia ir plečiamos elektrinės Lenkijoje ir Vokietijoje.

Pirmas elektrinės direktorius inž. Viktoras Nevodničanskis (K. Szylejko. Trzydziestopięciolecie elektrowni miejskiej w Wilnie 1903–1935. 1938, Wilno)

Sugrįžęs iš komandiruotės, V. Nevodničanskis komisijai paaiškino, kad Vokietijoje ir Lenkijoje plečiamose elektrinėse šiuo metu 500 kW (700 AG) ir didesnės galios garo varikliai nenaudojami ir net elektrinėse veikiančieji garo varikliai keičiami garo turbinomis.

Nuolatinės srovės elektros generatorių gamyba patobulinta ir, esant 3000 aps./min. greičiui, generatorių kolektoriai veikia patikimai (Dokład Dume komisii dlja predvaritelnoi razrabotki voprosov svjazanich s rassirenijem Vilnjuskoj garodskoj elektrostancii, Vilna, 1912 m.).

1913 metais katilinėje papildomai įrengti du firmos „Ficner ir Gamper“ garo katilai. Kiekvienas katilas buvo 244 kv. m kaitinamojo paviršiaus, 12 atm. slėgio.

Buvo sumontuota ir pradėjo veikti garo turbina, Celli sistemos, 1200 AG, 3000 aps./min., su dviem 425 kW galios (2×425 kW), 500–600 V įtampos, nuolatinės srovės elektros generatoriais. Turbinos ir generatorių rotorai sumontuoti ant bendro veleno. Turbogeneratorius pradėjo veikti 1913 m. spalio mėn.

1913 m. elektros generatoriai veikė:

EG Nr. 1	250 kW	3360 val.
EG Nr. 2	250 kW	4473 val.
EG	350 kW	1757 val.
Turbogeneratorius	850 kW	573 val.
Per metus pagamino		2197656 kWh.
Maksimalus apkrovimas		1169 kW.

Elektrinėje yra mechaninės dirbtuvės, laboratorija elektros skaitiklių tikrinimui ir lankinių lempų reguliavimui (Vilniuskaja gorodskaja elektrostacija, Technišeski otčet za 1913 g., Vilno, 1914).

Iš pradžių elektrinė dirbdavo ne visą parą: minimalių apkrovų valandomis elektros energija miestui buvo tiekama iš akumuliatorių baterijos. Svarbesni vartotojai, pvz., telegrafo, telefono stotys, turėjo savo vietines akumuliatorių baterijas. Nuo XX a. 2-ojo dešimtmečio elektrinė pradėjo veikti ištisą parą. 1903 m. elektrinės katilai ir varikliai dirbo 3604 val., o 1910 m. – jau 8494 val.

Ilgainiui elektrinė ėmė dirbti ekonomiškiau: 1903 m. 1 kWh elektros energijos pagaminti suvartota 2,5 kg akmens anglių, o 1908 m. – tik 1,86 kg. Elektrinė kūreno Donecko, Dombrovos Gurničios baseinų bei importuojamas akmens anglis.

1910 m. elektros energijos nuostoliai elektrinėje sudarė 9,6%, o bendri elektrinės ir tinklo nuostoliai – 13,55%.

Baigiant statyti elektrinę, frontone ant bokštelio buvo pastatyta Boleslovo Balzukevičiaus sukurta skulptūrinė grupė „Elektra“.

Istoriją apie skulptūros „Elektros“ pastatymą, nugriovimą ir atstatymą parašė skulptūros atstatymo iniciatorius inž. Juozas Martusevičius:

„Ant Vilniaus centrinės elektrinės bokštelio atstatyta skulptūra „Elektra“, kuri buvo sukurta ir pastatyta 1903 m. vasario 14 d. Šis naujos šviesos eros paskelbimo simbolis puošė pastatą 56-rius metus. Jos nesunaikino nei pirmojo, nei antrojo pasaulinio karo audros. Ir tik 1958 m. nedėkingi ateiviai iš rytų ją sugriovė ir sunaikino. [...]

Idėja atstatyti skulptūrą „Elektra“ kilo dar gerokai prieš Atgimimą – 1978 m., kai Lietuvos energetikai susibūrė į veteranų klubą. Klubo pirmininku išrinktas Vladas Griga-

ravičius, pirmininko pavaduotoju – Antanas Gruodis. Šio klubo taryba rūpinosi ir gavo Valstybinio statybos komiteto, Kultūros ministerijos, Vilniaus miesto vykdomojo komiteto, Kraštotyros draugijos ir kitų įstaigų raštiškus sutikimus. Tik Vilniaus miesto partijos komitetas prieštaravo. Atstatymo darbai buvo sustabdyti. Tačiau kūrybinis darbas nesustojo. Buvo dirbama ateičiai...

Beje, turbūt kitąmet naujai atkurta skulptūra (architektas P. Mazūras) vėl bus pastatyta toje pačioje vietoje. Natūralaus dydžio kopija jau pagaminta“, paskelbė laikraštis „Žiburiai“ Nr. 15, 1993-08-20.

„1994 m. spalio 13 d. 12 val. 4 metrų aukščio skulptūra „Elektra“ vėl iškilo virš Vilniaus miesto centrinės elektrinės bokštelio. Tai moteris su laurų vainiku ant galvos, dešinėje rankoje laikanti elektros žibintą, o kairioji iškelta skelbia naują šviesos pradžių. Prie jos kojų elektros šviesos apakintas parkritęs vyras. Kairiąja ranka pridengęs akis, o dešiniąja meta gęstantį fakelą.“ (Juozas Martusevičius. Atgimė dar vienas Vilniaus paminklas, Žiburiai, Nr. 21 (192), 1994-11-12).

Atkuriamą „Elektra“,
skulptorius Petras Mazūras
(iš Energetikos ir technikos muziejaus fondo)

„Elektra“ sugrįžta,
1994 m. spalio 13 d. 11 val. 35 min.
(iš Energetikos ir technikos muziejaus fondo)

1914 m. miesto Dūma numatė įrengti Vilniuje elektrinį tramvajų. Reikėjo išplėsti elektrinę: planuota pastatyti joje naują 5000 kW galios kintamosios srovės turbogeneratorių. Kintamajai srovei keisti turėjo būti įrengti lygintuvai. Tačiau šis planas nebuvo realizuotas: sutrukdė prasidėjęs karas.

Dienraštis „Lietuvos žinios“, Nr. 156, 1914-07-16 informavo skaitytojus: „Dėl paskolos elektros tramvajų reikalais. Miesto valdyba, kadangi dabar labai įtemptas politinis ūpas ir visko gali atsitikti, tai kol kas neketinama tartis tuo reikalu su bankais.“

Elektros lempelės. Nuo šeštadienio ištisai per visą Antakalnio gatvę ėmė veikti elektros lempelės, įkaitinamos rūšies (kaitrinės – S. B.) ir įkaitinamieji žiburiai. Rudeniop nušviesią Kalvarijų ir Ukmergės gatves.“

Carinė armija, traukdamasi iš Vilniaus, turėjo elektrinę susprogdinti. Tačiau elektrinės direktoriui V. Nevodničianskiui 1915 m. rugpjūčio 15 d. pavyko gauti Vilniuje buvusios dešimtosios armijos vado raštišką leidimą elektrinės nesprogdinti. Taip senoji elektrinė išsaugota.

Vokiečių okupacijos metais (1915–1918 m.) karinė ir civilinė valdžia elektrinę bei elektros tinklus eksploatavo labai blogai. Dėl to, kad katilai ir mašinos buvo nuolat forsuojami ir perkraunami, kad trūko atsarginių dalių, tepalų ir remonto medžiagų, kad buvo netvarkingai prijungiami nauji vartotojai. 1920 m., keičiantis elektrinės direktoriams, pažymėta, jog po vienerių dviejų metų elektrinė visiškai sustos. Tik ryžtingi Vilniaus miesto magistrato veiksmai užtikrino, kad Vilniaus miesto gyventojai ir pramonės įmonės buvo aprūpinti elektros energija iki rekonstruotoje elektrinėje kintamosios srovės pirmojo turbogeneratoriaus paleidimo 1926 m.

Gelbstint padėtį, uždrausta prijungti naujus vartotojus, vakarais, maksimalios apkrovos metu, nuo elektrinės būdavo atjungiami ir paliekami tamsoje ištisi miesto kvartalai. Tačiau šios priemonės buvo tik laikina kritiškos situacijos išeitis (LE, t. I, 1982, Vilnius).

1920 m. rugpjūčio 26 d. Lietuvos kariuomenė perėmė Vilniaus miesto kontrolę.

Apie elektros energijos tiekimą miestui dienraštis „Lietuva“ 1920-09-08 Nr. 131 informavo skaitytojus: „Elektros šviesa. Miesto Valdybos nutarimu, elektros energija duodama iš miesto stoties nuo 3 val. po pietų iki 4 val. ryto.“

1920-09-26 Nr. 208 „Elektros stotis, būdama miesto žinioj, duoda daug nuostolių. Sunki miesto finansinė padėtis ir daugybė bedarbių, kuriuos reikia aprūpinti, verčia miesto valdybą stengtis atiduoti elektros stotį privatiems žmonėms eksploatuoti.“

Miestą aprūpinti elektros energija šiek tiek padėjo vokiečių karinės valdžios Kalvarijos gatvėje, cerkvėje įrengta dyzelinė elektrinė su dviem rekvizuotais generatoriais. Finansų, prekybos ir pramonės ministerijos komisija, vadovaujama inž. Stasio Radzevičiaus, 1920 m. spalio mėn. 2 d. atvyko į Vilnių ir pradėjo elektrinių inventorizaciją.

Inž. Stasys Radzevičius (Naujas žodis, 1930, Nr. 7)

Patikrinus Kalvarijų gatvėje esančią elektrinę sustatytas aktas:

„Aktas

1920 m. spalio 2 dieną buvo padaryta inventorizacija Kalvarijos elektros stoties ir jos sandėlio medžiagos (Vilniuje Kalvarijos gatvėje, buvusioje pravoslavų cerkvėje).

Elektros stotis pastatyta vokiečių valdžios 1916/17 m. karo reikalams. Stoties inventoriavimo darbams ir šiam aktui atlikti dalyvavo: Finansų, Prekybos ir Pramonės ministerijos atstovas inž. S. Radzevičius, Žemės Ūkio ir Valstybės Turtų ministerijos atstovas p. Paškovskis-Paškovičius, Vilniaus miesto magistrato atstovai Jonas Podberskis ir Petras Jočius.

Prie sustatymo akto buvo Valstybės kontrolės atstovas p. A. Telksnis.

Buvo rasta:

1. Variklis sistemos „Dizel“ firmos Görlits, N 26126, 1912 m. 3-mis cilindrais 250 HP su visais priedais ir atsargos dalimis. 1
  2. Toks pats variklis su visais priedais ir atsarginėmis dalimis N 26476, 1913 m. 300 HP. 1
  3. Dinamo mašina nuolatinės srovės firmos Simens – Galske N 15208 tipo GM322, 500 V, 425 A, 265 HP, 560 aps./min. 1
  4. Dinamo mašina be metrikos 500 V, 500 A, sugadinta (lenkų paimtos šios dalys: elektromagnetai, šepėčiai, jungiamieji kabeliai). 1
  5. Odinis diržas, platumo 42 cm. Ilgio 20 m. 1
  6. Dinamo mašina firmos Tonson Hauston N 36788, 24 HP 220 V. 1
  7. Dinamo mašina firmos Tonson Hauston N 36791, 24 HP 220 V. 1
- [...] matavimo ir kiti prietaisai.“ (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 574, L. 6, 7).

Vilniaus miesto tarybos Elektrotechnikos skyrius 1920 m. spalio 4 d. raštu Nr. 465/II įteikė Finansų, prekybos ir pramonės ministerijos komisijai informaciją apie Vilniaus centrinę elektrinę.

„Vilniaus miesto elektros stotis

Varikliai:

1) Garo mašina Tandem kompaund firmos Ortvein ir Karsinski Varšuvoje Nr. 2730, 1902 metų, 350 AG, 130 aps./min. su kondensatoriumi.

2) Garo mašina Tandem kompaund firmos Ortvein ir Karsinski Varšuvoje Nr. 2731, 1902 metų, 350 AG, 130 aps./min. su kondensatoriumi.

3) Garo mašina akc. b-vės „Leisner“ Petrograde, Nr. 939, 500 AG, 140 aps./min. su kondensatoriumi.

4) Garo turbina sistemos „Celli“, Gerlickio mašimų gamyklos Nr. 182, 1912 m., 1100 AG, su kondensatoriumi.

Generatoriai:

1) Ant mašinos Nr. 2730 veleno.

Dinamo mašina, srovei tiekti nakties metu, AEG Nr. 2903, 400/455 A, 440/550 V 125/130 aps./min.

2) Ant mašinos Nr. 2731 veleno.

Dinamo mašina, srovei tiekti nakties metu, AEG Nr. 2904, 400/455 A, 440/550 V 125/130 aps./min.

3) Ant mašinos Nr. 939 veleno.

Dinamo mašina A E G Nr. 5931, 450/500 V, 700 A, 315/350 kW, 130/140 aps./min.

4) Ant bendro su turbina veleno.

2 dinamo mašinos Siemens-Šukert Nr. 468485 ir 46486, 500/600 V, 850/835 A, 425/500 kW, 3000 aps./min.

Elektrinę pastatė miestas. Vidutinis apkrovimas 1150 A.

Tarifas	1 kWh apšvietimui markės	1 kWh kino teatrams markės	varikliams markės
1919 m. nuo I iki III mėn.	2	2	1,80
1919 m. III XI	3	3	2,80
1919 m. XII	6	9	5
1920 m. I VI	6	9	5
1920 m. VI X	12	18	10
1920 m. X	6 ost. markės	8 ost. markės	5 ost. markės

(1919 m. lenkiškos markės; ost. markės – Lietuvoje laikinai vadinamos auksiniais – S. B.)

Kuro sunaudota 1919 m.

Malkų 4176,06 sieksnio (sežen)

Lentų (atraižų) 42200 pūdų.

Durpių 147087 pūdų.

Akmens anglių 34874 pūdų.

Tepalų 471 pūdų ir 17 svarų.“

(LCVA F. 388, Ap. 1, B. 574, L. 14, 15)

1920 m spalio mėn. 7 d. dar gautas pranešimas apie dirbančiuosius elektrinėje.

Elektrinėje dirbo 132 etatiniai darbuotojai. (L. 16)

1920 m. spalio 9 d. Vilniaus miestą okupavo Lenkija.

1921 m. sausio mėn. 29 d. atvykęs į Vilniaus miesto Magistratą iš Naujosios Vilnios bendrovės „Mozer“ atstovas (vėliau buvo „Žalgirio“ staklių gamykla) pareikalavo sugrąžinti vokiečių rekvizuotą ir Kalvarijų gatvėje esančioje elektrinėje bendrovės 300 AG dyzelinį variklį, kuris likvidacinės komisijos sprendimu buvo grąžintas savininkui (LCVA, F. 64, Ap. 8, B. 29).

Vilniaus miesto centrinė elektrinė ir Kalvarijų gatvės elektrinė buvo šiaurinėje miesto dalyje ir todėl kilo problemos dėl elektros energijos tiekimo pietinei miesto daliai. Vilniaus miesto magistratui buvo pasiūlyta Kalvarijų gatvėje esančią elektrinę perkelti į Rodūnės gatvę (Naujininkus) ir Uosto gatvėje 6 (dabar Jasinskio g. prie buvusio „Tauro rago“) esančioje siurblynėje įrengti dyzelinę elektrinę. Nors naujai statomoje Rodūnės elektrinėje buvo nuolatinės elektros srovės generatoriai, bet buvo įrengiamas trifazis elektros tinklas.

Pagal 1921 m. kovo 23 d. Vilniaus miesto magistrato sprendimą Uosto gatvėje 6 prie ten buvusių dviejų 50 AG dyzelinių variklių sumontuoti nuolatinės srovės generatoriai.

Pagal 1922 m. rugpjūčio 3 d. Vilniaus miesto Magistrato sprendimą iš Kalvarijos gatvės likęs vienas dyzelinis variklis ir elektros generatorius perkeltas į pietinę miesto dalį, Rodūnės gatvę.

1922 gruodžio mėn. miesto magistratas vietoj grąžinto savininkui 300 AG variklio nupirko 400 AG dyzelinį variklį ir sumontavo naujoje Rodūnės gatvės elektrinėje. Iš dviejų sugedusių elektros generatorių surinktas vienas nuolatinės srovės elektros generatorius, kuris veikė su 400 AG dyzeliniu varikliu. Elektrinės galia buvo apie 450 kW.

Abi mažos miesto elektrinės svariai prisidėjo aprūpinant miestą elektros energija.

1923 metais miesto centrinė elektrinė pagamino 4263000 kWh.

Rodūnės gatvės elektrinė pagamino 1400000 kWh.

Upės gatvės elektrinė pagamino 250000 kWh.

Vilniaus miesto magistratas per krizinį laikotarpį, nors ir buvo pasiūlymų perduoti elektros energijos tiekimą koncesininkams (pretendavo belgų akcinė bendrovė „Towarzystwo Brukselskie „Societe d'Entreprises Electriques en Pologne“), sugėbėjo išvengti

koncesininkų žabangų ir užtikrino elektros energijos tiekimą miestui su Vilniaus miesto centrine, Rodūnės, Uosto gatvės elektrinėmis ir pasitelkus keletą mažų privačių elektrinių. Apie vieną privačią elektrinę „Šviesa“ sužinome iš akmens anglių pardavėjo 1921-04-16 skundo miesto Magistratui, kad nesumokėjo 44610 markių už akmens anglis.

Šiandien svarbiausia tai, kad pavyko išvengti koncesininko kėslų ir sulaukėme tos minutės, kada miesto valdyba savo lėšomis pradeda elektrinės rekonstrukciją (Liudwik Piegutowski. Uwagi w sprawie rozbudowy elektrowni miejskiej w Wilnie, 1927; LCVA, F. 64, Ap. 8, L. 95).

1924 m. miesto taryba centrinės elektrinės direktoriumi paskyrė inžinierių J. Glatmaną ir jam pavedė parengti elektrinės rekonstravimo projektą. Kitų specialistų siūlymai statyti naują šiluminę elektrinę prie geležinkelio stoties arba hidroelektrinę prie Neries, Antakalnyje, buvo atmesti: tam reikėjo daug laiko ir lėšų.

Kadangi pasikartoja svarstymai apie Antakalnio hidroelektrinę prie Neries kranto, susipažinkime su trumpa informacija. Tai hidroelektrinės prie Neries Antakalnyje užtvenkus Vilnią (Vilnelę), projektas:

„10 kilometrų atstumu nuo Vilnios į Nerį žiočių užtvenkus Vilnią susidarytų 40 ha tvenkinys. Nuo tvenkinio iškasti 3 km. tunelį iki Neries kranto Antakalnyje tarp Šv. Petro ir Povilo bažnyčios ir kareivinių, ant Neries kranto pastatyti hidroelektrinę. Paskaičiuota hidroelektrinės galia: slėgio aukštis 45 m, vidutinis debitas 3,4 kub. m/sek., 1000 kW. Hidroelektrinėje sumontuoti dvi turbinas po 750 kW galios. Metinė elektros energijos gamyba 7000000 kWh. 1 kWh kaina 13 grašių.“ (Liudwik Piegutowski, Uwagi w sprawie rozbudowy elektrowni miejskiej w Wilnie, 1927; LCVA, F. 64, Ap. 8, L. 95).

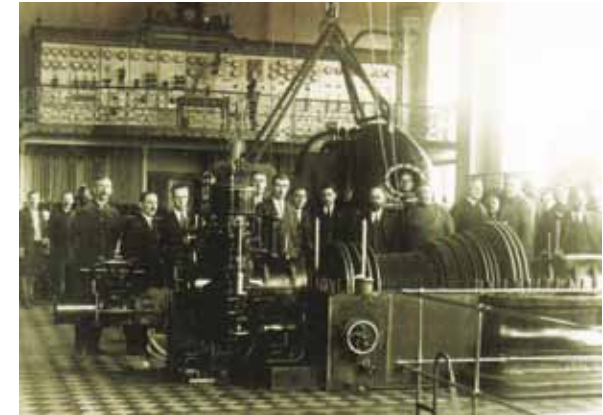
J. Glatmanas greitai parengė elektrinės rekonstravimo projektą ir jį ėmė realizuoti.

Inž. Julius Glatmanas

(K. Szyłejko. Trzydziestopięciolecie elektrowni miejskiej w Wilnie 1903–1935. 1938, Wilno)

1925 m. buvo pastatyta pirmoji 1800 kW galios turbina ir mieste paklotas naujas kabelinis tinklas. 1926 m. spalio 6 d. pradėjo veikti pirmas 1800 kW galios, 6 kV kintamos srovės trifazis turbogeneratorius. 1928 m. rugsėjo 1 d. pradėti naudoti dar du garo katilai ir antroji 3000 kW galios turbina. Garo katilai turėjo 400 kv. m kaitinamąjį paviršių ir tiekė 16 atm. slėgio garą.

Vilniaus centrinės elektrinės rekonstrukcija. Montuojama garo turbina
(Autorius nežinimas. Saugoma Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje)

1931 m. per didelį potvynį buvo apsemta Vilniaus elektrinė ir neveikė keletą dienų. Laikraščių straipsniai skelbė: „Potvynis Vilniuje pasiekė kulminacinį punktą. Vanduo pakilo iki 8,5 metro virš normalaus lygio. Svarbiausios gatvės ir aikštės po vandeniu. Šeštadienio vakare vandens masės pasiekė taip pat elektros stotį ir miestas neteko šviesos.“ (Lietuvos aidas, Nr. 93, 1931-04-27).

Apsemta centrinė elektrinė, 1931-04-25

1934 m. elektrinėje buvo likviduoti paskutiniai seni įrengimai ir paleistas trečiasis 375 kv. m kaitinamojo paviršiaus, 16 atm. slėgio garo katilas. 1937 m. vasario 3 d. pradėjo veikti trečioji 3700 kW galios turbina. Elektrinės galia tapo 8500 kW ir iki 1940 m. daugiau neaugo.

Per dvylika metų (1925–1937) Vilniaus miesto centrinė elektrinė buvo visiškai rekonstruota: pašalinti seni ir pastatyti nauji įrenginiai, elektrinė tapo viena galingiausių ir moderniausių Lenkijoje. Dėl to Vilniuje įvyko aštuntasis Lenkijos elektrikų suvažiavimas, o 1938 m. – penktoji visos Lenkijos konferencija skaitiklių klausimais.

Elektrinei ir tinklui rekonstruoti kasmet buvo išleidžiama po 0,7–1,0 mln. zlotų. Buvo moderninamas ir skirstomasis tinklas: 1934 m. visas tinklas rekonstruotas į kintamosios srovės tinklą, įrengta 30 transformatorinių pastočių. 1937 m. miesto elektros skirstomasis tinklo ilgis siekė apie 330 kilometrų, iš jų: 12,0 km buvo aukštosios įtampos orinių linijų, 36,4 km aukštosios įtampos kabelinių linijų, 197,3 km žemosios įtampos orinių linijų ir 86,5 km žemosios įtampos kabelinių linijų.

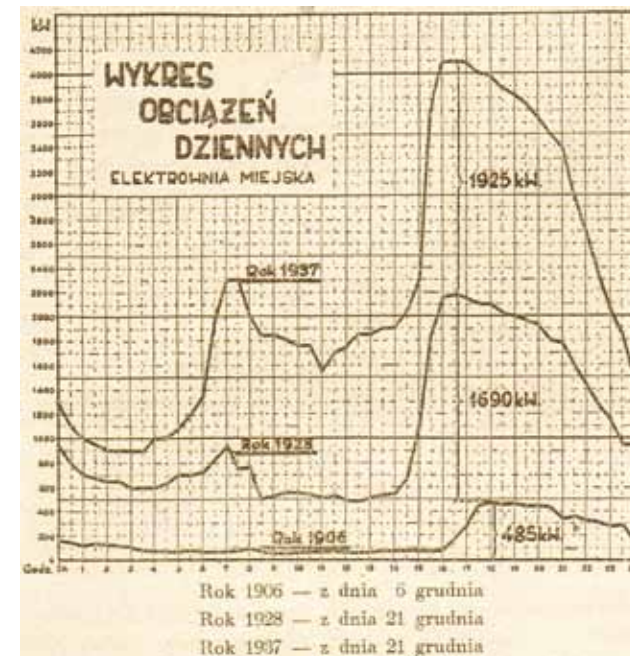
6/0,4 kV transformatorinė pastotė Vilniaus priemiestyje

(K. Szyłejko. *Trzydziestopięciolecie elektrowni miejskiej w Wilnie 1903–1935; 1938, Wilno*)

1927 m. pramonėje suvartota elektros energija sudarė tik 4,8% visos suvartotos energijos. 1938 m. – 27,6%. Didžiausi elektros energijos vartotojai pramonėje buvo spaustuvės ir radijo aparatų gamykla „Elektrit“.

1937–1938 m. Vilniaus centrinės elektrinės pagamintos elektros energijos vartojimo struktūra buvo tokia: 14% teko gatvių ir aikščių apšvietimui, 58% – butų apšvietimui ir 28% – pramonei.

Nors 1938 m. butų apšvietimui teko 58% visos suvartotos elektros energijos ir buvo apšviesta 5211 namų, tačiau apie pustrečio tūkstančio miesto namų dar buvo neelektrifikuoti ir naudojami žibalinėmis lempomis (LE, t. I, 1982, Vilnius).

Vilniaus centrinės elektrinės dienos apkrovimo grafikas: 1906-12-06; 1928-12-21; 1937-12-21
(K. Szyłejko. *Trzydziestopięciolecie elektrowni miejskiej w Wilnie 1903–1935. 1938, Wilno*)

1939 m. spalio 28 d. Lietuvos kariai įžengė į Lietuvos sostinę Vilnių.

Atvykę energetikai įvertino Vilniaus miesto elektrinės ir tinklo padėtį. Apie patikrinimo rezultatus dienraštis „Vakarinis Lietuvos aidas“ supažindino skaitytojus.

„Elektros įmonės Vilniaus krašte

Vilniaus miesto elektros stotis pradėta statyti 1901 m., o naudoti pradėta 1903 m. Stotis plėsta palaipsniui, kelių metų tarpais. Šiuo metu stoties katilinėje yra 4 garo katilai, kurių bendras paviršius apima 1600 kv. metrų. Visi garo katilai šiuo metu yra sveiki, tinkami stoties tarnybai. Pakenčiami yra ir kiti stoties įrengimai.

Pagal statistinius 1939 m. kovo mėnesio duomenis, Vilniaus mieste būta žemo įtempimo paskirstymo tinklo: požeminiais kabeliais – 45,3 km. ir oro linijomis – 175,4 km. Gatvių apšvietimas buvo įvestas 222,6 km. ilgio su 3348 apšvietimo lempomis. Šiuo metu gatvių apšvietimui stinga atsarginių lempų.

1938 m. elektrinėje dirbo 151 tarnautojas ir darbininkas. Be šių etatinių dar dirbo 36 kontraktiniai tarnautojai bei darbininkai, o įvairiems darbams buvo samdomi padidiniai darbininkai (dirbo 54890 dienų). Atvykę patikrinti stoties, mūsų inžinieriai, rado čia 360 tarnautojų ir darbininkų.

Energijos gamyba nuo 1930 m. padidinta kone dvigubai. 1938 m. buvo pagaminta 14282080 kWh. Pagamintos tais metais elektros kiekis buvo suvartotas taip: pačios stoties reikalams – 1074970 kWh; gatvių apšvietimui – 1721950 kWh; savivaldybės įstaigų apšvietimui – 215700 kWh; savivaldybės įstaigų jėgos reikalams – 944700 kWh; vartotojų šviesos reikalams – 388920 kWh; vartotojų jėgos reikalams – 2980800 kWh; vartotojų ūkio reikalams – 1208420 kWh; **geležinkelio valdybai – 1221600 kWh** (paryškinta S. B.).

Elektros energijos tarifai yra labai įvairūs, skirtingi. Šalia to imami įvairiausi mokesčiai už skaitiklių pastatymą, tikrinimą ir pan.

Vilniaus miesto elektros stotis, pagal paskutinių laikų energijos suvartojimo prieauglio duomenis, tikrai elektros energiją tegali tiekti ligi 1941–1942 m.

Tad kilo reikalas elektros stotį tinkamai praplėsti. Numatyta plėsti ne pačią miesto elektros stotį, bet statyti ant Neries prie Turniškių 10 km. nuo Vilniaus, hidroelektrinę stotį. Šią stotį norėta paleisti į darbą 1941 m.

Turniškių elektros stočiai jau yra sudaryti visi reikalingi stoties statybai eskiziniai projektai. Nėra dar baigti topografinių nuotraukų darbai stoties užliejamų plotų baseinui ir neatlikti statybai vykdyti darbo brėžiniai. Pagal buvusių tvarkytojų sudarytą sąmatą Turniškių elektros stotis turėjusi kaštuoti 15 milijonų zlotų. Ligi šiol projektavimo darbams, stoties sklypo išpirkimui, ūkio trobesiams pastatyti ir pradėtiems užtvankos darbams jau išleista apie pusantro milijono zlotų.

Vilniaus miesto elektros stotis tiekdamo elektros energiją ir Geležinkelių Valdybai, kuri per savo tinklą aprūpindavo elektros šviesa esančius Vilniaus apylinkėje artimiausius miestelius (paryškinta S. B.).

Esamą padėtį mūsų inžinieriams ištyrus paaiškėjo, kad Vilniaus krašte lenkai nesiūpino planingos elektrifikacijos klausimais. Elektrifikacijos darbas čia buvo vykdomas tik atsitiktinai, pagal reikalą, **vien tik Vilniaus miesto elektros stoties ir Geležinkelių Valdybos iniciatyva bei priemonėmis.**“ (paryškinta S. B.). (Vakarinis Lietuvos aidas, Nr. 706, 1939-11-18).

Dienraštis „Lietuvos aidas“ suteikė papildomos informacijos apie Vilniaus miesto elektros ūkį: „Vilniaus miesto savivaldybės elektros stotis elektra aprūpina ne tik patį Vilnių, bet ir Trakus, Naująją Vilnių, Lentvarį, Jegeloną, Mickūnus ir kitas mažesnes vietas. Savivaldybės elektros stotis turi tris garo turbinas, 8500 kW galingumo. Be to, yra keturi garo katilai, kurie per valandą duoda 45 tonas garo. Aukšto įtempimo tinklo yra 52 kilometrai ir 220 kilometrų žemo įtempimo. Vilniaus gatvių apšviesta 222 kilometrai su 3400 lempų. Vilniuje yra 9000 namų. Iš jų 5633 elektros šviesą tiekia elektros stotis. Iš viso Vilniuje elektros abonentių yra 36269. Vilniaus elektros stotis elektros parduoda apie 12200000 kWh per metus. Tikimasi, kad elektros stotis Vilniaus miesto savivaldybei duos per 200000 litų pajamų. Burmistras jau nustatė kainas elektros energija naudotis. Už

vieną kWh šviesai nustatyta 75 centai ir energijai – 17 centų. Kaina šiek tiek pakelta dėl to, kad žymiai pabrango anglis.“ (Lietuvos aidas, Nr. 725, 1939-11-26).

Europoje vykstant karo veiksams labai truko benzino, dyzelinio kuro ir Vilniaus geležinkelio stoties elektrinė negalėjo veikti. Elektros energija geležinkelio tinklui buvo tiekama iš Vilniaus centrinės elektrinės. 1940 m. sausio mėn. 11 d. Vilniaus miesto burmistras Konstantinas Stašys informavo skaitytojus apie elektros energijos tiekimą Vilniuje:

„Elektros stotis veikia nuo 1903 metų. Abonentų yra 36267. Stotis apšviečia apie 222 km. gatvių ir dar geležinkelio (elektros tinklo – S. B.) apie 68 km. Nuo 1939 m. gruodžio 1 d. gyventojai už elektrą moka po 75 ct. už kWh šviesai ir po 17 ct. šildymui ir mechaniniams įrenginiams.“ (Lietuvos aidas, Nr. 16, 1940-01-11).

1940 metais Vingio parko rajone Lietuvos kariuomenės kariškiai pastatė medinį siaurojo geležinkelio tiltą per Nerį. Dalis siaurojo geležinkelio, nutiesto lenkų tarp Žvėryno ir Antakalnio ginklų sandėlių, o taip pat jo įranga buvo panaudota geležinkelio tiesimui geležinkelio stotis – elektrinė. Pastačius tiltą, kuras į elektrinę buvo gabenamas vagonais. Karo pradžioje, ir vokiečiams atsitraukiant, tiltas išliko. Atstačius elektrinę, kuras vėl buvo gabenamas geležinkeliu.

Karo veiksmai Europoje labai apsunkino galimybę nusipirkti akmens anglies ir dyzelinio kuro. Iki karo beveik visą reikalingą akmens anglį Lietuva pirko Anglijoje. Prasidėjus karui akmens anglies tiekimas iš Anglijos nutrūko, ir jos imta ieškoti Vokietijoje. Vokietija kariavo, pergyveno kuro trūkumą ir anglių negalėjo tiekti. Siaubingai kilo anglių kainos Vilniuje. Jei iki karo viena tona kainavo 20 litų, 1940 m. sausio mėn. – 120 litų, vasario mėn. – 200 litų ir dar nebuvo galima gauti. Vilniaus elektrinė nesugebėjo nusipirkti reikalingo kiekio akmens anglies atsargų žiemos sezonui. Buvo ribojamas elektros energijos vartojimas. **1940 m. vasario 21 d. nuo 8 val. ryto iki 12 val. 30 min. visame Vilniaus mieste nebuvo elektros.** Elektrinėje nebuvo anglių. Tik atvežus iš Petrašiūnų elektrinės atnaujintas elektros energijos tiekimas (Laikas, Nr. 35, 1940-02-12).

1940 m. kovo mėn. 8 d. „Lietuvos žinios“ paskelbė, kad Vilniaus miesto savivaldybė Vilniaus centrinės elektrinės direktoriumi paskyrė J. Glatmaną ir pasiūstas jo paskyrimas ponui Vidaus reikalų ministrui patvirtinti (Lietuvos žinios, Nr. 55, psl. 6, 1940-03-08).

Tačiau Vidaus reikalų ministras J. Glatmano nepatvirtino.

1940 m. kovo 13 d. „Lietuvos žinios“ informavo skaitytojus, kad elektrinė apsirūpino akmens anglimis: „Elektros stotyje kuro krizė jau praėjo, o ši įmonė reikiamu kuro kiekiu pilnai apsirūpino visam mėnesiui. Paskutinėmis dienomis laukiamas naujas importuojamo kuro transportas, kurio galės užtekti iki pavasario.“

Elektros stotis iki šio laiko buvo tiesioginėje burmistro žinioje, tačiau besiruošiant paleisti į darbą kitas įmones, ją administruoti bus pavesta įmonių skyriui.“ (Lietuvos žinios, Nr. 59, psl. 6, 1940-03-13).

1940 m. balandžio 1 d. Jonas Smilgevičius paskirtas Vilniaus elektrinės direktoriumi. Dienraštis „XX Amžius“ 1940-04-02 pranešė: „Inž. J. Smilgevičius, kuris ligi šiol buvo geležinkelių valdybos elektros skyriaus viršininkas, paskirtas Vilniaus elektros jėgainės direktoriumi. Jis vakar atvyko į Vilnių ir pradėjo eiti pareigas. Inžinieriui Langmanui pranešta, kad nuo tos pačios dienos iš pareigų yra atleistas.“

Inž. Jonas Smilgevičius (nuotrauka iš Lietuvos aviacijos muziejaus fondų, GEK-825)

1940 m. birželio 15 d. SSSR invazija.

1940 m. liepos 17 d. Vilniaus elektrinės direktorius Jonas Smilgevičius buvo uždarytas į Lukiškių kalėjimą, iš kalėjimo paleistas rugsėjo mėn. 1 d. ir pasitraukė iš darbo.

1940 m. rugpjūčio 31 d. Petras Narutavičius paskirtas Vilniaus elektrinės direktoriumi. Dienraštis „Vilniaus balsas“ 1940 m. rugpjūčio 31 d. pranešė: „Nauju elektros stoties

Inž. Petras Narutavičius (Naujas žodis, Nr. 1, 1930)

direktoriumi paskirtas inž. Narutavičius, o techniniu skyriaus vedėju – inž. M. Malažanas.“

1940 m. gruodžio mėn. pradžioje Vilniaus elektrinės direktoriumi paskirtas V. Lorijonovas.

Dienraštis „Vilniaus balsas“ 1940 m. gruodžio 24 d. pranešė: „Elektros stoties kolektyvo susirinkimas. 1940 m. XII. 21 d. Didžioji g. Nr. 66, 17 val. įvyko Vilniaus m. Elektros stoties darbininkų ir tarnautojų susirinkimas. Susirinkimą atidarė įmonės darbininkų K-to pirmininkas drg. Heificas. Prezidiuman buvo pakviesti drg. direktorius Lorijonovas [...]“

Norėdami susipažinti su Vilniaus miesto elektrinės ir Geležinkelių Valdybos įvykdytais bendraisiais darbais elektrifikuojant netoli Vilniaus esančius miestus ir gyvenvietes, atverskime Vilniaus geležinkelio stoties istorijos puslapius.

VILNIAUS GELEŽINKELIO STOTIES ELEKTRINĖS IR ELEKTROS TINKLAS

Vilniaus geležinkelio stotis, peronas ir dirbtuvės 1864 m. buvo apšviesti dujomis, įrengta 460 dujinių žibintų.

1902 m. Turgaus gatvėje (dabar Pelesos) buvo pastatyta Vilniaus geležinkelio stoties elektrinė ir dujinis geležinkelio stoties apšvietimas pakeistas elektriniu.

1904 m. gegužės mėn. 20 d. Vilniaus geležinkelio stotis kreipėsi į Vilniaus miesto dūmą, kokiomis sąlygomis galėtų prisijungti prie miesto elektros tinklo. Vilniaus miesto dūmos žiniomis geležinkelio stoties apšvietimui buvo įrengta 300 elektros lempų. Prisi- jungimo prie miesto elektros tinklo galimybę nutarė svarstyti vėliau (Žurnaly Vilenskoj gorodskoj dumy za 1904 g., psl. 170).

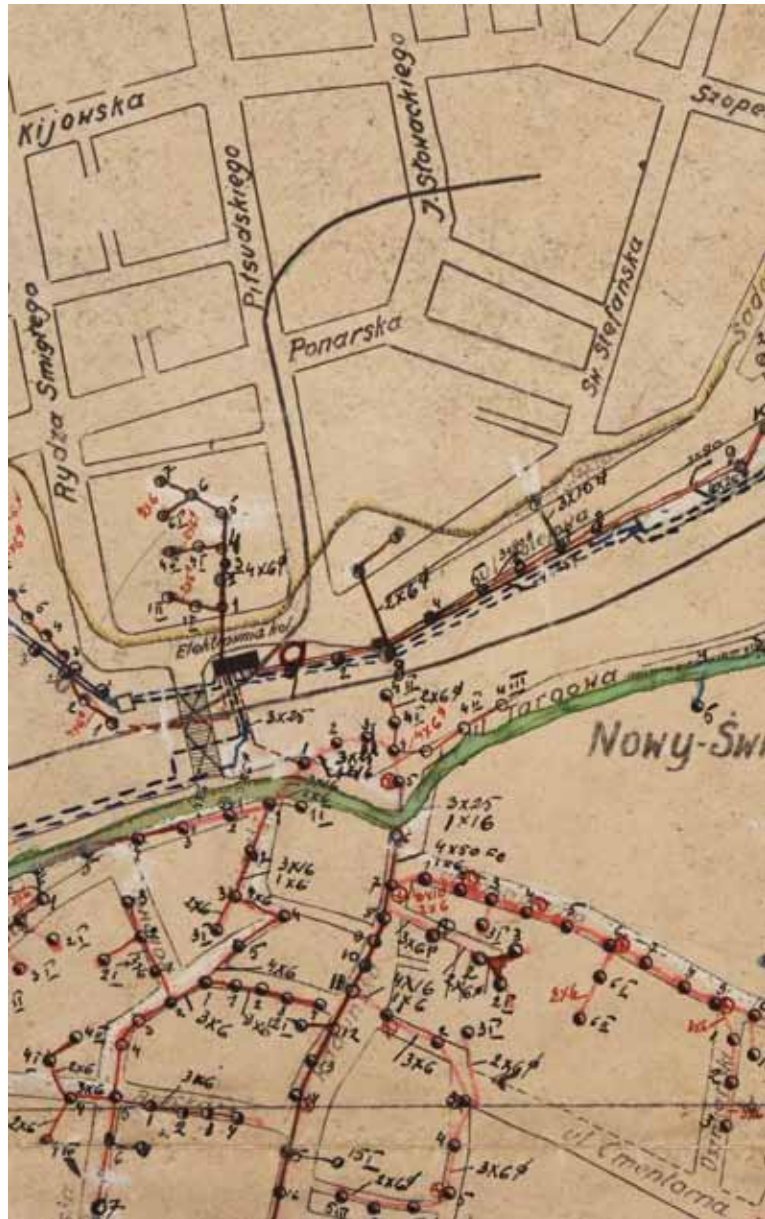
Iš Vilniaus centrinės elektrinės ataskaitų matyti, kad Vilniaus geležinkelio stotis buvo prijungta prie miesto elektros tinklo ir instaliuota apšvietimo galia 1905 m. buvo 42 kW (LE, t. I, 8 lentelė, psl. 91, 1982, Vilnius).

1902 m. pastatyta Vilniaus geležinkelio stoties elektrinė XX a. 3-ajame dešimtmetyje nebepatenkino augančių stoties poreikių. Be to, šios elektrinės įrenginiai techniškai ir morališkai paseno.

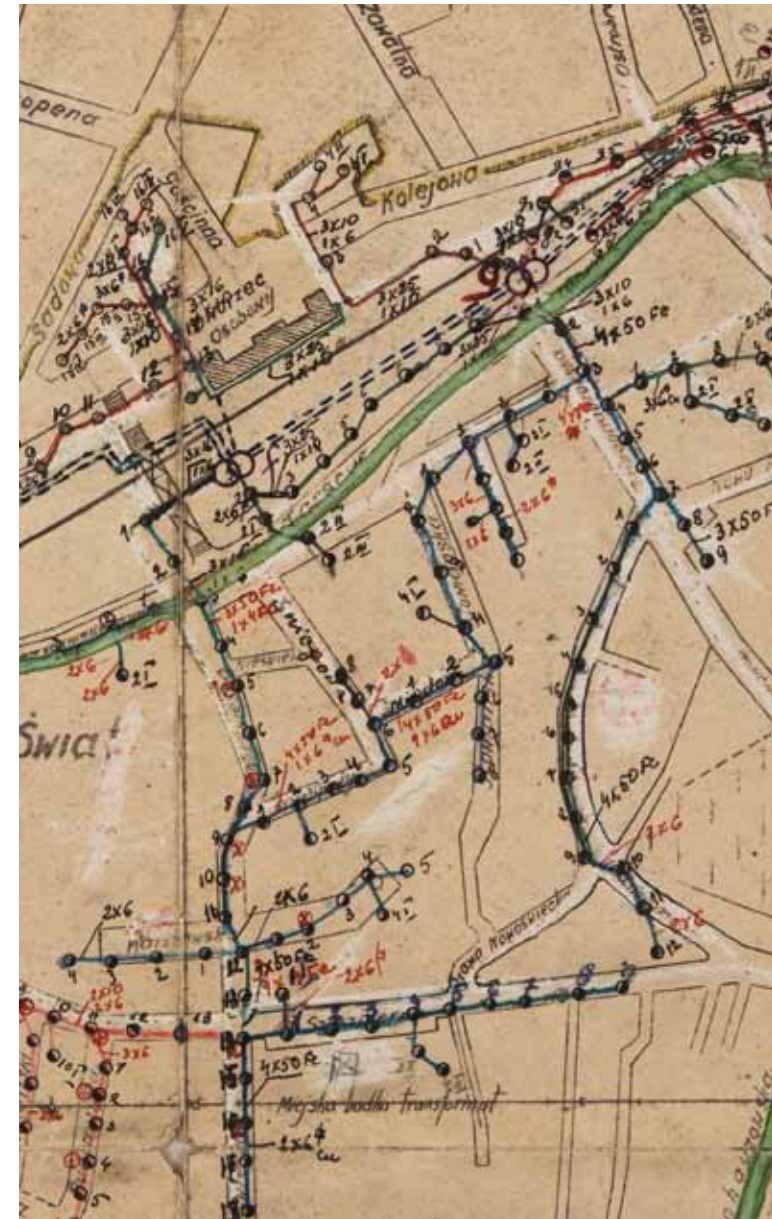
1924 m. Geležinkelio gatvėje (dabar Geležinkelio g-vė 14) buvo pastatyta nauja Vilniaus geležinkelio stoties elektrinė.

Siekiant patogiai pristatyti dyzeliną variklius, 1927 m. nutiesta geležinkelio atšaka iki elektrinės (LCVA, F. 1161, Ap. 9, B. 140).

Vilniaus miestui elektros energijos tiekimo tinklo iš geležinkelio stoties elektrinės plano fragmentas (A dalis). Elektrownia kol. – Geležinkelio elektrinė

Vilniaus miestui elektros energijos tiekimo tinklo iš geležinkelio stoties elektrinės plano fragmentas (B dalis). Pirmosios elektrinės pastatas pažymėtas 9 – 1924 m. įrengta transformatorinė pastotė (LCVA, F. 1161, Ap. 9, B. 180, L. 3)

Elektrinėje įrengti 2 dyzeliniai varikliai su kintamos srovės 380 V, 300 A, galios elektros generatoriais. Buvusioje (Turgaus gatvėje) elektrinėje buvo įrengta 6/0,4 kV transformatorinė pastotė. Elektros energija buvo tiekama Vilniaus geležinkelio stočiai, dabartinių Naujininkų bei Dzūkų gatvių rajono gyventojams, Naujosios Vilnios, A. Pamerių, Lentvario, Trakų geležinkelių stotims ir tų miestų gyventojams.

1931 m. sausio 2 d. sudarytas „Vilniaus miestui elektros energijos tiekimo tinklo iš geležinkelio stoties elektrinės planas“. Plane pažymėtos elektros tiekimo linijos į Lentvarį, geležinkelio vandens siurblynę Miškinuose prie Neries, geležinkelių ligoninę ir prieglaudą Vilkpėdėje, Kirtimų geležinkelio stotį, Rokantiškes, Paplaują, Naująją Vilnią (LCVA, F. 1161, Ap. 9, B. 180, L. 3).

1935 m. geležinkelio stoties elektrinės pastatas buvo praplėstas. Kieme buvo pastatyti du vandens baseinai ir aušintuvė naujai pastatytiems dyzeliniams varikliams. Elektrinėje buvo pastatyti 2 nauji galingi dyzeliniai varikliai ir generatoriai (LE, t. I, psl. 146–147, LCVA, F. 4, Ap. 4, B. 265).

Dyzeliniai varikliai: 550 AG su 310 kVA ir 300 AG su 250 kVA elektros generatoriais ir 6/0,4 kV, 320 kVA transformatorius (LCVA, F. R-305, Ap. 1, B. 232, L. 19).

1939 m. lapkričio mėn. iš Vilniaus geležinkelio stoties elektrinės tinklo elektros energija buvo tiekama į Lentvario, Pavilnio, Kirtimų, Juodšilių, Jegelonos, Trakų ir Naujosios Vilnios transformatorines pastotes (LCVA, F. 1160, Ap. 5, B. 2596).

Praslinkus frontui (1944 m. liepos 13 d.), Vilniaus mieste nebuvo veikiančių elektrinių. Vilniaus elektrinės direktoriaus Česlovo Rukštos 1944 m. liepos 18 d. Raporte Nr. 1 Vilniaus miesto Vykdomojo komiteto Pirmininkui apie veiksmus, ieškant galimybių tiekti elektros energiją Vilniaus mieste, rašoma: „Vilniaus miesto elektrinė susprogdinta, Vilniaus geležinkelio stoties elektrinė sudegusi. [...]“ (LCVA, F. R-754, Ap. 4, B. 57, L. 431).

1944-07-20 Raporte Nr. 2 „[...] Vilniaus geležinkelio stoties elektrinė sudegusi. Yra išlikę 2 dyzeliniai varikliai po 500 AG. [...]“ (L. 432).

Buvo nudegęs elektrinės stogas. Tikėtina, dyzeliniai varikliai, elektros generatoriai ir transformatorius gaisro metu nedaug nukentėjo.

1944-08-22 įrašas: „baigiami elektrinės remonto darbai“ (L. 18). Ir rugsėjo mėn. geležinkelio stoties elektrinė tiekė elektros energiją geležinkelio stočiai.

„Praūžus karui, Lietuvos elektros energetikos ūkio padėtis buvo apgailėtina. Iš didžiųjų elektrinių galėjo veikti tik Rėkyvos (2500 kW), Bačiūnų (1750 kW), šiek tiek atstatyta Petrašiūnų popieriaus fabriko (2500 kW) ir Vilniaus geležinkelio (800 kW) elektrinė.“ (LE, t. II, psl. 14, 1992).

1945 m. sausio 12 d. 16 val. 35 min. Vilniaus geležinkelio stotyje traukinys, pakrautas sprogmenimis, susidūrė su garvežiu. Įvyko sproginimas. Nukentėjo geležinkelio stotis, elektrinė ir šalia geležinkelio stoties esantys miesto pastatai.

Sprogimo pasekmės įvertintos „Nuostolių įvertinimas įvykus avarijai 1945 m. sausio 12 d.“ byloje:

„1945 m. sausio mėn. 12 d. 16 val. 35 min. Vilniaus geležinkelio stotyje įvykusio sproginimo sukeltos bangos sunaikintos elektrinės nuostolių įvertinimo

ŽINIARAŠTIS

Objektas	sunaikintas %	mato vnt.	apimtis
Elektrinės pastatas	100	kub. m.	4500
Dyzelinis variklis 550 AG	40	vnt.	1
Dyzelinis variklis 300 AG	30	vnt.	1
Elektros generatorius 310 kVA	30	vnt.	1
Elektros generatorius 250 kVA	70	vnt.	1
Transformatorius 320 kVA	100	vnt.	1
Žemos įtampos skydas	100	vnt.	1
Orinės tiekimo linijos:			
aukštos įtampos	40	km.	3
žemos įtampos	60	km.	5“

(LCVA, F. R-305, Ap. 1, B. 232, L. 19).

Nedelsiant pradėti atstatymo darbai. Elektros energiją pradėta tiekti iš miesto elektros tinklo. Buvo atgabentas mobilus energetinis traukinys: garo turbina su 250 kVA galios elektros generatoriumi. Dyzelinis variklis MAN 800 AG su 504 kVA galios elektros generatoriumi ir dyzelinis variklis ALTAI su 250 kVA elektros generatoriumi.

1946 m. sausio 1 d. Vilniaus geležinkelio atstatytoje elektrinėje veikė: dyzelinis variklis MAN 800 AG su 504 kVA galios elektros generatoriumi; dyzelinis variklis POLAR 300 AG su 250 kVA galios elektros generatoriumi (LCVA, F. R-305, Ap. 1, B. 795, 796).

Čia buvo geležinkelio stoties elektrinė. Geležinkelio g. 14, 2016 m.

Ir paskutinis dokumentas apie elektrinę: „Vilniaus geležinkelio DE iki 1960 m. veikė energetinėje sistemoje. 1965 metų pradžioje Vilniaus geležinkelio 512 kW galios dyzelinė elektrinė buvo užkonservuota.“ (LE, t. I, 1992, psl. 44, 73).

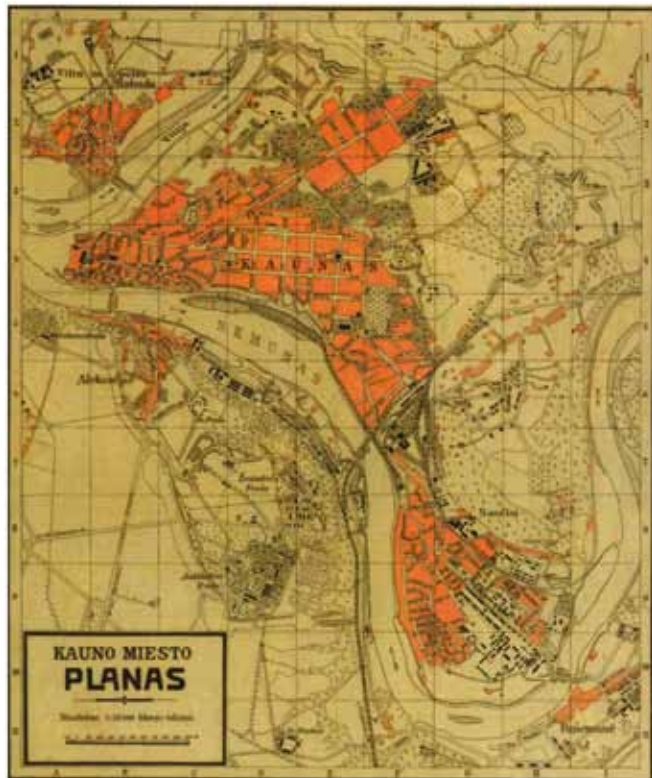
1944 m. liepos 7 d. vokiečių kareiviai susprogdino Vilniaus miesto centrinę elektrinę.

KAUNO MIESTO ELEKTRIFIKAVIMO PRADŽIA arba

Kauno centrinės, Br. Tilmansų metalo fabriko, Kauno geležinkelio stoties ir Šančių elektrinių istorijos

Pradėdami nagrinėti Kauno miesto elektrifikavimo pradžią turime sugrįžti į to meto Kauną. Kauno miestą ribojo Neris, Nemunas ir geležinkelio stotis.

Šančiai buvo Rumšiškių valsčiaus gyvenvietė, Aleksotas priklausė Suvalkų gubernijai.

1920 m. Kauno miesto planas

KAUNO MIESTO CENTRINĖ ELEKTRINĖ IR MIESTO APŠVIETIMAS ELEKTRA

Kauno miesto gatvių apšvietimas pradėtas 1870 m. įrengus 216 aliejinių žibintų. Nuo 1876 m. birželio 17 d. gatvių apšvietimui pradėti naudoti žibaliniai žibintai. Pastoviai buvo didinamas žibalinių žibintų kiekis ir 1882 m. buvo 710.

Nuo 1882 m. planuota apšvietimui naudoti dujinius šviestuvus. Kauno miesto dūmai nepritarus, 1883 m. lapkričio 23 d. nutarta įdiegti elektrinį apšvietimą.

Varžytinėse dėl elektrinės statybos ir miesto elektrinio apšvietimo nugalėjo belgų inž. Eduardas diu Velcas. 1895 m. lapkričio 3 d. Kauno miesto dūma su juo pasirašė koncesijos sutartį. E. diu Velcas koncesijos sutartį perleido belgui inž. Rauliui Ferdinandui Šmatceriui ir 1899 m. rugsėjo 15 d. Kauno miesto dūma su pastarojo įgaliotiniu Simonu Emanueliu Mandeliu pasirašė naują Kauno miesto elektrinio apšvietimo sutartį 40-čiai metų nuo paleidimo dienos. R. F. Šmatceris išipareigojo pastatyti elektrinę, įrengti elektros skirstomąjį tinklą ir 75 elektros lempas gatvėms apšviesti (Rytas, Nr. 64, psl. 5, 1930-03-01).

„Elektrinėje buvo sumontuoti keturi garo katilai. Kiekvieno katilo kaitinamasis paviršius 150 kv. m. Mašinų salėje įrengti keturi 170 AG vieno cilindro nekondensaciniai garo varikliai. Elektrinėje įrengti aštuoni nuolatinės srovės elektros generatoriai, kiekvienas sukdamasis 625 aps./min greičiu tiekė 135 V, 330 A. srovę. Akumuliatorinėje buvo 150 akumuliatorių, sujungtų į bateriją. Tinklo įtampa 110 V.

Apšvietimas įrengtas tik gatvėse. Nutiesta apie 12 km varinio laido linija, pastatytos 75 ketaus ir 421 medinė atrama. Gatvėms apšviesti naudotos 8 A Volto lanko lempos. Kiekviena lempa turėjo nuleidžiamąjį-pakeliamąjį mechanizmą (angliukams pakeisti).

Apšvietimo tinklo ir elektrinės įrengimo darbai baigti ir 1899 m. gruodžio mėn. 28 ir 30 d. buvo išbandyti.

Belgo R. F. Šmatcerio 1900 m. pastatyta
Kauno elektrinė
(iš Energetikos ir technikos muziejaus fondų)

1900 m. sausio 2 (15) d. elektrinė pradėjo veikti ir vakare miesto sode bei gatvėse užsidegė pirmosios 75 Volto lanko lempos. **Tai buvo pirmoji viešoji centrinė elektrinė Lietuvoje.**

Pagal planą 75 elektriniai žibintai įrengti nuo Rotušės aikštės iki geležinkelio stoties.

Tokiu būdu Kauno miestas su pakraščiais nuo 1900 m. sausio mėn. 2 d. buvo apšviečiamas 75 Volto lanko lempomis ir 214 žibalinių žibintų.

1908 m. Kauno miesto dūma su koncesioninku susitarė garo variklius pakeisti 120 AG dyzeliniais varikliais. Numatyta gatvių apšvietimo lempas pakeisti 5 A Fiusterio sistemos lempomis, jų skaičių padidinti nuo 88 iki 125 ir elektrinėje vietoj akumuliatorių baterijos įrengti 35 AG dyzelinį variklį su dviem 11 kW nuolatinės srovės generatoriais. Elektrinę pradėta rekonstruoti 1908 m. Per trejus metus 2 garo varikliai pakeisti dviem 120 AG dyzeliniais varikliais, kiti du – dviem 400 AG dyzeliais ir 270 kW galios nuolatinės srovės generatoriais. Tinklo įtampa 220 V.

Kauno miesto elektrinio apšvietimo koncesija iš Belgijos pavaldinio R. F. Šmatcerio 1912 m. vasario 17 d. Miesto Valdybos nutarimu perėjo Kauno miesto Elektros Šviesos Akcininkų Draugijai.

Išlikusi 1900 m. Kauno elektrinio apšvietimo atrama (2015-03-18, Kaunas, Gedimino g. 25)

1913 m. Kauno miesto dūma nutarė elektrinį apšvietimą įrengti Kauno senamiestyje, Žaliakalnyje, Vytauto prospekte, Šančiuose, Aleksote, Panemunėje ir Vilijampolėje. Be to, elektrinėje numatyta įrengti dar tris 400 AG dyzelinius variklius. Elektrifikuojamuose miesto pakraščiuose numatyta įrengti 6 kV kintamosios srovės skirstomąjį tinklą ir transformatorines pastotes. Tačiau buvo realizuotas tik Žaliakalnio apšvietimas ir elektrinėje įrengtas penktas (400 AG) dyzelinis variklis ir 270 kW nuolatinės srovės generatorius.

1913 m. Kauno centrinės elektrinės instaliuoti mechaninė galia buvo 1475 AG, elektrinė – 1010 kW.“ (LE t. I, psl. 63–65, Vilnius, Mokslas, 1982).

Iš pirmojo elektrifikavimo etapo įrenginių Kaune, Gedimino gatvėje 25 galime pamatyti išlikusią autentišką 1900 metų ketaus atramą, tik be pakeliamojo mechanizmo ir Voltos lanko lempos.

Iki Pirmojo pasaulinio karo be Kauno centrinės elektrinės Kauno mieste veikė dar Kauno geležinkelio stoties ir Br. Tilmansų metalo fabriko elektrinės.

1914 m. rugpjūčio 1 d. prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas.

Atkūrus nepriklausomybę, siekiant suregistruoti visas esančias Lietuvos teritorijoje įmones, Finansų, prekybos ir pramonės ministerija 1920 m. kovo 2 d. išleido Aplinkraštį, kuriame buvo nurodyta:

„Visos pramonės įstaigos, fabrikus ir dirbtuvės, kurios naudojami vandens, garo, gazo, elektros ar vėjo varikliais, arba žmonių, ar gyvulių jėga varomomis mašinomis, visos technikos ir statymo kontoros ir įstaigos, privalo įsiregistruoti pas savo Apskritis Viršininką.

Registruotis turi visos pramonės įstaigos be jokių išimčių, net ir tos, kurios jau turi tam tikrus Pramonės Departamento, leidimus, nepaskiau kaip iki 1920 m. kovo mėn. 31 d. [...]“ (Lietuva, Nr. 49, psl. 4, 1920-03-02).

Nedelsiant pradėtos tikrinti tuo metu Lietuvos teritorijoje esančios elektrinės ir pramonės įmonės. Finansų, pramonės ir prekybos ministerijos įgaliojimas elektros stotims ištirti 1920 m., patikrinęs Kauno miesto elektrines sąraše „Elektros gamyklų bylos ir jų dabartinė padėtis lig 15/I 1921 m.“, užrašė:

„p. 34. Kauno geležinkelio stotis

Pastatyta 1908 m. Susisiekiimo m-jos žinioje. Žiūr. anketos lapą.

p. 37. Tilmansas

Atskiros bylos nėra. Žinios imtos iš Verzeichnis der Elektrizitätsets – Werke Litauen Nord.

p. 38. Miesto ir Ž. Šančių el. gamyklų bylos Pramonės skyriaus raštinėje. Tikslėsnų žinių apie miesto ir Ž. Šančių gamyklas gali suteikti p. Abramsonas. Jam pavesta derėtis su Belgų K-a (koncesija – S. B.) dėl atidavimo stoties savininkams.

Gegužės mėn. 1920 m. buvo padaryta miesto gamyklos administracinės tvarkos revizija. Revizijos protokolai įteikti p. Ministeriui Galvanauskui. Žiūr. el. pramonės statistika.“ (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 592, L. 49).

Iš šios informacijos sužinome, kad Kauno mieste 1920 m. buvo keturios elektrinės: Kauno miesto centrinė, Kauno geležinkelio stoties, Br. Tilmansų metalo fabriko ir Žemųjų Šančių elektrinės.

Sklandydami archyvų dokumentus, to meto spaudos leidinius ir kitus dokumentus susipažinkime su visų keturių Kauno mieste buvusių elektrinių veikimu, elektros energijos tiekimu miestui nuo jų įsteigimo ir jų likimais.

KAUNO GELEŽINKELIO STOTIES ELEKTRINĖ

Kauno geležinkelio stoties elektrinė buvo įrengta 1908 metais.

Elektrinė tiekė elektros energiją geležinkelio stoties apšvietimui, elektros varikliams, geležinkelio personalo ir šalia geležinkelio stoties esantiems gyventojų namams.

Finansų, pramonės ir prekybos ministerijos įgaliotinis elektros stotims ištirti 1920 m. patikrino Kauno geležinkelio stoties elektrinę ir nustatė:

„Elektrinė įrengta 1908 metais. Priklauso geležinkelių valdybai. Pastatas iš plytų ir medžio, dengtas toliu.

Įrengimai:

Lokomobilis „Compaund“ firmos R. Wolf Magdeburg Buckau N10905, 12 atm. 150 HP su smagračiu.

Dujų variklis „Otto Deutz“ N46251, 100 HP.

Dujų variklis „Otto Deutz“ N42420, 50 HP.

Dujų variklis „Otto Deutz“ N42427, 100 HP.

Dujų generatorių krosnys su visais prietaisais, kompresoriais vertikalinio tipo: dujų variklių paleidimui.

Dinamo mašina nuolatinės srovės „Maks Schorch-Kheydt“ tipo D 50, 230 V, 400 A, 90 kW

Dinamo mašina nuolatinės srovės „Siemens Halske Peterburg“ tipo G. M. 242, N11504, 230/320 V, 137/97 A. 31 kW

Dinamo mašina nuolatinės srovės „Siemens & Halske“ tipo G. M. 272, N11505, 230/320 V, 274/187 A. 63 kW

Dinamo mašina nuolatinės srovės „Siemens & Halske“ tipo G. M. 302, N10584, 230/320 V, 274/187 A. 63 kW

Perimta iš vokiečių okupacinės valdžios 1919 m. liepos mėn. Elektros stotis dirba visą parą.

Prijungta elektros lempučių: 5 žv. – 10 lempučių, 10 žv. – 7, 16 žv. – 265, 25 žv. – 448, 32 žv. – 48, 50 žv. – 144, 100 žv. – 38, 150 žv. – 2, 300 žv. – 3, 400 žv. – 1, 600 žv. – 42, 75 žv. – 13, 200 žv. – 4.

Elektros variklių: 5 HP, 9 HP, 14 HP, 8 HP, 12 HP, 42 HP, 10 HP, 5 HP, 5 HP, 3,5 HP, 2 HP, 20 HP, 13 HP, 11,5 HP, 12 HP (viso 15 elektros variklių).

Už sunaudotą elektros šviesą privatūs abonentai moka už žvakę per mėnesį 1 auksiną 20 skatikų, tarnautojai po 50 sk. Privatūs abonentai už vieną kWh moka 6 auksinus ir 30 skatikų.

Privačių variklių nėra.

Malkų į savaitę suvartojama 60 kub. m., tepalo į savaitę 75 kg.

Elektros stotyje ir prie tinklo dirba 20 žmonių, padienių 7 žmonės.“ (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 583, L. 55 ir 56)

1922 m. sausio mėn. Kauno traukos tarnybos sąrašuose yra nurodytas ir geležinkelio elektrinės personalas, p. 163–186:

„p. 163 Kudirka Vincas elektros stoties viršininkas, atlyginimas 1100 auksinų, dirba nuo 1919-08-01.

p. 164 Gribneras Vylius elektros stoties monteris, at. 800 a. dirba nuo 1919-08-01.

p. 165 Jochelis Bernardas elektros stoties monteris, at. 800 a. dirba nuo 1919-08-01.

p. 166 Kalašinskas Kazys elektros stoties monteris, at. 800 a. dirba nuo 1919-08-01.

p. 167 Ribačauskas Antanas prižiūri el. šviesą, at. 700 a. dirba nuo 1921-11-01.

p. 168 Navickas Petras prižiūri el. šviesą, at. 700 a. dirba nuo 1919-08-01.

p. 169 Černiauskas Stasys prižiūri el. šviesą, at. 700 a. dirba nuo 1919-08-01.

p. 170 Butkevičius Rodionas prižiūri el. šviesą, at. 700 a. dirba nuo 1921-02-01.

p. 171 Klibinas Richardas vyr. dinamo mašinistas, at. 800 a. dirba nuo 1919-08-01.

p. 172 Trečiokas Liudvikas vyr. dinamo mašinistas, at. 800 a. dirba nuo 1919-08-01.

p. 173 Kristlinas Alfredas vyr. dinamo mašinistas, at. 800 a. dirba nuo 1919-08-01.

p. 174 Benetas Julijonas dinamo mašinistas, at. 700 a. dirba nuo 1919-08-01.

p. 175 Rimkevičius Bronys dinamo mašinistas, at. 700 a. dirba nuo 1919-08-01.

p. 176 Gribneris Antanas dinamo mašinistas, at. 700 a. dirba nuo 1919-08-01.

p. 177 Kaminskas Juozas elektrinės kūrikas, at. 550 a. dirba nuo 1919-08-01.

p. 178 Visockas Juozas elektrinės kūrikas, at. 550 a. dirba nuo 1919-08-01.

p. 179 Gasvėras Albertas elektrinės kūrikas, at. 550 a. dirba nuo 1919-08-01.

p. 180 Gedrimas Martinas elektrinės kūrikas, at. 550 a. dirba nuo 1919-08-01.

p. 181 Borisevičius Stasys elektrinės kūrikas, at. 550 a. dirba nuo 1919-08-01.

p. 182 Rimkevičius Adolfas elektrinės kūrikas, at. 550 a. dirba nuo 1919-08-01.

p. 183 Šakas Pranas elektros stoties tepėjas at. 500 a. dirba nuo 1920-03-01.

p. 184 Vanagas Pranas elektros stoties monteris, at. 750 a. dirba nuo 1920-07-16.

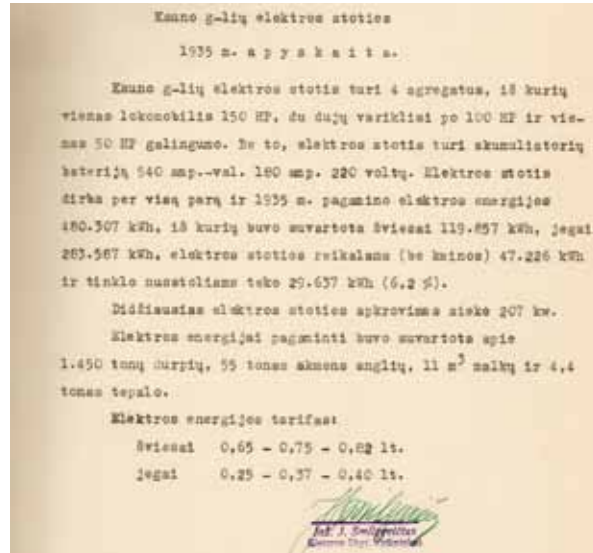
p. 185 -----

p. 186 Klibavičius Kazys elektrinės kūrikas, at. 450 a. dirba nuo 1919-08-01.“

(LCVA, F. 386, Ap. 1, B. 298, L. 21–24)

Apie Kauno geležinkelio elektrinės veikos rezultatus sužinome iš 1935 metinės apyskaitos, kurią pateikė Elektros skyriaus viršininkas inž. Jonas Smilgevičius.

*Kauno geležinkelio stoties elektrinės 1935 m. veiklos apyskaita
(LCVA, F. 377, Ap. 7, B. 326, L. 30)*

Kauno geležinkelio stoties elektrinėje 1940 m. dujų varikliai buvo pakeisti dyzeliniais.

Kauno geležinkelio stotis iki karo pradžios (1941 m.) elektrės energijos poreikius tenkino iš savo elektrinės. Elektrinėje buvo 4 agregatai: 3 dyzeliniai agregatai bendros 450 AG ir lokomobilis „Wolf“ 150 AG galios.

Bendra geležinkelio elektrinės mechaninė galia 600 AG (bendra elektrinė galia apie 450 kW).

Pasitraukus vokiečiams iš Kauno (1944-08-01), geležinkelio elektrinėje liko tik vienas 150 AG lokomobilis. Visus tris dyzelinius agregatus, tikėtina, kad vokiečiai demontavo ir išvežė.

Kauno geležinkelio stotis ir tunelis buvo susprogdinti. Atstatant geležinkelio stotį, elektrinėje papildomai buvo įrengtas 68 AG lokomobilis ir geležinkelio stoties elektrinės galia buvo 218 AG, elektrinė galia apie 170 kVA. Lokomobilių kuras – malkos.

Pagal 1945-11-27 patvirtintas Kauno geležinkelio stoties elektrinės atstatymo sąlygas elektrinės galia turėjo būti: 1 lokomobilis 150 AG, 1 lokomobilis 68 AG, 2 dyzeliniai agregatai po 140 AG (bendra elektrinė galia apie 370 kVA).

Iš Kauno geležinkelio stoties elektrinės planuota tiekti elektrės energiją ir Palemono geležinkelio stočiai. Nutiesus elektrės tiekimo linijas į Petrašiūnų elektrinę ir prijungus prie miesto tinklo, geležinkelio elektrinė turėjo būti rezervinė (F. R-305, Ap. 2, B. 3).

BROLIŲ TILMANŠŲ FABRIKO ELEKTRINĖ

Nuo XIX a. pabaigos Kaune labai sparčiai vystėsi metalo apdirbimo pramonė. Pirklys Dovydas Šeršneviskis 1866 m. padavė pareiškimą Kauno gubernijos valdybai, prašydamas leisti įkurti Kaune vinių fabriką. 1867 m. gavo leidimą. 1867 m. lapkričio 3 (16) d. įkūrė įmonę.

1868 m. įmonės bendrininku tapo Jakovas Glazeris ir įmonė pavadinta „Vulkanu“.

1870 m. birželio 2 d. speciali komisija patikrino įmonės veiklą, nustatė pajėgumą. Iš akto matyti, jog gamykla jau turėjo 21 vielos tempimo, 9 sraigtų ir vinių gaminimo, 2 gręžimo ir 3 ištekimo stakles bei kitas mašinas ir įrenginius. Jos produkcija buvo telegrafo viela, prietaisai bei įvairios dalys telegrafo aparatams, o taip pat kai kurios nesudėtingos pramonės mašinos bei jų dalys, vinys ir įvairių rūšių sraigtai.

1879 m. įmonės bendrasavininku tapo Richardas Tilmansas (Richard Tillmanns).

1893 metų pradžioje R. Tilmansas galutinai įsigalėjo fabrike. Jis numatė gamyklą rekonstruoti ir kreipėsi į miesto dūmą prašydamas leidimo prie senojo fabriko statyti mūrinius priestatus. 1893 m. balandžio 23 d. R. Tilmansas gavo leidimą išplėsti fabriko gamybines patalpas. 1893 m. R. Tilmansas įsteigė naują bendrovę „Broliai Tilmansai ir Ko“ („Pergalės“ gamyklos istorija 1867–1967, V. Černeckis, H. Klementavičius, P. Mikuckas, 1967, psl. 6–10).

„Br. Tilmansai ir Ko“ metalo apdirbimo fabrikas buvo Gedimino–Karmelitų–Smėlių (Griunvaldo) gatvių trikampyje (tarpukariu buvo „Litekso“ ir „Kauno audinių“ fabrikai, dabar „Akropolis“). Išlikusios Br. Tilmansų fabrike 1896 m. pagamintos ir nuo 1897 iki 1960 metų naudotos vinių gamybos staklės saugomos Vytauto Didžiojo Karo muziejaus Karo technikos Vilniaus skyriuje.

*Vinių gamybos staklės, pagamintos 1896 m.
(2015 m. nuotrauka)*

*„Br. Tilmansai ir Ko“ firmos gaminys –
veržliaraktis.
(Energetikos ir technikos muziejaus
ekspонатas, 2015 m.)*

Didėjant produkcijos paklausai, 1897 m. vasario 18 d. broliai Tilmansai pateikė prašymą metalo valcavimo cecho statybai.

1897 m. pradėjo statyti naujus metalo valcavimo cecho korpusus ir 1898 m. užbaigė. Nauji korpusai buvo pastatyti ant Nemuno kranto (buvusi „Pergalės“ gamykla).

Todėl atsirado tarsi du Tilmansų fabrikai – senasis ir naujasis, tačiau buvo dveji korpusai vieno ir to pačio fabriko.

1898 m. Br. Tilmansų fabrike (naujajame) pradėjo veikti **pirmoji pramoninė elektrinė Lietuvoje ir pirmoji elektrinė Kaune**. Elektrinė apšvietė fabriko gamybines, administracines patalpas ir fabriko teritoriją. **Ir pirmą kartą Lietuvoje atliekinė šiluma panaudota garo gamybai.**

Kauno gubernijos statistikos komiteto narys sekretorius Konstantinas Gukovskis 1904 metais knygoje „Kauno miestas, trumpa istorinė-statistinė apybraiža“ trumpai, bet aiškiai parašė apie „Br. Tilmansų ir Ko“ fabriko elektrifikavimą 1898 metais:

„Br. Tilmansų metalo valcavimo fabrikas įsteigtas 1898 metais (fabriko gamybinės patalpos padalintos į 18 skyrių, I–XVIII – S. B.). Vinių gamybos skyrius perkeltas iš senojo į naująjį fabriką. Dabar naujame fabrike iš metalo pusfabrikačių gaminama galutinė produkcija – vinys.

Vielos tempimo (vario ir plieno laidų) skyrius ir kitų gaminių taip pat perkelti iš senojo fabriko.

Fabrike pastatyti 5 garo katilai, slėgis iki 12 atm., bendras kaitinamojo paviršiaus plotas 11151 kv. pėda (fut) ir trys garo mašinos bendros 1850 AG (t. y. 1500+200+120 AG – S. B.).

Metalu valcavimo skyriuje (XVI – S. B.) įrengtos dvi lydimo krosnys, kurios išlydo per parą 6–7 tūkst. pūdų metalo ir vienas vandens vamzdžių garo katilas, kurio kaitinamasis paviršius 3397 kv. pėdos. Lydymo krosnyse naudojamas kuras – akmens anglis. **Siekiant panaudoti kuo daugiau atliekinės šilumos metalo lydymo metu susidarę karšti degimo produktai tiekiami į garo katilą, garai tiekiami į garo mašinas.**

Metalu valcavimui įrengti 3 komplektai valcavimo staklių.

Fabrikas apšviečiamas elektra, dinamomašina (nuolatinės srovės elektros generatorius – S. B.) **įrengta šiame fabrike** (XII skyriuje – S. B.).“

Br. Tilmansų sraigtų fabrikas Kaune yra vienas stambiausių Rusijoje sraigtų medžiui ir metalui gamintojų. Fabrike nuolatos įrengiamos naujos mašinos ir staklės, didinamos gamybos apimtys.

Mašinų skyriuje (XII), kuriame veikė 200 ir 120 AG garo mašinos, iš kurio į IX, X ir XI skyrius mechaninė jėga staklėms perduodama 7 transmisijomis, **buvo sumontuotas nuolatinės srovės 110 V, 370 A (apie 40 kW galios – S. B.) elektros generatorius. Generatorių nuo transmisijos suko diržinė pavara.**

XVII skyriuje veikė galinga 1500 AG garo mašina.

№	Aprašymas	Kiekis	Vertė
1	Naftiniai variniai nupl. angaminiai 12. I. n. II.	1	14000
2	Naftiniai variniai nupl. angaminiai 12. I. n. II.	1	7000
3	Naftiniai variniai nupl. angaminiai 12. I. n. II.	1	2660
4	Naftiniai variniai nupl. angaminiai 12. I. n. II.	7	

KAA, F. 214, Ap. 1, B. 4716, L. 72

Fabriko teritorijos ir patalpų apšvietimui įrengta 20 lankinių (Volto) lempų ir apie 260 kaitrinių elektros lempučių. Visose fabriko pastatuose įrengtas centrinis garinis šildymas.

Yra įrengta 20 lankinių lempų ir apie 260 kaitrinių lempučių. Visose fabriko pastatuose įrengtas centrinis garinis šildymas.

KAA, F. 214, Ap. 1, B. 4716, L. 14

„Tilmanso senajame fabrike elektra apšviečiami visi fabriko skyriai. Fabrike pastatyti 2 garo katilai iki 12 atm. slėgio, kaitinamasis paviršius 567,9 kv. pėdos.“ (K. P. Gukovskij. Gorod Kovno 1904 m., psl. 106–109).

„1898 m. birželio mėn. naktį iš 28 į 29 d. Kauno miesto sode vyko gailėstingųjų seserų draugijai ir jų ambulatorijai išlaikyti skirtas vakaras, kurio metu sodas buvo apšviestas elektra.“ (Pamjatiną knižka Kovenskoj gubernii na 1899 g. Kovna, 1898 g., psl. 77).

„Pagal Kauno gubernijos vyresniojo fabriko inspektoriaus pateiktus Kauno tvirtovės štabo duomenis 1906 m. lapkričio 27 d. brolių Tilmansų fabrikas turėjo dvi metalo lydymo

krosnis, 504 stakles varžtų ir sraigčių gamybai, 210 staklių varžtų galvėlių aptekinimui, 145 vinių gamybos, 46 tekinimo, šlifavimo ir gręžimo stakles, 32 stakles batų vinelėms gaminti, ir daug kitos technikos bei įrenginių. 1914 m. įsirengė nedidelę marteno krosnį. 1913 m. visų įmonių garo mašinų galia pasiekė 2609 AG, 1913 m. fabrike dirbo 1591 darbininkas, o metinės produkcijos vertė sudarė 3589 tūkst. rub.“ („Pergalės“ gamyklos istorija 1867–1967, V. Černeckis, H. Klementavičius, P. Mikuckas, 1967, psl. 28).

R. Tilmansas 1907 m. nutarė pasistatyti elektrinę ir garo mašinas pakeisti elektros varikliais. 1907 m. nupirko papildomai žemės sklypus, pradėjo statyti naują sraigčių gamybos korpusą ir gelžbetonio Marteno krosnių pastatus. 1912 m. naujame sraigčių gamybos korpuse buvo įrengta 1650 AG garo turbina ir 1300 kW galios kintamos srovės elektros generatorius.

Tai pirmoji garo turbina Lietuvoje.

Elektrinėje įrengti du Bobkokso-Vilkokso firmos garo katilai. Katilo kaitinamasis paviršius 400 kv. m, 12 atm. Garo turbina AEG-Curtis, 1650 PS, 3000 aps./min. Kintamos srovės trifazis elektros generatorius 525 V, 1300 kW/1625 kVA galios, AEG, F. 10. Kintamosios ir nuolatinės srovės įrenginių ir paskirstymo marmurinė lenta firmos AEG Ryga iš 15 dalių (skydas 9,5×2,2 m) su visa armatūra ir kiti turbogeneratoriaus įrenginiai (KAA, F. 219, Ap. 1, B. 648, L. 51; LCVA, F.R-771, Ap. 2a, B. 350, L. 22–23; LE t. I, psl. 56).

Paleidus elektrinę, fabrike garo mašinos pradėtos keisti elektros varikliais.

1929 m. vasario 14 d. Komisija: VRM vyriausiasis statybos inspektorius A. Macijauskas, Finansų ministerijos inž. B. Garšva ir Susisiekimo m-jos inž. B. Banaitis tikrino Tilmansų fabriko elektrinę ir nustatė, kad elektrinėje yra du garo katilai:

„Br. Tilmansų elektros stotis varoma garo turbinos, kuriai garas tiekiamas garo katily: 2 garo katilai Bobkokso-Vilkokso sistemos pastatyti prieš karą dirba be ekonomizerių, taigi garo tiekimas kainuoja brangokai; kiti katilai pasenę.“ (KAA, F 219, Ap. 1, B. 648, psl. 51).

Br. Tilmansų ir Ko akcinės bendrovės 1937 m. dokumentas, patvirtinantis pagrindinių elektrinės įrengimų parametrus, tai 1937-04-05 bendrovės atsakymas Kauno miesto savivaldybės Įmonių direkcijai:

„Atsakydami į Tamstų š. m. kovo mėn. 20 d. raštą Nr. 432/410102 turime garbę pranešti, kad mūsų elektros stotis jau seniai neveikia ir reikiamą elektros energiją fabriko gamybai bei šviesai mes perkame iš Elektros šviesos Gaminimo Kauno Miestui Apšviesti Akcinės Bendrovės.

Mūsų elektros stoties įrengimas:

1. Mechaniniai varikliai: Garo turbina AEG-Curtis. 1650 P.S., 3000 aps./min.
2. Elektros gamybos mašinos: Turbogeneratorius AEG, F. 10, 1300 kW/1625 kVA.

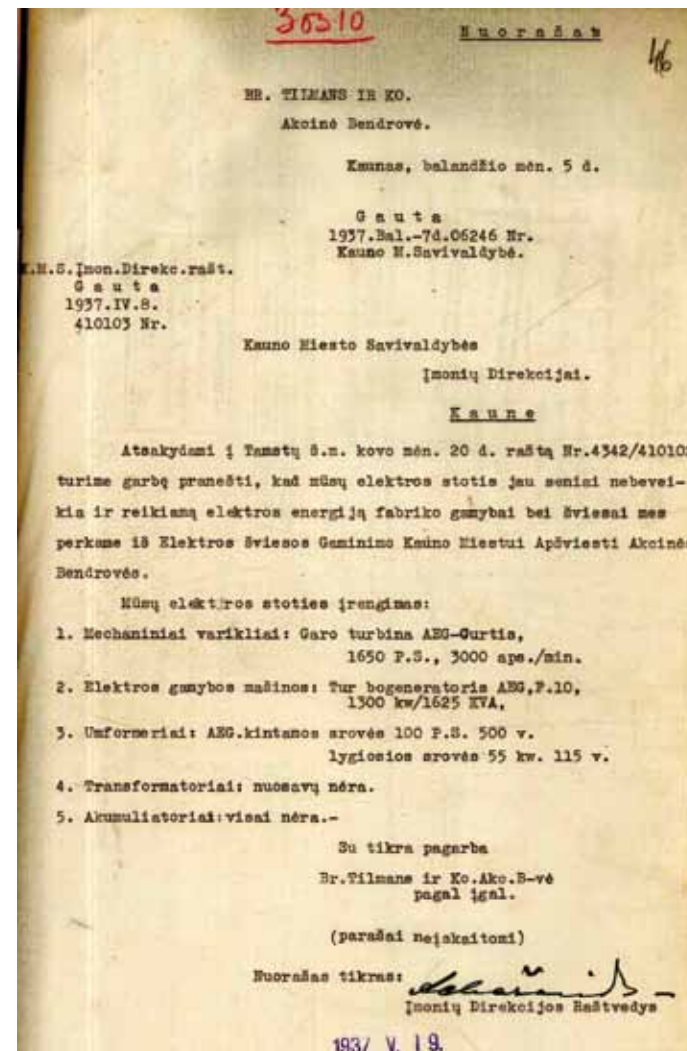
3. Umformeriai: AEG. Kintamos srovės 100 P. S. 500 V. lygiosios (t. y. nuolatinės – S. B.) srovės 55 kW 115 V.

4. Transformatoriai: nuosavų nėra.

5. Akumulatoriai: visai nėra.

Su tikra pagarba

Br. Tilmans ir Ko. Akc. B-vė“ (LCVA, F. 377, Ap. 7, B. 327, L. 46).

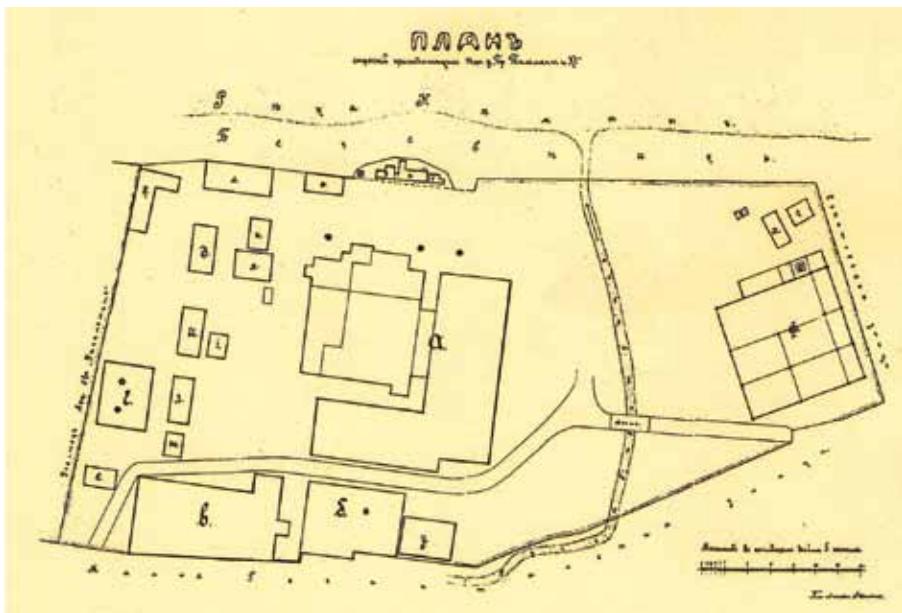
Br. Tilmansų fabrikas ir elektrinė 1941 m. buvo nacionalizuoti. 1941 m. sausio 1 d. nacionalizacijos akte nenaudojamų įrenginių sąrašė išvardinti ir elektrinės įrengimai.

Nenaudojamų įrenginių sąrašė yra nurodytas ir galingas elektros variklis:

„p. 59. *Motoras kintamos srovės 500 V, 500 PS su elektriniais aparatais. [...]*“ (LCVA, F.R-771, Ap. 2a, B. 350, L. 22–23).

Nijolės Lukšionytės-Tolvaišienės knygoje „Gubernijos laikotarpis Kauno architektūroje“ pateiktame Br. Tilmansų fabriko 1914 m. situacijos plane surandame sraigčių gamyklos korpusą pažymėta rusiška raide „r“, kuriame įrengta elektrinė.

„Tilmansų fabrikas, kaip ir kitos to meto įmonės, naudojo garo mašinų energiją. Katalinės turėjo aukštus cilindrinis dūmtraukius – trys tokie buvo sumūryti už valcavimo ir mašinų korpuso sklypo gilumoje, **du – naujame sraigčių korpuse** (paryškinta S. B.) ir po vieną – pastate prie gatvės bei Marteno krosnių korpuso.“

Tilmansų fabriko pastatai Malaja Hospitalnaja g. (Kaunakiemio g.) 1914 m. situacijos planas.

a – valcavimo ir mašinų korpusas, б – mūrinis gamybinis pastatas, в – mūrinis sandėlis,

z – naujasis sraigčių korpusas, e – medinė kontora, ф – Marteno krosnių korpusas

(Nijolė Lukšionytė-Tolvaišienė. Gubernijos laikotarpis Kauno architektūroje, psl. 104–105, 2001, 148 pav.)

Iš šių dokumentų pavyko nustatyti 1898 ir 1912 metų fabriko elektrinių parametrus, elektrinių įrengimo laiką ir vietą.

KAUNO ELEKTRINĖS PER PIRMAJĄ PASAULINĮ KARĄ IR PO KARO

1914 m. rugpjūčio 1 (15) d. kilus karui, koncesininkai Elektros šviesos gamavimo Kauno miestui apšviesti akcinė b-vė neteko teisių valdyti Kauno centrinę elektrinę ir miesto elektros tinklą. Visas koncesininko teises tiesti elektros energiją Kauno miestui perėmė rusų karo valdžia.

1915 m. vasarą (vokiečiai užėmė Kauną 1915 m. rugpjūčio 18 d.) visas koncesininko teises perėmė vokiečių okupacinė valdžia.

1916 m. Žemuose Šančiuose vokiečių okupacinė valdžia įrengė šiluminę elektrinę: gulstinę garo mašina 400 AG, kintamos srovės elektros generatorius 525 V, 300 kVA galios, 150 aps./min. Nutiesė žemos įtampos oro laidų tinklą Šančiuose ir 6 kV elektros tiekimo liniją nuo Ž. Šančių elektrinės iki Tilmanso fabriko elektrinės.

Pasitraukdami iš Kauno vokiečių kareiviai kėsinosi susprogdinti elektrinę. Kaip elektrinę išgelbėjo Mečislovas Nurka rašė dienraštis „Dienos naujienos“ straipsnyje „Vos neišsprogdinta Kauno elektros stotis“:

„1919 m. vasarą kraustantis vokiečiams iš Kauno, kada viskas buvo griauinama ir naikinama, jie nepamiršo apsidirbti ir su elektros stotimi. Ką negalėjo patys išgabenti, pavedė pasigrobti miesto šmugelninkams, o kas nepajudinama – susprogdinti. Tuo metu inž. bataliono štabe karininkas Jakštas priėmė pranešimą telefonu: „vokiečiai minuoja elektros stotį, susprogdins, gyventojams pavojus – gelbėkite“. Bataliono vadas, Mečislovas Nurka davęs atitinkamą parėdymą adjutantui Jakštui, o pats pirmas atvyko stotin.“

Durys atidarinetos, rūmai tušti. Mirties klaikumu šnypštė padegtos Bikfordo dagtys. Reikia suprasti drąsą žmogaus, žengiančio į turinčius tuojau sprogti mūrus... Drąsus karys nepabūgo gresiančio pavojaus gyvybei, žaibo greitumu puolė ir pjaustė mirtį nešančias dagtis gelbėdamas valstybės turtą ir gyvybę. Paskiau atvykęs adjutantas su kareiviais užbaigė gelbėjimo darbus: išėmė 6 dinamito šaškes užtaisytas įvairiose elektrinės vietose. Suieškoję grąžino išvogtus įvairius elektros reikmenis ir aptvarkę paleido mašinas, Stotį perėmė į savo rankas inž. batalionas ir jos administravimas buvo pavestas kuopos vadui karininkui Petraičiui. [...]“ (Dienos naujienos, Nr. 46, psl. 6, 1933-02-25).

1919 m. liepos 10 d. – iš vokiečių okupacinės valdžios visas koncesininko teises Kauno centrinei elektrinei, Kauno miesto elektros tinklui valdyti, Ž. Šančių elektrinę ir Šančių oro elektros tinklą perėmė Lietuvos prekybos ir pramonės ministerija ir išnuomojo Elektros šviesos gamavimo Kauno miestui apšviesti akcinei b-vei.

Prekybos ir pramonės ministerijos specialistai įvertino Kauno mieste perimtų elektrinių techninį stovį bei elektros energijos tiekimo sąlygas ir paskelbė įsakymą elektros energijos ėmėjams Kauno mieste ir priemiesčiuose:

„Prekybos ir Pramonės Ministerijos įsakymas elektros energijos ėmėjams Kauno mieste ir priemiesčiuose.

Išėjus vokiečių kariuomenei, Kauno, miesto ir Žemųjų Šančių elektros stotys liepos 10 d. (1919 m. – S. B.) buvo paimtos į Lietuvos Valstybės globą. Tuo tarpu tos stotys yra Prekybos ir Pramonės Ministerijos žinioj. Kad ištyrus elektrą gaminimo ūkį Kauno ir Ž. Šančių elektros stotyse š. m. liepos mėn. 29 d. Prekybos ir Pramonės Ministerija paskyrė tam tikrą komisiją, kuri 6 – IX užbaigusi savo darbą, atrado, kad nafta varomosios mašinos (Kauno miesto centrinės elektrinės dyzeliai – S. B.) labai nusidėvėtos ir apyrusios ir jokių būdu negali be remonto pasiekti privalomo joms našumo laipsnio. Laidai (viele) tinklas labai apleistas, o srovės nusekimas (nuostoliai elektros tinkle – S. B.) liepos mėn. siekė 54% ir rugpjūčio mėn. 50%. Buvusieji šeimininkai vokiečiai paliko vos 37000 kg. kuro. Ž. Šančių elektros stotis atrasta negeresniame stovyje. Katilai ir garo mašina apleista. Ž. Šančių elektros stotis nupirkta iš vokiečių okupacinės valdžios ir yra valstybės nuosavybė.

Kauno ir Ž. Šančių stotys reikalauja didelio remonto ir nemažai lėšų, kas atsiliepia elektros energijos kainai. Neišvengiami elektros energijos nuostoliai elektros tinkle normaliomis sąlygomis nedidesni kaip 25%, tuo tarpu Kauno elektros tinkle siekia 50–54%. Apsireiškia ir be elektros stoties žinios, slaptas elektros energijos vartojimas. Tai sudaro arti 30%. Eidama prie elektros gamybos sutvarkymo Prekybos ir Pramonės Ministerija, kol nebus užkirstas elektros vogimui kelias, arba nesumažės energijos nuostoliai, randa reikalinga pakelti mokesť už elektros energijos vartojimą. [...]

p. 6 nusižengę prieš kurį to įsakymo punktą bus traukiami atsakomybėn, kaip už valstybės turto pasisavinimą, gadinimą ir baudžiami sulig įstatymų arba privalomų visiems įsakymų.

Prekybos ir Pramonės Ministras Jonas Šimkus“ (Lietuva, Nr. 209, psl. 3, 1919-09-24), (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 593, L. 355–357).

Kauno mieste buvo apribotas elektros energijos tiekimas.

„Nustatymas naudojimo elektros energijos Kaune ir jo priemiesčiuose nuo 1919 m. spalio 15 d. iki atmainymui

Dėl laikino negalėjimo išdirbti Kauno Elektros Stotimi pakankamai elektros energijos vakarais, nustatomas šioks apibrėžtas josios naudojimas:

1 Elektros energija suteikiama:

dieną nuo 7 val. ryto iki 3 val.

vakare: nuo prietamsio iki 11 val. vakaro.

2 Draudžiama naudotis vakare motorais, kaitomaisiais įrankiais ir lempelėmis daugiau per 50 žvakių arba 40 vatų be tam tikro leidimo raštu. [...]

Todėl už kiekvieną šiems punktam nusižengimą sykj uždėdama iki 8000 auksinų pabaudos.

Nesutinkant pasirašyti po El. Stoties kontrolieriaus aktu pabauda dvigubai didinama ir nustojama srovė tiekti.

Šis laikinas apibrėžimas turi galioti nuo dienos jo apgarsinimo.

Laikinoji Kauno elektros stoties Valdyba“ (Lietuva, 1919-10-21, Nr. 233, psl. 2).

Griežtus elektros energijos vartojimo apribojimus galime įvertinti susipažinę su Ministerių Kabineto Kanceliarijos Viršininko Stasio Lozoraičio prašymu tiekti elektros energiją jo gyvenamajam būstui:

„Ponui Pramonės Departamento Direktoriui

Stasio Lozoraičio gyv. Laisvės alėja 4 (II)

Prašymas

Maždaug prieš du mėnesius į mano butą atėjo du žmonės kurie pasisakė kad atsiųsti nuo Kauno elektros stoties ir išjungė mano butą iš bendro elektros tinklo. Į mano prašymus prijungti butą elektros stotis atsakė negalinti to padaryti dėl kuro stokos. Kadangi mano užimamoji vieta verčia mane dirbti vakarais, šiuo turiu garbės prašyti Tamstą įsakyti prijungti mano butą prie elektros tinklo.

(parašas) Stasys Lozoraitis

Ministerių Kabineto Kanceliarijos Viršininkas. 27. XI. 1919 m.

Pramonės departamento nurodymas: Duoti šviesą 29./XI-1919. (parašas)“ (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 572, L. 30).

ŽEMŪJŲ ŠANČIŲ ELEKTRINĖ

Žemųjų Šančių elektrinė 1916 m. buvo įrengta „Drobės“ fabriko teritorijoje.

Apie Ž. Šančių elektrinės įrenginius ir oro laidų tinklą sužinome iš 1921 m. sudarytų inventorizavimo aktų:

„Inžinieriui Šliogeriui pirmininkaujant ir Valstybės Kontrolės atstovui p. Liutkui dalyvaujant, komisija iš Žemės ūkio ir Valstybės turtų atstovo p. J. Novodvorskio ir Finansų, prekybos ir pramonės ministerijos atstovo N. Lukavičiaus, susirinkusi Šančių elektros stotyje, 1921 m. kovo mėn. 3-7-8-9-10 d. apžiūrėjusi elektros stotį su visais jos įrenginiais, inventorizavo ir sustatė aktą.

I Trobesiai:

1. Mašinų ir katilų trobesiai akmeniniai, dengti toliu, sienų storis 400 mm. aukštis 8 m. ilgis 29,5 m. plotis 19,63 m. 1 vnt.

2. Vandentiekio trobesiai akmeniniai, dengti toliu, sienų storis 300 mm. vidaus ilgis 12 m. plotis 12 m. aukštis 6,3 m. 1 vnt.

3. Daržinė malkoms pjaustyti colinių lentų, dengti toliu, ilgis 12 m. plotis 11 m. aukštis 3,5 m. 1 vnt.

4. Sandėlio trobesiai iš lentų, toliu dengti, šviesą turi iš viršaus /4 angos lubose/ ilgis 24 m. plotis 7 m. aukštis 3,5 m. [...] 1 vnt.

II Mašinų ir katilų skyrius

1. Gulstinė garinė tandem su vožtuviniu skirstytuvu, fabrikas Sacha Maschinenfabrik vorm. R. Hartmann A. G. Helnitz 1910 m. 400 HP 1 vnt.

2. Kintamos srovės trifazis elektros generatorius N 50766 fabriko Feltnn-Guileamo Lalmeyer Werke Frankfurt, 525 V, 300 kVA galios, 150 aps./min. 1 vnt.

[...]

8. transformatorius AEG, 300 kVA, 6000/513 V, 289/335 A. 1 vnt.

9. Garo katilas „Steinmueler“ 10 atm. 270 kv. m. kaitinamojo paviršiaus 1 vnt.

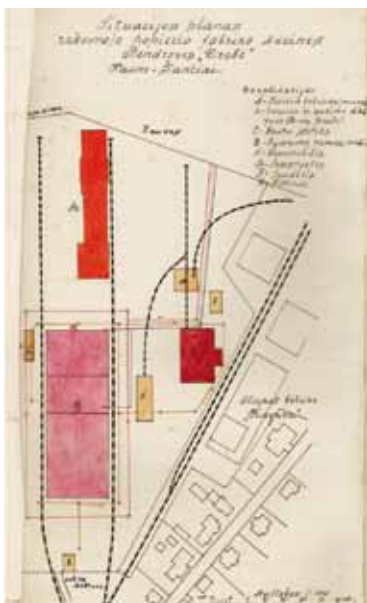
10. Garo katilas „Steinmueler“ 10 atm. 200 kv. m. kaitinamojo paviršiaus 1 vnt.

11. Garo katilas „Steinmueler“ 10 atm. 580 kv. m. kaitinamojo paviršiaus (neužbaigtas) 1 vnt.

14. dūmtraukis su elektromotoru 25 AG, 500 V 1 vnt.“

(Kauno apskrities archyvas, F. 219, Ap. 1, B. 377, L. 487–498).

Akcinė b-vė „Drobė“ 1922-07-27, prašydama leidimo elektrinės, audimo fabriko veikimui, popieriaus fabriko įsteigimui ir kartono gamybai, pateikė bendrovės situacijos planą, kuriame Šančių elektrinės pastatas situacijos plane pažymėtas raide **C** – **elektros stotis**.

Akc. b-vės „Drobė“ situacijos planas (Šančiuose) 1922 m. liepos 27 d.
(LCVA, F. 388, Ap. 2, B. 158, L. 5)

Elektrinės galia nurodyta klausimų lape: „p. 9. Variklių rūšis – jėgą imsime iš savo elektros stoties 206 AG (apie 150 kVA – S. B.)“ (LCVA, F. 388, Ap. 2, B. 158, L. 4).

„Komisija 1921-10-18 d. pirmininkaujant Finansų, Prekybos ir Pramonės M-jos atstovui inž. L. Ratautautui, dalyvaujant nuo Žemės ūkio ir Valstybės turto m-jos statybos technikui Novodvorskiui, nuo pašto telegrafo valdybos inž. Sruogai, nuo Valstybės Kontrolės J. Gastilovui inventorizavo Šančių elektrinės oro laidų tinklą ir surado:

I. Transformatorinė pastotė:

Trobesys iš plytų prigulintis prie Šančių kareivinių, Krašto Aps. M-jos žinioje, su transformatoriumi 220/6285 V, 70 kVA, automatinis alyvinis jungtuvas 200 A, 11000 V.

II. Elektros oro laidų tinklas žemos įtampos Šančiuose:

a. geležinių laidų 9460 kg.

b. varinių laidų 514 kg.

c. stulpų medinių 212 vnt.

d. izoliatorių su kabliais 651 vnt.

III. Linija aukšto įtempimo Šančių el. stotis – Tilmanso elektrinė.

a. medinių stulpų 76 vnt.

b. izoliatorių su kabliais 222 vnt.

c. kabelis požeminis 3×16 75 m.“

(Kauno apskrities archyvas, F. 61, Ap. 1, B. 10, L. 1).

Baigiantis Ž. Šančių elektrinės ir oro tinklo nuomos terminui Prekybos ir pramonės ministerija sprendė elektros energijos tiekimo galimybes Šančių gyvenvietei:

„Kauno miesto Valdybai

1921-10-25 d. Nr. 12440

[...] Kadangi nuomos laikas apie išnuomavimą Šančių elektros stoties ir tinklo baigiasi 1 gruodžio (1921 m. – S. B.) ir toliau B-vė (Elektros šviesos gaminimo Kauno miestui apšviesti akc. b-vė – S. B.) nuomoti nemano, tai Ministerija (Prekybos ir Pramonės – S. B.) numato reikalingumą elektros stotį sustabdyti veikus.

Tai lieka klausimas su Šančių elektros tinklu ir ten esamais elektros energijos ėmėjais. [...]

Būtų patogiausias išėjimas Ministerijai parduoti tinklą miestui, o miestas dėl energijos tiekimo Šančiams iš Tilmanso stoties, susitaria su „Elektros šviesos gaminimo Kauno miestui apšviesti akcine b-vė“. (Kauno apskrities archyvas, F. 219, Ap. 1, B. 139, L. 37).

B-vė „Drobė“ sužinojusi, kad Šančių elektrinė bus parduodama, 1922-01-17 pateikė prašymą Kauno miesto burmistrui nusipirkti Šančių elektrinę.

Šančių elektrinė buvo įrengta b-vės „Drobė“ teritorijoje jai priklausančiame pastatuose. Bendrovė turėjo verpimo, audimo ir popieriaus fabrikus, kuriems reikėjo daug elektros energijos ir garo technologiniams procesams.

1922 m. sausio 24 d. buvo paskelbtos varžytinės parduoti Šančių elektrinę ir oro laidų tinklą:

„Prekybos ir Pramonės Departamentas skelbia uždarytais vokais ir žodžiu parduoti Šančių elektros stotį ir Šančių elektros oro laidų tinklą.

VARŽYTINĖS įvyks sausio 24 d. 1922 m. 10 valandą rytą Prekybos ir Pramonės D-to bute (Donelaičio g-vė Nr. 50) kam. 10. Smulkesnių žinių apie varžytinių sąlygas galima gauti Departamente darbo valandomis, ten pat priimami varžytinėms pasiūlymai uždarytuose vokuose.“ (Lietuva, Nr. 9, psl. 4, 1922-01-12).

1922 m. liepos 4 d. Šančių elektros oro laidų tinklą be varžytinių nupirko Elektros šviesos gamintojas Kauno miestui apšviesti akcinė b-vė, sumokėjusi 216001 auksiną (Kauno apskrities archyvas, F. 61, Ap. 1, B. 10, L. 11).

Kauno miesto savivaldybė Šančių elektrinę pardavė bendrovei „Drobė“. Bendrovė „Drobė“ išsprendė elektros energijos ir garo tiekimą.

Baigėsi trumpa ir užmiršta Šančių elektrinės ir Šančių elektros oro laidų tinklo istorija.

1934 m. savaitraštyje „Verslas“ paskelbtoje bendrovės „Drobė“ reklamoje pateikta gamyklos panorama, kurioje dešinėje pusėje matome dūmtraukį ir šalia elektrinės pastatą.

Akcinės bendrovės „Drobė“ panorama (Verslas, Nr. 21, psl. 4, 1934)

Apie bendrovės „Drobė“ elektrinę dar buvo paminėta žurnale „Lietuvos ūkis“:

„Bendrovės „Drobė“ fabrikas turi didelį verpimo ir audimo trobesį, **elektros stotį**, popieriaus dirbtuvę su mašinomis ir vandens siurbline.“ (Lietuvos ūkis, 1927, Nr. 11, psl. 346).

„Drobės“ fabriko elektrinės veikimo 1936 m. ataskaitoje pakartoti garo mašinos ir elektros generatoriaus 1921 m. inventorizavimo akte nurodyti parametrai (LCVA, F. 377, Ap. 7, B. 327, L. 38).

1921 m. birželio 23 d. iš Lietuvos prekybos ir pramonės ministerijos visas teises Kauno centrinei elektrinei atgavo Elektros šviesos gamintojas Kauno miestui apšviesti akcinė bendrovė.

1922 m. rugsėjo mėn. 27 d. Kauno miesto Savivaldybė ir Elektros šviesos gamintojas Kauno miestui apšviesti akcinė b-vė sudarė naują koncesijos sutartį. Koncesijos galiojimo laikas pratęstas iki 1950 m. (kaip kompensacija už karo metu 7 metų pertrauką).

Sutartyje numatyta, kad pasibaigus koncesijos laikui, bendrovės nuosavybė atiteks miestui. Kad būtų to išvengta, tie patys savininkai 1923 m. Kaune įsteigė Lietuvos rajoninių elektros stočių akcinę bendrovę, kuri pagal pakeistą koncesijos sutartį galėjo gaminti ir parduoti elektros energiją Elektros šviesos gamintojas Kauno miestui apšviesti akcinei bendrovei.

Ir sutartyje įrašytas punktas – leidimas bendrovei pirkti elektros energiją iš kitur. Tas leidimas ateityje labai pakenkė Lietuvos elektrifikavimui.

Elektrinė pradėta rekonstruoti ir modernizuoti. Pirmoji elektrinės ir tinklo restauracija atlikta 1921–1923 m.: rekonstruotas ir išplėstas skirstomasis tinklas, nutiesta 20 km kintamosios srovės 6 kV elektros tiekimo linijų bei įrengta 11 transformatorių pastočių. Panemunės, Šančių, Aleksoto ir Vilijampolės gyventojams buvo tiekiama 6 kV įtampos kintamoji elektros srovė ir transformuojama į 380/220 V įtampą. Elektra naudojosi 6000 abonentų.

1925 m. buvo sumontuoti du nauji 780 AG dyzeliniai varikliai su kintamos srovės elektros generatoriais. Kauno centrinės elektrinės 1925 m. vasario 13 d. patvirtintame projekte nurodyti įrengimai: dyzeliai 1×120 su 2×44 kW galios nuolatinės srovės generatoriais, 3×400 AG su 270 kW galios nuolatinės srovės generatoriais, 2×780 AG su 650 kVA galios kintamos srovės generatoriais. Nuolatinės srovės elektros energijos

Kauno elektrinė 1933 m. (Antano Burkauskas asmeninio archyvo nuotrauka)

tiekimui į trifazį kintamosios srovės tinklą buvo naudojami umformeriai (mašininiai srovės keitikliai) 600, 200 ir 60 kW galios.

Tais metais elektrinėje dirbo 40 tarnautojų ir 115 darbininkų. Elektros energija miestui pradėta tiekti ištiesa parą.

Moderninti ir plėsti centrinę elektrinę, kuri, pasibaigus koncesijos laikui, turėjo atitekti miesto savivaldybei, Elektros šviesos gaminimo Kauno miestui apšviesti akcinei bendrovei buvo nenaudinga, o didėjant miesto elektros energijos poreikiams, reikėjo naujų energijos šaltinių.

Tų pačių savininkų įkurta Lietuvos rajoninių elektros stočių akcinė bendrovė nutarė statyti naują šiluminę elektrinę Petrašiūnuose (LE, t. I, 1982, Pirmosios elektrinės Lietuvoje, 2011).

Kaunui tapus laikinąja Lietuvos sostine, miestas sparčiai plėtėsi ir didėjančių elektros energijos poreikių centrinė elektrinė negalėjo patenkinti, nes buvo remontuojami dyzeliniai varikliai. Siekiant užtikrinti trūkstamos elektros energijos gamybą Elektros šviesos gaminimo Kauno miestui apšviesti akcinė bendrovė išsinuomojo neveikiančią Br. Tilmansų elektrinę.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, 1915 m. liepos mėn. pabaigoje, dalis Tilmanso fabriko įrengimų buvo evakuoti į Maskvą. Apie įrengimų grąžinimą pranešė dienraštis „Lietuva“:

„Diena iš dienos laukiama sugrąžinant iš Rusijos išgabentų ten prieš karą įvairių Tilmanso fabriko mašinų, kurios jau esančios kelyje ir po keleto dienų pasieksiančios Kauną.

Sugražinus mašinas fabriką žadama reorganizuoti ir atstatyti visus buvusius jo skyrius.

Dėl tos priežasties karo dirbtuves žadama kelti į kitą vietą, nes fabriko savininkas Tilmansas atsisakė duoti nuomon savo fabriką karo valdžiai ilgesniam laikui.“ (Lietuva, Nr. 250, psl. 2, 1921-11-06).

Elektros šviesos gaminimo Kauno miestui apšviesti akcinė b-vė pradėjo remontuoti elektrinę. Apie tai pranešė dienraštis „Lietuva“:

„Elektros šviesai padidinti Kaune dabar skubiai baigiamas remonto darbas atskiros elektros stoties prie Tilmanso fabriko. Po 2–3 savaičių darbas bus pabaigtas ir prasidės elektros tiekimas gatvių apšvietimui ne tik mieste, bet ir priemiesčiuose. Pirmiausia bus apšviesti tiltai per Nėrį ir Nemuną, o lygiai Slabados (Vilijampolės – S. B.) ir Aleksoto priemiesčiai.

Energijos apmokestinimas žadamas sumažinti iki 5–10%. Kauno gatvėse bus statomi naujo tipo žibintai.

Paleidus abi stotis – miesto Centrinę ir Tilmanso – bus galima sudaryti energijos iki 2500 kW.“ (Lietuva, Nr. 227, psl. 3, 1921-10-09).

Abiejų elektrinių sujungimui reikėjo įrengti: Tilmansų elektrinėje 525/6000 V transformatorinę pastotę ir Centrinėje elektrinėje srovės keitiklį.

1921 m. spalio 28 dieną pranešama, kad darbai bus baigti gruodžio pradžioje. Be to, įrengiama 950 kW transformatorinė pastotė. Negavus reikiamų įrengimų, transformatorinė pastotė įrengta pagal laikiną schemą.

1922 m. kovo mėn. 22 d. straipsnyje „Elektra Kaune“ pranešta:

„Galutinai sutvarkius Tilmanso elektros stotį kuri gali tiekti 1300 kW drauge su Miesto elektros stotimi, gaminančia 1000 kW, Kaunas gauna daugiau per 2000 kilovatų jėgos.

Kol kas ta jėga nesuvartojama, nors paskiausiai pradėjo tiekti 600 kilovatų daugiau, negu pirmiau buvo tiekiama.

Stengiamasi apšviesti priemiesčius. Tiesiamas tinklas Vilijampolėn, o artimiausiu laiku tiesimo darbas į Aleksotą. Freda jau apšviesta. Manoma apšviesti 6 fortą ir aviacijos parką. [...]

Nusiskundžiama, kad sutinkama be galo daug sunkenybių, ypač reikalingų mašinų pargabenimu. Tvarkant Tilmanso stotį buvo išrašyta iš užsienio reikalingos transformatoriui dalys dar praėjusių metų rugpjūčio mėnesy.

Spaliui–lapkričiui turėjo būti įtaisyta stotis, gi išrašytų dalių dar nebuvo. Užtat pasinaudota tuo kas buvo čia pat, ir minėta stotis įtaisyta toli gražu netobulai, tik dėl to kad negalėjo gauti iš užsienio reikalingų dalių.

Išrašytos dalys gauta tik šiomis dienomis. Per vasarą abi stotys žada būti patobulintos sulig paskutiniaisiais technikos reikalavimais.

Abiejų stočių energijos sujungimui į vieną išrašyta ypatinga mašina kuri tikimasi netrukus bus gauta. Dabar šviesa tiekiama 5000 abonentų.“ (Lietuva, Nr. 66, psl. 2, 1922-03-22).

Centrinė elektrinė tiekė nuolatinės srovės 220 V elektros energiją, o Tilmansų elektrinė – kintamos srovės elektros energiją. Ta ypatinga mašina – srovės keitiklis (arba umformeris).

Apie Kauno miesto elektros apšvietimo akcinės b-vės ir Tilmanso elektrinių bendro darbo rezultatus 1922 m. sužinome iš Kauno miesto elektros apšvietimo akcinės b-vės 1923 m. dokumento „Klausimo lapas“ pateiktų atsakymų p. 9 ir 12:

„p. 9. Kuro metinis suvartojimas: naftos 409 t.

malkų 29259 kub. metrų

anglių 105,6 t.

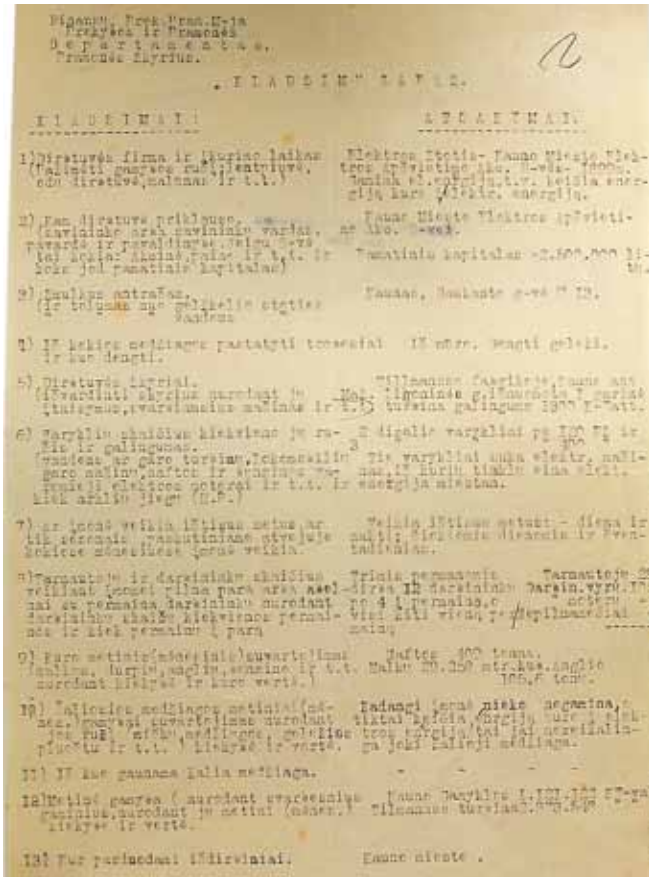
p. 12. Metinė gamyba: Kauno elektrinė pagamino per metus 1121122 kWh

Tilmanso gamyklos elektrinė 2873548 kWh“

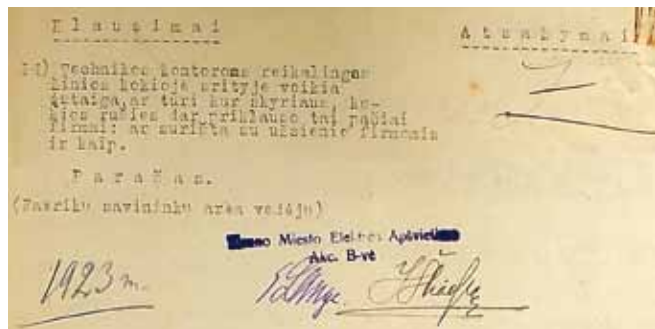
(LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 593, L. 2, 1923 m.)

Tilmanso fabriko elektrinė pagamino **2,56 karto daugiau elektros energijos** už Kauno miesto elektros apšvietimo akcinės b-vės elektrinę.

LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 593, L. 2

Kauno miesto Elektros Apšvietimo Akcinės B-vės 1923 m. Klausimų lapas (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 593, L. 2)

Pradėjus veikti Petrašiūnų elektrinei, Tilmanso fabriko elektrinė buvo sustabdyta ir užkonservuota. Paskutinis paminėjimas apie Tilmansų fabriko elektrinę pateiktas žurnale „Tautos ūkis“:

„Petrašiūnų elektrinė jau veikia. Elektros energija iš čia jau tiekama tiesiogine linija į Jonavos miestą – 15000 voltų, Prienų miestui – 6000 voltų iš dalies Kauno miestui – 6000 voltų. [...] Kauno miesto elektrinė pati patiekia apie 7 ml. kWh per metus. Ką netesi pagaminti, Kauno miestui elektrą apšviesti akcinė b-vė lig šiolei papildomai imdavo elektros energiją iš Tilmansų elektros stoties Kaune. Dabar vietoje Tilmansų ima iš Lietuvos rajoninių elektros stočių akcinės b-vės Petrašiūnuose.“ (Tautos ūkis, Nr. 2, 56 psl., 1931).

1944 m. rugpjūčio 1 d. pasitraukus vokiečiams, Kauno energetikai Tilmanso fabrike elektrinės nesurado. Tikėtina, kad vokiečių okupacijos metu elektrinė buvo demontuota ir išvežta.

PETRAŠIŪNŲ ELEKTRINĖ

1928 m. pavasarį Lietuvos rajoninių elektros stočių akcinė bendrovė pradėjo Petrašiūnų šiluminės elektrinės statybą. Statybai ir įrenginiams Lietuvos rajoninių elektros stočių

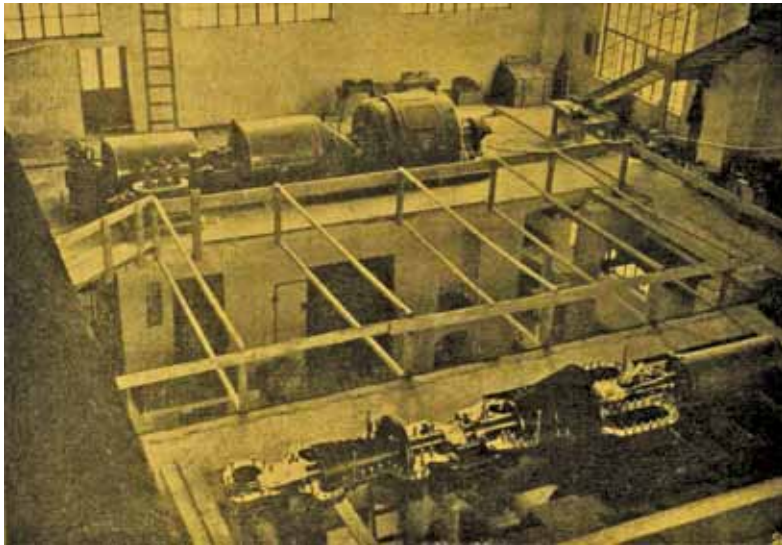

Betonuojamas cirkuliacinio vandens vamzdis (Technika ir ūkis, Nr. 1, 1929 m.)

akcinė bendrovė skyrė 7 mln. litų. Statybos darbams vadovavo inžinierius Jonas Kiškinas, o darbų vykdytojas buvo Petrašiūnų valsčiaus sekretorius Ambrazas.

Katilinėje pastatyti trys 7,5 t/h našumo, 425 °C, 29 at slėgio garo katilai. Du iš jų buvo kūrenami gabalinėmis durpėmis, vienas – anglimis. Durpės gabentos geležinkeliu iš Kauno apylinkių.

Mašinų salėje sumontuotos dvi 3200 kW galios garo turbinos, du 4000 kVA, 6,3 kV įtampos trifaziai generatoriai. Valdymo centras – skirstomieji skydai ir pultai – buvo gretimose patalpose.

*Petrašiūnų elektrinės mašinų salė. Du 3200 kW turbogeneratoriai
(Tautos ūkis, Nr. 6, 1930 m.)*

Elektrinėje buvo sumontuoti du 500 kVA aukštinantieji 6,3/16 kV transformatoriai ir du 320 kVA transformatoriai elektrinės poreikiams. Pradėtos tiesti 6 ir 15 kV elektros tiekimo linijos. Jos nutiestos į Prienus, Birštoną, Raudondvarį, Panemunę, Garliavą. Pirmoji 15 kV linija buvo nutiesta į Jonavą. Įjungta 1930 m. kovo mėn.

Visus skirstomuosius įrenginius elektrinėje sumontavo Symenso-Sukerto firma, prižiūrima inž. A. Putrimo. Elektrinės statybos darbams vadovavo šveicarų inžinierius Kornus, o vyriausiasis statybos tvarkytojas – belgų inžinierius K. Hunebelas; jo pagalbininkai – inžinierius E. Zubavičius ir P. Drąsutis.

1930 m. lapkričio 11 d. Petrašiūnų šiluminė elektrinė pradėjo veikti. Tai buvo didžiausia viešoji elektrinė Lietuvoje. Vėliau elektrinė buvo išplėsta: 1938 m. pradėjo veikti

ketvirtas – 14,5 t/h našumo garo katilas, trečiasis – 10 tūkst. kW galios turbogeneratorius, 2000 ir 4000 kVA, 6/15 kV transformatoriai (LE, t. I).

Pirmasis generalinis direktorius buvo A. Langė, o pirmasis vyriausiasis inžinierius – P. Drąsutis. Vėliau P. Drąsutį pakeitė E. Zubavičius, kuris šias pareigas ėjo iki 1940 m.

*Inž. A. Langė, Lietuvos rajoninių elektros stočių akcinės bendrovės direktorius
(Technika ir ūkis, Nr. 1, 1929 m.)*

Elektros šviesos gaminimo Kauno miestui apšviesti akcinė b-vė, būdama monopolistinė elektros energijos tiekėja, nors pirko iš Petrašiūnų elektrinės 1 kWh už 20 centų, kauniečiams nustatė labai aukštą kainą 1,35 Lt už kWh.

Pasipiktinę Kauno gyventojai reikalavo sumažinti 1 kWh kainą iki 52 centų ir ragino visuomenę protesto akcijoms, boikotui vadovauti sudarė 14-kos komisiją.

Boikotas prasidėjo 1933 m. balandžio 23 d. vidurnaktį. Prie boikoto prisidėjo Garliava, Jonava, Suvalkų Kalvarija, Marijampolė. Apie elektros boikotą Kaune pranešė didžiosios SSSR, Vokiečių, Prancūzų, Anglų, Šveicarų, Skandinavijos valstybių ir kt. radijo stotys, daugumoj pažymėdamos, kad tai pirmas Europoje atsitikimas, kad didelis miestas boikotuotų elektrą. Boikotas baigėsi pergale. „Vyriausybės žiniuose“ Nr. 412 buvo paskelbtas „Elektros energijos kainoms normuoti įstatymas“, ir nuo 1933 m. gegužės 1 d., nustatytos kainos: 1 kWh šviesai 82 centai (buvo 1,35 lito) ir 40 centų jėgai (buvo 1,05 lito).

Vokiečiams traukiantis iš Lietuvos du turbogeneratoriai (3200 kW galios) buvo demontuoti ir išplukdyti į Vokietiją.

1944 m. liepos mėn. vokiečių kareiviai susprogdino Kauno dyzelinę elektrinę.

1944 m. liepos 29 d. vokiečių kareiviai susprogdino Petrašiūnų elektrinę.

KLAIPĖDOS MIESTO DUJŲ ĮMONĖ IR MIESTO ELEKTRINĖS

Pirmieji gatvių žibintai Klaipėdoje buvo įrengti XIX a. pradžioje, kai laikinai Klaipėdoje apsigyveno Prūsijos karalius su šeima (1807–1808), o nuo 1838 m. Klaipėdos gatvės jau buvo apšviečiamos nuolat.

Dujas gaminti ir vartoti apšvietimui pradėjo Anglijos inžinierius Viljamas Merdokas. Jis apšvietė dujomis savo namus ir pirmą kartą 1802–1803 m. įrengė dujinį apšvietimą fabrikuose.

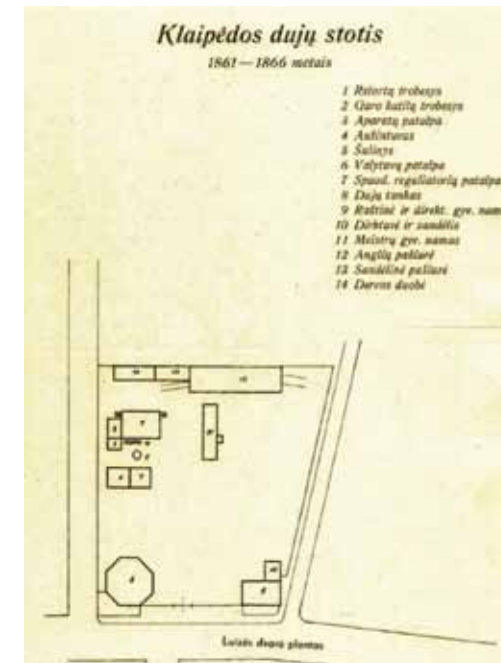
Pirmasis dujų fabrikas pastatytas 1810 m. Londone ir dujinis apšvietimas įrengtas keliuose miesto kvartaluose. Vokietijoje pirmąjį dujų fabriką pastatė 1825 metais anglų firma Hanoveryje. 1850 metais Vokietijoje 26 miestai buvo įsirengę dujinį apšvietimą. Arčiausiai Lietuvos dujinis apšvietimas įrengtas Tilžėje 1857 metais.

Klaipėdos dujų fabrikas pastatytas 1861 m. pagal Karaliaučiaus dujų fabriko direktoriaus J. Hartmano projektą. Jis vadovavo ir fabriko statybai. Magistratui pasiūlius, Miesto Seimelis 1860 m. gruodžio mėn. 19 d. šiai statybai paskyrė 120000 talerių.

Klaipėdos dujų įmonė. Centre – pirmasis dujų rezervuaras, 1861 m.
(Klaipėdos dujų įmonei 75 metai, 1936 m., psl. 3)

Iš Klaipėdos dujų fabriko 1861–1866 metų situacijos plano ir piešinio matome fabriko pastatus ir vaizdą. Situacijos plane p. 1 – krosnių pastatas, kuriame pastatytos keturios krosnys; p. 2 – katilinėje garo katilas 11 kv. m. kaitinamojo paviršiaus, 3 atm. slėgio, 6 AG garo mašinos vartyti, gamybinėms ir gyvenamosioms patalpoms šildyti; p. 8 – 660 kub. m talpos dujų rezervuaras.

Klaipėdos dujų fabriko situacijos planas, 1861 m.
(Klaipėdos dujų įmonei 75 metai, 1936 m., psl. 2)

Dujų vamzdžių tinklas nutiestas 50–235 mm diametro vamzdžiais, 26875 m ilgio. Pagrindinė žaliava – dujinės anglys – buvo importuojamos iš Anglijos.

Akmens anglys į fabriką buvo atvežamos vežimais nuo Akmenos prieplaukos.

1861 m. lapkričio 1 d. dujų fabrikas oficialiai pradėjo veikti apšviesdamas miesto gatves ir prijungtus prie dujų tinklo pastatus. Buvo įžiebtai 386 gatvių žibintai ir 1086 privačios lempos.

Apie bandomąjį dujinį apšvietimą, įvyksiantį 1861 m. spalio 29 d., rašė laikraštis „Memeler Damfboot“, Nr. 125, spalio 25 d.:

„Klaipėda, spalio mėn. 25 d. Nuo lapkričio mėn. 1 d. mūsų gatvės, jei neatsiras kokių ypatingų kliūčių, jau bus apšviečiamos dujomis. Šaulių būstų bandomasis apšvietimas dujomis įvyks ateinantį antradienį, šio mėnesio 29 d., ir ta proga bus surengtas koncertas ir įrašomasis balius.“

1861 m. pabaigoje degė 1662 privačios lempos, 1862 m. – 2021 ir 1863 m. – 2213. 1865 m. gatvių žibintų buvo 400.

1861 metais dujų buvo pagaminta 63934 kub. m, 1862 – 249377 kub. m, 1865 – 318409 kub. m.

Jau 1865 metais atsiranda poreikis statyti antrą dujų rezervuarą. 1866 metų rugpjūčio 10 d. antrajam apmūrytam dujų rezervuarui statyti brėžinius ir sąmatą pateikęs, Miesto Seimelis 1866 lapkričio 21 d. leido rezervuarą statyti. Metalinis apmūrytas dujų rezervuaras 710 kub. m talpos buvo pastatytas 1867 m.

*Pastatytas antras rezervuaras, 1867 m.
(Klaipėdos dujų įmonei 75 metai, 1936 m., psl. 5)*

Dujų fabrikas nuo 1862 iki 1892 m. nebuvo plečiamas nei žymiai remontuojamas, tik pastatytas antras dujų rezervuaras. Jo įrengimai per 30 metų paseno ir fabriką reikėjo rekonstruoti. Buvo svarstoma dujų fabriką rekonstruoti ar statyti elektrinę. Pritarta fabriko rekonstrukcijai ir 1892–1894 metams darbų vykdymui paskirta 183185 markės.

1867 m. pastatyto dujų rezervuaro talpa padidinta iki 1600 kub. m. Esančios dvi krosnys nugriautos ir pastatytos dvi naujos, modernizuota technologinė įranga. Plečiamas miesto dujų tinklas. Per Dangę nutiestas 350 mm diametro diukeris, kuris pradėjo veikti 1893 m. gruodžio 29 d.

1893 metais buvo pradėta įvesti baltakaitrė Auerio šviesa. (1885 m. Karolis Aueris išrado kaitinamąjį tinklėlį, per kurį praėjusios dujos dega ryškia balta šviesa). Padarius įvairių bandymų su baltakaitre dujų šviesa įsitikinta, kad baltakaitrė dujų šviesa yra geriausia gatvėms apšviesti ir sumažina išlaidas dujoms pirkti.

Dujų skaitikliai pradėti naudoti 1894 metais.

1894 m. dujos pradėtos vartoti virimo, šildymo ir dujiniams vidaus degimo varikliams. 1895 metais metinė produkcija buvo 421460 kub. m. Iš to kiekio suvartota virimo, šildymo ir jėgos reikalams 18477 kub. m, o 1900 m. metinė produkcija padidėjo iki 634675 kub. m, iš kurių virimo, šildymo ir jėgos reikalams atiteko 96922 kub. m.

1902 m. buvo nutiestas po Dange naujas diukeris 300 mm diametro ties Silkių sandėliu.

1900 m. pastatyta Klaipėdos centrinė elektrinė. Elektrinis tramvajus Klaipėdoje (vienintelis Lietuvoje) pradėjo veikti 1904 m. Elektrinė tiekė elektros energiją tramvajaus tinklui, vėliau elektra pradėta naudoti ir apšvietimui. Prasidėjo dujinio ir elektrino apšvietimo konkurencija. Uosto Valdyba ir Šaulių namai pirmieji įsirengė elektrinį apšvietimą. Bet dujų vartojimas nemažėjo. Nemažą reikšmę čia turėjo tai, kad pigesnė dujų šviesa dėl daugelio patobulinimų galėjo duoti ir labai stiprų šviesos efektą. Buvo naudojamos lempos, kurios skleisdavo iki 1000 žvakių galios šviesą.

Dujų vartojimas šildymo, virimo, kepimo ir verslo reikalams, kur buvo vartojamos ir dujų vidaus degimo varikliams, labai žymiai augo.

1912 m. pradėtas rengti dujų įmonės išplėtimo planas. 1913 m. vasario 6 d. Magistratui įteiktas išplėtimo planas. Planas dujų fabriko išplėtimui paruoštas su ateinančia 25 metų perspektyva padidinti dujų gamybą iki 120000–18000 kub. m produkcijos per parą.

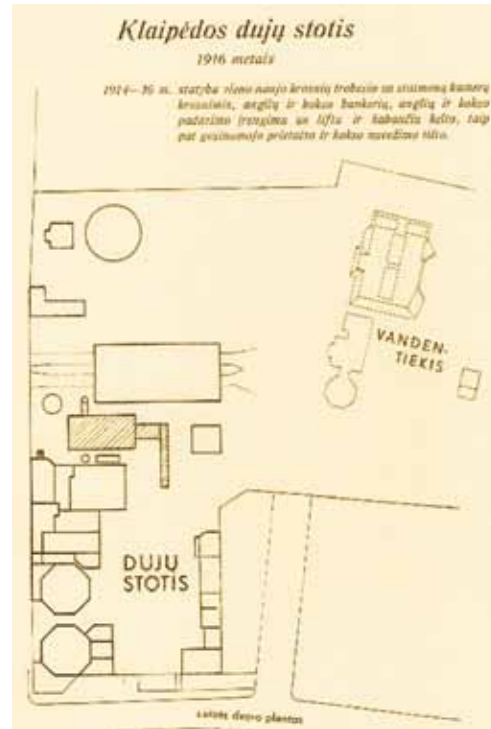
Magistratas 1913 m. balandžio 24 d. paskyrė 107000 markių, kad pastatyti naują dujų rezervuarą, modernizuoti technologinius įrenginius ir praplėsti miesto dujų tinklą. Atsižvelgiant į 25 metų perspektyvą, Liepų gatvėje buvo nutiestas 500 mm vidaus diametro dujotiekio vamzdis.

Dujų rezervuaras įrengtas 3000 kub. m talpos, su galimybe vėlesniam praplėtimui iki 4500 kub. m.

1913 metais dujų iš viso pagaminta 1421226 kub. m, tiekiant didžiausią kiekį – 6461 kub. m – 1913 m. gruodžio 31 d. Dujos tarp vartotojų pasidalino:

1. privatiems vartotojams	512303 kub. m;
2. virimo, šildymo ir kt.	548390 kub. m;
3. gatvių apšvietimui	228460 kub. m;
4. fabrikams, dirbtuvėms ir kt.	27739 kub. m;
5. tinklo nuostoliai	104082 kub. m;
viso	1420976 kub. m.

Numatytus atlikti 1914 metais praplėtimo darbus leista 1914 m. gegužės 28 d. Planuota pastatyti vertikalines krosnis ir joms pastatą, anglių ir kokso bunkerius bei kitus pagalbinus įrenginius. Prasidėjus Pirmam pasauliniam karui darbai nevyko. Tik 1915 m., atgabenus medžiagos ir įrenginius, vėlai rudenį perduota eksploatacijai viena krosnis, o kita krosnis – 1916 m. pavasarį. Miesto elektrinė sumažino elektros energijos tiekimą, mieste apribojus žibalo pardavimą buvo daugiau vartojama dujų. Miesto administracija 1916 m. gruodžio 21 d. leido statyti trečią vertikalinę krosnį, darbai baigti 1917 metais.

Klaipėdos dujų įmonė 1916 m.
(Klaipėdos dujų įmonei 75 metai, 1936 m., psl. 21)

Klaipėdos dujų įmonė 1916 m. Mechaninės dirbtuvės (3) ir krosnių pastatas (1), pastatytas 1914–1916 m. (LCVA, F R-768, Ap. 6, B. 78, L. 45, foto 1954 m.)

1917 metais buvo apribotas akmens anglių tiekimas elektros ir dujų gamybai. 1917 metais anglių tiekimo apribojimais tiek kiekybės, tiek ir kokybės atžvilgiu dar labiau pasireiškė 1918 metais. Negaunant akmens anglių iš Anglijos, jos buvo tiekiamos iš Aukštosios Silezijos.

1919 metų pradžioje kasyklos sumažinto anglių kiekio nepristatė. Nuo 1919 m. rugsėjo 7 d. dujų tiekimas į tinklą buvo nutraukiamas kasdien nuo 8–10.30 ir 14–18 val. Nuo 22 val. per visą naktį slėgis būdavo kiek tik galima sumažinamas taip, kad tik mažas skaičius vartojamų žibintų bedegė silpna šviesa. Taupant anglis, pradėta gaminti dujas iš anglių, sumaišytų su beržinėmis malkomis. 1920 m. anglių tiekimas dar pablogėjo. Norint dar daugiau sutaupyti anglių, dujų gamybai buvo naudojamos be anglies ir medžio dar ir durpės. 1921 m. gavus gerų anglišku, dujoms gaminti tinkančių anglių, dujoms gaminti pradėta vartoti tik anglis.

Dėl degalų stokos karo metu Vokietijos didžiosiose dujų įmonėse buvo statomi įrenginiai benzolo gamybai. Klaipėdos dujų fabrike benzolo gamyba pradėta 1923 m. sausio 15 d. 1927 metais gamyba nutraukta, nes prekyboje atsirado gero ir pigaus benzino.

Savaitraščio „Klaipėdos garsas“ 1926 m. sausio 14 d. 3 puslapyje esančioje nuotraukoje su užrašu „Sukilėliai Klaipėdos miesto gatvėse ties Karlio tiltu kovoja su priešu“ matome dujinius žibintus.

Dujinis žibintas ant Karlo (dabar Pilies) tilto 1923-01-15
(Klaipėdos garsas, Nr. 1, 1926-01-14, psl. 3)

Vietoje vis labiau krintančios vokiečių markės buvo įvestas pastovus Lietuvos valstybės piniginis vienetas – litas. Su jo įvedimu pagerėjo perkamoji galia ir privatūs vartotojai pradėjo daugiau vartoti dujų. Vyko antrinių produktų, kokso, dervos, amoniako vandens ir benzolo pardavimai.

Senoji, 1861 m. pastatyta dujų saugykla perstatyta į tarnybines patalpas, kuriose sutilpo įvairių įmonių, dujų, vandentiekio, kanalizacijos, elektros stoties ir tramvajaus su siauraisiais geležinkeliais tarnautojai.

1861 m. statyta dujų saugykla (centre) perstatyta į tarnybines patalpas 1923 m. (Klaipėdos dujų įmonei 75 metai, 1936 m., psl. 23)

Nuo 1924 iki 1929 metų dujų įmonėje buvo dirbami tik priežiūros ir remonto darbai. Bet dujų vamzdžių tinklas pareikalavo didesnio dėmesio, nes tinklo movos, vis didėjant sunkvežimių eismui nuo vibracijos ir klojant miesto kanalizacijos tinklą, netekdavo sandarumo ir dujų nuostoliai dėl dujų nutekėjimo pasidarė labai žymūs.

Tikrinant dujų vamzdžių tinklą dujoms aptikti aparatais, galima buvo rasti nesandarias vietas. Persenę vamzdžiai buvo keičiami, nesandarios movos vėl užtaisomos ir tuo būdu dujų nuostoliai buvo sumažinti iki 5,86% dujų produkcijos.

1933 m. nupirktas vietoje senojo, rankinio dujų slėgio reguliatoriaus naujas automatinis membraninis reguliatorius.

1923 m. buvo į dujų fabriką nutiesta siaurojo geležinkelio šaka ir anglis uoste buvo kraunamos tiesiog į siaurojo geležinkelio vagonus ir vežamos į fabriką. 1932 m. nutraukus tramvajų susisiekimą anglis vežti vėl teko vežimais nuo uosto, per visą miestą. Todėl elektrinės anglių sandėlyje buvo įrengta anglims perkrauti vieta ir anglis iš ten į dujų fabriką vežamos vežimais, tik trumpesniu keliu.

Mieste gatvių žibintų kiekis nuo 1861 m. 386 žibintų nuosekliai didėjo. 1900 m. buvo 427, 1905 m. – 482, 1910 m. – 637 ir 1914 m. – 659 žibintai. Laikotarpiu 1915–1922 m. gatvių apšvietimas nenaudotas. 1923 m. švietė 261, 1935 m. – 319 gatvių žibintų.

Dujų skaitikliai pradėti naudoti 1894 m. – 246, 1900 m. – 734, 1910 m. – 1790, 1920 m. – 2802, 1930 m. – 2722, 1935 m. – 2835 dujų skaitikliai.

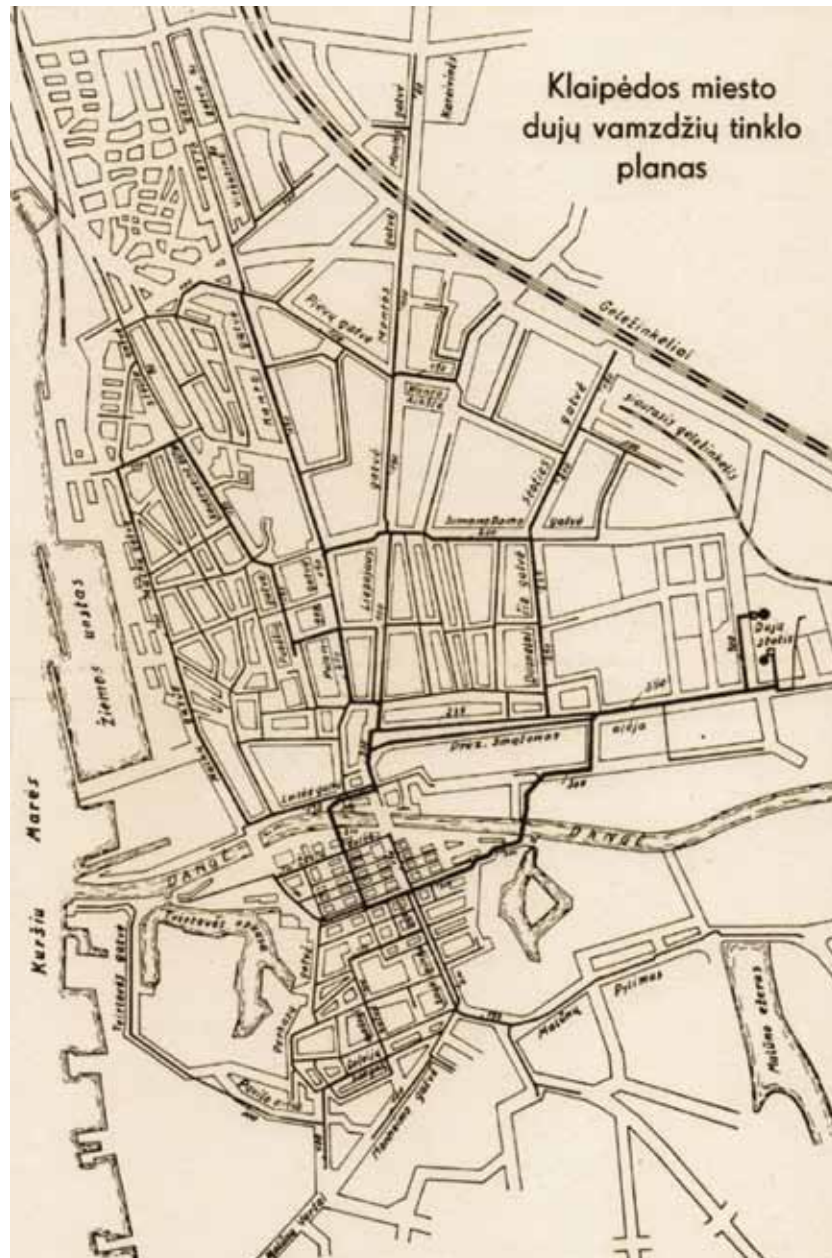
Klaipėdos dujų įmonėje naudotas, 1910 metų gamybos dujų skaitiklis (iš Regimanto Nausėdos kolekcijos)

1936 m. lapkričio 1 d. buvo minimos Klaipėdos dujų įmonės veiklos 75 metinės.

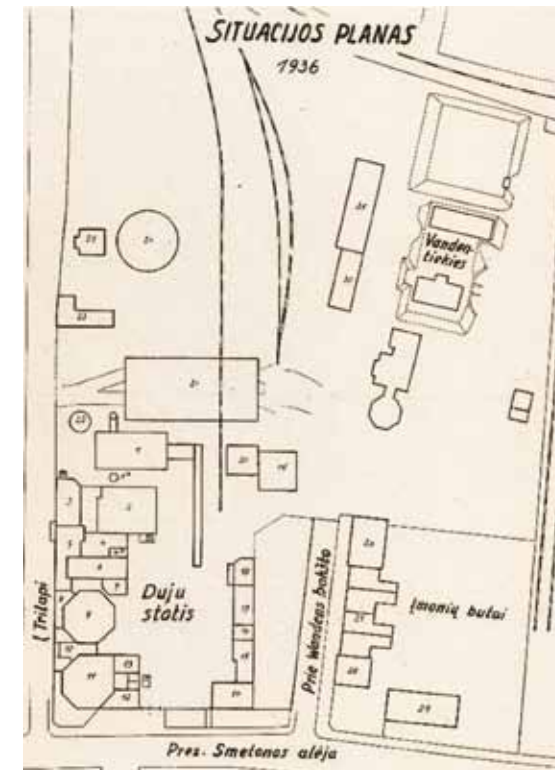

Klaipėdos dujų įmonės panorama 1936 m. lapkričio 1 d. (LCVA, FR-768, Ap. 6, B. 78, L. 10)

Klaipėdos miesto dujų vamzdžių tinklo planas 1936 m.
(Klaipėdos dujų įmonei 75 metai, 1936 m., psl. 27)

Klaipėdos dujų įmonės situacijos planas, 1936 m.
(Klaipėdos dujų įmonei 75 metai, 1936 m., psl. 24)

1. Krosnių trobesys su statmenomis kamerų krosnimis, 1a. Aušykla, 2. Dirbtuvės su sandėliu,
3. Katilinė su dūmtraukiu, 4. Dervos patalpos, 4a. Benzolo įrenginys, 5. Aparatų ir mašinų patalpos,
6. Valytuvų patalpos su regeneracijos dėžėmis, 7. Kalorimetrų, laboratorijos ir slėgio reguliavimo patalpos,
8. Sandėlis, 9. Apmūrytas dujų tankas 1600 kub. m., 10. Sunkvežimio garažas, 11. Administracijos namas,
12. Parodinis būstas, 13. Dujų instaliacijos ir gazometrų stotis, 13a. Vežimų svarstyklės 10000 kg keliamosios galios ir sargo būstas, 14. Direktoriaus gyvenamieji namai,
15. Dujų, vandentiekio ir kanalizacijos įmonių biuras, 16. Lengvojo automobilio garažas, 17. Darbininkų valgykla ir dušai,
18. Vamzdžių tinklo dirbtuvės, 19. Elektros stoties biuras su skaitiklių tikrinimo stotimi, 20. Šamotinių plytų kamera ir sandėlis,
21. Anglių sandėlis su rampomis, 22. Vandens dujų indas su gazolino indu,
23. Formų sandėlis, 24. Dujų tankas 3000 kub. m. talpumo, 25. Laikrodžių ir reguliatorių kambarys,
26. Meistrų butai, 27. Amatininkų ir darbininkų butai,
29. Valdininkų gyvenamieji namai, 30. Medžiagų sandėlis, 31. Įrankių ir reikmenų sandėlis
(Klaipėdos dujų įmonei 75 metai, 1936 m., psl. 25, kalba netaisyta)

Dujiniai žibintai įrengti prie Luizės gimnazijos 1891 m. Dujinio apšvietimo pradžia atminti „Lietuvos dujos“ atkūrė ir 2011 m. pavasarį prie Luizės gimnazijos įrengė dujinius žibintus. Atkurti žibintai šviečia naudodami dujas ir primena Klaipėdos miesto apšvietimo pradžia.

*Dujiniai žibintai Klaipėdoje prie Luizės gimnazijos
(dabar – Jaunimo laisvalaikio centras), 2016 m.*

Dujų fabriko išlikę pastatai, 2016 m.

Besitraukdami iš Klaipėdos vokiečių kareiviai dalį įrengimų išsivežė. Po karo fabrikas buvo palyginti neblogame stovyje. Neprižiūrimas ir apleistas buvo ardomas ir nyko. Išlikę pastatai primena įdomią jo istoriją.

XIX a. pabaigoje pramonės koncentravimas ir centralizavimas neaplenkė ir Klaipėdos: pramonės įmonės jungėsi į bendroves, plėtėsi jų gamyba, gausėjo darbuotojų. Augo ir pats miestas. Tuo metu nutariama čia įrengti elektrinį tramvajų. Pirmąją liniją numatyta tiesti nuo geležinkelio stoties iki Smeltės rajono. Šios pagrindinės tramvajaus linijos kelio viduryje, Pauliaus gatvėje, 1900 m. pastatyta Klaipėdos centrinė elektrinė. Elektrinėje buvo sumontuoti vertikalieji garo varikliai ir su jais tiesiogiai sujungti nuolatinės srovės generatoriai. Elektrinės galia 900 kW.

Klaipėdos centrinė elektrinė, 1905 m. (iš Energetikos ir technikos muziejaus fondo)

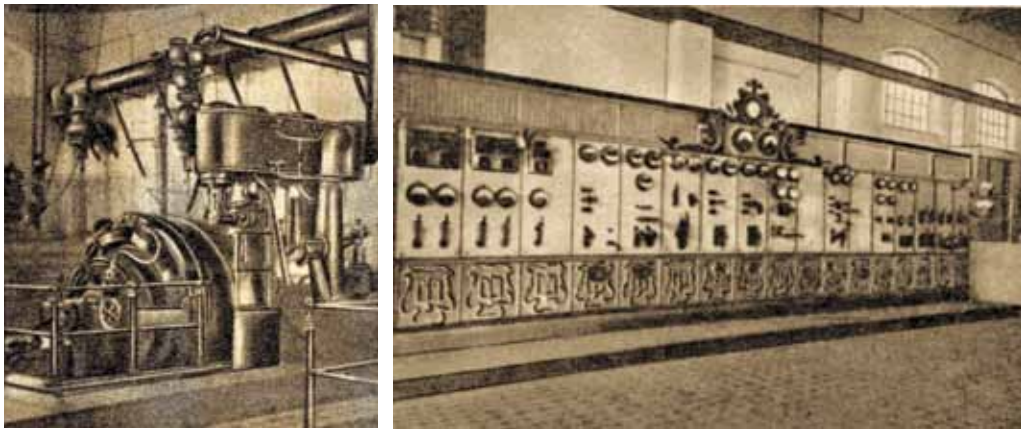
Skirtingai nei kituose Lietuvos miestuose Klaipėdos elektrinė buvo pastatyta pramonės poreikiams ir tik vėliau elektra pradėta naudoti apšvietimui. Klaipėdoje elektrinis apšvietimas ilgai konkuravo su dujiniu apšvietimu.

Elektrinis tramvajus Klaipėdoje (vienintelis Lietuvoje) pradėjo veikti 1904 m. Elektrinė tiekė elektros energiją tramvajaus tinklui. Tenkinant tramvajaus tinklo poreikius, pasirinkta ir elektrinės generatorių įtampa – 500 V. Vandenį elektrinė ėmė iš Kuršių marių. Jos elektros tiekimo tinklas apėmė tik pietinę miesto dalį bei Smiltynę.

Elektrinę statė Karaliaučiaus Rytų Prūsijos geležinkelių bendrovės Klaipėdos siaurojo geležinkelio akcinė bendrovė. Tramvajui reikėjo nemažai elektros energijos. 1907 m. elektrinė pagamino energijos už 121,2 tūkst. rublių. Elektrinėje dirbo 29 darbininkai.

Klaipėdos centrinė elektrinė statyta vien tik tramvajų tinklui maitinti, tačiau sparčiai, kaip pažangesnis, plėtėsi elektrinis apšvietimas ir galios poreikis, todėl elektros energijos gamyba didėjo. Iki 2-ojo dešimtmečio pabaigos patenkino Klaipėdos miesto elektros energijos poreikius.

Klaipėdos centrinė elektrinė buvo antroji viešoji centrinė elektrinė Lietuvoje.

Klaipėdos centrinės elektrinės mašinų salė (kairėje) ir elektros skirstykla, 1905 m. (iš Energetikos ir technikos muziejaus fondo)

Klaipėdos krašto pramonė Pirmojo pasaulinio karo metais nenukentėjo, tačiau dėl žaliavų ir rinkų stokos pirmaisiais pokario metais dirbo ne visu pajėgumu. Prijungus Klaipėdą prie Lietuvos, jos pramonė ėmė sparčiai augti. Didelė dalis Lietuvos medžio apdirbimo pramonės buvo Klaipėdos krašte. Stambiausios šios šakos įmonė buvo XIX a. pabaigoje pastatytas Klaipėdos celiuliozės fabrikas. 1925 m. fabrike buvo įrengta 2000 kW turbina ir kintamosios srovės generatorius. Vėliau buvo sumontuotas antras toks pat turbogeneratorius. Elektros energiją elektrinė tiekė fabriko technologinėms

reikmėms ir apšvietimui. 1926 m. elektrinė turėjo 600 kW rezervinės galios. Kaip tik tuo metu miesto elektrinės galios poreikis išaugo, ir senoji 900 kW miesto elektrinė jau neįstengė jo patenkinti. Nuo 1926 m. žiemos celiuliozės fabriko elektrinė elektros energiją ėmė tiekti ir miestui. 1929 m. pastačius naują Klaipėdos šiluminę elektrinę, celiuliozės fabriko elektrinė elektros energiją vėl tiekė tik fabriko reikmėms.

Klaipėdos krašto prijungimas prie Lietuvos buvo labai reikšmingas respublikos ūkiui. Per Klaipėdos uostą vyko apie 70–80% viso Lietuvos eksporto ir importo. Čia 1938 m. buvo 13% Lietuvos pramonės įmonių.

Jau 1925 m. žiemą Klaipėdos centrinės elektrinės apkrova pasiekė 820 kW. Buvo tikimasi, kad kitą žiemą reikės 1000 kW apkrovos. Vadinas, senoji elektrinė, 1900 m. statyta miesto tramvajaus tinklui maitinti, visų poreikių patenkinti negalės. Plėsti senąją elektrinę nebuvo prasmės: ji buvo pietinėje miesto dalyje, o miestas plėtėsi ir augo šiaurės link. Be to, elektrinės teritorija buvo labai maža, aplink laisvos vietos nedaug, todėl nebuvo kur plėstis. Būtų pablogėjusios ir elektrinės aptarnavimo sąlygos: anglies pristatymas, sandėliavimas, maitinimo bei aušinimo vandens ėmimas, apie 350 m nuo Kuršių marių.

Atsižvelgdama į visas šias sąlygas, miesto įmonių direkcija nutarė elektros energiją pirkti iš Klaipėdos celiuliozės fabriko elektrinės, kuri turėjo rezervinės galios. Kadangi miesto elektros skirstomasis tinklas buvo nuolatinės srovės, iš fabriko elektrinės kintamosios srovės elektrą į šiaurinę miesto dalį numatyta tiekti 6 kV įtampomis, ten transformuoti į 220 V įtampą, gyvsidabrinium lygintuvu performuoti į nuolatinę ir tiekti vartotojams. Tuo būdu buvo žymiai sumažinti elektros energijos nuostoliai ir laikinai išvengta brangaus skirstomųjų tinklų rekonstravimo.

Klaipėdos miesto elektros lygintuvė, kurioje iš celiuliozės fabriko elektrinės gaunama kintamoji srovė buvo keičiama į nuolatinę, 1927 m. (iš Energetikos ir technikos muziejaus fondo)

Tolimesniam miesto aprūpinimui elektra buvo išskelti du variantai: 1) toliau naudotis celiuliozės fabriko elektrinės paslaugomis; 2) statyti naują miesto elektrinę. Pasirinktas antrasis variantas. Tik reikėjo nutarti, ar mieste palikti seną, didelius elektros nuostolius duodantį nuolatinės srovės tinklą, ar rekonstruoti jį į kintamosios trifazės srovės skirstomąjį tinklą. Techniniai-ekonominiai skaičiavimai patvirtino, kad, nepaisant nemažų papildomų kapitalinių įdėjimų, skirstomąjį tinklą ir visus vartotojų įrenginius praverstų pertvarkyti į kintamosios srovės tinklą.

Naują šiluminę elektrinę numatyta statyti prie Danės upės, miesto šiaurės rytų dalyje. Parinkta vieta buvo patogi ir statybai, ir būsimam elektrinės eksploatavimui: tiesiai į statybos aikštelę upe buvo galima atplukdyti statybines medžiagas, įrenginius, o jau eksploatuojant – kurą. Į aikštelę ėjo ir miesto pramonės geležinkelio šaka. Be to, čia pat buvo gėlo maitinimo ir aušinimo vandens, nereikėjo statyti didelių, brangių vandens ėmimo ir išleidimo kanalų.

Parinktoji statybos aikštelė turėjo vieną didelį trūkumą: jos gruntas buvo labai vandeningas; tvirtas statybinis gruntas buvo tik 13–15 m gylyje. Vis dėlto apsisota ties šia aikštele, nes iš kitų Klaipėdos statybų žinota, kad toks gruntas buvo beveik visur. Numatyta statybos aikštelėje sukalti daugybę medinių polių, ant jų kloti ištisinę betono plokštę ir statyti elektrinę.

Būsimosios elektrinės įrenginių parametrai buvo parenkami atsižvelgiant į miesto energijos vartojimo grafiką, kurio maksimumas siekė 1150 kW, o vidutinė paros apkrova sudarė tik 350 kW. Nutarta pirmiausia statyti vieną 1500 kW ir antrą – 3000 kW galios turbinas, o vėliau – 5000 kW turbiną. Garo parametrai – 24 atm. ir 375 °C – parinkti, kad būtų nesunku eksploatuoti ir kad būtų nebrangūs įrenginiai. Generatoriaus įtampa numatyta 6 kV. Šios įtampos elektra turėjo būti tiekama į miesto transformatorines pastotes, ten transformuojama į 380/220 V ir skirstoma vartotojams.

1928 m. birželio 7 d. prasidėjo naujosios elektrinės statyba. 2,5 ha plote buvo sukalta 20 tūkst. ilginių metrų medinių polių. Poliai buvo kalami naudojant ažuolinį antgalį, kad nesugniuždyti polių galvučių, penkiomis garo poliakalėmis. Ant sukaltų polių viršūnių paklota ištisinė 30 cm storio betono plokštė. Katilinės ir mašinų salės grindys įrengtos 2,5 m aukštyje.

Drėgmė, iš grunto besisunkiantis vanduo sunkino nelengvą darbą. Nepaisant šių sunkumų, darbai vyko spėriai: dirbta dviem ir net trimis pamainomis. Statyboje dirbo iki 300 žmonių. Jau tų pačių metų spalio pradžioje baigtas betonavimas, o 1929 m. viduryje – ir visi statybos darbai.

Buvo pastatyta katilinė, mašinų salė, cirkuliacinio vandens siurblinė ir maitinimo vandens valymo įrenginių patalpa, uždara elektros skirstykla, kontora, sandėliai, buitinės patalpos, valdymo pultas ir kaminas. 88,7 m aukščio kamino statyba tokia drėgna-

*Sukalti poliai Klaipėdos šiluminės elektrinės statybos aikštelėje, 1928 m.
(iš Energetikos ir technikos muziejaus fondo)*

me grunte to meto sąlygomis buvo neeilinis dalykas. Po 12 m skersmens gelžbetonio pamatu reikėjo sukalti 173 polius. Kaminas buvo statomas iš fasoninių betono blokų su apvalios geležies įdėklais vertikaliuosiose ir horizontaliosiose siūlėse. Kaminas baigtas statyti 1928 m. lapkričio pradžioje. Jo skersmuo viršuje buvo 2,4 m.

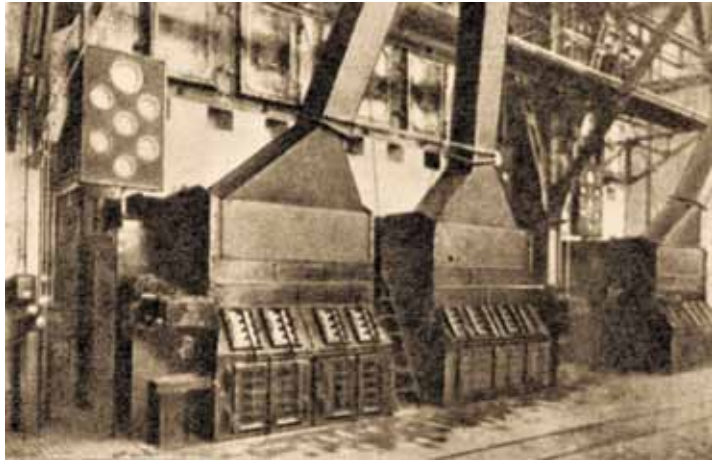
Be šių statinių prie Danės upės buvo įrengtas 5 tūkst. t talpos (su perspektyva dvigubai plėsti) anglių sandėlis, nutiestas į jį geležinkelis. Neužmiršta ir perspektyva: palikta laisvos vietos elektrinei plėstis šiaurės vakarų kryptimi.

Klaipėdos šiluminė elektrinė, 1929 m. (iš Energetikos ir technikos muziejaus fondo)

Visus šiuos darbus – elektrinės ir aukštosios įtampos tinklo projektavimą, statybą ir montavimą – vykdė Frankfurto prie Maino firma EAG. Tik darbininkai buvo vietiniai, Klaipėdos krašto žmonės. Žemosios įtampos tinklą rekonstravo pačios įmonės.

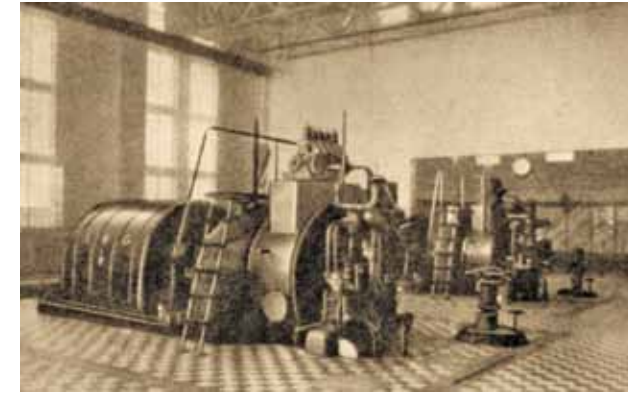
Prasidėjo įrenginių montavimas. Vien katilinėje reikėjo sumontuoti 380 t metalo įrenginių. Prie šių darbų trūšė 25 žmonės. Palyginti per trumpą laiką – mažiau kaip per pusę metų – buvo sumontuoti trys 200 kv. m kaitinamojo paviršiaus, 7,5 t/h našumo, 25 atm., 400 °C garo katilai. Pirmasis ir antrasis katilai buvo sujungti į bloką, o trečiasis turėjo būti sublokuotas su numatomu statyti ketvirtuoju katilu. Katilai turėjo 384 kv. m ploto ekonomizaizerius, 76,5 kv. m garo perkaitintuvus, 9 kv. m judančius ardynus.

*Klaipėdos šiluminės elektrinės garo katilai, 1929 m.
(iš Energetikos ir technikos muziejaus fondo)*

Kuro transportavimui į katilus buvo sumontuotas 20 t/h našumo elevatorius, kuris anglis pakeldavo iki bunkerių aukščio. Nuo elevatoriaus iki bunkerių anglys turėjo būti transportuojamos 15 t/h našumo transporterių. Buvo sumontuoti ir avariniai kuro transportavimo įrenginiai: sugedus elevatoriui ar transporteriui, 2 t kėlimo galios telferiu pakeltas anglis buvo galima gabenti į katilinę vagonėliais. Du 43 t talpos bunkeriai turėjo užtikrinti pakankamą kuro atsargą.

Mašinų salėje sumontuotos dvi kondensacinės turbinos: pirmoji – 1500 kW galios, antroji – 3000 kW, suvartojančios atitinkamai vienai kWh 5,06 ir 4,85 kg garo. Mašinos buvo patvarios, su leidžiamąja 10% ilgalaike perkrova. 1900 kVA ir 3800 kVA galios, 6,3 kV įtampos generatoriai buvo apsaugoti nuo trumpųjų tarpvijinių trumpųjų jungimų bei nuo trumpųjų jungimų su korpusu. Generatoriai turėjo 110 V žadintuvus bei azotinius gesintuvus. Generatoriai aušinti oru, kuris prieš tai buvo išvalomas.

*Klaipėdos šiluminės elektrinės mašinų salė, 1929 m.
(Energetikos ir technikos muziejaus fondo)*

Dalis 1929 m. elektrinės centrinio valdymo pulto dar veikia, 2016 m.

Maitinimo vandens patalpoje buvo sumontuoti du garo turbininiai ir vienas elektrinis maitinimo siurblys. Kiekvieno jų našumas – 25,2 t/h. Be to, čia buvo ir 8 kub. m našumo Nekaro sistemos vandens valytuvai. Normaliai maitinimo vanduo turėjo būti imamas iš miesto vandentiekio, o kaip rezervas – iš Danės upės.

Elektrinėje buvo įrengta moderni uždara 6 kV skirstykla. Jungtuvai ir net skyrikliai turėjo signalizaciją. Į kiekvieną celę buvo atskiras įėjimas iš lauko pusės. Pačios elektrinės reikalams buvo pastatytas 6/0,38/0,22 kV, 200 kVA transformatorius, be to, įrengtas tinklas elektros energijai gauti iš miesto transformatorinės pastotės. Įrengta 378 Ah akumuliatorių baterija.

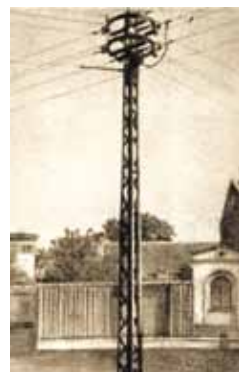
*Klaipėdos šiluminės elektrinės aukštos įtampos skirstykla, 1929 m.
(Energetikos ir technikos muziejaus fondo)*

Kartu su elektrine buvo tiesiamas ir aukštosios įtampos tinklas. Visas 16 km ilgio 6 kV skirstomasis tinklas buvo kabelinis. Tinklą tiesė apie 80 žmonių. Čia buvo įrengtas aukštosios įtampos uždaras tinklas: visą miestą juosė dvi uždaros linijos, kurias „Naujojo parko“ transformatorinėje pastotėje buvo galima sujungti ir vartotojus maitinti iš vieno ar kito galo. Iš didesniųjų transformatorinių pastočių ėjo radialiniai fideriai. Uždaromo tinklo kabeliai buvo 3×50 kv. mm arba 3×35 kv. mm, o radialiniai – 3×25 kv. mm skerspjūvio. Trys (3×50 kv. mm) 6 kV kabeliai ėjo per Danę į pietinę miesto dalį ir vienas toks pat 700 m ilgio kabelis – per Kuršių marias į Smiltynę.

Mieste buvo įrengta 12 transformatorinių pastočių (pirmoji iš jų pradėta naudoti 1928 m.; kol elektrinė nebuvo paleista, elektros energiją į ją tiekė celiuliozės fabriko elektrinė). Kiekvienoje pastotėje stovėjo vienas arba du 100–200 kVA galios transformatoriai.

*6/0,4 kV transformatorinė pastotė, 1929 m.
(Energetikos ir technikos muziejaus fondo)*

*Elektros tiekimo orinės linijos, 1929 m.
(Energetikos ir technikos muziejaus fondo)*

Beveik visas žemosios įtampos tinklas buvo orinių linijų, išskyrus Liepojos ir Biržos gatves, kur paklotas kabelinis tinklas. Atramos buvo metalinės, o užmiestyje – impregnuoto medžio. Linijų įvadai į transformatorines pastotes – kabeliniai, apsaugoti nuo virš įtampių. Visos linijos – radialinės. Pastotėse žemosios įtampos fideriai turėjo tik kirtiklius ir saugiklius.

Vartotojų nuolatinės srovės įrenginiai organizuoti ir sparčiai pakeisti kintamosios srovės įrenginiais. 50% keitimo išlaidų padengė elektrinė, o 50% per metus turėjo išmokėti patys vartotojai. Paleidus elektrinę, beveik visiems vartotojams nuolatinė srovė buvo pakeista kintamąja.

1929 m. birželio 17 d. elektrinė pradėjo veikti. To meto sąlygomis tai buvo moderni ir galinga elektrinė. Visa statyba kainavo 8,5 mln. lt.

Senoji elektrinė buvo sustabdyta. Jos įrengimai buvo parduoti. Apie tai informavo „Lietuvos aidas“: „Pardavė senos elektros stoties mašinas. Prieš trejetą metų pastatyta Klaipėdoje naujai elektros stočiai pradėjus veikti, buvo sustabdyta senoji elektros stotis, kurios mašinos parduotos į Didžiąją Lietuvą ir Latviją. Buvusios stoties pastatas ir toliau paliekamas elektros tramvajaus depo.“ (Lietuvos aidas, Nr. 53, 1933-03-07).

1935 m. elektrinėje buvo pastatytas ketvirtasis 9 t/h našumo garo katilas ir trečiasis 5000 kW galios, firmos AEG, turbogeneratorius.

Trečiasis 5000 kW galios turbogeneratorius, 2016 m.

Elektrinės galia išaugo iki 9500 kW. Trečiajame dešimtmetyje iš elektrinės buvo nutiestos 15 kV elektros tiekimo linijos į Palangą, Šilutę, Priekulę. Nutiesus šias linijas ir prijungus naujus vartotojus, elektros energijos gamyba ėmė sparčiai augti: nuo 1930 iki 1940 m. ji padidėjo beveik 2,5 karto (LE, t. I, 1982, Vilnius).

Klaipėdos elektrinė ir tramvajus paminėta ir jubiliejiniame albume:

„Elektros įmonė. Trifazė srovė, garinės jėgos stotis. Pastatytų mašinų pajėgumas 4500 kW. Katilų šildomas paviršius 600 kv. m., 5056 vartotojai. Prijungtų instaliacijų pajėgumas 5745000 kW.

Elektros tramvajus. Pastatytas 1902–4 metais. Linijos: Klaipėdos stotis iki galui Smelės, šalutinė linija Liepojos aikštė – Pajūrio vila. Bėgių ilgis 11 km.“ (Vytauto Didžiojo 500 metų sukaktuvėms paminėti albumas 1430–1930, Kaunas, 1933).

Apie elektrinės ir miesto tinklo statybą ir plėtimą informavo žurnalas „Tautos ūkis“:

„1928 m. buvo pradėtas statyti trifazės srovės garinė elektros stotis 4500 kW galingumo ir kartu 15 transformavimo stočių bei aukštos įtampos tinklu gaminamai 6000 voltų trifazei srovei.

Naujoji garinė stotis pradėjo veikti 1929 m. Visas žemos įtampos tinklas ir vartotojų laidai buvo pakeisti ir iki šiol visam miestui tiekama kintamoji srovė.

Trifazė srovė gaminama stotyje 3×6000 voltų įtampos, 50 periodų ir skirstoma 24 kilometrų ilgumo aukštos įtampos kabeliu tinklu į transformatorių stotis. Transformavimo stotyse aukštos įtampos srovė keičiama į šviesai ir jėgai reikalingą įtampą 3×380/220 voltų ir vedama laisvai kabančiais laidais į vartojimo vietas.

Pastačius naująją stotį, jos vystymasis buvo nepaprastai geras. Srovės gaminimas didėjo taip:

1927/28 m.	2248112 kWh	1931/32	7312100 kW
1928/29	2809974 kWh	1932/33	7911100 kW
1929/30	4072070 kWh	1933/34	9122200 kW
1930/31	6745700 kWh	1934/35	10115300 kW

Kad patikrinus netrukdomą nepaprastai didelio energijos kiekio tiekimą 1934/35 m. stotis buvo vėl didinama, pakeliant jos galingumą dar 5000 kW ir pastatant dar dvi transformavimo stotis.

Dabar stoties įrengimai yra tokie:

3 turbogeneratoriai 3×6000 V, trifazei srovei gaminti bendro galingumo 9500 kW.

4 garo katilai su perkaitintojais, vandens pašildytojais ir mechaniška ardyna gaminimui valandai apie 32 tonų garo 25 atm ir 400 °C.

Stotis yra visose dalyse moderni, paskutiniaisiais technikos išradimais įrengta. Aukštos įtampos srovei skirstyti ištiestas 29000 m aukštos įtampos tinklas, kuris aptarnauja 17 transformavimo stočių su 28 transformatoriais 5800 kVA galingumo ir 9 pramonės stotimis su 9 transformatoriais 2600 kVA galingumo.

Žemos įtampos srovė skirstoma laisvai kabančiais laidais, kurių ilgis siekia 65 km. Prie jų įjungta 7835 vartotojai su 8740 skaitikliais.

Stotis, aukštos įtampos tinklas, transformavimo stotys ir žemos įtampos tinklas yra

taip suprojektuoti ir statyti, kad visur galimas jų plėtimas bei didinimas.“ (Tautos ūkis, Nr. 11, psl. 322, 1935 m.).

1939 m. kovo 23 d. Klaipėdos kraštą okupavo Vokietija.

Klaipėdos elektrinėje buvo sumontuotas ir 1942 m. spalio 15 d. pradėjo veikti naujas, ketvirtas 10000 kW galios, firmos AEG, turbogeneratorius. Elektrinės galia tapo 19500 kW.

Ketvirtasis 10000 kW galios turbogeneratorius, 2016 m.

Katilinėje buvo sumontuotas penktasis Babkoko-Vilkokso firmos 25 t/h našumo naujas garo katilas ir pastatytas antrasis elektrinės kaminas. Įrengus ketvirtąjį turbogeneratorių, 5000 kW galia pasidarė „atliekama“. Šiai galiai perduoti į Rytprūsius ir nutiesiama 60 kV ETL Klaipėda–Tilžė (L E, t. II, 1992, Vilnius).

1945 m. sausio mėn. vokiečių kareiviai daug įrengimų demontavo ir išvežė. Kaip buvo naikinama elektrinė sužinome knygoje „Klaipėdos energija“:

„Siekiant kuo greičiau ir lengviau sugriauti elektrinę, 1945 m. sausio mėn. buvo susprogdinti abu kaminai tikintis, kad griūdami labai sužalos pastatus ir juose esančius įrenginius. Ne visi sprogdintojų lūkesčiai išsipildė: prie Dangės buvęs kaminas (80 m.) beveik sveikas nuvirto ant anglių krūvos. Griūdamas šiaurinėje pusėje stovėjęs kaminas (90 m.) ir sprogdimų bangos smarkiai sužalojo pastatus ir juose esančius įrenginius. Susprogdinto kamino dalys sulaužė katilinės ir turbinų salės (4-osios turbinos zonoje) stogo konstrukcijas, nugriovė du anglių bunkerius. Pastarieji krisdami sužalojo priekines katilų dalis. Sprogimo bangos išpūtė visų katilų kaitrinių paviršių konstrukcijas, išbiro apmūrijimai. Kampinė pastato kolona ties 5-uoju katilu išlanko lauko pusėn ir iš metalinio karkaso iškrito plytos.

Kas nebuvo demontuota ir išvežta, sugadinta sprogdinimo metu, buvo brutaliai sudaužyta plaktukais. Tai matavimo prietaisai, skirstyklos ir reaktorių izoliatoriai, generatorių žadintuvų kolektoriai ir kita.

Nustojus elektrinei veikti, įvairiuose vamzdynuose ir įrenginiuose likęs vanduo šaltą 1945 m. žiemą greit užšalo, sugadindamas juos.“ (Klaipėdos energija 1929–2004, parengė ir sudarė Vytautas Puodžiūnas, Klaipėda, 2004).

NAUDOTA LITERATŪRA

1. Lietuvos energetika, I t. Vilnius, Mokslas, 1982
2. Vytautas Puodžiūnas. Klaipėdos energija 1929–2004. Klaipėda, 2004
3. Alvydas Liaukonis. Mokslas ir technika. 1970, Nr. 1
4. Sigitas Krivickas, Antanas Macijauskas. Žydriosios šviesos saugotojai. Vilnius, 2008
5. Klaipėdos dujų įmonei 75 metai 1936 m. lapkričio 1 d. Klaipėda, 1936
6. Lietuvos aidas, Nr. 53, 1933
7. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, Fr-768, Ap. 6, B. 78
8. Memeler Dampfboot, 1861-10-29, Nr. 125
9. Klaipėdos garsas, Nr. 1, 1926
10. Vytauto Didžiojo mirties 500 metų sukaktuvėms pažymėti albumas. Kaunas, 1933

ŠIAULIŲ MIESTO ELEKTRIFIKAVIMAS. RĖKYVOS ELEKTRINĖ IR 30 KV ETL RĖKYVA–PANEVĖŽYS

Pirmoji Šiaulių miesto elektrinė buvo svarbi tik miesto elektrifikavimo istorijoje. Tačiau plečiantis elektros energijos poreikiams Šiaulių mieste ir sprendžiant miesto aprūpinimą elektros energija, buvo sprendžiamas ne tik miesto, bet ir Lietuvos elektrifikavimo problemos. Šiaulių miesto savivaldybė stengėsi miestui tiekti elektros energiją iš savo Bačiūnų elektrinės. Lietuvos plačioji visuomenė ir pažangūs specialistai reikalavo statyti galingą hidroelektrinę, tiekti pigią elektros energiją ir taip elektrifikuoti Lietuvą. Belgų koncesininkai, tiekiantys elektros energiją Kauno miestui ir aplinkiniams rajonams, stengėsi išsaugoti koncesijos suteiktas monopolininko privilegijas. Valdantieji, nenorėdami pažeisti koncesininkų privilegijų ir prieštarauti visuomenei dėl hidroelektrinių statybos, teigė, kad reikia statyti rezervines elektrines, būsimai galingai hidroelektrinei.

Pataikaujant koncesininkams, Lietuva Europoje užtikrintai buvo paskutinėje vietoje pagal elektros energijos gamybą ir vartojimą vienam gyventojui. Elektra buvo brangi, nes jos mažai vartojo, o mažai vartojo, nes buvo brangi.

Planams statyti elektrinę Rėkyvoje prieštaravo Šiaulių miesto savivaldybė, Bačiūnų elektrinės savininkė. Šiaulių savivaldybės interesai ir Bačiūnų elektrinė buvo pagrindinis prieštaravimo centras, todėl pradėkime nuo Šiaulių miesto elektrifikavimo pradžios ir Bačiūnų elektrinės istorijos.

Šiaulių mieste Frenkelio odų fabrike elektrinis apšvietimas pradėtas naudoti 1900 metais. Fabrike buvo įrengtas nuolatinės srovės 50 kW galios elektros generatorius, kurį suko garo variklis. Buvo įrengta ir akumuliatorių baterija.

Patalpų ir teritorijos apšvietimui buvo įrengtos dvi lankinės (Voltos) elektros lempos ir 163 kaitrinės elektros lempučių. Fabrike įrengti 16 ir 12 kW elektros varikliai.

Montavimo darbus atliko „Ruskoje Električeskoje Obščestvo Union“ iš Rygos (Kauno apskrities archyvas, J-473, Ap. 2, B. 241).

Elektros apšvietimas naudotas tik odų fabrike.

Šiaulių miesto dūmoje 1911 m. liepos mėn. 10 d. buvo sudaryta komisija elektros apšvietimui įrengti Šiaulių mieste. Komisijos sudėtis: Bielskis, Frenkelis, J. Šalkauskis, Cimkauskis, Venclauskis ir Mikševičius. Elektrinį apšvietimą įrengti pageidavo Peterburgo Technologijos instituto prof. Dmitrijevas (Lietuvos žinios, Nr. 79, psl. 2, 1911-07-12).

Šiaulių miestą apšviesti elektros šviesa miesto dūmos sprendimas buvo priimtas 1912 m. vasario 14 dieną:

„Šiauliai. Miesto dūmoje, vasario 14 d. [...] Buvo svarstoma ir sprendžiama ar turėti Šiaulių mieste elektros šviesą, ar tenkintis senąją žibalo šviesa, kad ir neblogo, bet ne visur ir ne visiems šviečia.

Beveik vienu balsu buvo nustelbta naujosios. Už kokių metų Šiauliai nušvis 141 elektros lempų apšviesti, kurios žibės ne tik miesto viduryje, bet ir tolimuose miesto pakraščiuose. Lempų šviesa gatvėse turės 50 žvakių šviesumą, ir tik 23 lempos pačiame miesto viduryje turės dvigubą šviesą (100 žvakių).

Įdomus pats sumanymo įvykdymas. Visą technikos darbą pasiima ant savęs Peterburgo prof. Dmitrijevas, kuris parūpina mašinas, įsteigia fabriką ir t. t. Savininkas gi viso šviesos ūkio lieka pats miestas ir miestiečiai, kurie sudaro iš savo tarpo nelyginant vartotojų draugiją. Iš sudėtųjų pajų (1 pajus – 30 rublių) susidaro kapitalas apmokėti visoms šviesos įrengimo išlaidoms, kurių apskaitoma busiant ligi 52 tūkst. rublių. Draugijai susidarius visos mašinos ir fabrikas pereina į jos rankas. Mokestis už kWh žmonėms 33 kapeikos, pramonės įstaigoms – 15 kapeikų. Kitaip sakant viena lempa 25 žvakių šviesumo apsieitų maždaug valandai 1 kapeika.“ (Lietuvos žinios, Nr. 23, psl. 3, 1912-02-23).

Deja, miesto elektrifikavimo planas nebuvo įgyvendintas.

Šiaulių miestas elektros energiją pradėjo naudoti 1916 m. Pirmojo pasaulinio karo metu. Vokiečių okupacinė administracija 1916 metais Frenkelio odų fabrike miesto apšvietimui įrengė elektrinę ir nutiesė miesto apšvietimo tinklą.

Paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, vykstant kovoms su bolševikais ir bermontininkais, vyko žmonių ir įmonių, neaplenkiant ir elektrinių, apiplėšimai. Apie to laikotarpio įvykius Šiauliuose rašė žurnalas „Sietynas“:

„Šiaulių miesto valdyba. Miesto žinioje buvo elektros stotis, kuri tarnavo miesto gyventojams ir įvairioms įstaigoms, taip pat ir karo. Ta stotis, išeinant vokiečiams 1918 m. gruodžio mėnesį buvo tam tikrais raštais perimta iš vokiečių karo valdžios, kuri ligi tol naudojo stotį. Dabar vokiečių komendantūra vėl užėmė tą stotį, pareikšdama, kad perdavimas buvęs neteisėtas, nes įvykdę jį kareivių tarybos atstovai, ir ima mokesnį už šviesą savo kason. Pati stoties mašina priklauso fabrikantui Frenkeliui. [...]“ (Sietynas, Nr. 1–2, psl. 21, 1919 m.).

Pasibaigus karo veiksams, 1920 metais Finansų, prekybos ir pramonės ministerijos įgaliotiniai inventorizavo visas elektrines Lietuvoje ir nustatė jų savininkus. Šiauliuose įgaliotiniai surado dvi elektrines ir įtraukė į „Elektros gamyklų bylos ir jų padėtis lig 15/I 1921 m.“ sąrašus p. 79 Elektrinė Frenkelio odų apdirbimo fabrike ir p. 80 Geležinkelio stoties elektrinė.

p. 79 „El. gamykla pastatyta 1916 m. Frenkelio odų apdirbimo fabrike 30/XII 1916 m. Miestas nupirko nuo vokiečių visą oro tinklą, 2 dinamą (dinamo – nuolatinės srovės elektros generatorius – S. B.) mašinas, visus elektros įtaisymus namuose ir įvairių el. šviesos gaminimui ir įtaisymui reikalingą medžiagą už 67500 auksinų bet suderėtą mokesnį už el. gamyklą miestas vokiečiams ligi šiol neužmokėjo.

Laikinoji K-ja pripažino sutartį neteisėta ir nutarė pirkimo objektą skaityti Valstybės savastimi. (Žiūr. sąrašą vokiečių palikto turto). Yra mieste tinklo planas ir anketos lapas. Šiaulių gamyklos ir tinklo tyrinėjimo rezultatai įteikti miesto Valdybai (žiūr. 21/V-20 m., pranešimą Šiaulių miesto valdybai).

29/X-20 m. gamykla (t. y. elektrinė – S. B.) ir tinklas (Šiaulių miesto elektros tinklas – S. B.) priimti F. PR. ir PR. M-jos (Finansų, prekybos ir pramonės ministerijos – S. B.) žinion. Nusavintos gamyklos dalys tuo tarpu palieka Šiaulių miesto Valdybos globoje iki F. PR. ir PR. M-ja ir miestas susitars su Frenkeliu dėl nuomos, arba nupirks tas gamyklos dalis. (Žiūr. 29/X-20 m. Komisijos Protokolą)

Miestas susitarė su Frenkeliu dėl nuomos už trobesius ir mašinas, kurios yra jo nuosavybė.“

Frenkelio fabrike įrengtai elektrinei lokomobilis vokiečių buvo paimtas iš Nurokų odų fabriko. Nurokams lokomobilį atsiėmus, buvusioje elektrinėje liko tik elektros generatoriai ir 8 AG lokomobilis. Elektrinės likučius per varžytines 1923 m. birželio 18 d. nupirko Ch. Frenkelio įgaliotinis.

Šiaulių miesto savivaldybei liko miesto elektros tinklas.

Elektros energija Šiaulių miestui pradėta tiekti iš Šiaulių geležinkelio stoties elektrinės.

p. 80 „El. gamykla pastatyta 1916 m. prie geležinkelio dirbtuvių. Energija tiekama geležinkelio dirbtuvėms ir duoda šviesą geležinkelių gyvenamiems namams. Sutačius didžiąją dinamą mašiną: 500 amperų, 250 voltų, arba pastačius kitą 270 amperų, 230 voltų ir sujungus ją priešingais poliuisais su dinamą mašina N2596 galima būtų duoti šviesą didesnei miesto pusei prie 2×220 voltų įtempimo. Žiūr. Anketos lapą ir Šiaulių bylą.“ (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 592, psl. 59, p. 79 ir 80).

1920 m. vykdant elektrinių surašymą Lietuvoje, iš Šiaulių geležinkelio depo elektrinės surašymo dokumentų (LCVA F. 388, Ap. 1 B. 583, L. 47 ir 48) sužinome elektrinės pagrindinius įrenginius:

„Šiaulių geležinkelio depo elektros stotis pastatyta 1916 metais. Pastatas iš lentų.

Garų mašinos:

1. 150 HP Erfurter Maschinenfabrik Franc Berer
2. 100 HP Berlinen Maschinenfabrik Actg. Berlin 1899
3. 65 HP lokomobilis R. Wolf AG N 12809, Maklenburg 12 atm. 1909

Elektros generatoriai:

1. Nuolatinės srovės dinamą 500 A, 230 V, metrikos neturi.
2. Nuolatinės srovės dinamą 270 A, 230 V, N 2596 zaklady Elektrotechniczne į kabli A U G Hüffer Lodz 1899.
3. Siemens-Schuckert gen. GM 195 N 4557, 135 A, 230 V, 1330 aps./min, 31 kW

Perimta nuo vokiečių 1919 m. gruodžio 4 d. Elektros energija tiekama žiemos metu 19 valandų, nuo 7 val. ryto iki 16 val. ir nuo 17 val. iki 3 val. nakties.

Prijungta elektros lempučių: 4 el. lemputės po 10 žvakių; 200 l. po 16 žv; 345 l. po 25 žv; 90 l. po 32 žv; 12 l. po 50 žv; 12 l. po 75 žv; 11 l. po 100 žv.

Imama už žvakę mėn. 1 auksinas 20 skatikų.

Elektros varikliai: 30 HP: 30 HP: 22 HP: 10HP: 6 HP: ir 9 HP. (t. y. 6 elektros varikliai bendros 107 AG, arba apie 75 kW galios – S. B.)

Malkų sunaudojama žiemos metu 100 kub. m. per savaitę.

Tepalo 80 kg.

Dirba: 3 mašinistai, 3 elektromonteriai, 6 kūrikai, 1 triūbų (vamzdžių) vedėjas, 1 užveždėtojas (t. y. elektrinės vedėjas – S. B.). Pasirašė: Elektros ir svarstyklių skyriaus viršininkas.“ (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 583, L. 47, 48).

Vokiečių karinė administracija 1917-07-09–1917-07-22 sudarytame Šiaulių geležinkelio stoties plane nurodyta geležinkelio stoties elektrinė – pastato Nr. 54 (LCVA, F. 1620, Ap. 4, B. 872).

Šiaulių traukos ruožo (depo) elektrinę aptarnaujančio personalo 1920 m. sąrašė buvo 12 dirbančiųjų, pateiktas specialistų sąrašas:

„ 72. Aleksandravičius Antanas, užveizdis elektros stoties, dirba nuo 1-01-1920 m., atlyginimas 900 auksinų.

73. Gageris Oskaras, monteris el. st., dirba nuo 12-12-1920 m., atlyginimas 750 auksinų.

74. Markevičius Dionizas, monteris el. st. dirba nuo 20-12-1919 m. at. 650 a.

75. Barkus Juozas, mašinistas el. st. dirba nuo 13-12-1919 m. at. 650 a.

76. Šulcas Karolis, mašinistas el. st. dirba nuo 1-11-1920 m. at. 650 a.

77. Sarvutis Juozas, mašinistas el. st. dirba nuo 1-11-1920 m. at. 650 a.

78. Krajauskas Jonas, kūrikas el. st. dirba nuo 13-12-1919 m. at. 450 a.

79. Giedraitis Stasys, kūrikas el. st. dirba nuo 13-12-1919 m. at. 450 a.

80. Varikas Vladas, kūrikas el. st. dirba nuo 13-12-1919 m. at. 450 a.

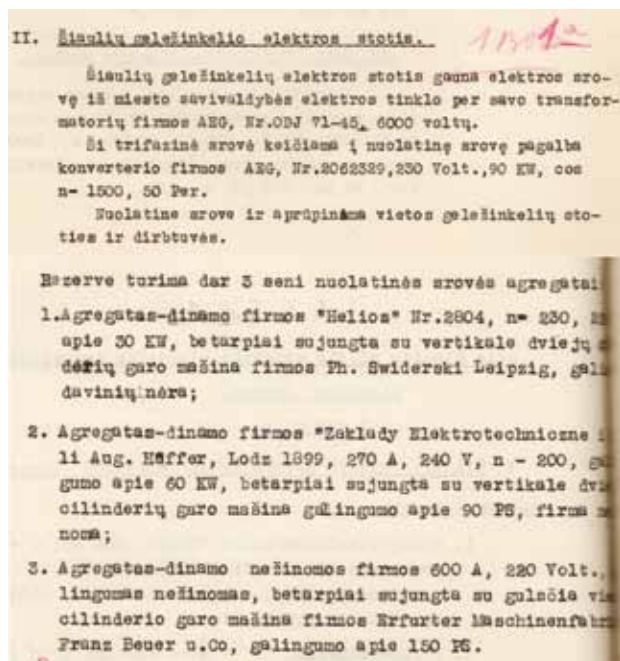
81. Linkevičius Petras, kūrikas el. st. dirba nuo 13-12-1919 m. at. 450 a.

82. Kapcevičius Juozas, kūrikas el. st. dirba nuo 13-12-1919 m. at. 450 a.

83. Ganelevičius Vladas, kūrikas el. st. dirba nuo 13-12-1919 m. at. 450 a.“

(LCVA, F. 386, Ap. 2, B. 182, L. 32, 33, 34).

Šiaulių geležinkelio stoties depo elektrinė buvo pagrindinė ir vienintelė elektros energijos tiekėja Šiaulių miestui iki pradėta tiekti elektros energija iš Bačiūnų elektrinės.

Šiaulių geležinkelio elektrinės pagrindiniai įrenginiai, 1936 m.
(LCVA, F. 377, Ap. 7, B. 326, L. 173)

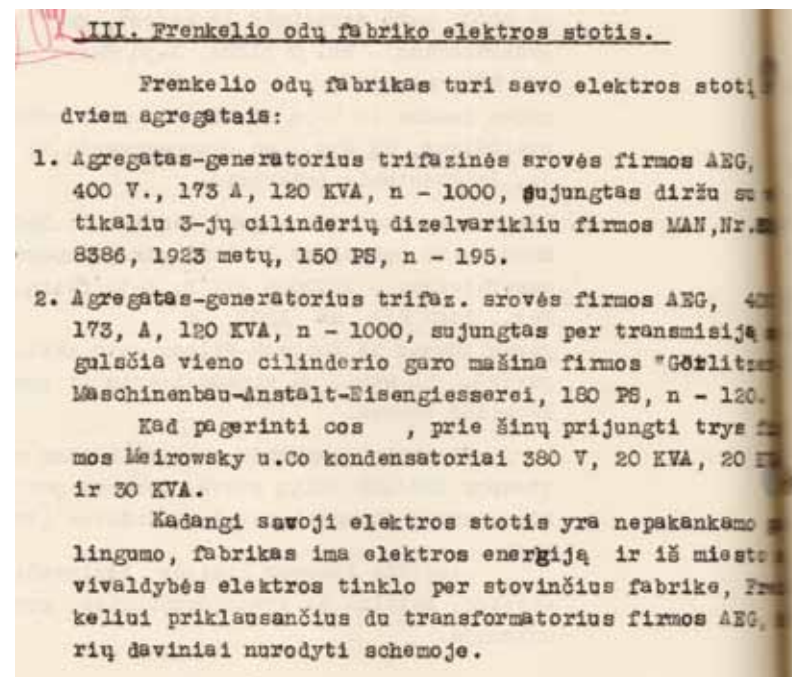
Pradėjus veikti Bačiūnų elektrinei Šiaulių geležinkelio elektros stotis prisijungė prie miesto savivaldybės elektros tinklo ir užsitikrino rezervinį elektros energijos tiekimą. Elektrinėje įrengė transformatorinę pastotę ir trifazę srovę keitė į nuolatinę srovę 90 kVA galios konverterio pagalba. Nuolatinė srovė aprūpindavo geležinkelio stotį ir depo dirbtuves.

Frenkelio odų gamykla 1923 m. įrengė savo elektrinę ir papildomą elektros energijos tiekimą gaudavo iš miesto elektros tinklo.

Elektrinėje įrengti du agregatai:

„1. Trifazis kintamos srovės firmos AEG elektros generatorius, 400 V., 173 A, 120 kVA galios sujungtas diržu su vertikaliu 3-jų cilindry 150 AG dyzeliniu varikliu MAN, 1923 m.

2. Trifazis kintamos srovės firmos AEG elektros generatorius, 400 V., 173 A, 120 kVA, sujungtas per transmisiją su gulsčia vieno cilindro garo mašina, kuri tiekė elektros energiją savo reikmėms. Trūkstantį elektros energijos kiekį pirkė iš miesto savivaldybės 6 kV elektros tinklo. Gamyklos 6/0,4 kV transformatorinėje pastotėje buvo įrengti du transformatoriai.“
(LCVA, F. 377, Ap. 7, B. 326, L. 173).

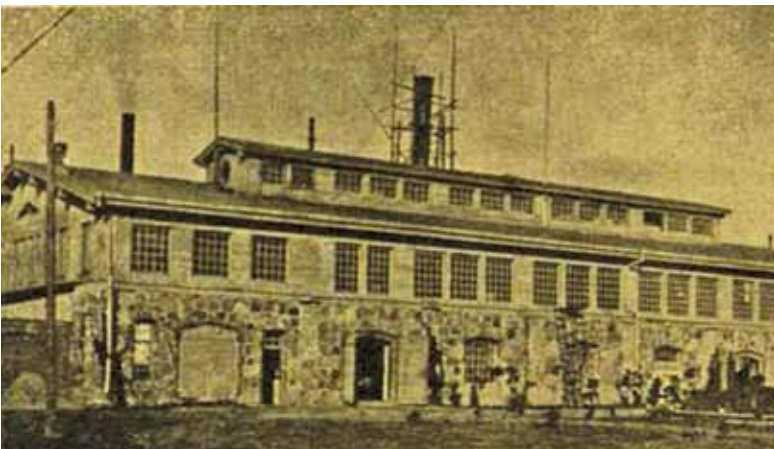
Frenkelio odų fabriko elektrinė, 1936 m.
(LCVA, F. 377, Ap. 7, B. 326, L. 173)

Elektros energijos tiekimui Šiaulių miestui savivaldybė sudarė koncesijos sutartį su Amerikos Lietuvių Prekybos akine b-ve.

Pagal Šiaulių miesto savivaldybės sudarytą koncesijos sutartį su Amerikos Lietuvių Prekybos akine b-ve elektrinė Bačiūnuose turėjo pradėti veikti 1922 m. lapkričio 1 d.

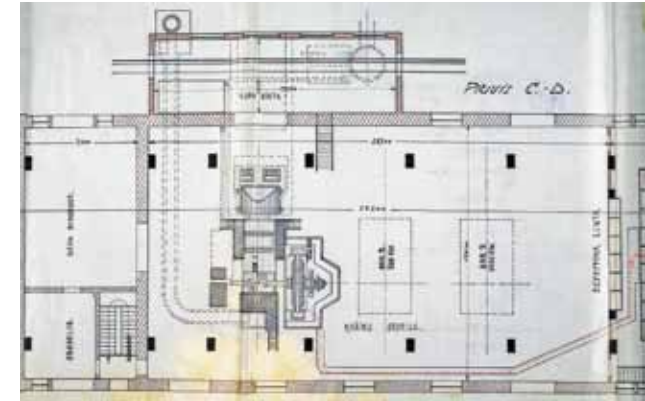
„Šiaulių miestas jau yra pasirašęs sutartį su Amerikos Lietuvių Prekybos Akcine Bendrove, kuria apsiima neveliau š. m. lapkričio 1 d. įtaisyti elektros gamyklą Bačiūnuose (prie Rėkyvos dv.) ir iš ten duoti miestui šviesą ir jėgą. Sutartis sudaryta 20-čiai metų, po kurių elektros gamykla gali būti komisijos įkainavimu atpirkta iš B-vės, žemojo gi įtempimo tinklas ir keitiklių (t. y. transformatorinė – S. B.) pastotė Šiaulių mieste pereina savime miesto žinion. Niekas kitas nei miestas per tą laiką negali taisyti elektros gamyklų visuomenės naudojimuisi. Už tą koncesiją miestas iš b-vės gauna po 7% nuo kiekvienos kilovato valandos kainos šviesos suvartojimo vietoje. B-vė privalo duoti energiją ir apylinkės gyventojams. Šviesa tiekama bus kasdien nuo sutemos iki 12 val. ir nuo 5 val. ryto iki išauštant, didžiosiomis šventėmis visą naktį. Miesto gatvės šviečiamos visą naktį.“ (Sietynas, Nr. 1, psl. 28, 1922 m.).

„Bačiūnų elektrinė įkurta 1922 m. pradėjo veikti 1923 m. birželio mėnesio 29 d. Elektrinė pastatyta prie Rėkyvos ežero kranto, 8,5 km. nuo Šiaulių, centre didžiųjų Šiaulių–Radviliškio–Pakapės durpynų. Iš čia elektros energija, trifazė 6000 V įtampos tiekama Šiaulių ir Radviliškio miestams.

Bačiūnų elektros stotis, gaminanti elektros energiją Šiaulių ir Radviliškio miestams ir apylinkėms (Naujas žodis, Nr. 1, psl. 18, 1930 m.)

1923 m. buvo sumontuotas 10 atm, 430 AG garo variklis, su Symenso-Šukerto firmos 270 kW galios, 6,3 kV įtampos trifaziu generatoriumi, garo variklio ir elektros generatoriaus buvo bendras velenas.

Bačiūnų elektrinės mašinų salė (brėžinio fragmentas), 1922 m.
Pirmas garo variklis ir elektros generatorius (LCVA, F. 862, Ap. 1, B. 715, L. 73)

Bet jau 1924 m. Šiauliai reikalavo žymiai daugiau energijos. 1925 m. buvo sumontuoti du Bütnerio sistemos, 12 atm, 4 t/h našumo garo katilai ir Brauno-Boverio firmos 750 kW turbogeneratorius. 1929 m. pradėjo veikti Babkoko-Vilkokso firmos 15 atm., 6 t/h našumo garo katilas ir Symenso-Šukerto firmos 1250 kW galios turbogeneratorius. Elektrinė pasiekė 2300kW galią. Iš elektrinės buvo nutiestos 6 kV elektros tiekimo linijos į Piktmiškio durpyną.

1930 m. Šiaulių miesto bendras tinklo ilgis buvo 90,8 km, abonentų skaičius – 2571, elektros motorų skaičius – 273, bendros 1350 kW galios, elektros suvartojimas – 1540116 kWh.“ (Savivaldybė, Nr. 10, psl. 38–39, 1931 m.).

6 kV elektros tiekimo linijos Šilėnai–Radviliškis planas, 1927-04-20
(LCVA. F. 862, Ap.1, B. 715, L. 39)

Pradėjus tiekti elektros energiją iš Bačiūnų elektrinės buvo sustabdyta Radviliškio geležinkelio stoties elektrinė, kuri buvo įrengta vokiečių karinės administracijos 1916 m.

1920 m. vykdant elektrinių surašymą Lietuvoje, iš Radviliškio geležinkelio stoties elektrinės surašymo dokumentų (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 583, L. 45 ir 46) sužinome elektrinės pagrindinius įrenginius:

„1. Lokomobilis 10 atm. 1907 m.

2. Lokomobilis „Wolf Magdeburg“ 6 atm.

Dinamo mašinos:

1. „Westingause“ 75 HP, 220 V, N 2425

2. „Siemens Schukert“ YM.164, 235 V, 19 kW.

Pastatas medinis 10×8 m. H – 3 m.

Dėl apšvietimo stoties, valdiškų įstaigų, butų ir yra duodama energija dėl privačių abonentų. Perimta iš vokiečių 1919 m. spalio 17 d.“

Amerikos Lietuvių Prekybos akc. b-vės valdoma Bačiūnų elektrinė dirbo nuostolingai ir bankrutavo. Bačiūnų elektrinę 1932 m. nupirko Šiaulių miesto savivaldybė.

Bačiūnų elektrinės perėmimas Šiaulių savivaldybės žinion buvo svarbus. Į ta proga 1932 m. kovo 31 d. įvykusį Šiaulių miesto tarybos iškilmingą posėdį atsilankė ministeris pirmininkas ir finansų ministeris J. Tūbelis, vidaus reikalų ministeris pulk. Rusteika ir daug valstybės valdininkų (Savivaldybė, Nr. 4, psl. 36, 1932-04).

Šiaulių miesto savivaldybė sėkmingai sugebėdama aprūpinti miestą iš Bačiūnų elektrinės elektros energija ir gaunamą pelną galėdama panaudoti spręsdama miesto gyventojų interesams, nepritarė konkurentės Rėkyvos elektrinės statybai.

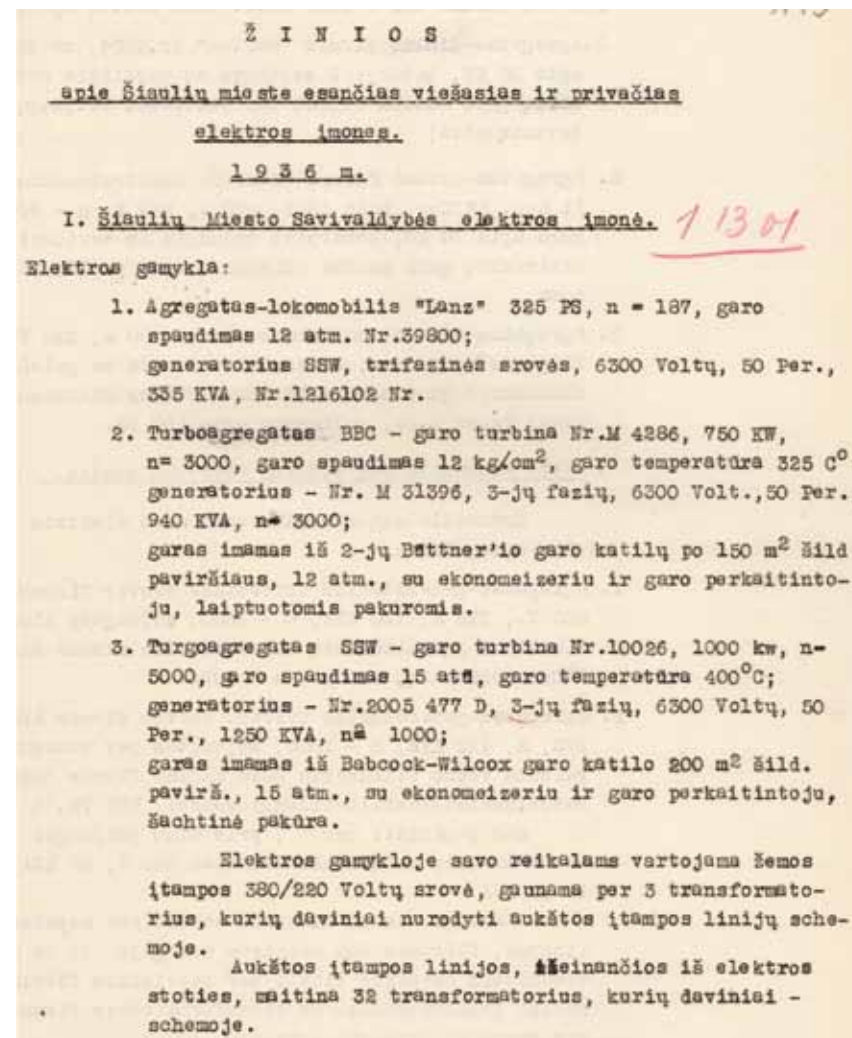
Spaudoje vyko atkaklios diskusijos.

Dienraštis „Lietuvos aidas“ straipsnyje „Šiaulių miesto savivaldybės susirūpinimas nepagristas...“ kritikavo Šiaulių savivaldybės poziciją:

„Lietuvos elektrifikacijos reikalas šiandien iš studijų ir svajonių fazės virsta realybe. Tuo turėtų džiaugtis visi, kuriems rūpi Lietuvos pažanga. Tačiau kaip ir kiekvieną, nors ir kilniausią, sumanymą vykdant atsiranda nepatenkintųjų, taip ir Lietuvos elektrifikacijos pirmieji realūs darbai susilaukė pasipriešinimo. Kur glūdi to pasipriešinimo šaknys, šiandien nesvarstysime, tai paliksime ateičiai, tačiau jau dabar tenka apgailestauti, kad prie šios akcijos prisidėjo ir Šiaulių Savivaldybė. [...] ... turint eilę Šiaulių miesto burmistro Valančiaus pareiškimų spaudoje, teko šį straipsnį rašančiam kompetentingose įstaigose pasiteirauti kiek pagrįsti Šiaulių Miesto Savivaldybės susirūpinimai dėl savo vietos reikalų, elektrifikacijos planą vykdant. [...]

Lietuvos elektrifikavimui mes turime du energijos šaltinius – vandenį ir durpes.

Pagrindinis šaltinis yra vanduo, nes jo apykaita gamtoje yra grįžtamojo pobūdžio ir todėl neišsenkama, durpės gi gali būti kaip pagalbinis energijos šaltinis, nes durpių atsar-

Šiaulių miesto Savivaldybės (Bačiūnų) elektrinės pagrindiniai įrenginiai, 1936 m.
(LCVA, F. 377, Ap. 7, B. 326, L. 173)

ga mūsų durpynuose yra ribota ir todėl durpių, kaipo energijos šaltinio, naudojimas turi būti apdairus, siekias didžiausio taupumo. Pastatydami vandens stotis ir vandenį pilnai išnaudodami kaip pagrindinį Energijos šaltinį šalia jo turime turėti šilumines elektros stotis ant durpynų viršūnėms dengti, kai vandens debitas yra mažas, o energijos poreikavimas didelis (žiemos metu).

Tariant konkrečiai, statydami galingą (mūsų dabartiniu metu) elektros stotį, pav. prie Jonavos ant Neries, turime turėti pakankamai galingą šiluminį rezervą ant durpynų.

Vandens stočiai galingumo iki 15000–20000 kW turime turėti šiluminį rezervą, specialistų nuomone, nemažesnę kaip 12000 kW.

Kaune kaip rezervinę stotį galima būtų ateityje sunaudoti Petrašiūnų stotį (jos minusas, kad ji pastatyta ne ant durpyno), bet jos galingumas tesiekia 6400 kW. Papildomąjį rezervą iki 6000 kW, jau artimiausioje ateityje statant vandens galingą stotį, tikslu turėti Šiaurės Lietuvoje prie mūsų didžiausių durpynų (Rėkyvos, Tyrulių ir kitų). [...]“ (Lietuvos aidas, Nr. 446, psl. 3, 1937-10-01).

Pagrindinę priežastį, kodėl statoma Rėkyvos elektrinė ir kodėl šiuo metu negalima statyti galingos hidroelektrinės, sužinome iš inž. Pr. Draščio straipsnio „Rėkyvos rajoninė elektrinė“:

„Pradedant vykdyti Lietuvos elektrifikaciją platesniu mastu, pirmiausia reikia susirūpinti vandens jėgos panaudojimu tiekimui elektros energijos didžiausiems jos dabartinio suvartojimo centrams, būtent: Kaunui, Šiauliams ir Panevėžiui. Visi tie miestai ligi šiol aprūpinami elektros energija, gaminama vietinėse elektrinėse, panaudojant tam reikalui daugiausia importuotą kurą. Tačiau ir upių vandens jėgą panaudojant elektros energijos gamybai dėl mūsų upių savybių būtina bus reikalo turėti dar ir atitinkamą šiluminį rezervą, geriausia elektros energijos suvartojimo ir vietinio kuro gamybos vietoje. Pastačius vandens jėgą panaudojančią elektrinę didesnio galingumo, šiluminiu jai rezervu galėtų tarnauti dabar minėtuose miestuose esančios šiluminės elektrinės. Kadangi be Kauno miesto, kaip vartotojo ir didesnės vandens jėgą panaudojančios elektrinės statybą, tuo tarpu nebūtų ekonomiškai racionalu vykdyti, tenka pasirūpinti bent jai ateity būsimo reikalingu šiluminiu rezervu, kurį jau dabar būtų galima panaudoti normaliam elektros energijos tiekimui, kol bus pastatyta galingesnė vandens elektrinė, **kai Kauno koncesijos klausimo sprendimas leis tai įvykdyti** (paryškinta S. B.). Tenka peržiūrėti Šiaulių ir Panevėžio miestams dabar elektros energiją tiekiančias elektrines. [...]“ (Inž. Pr. Draštis. Rėkyvos rajoninė elektrinė, Technika ir ūkis, Nr. 4, 1937 m. gruodžio mėn.).

Ir žinodami atsakymą, kada bus galima statyti galingą hidroelektrinę „**kai Kauno koncesijos klausimo sprendimas leis tai įvykdyti**“ t. y. pasibaigus Elektros šviesos gaminimo Kauno miestui apšviesti akcinės b-vės koncesijai 1950 metais. Tai padės suprasti aiškinimą, kodėl reikalingas šiluminių elektrinių rezervas hidroelektrinei, **kurį bus galima statyti tik 1950 m.**

Šiaulių miesto savivaldybės prieštaravimas statyti Rėkyvos elektrinę ir visuomenės pastangos statyti Jonavos hidroelektrinę buvo nesėkmingos. Nugalėjo vyriausybės proteguojama rezervinė galingai hidroelektrinei ir pradėta statyti durpėmis kūrenama Rėkyvos elektrinė.

RĖKYVOS ELEKTRINĖS STATYBA IR 30 KV ETL RĖKYVA-PANEVĖŽYS TIESIMO DARBAI

Savaitraštis „Mūsų kraštas“ straipsnyje „Nauja galinga elektros stotis“ skelbė apie naujos elektrinės statybos pradžia:

„Šiauliai ir Panevėžys kitais metais jau turės galingą elektros stotį Rėkyvoje. Daug ginčų visuomenėje ir spaudoje sukėlęs dar praeitais metais „Elektros“ bendrovės iškeltas klausimas Rėkyvoje (netoli Šiaulių) pastatyti modernią galingą elektros stotį, kuri apšviestų ne tik Šiaulius, bet ir Panevėžį ir visiškai savo įrenginiais derintųsi prie projektuojamos didžiosios hidroelektrinės, šiuo metu laikomas jau galutinai paaiškėjusiu. Dabartinės Šiaulių Bačiūnų ir Panevėžio elektrinės pripažįstamos jau pasenusiomis. Vietoje plėsti jas abi, geriau pastatyti vieną galingą. „Elektros“ bendrovė dabar neatidėliodama ėmė rengtis tokios stoties statybai. Tam ji jau turi nupirkusi reikalingą sklypą ir yra sudariusi su užsienio firmomis sutartis įrenginiams pristatyti. Šiuo metu sparčiai ruošiamos sąlygos konkursui ir stoties statybos darbams atlikti. Pagal turimus projektus ir sutartis naujoji stotis ateinančių metų spalio mėn. jau turėtų pradėti veikti. Įrenginius pagal sutartis turės pristatyti Čekoslovakijos firma „Škoda“ ir Vokietijos firma „Siemens“. Pirmoji turės pristatyti katilinės ir visos vamzdžių sistemos įrenginius, o antroji turbogeneratorius ir visus elektros įrenginius.“ (Mūsų kraštas, Nr. 31, psl. 1, 1938-08-04).

Akcinė b-vė „Elektra“ 1938 m. rugpjūčio 19 d. dienraštyje „Lietuvos aidas“ paskelbė konkursą Rėkyvos elektrinei statyti. Konkursas paskirtas 1938 m. rugsėjo mėn. 6 d. (Lietuvos aidas, Nr. 371, psl. 7, 1938 08 19).

Apie konkurso rezultatus statyti Rėkyvos elektrinę paskelbė „Lietuvos aidas“ 1938 m. rugsėjo mėn. 10 d. straipsnyje „Elektros“ bendrovės pirmoji stotis veiks kitą rudenį“:

„Rėkyvos stotis pradedama statyti šį rudenį. Daromi tyrimai didžiajai hidroelektrinei statyti.

Akcinės „Elektros“ bendrovės paskelbtasis konkursas elektros stočiai prie Rėkyvos ežero statyti vakar pasibaigė (t. y. rugsėjo mėn. 9 d.). Elektros stočiai pastatyti konkursą laimėjo rangovai Jech. Kaplanas ir Ch. Romas. Jos pastatymas atsieis apie pusę milijono litų. Statyba turi būti tuojau pradėta ir ateinančių metų rudenį stotis jau turi gaminti ir tiekti elektros energiją Šiaulių ir Panevėžio rajonams. Šiai stočiai reikalingos mašinos užsieniuose jau užsakytos. [...]“ (Lietuvos aidas, Nr. 407, psl. 12, 1938 09 10 d.).

Rėkyvos elektrinės projektą sudarė inžinierius L. Kaulakis (1903–1987) su inžinieriumi A. Gruodžiu (1905–1976). Pastarasis prižiūrėjo visą šios elektrinės statybą.

Elektrinė pradėta statyti 1938 m. spalio mėn. 15 d.

Panevėžio miesto savivaldybė, įvertinusi elektros gamybą savo elektrinėje, pritarė Rėkyvos elektrinės statybai ir 30 kV linijos tiesimui iki Panevėžio.

Panevėžio miesto savivaldybė, vertindama miesto elektros energijos vartojimo augimą, sprendė, kaip plėsti elektrinės galingumą ir panaudoti vietinį kurą elektros energijos gamybai. Dyzelinėje elektrinėje vartojamas dyzelinis kuras per paskutinius dvejus metus pabrango beveik trigubai. Be to, perkant užsienio kurą, didelės sumos pinigų išleidžiamos į užsienį.

Projektuojama dabartinę elektros stotį nebeplėsti, bet pasilikti kaip rezervinę ir pagalbinę, o pastatyti vieną apie 1000 kW galios turbogeneratorių Bigailių durpyne, apie 20 km nuo Panevėžio miesto, kur yra didelė geros rūšies išbandyto kuro (durpių) atsarga. Dabar patogu tai, kad iš Bigailių elektros stoties lengvai būtų paduoti elektros energiją Kupiškiui, Vabalninkui ir kitiems miesteliams.

„Elektros“ bendrovei nutarus statyti Rėkyvos elektrinę, Panevėžio miesto savivaldybė atsisakė statyti Bigailių elektrinę ir ruošėsi priimti elektros energiją iš Rėkyvos elektrinės, rekonstravo miesto elektros tinklą.

Bet įrenginių pristatymas buvo sutrikdytas. Pagal Miuncheno susitarimą, Vokietija 1938 m. spalio mėn. įvedė kariuomenę į Sudetų kraštą. 1939 m. kovo 15 d. Vokietija okupavo Čekoslovakiją. 1939 m. rugsėjo 1 d. prasidėjo Antrasis pasaulinis karas. Rėkyvos elektrinės statyba dėl šių priežasčių vėlavo.

1939 m. liepos 4 d. nežinomas fotografas įamžino statomą Rėkyvos elektrinę. Ant fotografijos antros pusės yra ir fotografo parašas.

Rėkyvos elektrinės pastatas, 1939-07-04
(Iš Lietuvos aviacijos muziejaus fondų, GEK-801)

Rėkyvos elektrinės cirkuliacinio vandens kanalo statyba, 1939-07-04 d.)
(Iš Lietuvos aviacijos muziejaus fondų, GEK-806)

Elektrinės įrenginių montavimo darbai pradėti 1940 m. sausio 2 d. 1940 m. kovo 28 d. akcinė b-vė „Elektra“ gavo pranešimą iš įrenginius montavusios A. Putrimas ir Ko b-vės: „Turime garbę pranešti tamstoms, kad pagal aukščiau paminėtą sutartį, mums pavesti Rėkyvos elektrinės įrenginių montavimo darbai baigti ir remdamiesi sutarties p. 11 prašome Tamstas sumokėti mums 40% sutarties sumos.“ (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 1131, L. 211).

Akcinė b-vė „Elektra“ patvirtino komisiją ir pavedė priimti sumontuotus įrenginius: „Remdamasi Akcinės b-vės „Elektra“ Valdybos 1940 m. kovo mėn. 7 d. Nr. 91 nutarimu, komisija sudėty Pirmininko inž. V. Janavičiaus ir narių Vl. Kličmano ir inž. A. Gruodžio, apžiūrėjo atliktus firmos A. Putrimas ir Ko darbus Rėkyvos elektrinėje pagal sutartį ir rado, kad firma Inž. A. Putrimas ir Ko pristatė Rėkyvos elektrinei numatytus sutartyje stambesnius įrengimo objektus ir juos sumontavo, kaip antai: turbogeneratorių, skirstomuosius įrenginius ir kt. Galutinis įrengimų priėmimas tuo tarpu negalimas, nes agregato veikimo išbandymui reikalingas garas, kurio dar nėra dėl neužbaigimo firmos Škoda katilų montavimo. [...]“ (L. 193).

Elektrinėje buvo sumontuoti du 15 t/h, 32 atm. garo katilai, mašinų salėje – vienas 2500 kW galios turbogeneratorius. Generatoriaus įtampa – 6,3 kV. Be šių pagrindinių agregatų sumontuoti vandens cheminio valymo įrenginiai, elektrinis ir turbininis maitinamieji siurbliai, būtiniausi elektros aparatai, 6 kV elektros tiekimo linija į Bačiūnų elektrinę ir kt. Galios transformatorius 30/6 kV, 3200 kVA į Rėkyvos elektrinę pristatytas 1940 m. gegužės 16 d. (L. 142).

Apie numatomą Rėkyvos elektrinės priėmimo bandymų pradžią 1940 m. birželio 14 d. buvo pranešta rangovui „Inž. A. Putrimas ir B-vė“:

„Apie Rėkyvos elektrinės priėmimo bandymą. Bendrovė turi pranešti, kad Rėkyvos elektrinės katilų apmūrijimas jau vykdomas ir galimas daiktas, kad po kokio mėnesio bus jau galima daryti katilų ir Tamstų padarytų įrengimų priėmimo bandymą. Tam pasiruošti Bendrovė prašo iš anksto pateikti schemas, brėžinius, reikalingus formularus, taip pat nurodyti kokios aparatūros papildomai bus reikalinga įsigyti.“ (L. 21).

1940 m. gruodžio mėn. elektrinė pradėjo veikti.

Elektros energijos tiekimui iš Rėkyvos elektrinės į Radviliškį ir Panevėžį buvo statoma 30 kV elektros tiekimo linija ir 30/6 kV transformatorinės pastotės. 30 kV ETL tiesimui konkursą laimėjo „Akcinė b-vė inž. Putrimas, inž. Didžiulis ir Pr. Ringys“.

Akcinė b-vė „Elektra“ 1939 m. liepos 6 d. paskelbė konkursą pastatyti:

„1. Rėkyvoje 4 gyvenamus pastatus.

2. Paventy, Šiauliuose, Radvilišky, Šeduvoje, Naujamiestyje ir Panevėžy pastatyti pastotes. Konkurso laikas 1939 m. liepos 24 d.“ (LA, Nr. 349, 1939 07 06).

Tiesiant 30 kV elektros tiekimo liniją Rėkyva–Panevėžys, buvo įrengiamos 30 kV transformatorinės pastotės: Radviliškio 2×320 kVA, Linkaičių 2×640 kVA, Šeduvos 100 kVA, Naujamiesčio–Smilgių 30 kVA ir Panevėžio 2×640 kVA (LCVA, F. R-182, Ap. 1a, B. 31).

Linijos atramos buvo medinės. Mediena perkama apylinkės miškuose ir ruošiama vietoje. Bet negauti variniai laidai iš Anglijos. Apie tai informavo „Lietuvos žinios“:

„30 kV elektros tiekimo linijų į Kuršėnus ir Panevėžį tiesimo darbai nutruko nes negauti laidai. Pagal sutartį su inž. Putrimu, inž. Didžiuliu ir Pr. Ringiu b-vė buvusi sudarius sutartis laidų pristatymui, bet kilus karui firmos atsisakė pristatyti. Variniai laidai buvo užsakyti Anglijoje.“ (Lietuvos žinios, Nr. 72, 1940-04-01).

Rėkyvos šiluminė elektrinė, 1940 m. (iš Energetikos muziejaus fondų)

Įveikus karo sukeltus vargus, pirmoji akcinės bendrovės „Elektra“ pastatyta Rėkyvos elektrinė ir pirmoji Lietuvoje 30 kV elektros tiekimo linija Rėkyva–Radviliškis–Linkaičiai–Šeduva–Panevėžys buvo įjungta 1941 m. birželio 19 d.

Anzelmas BAČAUSKAS

**ENERGETIKOS INŽINIERIŲ
RENGIMAS
LIETUVOS UNIVERSITETE**

INŽINIERIŲ RENGIMO PRADŽIA

Po daugiau kaip šimto metų okupacijos 1918 metais atkūrus Lietuvos Valstybę, Lietuvos Mokslo Draugija, susikūrusi dar 1907 m., nelaukdama, kol pradės veikti universitetas, ėmėsi organizuoti aukštojo mokslo kursų. Tokie kursai buvo įkurti Vilniuje ir veikė nuo 1919 m. kovo 1 d. Jų veikla nutrūko 1921 m. gegužės 14 d., kai Vilnius jau buvo lenkų okupuotas.

Po Vilniaus okupacijos Kaune atsidūrė daugelis lietuvių inteligentų, kurie rūpinosi atkurti Vilniaus universitetą Kaune. Nors tuo metu ekonominės sąlygos tam buvo nepalankios, bet 1920 m. sausio 27 d. Kaune buvo iškilmingai atidaryti Aukštieji kursai su Technikos skyriumi, kuriame būtų einamas aukštasis technikos mokslas.

Aukštieji kursai te veikė dvejus metus, nes buvo reorganizuoti į Universitetą ir neparengė nė vienos specialistų laidos, tačiau jų reikšmė labai didelė. Kaip rašoma [1], „Aukštieji kursai – tai pirmoji Lietuvos Respublikos aukštoji mokykla... – tai pirmoji aukštoji mokykla Kaune, pirmoji aukštoji mokykla, kur dėstyta lietuvių kalba, ir pirmoji aukštoji mokykla, kurioje pradėta rengti inžinierius. Aukštieji kursai – Lietuvos universiteto, vėliau vadinto Vytauto Didžiojo ir Kauno, ir per jį – daugelio kitų respublikos aukštųjų mokyklų pradininkas ir pirmtakas. Jie subūrė mokslininkus, praktikus ir pedagogus, norėjusius ir sugebėjusius rengti įvairių sričių specialistus ir kurti mokslą.“

1922 m. vasario 16 d. Lietuvos Vyriausybė Aukštųjų kursų pagrindu įsteigė Lietuvos universitetą. Aukštųjų kursų rūmai ir kita sukurta studijų bazė perėjo įsteigto Universiteto žinion, ir tuo būdu šis per dvejus metus labai sunkiomis sąlygomis kurstytas akademinis žaizdras gerokai palengvino Universiteto kūrimosi darbą. Kursuose veikusios katedros toliau plėtojo savo darbą Universitete [1]. Respublikos prezidento pareigas einantis Steigiamojo seimo pirmininkas Aleksandras Stulginskis pasirašė Universiteto steigimo įsakymą. Šiuo įsakymu paskirtas universiteto rektorius prof. Jonas Šimkus ir penkių fakultetų (Teologijos-filosofijos, Humanitarinių mokslų ir Teisių, Matematikos-gamtos, Medicinos ir Technikos) dekanai, švietimo ministro paskirti fakultetų branduolius sudarantys mokslo personalo nariai jau kitą po atidarymo akto dieną susirinko į pirmą posėdį ir ėmėsi organizavimo darbo, remdamiesi Valstybės tarybos 1918 m. gruodžio 5 d. priimtu Vilniaus universiteto Statutu. 1922 m. kovo 1 d. buvo organizuotas studentų priėmimas, o nuo kovo 6 d. paskelbta semestro pradžia. Vos prasidėjus darbui Universitete, Steigiamasis seimas patvirtino ilgai svarstytą naują Lietuvos universiteto Statutą. Pagal jį Technikos fakultete buvo patvirtinta 17 katedrų ir numatyti 4 skyriai – Statybos, Mechanikos, Chemijos ir Elektrotechnikos. Švietimo ministro paskirtą Technikos fakulteto mokslo personalo branduolį sudarė Pranas Jodelė, Platonas Jankauskas, Jonas Šimkus, Jonas Šimoliūnas bei Kazimieras Vasiliauskas, einą extraordinariųjų profesorių pareigas. Ne visos katedros pradėjo veikti tuoj pat įsteigus Universitetą, nes, viena, kai kurioms katedroms nerasta personalo, o antra, kai kurie specialūs kursai susilaukė klausytojų tik praėjus 3–4 metams po Universiteto įsteigimo [1]. 1930 m. naujame Universiteto Statute Technikos fakultete patvirtinti 2 skyriai – Statybos ir Technologijos. Faktiškai taip buvo nuo 1922 m. (1 pav.). (1928 m. išduotame L. Kaulakio Universiteto baigimo liudijime rašoma, kad L. Kaulakis 1922 m. įstojo į Lietuvos Universiteto **Technikos fakulteto technologijos skyrių** – A. B.). Technikos fakultetą pagal Statutą sudarė 11 (vietoje skelbtų 17) katedrų: Mechanikos, Elektrotechnikos, Statybos, Architektūros, Statybinės statikos, Hidrotechnikos, Geodezijos ir kelių, Tiltų, Pritaikomosios mechanikos, Mechaninės technologijos, Cheminės technologijos. Teisę rinkti bei kviesti tinkamus mokslo personalo asmenis turėjo fakultetas, tačiau vyresniojo personalo nariai įsiteisėja tik respublikos prezidentui paskyrus, o privatdocentai patvirtinus švietimo ministrui, jaunesniojo mokslo personalo rektoriui patvirtinus.

Nuo 1922 m. iki 1940 m. Technikos fakulteto dekanais buvo: 1922–1927 m. prof. Pranas Jodelė, 1927–1934 m. prof. Kazimieras Vasiliauskas, 1934–1936 m. prof. Silvestras Grinkevičius, 1936–1940 m. prof. Kazimieras Vasiliauskas.

Iki 1930 m. Universiteto rektoriai keitėsi kas metai, vėliau – kas trys: chemikas prof. Jonas Šimkus (1922–1923 m.), fizikas ir chemikas prof. Vincas Čepinskis (1923–1924 m., 1929–1930 m., 1930–1933 m.), teologas prof. Pranciškus Būčys (1924–1925 m.),

gydytojas prof. Petras Avižonis (1925–1926 m.), literatūrologas prof. Mykolas Biržiška (1926–1927 m.), teisininkas prof. Mykolas Romeris (1927–1928 m., 1933–1939 m.), inžinierius prof. Pranas Jodelė (1928–1929 m.), filosofas ir pedagogas prof. Stasys Šalkauskis (1939–1940 m.), chemikas prof. Antanas Purėnas (1940–1941 m., 1944–1946 m.), inžinierius prof. Julijonas Gravrogas (1941–1944 m.), gydytojas prof. Juozas Kupčinskas (1947–1950 m.).

Technikos fakultetas, kaip ir kiti Lietuvos universiteto fakultetai, iš pradžių susidūrė su dideliais sunkumais – fakultetui trūko patalpų, teko kurtis kartu su kitais fakultetais Universiteto I rūmuose (Mickevičiaus g. 27), laboratorijos neturėjo būtinos aparatūros. Labai kuklūs kokybiniu ir ypač kiekybiniu požiūriu buvo Aukštuose kursuose parengti pasikaitų konspektai ir kitos mokymo priemonės, visų techniškų disciplinų nebuvo lietuviškos terminijos, ypač specialiųjų technologijų dalykų, nedėstyti Aukštuosiuose kursuose [1].

To meto Lietuvoje vyravo smulki pramonė, todėl buvo numatyta rengti plataus profilio inžinierius, ypač gerai išmanančius statybos reikalus. Lietuvos energijos ūkis buvo labai kuklus, todėl ir tarp įkurtų pirmųjų katedrų 1922 m. su energetika susijusiomis galima laikyti elektrotechnikos, hidrotechnikos bei variklių, kuri nuo 1930 m. jau buvo Pritaikomosios mechanikos katedros sudėtyje.

Universitetui tik pradėjus veiklą, Technikos fakultetas sudarė, o švietimo ministerija patvirtino pirmųjų keturių semestrų mokymo planus. Netrukus, dar 1922 m., buvo sudaryti ir pradėti naudoti visam studijų laikui skirti mokymo planai, kurie vėliau buvo keičiami 1927 m. ir 1932 m. Prof. V. Mošinskis, aktyviai dalyvavęs fakulteto mokymo planų sudarymo procese, taip apibūdino savo požiūrį į krašto poreikių sąlygojamas rengiamų inžinierių specialybes [1]: „Kiekviena aukštoji technikos mokykla pirmiausia turi turėti galvoje krašto reikalus, ir todėl būsimuosius inžinierius privalo tinkamai paruošti toms specialybėms, kurių kraštas yra didžiai reikalingas. Tuo yra vadovavęsis ir mūsų Technikos fakultetas. Nualintas ir pusiau sudegintas kraštas po karo pirmoje eilėje reikalavo statytojų ir antroje – technologų užsilikusioms gausingoms įmonėms prižiūrėti ir vesti. Pirmasis Technikos fakulteto mokslo planas numatė rengti mechaninės specialybės inžinierius, statybininkus ir inžinierius technologus. Dvejiems metams pralinkus, kraštas pareikalavo ir kitų specialybių: chemikų ir elektrikų, ir todėl šis mokslo planas buvo smulkiau detalizuotas, suskirstant technologijos skyrių į tris specialybes: mechaninės technologijos, cheminės technologijos ir elektrotechnikos. Penkeriems metams pralinkus, Technikos fakultetas dar kartą pertvarkė savo mokslo planus, papildydamas juos naujais dalykais... Sumanytus dalykus jau buvo galima įvesti, nes buvo sulaukta užsieny šioms sritims pasiruošusių specialistų.“

1937 m. lapkričio 17 d. ministrų kabinetui ir Seimui patvirtinus buvo paskelbtas Vytauto Didžiojo universiteto ketvirtasis (įskaitant laikinai galiojusį Vilniaus universiteto 1919 m.) Statutas. Fakultetuose įgyvendinant naująjį Statutą nesustojo tolesnio

jo tobulinimo idėjų generavimas. Ši tendencija ypač buvo būdinga Technikos fakultetui, kurio mokslo personalo būryje susidarė dinamiškų profesūros atstovų branduolys (prof. S. Kolupaila, prof. P. Jodelė, prof. V. Mošinskis, vyr. asist. J. Vidmantas), entuziastingai plėtoję atskiros aukštosios technikos mokyklos steigimo idėją. Šie entuziastai, remiami Lietuvos inžinierių sąjungos, kaip laikiną technikos mokslo plėtotės žingsnį laikė bent Technikos fakulteto suskaldymą į Statybos ir Technologijos fakultetus [1]. 1940 m. buvo parengtas Technikos fakulteto reorganizacijos į du fakultetus projektas. Deja, Universitetui pagal naująjį Statutą teko veikti tik trejetą metų – iki SSSR invazijos į Lietuvą ir krašto okupacijos 1940 m.

Universitetui išlaikyti valstybė (iš švietimo ministerijos sąmatos) kasmet skirdavo iki 5 milijonų litų, išskyrus pirmuosius dvejus veiklos metus (1922 m. ir 1923 m.), kai buvo skiriamos žymiai mažesnės sumos. Tai sudarydavo ganėtinai didelę dalį (1,4–1,9 proc.) valstybės biudžeto išlaidų ir iki 11–15 proc. švietimo ministerijai skiriamų lėšų. Vykdamas stambias Universiteto statybas, finansavimo sumos būdavo daug didesnės, pvz. 1937 m. – 7,244 mln. Lt, 1938 m. – 10,188 mln. Lt, 1939 m. – 7,797 mln. Lt. Tais metais Universitetui iš valstybės biudžeto buvo skiriama 2,17–2,9 proc. lėšų. Pažymėtina, kad Universitetas ir pats gaudavo pajamų. Per 18 metų laikotarpį Universitetas uždirbo 12 062 860 Lt, iš jų didžiąją dalį – 69,3 proc. sudarė mokslapinigiai, kitą dalį – pajamos už ligoninių, laboratorijų patarnavimus, įvairius leidinius ir kt. Universiteto pajamos per 18 metų sudarė 13 proc. per tą laikotarpį padarytų išlaidų. Pajamos būdavo pervedamos į valstybės išdą Universitetui tiesiogiai nedisponuojant tomis lėšomis [1].

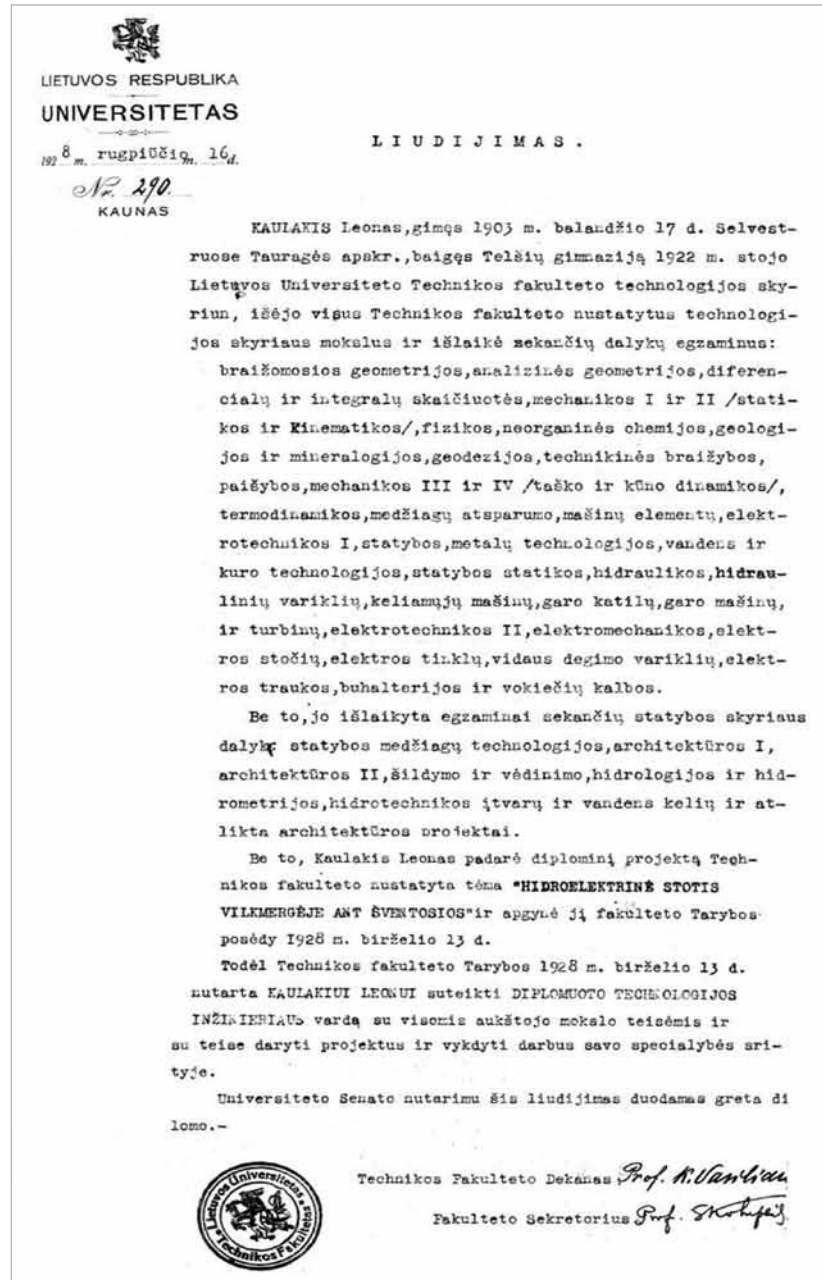
Studijų sėkmei ir akademinio jaunimo įvairiapusei veiklai didžiulės įtakos visais laikais turi jų tėvų materialinė padėtis. Universiteto gyvavimo laikotarpiais (pagal [1]) 41–44 proc. studentų tėvų vertėsi žemės ūkiu, 13–15 proc. – buvo prekybininkai, 11–13 proc. – laisvųjų profesijų atstovai, 10–15 proc. – valstybinių ir kitų įstaigų tarnautojai, 3–7 proc. – darbininkai, pramoninkai ir kt. Didžiausios studentų dalies – 48–60 proc. pragyvenimo šaltiniu būdavo tėvų parama, tarnyba – 16–25 proc., giminių ir svetimų asmenų parama – 10–12 proc., laisvas uždarbis – 8–10 proc., stipendija – 2–4 proc., likusioji dalis – kiti lėšų šaltiniai, iš kurių būdavo periodiškai šelpiami kai kurių korporacijų nariai. Nurodytas stipendininkų nuošimtis apima tik švietimo ministerijos ir kai kurių krašto apsaugos, susisiekimo, vidaus reikalų ministerijų, bet ne visuomenės organizacijų, politinių partijų ar asmeninių fondų skiriamas stipendijas. Apskritai stipendininkų Universitete buvo apgailėtina mažai. Primintina ir tai, kad mokestis už mokslą taip pat sunkindavo nepasiturinčių studentų gyvenimo sąlygas. Už mokslą iki 1927 m. per semestrą reikėjo mokėti 75 Lt, o vėliau – 100 Lt. Nuo jo buvo atleidžiami 20 proc. studentų, taip pat stipendininkai, Vyčio Kryžiaus kavalieriai, Savanoriai – kūrėjai ir Vytauto Didžiojo ordino I laipsnio medaliais apdovanotieji. Todėl iki 30 proc. studentų

tarnavo arba vertėsi atsitiktiniais uždarbiais. Gavusieji neblogai apmokamą darbą studentai neretai mažai rūpindavosi studijomis Universitete ir, kaip buvo minėta, diplomą gaudavo keleriais metais vėliau, negu privalėtų, arba iš viso nebaigdavo Universiteto.

ENERGETIKOS INŽINIERIŲ RENGIMAS 1922–1940 M.

Iki sovietų okupacijos Lietuvoje nebuvo vartojamos sąvokos *energetika*, *energetikai*. Atkurtos Lietuvoje valstybėje vyravo nedidelės įmonės, jų energijos ūkis buvo kuklus, sisteminis požiūris į valstybės energijos ūkį tik pradėjo formuotis. XX amžiaus trečiajame dešimtmetyje pradėjo steigtis nemažai nedidelių įmonių, kuriose darbuotojų būdavo tik kelios dešimtys. Tokių įmonių statybos, eksploatacijos ir gamybos vadovavimui reikėjo gana universalaus techninio išsilavinimo specialistų, nes maža ar vidutinė įmonė nepajėgė samdyti kelių inžinierių [1]. Pirmieji aukštojo išsilavinimo energijos ūkio inžinieriai, dabar vadinami energetikais, pradėti rengti Lietuvos universiteto Technikos fakultete buvo plataus profilio technologijos ar statybos inžinieriai, kurių specialybę nulemdavo diplominio projekto tema. Elektrotechnikai buvo rengiami technologijos skyriuje, kuriam priklausė elektrotechnikos katedra, o hidrotechnikai – statybos skyriuje, kuriam priklausė hidrotechnikos katedra [6]. Inžinierių šilumininkų rengimas prasidėjo Variklių katedroje, kuri 1930 m. buvo likviduota, jos personalą ir jo dėstomus dalykus perkeliant į naujai įkurtą Pritaikomosios mechanikos katedrą.

Apie Technikos fakultete rengiamų technologijos inžinierių platų profilį galima spręsti iš jų baigimo liudijimuose išvardintus išlaikytus egzaminus ir atliktus projektus. Fakulteto studentams fundamentalių kursų (aukštąją matematiką, fiziką, chemiją) skaitė paskaitas, vedė pratybas ar laboratorinius darbus Matematikos-gamtos fakulteto dėstytojai. Technikos fakulteto technologijos skyrių 1928 m. baigusio Leono Kaulakio diplomuoto technologijos inžinieriaus liudijime (1 pav.) įrašyta, kad jis per 6 metus trūkusias studijas išlaikė tokių 32 dalykų egzaminus: braižomosios geometrijos, analizinės geometrijos, diferencialų ir integralų skaičiuotės, mechanikos I ir II (statikos ir kinematikos), fizikos, neorganinės chemijos, geologijos ir mineralogijos, geodezijos, techninės braižybos, paišybos, mechanikos III ir IV (taško ir kūno dinamikos), termodinamikos, medžiagų atsparumo, mašinų elementų, elektrotechnikos I, statybos, metalų technologijos, vandens ir kuro technologijos, statybos statikos, hidraulikos, hidraulinių variklių, keliamųjų mašinų, garo katilų, garo mašinų ir turbinų, elektrotechnikos II, elektromechanikos, elektros stočių, elektros tinklų, vidaus degimo variklių, elektros traukos, buhalterijos, vokiečių kalbos. Be to, išlaikė sekančius statybos skyriaus 6 dalykų egzaminus: statybos medžiagų technologijos, architektūros I, architektūros II, šildymo

1 pav. Leono Kaulakio Universiteto baigimo liudijimo kopija

ir vėdinimo, hidrologijos ir hidrometrijos, hidrotechnikos įtvarų ir vandens kelių bei atliko architektūros projektą. Kaip savo prisiminimuose rašo L. Kaulakis, studentų elektrikų būdavo nedaug – viena kita dešimtis, ir tie patys studijuodavo ilgai, kartais iki dešimt metų ir ilgiau. Į aukštesnį kursą, laikantis esamos tvarkos, klausytojai buvo keliami pagal išlaikytinų egzaminų minimumo sistemą. Šią sąlygą įvykdyti kai kuriuose fakultetuose pavykdavo tik nedidelei studentų daliai, tačiau tai nekludydavo studijuoti aukštesniųjų kursų disciplinų. Egzaminų sesijų nebūdavo, egzaminai būdavo laikomi susitarus su dėstytoju. Egzaminuojama būdavo rimtai – iš viso kurso, kai kurie studentai to paties dalyko egzaminą laikydavo po kelis kartus, bet inžinierių pasirengimas buvo visai neblogas. Studijos buvo baigiamos apgynus diplominį projektą, kurio temą nustatydavo fakultetas.

Technikos fakulteto technologijos inžinierių parengimo platų profilį vaizdžiai pavirtina absolvento Juozo Indriūno veikla. Jis, vadovaujamas doc. A. Langės, parengė ir 1929 m. apgynė diplominį projektą tema „Elektrifikuotas popieriaus fabrikas“, gaudamas technologijos inžinieriaus laipsnį. Porą metų studijas gilino Drezdeno aukštojoje technikos mokykloje ir 1936 m. Universitete apgynė disertaciją „Vilnų plaukeliai lankstomi pavargsta“, gavo daktaro inžinieriaus laipsnį, tapo pluoštinių medžiagų technologijų garsiu specialistu. Nežiūrint to jis, kaip rangovas suprojektavo ir 1939 m. pastatė Kauno klinikų 76,5 m aukščio kaminą, o taip pat Drobės fabriko ir kelių pieninių bei plytinių kaminus, kurių statybos darbus vykdė kartu su J. Zostautu. [2]

1 lentelėje pateiktas 1928–1940 m. Universiteto Technikos fakulteto technologijos skyrių baigusiuju elektrikų sąrašas.

ELEKTROTECHNIKOS KATEDRA

Elektrotechnikos katedra buvo įkurta 1922 m. kovo 24 d. Pirmuoju jos vedėju paskirtas diplomuotas elektrotechnikos inž. privatdocentas Jeronimas Šliogeris, Petrapilio elektrotechnikos instituto absolventas, Belgų bendrovės Kauno elektros tinklų vadovas. 1923 m. jis buvo pakeltas docentu, nuo 1927 m. – ekstraordinariiniu profesoriumi, o nuo 1936 m. – ordinariiniu profesoriumi. J. Šliogeris dėstė elektrotechniką, vėliau ir elektrometriją. Elektros mašinų kursą vedė prityręs elektros mašinų projektuotojas, diplomuotas elektromechanikos inž. doc. Aleksandras Putrimas, Vienos aukštosios technikos mokyklos absolventas, Simenso koncerno atstovybės Lietuvoje vedėjas.

Nuo 1936 m., mirus prof. J. Šliogeriui, katedrai iki 1940 m. vadovavo doc. A. Putrimas. Elektros stočių ir tinklų kursą nuo 1923 m. iki 1932 m. vedė diplomuotas elektrotechnikos inž. doc. Artūras Langė, Petrapilio politechnikos instituto absolventas,

Belgų akcinės bendrovės Kauno miestui apšviesti direktorius. Katedra pirmaisiais metais turėjo du kambarėlius Universiteto II rūmuose (Gedimino g. 43). Katedros laboratorijos įrenginiai buvo surinkti iš įvairių aparatų ir detalių, gautų iš Kauno elektros tinklų. Jie kasmet iš nedidelių katedros laboratorijai skirtų kreditų buvo papildomi importuojamais. Laboratorijoje buvo atliekami elektros matavimų, mašinų bandymų ir aukštosios įtampos darbai. Nuo 1926 m. laboratoriją prižiūrėjo ir rūpinosi L. Kaulakis, dar būdamas studentu J. Šliogerio pakviestas dirbti laborantu. L. Kaulakis, po universiteto baigimo ir stažuotės Ciuricho aukštojoje technikos mokykloje bei Paryžiaus aukštojoje elektrotechnikos mokykloje, buvo paskirtas katedros asistentu, tapdamas pirmuoju Universiteto profesionaliu elektrotechnikos disciplinų dėstytoju. 1928 m. jaunuoju laborantu pradėjo dirbti studentas Pranas Drąsutis, kuris 1933 m. baigęs universitetą, aktyviai dirbo įvairiose Lietuvos ūkio srityse, 1937–1939 m. vadovavo Energijos komiteto Elektros komisijai.

Didėjant darbų apimčiai, daugėjo ir katedros personalo. 1932 m. katedroje lektoriumi pradėjo dirbti Vladas Jakovickas, inžinieriaus elektriko diplomą gavęs 1925 m. Berlyno aukštojoje mokykloje. Jis dėstė elektros trauką, o nuo 1935 m. ir elektrotechnikos I ir II kursus. 1939 m. jis apgynė daktaro disertaciją ir įgijo dr. inžinieriaus vardą. 1940 m. jam buvo suteiktas docento vardas.

Nuo 1932 m. katedroje laborantu pradėjo dirbti studentas Jonas Stanaitis, nuo 1936 m. – studentai Jurgis Zdanys ir Jurgis Kaunas, kurie 1940 m. tapo naujai sukurtų katedrų vedėjais. 1938 m. A. Putrimo iniciatyva katedroje adjunktų pradėjo dirbti labai temperamentingas, kovose prieš bermontininkus dalyvavęs Aleksandras Mačiūnas, 1924 m. baigęs aukštąją technikos mokyklą Charlottenburge (Berlyne) ir gavęs elektros inžinieriaus diplomą. Jis skaitė paskaitas apie elektros stotis, tinklus, tramvajus ir elektros pramonės įrenginius. Nuo 1926 m. katedroje paskaitas skaitė pulk. Alfonsas Jurskis, nuo 1936 m. – pulk. Aleksandras Bobinskis, pulk. inž. S. Aleksandravičius [1].

1931 m. užbaigus statyti modernius Fizikos-chemijos instituto rūmus Linksmadvaryje, juose įsikūrė ne tik Matematikos-gamtos fakulteto Fizikos ir Chemijos laboratorijos ir auditorijos, bet ir beveik visos Technikos fakulteto katedros su laboratorijomis, braižykloomis ir kitomis patalpomis. Prof. J. Šliogerio ir kitų dėstytojų autoritetas ir pastangos daug prisidėjo ten įrengiant modernią tam laikmečiui elektrotechnikos katedros laboratoriją.

Elektrotechnikos katedros dėstytojai leido mokomąją literatūrą bei rūpinosi Lietuvos elektros ūkio reikalais. 1925 m. J. Šliogeris parengė „Elektrotechnikos paskaitos“, 1929 m. – „Elektrinis medžiagų atsparumas“, 1931 m. – „Elektrotechnika II. Kintamoji srovė“, 1931 m. L. Kaulakis – „Šviesotechnikos pagrindai“, 1932 m. V. Jakovickas – „Nuolatinės srovės mašinų apskaičiavimas“. Šiose knygosė jau buvo vartojami taisyklingai sudaryti lietuviški terminai, kurių didžioji dauguma išliko iki šių dienų. 1930 m. žurnalo „Technika ir ūkis“ Nr. 2 buvo paskelbtas L. Kaulakio straipsnis „Elektros ūkio normavimo klausimu“. 1936 m.

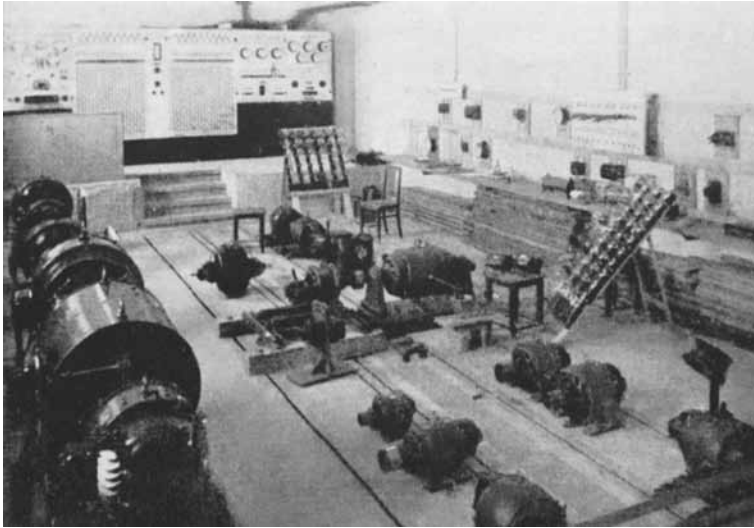

2 pav. Pirmoji Elektrotechnikos katedros pastogė 1923–1931m. (LU II rūmai) [5]

3 pav. VDU Fizikos-chemijos instituto rūmai, kuriuose veikė Technikos fakultetas [5]

įsteigus Lietuvos energijos komitetą, kurio funkcijos buvo ištirti Lietuvos energijos išteklius ir žemės turtus, išnagrinėti racionalaus jų naudojimo ir tvarkymo problemas, žymiai pagyvėjo tiriamasis darbas, kuriame dalyvavo Technikos fakulteto personalas – prof. P. Jodelė, prof. S. Kolupaila, J. Vidmantas, L. Kaulakis, A. Damušis. Tyrimų rezultatai buvo skelbiami

4 pav. Elektrotechnikos laboratorijos elektros mašinų salė 1932 m. [5]

leidinyje „Energijos komiteto darbai“ (1937–1940). Elektros ūkio klausimais daug nuveikė Energijos komiteto Elektros komisija, kuriai vadovavo P. Drąsutis, vėliau – L. Kaulakis. 1938 m. lapkritį įvykusiame dideliame Lietuvos inžinierių ir Architektų Kongrese buvo pateiktas A. Putrimo pranešimas „Vėjiniai elektros įrengimai“ bei L. Kaulakio išsamus pranešimas „Esama Lietuvos elektrifikacijos padėtis ir jos perspektyvinis išvystymas“, parengtas talkininkaujant studentui Juozui Linkaičiui. L. Kaulakis su A. Gruodžiu, baigusiu Universitetą 1936 m., sudarė Rėkyvos elektrinės projektą, o elektrinės visą statybą prižiūrėjo A. Gruodis. Rėkyvos elektrinė pradėjo veikti 1940 m.

HIDROTECHNIKOS KATEDRA

Hidrotechnikos katedra buvo įkurta 1922 m. kovo 24 d. Pirmasis katedros vedėjas nuo 1923 m. vasario 1 d. iki 1933 m. rugsėjo 1 d. buvo Peterburgo susisiekimo instituto absolventas inžinierius hidrotechnikas prof. Povilas Čechavičius. Jis skaitė hidrotechnikos įrenginių ir vandens kelių kursus. Nuo 1933 m. rugsėjo 1 d. katedrai ir hidrometrinei laboratorijai vadovavo Maskvos matavimo instituto absolventas ekstrordinarinis prof. Steponas Kolupaila, dėstęs hidrologiją, hidrometriją, hidrauliką ir melioraciją.

Nuo 1933 m. hidrotechninių įrenginių ir vandens kelių kursą skaitė prieš tai dirbęs Kelių katedroje doc. Jonas Šimoliūnas, statybos inžinierius, Rygos politechnikos instituto auklėtinis. Abu jie pagrindinius savo kursus išleido atskiromis knygomis. Nuo 1924 m.

gruodžio 1 d. katedroje dirbo privatdocentas Steponas Kairys, skaitęs vandentekio bei kanalizacijos kursą ir jų projektavimą. Nuo 1931 m. dirbo jaun. asistentas Vytautas Merkys, vadovavęs vandens kelių ir hidrotechninių įrenginių pratyboms. Katedrai priklausė hidrotechnikos kabinetas ir hidrometrinė laboratorija A. Fredoje, Botanikos sode. Katedros vedėjas prof. S. Kolupaila paskelbė daug mokslinių ir populiarių straipsnių Lietuvos ir užsienio spaudoje, kur gvildeno hidrotechnikos ir kitas problemas. Prieš pat karą hidrotechnikos katedroje asistento (vėliau adjunkto) pareigas pradėjo eiti inž. Juozas Daniliauskas (Danys), 1940 m. tapęs hidrotechnikos katedros vedėju.

Inžinieriaus hidrotechniko specialybę įgydavo tie statybos specialybės absolventai, kurie rengdavo diplominių darbų iš hidrotechnikos srities. Tokių inžinierių buvo tik vienetai (J. Losinskas, M. Stonys, M. Senkus, K. Rimkus, J. Daniliauskas) [6].

1 lentelė. 1928–1940 m. Universiteto Technikos fakulteto technologijos skyrių baigusieji elektrikai

Nr.	Vardas ir pavardė	Diplominio projekto tema, gynimo data, projekto vadovas
1	Leonas Kaulakis	Hidroelektrinė stotis Vilkmėgėje ant Šventosios, 1928-06-13, doc. A. Langė
2	Stasys Radzevičius	Elektros stotis Zapyškyje Kauno miestui energija aprūpinti, 1928-06-13, doc. A. Langė
3	Samuilas Gocas	Umforminė stotis, 1928-06-13, doc. A. Putrimas
4	Juozas Indriūnas	Elektrifikuotas popieriaus fabrikas, 1929-01-30, doc. A. Langė
5	Juozas Barzda-Bradauskas	Kauno tramvajus, 1929-06-12, prof. J. Šliogeris
6	Albinas Ramanauskas	Panevėžio miesto elektros stotis, 1929-06-12, prof. J. Šliogeris
7	Jurgis Koroliovas	Rytų Lietuvos elektrifikacija, 1929-06-12, prof. J. Šliogeris
8	Jurgis Jankauskas	Galingumo koeficientui pataisyti stotis, 1930-02-17, doc. A. Putrimas
9	Izaokas Braudė	Gyvsidabrinė lygintuvų stotis, 1930-06-11, doc. A. Putrimas
10	Zalmiras Bronzonas	Suvalkijos krašto elektrifikacija, 1930-06-11, doc. A. Langė
11	Juozas Kizlauskas	Gastilonių hidroelektrinė stotis, 1930-12-15, doc. A. Langė
12	Balys Dobkevičius	Geležinkelio ruožo Virbalis-Palemonas elektrifikacija, 1931-06-15, doc. A. Putrimas
13	Vincas Babilius	Dubysos hidroelektrinė stotis, 1932-02-13, doc. A. Langė
14	Pranas Drąsutis	Durpinė elektros stotis Ežerėlyje, 1933-06-13, prof. J. Šliogeris
15	Tadas Mongirdas	Hidroelektrinė stotis Šventojoje prie Sartų ežero, 1934-06-13, prof. J. Šliogeris ir prof. S. Kolupaila
16	Viktoras Budzis	Šiaulių miesto elektros tinklas, 1934-10-31, prof. J. Šliogeris
17	Feliksas Sipavičius	Šiluminė elektros stotis ir tinklas Raseinių mieste, 1934-10-31, prof. J. Šliogeris

Nr.	Vardas ir pavardė	Diplominio projekto tema, gynimo data, projekto vadovas
18	Leonardas Mižutavičius	Panemunės hidroelektrinė stotis, ūkis, ir elektros įrengimai, 1934-10-31, prof. J. Šliogeris
19	Jonas Mikalauskas	Ukmergės miesto elektros tinklas ir pastotis, 1934-10-31, prof. J. Šliogeris
20	Klemensas Čeputis	Elektros stotis ir tinklas Žagarės miestui apšviesti, 1935-06-13, prof. J. Šliogeris
21	Jurgis Zabelskis	Cemento fabriko elektros energijos įrengimas su tam tikslui atskira elektros jėgaine, 1935-06-13, prof. J. Šliogeris
22	Alfonsas Semenavičius	Transformatorinė trumpų bangų siunčiamoji radio stotis, 1935-10-23, prof. J. Šliogeris
23	Jonas Stanaitis	Lietuvos radiofono siųstuvas, 1935-10-23, prof. J. Šliogeris ir pulk. A. Jurskis
24	Leopoldas Jagminas	Kauno miesto troleibusas, 1935-10-23, prof. J. Šliogeris
25	Stasys Skurvydas	Kauno miesto elektros tinklas, 1935-12-04, prof. J. Šliogeris
26	Kostas Kriščiūnas	Marijampolės miesto elektros tinklas ir pastotis, 1936-03-11, prof. J. Šliogeris
27	Antanas Gruodis	Hidroelektros stotis ant Minijos upės Diburių kilpoje, 1936-06-13, doc. A. Putrimas
28	Aleksys Aleksandras Lapšys	Šiluminė elektros stotis Kauno įgulai, 1936-06-13, doc. A. Putrimas
29	Vytautas Pavilčius	Hidroelektrinė stotis žemutinėje Šešupėje, 1936-06-13, doc. A. Putrimas
30	Aleksandras Binkevičius	Technikos fakulteto jėgaine su variklių laboratorija, 1936-11-04, doc. A. Putrimas
31	Abraomas Numas	Cukraus fabriko 1000 tonų runkelių per parą perdirbti elektrifikacija su centrale stotimi, 1937-02-24, doc. A. Putrimas
32	Jurgis Kaunas	Lietuvos elektros skaitiklių kontrolės ir remonto įstaiga, 1937-06-14, doc. A. Putrimas
33	Samuilas Južintas	Vilkaviškio miesto elektros tinklas ir pastotis, 1937-12-15, doc. A. Putrimas
34	Leizeris Bandas	Panevėžio miesto elektros tinklas ir pastotis, 1938-04-06, doc. A. Putrimas
35	Larisa Fiodorovaitė	Panevėžio šiluminė elektros jėgaine, 1938-11-08, doc. A. Putrimas
36	Eugenijus Rubšteinas	Alytaus miesto elektros tinklas ir pastotis, 1940-04-10, doc. A. Putrimas
37	Sergėjus Ginsburgas	Lietuvos aukščiausios įtampos tinklas, 1940-04-10, doc. A. Putrimas

INŽINIERIŲ ŠILUMININKŲ RENGIMAS

Šilumos energijos naudojimas darė perversmą žmonių gyvenime ir veikloje, padarė didžiulę įtaką pereinant nuo manufaktūrinės prie stambios mašininės gamybos. Šiluminių variklių pritaikymas darbo mašinoms sukti buvo vienas iš svarbiausių pramonės perversmo veiksmų. Plataus profilio technologijos inžinieriams būtinos šilumos technikos ir šilumos energijos naudojimo žinios. Todėl 1922 m. kovo 24 d. Technikos fakultete buvo įsteigta Variklių katedra. Jos vedėju buvo paskirtas privatdocentas Vladas Aglinskas, 1906 m. baigęs Maskvos aukštąją technikos mokyklą. 1923 m. jam buvo suteiktas docento laipsnis, dėstė garo katilus ir garo mašinas. Jam mirus 1926 m., jį pakeitė 1923 m. birželio 11 d. katedroje pradėjęs dirbti inžinierius technologas privatdocentas Vasaris Gorodeckis, 1898 m. baigęs Charkovo technologijos institutą, dirbęs metalo apdirbimo pramonėje Ukrainoje, 1914–1915 m. buvęs Petrapilio politechnikos instituto lektoriumi. Jis dėstė garo mašinas, garo turbinas, termodinamiką, vidaus degimo variklius, keliamąsias mašinas. Nuo 1927 m. sausio 1 d. katedroje pradėjęs dirbti privatdocentas Tadas Šulcas dėstė garo katilų kursą. Jis inžinieriaus mokslus pradėjo Rygos politechnikos institute, o baigė Petrapilio technologijos instituto mechanikos skyrių technologijos inžinieriumi, inžinieriaus karjerą pradėjo Baltijos laivų statykloje Taline. 1918 m. grįžo į Lietuvą. 1930 m. V. Gorodeckis ir T. Šulcas pakelti docentais. 1930 m. birželio 7 d. Variklių katedra buvo likviduota, jos personalo skaitomi kursai perduoti naujai sukurtai Pritaikomosios mechanikos katedrai. Nuo 1930 m. rugsėjo 1 d. Pritaikomosios mechanikos vedėju paskiriamas V. Gorodeckis, kuris toliau skaitė tuos pačius kursus, kaip ir Variklių katedroje. Jaunesniu laborantu katedroje nuo 1930 m. spalio 15 d. pradėjęs dirbti Jurgis Jankauskas, 1939 m. rudens semestre pradėjo skaityti vidaus degimo variklių kursą. 1931 m. pradėjęs katedroje dirbti jaunesnis laborantas A. Binkevičius nuo 1938 m. vadovavo termodinamikos pratyboms ir garo mašinų bei vidaus degimo variklių laboratoriniams darbams. Katedros Taikomosios mechanikos kabinete (vedėjas doc. T. Šulcas) buvo surinkti matavimo instrumentai, mašinų detalės, garo katilų armatūros dalys, garo katilų, keliamųjų mašinų, laivų ir mašinų elementų įvairūs brėžiniai ir projektai, pagaminti studentų ir dovanoti lietuvių, vokiečių, čekoslovakų firmų. 1930 m. katedra turėjo įrengusi šiluminių variklių laboratoriją, kurios įrenginiai ir kitas turtas iki 1937 m. buvo išblaškyti įvairiose netinkamosiose patalpose (I rūmų koridoriuose, II rūmų rūsiuose ir kitur). 1937 m. baigus statyti Linksmadvaryje Mechaninių laboratorijų pastatą (1500 m² bendro ploto), atsirado galimybė deramai įrengti ir šiluminių variklių laboratoriją, kurioje sumontuoti 2 vidaus degimo varikliai, 2 garo mašinos, lokomobilis garui gaminti, keli standai ir kiti objektai. Laboratorija buvo įsigijusi reikiamos matavimo aparatūros, kuri naudota ir bandant įmonių mašinas bei

ekspertizėse. Nuo 1932 m. Technikos fakulteto Technologijos skyriaus mokymo planuose atsirado mechanikų, elektrotechnikų ir cheminės technologijos specialybės. Inžinierius mechanikus priskirti šilumininkams galima pagal jų diplominių projektų temas. Tokių inžinierių šilumininkų, baigusių Technikos fakultetą iki 1943 m., sąrašas 2 lentelėje, kurį sudarė ir maloniai pateikė doc. dr. Aleksandras Gluosnis. Reikia paminėti, kad 1922 m. vasario 16 d. įkurtoje Architektūros katedroje ordinarinis prof. Mykolas Songaila, kuris katedros vedėju buvo iki 1940 m. rugsėjo 15 d., dėstė architektūros kursą – ne tik formas, tipus, normas, miestų planavimą, bet ir šildymą bei vėdinimą. Toje katedroje nuo pat jos įsteigimo dirbo piešimo darbų vedėju vyr. asistentas inžinierius Valerijonas Verbickis, nuo 1924 m. – šildymo ir vėdinimo įrenginių pratybų vedėju lektoriaus teisėmis, o nuo 1930 m. dėstė šildymo ir vėdinimo kursą. V. Verbickis 1910 m. baigė Petrapilyje Archeologijos institutą, o 1915 m. ten pat Statybos inžinierių institutą. 1921–1925 m. V. Verbickis buvo vidaus reikalų ministerijoje atstatymo komisariato technikos skyriaus vedėjas. Be to, jis dėstė Kauno Aukštesniojoje technikos mokykloje. 1931 m. V. Verbickis išleido vadovėlį „Centrinio šildymo sistemos“, yra paskelbęs straipsnių „Technikoje“, „Technika ir ūkis“.

2 lentelė. 1928–1940 m. Universiteto Technikos fakulteto technologijos skyrių baigusieji mechanikai

Nr.	Vardas ir pavardė	Diplominio projekto tema, gynimo data, projekto vadovas
1	Aronas Kolodnas	Mišraus tipo lėntpjūvė Kaune prie Nemuno, 1928-06-13, privat. doc. A. Gravrogkas
2	Nikolajus Birulis	Sodžiaus tipo valcinis gelžbetoninis malūnas, 1928-06-12, privat. doc. A. Gravrogkas
3	Kazys Klimauskas	Garvežių remonto dirbtuvės, 1928-06-13, doc. V. Gorodeckis
4	Joselis Železnikas	Prekybinio tipo automatinis malūnas, 1931-06-12, privat. doc. A. Gravrogkas
5	Šmuilas Štokas	Kombinuotas su lėntpjūve automatinis malūnas, 1932-02-13, privat. doc. A. Gravrogkas
6	Benjaminas Šlinzonas	Šaldytuvo ir ledo gamykla prie Kauno geležinkelio stoties, 1932-02-13, privat. doc. A. Gravrogkas
7	Mikalojus Baublys	Uosto šaldytuvai Kaune, 1932-02-13, doc. V. Gorodeckis
8	Judelis Kaufmanas	Gazogeneratorinė jėgos stotis, 1933-06-13, doc. V. Gorodeckis
9	Meeris Buršteinas	Jėgos stotis dyzelinių varikliams, 1934-06-13, doc. V. Gorodeckis
10	Michail Meerovičius	Fizikos-chemijos instituto energijos stotis, 1935-06-13, doc. V. Gorodeckis
11	Jurgis Mikaila	Energijos ir šilumos ūkis Kauno kalėjime, 1935-10-23, doc. V. Gorodeckis

Nr.	Vardas ir pavardė	Diplominio projekto tema, gynimo data, projekto vadovas
12	Antanas Staniškis	Gazogeneratorinis malūnas, 1935-10-23, doc. V. Gorodeckis
13	Jaronimas Jodikaitis	Šaldytuvai dirbtinio ledo, 1936-12-14, doc. V. Gorodeckis
14	Mendelis Sadovskis	Komercinio pobūdžio šaldytuvai Klaipėdos uoste, 1936-12-14, doc. V. Gorodeckis
15	Povilas Šimonavičius	Lėntpjūvė ir džiovykla Vilijampolėje, 1936-12-14, doc. A. Gravrogkas
16	Andrius Novodvorskis	Lėntpjūvė kombinuota su žemo malimo malūnu, 1938-04-06, doc. A. Gravrogkas
17	Joselis Dvorskis	Šventosios uosto šaldytuvai, 1939-07-14, prof. V. Gorodeckis
18	Josifas Levinsonas	Jonavos miesto mazgo gazogeneratorinė jėgainė lėntpjūvių atmatomis varoma, 1939-07-14, doc. J. Indriūnas
19	Lipmanas Kaganskis	Kombinuotas automatinis malūnas Vilkiškių, 1940-01-31, doc. A. Gravrogkas

ENERGETIKOS INŽINIERIŲ RENGIMAS 1940–1944 M.

Dvidešimto amžiaus ketvirto dešimtmečio paskutiniai metai buvo kupini ir vilčių išsipildymo, ir tragiškų įvykių – Klaipėdos krašto netekimas 1939 m. kovo 23 d., Vilniaus atgavimas 1939 m. spalio 10 d., sovietinių įgulų į Lietuvą įvedimas, 1940 m. birželio 13 d. Sovietų Sąjungos ultimatas ir po to greitaiėjusiu visišku valstybingumo netekimu, šalį okupavus Raudonajai armijai [1]. Lietuvai atgavus Vilnių, imta rūpintis skubiu Vilniaus (buvusio Stepono Batoro) universiteto atkūrimu. 1939 m. gruodžio 13 d. Seimas priėmė prof. A. Janulaičio ir prof. M. Romerio bei švietimo viceministro K. Masiliūno parengtą įstatymą, pagal kurį Vilniaus universitetas turi būti atidarytas 1939 m. gruodžio 15 d. Laikinais jis turi būti tvarkomas pagal Vytauto Didžiojo universiteto Statutą. Vytauto Didžiojo universitetui teko į Vilnių perkelti ne tik Humanitarinių mokslų ir Teisės fakultetus su 1000 studentų, jų mokymo ir pagalbinį personalą, daugelį mokymo priemonių bei inventorių, bet ir įdiegti ten lietuvišką akademinę kultūrą ir universitetinę dvasią bei tradicijas [1]. Lietuviškas Vilniaus universitetas pradėjo dirbti 1940 m. sausio pradžioje, 1940 m. sausio 15 d. jo rektoriumi išrinktas prof. Mykolas Biržiška.

1940 m. birželio Lietuvą okupavo Sovietų Sąjunga. Vytauto Didžiojo universitetą, kaip visą šalį, greit buvo bandoma pertvarkyti pagal sovietinės santvarkos ir komunistinės ideologijos principus, naudojant prievartą ir represijas. 1940 m. liepos 16 d. buvo uždarytas Universiteto Teologijos–filosofijos fakultetas, liepos 25 d. atleistas iš pareigų Universiteto rektorius prof. Stasys Šalkauskis, jo vieton paskirtas prof. Antanas Purėnas. Liepos 29 d. paskelbtas Universiteto Statuto pakeitimas, numatant Universitete

Medicinos, Statybos, Technologijos fakultetus, o Matematikos-gamtos fakultetą iškeliant į Vilniaus universitetą. Rugsjūčio pabaigoje buvo paskirti nauji fakultetų dekanai: Medicinos – prof. Jonas Šopauskas, Statybos – prof. Steponas Kolupaila, Technologijos – doc. Vladas Jakovickas. Pastarajam pavasario semestre pradėjus eiti prorektorius pareigas, Technologijos fakultetui vadovavo doc. Paulius Slavėnas. Rugsjūčio 21 d. Lietuvos sovietinės vyriausybės įsakymu Vytauto Didžiojo universitetas pavadintas Kauno universitetu, prie Technologijos fakulteto įsteigta Marksizmo-leninizmo katedra, kuri turėjo aptarnauti visą Universitetą.

Technikos fakulteto reorganizavimas į Statybos ir Technologijos fakultetus, kaip fakulteto tarybos iniciatyva buvo siūloma dar prieš Lietuvos okupaciją, buvo paskelbtas 1940 m. liepos 29 d. Technologijos fakultete vietoje anksčiau numatytų 13 katedrų nuo 1940 m. spalio 1 d. veikė 18 katedrų: Matematikos (vedėjas Paulius Slavėnas), Mechanikos (Julijonas Gravrogkas), Fizikos (Kazimieras Baršauskas), Neorganinės chemijos (Viktoras Jasaitis), Organinės chemijos (Antanas Purėnas), Fizinės chemijos (Jonas Janickis), Braižomosios geometrijos ir grafinių darbų (Jonas Mašiotas), Neorganinės technologijos (Adolfas Damušis), Organinės technologijos (Juozas Vėbra), Mechaninės technologijos (Vytautas Mošinskis), Šiluminių variklių (Jurgis Jankauskas), Transporto mašinų (Jonas Matyckas), Mašinžinytės (Jurgis Čiurlys), Elektrotechnikos (Vladas Jakovickas), Elektros mašinų ir tinklų (Aleksandras Putrimas), Elektros jėgainių ir tinklų (Leonas Kaulakis), Radiotechnikos (Alfonas Jurskis), Telefonijos-telegrafijos ir signalizacijos (Vaclovas Birutis-Birutavičius). Reformuojant mokymo procesą buvo pertvarkyta ir skyrių struktūra, labiau specializuojant dėstomų dalykų ciklus, kaip siūlė dar Technikos fakulteto taryba. Elektrotechnikos skyrių sudarė du poskyriai – energetikos ir telekomunikacijos, t. y. stipriųjų srovių ir silpnųjų srovių. Dėl to gerokai pasikeitė Elektrotechnikos skyriaus kursai specializuojant abiejų poskyrių disciplinas. Be to, visiems abiejų fakultetų skyriams įvesta rusų kalba ir politizuotos disciplinos – politinė ekonomika, istorinis materializmas ir dialektinio materializmo pagrindai, marksizmas-leninizmas, marksistinė technikos istorija. Abiejų fakultetų, Statybos ir Technologijos, skyriuose studijų trukmė numatyta ketveri su puse metų, tik Geodezijos skyriuje – ketveri metai. Visuose fakultetų skyriuose paskutinis semestras buvo skiriamas diplominiam projektavimui.

Techniškųjų fakultetų katedras papildė Matematikos-gamtos fakulteto profesoriai ir docentai, likę Kaune perkėlus fakultetą į Vilniaus universitetą. Gana nemaža grupė naujų dėstytojų atėjo iš buvusios Lietuvos krašto apsaugos ministerijos Ginklavimo valdybos Tyrimų laboratorijos (buvusio KPI IV rūmai), kai 1940 m. Universitetas laiku perėmė šią puikiai įrengtą ir daug modernios aparatūros, įrenginių ir chemikalų turinčią bazę. Tai buvo vienintelis stambus žingsnis plečiant Universiteto materialinę bazę, kuri netgi nukentėjo Fizikos-chemijos instituto rūmus užėmus sovietinės karo aviacijos daliniui.

Praėjus vos kelioms dienoms po Raudonosios armijos invazijos į Lietuvą, buvo kirstas smūgis Ateitininkų federacijai – užimti jos rūmai (KTU III rūmai), iškelti bendrabučio gyventojai studentai, likviduota biblioteka ir patalpos perduotos sovietinei kariuomenei [1]. Nuo 1940 m. rugsjūčio 21 d. Vytauto Didžiojo universitetas pavadintas Kauno universitetu. 1941 m. birželio 14-osios naktį SSRS vyriausybės įsakymu Lietuvoje prasidėjo siaubinga genocido operacija – tūkstančių nekaltų šalies žmonių deportacija į tolimus Sibiro rajonus. Tarp išvežamųjų pateko ir Universiteto bendruomenės narių – ypač studentų. Ši klaiiki teroro akcija jau kitą dieną nuo jos pradžios privertė daugelį žmonių slapstytis iki pat birželio 22 d., kai prasidėjo Vokietijos–SSSR karo veiksmai.

Birželio 22 d., vadovaujant Lietuvos aktyvistų frontui (LAF), prasidėjo sukilimas prieš okupantus. Kaune sukilime vadovaujantį vaidmenį vaidino Universiteto techniškųjų fakultetų personalo nariai, taip pat studentai. Birželio 23 d. ryte per Kauno radiją LAF Vyriausiojo štabo vardu paskelbiami Nepriklausomos Lietuvos atstatymas ir Laikinoji Lietuvos vyriausybė. Deja, Lietuvos Nepriklausomybės grąžinimo siekis buvo įgyvendintas trumpam laikui – iki 1941 m. rugsjūčio 5 d., kai naujų okupantų – hitlerinės Vokietijos – karinė valdžia nušalino Laikinąją Lietuvos vyriausybę.

Laikinoji vyriausybė dar birželį spėjo atkurti Vytauto Didžiojo universitetą jo senuoju pavadinimu su Teologijos, Filosofijos, Technologijos, Statybos ir Mechanikos fakultetais, tuo užbėgdama už akių vokiečių okupacinei valdžiai, kad ji nepradėtų Universiteto savaip tvarkyti. Vytauto Didžiojo universiteto rektoriumi buvo paskirtas prof. Julijonas Gravrogkas, o fakulteto dekanais: Teologijos – doc. vysk. Vincentas Brizgys, Filosofijos – prof. Zenonas Ivinskis (nuo 1942 m. pabaigos – prof. Antanas Maceina), Technologijos – prof. Pranas Jucaitis (vėliau – doc. Adolfas Damušis), Statybos – prof. Steponas Kairys (vėliau – prof. Stasys Dirmantas), Medicinos – prof. Juozas Meškauskas. Iš Universiteto atleista nemažai mokymo personalo narių, kuriems (daliai jų nepagrįstai) priekaištauta komunistine orientacija ir simpatijomis sovietiniam režimui [1].

Nežiūrint tokios sumaišties, 1941 m. liepos 2 d. Technologijos fakultete diplominių projektą „Centrinės baterijos telefonų stoties 4000 miesto ir 40 tarp miestinių linijų“ apgynė Feliksas Masiulis, o spalio 1 d. diplominių projektą „100 kV linija Vilnius–Kaunas“ apgynė Juozas Linkaitis, kuris, dar būdamas studentu, jau dalyvavo Elektros komisijos darbuose, o Bronius Urbonavičius – diplominių projektą „Kauno audinių“ fabriko jėgainė“.

Jau pirmomis vokiečių okupacijos dienomis vokiečių karinės valdžios pareigūnai reikalavo pašalinti iš Universiteto žydų tautybės dėstytojus ir studentus. Mokslo metų atidarymui Universitetą – Vytauto Didžiojo ir Vilniaus – vadovybė ruošėsi nerimaudama, nes matė labai nepalankų vokiečių okupacinės administracijos požiūrį į Universiteto veiklos perspektyvas. Pradedant mokslo metus, 1941 m. rudens semestru įvykdyti kai kurie techniškųjų fakultetų struktūros pakeitimai. Technologijos fakultete vietoje

Mechaninės technologijos katedros įkurtos Medžio technologijos ir Tekstilės technologijos katedros. Įsteigtos Durpininkystės ir Chemijos pramonės procesų bei aparatūros katedros. Pakeisti kai kurių katedrų pavadinimai: Elektros jėgainių ir tinklų – į Elektros stočių ir tinklų, Elektros mašinų ir tinklų – į Elektros mašinų, Telefonijos-telegrafijos ir signalizacijos – į Laidinių ryšių.

Mokymo procesą labai trikdė patalpų stygius. Vokiečių kariuomenė užėmė Fizi-kos-chemijos instituto rūmus Aleksote. Universiteto Pirmieji rūmai ilgą laiką buvo užimti vokiečių karo policijos. Didžioji dalis Antrųjų (vadinamų Didžiųjų) rūmų taip pat būdavo užimta kariuomenės reikalams. Todėl susidarydavo nemažai sunkumų dėl patalpų stygiaus, kabinetų ir kitų padalinių perkėlimo. Padėtį kiek gelbėdavo gali-mybė prisiglausti Žemės ūkio valdybos rūmuose Kęstučio gatvėje bei amatų mokykloje Žemaičių gatvėje. Vieninteliai kariuomenės neužimti buvo buvusios Tyrimų laborato-rijos ir Medicinos fakulteto teorinių katedrų rūmai. Šiuose rūmuose teko prisiglausti visoms abiejų fakultetų katedroms, kai 1943 m. kovo 17 d. Vytauto Didžiojo ir Vilniaus universitetai vokiečių okupacinės administracijos įsakymu buvo uždaryti. Tai buvo okupacinės administracijos kerštas už studentijos pasyvų pasipriešinimą – nenorą stoti į organizuojamą lietuvių SS legioną (priešingai negu Latvijoje ir Estijoje).

Iki uždariant Universitetą, 1942 m. kovo 3 d. Technologijos fakultete diplominius projektus apgynė du elektrotechniško profilio studentai: Leonas Beniušis „25000 kW durpinė elektrinė“ ir Dmitras Falejevas „Automatinė telefonų stotis 1000 abonentų“ bei 4 mechanikai: Alfonsas Rimas „Kaimo tipo lentpjūvė ir džiovykla metinės gamybos 5000 m³“, Albertas Fasiulionis „Keleivinis garvežys“, Liucijonas Bartaška „Pirminio linų šiaudelių fabriko šilumos ūkis“, Vytautas Mačiūnas „Šiluminių variklių laboratorijos dizelinė jėgainė“.

Uždarius Vytauto Didžiojo universitetą, jo atstovai darė žygius generaliniame komi-sariate, kad būtų leidžiama baigti studijas bent paskutiniųjų kursų studentams. Leidimas laikyti egzaminus gautas tik Medicinos, Statybos ir Technologijos fakultetų aukštesniųjų kursų studentams. Prisidengę šiuo leidimu, kai kurie profesoriai slapta skaitė paskaitas ir egzaminavo studentus savo butuose. Kadangi okupacinė valdžia uždraudė priiminėti naujus studentus į Universitetą, tai grupė profesorių, susitarusi su prie profesinių sąjungų veikusiu Suaugusiųjų instituto vadovybe, suorganizavo medicinos kursus ir aukštesnįjį technikos skyrių. Įstojusieji į tuos kursus faktiškai studijavo Medicinos, Statybos ir Technologijos fakultetų pirmųjų semestrų disciplinas. Technikos skyriaus mokymo planus sudarė Universiteto profesūros ir kitų technikos mokslų bei gamybos atstovų komisija, į kurią įėjo K. Baršauskas, J. Čiurlys, S. Dirmantas, A. Jurskis, A. Mačiūnas, V. Mošinskis, A. Purėnas ir J. Šimoliūnas. Pagal tuos planus skyriuje turėjo būti trys poskyriai: mechanikos, elektrotechnikos ir statybos. Technikos skyriuje buvo numatytos

trejų metų trukmės studijos. Kursai praktiškai veikė tik vienerius metus – iki antrojo sovietmečio pradžios 1944 m. vasarą. Šio skyriaus organizatorių ir lektorių nuopelnas tas, kad kursai sudarė galimybę, uždarius Universitetą ir apeinant vokiečių draudimą, nemažam būriui jaunimo ruošti studijoms Universitete, kurio antrasis kursas 1944 m. rudenį buvo gerokai papildytas.

Nors Vytauto Didžiojo Universitetas buvo uždarytas, tačiau ir tokiomis sąlygo-mis studijos vyko. 1943 m. Universitetą baigė 133 inžinieriai, iš kurių 15 elektrikų, o 1944 m. – 83 inžinieriai, iš kurių 9 elektrikai (3 lentelė). 1943 m. vasario 15 d. diplomini projektą „Sauso ledo fabrikas Kaune“ apgynė Nikalojus Milenskis, vėliau, jau KPI, 1951 m. buvo paskirtas Mechanikos fakulteto dekanu ir Šiluminių variklių katedros vedėju ir jis laikomas inžinierių šilumininkų rengimo pradininku.

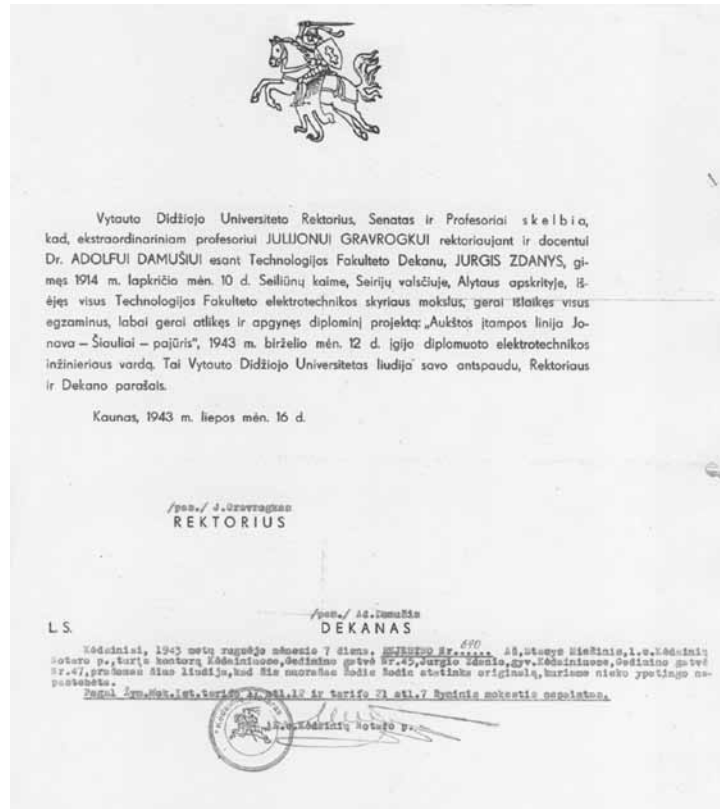
Grįžus sovietams, 1941–1944 metų Universiteto absolventams diplominius projektus reikėjo dar kartą apginti [4].

3 lentelė. 1943–1944 m. Vytauto Didžiojo Technologijos skyrių baigusieji elektrotechnikos inžinieriai

Eil.	1943 metais	Eil.	1944 metais
1	Stanislovas Bagdonavičius	1	Valėjus Bioševas
2	Vincas Bliūdžius	2	Bronislovas Draugelis
3	Konstantinas Burba	3	Vytenis Juozas Elsbergas
4	Vytautas Drunga	4	Petras Kubilius
5	Jonas Gilius	5	Edvardas Martinavičius
6	Kazys Katilius	6	Napoleonas Martinka
7	Jonas Kučinskas	7	Eugenijus Sipavičius
8	Vytautas Liubinas	8	Algirdas Šlapikas
9	Bronius Petrusėvičius	9	Alfonsas Šukevičius
10	Česlovas Pręzdziecka		
11	Mykolas Staškevičius		
12	Albinas Šatraitis		
13	Stasys Šimanskas		
14	Eduardas Veščiūnas		
15	Jurgis Zdanys		

1926–1944 m. Universiteto absolventų likimas sovietmečiu susiklostė įvairiai, ta-čiau daugelio jų vaidmuo Lietuvos energetikoje reikšmingas. Jie ne tik atstatė per karą sugriautą energijos ūkį, bet ir sovietmečiu, jį plėtojant pagal Sovietų Sąjungos reikmes ir nuostatas, sugebėjo išsaugoti Universitete išugdytą energetikos svarbos supratimą Lie-

5 pav. Jurgio Zdanio diplomuoto elektrotechnikos inžinieriaus diplomo kopija

tuvos ateičiai, tai perduoti savo mokiniams. Todėl, 1990 m. atstačius Nepriklausomybę, Lietuva nepatyrė ypatingų sunkumų dėl apsirūpinimo elektra, energijos ūkis nebuvo kliūtis Lietuvai tapti Europos Sąjungos nare.

NAUDOTA LITERATŪRA

1. Nuo Aukštųjų kursų Kaune iki Kauno technologijos universiteto 1920–1997. Technologija, Kaunas, 1997
2. Lietuvių Enciklopedija. LEL, USA
3. Elektros sistemų katedra 1940–2000. Cantela, Kaunas, 2000
4. M. Martynaitis. Kauno Antano Sniečkaus Politechnikos institutas. Mokslas, 1979
5. Elektros inžinerijos katedrai – 90. Technologija, Kaunas, 2012
6. Lietuvos energetika I. Vilnius, Mokslas, 1982

Rimvydas STRAZDAS

KAUNO AUKŠTESNIOJI TECHNIKOS MOKYKLA

Apie autorių

Rimvydas Strazdas gimė 1940 m. liepos 10 d. Kaune. 1958 m. baigė Kauno antrąją vidurinę mokyklą. 1958–1963 m. studijavo Kauno politechnikos instituto Elektrotechnikos fakultete Elektros stočių tinklų ir sistemų specialybę, kur įgijo inžinieriaus elektrotechnikos kvalifikaciją. 1963–1967 m. dirbo Kaune, Energetikos ir elektrotechnikos institute (dabar Lietuvos energetikos institutas), 1967–1990 m. – Kauno radiotechnikos institute. 1990–1995 m. – Kauno miesto savivaldybės tarybos deputatas. 1995–2010 m. dirbo Kauno miesto savivaldybės administracijos Ekonominės plėtros ir investicijų skyriuje.

ELEKTROTECHNIKOS SPECIALISTŲ RENGIMAS 1920–1944 M.

Aukštesniosios Technikos mokyklos oficiali įsteigimo data yra laikoma 1920 m. rugšėjo 3 d. Tuomet Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Susisiekimo ministerijos sistemoje, kuri tvarkė transporto (geležinkelių, svarbiausių sausumos kelių, vandens ir oro), pašto, telegrafo, radijo (taip pat ir radiofonijos) bei elektrotechnikos klausimus, steigiama Aukštesnioji technikos mokykla. Ministro Pirmininko Ernesto Galvanausko, kuris ėjo ir Susisiekimo ministro pareigas, įsakymu paskiriamas šios mokyklos vedėjas (direktorius). Juo tapo inžinierius-technologas Julijonas Gravrogkas, 1915 metais baigęs Sankt Peterburgo technologijos institutą. 1920 metais jis sugrįžo iš Rusijos, kur Bolog-

nojės mieste dirbo geležinkelio technikos mokyklos direktoriumi. Jam buvo pavesta paruošti mokyklos įstatus, bet jie dėl žinybinių ginčų tarp Švietimo ir Susisiekimo ministerijų ilgai liko oficialiai nepatvirtinti, nors jais remiantis ir buvo dirbama. Pirmieji įstatai buvo pavadinti „Susisiekimo ministerijos Technikos mokyklos įstatai“. Įstatuose buvo akcentuota, kad mokykla sieks „gaminti teoriniai ir kiek galima praktiniai paruoštus žmones, tinkamus eiti ministerijos įstaigose kelių technikų, mechanikos technikų ir elektros technikų pareigas.“ Tačiau pradžia buvo nelengva.

Skiriant vedėją, buvo nurodyta mokyklai panaudoti Vilniaus (caro laikų) geležinkelių technikos mokyklos, veikusios iki Pirmojo pasaulinio karo, bet gerokai apleistas patalpas. Jau 1920 m. rugsėjo 3 d. dienraštyje „Lietuva“ atsiranda skelbimas:

„Pirmoji Susisiekimo Ministerijos technikos mokykla. Mokykloj trys skyriai: 1) kelio technikų. 2) mechanikos technikų ir 3) elektros technikų. Kiekvieno skyriaus kursas einamas 4 metus. Iš stojančių mokyklon asmenų reikalaujama 2 progimnazijos klasių, arba tam lygaus mokslo liūdimų. Į mokyklą bus priimami ir naminio mokslo asmenys, kurie išlaikys iš 2 progimnazijos klasių kurso kvotimus. Mokykla turi aukštesniųjų mokyklų teises. Prašymus su metrika ir mokslo liūdimu siųsti antrašu: Kaunas Susisiekimo Ministerijos Kanceliarija, Mokyklos Vedėjas.“

Tačiau Technikos mokyklai dar nesuspėjus pilnai įsikurti numatytose patalpose, Vilnių užgrobė lenkai. Technikos mokyklai, kaip ir Vilniuje buvusioms Lietuvos vyriausybės įstaigoms, skubiai teko keltis į laikinąją Lietuvos Respublikos sostinę – Kauną. 1920 m. spalio 9 d. Dienraštyje „Lietuva“ išspausdinta žinutė: „Susisiekimo ministerijos Technikumas atkeltas į Kauną, įstojamieji kvotimai vyks spalio mėn. 25 d. Prašymai priimami kasdien Mickevičiaus g. Nr. 5.“

Kauno mieste dar stipriai jautėsi praėjusio karo pėdsakai. Steigdami Kaune techninio tipo pirmąją Lietuvoje mokyklą, organizatoriai susidūrė su daugeliu sunkumų: nebuvo tokiai mokyklai įrengti tinkamų patalpų bei mokymo priemonių, stigo lėšų. Mokykla savo veiklą pradėjo be tikslios kalendorinės datos ir be didelių iškilnių vėlų 1920 m. rudenį prisiglaudusi Kauno vokiečių pradžios mokykloje Vytauto prospekte. Mokslą pradėjo 26 klausytojai, didelė dalis – įvairių įstaigų darbuotojai, kurie siekė gauti atitinkamą jų pareigoms mokslo cenzą. Mokymas vyko vakarais, po darbo, kaip bendrieji technikos kursai. Iš šios grupės vėliau buvo suformuota pirmoji ATM absolventų laida – pirmieji 9 statybos specialybės technikai, baigę mokslą 1925 m.

1920 m. spalio 12 d. paskiriami 5 pirmieji Technikos mokyklos dėstytojai (mokytojai): inžinieriai K. Vasiliauskas, J. Kiškinas ir K. Žalys, fizikas K. Šakenis ir teisininkas P. Penkaitis. Jie padėjo direktoriui J. Gravrogkui parengti pirmuosius mokymo planus, programas ir mokyklos nuostatus. Aptarta mokyklos paskirtis – rengti viduriniojo techniškojo išsilavinimo statybos, mechanikos ir elektrotechnikos specialistus. Pradžioje platesnio,

apibendrinto profilio, kad galėtų dirbti įvairiose šalies ūkio srityse, numatant vėliau plėsti ir priartinti mokyklos statusą prie Vakarų Europos šalių panašių mokyklų-technikumų.

Mokyklos patalpos Vytauto prospekte buvo per ankštos ir, kaip pažymėjo susisiekimo ministras J. Stanišauskis, neturėjo „nei mokslo kabinetų, nei laboratorijų, nei dirbtuvių“. 1921 m. rugsėjo mėnesį Aukštesnioji technikos mokykla gavo pastatą Mickevičiaus gatvėje Nr. 1. Iki tol ši pastatą, priklausiusį miestui, eksploatavo Krašto apsaugos ministerija, kuri jame buvo įrengusi karo belaisvių stovyklą. Belaisvių 1921 m. nebeliko ir nebe mokyklos vedėjo pastangų, Krašto apsaugos ministerija nuo šio pastato atsisakė ir pasiūlė jį perduoti Aukštesniajai technikos mokyklai. Gerokai apleistas pastatas Mickevičiaus gatvėje Nr. 1 perėjo Technikos mokyklos žinion. 1922 m. vasario mėnesį, po atlikto būtiniausio pastato remonto, Technikos mokykla įsikraustė į šį pastatą.

Šiame erdvesniame pastate buvo sudarytos geresnės sąlygos, į kurių persikėlus, buvę vakariniai kursai virto tikrąja Aukštesniąja technikos mokykla. Čia buvo erdviau: įrengtos patalpos klasėms, pastogėje – braižykla, rūsyje – pradinio techniško praktinio mokymo patalpos (dirbtuvės) su iš likviduotos Jurbarko amatų mokyklos atvežtais darbo stalais ir kai kuriais prietaisais bei įrankiais. 1922–1925 m. mokyklos dirbtuvės įsigijo penkias metalo, dvi medžio tekinimo, dvi metalo, vienerias medžio drožimo ir vienerias metalo frezavimo stakles, vieną kaspininį pjūklą, vieną 12 AJ naftos variklį ir nemaža įvairių smulkių įrankių.

Aukštesniosios technikos mokyklos pastatas A. Mickevičiaus gatvėje Nr. 1 (tarpukario atvirutė, epaveldas.lt)

Išardoma dviejų klasių pertvara sudarė galimybę, esant reikalui, įsirengti salę. Moks- las vyko 2 pamainomis. Mokykloje dirbo 9 etatiniai dėstytojai, kiti buvo ateinantys iš gamybos ar Kauno universiteto, kuris tuo pat metu kūrėsi ir kuris dar gana ilgą laiką mokyklai leido naudotis savo laboratorijomis.

1923 m. pedagogų posėdžiuose buvo svarstyti mokyklos vėliavos ir uniformos klausimai. Vėliava – vienoje pusėje žaliame fone geltonos spalvos Vytis, pramonės ženklas ir raudonas užrašas: „Per mokslą į šviesią Ateitį – Aukštesnioji technikos mokykla“, kitoje pusėje – „Tegyvuoja nepriklausoma Lietuva“. Vėliavos pakraščius puošė geltoni bumbulai (frenzeliai). Norėta įvesti moksleiviams vienodą aprangą – uniformą, bet priimta tik uniforminė kepuraitė su ATM ženklu.

Aukštesniosios technikos mokyklos moksleiviams buvo numatytos stipendijos (100 Lt/mėn.), kurias gaudavo apie 15% neturtingų, gerai besimokančių mokinių. Panašų skaičių Pedagogų Taryba atleisdavo nuo mokesčio už mokslą. Nuo mokesčio taip pat buvo atleidžiami nepriklausomybės kovų savanorių bei švietimo darbuotojų vaikai.

Dėstytojo L. Gimbuto ir dirbtuvių vedėjo J. Andriūno iniciatyva 1927 m. buvo sukurta draugija Aukštesniosios technikos mokyklos neturtingiems moksleiviams šelpti. Draugijos veikla įteisinta 1928 m. įregistravus draugijos įstatus. Prie šių dėstytojų pirminio 4700 Lt įnašo kiti dėstytojai kas mėnesį pridėdavo apie 1% nuo gaunamo atlyginimo sumos. Tai sudarė nuolat pasipildantį fondą, iš kurio neturtingiems arba nelaimės ištiktiems moksleiviams skirdavo pašalpas, paskolas ar stipendijas (25 Lt/mėn.), kurias vėliau, jau dirbdami, moksleiviai gražindavo. Šalpos draugija veikė iki 2-ojo Pasaulinio karo pradžios.

Ilgą laiką dėl tarpžinybinių ginčų mokyklos įstatai nebuvo patvirtinti. Pagaliau, 1925 m. lapkričio 16 d. Ministrų Kabinetas patvirtino Aukštesniosios technikos mokyklos įstatymo projektą, kuriuo Technikos mokyklai buvo nustatomi: statybos skyrius su architektūros ir susisiekimo poskyriais, mechanikos skyrius su mašinų technikos ir technologijos poskyriais, ir elektrotechnikos skyrius. Į mokyklą priimami vyrai, kurie turi 6 gimnazijos klasių arba kitų lygių mokyklų mokslo cenzą, nuo 15 iki 25 m. ir ne jaunesni kaip 15 m. amžiaus. Visam teorijos ir praktikos mokslui buvo skiriama 3,5 metų. Baigusieji mokyklą, kurie norės įgyti techniko laipsnį, turės atlikti ne mažiau kaip vienu metų praktiką savo specialybėje, pristatyti mokyklos direkcijai tos praktikos ataskaitą ir apginti ją komisijoje, kuri spręs apie diplomo išdavimą. Tos komisijos sprendimą dar turės patvirtinti pedagogų taryba. Baigę statybos skyrių, galės gauti statybos techniko laipsnį, technikos skyrių – technikos mechaniko laipsni ir elektrotechnikos skyrių – elektrotechniko laipsnį.

Pirmieji 9 statybos technikai mokslus baigė 1925 m. 1926 m. išleista pirmoji mechanikos specialistų laida. Nuo 1925 m. pradėta rengti elektrotechnikos specialistus ir 1929 m. išleista pirmoji technikų elektrikų laida. Pastarieji buvo labai laukiami naujai

statomoje Petrašiūnų šiluminėje elektrinėje ir sparčiai plečiamų elektros tinklų statybose. Naujose patalpose vystėsi ir tobulėjo mokymo procesas.

Per 1925–1929 m. laikotarpį, Karmelitų (dabar Karaliaus Mindaugo prospekto) ir Kalėjimo gatvių kampe, Finansų ministerijos Technikos mokyklai perduotame žemės sklype buvo pastatytas praktinio mokymo dirbtuvių pastatas. Turėdama naujas ir erdvas dirbtuvių patalpas, mokykla galėjo tinkamai parengti jas pagal mokymo proceso reikalavimus. Vietoje anksčiau mokyklos rūsyje buvusių kalvės, stalių ir metalo apdirbimo skyrių dabar naujos dirbtuvės turėjo metalo šalto apdirbimo, metalo karšto apdirbimo, mašinų, stalių skyrius ir katilinę. 1934 m. metalo šalto apdirbimo skyriuje buvo 21 tekinimo, 2 drožimo, 2 gręžimo, 1 frezavimo, 1 geležies pjaustymo ir 1 tekinimo peilių galandimo staklės, 54 spaustuvai. Metalo karšto apdirbimo skyriuje buvo keturios tiglių ir liejimo krosnys, 8 žaizdrų kalvė. Mašinų skyrius turėjo 25 kW galios elektros stotelę, 30 AJ garo mašiną ir 22 AJ dyzelinį motorą.

Praktinio mokymo dirbtuvės

Elektros stotelė, naudota laboratorinių darbų atlikimui, karo metais, sugriovus miesto elektrines, teikė apšvietimą Technikos mokyklai, pagelbėdavo ir netoliese esančiai duonos kepyklai. Dirbtuvėse, greta programinių praktikos darbų, moksleiviai gamino ir būtiniausias mokymo priemones laboratorijoms bei kabinetams – pvz., pastatų konstrukcijų braižybos bei piešimo darbams skirtų geometrinių kūnų mediniai modeliai dar yra naudojami iki šių dienų.

Pastačius Technikos mokyklos praktinio mokymo dirbtuves, pradėtos kurti pirmosios laboratorijos: fizikos, chemijos, elektros mašinų, elektrometrijos, silpnųjų srovių ir medžiagų atsparumo. Visa dirbtuvių bei laboratorijų įranga sumontuota praktikos vadovų – meistrų, dėstytojų ir moksleivių jėgomis. Priestate, esančiame šalia mokyklos pastato, įrengta patalpa bendrabučiui ir auditorijoms.

Elektros mašinų laboratorijos pagrindinis energijos šaltinis buvo miesto trifazės srovės tinklas, kurį galima buvo prijungti prie mokyklos elektrinės generatoriaus ir kuris buvo naudojamas kintamos srovės elektros variklių darbo tyrimams. Nuolatinė srovė tiriamiems varikliams bei aparatams laboratorijoje buvo gaunama iš asinchroninių motorinių generatorių, umformerio ir vienfazio gyvsidabrio lygintuvo, kuriais buvo atliekami ne tik mokymo, bet ir mokslo tiriamieji darbai. Nuolatinės srovės dinamo mašinų ir motorų savybėms tirti mokykla laboratorijoje turėjo nuolatinės srovės motorinį generatorių. Įvairiems elektrotechnikos procesams registruoti buvo naudojamas oscilografas. Elektros mašinoms tirti laboratorija nebuvo labai didelė, bet įrengta apgalvotai. Ja naudojosi ne tik moksleiviai, bet ir mokyklos bei Kauno universiteto dėstytojai, Technikos fakulteto studentai, kadangi jai nuo 1926 m. vadovavo ir universitete dirbęs mokyklos dėstytojas Vladas Jakovickas.

Elektrotechnikos skyriaus mokiniai laboratorijoje dirbo dvejus metus. Pirmaisiais metais jie susipažino su nuolatinės srovės elektros mašinomis, atlikdami tyrimus su nuoseklus, lygiagrečius ir mišrus sužadavimo dinamo mašinomis ir varikliais. Antraisiais metais moksleiviai dirbo su srovės ir įtampos transformatoriais, sinchroniniais generatoriais, sinchroniniais ir asinchroniniais kintamos srovės trifaziais ir vienfaziais varikliais bei nuolatinės srovės varikliais.

Elektrometrijos laboratorijos tikslas buvo išmokyti moksleivius atlikti gamybinės ir buitinės elektros įrangos ir elektros darbų matavimus. Šios laboratorijos įrangą imta komplektuoti kartu su elektros mašinų tyrimo laboratorija, bet 1927 m. atsiradus daugiau ploto įranga atskiriama, organizuojama nauja elektrometrijos laboratorija. Laboratorija turėjo 2 motorinius generatorius, duodančius nuolatinę 220 ir 30 voltų įtampos srovę, sausą lygintuvą, įvairaus talpumo ir amperažo akumuliatorius, elementus, precizinį galvanometrą, varžų tiltelius, precizinius vatmetrus, voltmetrus, galvanometrus, indikatorius izoliacijai matuoti, ir kitokių pagalbinių prietaisų.

Mokiniai elektrometrijos laboratorijoje turėjo įsisavinti svarbiausius matavimo metodus. Jie dirbo susipažindami su įvairių dydžių varža, elektrovaros jėga, srove, galia, varžos temperatūros koeficientais, elektros energijos imlumu, magnetiniu lauku ir srautais. Kiekvienas mokinys per mokslo metus atlikdavo po 30 praktikai aktualių darbų.

Elektrometrijos laboratorijoje Lietuvos vyriausybės nutarimu, sutarus su Matų ir saikų inspekcija, vadovaujant dėstytojui V. Petraičiui, moksleiviai keletą metų atlikinėjo

elektros skaitiklių patikros paslaugas miesto gyventojams. Šiomis paslaugomis buvo uždirbamos papildomos lėšos laboratorijų įrangai ir šiek tiek moksleivių asmeninėms pajamoms.

Kaune ir Klaipėdoje pradėjus statyti automatines telefono stotis, ypač susirūpinta mokinių rengimu darbui jose. Didelis darbo krūvis tenka telesusisiekimo (silpnųjų srovių) laboratorijai, kuri pradėta komplektuoti Kauno pašto viršininko, buvusio ATM dėstytojo P. Stanaičio dėka gautais iš Pašto valdybos telefono aparatais, jų sudedamosiomis dalimis ir praktikos darbams perduota ir sumontuota bei ATM vidaus ryšio reikalams naudota 16-os abonentų (taškų) automatinė telefono stotele. Tuo laiku tai buvo naujiena, kurią ATM moksleiviai naudojo ir savo praktikos darbuose. Prie laboratorijos buvo įrengta 16 „Morzės“ aparatų klasė. Joje mokiniai buvo mokomi dirbti šiais aparatais. Mokiniai praktiškai išbandydavo įvairias telefono-telegrafo centrinių darbo schemas, išmokdavo iškviešti stotį ir abonentą. Silpnųjų srovių laboratorijoje mokiniai gaudavo žinių apie pagrindinius silpnųjų srovių elektrotechnikos prietaisus. Čia buvo tiriami įvairūs saugikliai, ypač terminiai ir žaibolaidžiai, bandomi telefonai, mikrofonai, indukcinės ritės, transformatoriai, kondensatoriai, reguliuojami nuolatinės ir kintamosios srovės skambučiai, bandomi įvairūs prietaisų jungimo būdai.

Medžiagų atsparumo ir statybinių medžiagų laboratorijų Technikos mokykla nekūrė, bet naudojosi atitinkamomis Kauno universiteto laboratorijomis. Už tai Kauno universiteto Technikos fakulteto studentai atlikdavo praktikos ir mokslo tiriamuosius darbus ATM laboratorijose. Tokia mokyklų kooperacija buvo patogi abiem pusėms, universitetas ATM profilio laboratorijų netgi neplanavo kurti. Mokyklos moksleiviai Technikos fakulteto medžiagos atsparumo laboratorijoje praktiškai susipažindavo su geležies, plieno ir medžio mechaninėmis savybėmis. Čia jie nustatydavo tiriamos medžiagos atsparumą tempimui, gniuždymui, kirpimui, sukiniui ir lenkimui, matuodavo medžiagų tamprumą ir kietumą. Kiekvienas mokinys minėtoje laboratorijoje atlikdavo po 10 darbų. Kauno universiteto statybinių medžiagų laboratorijoje ATM mokiniai praktiškai buvo supažindinami su plytų, įvairių betonų, cementuojančių medžiagų mechaninėmis savybėmis, dažų gaminimo būdais. Čia mokiniai atlikdavo po 6 darbus.

Kauno aukštesniosios technikos mokyklos pagalbinių mokslo bei mokymo kabinetų ir laboratorijų kūrimas rodo dėstytojų požiūrį į vaizdumo priemones bei praktinių įgūdžių svarbą rengiant vidurinės grandies pramonės ir statybos specialistus. Mokslo tiriamojo darbo organizavimas laboratorijose, jų suderinimas su Kauno universiteto laboratorijomis ruošė dirvą šiai mokyklai ateityje tapti pirmąja aukštąja technikos mokykla Lietuvoje.

Aukštesnioji technikos mokykla, įstojimo ir mokymosi joje sąlygos bei reikalavimai besimokantiems ir galimybės baigus mokyklą gauti atitinkamą darbą domino Lietuvos

gyventojus. Kad patenkinti šį domėjimąsi, mokyklos direktorius J. Gravrogkas 1928 m. birželio mėn. dienraštyje „Lietuvos aidas“ paskelbė šią informaciją:

„Pastaruju laiku Aukštesniosios Technikos Mokyklos administracija gauna daug užklausimų apie šios mokyklos tikslą, mokymo įstaigas, įstojimo sąlygas ir t. t. Todėl čionai apie tą mokyklą kiek painformuosime.

Prisitaikydama prie mūsų žemės ūkio ir smulkios pramonės krašto, kur kasdieniniai technikos darbai yra daugiausia smulkūs, mokykla pasistatė, sau tikslą ne tiek ruošti inžinierių padėjėjus kiek teikti savo auklėtiniams atitinkamos specialybės užbaigtų žinių, kurių. pakaktų savarankiškai smulkesnius darbus vykdant.

Mokslas mokykloje yra suskirstytas į elektrotechnikos, statybos ir mechanikos skyrius. Pastarųjų dviejų skyrių mokslo planas sudarytas vadovaujantis tą mintimi, jog mums reikalingi ne tik technikai-valdininkai (geležinkeliams, plentams, valdiškoms dirbtuvėms ir t. t.) bet ir technikai veikėjai, kurie vykdytų mūsų miestų statybą, kurie plėtotų mūsų pramonę. Prilaukiant tos minties statybos skyrius suskirstytas į susisiekimo ir architektūros, o mechanikos – į mašinų techniką ir technologijos poskyrius. Dėl mokyklos rūmo ankštumo ši mintis nėra dar iš tikrųjų pilnai vykdoma: tuo tarpu funkcionuoja tik pirmieji nurodytų poskyrių, kurie duoda mums technikus – valdininkus, o architektūros ir technologijos poskyriai, kurie turėtų duoti mūsų statybos ir pramonės iniciatorius ir skatintojus, lieka tuo tarpu, tik popieriuje.

Technikos žinios negali būti suteiktos vien klasių pamokomis. Vokietijoje iš stojančių į technikumus visų pirma reikalaujama tam tikro praktikos stažo. Vokiečių stambioji pramonė, suinteresuotoji gerų technikų ruošimu duoda progos užsiimti tokia praktika. Kadangi mūsų sąlygomis reikalauti iš stojančiųjų į mokyklą praktikos stažo nėra galima, tai pirmučiausias mokyklos rūpestis, kuriant savo įstaigas, buvo dirbtuvių steigimas. Dabar dirbtuvių, šaltkalvių, mechanikos ir mašinų skyrius, o taip pat karštasis cechus su aštuonių žaizdrų kalve ir špižio liejykla įrengti. Ir bendrai mokykla tuo tarpu didžiausią dėmesį kreipia į dirbtuvių įrengimą, kadangi dirbtuvės turi mechanikams ir elektrotechnikams pakeisti tą priešmokyklinį praktikos stažą, kuris yra reikalaujamas Vokietijos technikumuose.

Bet turėdama vien tik dirbtuves, mokykla vis dėlto dar negalėtų normaliai funkcionuoti ir teikti savo auklėtiniams reikiamų technikos žinių: technikui negana išmokti dirbtuvėse amato pradų, jisai turi dar atlikti tam tikrus laboratorinius darbus, kad susipažintų su medžiagų technikinėmis ypatybėmis ir su variklių darbo veiksniais. Laboratoriniams darbams atlikti mokiniai siunčiami į universitetą, kadangi mokykla kalbamų laboratorijų neturi.

Į mokyklą stoja berniukai su 4-rių gimnazijos klasių cenzu ir mokosi, technikos mokykloje penkeris metus. Kadangi paprastai stojančiųjų yra daugiau, nekaip galima priimti, tai stojantiems daromi lietuvių kalbos ir matematikos 4-rių gimnazijos klasių kurso egzaminai...“

ATM mokymo veiklą pradėjus su 3-mis pagrindinėmis išplėstinio profilio tech-

niškomis specialybėmis – statybos, mechanikos ir elektrotechnikos, jau 1926–1927 m. buvo galvojama apie profesijų specializaciją. Tačiau atlikus absolventų apklausas ir įmonių atsiliepimus, tokią profesijų specializaciją mokykla pradėjo tik ketvirtajame dešimtmetyje. Tai sutapo ir su bendrojo lavinimo mokyklų mokymo reforma, kai pradinis mokymas buvo pailgintas iki 6 metų. Į ATM buvo priimami aukštesnio bendrojo išsilavinimo moksleiviai, todėl ATM mokymosi laikas buvo sutrumpintas iki 4 metų, atsirado galimybė žymiai padidinti bendrą moksleivių skaičių. Buvo nustatytas ir priimamų jaunuolių amžius – ne jaunesni kaip 15 metų. *„Aukštesnioji Technikos Mokykla nuo pat savo įsisteigimo dienos buvo užsibrėžusi ne tiek ruošti inžinierių padėjėjus, kiek teikti savo auklėtiniams iš atitinkamos specialybės žinių, kurių visai pakaktų savarankiškam tokių darbų vykdymui“*, – rašė žurnalas „Technika ir ūkis“.

1926 metais Kaune buvo pastatyta ir birželio mėnesį pradėjo darbą pirmoji radijo stotis Lietuvoje, kuri davė pradžią miestų ir kaimų radiofikacijai. Pirmieji radijo aparatai buvo brangūs, mažai kam prieinami. Atsirado poreikis iš prieinamų medžiagų patiems pasigaminti radijo imtuvą. Tačiau labai trūko informacijos. Lietuvių kalba apie radiotechniką buvo išleista vos pora knygelių. Jaunimas, kaip visada, imasi iniciatyvos ir ATM įsikuria radijo mėgėjų būrelis. Jo pastangomis 1927 metais pradėdamas leisti žurnalas „Radio mėgėjas“. Pirmasis redaktorius buvo M. Baublys, vėliau žurnalą redagavo Antanas Mildažis. Žurnale buvo spausdinama populiari informacija radijo mėgėjams: kaip įsirengti lauko anteną ir įžeminimą, kaip sudarytas ir kaip veikia radijo imtuvas ir kaip pačiam pasigaminti detektorinį ar nesudėtingą lempinį radijo imtuvą. Pateikiama informacija apie Europos radijo stočių darbo diapazonus ir daugelį kitos naudingos informacijos. Paminėtinas žurnale spausdintas P. Uodelio straipsnių ciklas „Elektrotechnika mėgėjams, bendros žinios“, kuriame koncentruotai ir suprantama kalba pateikiami elektrotechnikos pagrindai.

1928 m. pradžioje žurnalo „Radio mėgėjas“ leidybą perima susiformavusi Lietuvos Radio mėgėjų sąjunga, o nuo gegužės mėn. jis tampa savaitiniu radijo žurnalu „2000 metrų“, kurį toliau leidžia Radio mėgėjų sąjunga ir redaguoja Antanas Mildažis. Žurnalo pavadinimas atitinka Kauno radijo stoties transliacijos bangos ilgį – 2000 metrų.

Trečiojo dešimtmečio antroje pusėje vystantis ir stiprėjant Lietuvos karinei aviacijai, populiarėjo ir sportinė aviacija bei sklandytuvai, ypatingai jaunimo tarpe. Neatsiliko ir Aukštesniosios technikos mokyklos studentai. 1931 m. čia įkuriamas aviacijos sporto būrelis, kuriam vadovavo E. Švedrys. 1932 m. mokyklos dirbtuvėse moksleivių jėgomis buvo pastatytas pirmasis lietuviškas sklandytuvas „Technikas“, sukonstruotas elektrotechnikos skyriaus studento Broniaus Oškino, kuris vėliau tapo garsiu lietuviškų sklandytuvų konstruktoriumi. Iki 1940 metų mokykloje buvo sukonstruoti ir jos dirbtuvėse pagaminti 6 sklandytuvai.

1920–1929 metai mokyklai buvo augimo ir stiprėjimo metai. Per tą laiką ATM išleido penkias statybininkų, tris mechanikų ir pirmąją elektrikų laidas. Mokyklos dėstytojų kolektyvą iš pradžių sudarė jauni daugiausia Petrogrado technikos institutų absolventai, kuriuos papildė vienas kitas Maskvos, Kijevo ir kitų Rusijos aukštųjų mokyklų auklėtiniai. Į šį Rusijos mokyklų specialistų būrį pradėjo intensyviai įsilieti kitų mokyklų absolventai tik artėjant Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečiui. Tada buvo priimti Kauno universiteto bei įvairių Vakarų Europos aukštųjų mokyklų auklėtiniai. Kauno aukštesniojoje technikos mokykloje noriai dirbo vietinio universiteto profesoriai bei dėstytojai, ir tai kėlė jos mokymo lygį, artino ją prie aukštųjų technikos mokyklų.

1935–1937 metais buvo pertvarkytos mokymo specializacijos: vietoje statybos skyriaus sudaryti du nauji skyriai: architektūros ir susisiekimo (kelių ir tiltų statybos), vietoje mechanikos skyriaus – mašinų technikos ir technologijos (pramonės mechanikų) skyriai ir nuo elektrotechnikos (stiprių srovių) skyriaus atsiskiria telesusisiekimo (silpnų srovių) skyrius. 1936 m. pradėti rengti geležinkelių ėjos specialistai. Išleistos tik kelios jų grupės. Vėliau šios srities specialistai buvo rengiami Vilniuje.

Kauno Aukštesniosios technikos mokyklos dėstytojai 1932 m.

Sėdi iš kairės: prof. inž. S. Kolupaila, A. Šarka, inž. M. Spiridavičius, G. Krolis, J. Ilgūnas, doc. inž. T. Šulcas, fil. dr. M. Žilinskienė, inž. V. Petraitis, inž. J. Avižonis, gyd. J. Marcinkus, inž. J. Andriūnas, inž. V. Pauliukonis, dipl. matematikas P. Šernas, mokyklos direktorius inž. J. Graurogkas, prof. inž. K. Vasiliauskas, inž. P. Stanaitis, inž. L. Gimbutas, kun. J. Latvėnas, inž. J. Kiškinas, inž. J. Galinis, inž. K. Žalys, inž. P. Valiukėnas, kap. A. Jančys, inž. V. Birutavičius, inž. V. Jakovickas, inž. J. Matyckas, inž. A. Jokimas

Lietuvai atgavus Klaipėdos kraštą, o su juo ir išėjimą per Klaipėdos uostą į Baltijos jūrą ir tolimesnius pasaulinius vandenynus, jau niekam nekilo abejonų, kad būtina turėti savo profesionalius jūreivystės specialistus. Pirmieji tuo susirūpino 1923 metų pradžioje susikūrusios Lietuvos jūrininkų sąjungos nariai, kurių daugumą sudarė iš Rusijos sugrįžę carinės imperijos karo ir prekybos laivyne tarnavę aukštesnio rango jūrininkai. Jie ir pasiūlė prie Aukštesniosios technikos mokyklos įkurti Jūrų laivybos skyrių. Šį pasiūlymą palankiai priėmė Susisiekimo ministerija, kuriai Aukštesnioji technikos mokykla buvo tiesiogiai pavaldi. 1923 m. rudenį į Technikos mokyklą buvo priimti 23 jaunuoliai entuziastai, pasiryžę tapti kvalifikuotais jūrininkais (po metų jų liko tik 17). Jūrų laivybos teorijos būtiniausius mokslus dėstė sugrįžę iš Rusijos carinio jūrų laivyno specialistai: generolas T. Daukantas, kuriam taipogi buvo pavestos jūrų skyriaus globėjo pareigos, pulkininkas T. Reingardas, kapitonas A. Azguridsi ir kapitonas P. Šuipys, mokymą kuravo generolas V. Nagevičius. Buvo nutarta ATM suteikti jaunuoliams tik 2 metų teorinį parengimą o praktikai atlikti išsiųsti juos į užsienio šalį, nes Lietuva savų laivų dar neturėjo. Generolo V. Nagevičiaus iniciatyva būsimieji jūrininkai vilkėjo uniforminę aprangą: besnapės kepurės su užrašu „Jūrų mokykla“ ir dvibortis juodas puspaltis su antpečiais, kuriuose išsiuvinėtas inkaras.

Pagal Lietuvos ir Suomijos susitarimą 16 būsimųjų jūrininkų buvo išsiųsti į Suomiją, G. Eriksono laivininkystės įmonę, kur, užbaigę teorinį parengimą, 3 metus stažavosi plaukiodami buriniais prekybiniais laivais. 8 iš šių jaunuolių pateko stažuotis į burlaivį „Olivebank“ kiti 8 į tuo metu užkonservuotą burlaivį „Archibald Russel“, prie kurio teko gerokai pasidaruoti, kol jis vėl tiko tolimiems reisams. Su šituo burlaiviu 7 kursantai du kartus apiplaukė aplink pasaulį, kadangi vienas iš šios aštuoniukės – A. Mėlinis žuvo plaukiant per audrą pro garsųjį savo audringa aplinka Pietų Amerikos Horno ragą. Tai buvo pirmieji lietuviai jūrininkai, apiplaukę aplink pasaulį.

Praktikos metu 2 kursantai pasiliko Naujojoje Zelandijoje, dalis jų liko dirbti Suomijoje, nes Lietuvoje jiems tinkamo darbo tuomet nebuvo. Praktiką sėkmingai baigė 10 kursantų. Ir 1928 metais, įgiję teorinę teisę dirbti laivų vadovaujančiais specialistais – kapitonais bei šturmanais, sugrįžo į Lietuvą. Visi jie siekė tolesnio profesinio tobulėjimo ir Technikos mokyklos pastangomis buvo pasiųsti į aukštojo mokslo studijas į Abo Jūrų ir navigacijos institutą Turkų mieste Suomijoje. 1930 m. sėkmingai išlaikę egzaminus, iš ten grįžo jau 10 diplomuotų jūrininkų. Kad taptų laivų kapitonais, jiems dar reikėjo stažuotis dirbant šturmanais.

Daug pastangų ir laiko reikėjo pirmiesiems Lietuvos profesionaliesiems jūrininkams norint tapti tolimojo plaukiojimo kapitonais. Iki 1935 metų dauguma jų negavo oficialių jūrų kapitonų diplomų. Įsigijus savų prekybos laivų ir Vyriausybei priėmus naują Lietuvos prekybos laivyno įstatymą, padėtis pasikeitė. AB „Lietuvos Baltijos Lloydas“ vadovai savo laivų vadovaujančius specialistus stengėsi sudaryti tik iš lietuvių jūrininkų.

*Kauno ATM jūrininkų skyrius 1925 metais.
Kairėje stovi P. Šuipys, centre – gen. V. Nagevičius, šalia jo –
mokyklos direktorius J. Gravrogas*

Tas nedidelis būrelis jaunuolių, pradėjęs savo jūreivišką kelią Kaune, Aukštesniosios Technikos mokyklos Jūrų skyriuje, vėliau tapo tarpukario Lietuvos prekybos laivyno branduoliu. Galima paminėti diplomuotą jūrininką B. Krištopaitį, kuris 1932 m. rudenį buvo paskirtas ledlaužio „Perkūnas“ šturmanu, kuriame įgijo jūrų kapitono kvalifikaciją ir vadovavo laivams „Maistas“ (1936 m.), „Marijampolė“ (1937–1938 m.) ir „Kaunas“. Analogiškai laivui „Panevėžiui“ vadovavo kapitonas F. Marcinkus, „Šiauliams“ – B. Monkevičius, „Kretingai“ – E. Sliesoraitis, „Marijampolei“ – J. Kaminskas, uosto locmanais dirbo M. Limba ir V. Babarskas. Jei ne karo šmėkla, pakibusi virš Europos, būtų ir toliau stiprėjęs Lietuvos prekybos laivynas, būtų sugrįžę namo bent kelio dešimtys kitų užsienyje jūreivystės mokslus baigusiu jaunuolių.

Tolimesniam jūrininkų rengimui 1925 metais, bendromis Lietuvos jūrininkų sąjun-

gos ir Aukštesniosios Technikos mokyklos pastangomis, buvo parengtas Jūrininkų mokyklos, kuri turėtų būti perkelta į Klaipėdą, projektas. Susisiekimo ministerijai pasiūlyta nupirkti mokomąjį burlaivį, kuriuo plaukiotų šios mokyklos mokiniai. Galutinį sprendimą turėjo priimti Ministrų kabinetas. Įvertinęs tai, kad trūksta specialistų, išmanančių jūrų mokslus, mokslo priemonių ir stokojama lėšų tokiam rimtam projektui įgyvendinti, Ministrų kabinetas nutarė jūrininkų mokyklos Lietuvoje nesteigti, o jūrininkus rengti užsienyje teikiant jiems valstybės stipendijas.

Stiprėjant ir vystantis Lietuvos pramonei didėjo specialistų poreikis, didėjo ir mokslievių skaičius. Reikėjo naujesnių, mokyklos poreikius atitinkančių patalpų. Naujasis pastatas turėjo reprezentuoti ne tik tobulėjančią Lietuvos švietimo sistemą, bet ir pagerinti studentų darbo sąlygas, kadangi dėl patalpų trūkumo senajame pastate paskaitos vykdavo dviem pamainomis. Buvo paskelbtas konkursas Aukštesniosios technikos mokyklos rūmų projektavimui ir statybai. 1936 m. žurnalas „Technika ir ūkis“ rašė: „Naujųjų mokyklos rūmų konkurse buvo išstatyta per 30 projektų. Penki jų buvo susisiekimo ministerijos įsigyti (inž. Bielinskio, Kolodno, Kudoko, Kopylovo, Peldavičiaus). Mokyklos vieta – VII forto rajonas, netoliese būsimo Kauno ligoninės. Paruošiamieji darbai, galimas daiktas, bus pradėti dar šiais, 1936 metais.“

Konkursą laimėjo ir projektą parengė Italijoje mokslus baigęs architektas, mokyklos dėstytojas dr. Stasys Kudokas. 1937 m. rugsėjo mėn. Technikos mokyklai skirtame sklype įvyko naujųjų rūmų pamatų pašventinimo iškilmės. Prisiminimus apie pamatų šventinimo iškilmes aprašė tuometinis dėstytojas A. Šarka: „...1937 m. rugsėjo mėn. 15 d. įvyko Aukštesniosios technikos mokyklos rūmų pamatų ir vietos šventinimo iškilmės. Iškilmėse dalyvavo Ministras Pirmininkas Juozas Tūbelis, Seimo pirmininkas K. Šakenis, Susisiekimo ministras J. Stanišauskis, Krašto apsaugos ministras gen. S. Dirmantas, Susisiekimo viceministras J. Jankevičius, VDU prorektorius prof. Pr. Jodelė ir šaulių vadas pulk. P. Saladžius, daug profesorių, mokyklos mokytojų, inžinierių, technikų ir kitų svečių. Rūmų pamatus ir vietą pašventino ir momentui pritaikytą kalbą pasakė Aukštesniosios technikos mokyklos kapelionas kun. Jurgis Latvėnas...“

Būsimųjų mokyklos rūmų vakarinėje pusėje buvo įmūrytas į Aukštesniosios technikos mokyklos pamatus šio turinio pašventinimo aktas: „*Wiešpaties metais tūkstantis devyni šimtai trisdešimt septintaisiais, atstatytos Lietuvos Valstybės dvidešimtaisiais, laisvąją Lietuvos Respubliką valdant Ekselencijai Respublikos Prezidentui dr. Antanui Smetonai, vyriausybei vadovaujant dr. Juozui Tūbeliui ir Susisiekimo ministru esant inž. Jokūbui Stanišauskiui, rugsėjo mėn. 15 d. laikinojoje Lietuvos sostinėje Kaune, Žaliakalnyje, žemiau pasirašiusiems asmenims dalyvaujant, iškilmingai pašventinami Aukštesniosios technikos mokyklos vieta ir pamatai didesnei Visagalio ir Mylimosios mūsų Tėvynės Lietuvos garbei. Tebūna šie rūmai Lietuvybės ir technikos ugdymo židinys.*“

Naujieji Kauno Aukštesniosios technikos mokyklos rūmai

Aukštesniosios technikos mokyklos rūmų statybos darbus vykdė laimėjusi konkursą Ilgovskių firma, statybos darbus prižiūrėjo inž. S. Kudokas ir inž. J. Kiškinas. Prie šių rūmų pastatymo daug prisidėjo ir mokyklos direktorius inž. J. Gravrogkas, kurio pastangų dėka Vyriausybė skyrė kreditus šiam techninės kultūros židiniui kurti. Naujojo technikos mokyklos pastato statyba užsitęsė, tačiau jau 1938 m. rugsėjo mėnesį iš senųjų mokyklos patalpų buvo pradėta kraustyti mokyklos inventorių į naujuosius rūmus. Rugsėjo mėnesio 23 d. naujuosiuose, erdviuose rūmuose iškilmingai buvo pradėtas mokslas.

Sužavėtas naujaisiais mokyklos rūmais, tuometinis moksleivis St. Stankevičius (1942 m. absolventas) rūmų atidarymo proga parašė šias eiles: „*O Tu, brangi ir prakilni Šventove / Būk pravira ištroškusiems šviesos / ilgai, ilgai... / Jaunuolių nesibaigianti minia, lyg / marioj vilnys, / Ateis...nueis...Ir amžiais / tenenutils tavy / Mūsų dienų aidai džiaugsmingi...*“

Naujieji rūmai, kartu su naujaisiais VDU klinikinės ligoninės statiniais ir aplinkiniais gyvenamaisiais kvartalais atspindi ketvirtojo dešimtmečio antrojoje pusėje paspartėjusią Kauno miesto šiaurinės dalies plėtrą. Ant nedidelės kalvos pastatytas ATM monumentalus statinys tuo metu formuotame Kauno miesto priemiesčio tipo mažaaukščio užstatymo rajone tapo pagrindine architektūrine dominante.

Tačiau tuometėje spaudoje buvo ir nemažai kritikos dėl parinktos statybų vietos „tolimame ir mažai techniškai kultūros paliestame priemiesčio užkampyje“, taipogi netrūko ir siūlymų, kad Technikos mokyklą reikėjo statyti Aleksote, kur kartu su naująja Aleksoto mokykla, naujaisiais VDU fizikos-chemijos ir kitais jau planuojamais VDU rūmais taip pat oro uosto stotimi ir aerodromu būtų sukurtas reprezentacinis Kauno miesto ansamblis.

Naujieji ATM rūmai – trijų aukštų su rūsiu ir pastoge. Rūsyje įrengta drabužinė bei mokyklos žemesniųjų tarnautojų ir sargų butai, katilinė, mokinių valgykla, išlaikoma šios mokyklos neturtingiems mokiniams šelpti draugijos, ir kitos antraeilės patalpos. Pirmame aukšte – mokytojų kambariai, raštinė, direktoriaus kabinetas, gydytojo kabinetas ir laukiamasis, gimnastikos salė ir dalis auditorijų. Antrame aukšte – mokinių kooperatyvai, organizacijų patalpos, iškilnių salė ir auditorijos. Trečiame aukšte – auditorijos, mažoji ir didžioji braižyklos, knygyno ir skaityklos patalpos ir visa eilė mokslo kabinetų. Pastogėse – archyvas, modelinė ir kitos antraeilės patalpos. Naujuose rūmuose mokiniai galėjo gerai tvarkytis patogiose ir erdviuose patalpose. Pamokos vyko tik dienos metu – iš ryto (anksčiau, senuose rūmuose vyko iš ryto ir po pietų). Rūmuose veikė gimnastikos bei mankštos salės su dušu, kur mokiniai po ilgų ir varginančių techniško mokslo dalykų galėjo pailsėti, užsiimdami sportu. Mokyklos kieme – sporto aikštelės, o žiemos metu būdavo įrengiamos čiuožyklos.

Mokiniai, be teoretinių mokslo žinių, dar atlikdavo praktiką dirbtuvėse, įvairiose laboratorijose, mokslo kabinetuose, o vasaros atostogų metu dar ir vasaros apmokomą praktiką Kelių statybos direkcijoje, Mašinų direkcijoje, Pašto valdyboje, Kelių bei Uosto valdybose. Visuose mokyklos skyriuose mokėsi tik berniukai, išskyrus geležinkelio ejos skyrių, kur buvo priimamos ir mergaitės (tiksliai į pirmąją laidą). Moksleiviai technikai, užbaigę mokyklos visą kursą, gaudavo susisiekimo techniko, architektūros techniko, geležinkelio mechaniko, pramonės mechaniko, telesusisiekimo techniko, elektros energijos paskirstymo techniko ir geležinkelių ejos techniko teises bei vardą. Baigę mokslus technikai paprastai gaudavo darbą pagal savo specialybę įvairiose Susisiekimo ministerijos žinybose.

Pirmasis ATM direktorius J. Gravrogkas straipsnyje, publikuotame 1939 m. ATM leidinyje „Technikumas“, aprašė pagrindinius technikų rengimo siekius: „*Technikas dirbdamas kasdieninį savo profesijos darbą, nesėdi biure, bet betarptai susiduria su fizinio darbo žmonėmis, kuriems jis gali daryti tos ar kitos įtakos. Jei technikas gerai nusimano savo profesijoje ir yra kultūriškai išsiugdęs, jis bus autoritetas bendradarbiams. Tokio tikslo ir privalome siekti...*“

Pradžioje ATM buvo rengiami bendrojo profilio elektrotechnikos specialistai, o nuo 1940 metų ši specialybė galutinai buvo padalinta į dvi elektrotechnikos kryptis: elektros

energijos paskirstymo (elektros stiprių srovių) ir elektrinių ryšių (elektros silpnų srovių). Pokario metais elektroenergetikos specialybė, vystantis elektros energetiniam ūkiui, tapo elektros tinklų ir sistemų specialybe.

Daugelis mokyklos absolventų vėliau studijavo aukštesiose mokyklose, įgijo diplomuotų inžinierių diplomus, apsigynė mokslines disertacijas, dirbo atsakingose pareigose Lietuvos energetinės sistemos bei pramonės įmonėse, mokslinėse, mokymo ir projektavimo organizacijose.

Aukštesniosios technikos mokyklos absolventai, pagal tarpukaryje galiojusius Lietuvos įstatymus turėjo tokias teises:

1) inžinieriaus vadovaujami ir pagal inžinieriaus pasirašytą projektą vykdyti statybos mechaninių įrengimų montavimo ir jų konstrukcijų darbus;

2) projektuoti neviešuosius trobesius iki 2 aukštų, tokius projektus pasirašyti ir juos vykdyti;

3) projektuoti sijos sistemos tiltus, ne ilgesnius kaip 20 m, išskyrus tiltus geležinkeluose, tokius projektus pasirašyti ir juos vykdyti;

4) projektuoti hidrotechninius įrengimus upėse, kur baseino plotas ne didesnis kaip 1200 kv. km ir užtvankos ne didesnės kaip trys metrai, tokius projektus pasirašyti ir juos vykdyti;

5) savarankiškai vykdyti matavimo darbus ir sustatinėti planus, išskyrus trianuliaciją ir miestų matavimus;

6) projektuoti žemės ūkio melioracijos darbus, tokius projektus pasirašyti ir juos vykdyti;

7) projektuoti mechaninius ir dirbtuvių įrengimus, kurių galingumas ne didesnis, kaip 100 AJ, tokius projektus pasirašyti ir juos vykdyti;

8) projektuoti žemos įtampos elektrotechnikos įrenginius, kurių galingumas ne didesnis kaip 75 kW, tokius projektus pasirašyti ir juos vykdyti;

9) vadovauti tokių pastatų ir technikinių įmonių eksploatacijai, kur viešojo saugumo ir kiti įstatymai nereikalauja inžinieriaus priežiūros;

10) eiti žemesniosiose technikos ir amatų mokyklose technikos disciplinų mokytojų pareigas.

Tarpukario Lietuvoje šalia Lietuvos inžinierių draugijos egzistavo ir Lietuvos technikų draugija, kurios pagrindą sudarė baigusieji Kauno Aukštesniąją technikos mokyklą. Šios draugijos administracija bazavosi senajame ATM pastate.

„Lietuvos Technikų draugijos nariams,

Draugijos narius visais reikalais prašome kreiptis šiuo adresu: Kaunas, Mickevičiaus g-vė Nr. 1. Ten telpa draugijos būstas ir knygynas, kuris veikia penktadieniais“, 1939 m. rašė „Technika ir ūkis“.

Šiame žurnale taipogi pateikta informacija, kad 1938 metų gegužės mėn. Kaune įvyko gausus Lietuvos technikų draugijos narių suvažiavimas, kuriame dalyvavo ir suvažiavimą sveikino Lietuvos inžinierių ir architektų draugijos, Krašto statybos komiteto ir korporacijos „Plienai“ atstovai. Nuoširdūs sveikinimai gauti iš Aukštesniosios technikos mokyklos direktoriaus inžinieriaus J. Gravrogko. Suvažiavime buvo gyvai svarstyti įvairūs technikos ir profesiniai klausimai. Taip pat nutarta glaudžiau bendradarbiauti su Lietuvos inžinierių ir architektų draugija ir prisidėti straipsniais prie žurnalo „Technika ir ūkis“. Nuo 1940 metų Lietuvos technikų draugija tapo „Baigusių aukštesnį technikos mokslą draugija“.

1940 m. gegužės mėnesį Kaune vykusio Baigusiųjų aukštesnįjį technikos mokslą draugijos metiniame visuotiniame suvažiavime buvo iškeltas Kauno Aukštesniosios technikos mokyklos absolventams suteikiamo vardo klausimas. Buvo teigiama, kad baigusiems Kauno ATM suteikiamas techniko vardas visiškai netinka šios mokyklos lygiui ir išsilavinimo laipsniui apibūdinti ir nėra suderintas su Vakarų Europos tokio pat laipsnio mokyklų teikiamu vardu. Vakarų Europoje baigusiems mokyklas, tolygias Kauno Aukštesniajai technikos mokyklai, suteikiamas inžinieriaus vardas, o baigusiems aukštąsias technikos mokyklas (universitetus), suteikiamas diplomuoto inžinieriaus vardas. Lietuvos studentai, baigusieji aukštesnįjį technikos mokslą užsienyje, irgi gaudavo inžinieriaus vardą ir tuo vardu buvo Lietuvoje vadinami. ATM absolventams suteikiamas vardas yra nesuvienodintas su vardu tų pat mokslų Vakarų Europoje, dėl to dažnai nesigaudavo normalaus bendradarbiavimo su analogiškais užsienio specialistais ir kildavo įvairių nesusipratimų. Taipogi taip buvo kompromituojamas prieš užsienio šalis Lietuvos aukštesniojo technikos mokslo lygis.

Todėl šis suvažiavimas nutarė įteikti Vyriausybei motyvuotą memorandumą, kuriame būtų teigiama, kad baigusiems aukštąjį technikos mokslą turi būti suteikiamas diplomuoto inžinieriaus vardas, o Kauno ATM baigusiems turi būti suteikiamas inžinieriaus vardas. Suvažiavimas taipogi kreipėsi į Lietuvos Vyriausybę su prašymu įsteigti Technikos Rūmus, kurie spręstų technikos problemas, nustatinėtų technikines normas, standartizuotų technikos gaminius ir jungtų įvairių technikos sričių specialistus, bei išleistų amatų, verslo ir statybos įstatymus, kurie apsaugotų amatų verslo teises, atitiktų esamas Lietuvos sąlygas ir tiksliau tvarkytų krašto statybą ir urbanistiką.

Tačiau po mėnesio, 1940 metų birželio mėnesį Sovietų Sąjunga okupavo Lietuvą. Visos draugijos ir organizacijos, išskyrus komunistines, tapo uždarytos ir likviduotos. Uždaryti visi lietuviški spaudos organai, taipogi net ir techniški. Viskas kas iki to buvo suplanuota ir projektuota žlugo. Pasikeitus valstybinei santvarkai, naujos sovietinės vyriausybės nutarimu ATM buvo padidintas moksleivių skaičius, nauji moksleiviai priimami ir visai be stojamųjų egzaminų, ypač sureikšmintą komjaunimo organizacijos ir VKP(b)

partijos įtaka mokyklos vidaus gyvenime. Direktorius profesorius J. Gravrogkas perėjo dirbti į Vytauto Didžiojo universitetą. ATM direktoriumi paskirtas iš Lietuvos kariuomenės atleistas geodezijos ir topografijos specialistas pulkininkas Antanas Krikščiūnas, kuriam teko sunkus 2-ųjų okupacijų pasikeitimo laikotarpis, stipriai sukrėtęs dėstytojų kolektyvą ir mokyklos veiklą, pakirtęs paties direktoriaus sveikatą.

1941 m. rudenį ATM rūmuose vokiečių okupacinei administracijai įkūrus karo ligoninę, Aukštesnioji technikos mokykla buvo evakuota į senąsias patalpas Mickevičiaus gatvėje. Mokymo priemonių bei įrengimų perkraustymas padarė didelių praradimų mokyklai, sutrikdė mokymo procesą. 1942 metais, mirus mokyklos direktoriui A. Krikščiūnui, šios pareigos pavestos jo pavaduotojui, buvusiam Lietuvos aviacijos pulkininkui inžinieriui Antanui Gaveliui, kurį absolventai bei buvę bendradarbiai prisimena kaip nepaprastai darbštų ir rūpestingą mokyklos vadovą. A. Gaveliui teko vadovauti mokyklai tokiu laikotarpiu, kai reikėjo patiems pasirūpinti bei pasigaminti ir kuro mokyklai, ir maisto mokyklos valgyklai.

Vyresnieji moksleiviai dažnai būdavo sulaikomi okupacinės valdžios patrulių, mobilizuojami ir siunčiami į privalomų darbų stovyklas karo reikalams. Direktorius A. Gavelis visais oficialiai galimais būdais stengėsi išlaikyti moksleivius, kad jie galėtų pabaigti mokslą ir, kaip rašė savo prisiminimuose apie 1944 m. laikotarpį absolventas Kęstutis Bacevičius, „...*nenuilstančio direktoriaus A. Gavelio rūpesčiu bent minimalus mokinių skaičius mokykloje buvo išsaugotas ir net oficialiai uždarytos mokyklos sąlygomis mokymas vyko.*“ Dėstytojai, nors gaudami labai menką atlyginimą, pasišventusiai dirbo ir išleido gerai parengtus specialistus.

Karui baigiantis, vykstant frontų kaitai ir sugrįžus sovietinei valdžiai, nemažą dalį vyresniųjų kursų moksleivių palietė mobilizacijos: vieni išėjo į frontą, kiti – į rezistencinius būrius. 1942–1946 m. laidos akivaizdžiai tapo mažos. Dėstytojai taip pat neišvengė persekiojimo, tremčių, arešto, atleidimų ir emigracijos. Per 1941 m. fronto pasikeitimus Kauno sukilime dalyvavę į mokyklą, kaip ir į gyvenimą, nesugrįžo dėstytojas J. Milvydas, moksleivis V. Sinkevičius. 1941 m. į Sibirą ištremtas vokiečių kalbos dėstytojas A. Česevičius, kalėjimų kančias perėjo fizikos dėstytojas, buvęs Lietuvos Švietimo ministras K. Šakenis, iš įkalinimo vietų taip ir negrįžo įmonių vadybos specialistas V. Graičiūnas, net 7 metus kalėjo Lietuvos istoriją (TSRS istorijai skirtose pamokose) dėščius S. Akundavičiūtė. 1944 m. į rezistencinę veiklą įsitraukė moksleiviai: Petras Bartkus, Kazimieras Pyplys, Vytautas Stašaitis, Nina Nausėdaitė, Zigmas Stanelka. Jie nusipelnė pagarbos savo pasiaukojimu ir didele meile Tėvynei.

Mokyklos absolventai su didele pagarba prisimena buvusius mokyklos dėstytojus, kurių dalis dėstė ir Kauno Vytauto Didžiajame universitete, tai V. Petraitis, Vl. Jako-

vickas, B. Garšva, J. Zdanys, J. Kaunas, L. Rašauskienė, M. Staškevičius, Spiridavičius, F. Karazija, Rostkauskas, N. Milenskis, V. Graičiūnas.

Visoje Lietuvoje prisimenami ir gerbiami mokyklos absolventai kaip: Romualdas Trečiokas (1938 m.), ilgametis Energijos realizavimo įmonės vyriausiasis inžinierius; Mečislovas Bortkevičius (1938 m.), ilgametis KPI ir Kauno politechnikumo dėstytojas, respublikinės premijos laureatas; Eugenijus Sipavičius (1938 m.), ilgametis Kauno politechnikumo dėstytojas, Kauno elektros tinklų vyriausiasis inžinierius ir direktoriaus pavaduotojas; Juozas Puodžiūnas (1939 m.), Panevėžio elektros tinklų vyriausiasis inžinierius; Teodoras Bitinas (1939 m.), Energetinių statybų vadovas; Romanas Chomskis (1941 m.), ilgametis KPI prorektorius; Serafinas Andrieušis (1943 m.), Alytaus elektros tinklų vyriausiasis inžinierius, Kauno elektros tinklų GTS viršininkas; Kostas Riekumas (1944 m.), Klaipėdos elektros tinklų vyriausiasis inžinierius; Juozas Rymeikis (1944 m.), Kauno termofikacinės elektrinės ilgametis vyriausiasis inžinierius; taipogi Justinas Nekrašas ir Algirdas Stumbras, ilgus metus vadovavę Lietuvos energetinei sistemai, ir daugelis kitų.

Priedas. Kauno Aukštesniosios technikos mokyklos Elektrotechnikos specialybės (1929–1939 m.) ir Elektroenergetikos specialybės (1940–1944 m.) absolventai

1929 m.

1. Abukauskas Petras, 2. Bertulis Viktoras, 3. Grigas Domas, 4. Seliokas Vincas, 5. Stankevičius Vladas, 6. Valodka Stasys.

1930 m.

1. Dundulis Jonas, 2. Einoris Balys, 3. Kaunas Vitalius, 4. Mackevičius Tadas, 5. Makauskas Jonas, 6. Misiūnas Zenonas, 7. Taleikis Viktoras, 8. Vaitiekūnas Zenonas, 9. Veikšna Kąjetonas, 10. Vilemas Vincas.

1931 m.

1. Gasiliūnas Ignas, 2. Gasperavičius Pranas, 3. Juška Albinas, 4. Kiaunė Vladas, 5. Kuolas Pranas, 6. Lamauskas Andrius, 7. Legas Jonas, 8. Lukošius Pranas, 9. Melfeldas Stasys, 10. Paulėnas Julius, 11. Petrulis Kęstutis, 12. Sitnikas Viktoras, 13. Skvarčinskis Jonas, 14. Strigūnas Aleksas, 15. Šatraitis Albinas, 16. Urlikas Kazys, 17. Valikėnas Jonas, 18. Vieta Juozas, 19. Vilimavičius Adolfas, 20. Vilniškis Kazys.

1932 m.

1. Breneizeris Evaldas, 2. Długoberskis Vladas, 3. Juodakis Stepas, 4. Morkūnas Aleksandras, 5. Paškevičius Justas, 6. Puidokas Alfonsas, 7. Šteinbacheris Artūras, 8. Vitas Jonas, 9. Vitkūnas Justas, 10. Zyzas Vytautas.

1933 m.

1. Butkevičius Vladas, 2. Chmieliauskas Algirdas, 3. Neimanas Liudvikas, 4. Oškiniš Bronius, 5. Plukas Vladas, 6. Raščius Juozas, 7. Sadauskas Tadas.

1934 m.

1. Abromavičius Petras, 2. Arštikaitis Antanas, 3. Gaina Jonas, 4. Grižas Stanislovas, 5. Lungys Benediktas, 6. Pabiržis Alfonsas, 7. Petrauskas Julius, 8. Stravinskas Petras, 9. Špėderis Valdemaras.

1935 m.

1. Abramavičius Mečys, 2. Bartininkaitis Vladas, 3. Brilingeris Adolfas, 4. Čelkys Jokūbas, 5. Černiukas Viktoras, 6. Černiauskas Juozas, 7. Herbstas Maksimilijonas, 8. Juška Jokimas, 9. Petrauskas Henrikas, 10. Ruibys Kazys, 11. Sinkevičius Eduardas, 12. Virkutis Pranas.

1936 m.

1. Augas Ignas, 2. Davidavičius Eduardas, 3. Dikšas Vincas, 4. Genevičius Juozas, 5. Jakelaitis Kazys, 6. Janavičius Aleksas, 7. Jonaitis Alfonsas, 8. Meškauskas Leonas, 9. Radzevičius Valerijonas, 10. Truncė Kazys.

1937 m.

1. Blinstrubas Henrikas, 2. Eidukynas Stasys, 3. Jackevičius Benediktas, 4. Jakubanečas Levas, 5. Kavaliukas Adomas, 6. Paškevičius Antanas, 7. Petraitis Petras, 8. Snarskis Bronius, 9. Synušas Adomas.

1938 m.

1. Bekarevičius Nikalojus, 2. Bimbiniš Alfonsas, 3. Biošėvas Valėjus, 4. Bortkevičius Mečislovas, 5. Deksnys Juozas, 6. Deveikis Juozas, 7. Jankauskas Leonardas, 8. Kiršlys Povilas, 9. Leipus Leonas, 10. Ruibys Petras, 11. Sakalas Juozas, 12. Sipavičius Eugenijus, 13. Stankevičius Marijonas, 14. Stulgaitis Vladas, 15. Trečiokas Romualdas.

1939 m.

1. Baranauskas Kazys, 2. Bitinas Teodoras, 3. Čelka Adomas, 4. Grinas Seikas, 5. Gylys Vladas, 6. Liutcau Mykolas, 7. Mečkauskas Tadas, 8. Melešis Stasys, 9. Miliūnas Vytautas, 10. Petrauskas Juozas, 11. Petrauskas Zigmąs, 12. Puodžiūnas Juozas, 13. Saurazas Zigmąs, 14. Valiūnas-Valavičius Jonas Kęstutis, 15. Žvirėla Romualdas.

1940 m.

1. Bederis Leizeris, 2. Keliuotis Povilas, 3. Mastautas Česlovas, 4. Meškauskas Viktoras, 5. Moisiejevas Leonas, 6. Rožėnas Šolomas, 7. Staknys Eduardas, 8. Statkus Algirdas, 9. Šternbergas Henrkas, 10. Zavackas Juozas.

1941 m.

1. Amolevičius Česlovas, 2. Chomskis Romanas, 3. Dabkus Kazys, 4. Duoba Juozas Kęstutis, 5. Kemėšis Laurynas, 6. Ketvirtis Antanas, 7. Kuizinas Stasys, 8. Martinka Napoleonas, 9. Paulauskas Mečys, 10. Putčė Adolfas, 11. Sapijauskas Pranas, 12. Steikūnas Juozas, 13. Vildė Otonas, 14. Žitkevičius Eduardas.

1942 m.

1. Ališauskas Vincas, 2. Biošėvas Arkadijus, 3. Biržietis Povilas, 4. Butvilas Viktoras, 5. Grybauskas Stasys, 6. Jarušauskas Petras, 7. Jasinskas Jonas, 8. Jasiūnas Edmundas, 9. Jodinskas Adomas, 10. Makauskas Mečys, 11. Mykolaitis Liudas, 12. Ostasevičius Kazys, 13. Panikas Juozas, 14. Slavinskas Antanas, 15. Šimaitis Viktoras.

1943 m.

1. Andriušis Serafinas, 2. Fedaravičius Viktoras, 3. Ilgūnas Mykolas, 4. Motiejūnas Sigurdas, 5. Šarakauskas Marijonas.

1944 m.

1. Česnakavičius Vytautas, 2. Meškauskas Mykolas, 3. Rymeikis Juozas, 4. Noskovas Vladas, 5. Riekumas Kostas, 6. Miliūnas Kęstutis, 7. Makauskas Viktoras.

Kauno Aukštesniosios technikos mokyklos (Kauno Politechnikumo) aprašymą koregavo ir papildė B. Gakienė, elektrotechninių specialybių absolventų sąrašus parengė I. Kriščiukaitienė ir D. Kriščiukaitis (1945 m. absolventas), Kauno Technikos kolegijos muziejaus darbuotojai.

LIETUVOS INŽINIERIŲ IR ARCHITEKTŲ DRAUGIJA (SAJUNGA)

Lietuvos mokslinės-techninės pakraipos draugijų ištakos prasideda XX amžiaus pradžioje. Iki Pirmojo pasaulinio karo, kuomet Lietuva buvo okupuota carinės Rusijos, inžinieriai Lietuvos teritorijoje (pagal dabartinę sampratą) nebuvo rengiami. Iki Pirmojo pasaulinio karo Vilniuje veikė carinės valdžios įkurta rusiško profilio Aukštesnioji technikos mokykla. Pirmoji techninės pakraipos draugija, įkurta 1898 metais Vilniuje, vadinosi Rusijos technikų draugijos Vilniaus skyrius. Beveik visi šios draugijos nariai buvo kitataučiai, daugumoje rusai, nors kai kurie iš jų ir buvo lietuviškos kilmės. Lietuviams, carinėje Rusijoje baigusiems technišką mokslą, nebuvo leidžiama dirbti savo Tėvynėje – Vilniaus ir Kauno gubernijose. Dalis jų dirbo Rusijoje, dalis Lenkijoje – dirbtinai Rusijos sukurtos Varšuvos kunigaikštystės Suvalkų gubernijoje – vis arčiau savo Tėvynės.

Kada Rusijos imperijoje buvo panaikintas lietuviško rašto ir kalbos draudimas, Lietuvoje pradėjo kurtis įvairios tautiškos draugijos. Daktaro Jono Basanavičiaus ir jo bendraminčių iniciatyva 1907 metais Vilniuje buvo įkurta pirmoji lietuviška mokslinė draugija. Šios Draugijos pirmininku buvo išrinktas J. Basanavičius, šias pareigas ėjęs iki savo mirties 1927 m. Lietuvių mokslo draugija daugumoje vykdė lietuvių tautinės kultūros ugdymo darbą. Ji atliko lietuvių kalbos ir jos tarmių bei istorinius tyrimus, kaupė biblioteką, archyvą ir muziejinius eksponatus. Taip pat leido lietuviškus mokyklinius vadovėlius. Draugiją tikėtai iš dalies domino ir mokslinė-techninė tematika. 1938 m. lenkų valdžia, praradus viltį atkurti Didžiąją Lenkiją, šią draugiją uždarė. Tačiau 1939 m. Lietuvai atgavus Vilnių draugija vėl atkūrė savo veiklą.

1918 metais, dar nepasibaigus Pirmajam pasauliniam karui ir vokiečių okupacijai, Vilniuje buvo įkurta ir jau funkcionavo atkurtos nepriklausomos Lietuvos atstovybė – Valstybės Taryba, kurią sąlyginai toleravo okupacinė vokiečių valdžia. Šiai Valstybės Tarybai ir buvo paduotas pareiškimas, pasirašytas dvylikos Lietuvos inžinierių, kuriuo buvo prašoma leisti įsteigti techniškai pakraipos Lietuvos technikų draugiją. Prašymas buvo patenkintas ir draugija tapo įkurta, subūrusi tiek Lietuvoje tuomet gyvenusius, tiek ir grįžtančius į Lietuvą inžinierius – karo emigrantus. Draugijai tik pradėjus savo veiklą, Vilnių užgrobia lenkai ir tolimesnę savo veiklą draugija vykdo laikinojoje Lietuvos sostinėje – Kaune.

Kauno mieste draugija subūrė eilę to meto aktyvių Lietuvos mokslo ir technikos darbuotojų. Tam, kad aptarti aktualius Lietuvai techniškus klausimus, plėsti savo veiklą ir ją pristatyti Lietuvos visuomenei, buvo reikalingas viešas renginys. Draugija, praėjus šešiams metams nuo jos įsteigimo ir jau sustiprėjusi, nusprendė 1924 metų pabaigoje surengti Kaune viešą konferenciją. Lietuvos universiteto leidžiamas žurnalas „Technika“ (1925 m., Nr. 2) pateikia išsamią informaciją apie 1924 metų lapkričio 2–5 d. Kaune surengtą pirmąją (steigiamąją) Lietuvos inžinierių ir architektų sąjungos konferenciją, kurioje dalyvavo apie 150 dalyvių. Garbės svečių tarpe buvo: Seimo pirmininkas Justinas Staugaitis, Ministras pirmininkas prof. Antanas Tumėnas, Krašto apsaugos ministras pulk. Teodoras Daukantas, Susisiekimo ministras inž. Balys Sličys, Universiteto rektorius prof. Pranciškus Petras Būčys ir kiti. Konferenciją atidarė Lietuvos technikų draugijos pirmininkas prof. Pranas Jodelė. Konferencijos garbės pirmininku buvo išrinktas inž. Petras Vileišis, pirmininku inž. T. Naruševičius, vicepirmininkais inž. J. Šimoliūnas ir inž. S. Kairys, Sekretoriais inžinieriai J. Čiurlys, V. Verbickis ir V. Taujenis.

Konferencijoje buvo pristatyti 27 pranešimai ir referatai, iš kurių pažymėtini: prof. V. Čepinskio pranešimai „William Thomson – didžiausias 19 šimtmečio fizikas“ ir „Atomas – elektrinė materijos teorija“, prof. M. Songaila – „Inžinierių ir architektų organizacija“, inž. S. Kolupaila – „Vandens jėgos panaudojimas Švedijoje ir Lietuvoje“,

inž. K. Gaigalis – „Radijo stočių vystymas Lietuvoje“ ir inž. J. Gravrogkas – „Lietuvos technikos ir amatų mokyklos“.

Po pranešimų vyko diskusijos, kuriose aktyviai dalyvavo daugelis konferencijos dalyvių. Diskusijų rezultate konferencija aptarė daug svarbių klausimų ir priėmė eilę rezoliucijų paliestais klausimais, kurių tarpe pažymėtinos: „Konferencija, įvertindama didelę radijo stočių reikšmę krašto kultūrai kelti, kreipia Vyriausybės dėmesį į būtinybę papildyti esamos Kauno radijo stoties įrengimą prietaisais, kurių pagalba galima būtų perduoti ne tik telegramas, bet ir žinias, koncertus ir pranešimus, kuriuos įsirengus radijo aparatus, galėtų girdėti Lietuvos visuomenė, ypač atitolęs nuo kultūros centrų Lietuvos kaimas, ir kita rezoliucija: Konferencija, išklausiusi pranešimą apie amatų ir technikos mokyklas, reiškia pageidavimą, kad Lietuvos pradžios ir vidurinės bendrojo lavinimo mokyklose būtų įvestos privalomos amatų pamokos, kas ne tik ruošytų dirvą būsimosioms amatų mokykloms, bet keltų tautos darbingumą ir tuo pačiu didintų mūsų pramonės galimybes.“ Konferencijai pasibaigus, jos dalyviams, inž. P. Stanaičiui vadovaujant, buvo surengta kelios ekskursijos pristatant konferencijos dalyviams įdomesnes Kauno pramonės įmones ir statybas.

Konferencijos metu buvo pristatyti, aptarti ir patvirtinti steigiamos Lietuvos inžinierių ir architektų sąjungos įstatai ir organizaciniam komitetui pavesta tokią sąjungą organizuoti. Pagrindiniai šios sąjungos tikslai buvo nurodyti tokie:

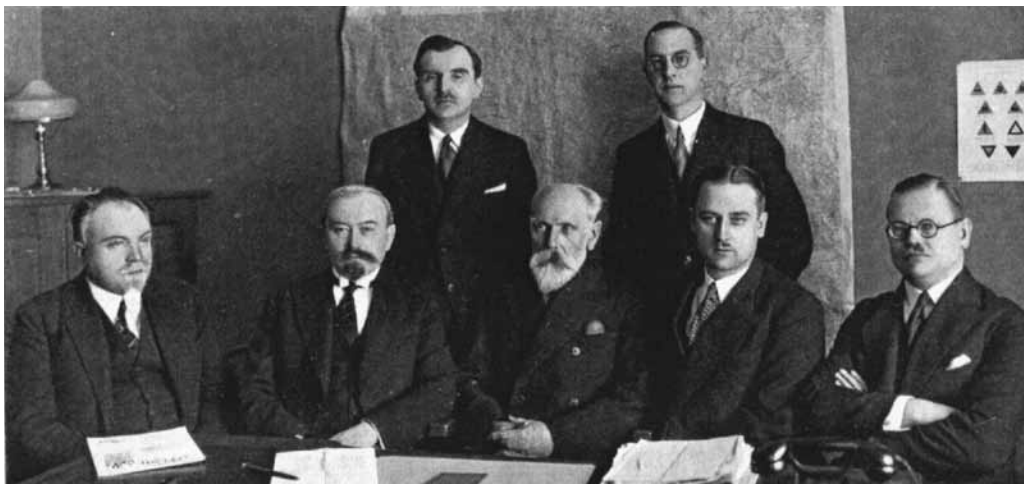
„1. Kelti aikštėn ir ginti savo profesinius interesus, gerinti savo narių darbo sąlygas ir teisinę padėtį, o taip pat kelti jų intelektualinę išsilavinimą ir laikytis profesinės etikos.

2. Prisidėti prie mūsų krašto atstatymo darbo, vystyti krašto kultūrą technikos srity, tirti ir ruošti vykdymui tuos techninio – kultūrinio pobūdžio klausimus, kuriuos Lietuvos besivystąs gyvenimas iškelia.“

Lietuvos inžinierių ir architektų sąjungos įstatus 1925 m. vasario mėn. įregistravo Kauno miesto ir apskrities viršininkas, registruojant įstatus kartu nurodytas ir sąjungos būstas: Kaunas, Prezidento gatvė Nr. 3. Taipogi nurodoma Sąjungos valdybos sudėtis: pirmininkas – inžinierius J. Šliogeris, vicepirmininkas – inžinierius J. Šimoliūnas, sekretorius – inžinierius J. Čiurlys.

Laikui bėgant Lietuvos inžinierių sąjunga vystėsi, tobulėjo ir keletą kartų buvo perregistruojama. Keitėsi tiek pavadinimas, tiek ir jos įstatai, pritaikant juos kintantiems atkurtos nepriklausomos Lietuvos gyvenimo poreikiams. Nuo 1925 m. iki 1931 m. ji vadinosi Lietuvos inžinierių ir architektų sąjunga ir nuo 1931 m. iki 1936 m., laikinai atsiskyrus architektams, Lietuvos inžinierių sąjunga. Jos valdybos pirmininkai įvairiais laikotarpiais buvo: profesorius Pranas Jodelė, inžinierius Silvestras Grinkevičius, profesorius Konstantinas Šakenis, profesorius Vytautas Mošinskis ir inžinierius Jurgis Vidmantas.

Lietuvos inžinierių sąjungos valdyba.

Iš kairės: sėdi – prof. V. Mošinskis, inž. J. Čiurlys (vicepirmininkas), prof. inž. Pr. Jodelė (sąjungos pirmininkas), inž. A. Novickis (valdybos sekretorius), inž. J. Jankevičius.

Stovi – inž. V. Taujenis, inž. B. Garšva

Kadangi sąjunga dar neturėjo savo spaudos organo, ji kurį laiką naudojo Lietuvos universiteto leidžiamu žurnalu „Technika“. Sustiprėjusi Sąjunga nuo 1929 metų jau pradėjo leisti ir savo iliustruotą žurnalą „Technika ir ūkis“. Pirmojo numerio įvadiniam (redakciniame) straipsnyje rašoma: „*Dabartiniame tautiniame ūkyje technika (plačiausia to žodžio prasme) yra vienintelis pamatas, kuriuo remiasi medžiaginė tautos gerovė. Nėra tokios šakos tautiniame ūkyje, kuri galėtų sėkmingai žengti pirmyn, vartojant pasenusius atsilikusius techninius metodus. Susipažinti su naujais techniniais metodais ir jų pritaikymu ūkyje reikia kiekvienam piliečiui, kuris sąmoningai domisi medžiagine ir nuo jos pareinančia moraline pažanga. Todėl šio, pradedamo leisti, žurnalo tikslas bus diskutuoti apie įvairias technines Lietuvos ūkio problemas ir analizuoti galimas jų sprendimo sąlygas, supažindinti visuomenę su analogiškais svetimų šalių pramonės ir ūkio klausimais, kaupti kolektyvinį patyrimą technikos srityje, pristatant Lietuvoje atliktų techninių darbų aprašymą. Taipogi populiarinti techninius klausimus visuomenėje, surišant techniką su jos pritaikymu Lietuvos ūkyje.*“

1936 metų pirmasis žurnalo „Technika ir ūkis“ numeris pateikė informaciją, kad 1936 metų kovo mėnesį įvykęs nepaprastasis Lietuvos inžinierių sąjungos suvažiavimas, vertindamas besikeičiančias tiek Lietuvos, tiek ir Europos gyvenimo sąlygas, nutarė Lietuvos inžinierių sąjungą dar kartą perregistruoti (likviduoti), o jos visą turtą perduoti naujai įsteigta, labiau moderniškai Lietuvos inžinierių draugijai. Visi Lietuvos inžinie-

rių sąjungos nariai automatiškai bus perregistruojami Lietuvos inžinierių draugijos nariais. Draugijos perregistravimo iniciatyvinės grupės nariai parengė naujos Lietuvos inžinierių draugijos (LID) įstatus, kurie Vidaus reikalų ministro 1936 m. vasario 22 d. buvo įregistruoti ir naujai įsteigta draugija įrašyta į Rejestrą.

1936 m. LID turėjo jau apie 300 narių, 6 draugijos sekcijas (architektų, chemikų technologų, elektrotechnikų, geodezininkų, mechanikų ir statybininkų). Draugija taipogi turėjo savo skyrius Šiauliuose ir Klaipėdoje. Draugija nagrinėjo statybos, transporto, elektrifikavimo, durpynų naudojimo ir kitas technikos ir ekonomines problemas, svarstė standartų normas, darbo saugos problemas, teikė rekomendacijas atitinkamoms įstai-goms, rūpinosi inžinierių ir technikų rengimu.

Rengiantis LID perregistravimui ir nepaprastam suvažiavimui dėl sąjungos perregistravimo, buvo vedamos derybos ir su Architektų sąjunga dėl bendros inžinierių ir

Lietuvos inžinierių draugijos steigimo iniciatyvinės grupės nariai.

Iš kairės: sėdi – susisieikimo ministras inž. J. Stanišauskis, valstybės kontrolierius inž. K. Šakenis, Lietuvos inžinierių sąjungos pirmininkas profesorius inž. Pr. Jodelė, krašto apsaugos ministras pulkininkas profesorius inž. St. Dirmantas, susisieikimo ministerijos generalinis sekretorius docentas inž. J. Jankevičius. Stovi – inžinierius V. Račkauskas, „Technika ir ūkis“ redaktorius inž. J. Vidmantas, docentas J. Čiurlys, LIS valdybos narys inž. J. Jasiukaitis,

LIS valdybos narys inž. K. Kriščiukaitis, LIS sekretorius, vyr. statybos inspektorius inž. A. Novickis, LIS išdininkas inž. A. Bistrickas

architektų draugijos steigimo. Bet gautas Architektų sąjungos atsakymas buvo „ryškiai negatyvus“, kaip tai matosi iš pateikiamų kelių reikalavimų šiame jų atsakyme:

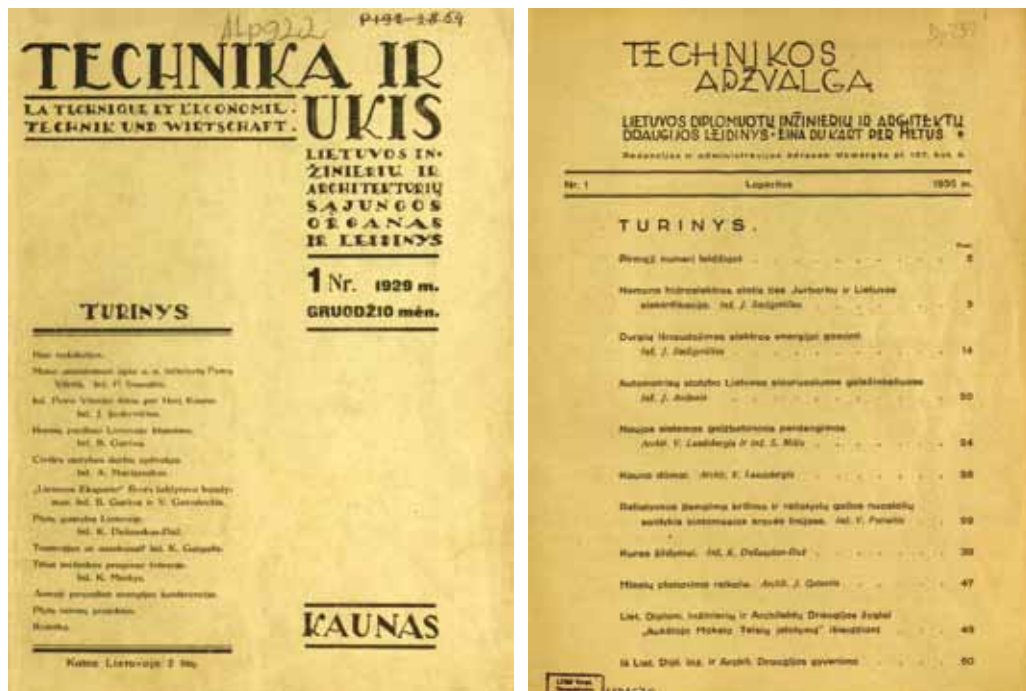
„1) Lietuvos V. D. Universiteto technikos fakultetas pripažįsta tų Draugijos narių diplomus, kuriuos iki šiol atsisakė pripažinti,

2) Technikos fakultetas panaikina savo nutarimą dėl užsienyje baigusiuju inžinierių praktikos teisių įsigijimo po aukštojo mokslo teisių įstatymo paskelbimo dienos (1932 m.) ir taiko lengvatas numatytas tame įstatyme,

3) Atsisakius Technikos fakultetui išpildyti pirmus du punktu, profesoriai inžinieriai nedalyvauja naujoje steigiamoje organizacijoje.“

Architektų sąjunga net atsisakė toliau bendradarbiauti ir leidžiant žurnalą „Technika ir ūkis“. 1936 metų antras žurnalo numeris jau išėjo kaip „Lietuvos Inžinierių draugijos organas ir leidinys“. Architektų sąjunga savarankiškai pradėjo leisti savo žurnalą „Technikos apžvalga“ (redaktorius inž. V. Petraitis). Buvo išleistas tik vienintelis šio žurnalo numeris, kuris buvo prastokos išvaizdos ir abejotinos kokybės (žr. palyginamas foto).

Šio architektų sąjungos žurnalo vedamajame straipsnyje buvo rašoma: „Pažiūrų skirtumas į techniškai ūkiškas problemas bei technikos mokslo organizaciją ir buvo tie motyvai

Žurnalų „Technika ir ūkis“ ir „Technikos apžvalga“ tituliniai puslapiai

atsirasti Lietuvos diplomuotų Inžinierių ir architektų draugijai greta jau esamos inžinierių organizacijos – Lietuvos inžinierių sąjungos. Tas pažiūrų skirtumas į techniškai ūkiškas problemas turėjo jau progos pasireikšti viešai spaudoje vienokioje ar kitokioje formoje. Prisilaikydama į savo įstatus įrašytų dėsnių – tirti Lietuvos pramonės ugdymo galimybes, sekti technikos pažangą, bei technišku mokymu Lietuvoje, draugija gvildens šias problemas ir savo leidžiamame žurnale. Draugija nėra vien jaunųjų inžinierių ir architektų draugija. Jos tarpe galima rasti įvairias Vakarų Europos bei Rusijos mokyklas išėjusios senosios, vidutinės bei pačios jauniausios kartos žmonių.“

Šių leidinių ryškų skirtumą suprato tiek Lietuvos inžinierių, tiek ir Lietuvos architektų sąjunga. Ir rengiantis antrajam, jubiliejiniam Lietuvos inžinierių kongresui, atsirado poreikis buvusį bendradarbiavimą atnaujinti. Žurnale „Technika ir ūkis“ (Nr. 1, 1937 m.) buvo rašoma, kad 1937 m. kovo 6 d. įvyko Lietuvos inžinierių draugijos nepaprastasis visuotinis susirinkimas, kurio dienotvarkėje buvo numatytas ir Lietuvos inžinierių draugijos įstatų pakeitimas, norint įtraukti į Lietuvos inžinierių draugiją ir architektus, tam pakeičiant draugijos pavadinimą į „Lietuvos inžinierių ir architektų draugija“. Tačiau balsuojant dėl šio pakeitimo sprendimas nebuvo priimtas ir paliktas senasis draugijos pavadinimas.

Nepavykus šiame draugijos susirinkime atstatyti buvusį bendradarbiavimą, šis klausimas pakartotinai buvo svarstomas kitame 1938 m. įvykusiame LID nepaprastajame visuotiniame narių susirinkime. Draugijos pirmininkas inž. K. Šakenis, pateikdamas susirinkimui svarstyti draugijos vardo ir įstatų pakeitimo būtinumą, nurodė šias pagrindines priežastis:

„1) turint Draugijos atstovavimo ar susirašinėjimo reikalų su užsieniu, dabartinis pavadinimas klaidina užsieniečius, nes galima pamanyti, kad „Inžinierių draugijoje“ visai nėra architektų;

2) esmėje yra skirtumo tarp inžinieriaus ir architekto, todėl architektų buvimas inžinierių organizacijoje turi būti taip pat pabrėžtas;

3) šia prasme pakeitus Draugijos vardą įvyktų didesnė jėgų konsolidacija, o išbraukus žodį „architektų“ iš buvusios „Lietuvos inžinierių ir architektų sąjungos“ pavadinimo, tuo nepatenkintieji buvo įsisteigę net atskirą „Architektų draugiją“.

Balsuojant už draugijos vardo pakeitimą pasisakė susirinkime dalyvaujančių dauguma, todėl naujasis draugijos vardas „Lietuvos inžinierių ir architektų draugija“ buvo priimtas. Nutrūkęs bendradarbiavimas buvo atstatytas ir nuo 1938 m. žurnalas „Technika ir ūkis“ vėl leidžiamas kaip „Lietuvos inžinierių ir architektų draugijos organas ir leidinys“. Artėjantis antrasis draugijos kongresas ir jo paruošiamieji darbai jau galėjo būti tinkamai nušviesti.

LIETUVOS ENERGIJOS KOMITETO STEIGIMAS

Lietuvos inžinierių draugija ne kartą atkreipė dėmesį į netvarką elektros energijos ūkyje ir būtinybę įvesti tvarką šiame ūkyje. Jau pirmame žurnalo „Technika ir ūkis“ 1929 m. numeryje buvo patalpinta informacija apie 1930 metais Berlyne birželio mėn. rengiamą antrąją Pasaulinę energijos konferenciją, kurią kviečia Vokietijos Tautinis energijos komitetas. Straipsnyje pristatoma, kas tai yra Pasaulinis energijos komitetas ir šio komiteto rengiamos konferencijos bei kokios uždavinių grupės bus nagrinėjamos šioje Berlyno konferencijoje. Straipsnyje taip pat buvo rašoma, kad konferencijos valdyba kviečia Lietuvos inžinierius, kurie domisi konferencijos darbais, dalyvauti šioje konferencijoje. 1930 metais Berlyno energijos konferencijos įtakoje aktyvus LIA draugijos narys inžinierius Leonas Kaulakis, vienas pirmųjų žurnalo „Technika ir ūkis“ straipsnyje „Elektros ūkio normavimo klausimu“ rašė, kad elektros energija yra vienas svarbiausių ekonominio gyvenimo veiksnių, jos suvartojimas yra šalies gerovės ir kultūringumo rodiklis. Todėl visos valstybės šiam reikalui skiria labai daug dėmesio. Tai pasireiškia atitinkamų organų steigimu, kurie rūpinasi planingu ir tikslingu elektros tiekimo plėtimu. Pabrėždamas pribrendusią būtinybę ir Lietuvoje steigti atitinkamą nevalstybinę elektros energijos planingo tvarkymo instituciją, L. Kaulakis pateikia ir galimą jos struktūrą bei jai skiriamus uždavinius.

Inžinieriaus L. Kaulakio iškeltas mintis aktyviai palaikė inžinierius M. Kripas. Jis žurnale „Technika ir ūkis“ straipsnyje „Lietuvos Tautinio Jėgos Komiteto sudarymo reikalu“ rašė, kad Lietuvos inžinierių sąjungos Valdyba pastaruoju laiku atlieka paruošiamus darbus Lietuvoje Tautiniam jėgos komitetui įkurti. Tokie komitetai veikia beveik visose pasaulio valstybėse, taip pat ir mūsų kaimyniniuose Pabaltijos kraštuose ir aktyviai palaiko kontaktą su Tarptautiniu pasaulio jėgos komitetu, kuris jungia visų valstybių tautinius jėgos komitetus. Šiame straipsnyje pristatomas ir pats Pasaulio jėgos komitetas, jo paskirtis, struktūra, nuveikti darbai ir rengiamos pasaulinės konferencijos. Sprendžiant energijos klausimus daug galėtų padėti ir naujas organas – Tautinis jėgos komitetas, kuris turėtų tikslą nuodugniai ištirti mūsų krašto energijos išteklius ir jų sunaudojimo būdus; dalyvaudamas tarptautinėse Pasaulio jėgos konferencijose ir naudodamasis kitų kraštų patyrimais, galėtų surasti naujus kelius mūsų tautos ūkiui pakelti. Todėl, rašė M. Kripas, turime nedelsiant susirūpinti mūsų Tautinio jėgos komiteto sudarymu.

Lietuvos Tautinio jėgos komiteto steigimo klausimu aktyvios diskusijos vyko ne tik Lietuvos inžinierių draugijoje, bet ir Vytauto Didžiojo universiteto technikos fakultete ir įvairiose ministerijose. Pagaliau 1936 m. pirmame „Technika ir ūkis“ žurnalo numeryje pasirodo informacija, kad po ilgų diskusijų ir svarstymų įsteigtas Lietuvos energijos ūkiui ir žemės turtams tirti komitetas, kuris trumpai buvo vadinamas „Energijos komitetu“.

LIETUVOS INŽINIERIŲ IR ARCHITEKTŲ KONGRESAI

1924 metų lapkričio mėn. Lietuvos technikų draugijos iniciatyva Kauno mieste buvo surengtas pirmasis Lietuvos inžinierių ir architektų kongresas (konferencija), skirtas apsvaistinti aktualias naujai besikuriančios Lietuvos inžinerijos ir architektūros problemas. Šis kongresas priėmė naujai steigiamos Lietuvos inžinierių ir architektų sąjungos įstatus. Apie daug ką, kas buvo svarstoma šiame kongrese, tuomet galima buvo tik planuoti bei svajoti, bet bėgant metams jau nemažai buvo padaryta, arba bent pradėta vykdyti. Lietuvos techniškai gyvenimas laikotarpyje nuo pirmojo kongreso žymiai pažengė pirmyn, atsirado naujų problemų ir uždavinių, kurių teigiamą sprendimą reikėjo aptarti, todėl buvo nuspręsta surengti antrąjį kongresą. Šio Lietuvos inžinierių ir architektų kongreso datą nuspręsta sutapatinti su atkurtos Lietuvos valstybės ir su Lietuvos inžinierių sąjungos 20-mečio jubiliejais ir jį surengti 1938 metų pabaigoje. Kongresui surengti sudaromas solidus komitetas, kurio pirmininku skiriamas Draugijos pirmininkas inž. K. Šakenis, komiteto vicepirmininku – prof. J. Čiurlys ir komiteto sekretoriumi – inž. L. Tuskenis. Jau 1938 metų pradžioje pradėdama skelbti plati informacija apie būsimą kongresą.

Žurnalas „Technika ir ūkis“ pradeda spausdinti informaciją apie būsimąjį Kongresą, jo darbotvarkę ir apie Kongresui ruošti sudarytą komitetą. Numatyta keturios bendros referatų grupės:

- 1) Lietuvos technikos laimėjimams per 20 metų nušviesti,
- 2) Lietuvos energetikos problemai gvildinti,
- 3) Referatai iš urbanistikos,
- 4) Referatai iš Lietuvos inžinierių draugijos gyvenimo.

Kongresui ruošti komiteto pirmininkas inžinierius K. Šakenis 1938 m. spalio mėn. žurnalo „Technika ir ūkis“ įvadiniam straipsnyje „Lietuvos inžinierių ir architektų kongreso belaukiant“ pateikia informaciją apie būsimą kongresą:

„Jau dvidešimt metų sukako nuo įsteigimo pirmosios Lietuvos inžinierių ir architektų organizacijos, kuri šiandien pavadinta „Lietuvos inžinierių ir architektų draugija“, bet jos nariai ir ne nariai tik vieną kartą 1924 metų lapkričio mėnesį buvo susirinkę kongresan (Konferencijon), kur buvo paskaityta eilė referatų ir apsvaistyta visa eilė klausimų, liečiančių anų laikų techninius Lietuvos reikalus, ir numatyta tolimesnė darbuotė. Nuo to laiko praėjo jau 14 metų, kas mūsų nepriklausomos valstybės gyvenime sudaro žymų laikotarpį. Išaugo jau naujos techninės pajėgos, subrendo ir susikristalizavo senesnės, o kai kurios jų pasitraukė iš gyvųjų tarpo ir nuėjo amžinybėn. Augant ir plečiantis mūsų nepriklausomam valstybiniam gyvenimui, auga ir mūsų techniniai reikalai. Kas anuomet buvo tikrai užuomazgoje, apie ką tik buvo pradėdama galvoti, šiandien jau gal ir įvykdyta,

ar bent pradėta daryti rimti žingsniai ta kryptim. Bet atsiranda ir naujų reikalų, naujų sumanymų, kurie reikalinga iškelti aikštėn, apie ką reikia pakalbėti, kas reikia paremti.

Tam reikalui paprastai ir šaukiami kongresai, apie kuriuos mes skaitome periodinėje spaudoje, o kai kuriuose jų esame ir patys dalyvavę ar siuntę savo atstovus, kurie parveždavo mums vertingų žinių, supažindindavo su kongresuose iškeltais klausimais ir suteikdavo galimybes mums bent pasyviai dalyvauti tarptautinėje technikinėje šeimoje. Retai teturime mes progų didesniame skaičiuje susirinkti. Visuotini mūsų draugijos narių suvažiavimai, neturint pakankamai laisvo laiko, būna paprastai tik kartą, rečiau porą kartų į metus. Juose mes įstengiame aptarti tik bėgamuosius draugijos reikalus ir įvykdyti tai, ko iš mūsų reikalauja draugijos statutas. Be to, dar tuose suvažiavimuose dalyvauja tik draugijos nariai. Daug inžinierių bei architektų nėra įsirašę nariais į mūsų organizaciją ir, draugijos visuotiniuose susirinkimuose nedalyvauja. Laikomos metų bėgyje pavienių prelegentų paskaitos įvairiomis temomis, sutraukia tik siauresnę specialistų būrelį, kuriems paskaitos tema sukelia tam tikro susidomėjimo. Šaukiamame mūsų Kongrese numatomos paskaitos ir diskusijos iš įvairių sričių, todėl jos palies įvairias specialybes, supažindins mus su tuo, kas Lietuvoje dvidešimties metų laikotarpyje technikos srityje jau yra padaryta, kiek mes esame pažengę pirmyn ir ko reikia siekti artimiausioje ateityje. Reikia tikėtis, kad Kongresu susidomės visi Lietuvos inžinieriai ir architektai tiek draugijos nariai, tiek ir ne nariai ir atvyks į Kongresą.“ (Technika ir ūkis, Nr. 3 (24), 1938).

Lietuvoje gana populiarius Ekonominių studijų draugijos žurnalas „Tautos ūkis“ (1938 m., Nr. 47) straipsnyje: „Antrasis Lietuvos inžinierių ir architektų kongresas“ pateikia išsamų pokalbio su kongresui rengti komiteto bei Lietuvos inžinierių ir architektų draugijos pirmininku K. Šakeniu aprašymą.

Straipsnyje akcentuojama, kad technika šių dienų ūkiniam gyvenime vaidina labai svarbią rolę. Todėl nerasime nė vienos racionaliau dirbančios pramonės įmonės, apsieinančios be inžinieriaus ar net kelių inžinierių. Niekas šiandien, statydamas didesnę pastatą, šio darbo neatlieka be inžinieriaus architekto. Net prekyboje sudėtingesnėmis mašinomis ar instrumentais neapsieinama be inžinierių. Technikos pažanga neša ir ūkinę pažangą. Labai svarbu pažinti mūsų technikos pažangą, jos laimėjimus, todėl ir šaukiamas antrasis Lietuvos inžinierių ir architektų kongresas. Norėdama arčiau supažindinti šio žurnalo skaitytojus su kongreso tikslais ir numatomais darbais, redakcija kreipėsi į kongresui rengti komiteto bei Lietuvos inžinierių ir architektų draugijos pirmininką inž. K. Šakenį, kuris mielai suteikė informaciją apie rengiamąjį kongresą:

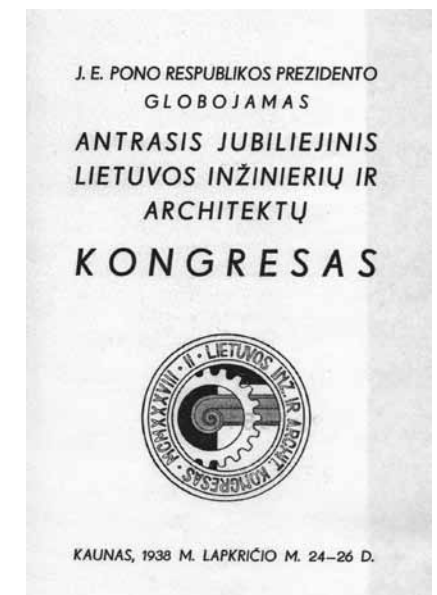
„Visų pirma, kongresas yra jubiliejinis dvejojama prasme. Jis šaukiamas paminėti dvidešimčiai metų gyvavimo Lietuvos inžinierių organizacijos. Pirmoji Lietuvos Inžinierių Sąjunga buvo įsteigta 1918 metais rudenį. Ta Sąjunga gyvuoja iki šiol, nors savo vardą ir

pakeitė. Taigi, šiemet suėjo dvidešimt metų nuo Lietuvos inžinierių organizacijos įsisteigimo. Šiuo kongresu ir norime atžymėti šį jubiliejų. Kitas kongreso tikslas – apžvelgti pasiektus laimėjimus technikos srityje per 20 nepriklausomo Lietuvos gyvavimo metų. Šia prasme kongresas irgi yra jubiliejinis. Nuo pirmojo inžinierių kongreso, įvykusio 1924 metais, jau praėjo 14 metų. Per tą laiką išaugo naujos techninės pajėgos, subrendo ir susikristalizavo senesnės, o kai kurios jų pasitraukė iš gyvųjų tarpo. Augant ir plečiantis nepriklausomam valstybiniam gyvenimui, augo ir mūsų techniniai reikalai. Atsiranda ir naujų reikalų, naujų sumanymų, apie kuriuos reikia pakalbėti, juos aptarti, o pastebėtieji techniniame gyvenime trūkumai reikia šalinti. Šis kongresas ir duos progos iškelti aikštėn visą eilę klausimų, kurie rūpi mūsų inžinieriams ir architektams.

Į Kongresą susirinks Lietuvos inžinieriai ir architektai, arčiau susipažins vienas su kitu, pasidalins mintimis iš įvairių sričių, pabendraus nors trumpą laiką. Tokie maždaug yra šio kongreso tikslai. Kongresan kviečiami visi Lietuvos inžinieriai, įsigijusieji aukštąjį mokslą Lietuvoje ar užsieny. Svečiais yra pakviesti ir Latvijos bei Estijos inžinieriai. Kongresas truks tris dienas. Pirmąją dieną įvyks oficialus kongreso ir techninės parodos atidarymas. Čia sveikinimo tars žodį J. E. Respublikos Prezidentas, prof. Mošinskis skaitys paskaitą „Lietuvos technikos laimėjimai per 20 metų“. Vakare (15 val.) kongreso dalyviai dalyvaus vėliavos nuleidimo iškilmėse, kur bus uždėtas vainikas ant Nežinomojo Kareivio kapo.“ (Tautos ūkis, Nr. 47, 1938).

Būsiamam kongreso darbui nušviesti ir būsimiems kongreso dalyviams pateikti išsamią informaciją apie kongreso darbą ir jo renginius buvo išleista Draugijos ir Komiteto nario inž. J. Vidmanto redaguota knyga „J. E. pono Respublikos prezidento globojamo Antrojo jubiliejinio Lietuvos inžinierių ir architektų kongresas“. Knygos įvade rašoma: „Pirmas Lietuvos inžinierių ir architektų kongresas įvyko 1924 m. Jame pirmą kartą, Nepriklausomybę atgavus, buvo apsvarstyti aktualieji Lietuvos technikos reikalai. Šis antrasis Jubiliejinis Kongresas turi pavaizduoti Lietuvos technikos laimėjimus nepriklausomojo gyvenimo pirmųjų 20 m. bėgyje; jis yra jubiliejinis ir pačiai Lietuvos inžinierių ir architektų draugijai nes jos pirmtakas – Lietuvos technikos draugija buvo įsteigta prieš 20 m. Vilniuje.“

Šioje knygoje pateikta išsami būsimojo Kongreso programa, būsimųjų pranešimų (referatų) tu-

Kongreso knygos titulinis puslapis

riniai (tezės) pagal Kongreso sekcijas, numatomų demonstruoti kino filmų aprašymas, komiteto iniciatyva rengiamos 1918–1938 metais įvykdytų technikos darbų parodos aprašymas, numatomos ekskursijos, pobūvis ir išsamus *Kongreso Reguliaminas* – Kongresui ruošti komiteto parengtas pagrindinis organizacinis kongreso dokumentas (šiuolaikinių įstatų analogas).

Daug energijos ir jėgų iš kongresui rengti komisijos ir iš jų pagalbininkų pareikalavęs kongresas praėjo sėkmingai. Kongresas įvyko 1938 m. lapkričio 24–26 d. Jame dalyvavo maždaug 280 inžinierių ir architektų; jų tarpe apie 100 nedalyvaujančių Lietuvos inžinierių ir architektų draugijoje. Įspūdingas kongreso atidarymas įvyko lapkričio 24 d. Karo muziejaus kapeloje, kuriame dalyvavo J. E. p. Respublikos Prezidentas, p. Ministras pirmininkas, Vyriausybės nariai ir daugelis svečių, jų tarpe Latvijos ir Estijos kolegų – inžinieriai ir architektai. Kongreso prezidiumą sudarė: pirmininkas – inžinierius J. Jankevičius, vicepirmininkas – architektas V. Landsbergis ir sekretorius – inžinierius Šniukšta. Kongresą atidarė Kongresui ruošti komiteto pirmininkas inž. K. Šakenis. Sveikinimo kalbą Kongresui pasakė J. E. p. Respublikos Prezidentas.

J. E. p. Respublikos prezidento Antano Smetonos kalbos santrauka:

„Pasidžiaugęs malonia proga dalyvauti Inž. ir Architektų Kongrese, Ponas Prezidentas ryžtasi mesti kai kurias gaires kultūrinei visuomeninei inžinierių, architektų veiklai. Mažiau trimituojančiu, bet labiau veikliu savo kraštui artimu darbu turi pasireikšti mūsų inžinierių veikla.

Savų molių, žaliavų cemento pramonei ir kitų savų medžiagų tyrimas, tai vis bus darbai kurie kelia mūsų šalies pramonę. Verta daryti viską, kad ištyrus visus galimus mūsų žemės turtus. Kiekviena pastanga vartoti savo krašto žaliavą duoda inžinieriaus darbui tautinį valstybinį atspalvį.

Labai svarbi statybos kūriniams jų estetika. Ji auklėja visų piliečių skonį, gražina kraštą. Bet kai statybos stilius yra savas, mūsų dvasiai artimas, be svertimybių, jis mums tada yra netiktai gražus bet ir mielas. Be to, mums būtina laikytis savo tautinio mąsto. Reikalinga tiksliai pasirinkti, kas pirm atliktina ir sumanymai ir jų mastas turi atitikti mūsų sąlygas. Svarbus yra reikalas turėti savo Aukštąją Technikos Mokyklą.

Baigdamas pažymi, kad inžinierių darbo vadovaujanti mintis turi būti valstybiniai tautinė, t. y. ekonominiai tikslai, ir pasižymėti taupumu. Nuo tų dviejų svarbiu darbo požymių pareina mūsų krašto didelė pažanga. Inžinierių profesija neuždara – ji sueina į tamprų ryšį su kitomis profesijomis, tuos ryšius reikia išvystyti.“

Kongresui ruošti Komiteto ir LIA draugijos pirmininko inž. K. Šakenio kalbos, pasakytos atidarant Kongresą, santrauka:

„1918 metais liepos mėn. Vilniuje, tebeveikiant dar vokiečių okupacijai, bet jau įsikūrus ir mūsų nepriklausomos Lietuvos vienintelei atstovybei Valstybės Tarybai, buvo paduotas

pareiškimas, pasirašytas 12-kos inžinierių, kuriuo atitinkamų Įstaigų buvo prašyta leisti įsteigti Lietuvos technikų draugiją. Draugija įsikūrė, subūrusi savo tarpan žymią dalį Lietuvoje tuomet gyvenusių inžinierių, ir visą laiką veikė ir dabar dar tebeveikia, nors iš naujo persiregistruojant ir įstatus keičiant bei pritaikant juos gyvenimo reikalams teko keisti ir jos vardą ir pavadinti Lietuvos inžinierių bei architektų draugija.

1924 metais lapkričio 2–5 d. šios Draugijos iniciatyva Kaune buvo sušauktas pirmasis Lietuvos inžinierių bei architektų kongresas (konferencija), kuriame dalyvavo žymus skaičius Lietuvos inžinierių bei architektų ir buvo apsvaistyti aktualieji Lietuvos technikos reikalai. Apie ką buvo tuomet tik svajota, kas buvo tik pradėdama daryti, šiandien jau gal yra įvykdyta arba bent pradėta vykdyti. Nepriklausomos Lietuvos gyvenimas žymiai pažengė pirmyn ir per tuos 14 metų daug kas pasikeitė ir radosi daug naujų reikalų. Pasikeitė ir draugijos sąstatas, kuri, turėjusi steigimo metu vos tik keliolika narių, šiandien jų priskaito 210. Deja, nemažas skaičius draugijos narių pasitraukė jau iš gyvenimo tarpo ir paliko mummyse tik šviesią atmintį. Tad aš kviečiu visus mirusius inžinierius bei architektus pagerbti atsistojimu.

Šis antrasis mūsų kongresas, yra jubiliejinis, nes sutampa su 20 metų mūsų draugijos veikimo sukaktim. Jis yra jubiliejinis ir todėl, kad sušauktas 20 metų Lietuvos nepriklausomo gyvenimo minėjimo metais. Lietuvos reikalai, ypač techniniai reikalai mums negali nerūpėti. Malonu bus mums žvilgtelėti į praeitį ir pasidžiaugti tuo, kas jau yra pasiekta, bet ne mažiau kelia mummyse susirūpinimo ir ateities darbai, ateities planai. Aš tikiu, kad šis kongresas padės mums gal ne vienu klausimu išaiškinti ir nustatyti gaires tolimesniam veikimui. 20 metų nepriklausomo gyvenimo davė mums ne maža patyrimo, be to, dar išaugo nemaža naujų jaunų techninių pajėgų, kurios entuziastingai pasiryžusios yra dirbti ir siekti Lietuvos gerovės.

Laikydamas sau didžia garbe atidaryti šį antrąjį jubiliejinį Lietuvos inžinierių ir architektų kongresą ir Kongresui ruošti komiteto vardu dėkodamas Jūsų Ekscelencijai, pone Valstybės Prezidente, už sutikimą būti šio kongreso globėju, aš sveikinu atvykusius į šį kongresą mūsų kolegas Estijos ir Latvijos inžinierius bei architektus, sveikinu visus kitus kongreso dalyvius, kviečių kongreso darbą pradėti.“

Kongreso atidarymo posėdis tęsėsi 3 valandas. Tą pačią dieną Prekybos ir pramonės rūmuose buvo atidaryta technikos laimėjimų paroda, kuri veikė keturias dienas. Parodą sudarė technikos, mokslo, susisiekimo, architektūros ir statybos, kaimo architektūros ir melioracijos, pramonės ir amatų bei karinės technikos skyriai. Parodoje buvo ir techninės literatūros skyrius, kuriame išstatyta Lietuvoje išleistoji literatūra per 20 metų nepriklausomo gyvenimo. Atidarant parodą juostą perkirpo p. Šakenienė. Parodą aplankė J. E. p. Respublikos Prezidentas, Vyriausybės nariai ir virš 2000 lankytojų. Vakare 15 val. Karo muziejaus sodelyje buvo uždėtas vainikas ant Nežinomo kareivio kapo ir Kongreso

pirmininkas inž. J. Jankevičius pasakė kalbą. Vakare Prekybos ir Pramonės Rūmai savo patalpose surengė Kongreso dalyviams priėmimą, praėjusį labai gyvai ir draugiškai.

Kongreso pagrindinė darbo eiga vyko sekcijose:

1. Architektūros ir statybos sekcija: Kūno kultūros rūmų salėje
Arch. J. Kovalskis – Kauno planavimo problemos;
Inž. arch. St. Stulginskis – Lietuvos statybos politikos gairės;
Inž. arch. J. Getneris – Lietuvos miesteliai – mūsų urbanistinės kultūros šaltiniai.
2. Susisiekimo sekcija: Susisiekimo ministerijos salėje
Inž. L. Tuskenis – Sauskelių tinklas;
Inž. dr. J. Gabrys – Moderniškos kelių konstrukcijos ir jų taikymas Lietuvoje;
Inž. M. Kripas – Geležinkelių ir auto susisiekimo koordinavimas;
Inž. N. Birulis – Auto susisiekimo vystymasis ir perspektyvos Lietuvoje;
Inž. K. Rimkus – Vandens kelių būklė ir jų perspektyvos.
3. Pramonės sekcija: Prekybos, pramonės ir amatų rūmų salėje
Inž. Z. Venskevičius – Gyvulininkystės produktų perdirbimas;
Prof. inž. Pr. Jodelė – Cemento gamybos perspektyvos Lietuvoje;
Inž.doc. dr. J. Dalinkevičius – Mineralinė žaliava Lietuvoje;
Inž. A. Staniškis – Metalų atmatų sunaudojimas.
4. Energetikos sekcija: Kauno apskrities savivaldybės rūmų salėje
Inž. doc. A. Putrimas – Vėjiniai elektros įrengimai;
Prof. S. Kolupaila – Lietuvos vandens jėgų kadastras;
Inž. L. Kaulakis – Lietuvos elektrifikacijos problemos;
Inž. K. Gaigalis – Radioterinė teorija.
5. Profesinių reikalų sekcija: Pašto valdybos salėje
Inž. J. Dragašius – Inžinierių ir architektų organizacijos reikalai.

Sekcijų prezidiumai:

Architektūros ir statybos sekcija: inž. Novickis, arch. dr. Kudokas ir inž. Bistrickas.

Susisiekimo sekcija: inž. Kripas, inž. Tuskenis ir inž. Birulis.

Energetikos sekcija: inž. Drąsutis, inž. Mižutavičius ir inž. Gruodis.

Pramonės sekcija: inž. Acus-Acukas, inž. Rėklaitis ir inž. Kriščiūnas.

Profesinių reikalų sekcija: inž. Vizbaras, inž. Civinskas ir inž. Brunius.

Inžinieriaus Leono Kaulakio pranešimo „Lietuvos elektrifikacijos problemos“ antrašyme Lietuvos inžinierių ir architektų kongrese, Energetikos sekcijoje santrauka:

„60% dabartinio pasaulio energijos poreikio padengia akmens anglis, 15% malkos ir 13% žemės aliejus. Malkos daugiausia sunaudojamos namų ūkiui, žemės aliejus benziniui gaminti, o anglis pramonei ir geležinkeliams. Tokiu būdu 57% energijos tenka

pramonei, 19% susisiekimui ir 24% namų ūkiui; viso šilumos pavidale sunaudojama 63% ir jėgos pavidale 37%. Bendroji 1929 metais sunaudojamos energijos vertė yra arti 240 milijardų litų. Toje sumoje elektra sudaro 30%, o benzinas 21%.

Energetinę apyvartą Lietuvoje charakterizuoja šitokie skaitmenys: malkų suvartojama 68%, importuoto kuro (akmens anglies, gazolio, žibalo ir benzino) 26% ir durpių 6% bendros šiluminės vertės. Pagal sunaudojimo tikslą 69% tenka namų ūkiui ir 31% pramonei ir susisiekimui. Elektros gamybai sunaudojama apie 13% pramonės ir susisiekimo sunaudojamos energijos.

Lietuvos energijos versmės yra sekančios. Vandens jėgos 6 mėnesių įrengtina galia 144.000 KW, o spėjamoji gamyba 864 mil. kwh. Durpių atsarga 230 mil. tonų ir metinis medienos prieauglis 4,2 mil. kietmetrių.

Elektros arba mechaninės energijos gavimas iš kuro sukelia apie 80% šilumos nuostolių. Turint galvoje mūsų krašto mažą šilumos versmių kiekį, visą elektros ir mechaninės jėgos poreikį reikėtų patenkinti pagal galimybę iš vandens jėgos. Elektros paskirstymui reikia visą kraštą elektrifikuoti. Plačiau imant, elektrifikacija yra rekonstrukcija viso tautos ūkio elektrinės energijos panaudojimo pagrindais, gaunant tą energiją iš bendrai dirbančių galingų elektrinių, suvartojančių daugiausia vandens energiją ir vietinį kurą.

1937 metais Lietuvoje buvo pagaminta elektrinės energijos 81 mil. kwh. Iš to kiekio apšvietimui, namų ūkiui ir kitiems smulkiems reikalams sunaudota 10,4 milijonų kwh. Iš bendro Lietuvos gyventojų skaičiaus 2,55 milijonų, 0,55 milijonų gyvena elektra aprūpintuose miestuose. Tokiu būdu iš viso vienam Lietuvos gyventojui pagaminta 32 kwh, o elektra aprūpintos vietovės gyventojui tenka vidutiniškai apšvietimui ir namų ūkiui 19 kwh. Norvegijoje gamyba vienam krašto gyventojui 3,200 kwh, o elektros suvartojimas apšvietimui ir namų ūkiui vienam, elektra aprūpintos vietovės gyventojui 1,000 kwh; Estijoje gamyba krašto gyventojui 98 kwh, o elektra aprūpintos vietovės gyventojui suvartojimas šviesai, namų ūkiui ir kitiems smulkiems reikalams 37 kwh.

Tuo tarpu, kai pažangesnėse valstybėse 70–90% krašto gyventojų naudojami elektra, pas mus elektra gali naudotis tik miestų gyventojai. Elektros pritaikymai žemės ūkyje yra neriboti. Pagal statistikas, elektrifikuotam krašte vienam ha dirbamos žemės vidutiniškai tenka nuo 20 iki 200 kwh per metus. Kaimo elektrifikacija iš esmės nėra pelninga, nes paskirstomasis tinklas brangiai kainuoja. Pagal statistikas, 1 ha dirbamos žemės kaimo elektrifikacijos tinklas vidutiniškai kainuoja 50 litų. Tokiu būdu Lietuvos kaimo elektrifikavimas, neskaitant elektros aparatų ir mašinų, kaštuotų apie 150 milijonų litų. Nepaisant kaimo elektrifikacijos brangumo, pažangesnėse valstybėse ji jau baigiama. Žinoma, tai daroma su stipria parama iš valstybės pusės. To priežastis yra gal ne tiek ūkiškieji, kiek socialiniai sumetimai. Visur vyksta gyventojų bėgimas iš kaimo į miestą dėl miesto teikiamų gyvenimo patogumų.

Kaimiečiai sudaro tautos ekspansijos biologinį pagrindą. Todėl norima kaimiečiui sudaryti tiek kultūringą gyvenimą, kad miestas jų neviliojūt. Tie klausimai greit ir Lietuvos suaktualės. „Mūrinant“ Lietuvą, naująsias sodybas reikia taip tvarkyti, kad jas būtų patogu elektrifikuoti. Iš kitos pusės, ir visą elektrifikacijos schemą reikia taip sudaryti, kad jon nuosekliai galėtų įsijungti ir kaimas.

Elektrifikacijos planą sudarant, reikia tokiu būdu suderinti techniškuosius, ūkiškuosius ir organizacinius reikalavimus su krašto pajėgomis. Tinkamam energijos versmų išnaudojimui elektros energijos gamyba ir paskirstymas stambmenomis turi būti daroma iš vieno centro visam kraštui. Smulkiąjam energijos paskirstymui kraštas turi būti padalintas į smulkesnes sritis, bet jokių būdu miestai neturėtų būti išskirti nuo kaimo, nes tada kaimo elektrifikacija tiek techniškai, tiek ūkiškai būtų labai apsunkinta. Pagal organizacinę formą elektrifikacija gali būti vykdoma betarpiškai valstybės, savivaldybių, koncesionerių ir vartotojų kooperatyvų. Kiekviena iš tų formų turi teigiamų ir neigiamų ypatybių. Lietuvai atrodo geriausiai tiktų įsigalėjusi akcinių bendrovių forma su valstybės dominuojančiu kapitalu.

Energijos ūkis yra viso krašto, visos tautos reikalas. Todėl šitas ūkis privalo būti planuojamas ir tvarkomas pagal bendruosius tautos interesus, prieš kuriuos turi nusileisti visi asmeniniai ir lokaliniai sumetimai. Visi naujesnieji tų ūkio šakų tvarkantieji įstatymai šia prasme ir yra suredaguoti. Pav.: Vokietijos energijos ūkio įstatymas, Anglijos Electricity Supply Act. Prancūzijos 1935 metų 16 birželio ir 30 spalio įstatymai – dekretai ir t. t.

Energijos ūkio teisinė būklė Lietuvoje tuo tarpu tebėra chaotiška. Nėra nei normų, nei tvarkymo ir priežiūros organo. Tuo reikalu pirmoji susirūpino Lietuvos Inžinierių Draugijos Elektrotechnikų sekcija ir, išdirbusi atitinkamą įstatymo projektą, įteikė jį Energijos Komitetui. Po ilgų svarstymų įvairiose komisijose tapo naujai suredaguotas Energijos įstatymas ir Vyriausybės įteiktas Seimui. Ten, kaip atrodo dėl įvairių priežasčių užtrūko. Tikėsime, kad kaip nors dar neperdaug sužalotas greitu laiku jis išvys dienos šviesą, nes be tinkamo įstatymo jokia elektrifikacija neįmanoma.“

Lapkričio 25 d. toliau ėjo sekcijų posėdžiai. Vakare kino teatre „Glorija“ įvyko Kongresui ruošti komisijos iniciatyva pagamintų kino filmų apie Lietuvos pramonę, architektūrą ir statybą demonstravimas. Buvo pagaminti du kino filmai. Vieną filmą, pagal Draugijos nurodymus, pagamino kino technikas Linartas. Jis filmavo įvairiose dirbtuvėse ir įmonėse. Jo kino filme parodytas įvairių gaminių gamybos procesas (popieriaus, odų, maisto, cukraus, medžio, celiuliozės ir t. t.). Kitą, jau spalvotą, pagamino amerikiečiai broliai Motuzai. Šiame kino filme vaizdžiai parodyta naujai pastatyti Lietuvos kultūrinės architektūros ir kitokie svarbūs statiniai (nauji tiltai, geležinkeliai, plentai ir t. t.). Į šių kino filmų demonstravimo seansą taipogi atsilankė J. E. p. Respublikos Prezidentas ir Vyriausybės nariai. Ateity šiuos filmus numatyta demonstruoti ir visiems miesto žiūro-

vams. Po seanso Pašto valdybos salėje įvyko Profesinių reikalų sekcijos posėdis, kuriame dalyvavo daugelis kongreso narių.

Lapkričio 26 d. kongreso dalyviams buvo daromos įvairios ekskursijos. Pieno centro fabrikas ekskursijų dalyvius pavaišino savo gaminiais. Vėliau, stačiatikių kapinėse, buvo atidengtas paminklas buvusiam aktyviam LIA draugijos nariui a. a. architektui Vladui Dubeneckiiui. Tos pat dienos 16 val. Karininkų ramovėje įvyko kongreso baigiamasis posėdis ir nutarimų priėmimas. Vakare ten pat įvyko kongreso dalyvių pobūvis, turėjęs nepaprastai didelį pasisekimą. Pobūvyje apsilankė J. E. p. Respublikos prezidentas, Vyriausybės nariai ir daugiau nei 300 svečių.

Kvietimas dalyvauti kongreso pobūvyje

Lietuvos inžinierių ir architektų Kongreso priimti nutarimai Energetikos srityje:

1. Energijos ūkis sudaro labai svarbią krašto bendro ūkio dalį, nes energija darosi būtina reikalinga ne tiktai pramonei, bet lygiai taip pat ir namų ūkio bei kitoms ūkio šakoms. Mūsų krašto energijos poreikavimas turi būti patenkintas pirmoj eilėj iš savų energijos versmų ir atsargų.

2. Kadangi savą energiją tegalime gauti tiktai arba panaudodami upių vandens jėgą, arba durpių kurą, ir tuo būdu gautoji energija gali būti pateikta vartotojams tiktai elektros pagalba, tai būtina turi būti įvykdyta tiek mūsų miesto, tiek lygiai ir kaimo kuo plačiausia elektrifikacija.

3. Energijos gamybai ir teikimui pirmoje eilėje turi būti panaudojama mūsų upių vandens energija. Dalis upių tyrimo darbų jau atlikta, tas darbas ir toliau turi būti plečiamas, kad esant reikalui vykdyti elektrinių statybą, visi paruošiamieji duomenys būtų tinkami jų praktiškam panaudojimui. Kadangi kaime labai plinta vėjiniai varikliai, turėtų būti ištirtas ir jų tinkamumas laikinajai mūsų kaimo elektrifikacijai.

4. Lietuvos energijos ūkis turi būti planingai tvarkomas, iš anksto nustatytus norimą pasiekti tikslą ir kelius jam pasiekti. Energijos ūkis turi būti taip tvarkomas, kad jis atitiktų mūsų krašto reikalavimus ir sąlygas. Tuo pačiu tikslu mūsų kaimo elektrifikacijos klausimai būtina turi būti sprendžiami kartu su miestų elektrifikacijos klausimais, kad energija būtų lengvai prieinama vartoti visiems mūsų krašto gyventojams.

5. Lietuvos energijos ūkio tvarkymo darbui, kiek galima greičiau, turi būti duotas juridinis pagrindas ir priemonės – energijos įstatymas, kartu sudarant ir atitinkamą kompetentingą įstaigą tvarkymo darbo paruošimui ir priežiūrai vykdyti.

Profesinių reikalų srityje Kongresas priėmė sekančius nutarimus:

1. Racionalesniam technikos specialistų darbo reguliavimui krašto tvarkymo ir gėrybių Kongreso dalyviai laiko reikalingu dalyku, kad būtų sudaryti Lietuvos inžinierių ir architektų (arba Technikos) rūmai šiais principiniais pagrindais:

a) Rūmai steigini įstatymu ir turi turėti sankcijas teisių savo darbo vaisingumui pasiekti;

b) Rūmų darbo sritis — šalies technikos ir su ja susijusių reikalų tvarkymas bei profesiniai narių darbo reikalai;

c) Rūmams privalomai priklauso visi Lietuvos piliečiai inžinieriai ir architektai, dirbantieji krašto technikos darbu.

2. Aukštosios technikos mokyklos, Politechnikos instituto steigimo reikalu kongreso dalyviai pritaria Lietuvos inžinierių ir architektų draugijos daromiems žygiams ir laiko reikalingu, kad tokia mokykla būtų įsteigta.

3. Techniškų pajėgų, inžinierių, architektų, technikų ir amatininkų kraštui nepakanka ir, norint pakelti krašto technišką ir gamybinį pajėgumą, reikia paskubinti reikalingų specialistų ruošimą.

Praktiškam techniškųjų pajėgų pasiruošimui Kongresas nusprendė:

1. Įpareigoti įmones priimti praktikai besiruošiančius technikos darbo sričiai asmenis (inžinierius, technikus, amatininkus).

2. Prašyti valstybines, savivaldybių ir privatinės įstaigas bei įmones įgalinti jų techniškąjį personalą pasitobulinti užsienyje. (Technika ir ūkis, Nr. 4–6 (25–27), 1938).

Antrasis jubiliejinis Lietuvos inžinierių ir architektų kongresas ir jo rezultatai buvo plačiai nušviečiami ir aptariami tuometinėje įvairioje Lietuvos spaudoje ir Lietuvos radijo laidose. Neatsilikio ir žurnalas „Technika ir ūkis“. Jis 1939 metų pirmajame numeryje pateikė savo apibendrinimus ir mintis apie įvykusio Kongreso rezultatus:

„Įvykęs Antrasis Jubiliejinis Lietuvos inžinierių ir architektų kongresas iškėlė daug naujų minčių bei sumanymų ir įgalino Lietuvos inžinierius svarbiems ateities žygiams krašto techniško tvarkymo ir profesinio gyvenimo plėtros srityse. Kongresas buvo imponuojanti Lietuvos vadovaujančių techniškų pajėgų demonstracija. Jame dalyvavo apie 75% visų

Lietuvos inžinierių ir architektų; ypatingai džiugu yra konstatuoti, kad ir vadinamoji neorganizuotoji inžinerija, t. y. tuo tarpu neesanti Lietuvos inžinierių ir architektų draugijos narių tarpe, aktyviai dalyvavo Kongrese.

Kongresas aiškiai įrodė Lietuvos inžinerijos konsolidaciją ir draugišką sugyvenimą. Tam buvo itin daug progų – visi įvykę pobūviai – Prekybos Pramonės Rūmų, p. Kauno m. Burmistro ir baigiamasis pobūvis Karininkų Ramovėje praėjo nepaprastai pakilusioje draugiškoje nuotaikoje. Ypatingai vertingas Lietuvos inžinieriams Vyriausybės parodytas palankumas; J. E. p Respublikos Prezidentas pagerbė savo atsilankymu į Kongreso atidarymą, parodą, filmą ir pobūvį, o jo kalboje, pasakytoje Kongreso atidarymo proga, buvo pareikšta daug minčių, artimų ir suprantamų kiekvienam Lietuvos inžinieriui ir architektui – kova su rutina ir prieškariniu raugu, kūrimas naujų vertybių, savarankiška Aukštoji Technikos Mokykla ir kiti aktualūs klausimai.

Kongreso dalyvių buvo pareikštas pageidavimas ruošti kongresus periodiškai, pavyzdžiui kas penki metai. Periodiškas Kongresų rengimas įvestų daugiau planingumo ir organizuotumo į Lietuvos Inžinierių ir Architektų gyvenimą. Jau ir dabar yra aišku, kad nūdienės organizacinės profesinio gyvenimo formos nebeatitinka vis gyvėjančio techniško krašto gyvenimo tempą ir aiškiai jaučiamas reikalus nuolat stimuliuoti tiek profesinius, tiek visus kitus Lietuvos techniško gyvenimo klausimus. Taigi Kongresai ir bus tais periodiškais skatinančiais veiksniais. Tarp tų didžiųjų Kongresų yra reikalingi mažesni susirinkimai, kuriuose turėtų būti aptariami bent kasmet bėgamieji inžinierių ir architektų korporacijos reikalai. Šiam reikalui gali būti panaudoti metiniai Draugijos suvažiavimai. Reikalinga juos praplėsti ir papildyti aktualiais pranešimais, diskusijomis ir padaryti prieinamais visiems norintiems juose dalyvauti inžinieriams ir architektams, išskiriant i atskirą darbotvarkės dalį grynai draugijos reikalus, ir kalbama spraga bus užpildyta.“ (Technika ir ūkis, Nr. 1 (28), 1939).

LIETUVOS AUKŠTOSIOS TECHNIKOS MOKYKLOS STEIGIMO PROBLEMOS

Lietuvos inžinierių draugija, tiek ir analogiškos užsienio valstybių organizacijos, visada teigė, kad vienas galingiausių dabarties civilizacijos veiksnių yra technika. Visais laikais technika yra buvusi fundamentali žmonijos gyvenime. Atgavus Nepriklausomybę, Lietuvoje techniško gyvenimo tempas buvo silpnas, Lietuvos atsilikimas nuo jos kaimynų – Latvijos ir Estijos – tik didėjo. Net technikos reikalų supratimas ir tinkamas jų tvarkymas negalėjo skubiai kompensuoti praeities atsilikimo. Visur buvo jaučiama didelė inžinierių stoka ir Lietuvos jaunimas jau gyvai domėjosi technikos mokslais ir

Vytauto Didžiojo universiteto technikos fakulteto studentų skaičius nuolat augo. Tačiau inžinierių poreikavimas augo spartesniu tempu negu jų paruošimas. Gerai suprasdama susidariusią padėtį ir susirūpinusi tinkamų inžinieriškų kadru racionaliu paruošimu, Lietuvos inžinierių draugija 1937 metais Memorandumu kreipėsi į Lietuvos vyriausybę Aukštosios technikos mokyklos steigimo reikalui. Memorandume taipogi nurodomi esami inžinierių rengimo trūkumai Vytauto Didžiojo Universiteto technikos fakultete ir pribrendusi būtinybė steigti savarankišką Aukštąją technikos mokyklą:

„Būdamas V. D. Universiteto integraline dalimi, Technikos Fakultetas pasidarė pernelyg universalus, teoretiškas ir nutolęs nuo technišką krašto gyvenimo. Jo personalas, sudarytas pradžioje iš nepasiruošusių mokymo darbui inžinierių, dabartiniu laiku rodo tendenciją krypti į teoretiškąją pusę. Fakultete yra įsivyravęs nesveikas enciklopedizmas: yra pavyzdžių, kad tie patys profesoriai dėsto labai skirtingus dalykus; specialistų gi kvietimas iš pramonės trukdomas mokslo laipsnio neturėjimu. Fakultetas iki šiam laikui nėra įstatęs į tinkamas vėžes specialios literatūros leidimo reikalui; spausdinamieji veikalai dažnai lieka neišnaudoti ir pasensta, nes jų tarpe yra toli gražu ne pirmajai reikšmės leidinių. Savos literatūros technikos srity pilnai mes ir negalėsime turėti, nes tai brangūs ir iš kai kurių sričių greitai senstantieji leidiniai. Todėl studentai turėtų būti lavinami svetimų kalbų pažinimo reikale. Tačiau ligi šiol tai vis nevykdavo, nes nebuvo surastas tinkamas metodas. Studentai technikai klausydavo jiems nepritaikytą svetimos kalbos kursą Humanitarinių mokslų Fakultete.

Lietuvos Inžinierių Draugija, kurios narių daugelis yra išėję mokslus V. D. Universiteto Technikos Fakultete ir gerai pažįsta jo gerąsias ir silpnąsias puses, bendrai plačiai pasireikšdama krašto techniškame gyvenime, mano turinti teisę pasisakyti tiek dėl gyvenimo statomų inžinieriams reikalavimų, tiek dėl inžinierių paruošimo institucijos veikimo ir jos uždavinių vykdymo racionalumo. Draugijos nuomone, dabartinis Technikos Fakultetas dėl jau pareikštų motyvų, negali patenkinti būtinų gyvenimo reikalavimų. Todėl visa mūsų inžinieriškų kadru ruošimo sistema yra reikalinga apgalvotos ir racionalios reorganizacijos. Tas darbas turėtų būti atliktas kiek galima greičiau, įtraukiant į jį plačiausias atitinkamų specialistų sferas. Steigiant naują aukštąją technikos mokyklą, kuri turi būti griežtai surišta su technišką krašto gyvenimu ir būti jo centru. Mokykla taip pat turėtų būti Lietuvos techniškąsios spaudos leidimo centru, nes faktiškai visi rimti leidiniai yra leidžiami valstybės lėšomis. Mokyklos organizacija, jos programa, mokslo planai turi būti pakankamai tobula ir pritaikyta krašto ir atitinkamo laikotarpio reikalavimams, ir pati mokykla turi būti nuolatiniame ir glaudžiamame ryšy su tvarkančiom mūsų techniškai-ūkišką gyvenimą įstaigom.

Lietuvos Inžinierių Draugija visu rimtumu šiuo iškelia klausimą apie atskiro Politechnikos Instituto steigimą, suteikiant jam Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino,

pirmojo Lietuvos miestų statytojo ir amatų įkūrėjo Lietuvoje, vardą. Draugija mano, kad šiam klausimui svarstyti galėtų būti sudaryta speciali komisija iš suinteresuotų Ministerijų, visuomenės organizacijų (Lietuvos Inžinierių Draugijos, Prekybos ir Pramonės Rūmų ir kitų) ir V. D. Universiteto atstovų. Ši komisija turėtų išdirbti steigiamai mokyklai atitinkamus juridiskus, ūkiškus, mokymo nuostatus. Turėdama galvoje kalbamo reikalui svarbą, Lietuvos Inžinierių Draugija prašo Vyriausybę šį klausimą svarstyti ir laiko sau garbe reikale prisidėti darbu šį sumanymą vykdančiam. Memorandumą pasirašė LID Pirmininkas inž. K. Šakenis, valdybos nariai ir visų sekcijų prezidiumų atstovai.“ (Technika ir ūkis, Nr. 2 (19), 1937).

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO SENATO NUOMONĖ POLITECHNIKOS INSTITUTO STEIGIMO KLAUSIMU

Su Lietuvos inžinierių draugijos memorandumu buvo supažindintas ir VDU senatas, kuris, susipažinęs su šiuo memorandumu, Technikos instituto steigimo reikalui, ir su Technikos fakulteto nuomone šiuo klausimu, ir visa tai apsvarstęs, nusprendė pateikti Vyriausybei savo nuomonę dėl pateiktame memorandumu nurodytų inžinierių rengimo trūkumų, tariamai skatinančių steigti atskirą aukštąją technikos mokyklą:

„V. D. Universiteto Senatas, apsvarstęs memorandumo teiginius, susidaro nuomonę, kad steigti šiuo metu Lietuvoje aukštąją specialią, technikos mokyklą (politechniką) nėra būtino reikalui, nes visus jai skiriamus uždavinius sėkmingai gali atlikti Technikos Fakultetas, jei tik bus tinkamai pagerintos jo darbo sąlygos.

Ta proga Senatas vėl kelia aikštėn, kad kūrybiniais mokslo ir tyrimų darbams vykdyti, eksperimentinių ir taikomųjų mokslų srity dažniausia reikia brangesnės aparatūros, kitų mokslų srity – gausingos literatūros. Jų mūsų Universitetui labai ir labai trūksta; todėl, kad ir yra žmonių, kurie galėtų atlikti gražius darbus, jie negali to padaryti dėl lėšų stokos. Tad, kol mūsų valstybės skiriamos aukštajam mokslui lėšos yra labai ribotos, jos turėtų būti naudojamos esamųjų aukštųjų mokyklų mokymo ir mokslo tyrimų sąlygoms gerinti, bet neturėtų būti pulverizuojamos naujoms vargo mokykloms steigti. Senatas leidžia sau priminti, kad net tokiam turtingame krašte, kaip Šiaurės Amerikos Jungtinės Valstybės, daugelis universitetų turi priglaude prie savęs ne tik technikos, agronomijos, bet kartais net karo mokslų fakultetus.“ (V. D. Universiteto Žinios, Nr. 5–6, 1938).

Inžinierių draugijos pateikto memorandumo svarstymo eiga ir atskirų institucijų reakcija nušviečiama žurnalo „Technika ir ūkis“ (Nr. 3, 1938) įvadiniame straipsnyje, kuriame rašoma, kad šiuo reikalui įvyko daug svarbių įvykių: vyriausybės nutarimu buvo sudaryta speciali komisija prie Švietimo ministerijos iškeltam klausimui svarstyti. Komi-

sijoje aktyviai dirbo ir Draugijos atstovas. Buvo svarstomi Technikos fakulteto specialios komisijos paruošti mokslo planai, skiriami tiek paties fakulteto vidaus reformai, tiek steigtinai Aukštajai technikos mokyklai. Technikos fakultetas buvo pritaręs Draugijos sumanymui steigti savarankišką Technikos mokyklą.

1938 metų spaudoje Aukštosios technikos mokyklos steigimo klausimu buvo pasirodę daug nuomonių, kartais ir labai skirtingų. Paminėtini išsami Vytauto Didžiojo universiteto Senato nuomonė ir prorektorius prof. Pr. Jodelės interviu „Lietuvos aidui“ (Nr. 303, 1938 m.). Motyvuotą atsakymą VDU pateikė LIA draugijos pirmininkas inž. K. Šakenis savo interviu „Lietuvos aidui“ (Nr. 322, 1938 m.) pareikšdamas, kad „pagrindiniu Aukštosios Technikos Mokyklos steigimo motyvu yra reikalas padaryti ją vienalytę, lankstesnę, našesnę ir arčiau stovinčią prie krašto techninio gyvenimo. Universiteto ribose to negalima pasiekti dėl skirtingų Universiteto ir Aukštosios Technikos Mokyklos organizacinių, administracinių ir kitų principų. Nespecialistas dažnai tokios mokyklos specifinių uždavinių bei reikalavimų tinkamai net neįvertina.“

LIA draugijos organas „Technika ir ūkis“ stengėsi objektyviai nušviesti abiejų pusių argumentus šiuo klausimu, nors galutinė VDU Senato nuomonė buvo griežta:

„Savarankiškos Technikos mokyklos steigimas Šiuo laiku nėra būtinas, yra paremta vien įsitikinimu, ir jai tenka prieš pastatyti L.I.A. Draugijos nuomonę ir argumentus Techniškosios Mokyklos steigimo klausime. Į tvirtinimą, kad specialios Mokyklos steigimas labai padidintų išlaidas, tenka atsakyti, kad galima surasti tokių organizacinių formų ir Mokyklos steigimo variantų, kuriems esant, išlaidos padidėtų visai nežymiai, o gal ir visai nepadidėtų (čia turimas galvoje dabartinis skyrių skaičius, nesteigiant naujų). Ne pro šalį čia bus paminėti Estijos patyrimai; Estija savo mastu mums berods, yra kur kas artimesnė už Ameriką. Ten buvo mėginta įvairūs klausimo sprendimo būdai, jų tarpe ir f-to steigimas prie Universiteto, tačiau galop buvo nutarta steigti savarankišką Technikos Mokyklą, kuri jau sėkmingai veikia.

Kas liečia V. D. Universiteto prorektorius p. Pr. Jodelės nuomonę, tai sunku sutikti su kai kuriomis pareikštomis ten mintimis; galima drąsiai tvirtinti, kad dabartinėje aukštojoje mokykloje turi būti dėstoma tik tai, kas bus tikrai, o ne kartais reikalinga. Tuo būdu studentų apkrovimas nebūtinais dalykais yra vengtinas. Vargu inžinieriui-chemikui teks sudarinėti geodezinę nuotrauką, o perskaityti ją jis visuomet sugebės su esamomis žiniomis. Kompromisinis pasiūlymas steigti 3–4 fakultetus Universiteto ribose yra abejotinas, šitokia struktūra būtų jau visai nepraktiška: savarankiškos mokyklos neturėtumėm, o išlaidos būtų ne ką mažesnės, kaip ir savarankiškai Aukštajai Mokyklai. Bendrai išlaidos, steigiant Aukštąją Technikos Mokyklą priklausys tik nuo pakankamai racionalaus ir plataus klausimo sprendimo, todėl jos gali būti beveik tokios pat, kaip ir dabartinės f-to išlaidos.“

Ši straipsnis baigiamas LIA draugijos pirmininko inž. K. Šakenio žodžiais: „Reikia tikėtis, kad bus sukurta tikrai tobula, racionali Lietuvos Aukštoji Technikos Mokykla, kurios reikalingumas visų inžinierių sluoksnių jau seniai jaučiamas ir kurios steigimas prisidės prie mūsų inžinierių kadry geresnio ir greitesnio papildymo.“ (Technika ir ūkis, Nr. 3 (24), 1938).

1940 metų kovo mėnesį vyko Lietuvos inžinierių ir architektų draugijos metinis suvažiavimas. Aukštosios technikos mokyklos steigimo reikalo aktualumui pabrėžti suvažiavimas vienbalsiai priėmė rezoliuciją, kurioje akcentuojama, kad šiuo metu yra visai pribrendęs reikalas technikos mokslų labai įkurti atskirą Aukštąją technikos mokyklą, kadangi vykstantis Universitetų perreformavimas (atgavus Vilniaus miestą) yra visais atžvilgiais patogi proga Aukštajai technikos mokyklai steigti. Taipogi šiame suvažiavime buvo griežtai pasisakoma prieš pasireiškusias tendencijas ruošti inžinierius kituose fakultetuose (be technikos fakulteto) ir taipogi akcentuojama, kad inžinierių ruošimas Lietuvoje (kol dar nėra Aukštosios technikos mokyklos) gali būti pavestas tiktai VDU technikos fakultetui. Suvažiavimas taipogi pavedė Draugijos valdybai daryti visus reikalingus žygius, kad inžinierių ruošimo rimtis nebūtų pažeista ir į kiekvieną kėsinimąsi šioje srityje būtų griežtai reaguojama. (Technika ir ūkis, Nr. 2(35), 1940).

Tačiau tiek LIA draugijos keliamas Aukštosios technikos mokyklos steigimo klausimas, kaip ir kitos draugijos iškeltos spręstinios problemos, liko neįgyvendintos. 1940 m. birželio mėnesį, Lietuvą okupavus Sovietų Sąjungai, visų visuomeninių ir politinių organizacijų veikla buvo uždrausta, jos uždarytos ir visos jų keliamos problemos naujos sovietinės valdžios buvo urmu „išspręstos“. Tačiau Lietuvos inžinierių ir architektų draugijos veikla tuo nebuvo visiškai nutraukta, tiktai ji persikėlė į Vakarų.

Artėjant antrajai sovietiniai okupacijai, 1944 m. daugelis iškilių Lietuvos inžinierių ir architektų pasitraukė į Vakarų, kur tęsė savo veiklą. 1946 m. vasario 23–24 d. Würsburge, Vokietijoje įvykusiame lietuvių inžinierių ir architektų suvažiavime buvo įsteigta Lietuvos inžinierių tremtinių draugija (LITD), kurios tikslas buvo jungti savo narius ir visapusiškai rūpintis jų reikalais. Draugijos centro valdybos pirmininku buvo išrinktas Alfonsas Jurskis. Trečiame LITD suvažiavime, nutarus perorganizuoti šią draugiją į sąjungą, apimančią lietuvių inžinierius užsienyje, ir jos vardas buvo pakeistas į Lietuvos inžinierių sąjungą užsienyje (LISU). Jos centro valdybos pirmininku išrinktas Steponas Kolupaila. LISU turėjo 16 skyrių Vokietijoje ir 1 skyrių Austrijoje, o narių skaičius pasiekė 384. Ketvirtame, paskutiniame suvažiavime Vokietijoje 1949 m. gegužės 21 d. Kempene LISU persiorganizavo į Pasaulio lietuvių inžinierių ir architektų sąjungą (PLIAS). Jos valdybos pirmininku išrinktas Jonas Šimoliūnas.

1950 m. vasario 1 d. PLIAS valdyba sustabdė savo veiklą Vokietijoje ir nutarė perkelti organizacijos centrą į JAV, nes 1949 m. birželio 24 d. Niujorke įsisteigė Ameri-

kos lietuvių inžinierių ir architektų draugiją, kurios aktyvus organizatorius ir pirmasis pirmininkas buvo Aleksandras Mačiūnas, o 1949 m. gruodžio 11 d. įsisteigė Čikagos lietuvių inžinierių ir architektų draugija (pirmininkas Jonas Jurkūnas). 1951 m. vasario 24–25 d. Niujorke Amerikos lietuvių inžinierių ir architektų draugija sušaukė suvažiavimą, kuriame ji buvo pervardinta į Amerikos lietuvių inžinierių ir architektų sąjungą (ALIAS), kaip Pasaulio lietuvių inžinierių ir architektų sąjungos (PLIAS) padalinys. Suvažiavime dalyvavo 265 sąjungos nariai ir 50 atstovų. Sąjungos pirmininku buvo perrinktas J. Šimoliūnas. Sąjungos įstatuose įrašyta:

„Išsklaidytus po laisvojo pasaulio kontinentus lietuviams inžinieriams, architektams ir visoms technikinėms pajėgoms burti, jų tautinės aspiracijos bei Tėvynės išlaisvinimo ir atstatymo darbams koordinuoti yra Pasaulio Lietuvių Inžinierių ir Architektų Sąjunga, sutrumpintai vadinama PLIAS, kuri savo tikslams atsiekti:

- a) buria visus lietuvius inžinierius, architektus ir kvalifikuotus technikus, pritariančius šiems siekiams, į sąjungos padalinius,*
- b) rūpinasi Lietuvos atstatymo problemomis, kaupdama tais klausimais medžiagą, pasirodančią spaudoje ar tam tikslui paruoštų projektų ir studijų formoje,*
- c) teikia pagal išgales materialinę paramą, steigdama stipendijų, šalpos, draudos ir kitokius fondus sąjungos ribose,*
- d) organizuoja prie sąjungos technikos darbuotojų ir amatininkų būrelius ir juos globoja, steigia kursus, mokyklas bei ruošia techniškas ekskursijas,*
- e) leidžia techninius veikalus, žurnalus,*
- f) palaiko ryšius su kitų tautų inžinierių ir architektų draugijoms.“*

Rašydamas apie ALIAS A. Damušis nurodo, kokie keli veiksniai lemia lietuvių uždavinius ir darbo pobūdį inžinierių veiklai ALIAS. Jie yra: *„1. rūpestis ateities Lietuvos gamybiniu pajėgumu, 2. dabar vykstančios mokslinės revoliucijos įtaiga į industrinį progresą, 3. jaunųjų profesionalų įjungimas į lietuviškos bendruomenės veiklą.“*

Tiek Pasaulio tiek ir Amerikos inžinierių ir architektų sąjungų (PLIAS ir ALIAS) veikla buvo sėkmingai tęsiama iki Lietuvos nepriklausomybės atstatymo.

LIETUVOS INŽINIERIŲ IR ARCHITEKTŲ DRAUGIJOS ŽURNALAS „TECHNIKA IR ŪKIS“

Pasibaigus Pasauliniam karui ir Lietuvai atkūrus savo nepriklausomą valstybę prasiėjo įvairių specialistų, reikalingų Lietuvos ūkio atstatymui, paieška ir rengimas. Atkurti mokslo įstaigas daug padėjo grįžtantys iš Rusijos ir kitų kraštų lietuviai specialistai su aukštuoju išsilavinimu. Tačiau karo ir suiručių nualintame krašte labai trūko techninės

spaudos. Pirmasis bandymas buvo inžinieriaus Juliaus Jankausko asmeniškai redaguojamas ir leidžiamas laikraštis „Lietuvos Politechnikas“, pradėjęs eiti nuo 1920 metų gruodžio mėnesio, kurio pirmajame numeryje rašoma:

„Lietuva, sako, žemdirbių šalis, nėra pramonės, nėra tų aplinkybių, kuriomis remiantis galėtų plėstis pramonės įstaigos. Vienas ar kitas pasakoja, jog mes nieką kitą, kaip žemės ūkio gaminių ir miškų, dar keletą durpynų, neturime; nėra, sako, tų gamtos davinių, iš kurių kyla pramonė, prie jos technika ir visa eile kitų aplinkybių, sudarančių jau Valstybes ir podraug krašto gyventojų laimingumą. Dalinai teisybė, jog Lietuva gal ir neturi to visko, ką randama kituose kraštuose, vienok Lietuva, turėdama kitokios rūšies žaliąją medžiagą galėtų ne paskutinę pasaulio pramonėje užimti vietą. Mes tik nežinom, ką turim, ir nemokam arba neįstengiam tos medžiagos išnaudoti: trūksta, ypatingai, kiek vienam reikalingų tuose dalykuose technikos žinių ir pramonėje prasilavinimo, be kurių kokia nors pramonės įstaiga ne sumanoma; na ir per mažai mes, Lietuviai, turime iniciatyvos ir veiklumo, galų gale, ir per daug apsilėidimo. Todėl uždaviniu šio technikos ir pramonės laikraščio bus, sulig savo pajėgų, nurodinėti tuos kelius pramonės, kuriais galėtų eiti Lietuvos piliečių veiklumas ir pasiryžimas.“

Tačiau buvo išleisti tik keturi šio laikraščio numeriai. Privati iniciatyva užgėso. Vėlesniais metais J. Jankauskas aktyviai bendradarbiavo žurnale „Technika ir ūkis“. 1924 metais Lietuvos universiteto technikos fakultetas pradėjo leisti žurnalą „Technika“, kurio pirmame numeryje žurnalo redaktorius profesorius Pr. Jodelė rašė:

„Dar 1919 m. keletas lietuvių inžinierių, karštesnių patriotų, sukūrė „Lietuvių Technikų Draugiją“. Jos vyriausias tikslas – padėti lavintis lietuviams technikams, kelti Lietuvos industriją ir statybą. Daug buvo kalbėta apie leidimą savo spausdinto organo, kaip priemonės techninei kultūrai plėsti; bet stoka lėšų, stoka laiko trukdė tam sumanymui įvykti. Taigi lietuviai iki šiol rimtesnio technikams organo dar neturi. Mūsų Universiteto Technikos Fakultete nuo pirmųjų jo įsteigimo dienų iškilo sumanymas leisti savo organą, bet pirmus metus mokslo personalas buvo taip užimtas sutvarkymu studijų eigos, mokslo planų, programų, taisyklių, paskaitų ir vadovėlių paruošimu, jog ir pats klausimo svarstymas apie žurnalo leidimą buvo atidėtas. Tik dabar, kiek sutvarkius ir aprūpinus fakulteto mokslo dalykus, vėl pradėta rūpintis savo organą leisti.“

Šiame žurnale bendradarbiavo daugelis Lietuvos inžinierių ir architektų sąjungos narių tiek dirbančių universitete, tiek ir kitose įstaigose. Tačiau Sąjungai buvo būtina turėti ir savo leidinį, todėl jau 1929 metais Lietuvos inžinierių ir architektų sąjunga pradėjo leisti iliustruotą technikos žurnalą „Technika ir ūkis“. Pirmasis žurnalo redaktorius buvo Bronius Garšva, vėlesniais metais – Vytautas Mošinskis ir Jurgis Vidmantas. Žurnale buvo rašoma įvairiais technikos klausimais, įvairių sričių specialistų pasisakymai ir komentarai, taipogi spausdinami technikos veiklą reglamentuojantys dokumentai.

Pirmajame šio žurnalo įvadiniame straipsnyje rašoma: „Lietuvos Inžinierių ir Architektorių Sąjunga šiandien bando pradėti leisti naują laikraštį, kurio obalsis yra: „Technika Lietuvos tautiniame ūkyje“. Šiam obalsiui atsako kiekvienas techninis klausimas, kiek jis bus surištas su mūsų tautiniu ūkiu. Šio žurnalo tikslas bus diskutuoti įvairias technines mūsų ūkto problemas ir analizuoti jų harmoningo tarp savęs santykiavimo sąlygas; supažindinti visuomenę su analoginiais svetimų ūkių klausimais; kaupti kolektyvų patyrimą technikos srityje, duodant atliktų Lietuvoje techninių darbų aprašymą; populiarizuoti techninius klausimus visuomenėje, rišant techniką su jos pritaikymu mūsų ūkyje. Lietuvos Inžinierių ir Architektų Sąjunga neriboja nė programos, nei bendradarbių. Kiekvienas ūkiškos technikos klausimas yra mums priimtinas, jei jis yra rimtai ir objektingai traktuojamas. Kiekvienas rimtas ir objektingas bendradarbis, ar jis bus inžinierius, agronomas, daktaras ar šiaip jau pilietis be patentuoto techniško mokslo – yra mums vienodai pageidaujamas.“

1930 metais prie žurnalo „Technika ir ūkis“ leidybos prisijungė ir Lietuvos automobilių klubas ir nuo 1930 m. žurnalas tapo: „Lietuvos inžinierių ir architektorių sąjungos ir Lietuvos automobilių klubo organas“. Jame buvo rašoma: „Reikalas Klubui turėti savo periodinį leidinį yra senai pribrendęs. Tokius leidinius turi visų valstybių automobilių klubai, kurie plačiai juos vartoja, taip savo šalies piliečiams automobilizmo klausimais informuoti, taip ir savo šalį užsienyje reklamuoti. Bet vykdyti šį svarbų dalyką buvo neįmanoma nesant lėšų ir jis pasilikdavo svajone, kol Lietuvos Inžinierių ir Architektų Sąjunga nepasiūlė Klubui dėtis prie jos išleidžiamo žurnalo „Technika ir ūkis“ ir padaryti jį tokiu būdu šios Sąjungos ir Lietuvos Automobilių Klubu bendru organu.“ 1930 m. vasario mėn. 12 d. Automobilistų klubo valdyba pritarė šitam pasiūlymui ir nutarė jį vykdyti. Šiuo pavadinimu ir su spausdinama automobilių klubo pateikta medžiaga išėjo tikslai 1930 ir 1931 metų žurnalai.

1934 metais, vykdant Lietuvos inžinierių sąjungos visuotinio susirinkimo direktyvas, keičiamas Žurnalo „Technika ir ūkis“ redaktorius, žurnalo struktūra ir jo periodiškumas. Naujuoju redaktoriumi tapo inžinierius J. Vidmantas. Pasikeitė redaktorius, žurnalo išorinė išvaizda ir iš dalies jo sutvarkymas. Žurnalo išvaizdos pakeitimai įvyko bevykdant Lietuvos inžinierių sąjungos (LIS) direktyvas dažniau ir punktualiau – bent 4 kartus per metus leisti žurnalą, bet ir taupyti lėšas, kad nemažinus LIS kapitalo ir neišėjus iš visuotino suvažiavimo nustatytos sąmatos:

„Redakcija yra pakvietusi ir tebekviečianti eilę naujų bendradarbių ir tikisi, kad iš gausių LIS eilių ir šiaip Lietuvos inžinerijos tarpo jų atsiras dar daugiau. Nuo šio numerio yra įvesti bei pertvarkyti šie skyriai: technikos naujienos, Lietuvos techniškoji kronika, technišku įstaigų bei organizacijų gyvenimas, recenzijos; apie jų tolimesnį tvarkymą redakcija taria dar savo žodį atitinkamuose skyriuose. Kadangi žurnalo tobulinimas daugiausia priklauso nuo LIS narių dalyvavimo, tai pastarieji ir kviečiami dar aktyviau

bendradarbiauti visuose žurnalo skyriuose, siunčiant originalius bei verstinius straipsnius ir kitą atitinkamą medžiagą.

Tolimesnis žurnalo leidimo atpigimas ir, LIS lėšų sutaupymas tegalimas didinant žurnalo „Technika ir Ūkis“ prenumeratorių kadrus ir plečiant skelbimų skyrių. LIS nariai prašomi raginti įvairias valdžios bei savivaldybių įstaigas, techniškas įmones, rangovus bei šiaip paskirus asmenis prenumeruoti žurnalą „Technika ir Ūkis“ ir duoti jam skelbimų. Redakcija laiko savo pareigą pareikšti padėkos žodį buvusiam redaktoriui, o dabartiniam LIS Pirmininkui prof. inž. Vyt. Mošinskiui už tuos nurodymus bei patarimus, kuriuos jis suteikė žurnalo leidimo reikalui.“

Šiame žurnale (jo viršelyje) taip pat skelbiamas ir žurnale „Technika ir ūkis“ aktyviai bendradarbiaujančių sąrašas: Inž. J. Acukas, inž. N. Birulis, inž. A. Bistrickas, doc. inž. J. Čiurlys, inž. J. Dačinskas, inž. G. Davidavičius, inž. K. Dušauskas-Duž, inž. J. Gabrys, inž. Br. Garšva, inž. A. Glodenis, doc. Inž. V. Gorodeckis, inž. A. Gordevičius, inž. V. Jakovickas, dr. inž. J. Janickis, inž. J. Jankauskas, doc. inž. J. Jankevičius, inž. J. Jasiukaitis, prof. inž. Pr. Jodelė, inž. L. Kaulakis, prof. inž. St. Kolupaila, inž. M. Kripas, inž. K. Kriščiukaitis, arch. V. Landsbergis, inž. E. Langė, inž. A. Mačiūnas, doc. inž. Pr. Markūnas, prof. inž. V. Mošinskis, inž. A. Novickis, inž. J. Peras, inž. K. Reisonas, inž. K. Rimkus, prof. M. Songaila, inž. J. Stanišauskas, inž. N. Stonis, inž. B. Šeinzonas, prof. J. Šimkus, inž. V. Taujenis, inž. L. Tuskenis, inž. L. Vaitkevičius, inž. R. Vaitkevičius, inž. J. Vidmantas, inž. F. Vizbaras. (Technika ir ūkis, Nr. 8, 1934).

Žurnale įvairiomis temomis rašė daugelis to metų inžinierių, architektų ir Lietuvos valstybės veikėjų. Paminėtinas įdomus 1937 m. žurnale atspausdintas J. E. p. Lietuvos Respublikos prezidento Antano Smetonos straipsnis:

„Netechnikas, kaip aš, rodos, neturėtų ko pasakyti Technikos ir Ūkio skaitytojams. Juk tai specialistų, tam išmaningų Žmonių, žurnalas! Ir vis dėlto ėmiaus parašyti jam kelias mintis. Apie ką? Apie tai, kas ir technikui įdomu žinoti. Kad ir visuotiniškas technikos mokslas, tariant, tas pats visiems kraštams, tačiau jo taikymas tautiškas: turi atitikti tautos reikalavimus. Jei taip, tai mūsų inžinieriams, ypatingai tiems, kurie moko ir auklėja jaunąsias mūsų kartas arba kurie dirba valstybės įstaigose, turi rūpėti technikos terminologija, kad ji būtų, kiek tatai galima, sulietuvinta, tariant, priderinta lietuvių kalbai. Su visokiais senais ir naujais išradimais neišvengiamai spraudžiasi į mūsų kraštą ir svetimi jų pavadinimai, nors mūsų kalboje yra apščiai medžiagos savaip jiems vadinti. Šit, pavyzdžiui, įrankis, kuriuo žemė ariama, mūsiškai buvo keleriopai vadinamas: arklu, žagre, žuobriu, o kai iš svetur jis atėjo į mus pagerintas, tai, savindamies jį, pasisavinome ir svetimą vardą: jis mums nebe arklas, o plūgas. Ar ne verčiau buvo pasilikti savasis kuris vardas. Kitur tautos ginasi svetimybių, reikia ir mums jų gintis. Savos terminologijos turime aibes. Jos netrūksta nei gyvenamame name, nei klojime,

nei daržinėje, nei kituose ūkio trobesiuose, nei, pagaliau, senos galdynės padarguose. Tik reikia jį surankioti ir priderinti naujajai technikai. Taip daroma, taip daro ir mūsų technikai. Tik, kad spartesniu greičiu darytų.

Tautos kultūra, be kito ko, matuojama technicine pažanga. Ir mes raginame, kad Lietuva neatsilikytų nuo kitų kraštų. Bet atsargiai... Imkimės technikos iš kitur tiek, kiek įgalime ir kiek mums jos reikalinga, kiek ji mums tinka. Esame minėję, kad technikos derinimas turi būti tautiškas. Šit, suvalkiečiai ir Lietuvos žiemiai buvo ūmai suskatę traktoriais arti žemę. Pamėgino ir paabejojo... Daugelis grįžo prie arklio. Pigiau. Viena, sako, Amerikos žemės ūkis, didelio mąsto, šimtais ir tūkstančiais hektarų matuojamas, kas kita Lietuvos ūkis, po keliolika ar po kelias dešimtis hektarų.

Kas gi mūsų nenorėtų, kad Lietuva būtų nušviesta, kaip Belgija, Šveicarija ar kita kuri aukštos kultūros šalis? Nevienas mūsų inžinierius yra daug prirašęs laikraščiuose, kad būtina ir greitai reikia pasistatydinti didžiulė elektros stotis, kuri galėtų duoti energijos visai Lietuvai. Pamanyti – puikus sumanymas. Bet kas galėtų jį įvykdyti? Ar jis pakeliamas tuo tarpu mūsų krašto lėšoms? Apie tai nebuvo rimtai pagalvota.

Kiti įsigeidė mūrinės Lietuvos. Geras daiktas! Ir jam, rodos, visi pritaria. Bet mūsų krašte daugumas teiškai tuo tarpu medinius ir molio krėstus trobesius statydinti. Plytų degimas juk reikalauja daug malkų, o jų netrukus gal stigs ir šiaip jau kurui. Siekiant techninės pažangos, vadinasi, reikia turėti akivaizdoje finansinis ir ūkinis krašto pajėgumas, reikia visašališkai svarstyti kiekvienas klausimas, susijęs su technikos tobulinimu.

Lietuva neturi nei metalų nei mineralų, dėl to yra verčiama jų įsivežti iš svetur. Šiuo atžvilgiu ji nėra tiek laiminga, kaip pav., Belgija ar Čekoslovakija. Neturint tų žaliavų, lietuviams sunku savo pramonę išplėsti, sunku ir geri keliai turėti. Mūsų inžinierių ir technikų būtų didis uždavinys galvoti ir ieškoti, kaip čia ką išradus ir suradus, kad savo priemonėmis būtų galima mums žengti priekin ir, kad savo kita kuri medžiaga galėtų pasinaudoti naujinę techniką.

Svarbu ir technikos stilius. Jis turi būti, kur tik galima, tautiškas. Mūsų miestai ir mūsų kaimai daug statosi trobų ir namų ir dar daugiau statysis. Ar ne per daug įsigali vadinamasis modernizmas, mūsų inžinierių imamas iš Italijos ir iš kitų vakarų kraštų? O juk gėrimės ir didžiujamės turį savo lietuviškų trobų, kryžių ir koplytėlių palikimo. Kodėl architektai nekuria lietuviškai? Medžiagos tokiai kūrybai, rodos, netrūksta. Kad tik nenutautintume Lietuvos, besiekdami ją moderninti!“

Minint žurnalo „Technika ir ūkis“ dešimtmetį, žurnalo redakcija rašė, kad 1929 metų gruodžio mėn. pasirodęs LIA sąjungos žurnalo „Technika ir ūkis“ pirmasis numeris buvo gana reikšmingas įvykis Lietuvai, nes tai buvo pirmas rimtas bandymas leisti technišką žurnalą lietuvių kalba. Tam reikėjo nemažai pasiryžimo: Lietuvos techniškojo gyvenimo sąlygos nebuvo tam palankios, negalima buvo tikėtis pakankamo bendradarbių kadru ir

užtikrinti žurnalo leidimo periodiškumą. Bet ne tai buvo svarbiausia. Jei tuo laiku nebūtų padaryta pradžia leidžiant žurnalą, tai nebūtų galimas ir jo tolimesnis plėtojimas. Pirmame periode 1929–1934 metais, kol „Technika ir ūkis“ tapo periodiniu žurnalu, tebuvo išleista tik 7 numeriai. Žurnalo reformą 1934 metais įgalino paūgėję Lietuvos inžinierių kadrai ir dėl to atsiradusi galimybė turėti pakankamai teikiamos medžiagos. Žurnalas, tapęs periodišku, buvo žymiai pertvarkytas ir pradėjo eiti 4 kartus per metus; buvo stengiamasi atpiginti leidimo išlaidas.

Žurnale buvo renkama ir spausdinama medžiaga tiek apie Lietuvos inžinierių ir architektų sąjungos tiek ir Lietuvos įstaigų organizuojamus renginius. Išsamiai aprašomas Sąjungos gyvenimas, kasmetiniai visuotiniai susirinkimai ir jų priimti nutarimai. Plačiai nušviestas Antrojo, jubiliejinio Lietuvos inžinierių ir architektų sąjungos Kongreso rengimas, jo eiga bei svarbiausieji nutarimai. Daug medžiagos skirta Sąjungos parengtam ir pateiktam Lietuvos Respublikos vyriausybei memorandumui dėl Lietuvos aukštosios technikos mokyklos steigimo, plačiai nušviečiant šios mokyklos steigimo būtinybę bei pateikiama Vytauto Didžiojo universiteto senato reakcija į šį Memorandumą. Prie šios informacijos galima paminėti ir išsamų dipl. inž. B. Garšvos straipsnį „Technikos profesionalaus mokslinimo problema Lietuvoje“.

Žurnale aktyviai reišėsi inž. Pranas Drašutis, rašęs apie Lietuvos elektrines, elektros energijos gamybą įvairiuose miestuose ir jos vartojimą – pirmasis pateikęs Lietuvos metinius energetinius balansus. Išsamiai, su brėžiniais ir schemomis, inžinieriaus Eugenijaus Langės aprašyta 1930 metais naujai pastatyta Kauno Petrašiūnų elektros stotis. Gaila, kad šio straipsnio pateikimas žurnale sutapo su jo brolio, taipogi daug prisidėjusio prie šios elektrinės atsiradimo, docento Artūro Langės nekrologu. Inž. A. Mačiūnas savo straipsnyje pristato Telšių miesto savivaldybės elektros stotį. Pažymėtinas inž. L. Kaulakio straipsnis: „Naujos elektros stoties parinkimas“. Draugijos Elektrotechnikų sekcija žurnale pateikia labai aktualias ir išsamiai parengtas Pirmos pagalbos taisykles nelaimingiems atsitikimams nuo elektros srovės ištikus.

Žurnale „Technika ir ūkis“ buvo spausdinama daug informacinės medžiagos apie atsigaunantį po karo ir suirutės Lietuvos ūkį, apie naujai susikūrusias gamyklas, įstaigas ir naujai pastatytus reprezentacinius Lietuvos (ypač akcentuojant Kauno miesto architektūrą) pastatus ir naujus tiltus išsamiai aprašant jų konstrukcijas. Pažymėtini dipl. inž. J. Jankevičiaus straipsniai su iliustracijomis apie naujai pastatytus Vytauto Didžiojo vardo tiltą per Nemuną ir inž. Petro Vileišio vardo tiltą per Nerį. Žurnale pateikiamuose straipsniuose pristatomi žymesni Kauno mieste pastatyti statiniai, pristatantys naują, to laikmečio, architektūrą: inž. F. Vizbaro straipsnis „Kauno pašto rūmai“, inž. J. Jasiukaičio gausiai iliustruotas straipsnis „Valstybinio Veterinarijos Bakteriologijos Instituto rūmai“ ir prof. M. Songailos straipsnyje su gausiomis iliustracijomis: „Vladas Dubeneckis, kaip dailininkas-architektas,

visuomenės veikėjas ir kaipo žmogus“, pristatomi daugelis V. Dubeneckio projektuotų ir Kauno mieste pastatytų reikšmingų pastatų – Vytauto Didžiojo muziejus, Medicinos fakulteto rūmai, Meno mokykla, Čiurlionio galerija ir Lietuvos viešbutis.

Žurnale talpinamose reklamose buvo galima rasti ir įdomios informacijos, pav. tarpukaryje elektros energijos tarifus, taikomus Kauno miestui:

„Elektros šviesos gaminimo Kauno miestui apšviesti Akcinė bendrovė Kaune tiekia elektros srovę Kaune šviesai, elektros varikliams ir įvairiems šildymo ir naminės ruošos aparatams.

Abonentams norintiems vartoti elektros srovę šildymo ir naminės ruošos aparatams, elektra gali būti atleidžiama šiomis specialiai tam tikslui pažemintomis kainomis:

Vakare – nuo saulės nusileidimo iki 23 valandos po 1 lt. 35 ct. kilovatvalandai.

Dienos metu – nuo 6 valandos iki saulei nusileisiant – po 85 ct. kilovatvalandai.

Nakties metu – nuo 23 iki 6 valandos – po 25 ct. kilovatvalandai.

Pastaba: Abonentai, nori naudotis šiuo tarifu, turi pasistatyti įvairių tarifų skaitiklį t. y. tokį skaitiklį, kuris parodo elektrą, suvartotą įvairiu paros laiku,

Arba nežiūrint vartojimo laiko. po 1 lt. 35 ct kilovatvalandal už tam tikrą, iš anksto nustatytą, atsižvelgiant instaliacijos dydžio, kilovatvalandų skaičių ir po 85 ct. kilovatvalandai už visą kitą virš šios normos suvartotą elektrą.

Pastaba: šio tarifo abonentams elektra atleidžiama paprastais skaitikliais, bet abonentai turi pasižadėti nevertoti šildymo, bei naminės ruošos aparatų vakarais, t. y. nuo saulės nusileidimo iki 24 valandos.

Elektros varikliams elektra teikiama kainomis: nuo 1 lt. 5 ct. iki 32 ct. kilovatvalandai, žiūrint suvartotos elektros kiekio ir išnaudojimo koeficiento.“ (Technika ir ūkis, Nr. 3, 1931).

Prie įdomesnės žurnale pateikiamos informacijos reikėtų paminėti 1936 m. žurnalo skyriuje „Mintys ir Sumanymai“ pateiktą informaciją „Naujas kalendorius ir naujas laikrodis“: „Siūloma reformuoti esamą kalendorių, sudarant 13 mėnesių po 28 dienas ir vieną atskirą dieną metuose. Kiekvienas mėnuo turėtų lygiai po 4 savaites, kiekviename mėnesyje savaitės dienos turėtų vienodus skaičius: pav. sekmadienis būtų kiekvieno mėnesio 1, 7, 14 ir 21 dieną. Para turėtų 20 (10+10) valandų, laikrodžio ciferblatas 10 valandų skalę, minutė turėtų 100 sekundžių.“

Žurnalas „Technika ir ūkis“ turėjo ir ekonominių-finansinių problemų, kas atsispindėjo ir atskiruose žurnalo numeriuose. 1932 m. prasidėjusi ekonominė krizė atsiliepė į žurnalo leidimo galimybes: nustota 50% skelbimų, iš kurių finansavimo žurnalas buvo leidžiamas be nuostolių. Tačiau redakcija nusprendė žurnalą leisti nors ir su nuostoliais, nes, jei žurnalas eis reguliariai, tai atsiras pastoviai apmokamų skelbimų, kuriais padengiama žymi dalis išlaidų. Redaguoti žurnalą sutiko prof. Mošinskis, administracinę pusę sutiko tvarkyti inž. Garšva.

Taip pat dažnai pateikiama informacija iš Lietuvos inžinierių ir architektų draugijos visuotinių narių susirinkimų. 1938 m. kovo mėn. vykusio susirinkimo žurnalo „Technika ir ūkis“ reikalais pranešimą padarė jo redaktorius inž. J. Vidmantas, kuris nusiskundė Draugijos narių atšalimu, dėl kurio jaučiamas net medžiagos žurnalui trūkumas. Tam priežastys – pagyvėjus krašto ekonominiam gyvenimui padidėjęs draugijos narių apkrovimas profesiniais darbais ir dažnas honoraro už straipsnius nemokėjimas. Nuspręsta pereiti prie straipsnių honoraro apmokėjimo po 20 ct už eilutę ir padidinti žurnalo leidžiamų numerių skaičių. Taip pat nuspręsta išplėsti skelbimų skyrių. Susirinkimas vienbalsiai nusprendė, kad žurnalo „Technika ir ūkis“ prenumerata Draugijos nariams yra privaloma ir prenumeratos kaina Draugijos nariams nustatyta 3 litai metams.

Nuo 1939 metų žurnalas „Technika ir ūkis“ išeina reguliariai kas du mėnesius – šeši numeriai per metus. Žurnale spausdinami aktualūs techniniai, visuomeniniai ir LIA draugijos einamieji bei organizaciniai straipsniai ir kita įvairi informacija. Pažymėtini: inž. V. Petraitis – „Prancūzijos kaimo elektrifikacija“, prof. S. Kolupaila – „Turniškių hidroelektrinė stotis“ ir „Nemuno reguliavimas XIX amžiuje“, inž. A. Novodvorskis – „Dujinių balionų naudojimas autotransporte“, inž. F. Bielinškis – „Mūsų miestų architektūra ir civilizacija“. Įdomus žurnale pateikiamas Lietuvos valstybinio banko metinis 1938 metų gruodžio mėn. 31 d. balansas (aktyvas sutampantis su pasyvu), kurį sudaro 224 717 821 Lt 47 ct., ir kuris rodo to laikmečio finansinės apskaitos pedantiškumą. Šeštame žurnalo numeryje jau pristatoma 1939 m. žurnale atspausdintų straipsnių rodyklė.

1939 metų rudenį įsitraukusi į Antrąjį pasaulinį karą Sovietų Sąjunga užėmė Lenkijos okupuotą Vilnių ir Vilniaus kraštą. Pagal Lietuvai primestą sutartį su Sovietų Sąjunga ji sugražino Vilnių Lietuvai kartu su savo kariniais daliniais. Prasidėjęs santykių su Maskva „normalizavimas“ atsispindėjo ir žurnale „Technika ir ūkis“ – 1939 m. Nr. 5, žurnalo skyriuje „Technikos naujienos“ inž. J. Milvydas pristato Sovietų Sąjungoje statomų Tarybų Rūmų grandiozinį 100 aukštų pastato projektą, kuris būtų 415 metrų aukščio, aukštyn smailėjančios formos. Ant šio pastato smailės viršaus dar turėjo stovėti 80 metrų aukščio Lenino statula. Nors buvo rašoma, kad nuo 1932 metų vyksta intensyvūs statybos darbai, pastatas taip ir nebuvo pastatytas, nes statybą nutraukė karas.

1939 metais žurnalas „Technika ir ūkis“ paminėjo savo įsteigimo jubiliejų. 1940 metų pirmojo numerio vedamajame straipsnyje žurnalo redakcija rašė: „1929 metų gruodžio mėn. pasirodė pirmas numeris Lietuvos Inžinierių ir architektų Sąjungos organo „Technika ir Ūkis“. Lietuvos sąlygomis tai buvo gana reikšmingas įvykis, nes tai buvo pirmas rimtas bandymas leisti technišką žurnalą lietuvių kalba ir tokiam žygiui tuo laiku reikėjo tikrai nemažai pasiryžimo: Lietuvos techniškojo gyvenimo sąlygos toli gražu nebuvo tam palankios; svarbiausia negalima buvo tikėtis pakankamo bendradarbių kadry ir tuo užtikrinti žurnalo leidimo periodiškumą. Bet tai nebuvo

svarbu. Jei tuo laiku nebūtų padaryta pradžia leidžiant žurnalą, tai nebūtų galimas jo tolimesnis įvykdytas plėtojimas.

Pirmame periode 1929–1934 metais, kol „Technika ir Ūkis“ tapo periodiniu žurnalu tebuvo išleista tik 7 numeriai. Žurnalo reformos akstinu 1934 metais buvo paūgėję Lietuvos inžinierių kadrai ir dėl to atsiradusi galimybė turėti pakankamai ir nuolat medžiagos. Žurnalas tapęs nuo 8 nr. periodišku, buvo žymiai pertvarkytas ir pradėjo eiti 4 kartus per metus; buvo stengiamasi atpiginti leidimo išlaidas, kas ir buvo atsiekta, sumažinant jas beveik per pus.

Nuo 1938 m. Antrojo inžinierių ir architektų kongreso žurnalas jau pradėjo eiti 6 kartus per metus. Nuo šių metų žurnalas tampa mėnesiniu, šiek tiek sumažinant paskiro nr. spaudos lankų skaičių; bet ir tai daroma reikia tikėtis laikinai ir pirmą progą lankų skaičius bus stengiamasi atstatyti. Tapęs mėnesiniu „Technika ir Ūkis“ bus pertvarkytas. Šalia normalių straipsnių bus nuolatinis skyrius „Technikos tribūna“, kurioje bus duota vietos pasisakyti aktualiais klausimais ir diskusija. Įvedamas bibliografijos skyrius, kuriame bus talpinama svarbesnių spaudinių įvairiomis Vakarų Europos kalbomis apžvalga. Redakcija laiko labai pageidaujama įvesti atliekamų ir projektuojamų statybų skyrių, jame būtų galima talpinti tų statybų planus, atvaizdus ir pagrindinius duomenis. Redakcija reiškia vilties, kad Lietuvos inžinieriai ir architektai bendradarbiaudami žurnale kaip ir ligi šiol prisidės prie jo tobulėjimo.“ (Technika ir ūkis, Nr. 1 (24), 1940).

Tame pat žurnalo numeryje pristatomas inž. arch. V. Verbickio ir J. Getnerio straipsnio „Kauno pilies 1939 metų konservavimo darbai“ pirmoji dalis. Šiame didelės apimties straipsnyje, kurį buvo planuojama pateikti per kelis žurnalo numerius, išsamiai pristatoma Kauno, taipogi ir su Kauno miestu susieta Lietuvos istorija nuo XIII amžiaus. Šis labai įdomus ir vertingas straipsnis nepraranda savo vertės iki mūsų dienų. Gaila, kad autoriai nesuspėjo jo užbaigti.

Lietuvos inžinierių ir architektų draugija nuo savo įsikūrimo rengdavo kasmetinius visuotinius suvažiavimus. Paskutinis visuotinis LIA draugijos metinis suvažiavimas vyko 1940 m. kovo mėnesį, kuomet daugelį Europos valstybių jau buvo apėmęs karas. Nors Lietuvoje dar buvo taika, tačiau agresyvi Sovietų Sąjungos politika ir jos karinių įgulų buvimas Lietuvoje kėlė nerimą. Žurnale „Technika ir ūkis“ pateiktame suvažiavimo protokole neličiama Lietuvos ir Europos politinė situacija. Protokole pateikiama nuosekli ir darbinė, vykstanti pagal nusistovėjusį protokolą, suvažiavimo eiga. Renkamas suvažiavimo pirmininkas, sekretorius, komisijos. Į LIA draugiją priimami nauji nariai, tarp kurių paminėtinas elektrotechnikas Antanas Gruodis. Suvažiavimo dieną Draugijoje jau yra 244 nariai. Suvažiavimas apsvairstė svarbesnius Draugijos ir jos valdybos 1939 m. nuveiktus darbus:

„Draugijos atstovai apsilonkę pas Ministrą Pirmininką jam įteikė Draugijos memoran-

dumą dėl Technikos fakulteto pertvarkymo, įsteigiant Auštąją technikos mokyklą – Politechnikos institutą ir dėl Draugijos būsimųjų Technikos Rūmų steigimo, nes jau yra sudaryta Draugijos komisija galutiniam Technikos Rūmų projektui paruošti. Suvažiavimui pateikė ataskaitą visų penkių Draugijos sekcijų pirmininkai, Pažymėta, kad žurnalas „Technika ir Ūkis“ perorganizuotas iš leidžiamo šešis kartus metuose į mėnesinį žurnalą, kurio viename pirmų numerių spausdinama praeitų metų atspausdintų straipsnių rodyklė. Apsvarstęs einamuosius Draugijos klausimus suvažiavimas priėmė rezoliucijas akcentuodamas, kad yra jau pribrendusi būtinybė ir netgi patogus laikas įkurti atskirą Aukštąją technikos mokyklą.“ (Technika ir ūkis, Nr. 2 (35), 1940).

Nuo 1940 metų žurnalas „Technika ir ūkis“ jau tapo mėnesiniu, šiek tiek sumažinant spaudos lankų skaičių. Buvo numatomas nuolatinis skyrius „Technikos tribūna“, kurioje duodama vietos pasisakyti aktualiais klausimais ir diskusijai. Turėjo būti įvedamas bibliografijos skyrius, kuriame būtų talpinama svarbesnių spaudinių įvairiomis Vakarų Europos kalbomis apžvalga. Tačiau prarastas Klaipėdos kraštas, prasidėjęs Antrasis pasaulinis karas, atgautas Vilniaus miestas su jo problemomis ir dalis Vilniaus krašto, karo pabėgėlių ir internuotų lenkų kariškių bei civilių srautas turėjo didelės įtakos ir Lietuvos inžinierių ir architektų draugijos veiklai. Tai galima pajauti paskutiniuose, išleistuose po 1940 metų draugijos suvažiavimo žurnalo numeriuose. Juose dar bandoma ieškoti to laikmečio tiek technikos, tiek ir visuomeninių problemų sprendimų.

Pažymėtina 1940-05-30 Nr. 5 skyriuje „Technikos kronika“ pateikta informacija, kad 1940 m. gegužės mėnesį Kaune įvyko Baigusiujų aukštesniųjų technikos mokslą draugijos metinis visuotinis suvažiavimas, kuriame buvo iškeltas Kauno Aukštesniosios technikos mokyklos absolventams suteikiamo vardo klausimas. Buvo teigiama, kad baigusiams Kauno ATM suteikiamas techniko vardas visiškai netinka šios mokyklos lygiui ir išsilavinimo laipsniui apibūdinti ir nėra suderintas su Vakarų Europos tokio pat laipsnio mokyklų suteikiamu inžinieriaus vardu. Vakarų Europoje baigusiams universitetus ir aukštąsias technikos mokyklas, suteikiamas diplomuoto inžinieriaus vardas. Kadangi ATM absolventams suteikiamas techniko vardas yra nesuvienodintas su baigusiais tokius pat mokslus Vakarų Europoje suteikiamu vardu, dėl to dažnai kildavo įvairių nesupratimų. Taipogi taip buvo kompromituojamas prieš užsienio šalis Lietuvos aukštesniojo technikos mokslo lygis. Todėl šis suvažiavimas nutarė įteikti Vyriausybei motyvuotą memorandumą, kuriame būtų teigiama, kad baigusiams aukštąjį technikos mokslą turi būti suteikiamas diplomuoto inžinieriaus vardas, o Kauno ATM baigusiams turi būti suteikiamas inžinieriaus vardas. (Technika ir ūkis, Nr. 5 (38), 1940-05-30).

Tai buvo paskutinis išleistas žurnalo „Technika ir ūkis“ numeris. Iš viso tarpukaryje Lietuvoje buvo išleisti 38 šio žurnalo numeriai. Paskutinis žurnalo numeris išėjo 1940 m., gegužės mėnesį, o jau birželio mėnesio viduryje Lietuvą okupavo Sovietų Sąjunga.

Lietuvoje prasidėjo sovietizacija ir visos visuomeninės organizacijos bei politinės partijos, išskyrus bolševikų, buvo likviduotos. Visi nebolševikiniai spaudos organai, buvo uždrausti ir uždaryti.

1944 metais daugelis pasitraukusių į Vakarų Lietuvos inžinierių ir architektų tęsė savo veiklą. Pradžioje Vokietijoje, o nuo 1949 m. JAV, kur buvo įkurta Amerikos lietuvių inžinierių ir architektų sąjunga (ALIAS). Tęsdama tarpukario lietuviškos techninės spaudos tradicijas, ALIAS nuo 1951 metų Čikagoje pradėjo leisti savo žurnalą „Technikos žodis“. Žurnalo redkolegijoje įvairiais laikotarpiais dirbo: K. Bertulis (vyr. redaktorius), K. Burba, S. Dirmantas, K. Kaunas, P. Kiaulėnas, P. Jurėnas, J. Jurkūnas, G. J. Lazauskas, J. Mulokas, A. Semėnas, S. Švedas ir V. Tamošiūnas. Tai buvo pirmasis JAV lietuvių kalba leidžiamas techninės pakraipos žurnalas. Pirmajame žurnalo numeryje buvo akcentuojama, kad žurnale bus rašoma įvairiais technikos ir artimais jos sričiai klausimais, sekant gyvenimo pažangą. Pradžioje žurnalas buvo mėnesinis, vėliau ėjo kas du mėnesiai. Žurnalas buvo leidžiamas iki 2006 metų.

Egidijus JUODIS

***STATINIŲ ŠILDYMO RAIDA
LIETUVOJE IKI 1940 METŲ***

Apie autorių

Prof. dr. Egidijus Saulius Juodis – ilgametis šiluminės technikos dėstytojas VGTU pastatų energetikos katedroje (buv. šildymo ir vėdinimo kat.), pats arba kartu su kolegomis parengęs tris vadovėlius, iš jų „Vėdinimas“ buvo išleistas pakartotinai. Vadovavo visų laidų STR „Šildymas, vėdinimas ir oro kondicionavimas“ ruošimui.

Autoriaus žodis

Šildymo raida Lietuvoje SSSR laikais ir Lietuvai atgavus nepriklausomybę yra pakankamai dokumentuota, tačiau lieka spraga iki Antrojo pasaulinio karo. Šildymo, kaip ir kitų technikos sričių, istorija atspindi šalies ekonominę išsivystymą ir buitines sąlygas. Šildymo istorija – tai patikimesnių, pigesnių, taupesnių, saugesnių ir higieniškesnių šildymo būdų paieška. Deja, žiniasklaida ir meno kūriniai pateikia išdailintą praeitų amžių buitines vaizdą tiek iš nežinojimo, tiek komercinio patrauklumo tikslais. Tai neskatina gerbti sunkiai besivertusių mūsų protėvių, suprasti jų elgesį ir vertinti šių ir anų laikų technikos pasiekimus. Ypač retai paminimas šildymo higieninio efektyvumo lygis, nors iki XIX a. šaltas būstas kartu su maisto stoka lėmė didžiulį gyventojų mirtingumą vėsiaus klimato šalyse. Dėl šių priežasčių stengtasi šildymo raidą apžvelgti kompleksiskai, kaip šildymo įrangos, jos energinio efektyvumo ir higieninio rezultato visumą.

IŽANGA

Pakankamai šiltas būstas yra viena iš esminių sąlygų žmonijos plitimui ir civilizacijos raidai. Prieš 3 tūkstančius metų Europos plotuose, kurių slėniuose neigiama oro temperatūra yra retenybė, atsiranda Roma ir Graikijos miestai-valstybės. Tai regionai, kuriuose žmonės galėjo prasimanyti pakankamai maisto ir išverti šaltuoju metu. Vėsaus klimato šalyse būstas privalo būti nors šiek tiek šildomas, kad išgyventų bent dalis pavasarį gimusių kūdikių, ir tik prieš 1000 metų minima vėsaus klimato Lietuva.

Šildymo technikos tobulėjimo Lietuvoje eiga iki 1940 metų nėra sistemingai dokumentuota, žinios išbarstytos pastatų aprašymuose, tarp archeologinių tyrimų, prisiminimuose, tačiau daug ką galima atgaivinti pagal daugiau nuveikusią gretimų kraštų tyrimus, ypač Lenkijos, Čekijos ir Vokietijos.

Reikia turėti omenyje, kad turtinė ir gyvenimo sąlygų nelygybė dabar yra nepalyginamai mažesnė nei praėjusiuose amžiuose, nėra žmogaus, kuris vienaip ar kitaip nebūtų pasinaudojęs centriniu šildymu. Karalių ir carų valdymo laikais viršūnė galėjo sau leisti bet kuriuos anais laikais techniškai įmanomus šildymo būdus, gi žemdirbiai, smulkūs amatininkai, o jie sudarė daugumą, gyveno suodiniuose pirkiose. Todėl, matant koklius su herbais, krosnis – meno kūrinius, reikia neužmiršti, kad tai buvo prieinama mažiau nei 1 procentui gyventojų. Šildymo technika tobulėjo ir plito lyg dviem lygiagrečiais srautais: vienas – primityvus, pigiausias, iš nepatvarių menkaverčių medžiagų, kitas – išradingas, bet brangus, patvarių konstrukcijų, todėl pakankamai gausiai dokumentuotas. Todėl nėra ryškių ribų tarp įvairių šildymo būdų atsiradimo ir išnykimo laikotarpių, pvz., Lietuvoje elektrinis šildymas jau buvo naudojamas prieš Antrąjį pasaulinį karą, o paskutinės apgyvendintos dūminės pirkios dar egzistavo pokaryje.

Šildymo tobulėjimas glaudžiai susijęs su būsto konstrukcija ir panaudotomis medžiagomis, todėl šioje apžvalgoje įterpiama žinių apie nagrinėjamoje istorinėje epochoje vyravusio būsto ypatumus, mikroklimatą bei jo įtaką žmonių sveikatai. Santykinai daugiau vietos skirta jau nebenaudojamiems šildymo būdams ir sistemoms, kad skaitytojas galėtų įsivaizduoti juos bei praėjusių kartų gyvenamąją aplinką.

Esu dėkingas visiems patarimais ir pastabomis prisidėjusiems ruošiant šią apžvalgą, bet ypač KTU doc. Juozui Gudzinskui, supažindinusiame su jo turimais unikaliais dokumentais.

PIRMYKŠČIO BŪSTO ŠILDYMAS

Istorikų, etnografų ir archeologų tyrimuose šildymo įrangos pavadinimų prasmė nėra tiksliai apibrėžiama, vartojami įvairūs terminai, todėl ne visada aišku kaip atrodė daiktas. Apžvalgoje laikomasi tokių apibrėžimų:

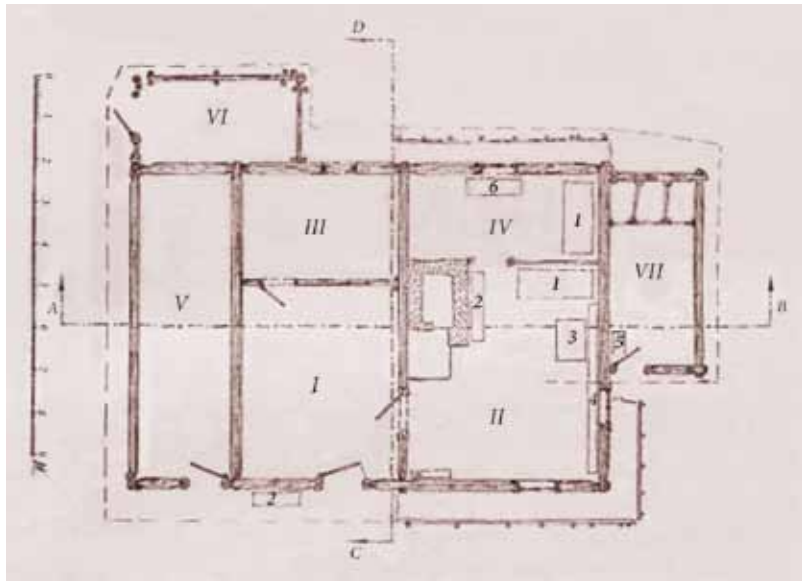
- Ugniakuras (atviras židinys) – laužas patalpoje duobėje, ant aslos, ant žemės ar akmenų pakylas;
- Židinys – pirmykščiam būste laužas moliu sutvirtintame gaubte be kamino, vėliau gaubtas tampa tvirtesnis, puošnesnis, prijungiamas prie kamino;
- Krosnis – šildymo ar maisto ruošimo įranga, kai kuro degimo erdvė uždara;
- Kaminas (dūmtraukis) – vertikalus, dažniausiai iš plytų, atskirai stovintis dūmtakis dūmams išleisti į atmosferą, dūmtakių sienose tęsinys virš stogo. Pastaba: žmonės kaminu dar vadino pirkios patalpą su ugniakuru, skirtą mėšų rūkymui ir saugojimui;
- Dūmtakis (dūmų eiga) – įvairios krypties dūmų kanalas krosnies viduje, šalia jos arba sienose;
- Čiukuras – 1. stogo viršus, šelmuo, kraigas; 2. namo galo (skliautų) skylė: dūmai rūksta per čiukurą.

UGNIAKURAI (ŽIDINIAI)

Židinio prototipas buvo akmens amžiaus stovyklaviečių duobės ugniai kūrenti. Dar paleolito būstuose židinyje buvo gaminamas maistas, židinys šildė patalpą. Lietuvoje židinių rasta IV–III tūkstantmetyje pr. m. e. gyvenvietėse. Daugelis senovės tautų židinį laikė šventa ir neliečiama vieta.

Seniausi gyvenamieji būstai Lietuvoje – šlaituose išrausti pusiau ar visiškai žemėje. Tokios statybos tradicijos dar XVIII–XIX a. buvo gyvos statant žemines pirtis ar jaujas. Neolito ir žalvario amžiuje mūsų krašte, kaip ir kitur, taip pat buvo statomi antžeminiai stačiakampio plano pastatai. Pastatų sienas laikė keturi pastato kampuose statmenai įkasti stulpai, tarp kurių sudėliotos, supintos plonesnės kartys, apipintos šakomis ir apdrėbtos moliu. Tokie pastatai buvo kūginės palapinės formos su skliautiniais ar kūginiais stogais, paremtais dviem viduryje esančiais pėdžiais (basliais). Juose būdavo įrengiama po vieną ar kelis židinius ir ūkines duobes. Sienos buvo plonos ir menkos šiluminės varžos. Šilumą juose galėjo palaikyti tik negęstanti židinio ugnis. Kadangi mūsų kraštuose klimatas vėsus ir Lietuvos teritorija nuo senų laikų buvo miškų kraštas, imta statyti rąstinius būstus. Rentiniai pastatai iš gulsčių apvalių rąstų mūsų krašte atsirado VII–VIII a. Pirmiausia tokia statybos technologija pradėta naudoti pajūryje. Lietuvos pastatuose ši tradicija išliko iki pat XX amžiaus.

Lenkų istorikas Janas Dlugošas (1415–1480) mini senovinį namą – numą – su židiniu viduje. Manoma, kad tuo metu šis numas, kaip gyvenamasis pastatas, jau buvo baigęs savo amžių ir virto tvartu. XVI–XVII a. nume jau buvo laikomi gyvuliai, kai kur jame gyveno ir dvaro tarnai, o kaimuose – vargingi valstiečiai. XVI a. valstiečiai gyveno namuose, žemaičių vadinamuose trobomis, aukštaičių – rūmais bei pirkiomis, suvalkiečių – stubomis. Vieni jų buvo su dūmtraukiais, kiti – be jų. Nuo XVI a. stiklo langai ir dūmtraukiai buvo beveik visuose dvarų ir dvarelių namuose. Dažniausiai trobos ugnia vietė priemenėje, iš kurios pakuriama ir kambario krosnis. Pirkios gi krosnis pakuriama kambaryje ir ji nesujungta su priemene. Dūmai sklaidosi iš pakuros po pirkią ir išeina pro duris į priemenę, langelius ir aukštinių lubose ar priemenės sienoje.

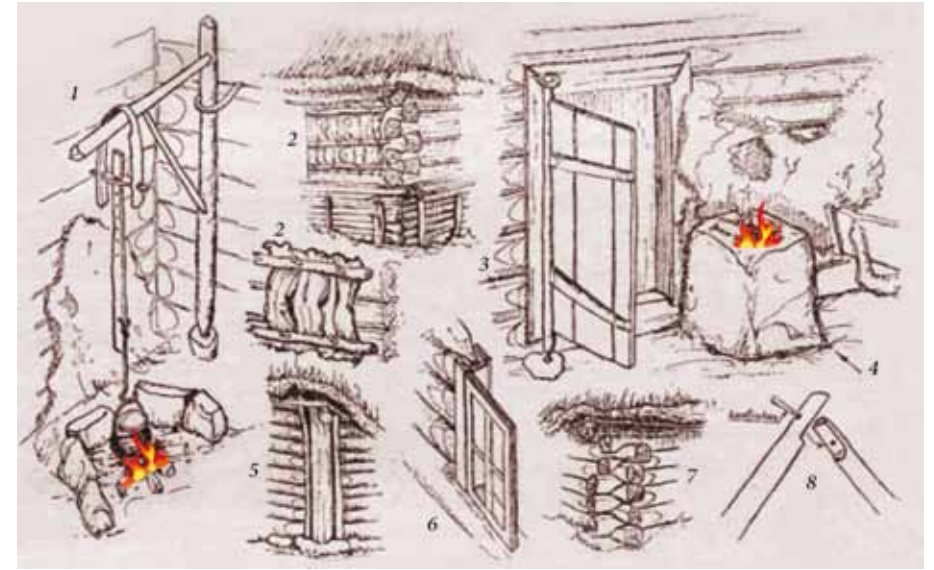
1 pav. Žemaičių troba. Trobos planas.

I – butas (priemenė), II – troba (gryčia), III – pirtis (jauja), IV – alkierius (jame dabar meistarnė), V – bakavoji (kamara), VI – vištininkas, VII – prielapas (klėtelė),
1 – lova, 2 – suolas, 3 – šputė, 4 – lentyna, 5 – skrynia, 6 – varstotas

Pagrindinės durys buvo fasade ir vedė į didžiąją patalpą su židiniu. Iš jo buvo patenkama į didžiąją patalpą su ugnia viete, toliau buvo kamara, skirta šeimininkų porai miegoti ir drabužiams pasidėti (1 pav.). Kitame numo gale buvo numogalis – gyvuliams laikyti. Stogas buvo keturšlaitis, dengtas spaliais ir velėna. Patalpa buvo be lubų su mažais langeliais. Jis atstojo storas stogas. Be to, šviesa čia patekdavo ir per čiukurą.

Asloje būdavo kvadratinė arba apvali iki kelių gylio ir apie metrą pločio duobė – židyns, kur gamintas maistas ir šildytasi susėdus ant kraštų. Duobės kraštai galėjo būti apdėti plokščiais akmenimis, puodų šukėmis ar akmenukais (2 pav.).

Stogai nuo žiežirbų apsaugoti virš židinio buvo įtaisyta iš šaknų pinta moliu apdrėbta pakriaušė (gaubtas). Vėliau pro stogą pradėta kišti lentinius arba pintus ir moliu apdrėbtus kaminėlius (7 pav.). Ties židinio viduriu skersai kartelių buvo įtaisomas ažuolinis kablys (vąšas), ant kurio kabindavo katilą valgiui virti.

2 pav. Trobos statybos detalės.

1 – ugniakuras su onšu (vąšas, kablys puodui),
2 – siena, apmušta maukna, ir pamatinių aptaisymas spaliais,
3 – durys „ant kaškų“ (medinis įtvaras, gembė, bėgūnas, ant kaškų durys sukas),
4 – kaminukas trobos viduje, 5 – kertės į šukus,
6 – langų ir apleturų įstatymo būdas, 7 – siena „su kertėmis“,
8 – kazilų viršaus sunėrimo būdas

Patalpose beveik visą laiką buvo tamsu. Iki pat XIX a. apšviesti buvo naudojamos balanos (iš pliauskos ar rąsto atskelta medienos atplaiša). XV–XIX a. pastato lubose buvo pradėtos daryti ertmės dūmams išeiti. Durys dūminėse pirkiose buvo beveik kvadratinės (1,2×1 m arba 1,2×1,5 m), kad, jas atidarius, iškeliautų kuo mažiau šilumos. Tačiau, norint įeiti į pastato vidų tekdavo smarkiai pasilenkti, o norint išsaugoti šilumą papildomai buvo sumontuojamas aukštas durų slenkstis.

3 pav. Žemaičių „noms“. Piešinys. Salantų apyl.

4 pav. Sena dūminė pirkia, stovėjusi Antazavėje

Langai buvę maži, vėliau XIX a. iškirsti didesni, kurių aukštis arti metro, plotis 80 cm. Plyšiai užkaišomi pakulomis. Vidinių, antrųjų, langų niekada nebūta. Langams, ypač žiemą, užtaisyti yra šiaudiniai dembliai, vadinti longenyčiomis, viršum langų į ritinį suvynioti. Patys langai pakiliau į stogą ir, kadangi stogo pašalė nusileidžia žemai, todėl šviesa į kambarį patenka nuo žemės. Visų skyrių durys žemos. Jaujos durys (užpakalinės), pvz., yra vos 90 centimetrų aukščio (3 pav.) Tokios statybos tradicijos Marcinkonių kaimo apylinkėse (Varėnos r.), Kvėdarnos apylinkėse ir kitur buvo žinomos dar XX a. pradžioje (4 pav.). Palapinės tipo pastatai buvo išplitę visoje Šiaurės, Vidurio ir Vakarų Europoje.

XIX a. dūminę pirkia išstūmė panašios konstrukcijos pirkia su kaminu.

Atviras židinys buvo patogus dar tuo, kad ne tik šildė, bet ir apšvietė patalpą. Virš jo galima pakabinti metalinį puodą. Visai vargingi virė maistą aplink židinį sustatytuose arba pačiame židinyje moliniuose puoduose.

Didelis atviro židinio trūkumas – reikia daug medienos kurui, nes menkas naudingumo koeficientas, 10–15%. Kuras baigė degti ir židinys nebešildo. Kad atviras židinys šildytų, jo kraštai apdedami akmenimis, bet vėlgi – akmenys iš šono nuo liepsnos, todėl kuras eina perniek, akmenys ilgai šyla. Prie židinio sulipdydavo apsauginę sienelę nuo kaitros. Išlikusių ugniakurų Lietuvoje nebuvo rasta, tačiau apie jų išvaizdą galima spręsti pagal Lietuvos arba Čekijos archeologų rekonstrukciją (5 pav.).

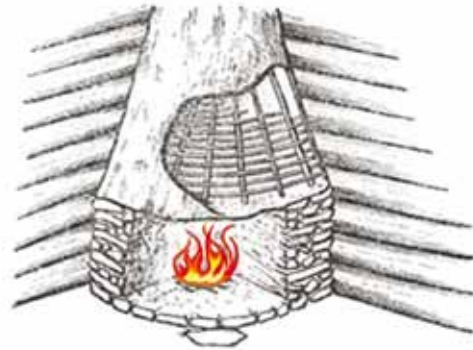

5 pav. Ugniakurai

Nuotraukoje (5 pav.) kairėje žemas ugniakuras su priešgaisrinėmis sienelėmis iš dviejų pusių. Trobos sienos medinės, todėl ugnis gali įkaitinti suskeldėjusius rąstus, ir jie pradės smilkti. Dešinėje – dėl saugumo atitrauktas nuo sienų pakeltas ugniakuras. Analogiškas ugniakuras su priešgaisrine sienele (pelenu) matyti aukštaičių name (6 pav.).

6 pav. Aukštaičių gyvenamojo namo priesienis. LBM. Rumšiškės

7 pav. Moliu aptepto vytelių kamino rekonstrukcija

Kretingos rajone buvo rasta troba, statyta 1643 metais. Troboje buvo kameros, priemenė, langinė, rūšys, menė, kurioje stovėjo pailga plūkto molio krosnis, jos žema pakura buvo priemenėje. Degimo ertmė erdvi, virš jos – grįžtamieji (paprastai du) dūmų kanalai, išeinantys virš krosnies angos. Kurui sudegus, dūmų kanalai buvo uždaromi kamščiais, o pakura uždengiama plokščiu akmeniu. XVIII a. viduryje buvo pristatytas moliu apdrėbtų kartelių kaminas.

ŠILDYMO ĮRANGA KAIP GAISRŲ PRIEŽASTIS

Mūsų miškingo ir neakmenuoto krašto beveik visi statiniai, išskyrus stambesnes bažnyčias ir rūmus, buvo mediniai, dengti malksnomis ar šiaudais. Jose šildymo įranga – atviras židinyš, primityvios krosnys, moliu apteptų medžio kartelių kaminai – visumoje tai primena malkų krūvą su laužu viduje. Nuo degančių lūšnų kilusi ugnis supleškino ir mūrinius pastatus.

Net šiais laikais, kai yra griežtos priešgaisrinės saugos taisyklės, reikalavimai šildymo įrangai ir statiniams, per 2015 metus Lietuvoje užregistruota daugiau kaip 850 gaisrų dėl krosnių, židinių bei dūmtraukių įrengimo ir eksploatavimo taisyklių pažeidimų. Vieną ar kelis statinius sudeginę gaisrai būdavo kasdienybė. Kai kurie išsiplėtodavo iki visos gyvenvietės. Nuoseklių statistinių duomenų apie kaimų gaisrus nėra, apie gaisrų žalą ir dažnumą galima spręsti pagal Vilnių. Vilnius per savo ilgaamžę istoriją, kaip ir kiekvienas miestas, patyrė ne vieną nusiaubiantį gaisrą. Įsidėmėtini gaisrai, kurių metu sudegė didelė miesto dalis, kilo 1530, 1610, 1737, 1748 ir 1749 m. Nemažiau nuo gaisrų yra nukentėjęs Kaunas ir kiti miestai bei miesteliai.

Pvz., 1737 metų Vilniaus gaisras kilo miestietės namuose prie karališkojo malūno (maždaug prie tilto per Vilnią ties Užupio g.), sudegė daugiau kaip pusė miesto. Tuomet sudegė ir Šv. Jonų bažnyčia ir varpinė, universiteto pastatai bei aplinkiniai namai. Di-

džiausi ir geriausiai aprašyti Vilniaus gaisrai kilo 1748 ir 1749 m., kuriuos brošiūrose poetine forma, lentelėse pateikęs sudegusių namų sąrašus, aprašė B. Jachimovičius. 1748 m. birželį gaisras kilo Rubino bravore Užupyje. Gaisras išplito, kai užsidegė degtinė kitų bravorų katiluose. B. Jachimovičius suskaičiavo, jog mieste tądien sudegė 469 mūrnamių ir namai, 12 bažnyčių ir cerkvių, 15 rūmų, daug mažesnių pastatų – 142 parduotuvės ir 4 vaistinės, sandėliai su prekėmis ir smuklės. Nespėjus atstatyti Vilniaus, 1749 m. birželio mėnesį vėl kilo gaisras. Buvo karšta ir sausa vasara. Iš virtuvės kamino išlėkusi žiežirba nukrito ant namo stogo už Subačiaus vartų. Išplieskė ugnis, kuri per miesto sieną persimetė į Rusėnų miestą: sudegė špitolė, vienuolynas, varpinė ir Šv. Dvasios cerkvė. Sudegė prieš metus nenukentėjusi Subačiaus g. ir Didžioji g., aplinkiniai skersgatviai. Rotušėje sudegė pirklių archyvas, šalia buvusios parduotuvėlės ir bokštas su laikrodžiu. Trečią kartą sudegė Šv. Kazimiero bažnyčia.

Be abejo, ne visi gaisrai būdavo kilę nuo šildymo įrangos, gaisrus sukeldavo neatsargus gyventojų elgesys, žaibai, padegimai (padegėjus bausdavę mirtimi) ir kitos priežastys. Tačiau neatsitiktinai pranešimų padaugėdavę žiemą, ankstyvą pavasarį ar vėlų rudenį, kai, šildant patalpas, nuo krosnių ir židinių užsiliepsnodavo dvarai ir bajorų raštai juose (tai yra dar vienas gaisrų nuostolių aspektas – sudegus namui ir dokumentams savininkas netekdavo skolų raštų ir nuosavybę patvirtinančių dokumentų su visomis iš to sekančiomis pasekmėmis). Pavyzdžiu galėtų būti 1577 m. didiko Radvilos Našlaitėlio Klecko dvaro gaisras. Dokumentai čia saugoti priešais pilį buvusio namo „šviesiajame kambaryje“. Sausio 5 d. Radvilos tarnautojas Balceris Jezerskis, pakūręs krosnį ir „uždaręs kambarį, savo reikalais kažkur išėjo. Tuo metu didžiulė ugnis taip įkaitino krosnį, kad nuo jos užsidegė krosnies sienelė ir niekas gaisro nepastebėjo tol, kol iš visų langų nepasirodė dūmai su ugnimi. Ir jau jokių būdu nebebuvo galima išgelbėti kambario ir skrynių su privilegijomis bei raštais, taip pat jokių kitų daiktų, buvusių patalpoje. O nuo kambario visas pono maršalkos [Radvilos] gyvenamasis namas sudegė.“

Gaisrų alinamuose miestuose buvo imtasi priešgaisrinės saugos priemonių. Vilniuje miesto sienos ribose XVIII a. uždrausta prie turgaus statyti medinius namus, gatvėse šalia bažnyčių ir rūmų liepta namus dengti čerpėmis, už miesto sienų ribų buvo iškelti su ugnimi susiję amatai; reikalauta statyti ir prižiūrėti kaminus; tik iki nustatytos vakaro valandos leista kurenti. 1540 m. privilegijoje Kauno miestui bene pirmą kartą raštiškai Kauno priešgaisrinio saugumu susirūpinimą išreiškė Žygimantas Senasis. Joje buvo nurodyta, kad, siekiant išvengti gaisro pavojaus, iš miesto teritorijos būtų iškeltos pirtys ir bravorai, o centre prasidėtų mūrinių pastatų statybos.

Kadangi šių nurodymų nesilaikyta, juk išlaidos savadarbiui moliu aplipdytam žabų kaminui buvo nepalyginamai mažesnės nei plytiniam, XVIII a. 8 dešimtmetyje prie šių taisyklių teko sugrįžti. Tvarkos sugriežtinimas prasidėjo nuo naujų reikalavimų miesto

pirtims, bravorams ir kepykloms, o vėliau – miesto gyventojų namams. 1774 m. sugriežtinti reikalavimai kaminams: pastatyti iš lentų arba supinti iš žabų ir aplipdyti moliu, kaip keliantys miestui grėsmę dėl gaisro, turėjo būti nugriauti. Magistratas sudarė specialią komisiją, kuri turėjo apžiūrėti visus miesto gyventojų kaminus ir suregistruoti tuos, kurie turėjo būti nugriauti ir išmūryti. Tačiau plytų kamine nusėsdavo suodžiai ir medžio dervos, nuosėdos slopino trauką, dažnai užsidegdavo, todėl atsirado poreikis valyti kaminus. Kaip matome, vienas iš didžiausių Vilniaus gaisrų kilo dėl iš kamino pažirusių žiežirbų.

1775 m. kepėjams uždrausta naktimis kepti duoną, o gyventojams – kurti krosnis. 1776 m. Kauno magistratas pasamdė kaminkrėtį, kuriam buvo uždrausta išvykti iš miesto tol, kol neišvalys visų kaminų. Miestiečiai neskubėjo paklusti, todėl 1778 m. buvo sudaryta dar viena kaminų patikrinimo komisija o po metų – kita. 1792 m. Kauno savivaldos pareigūnai ir vėl aiškino, kad mieste yra daug neišmūrytų kaminų.

Tai, kad nuo didžiųjų XVIII a. gaisrų, Vilnius niekada nebeliepsnojo, išskyrus 1944 liepą, kai sovietų kareiviai išsvilindami užsilikusius vokiečių karius liepsnosvaidžiais perėjo per jau užimtą senamiestį, leidžia daryti išvadą, kad nuo XIX a. pradžios miestiečių namuose įsivyravo krosnys su plytų kaminais.

Lietuvoje pažiūra į kaminkrėčius ir priešgaisrinės saugos reikalavimus, kaip reta kitose technikos srityse, priklausė nuo administracinio padalinimo. Abiejų Tautų Respubliką XVIII a. pabaigoje pasidalino Rusijos, Prūsijos ir Austrijos imperijos. Mažoji Lietuva buvo Prūsijos įtakoje, Suvalkija iki Kauno – Lenkijos, turėjusios šiokį tokį savarankiškumą Rusijos imperijos sudėtyje. Likusi Lietuvos dalis buvo tiesiogiai pavaldi Rusijai. Rusijoje kaminkrėčio darbas buvo laikomas purvinu, Austrijoje ir Prūsijoje, atvirkščiai, privilegijuotu. Lenkijoje pirmasis kaminkrėčių cechą įkurtas 1776 metais, o net 1869 metų surašymo duomenimis Peterburge daugiau kaip pusė kaminkrėčių buvo užsieniečiai suomiai. Siekiant sumažinti gaisrų, kylančių dėl netvarkingų krosnių ir nevalytų dūmtraukių, skaičių, 1837 m. buvo įsteigtas Vilniaus kaminkrėčių cechą. Cecho įsteigimas reiškė, kad suvienodinami reikalavimai, kaminkrėtis tampa sertifikuotu specialistu, remiantis jo nuomone policija arba priešgaisrinė tarnyba galėjo imtis priemonių.

HIPOKAUSTAI

Konstrukcija

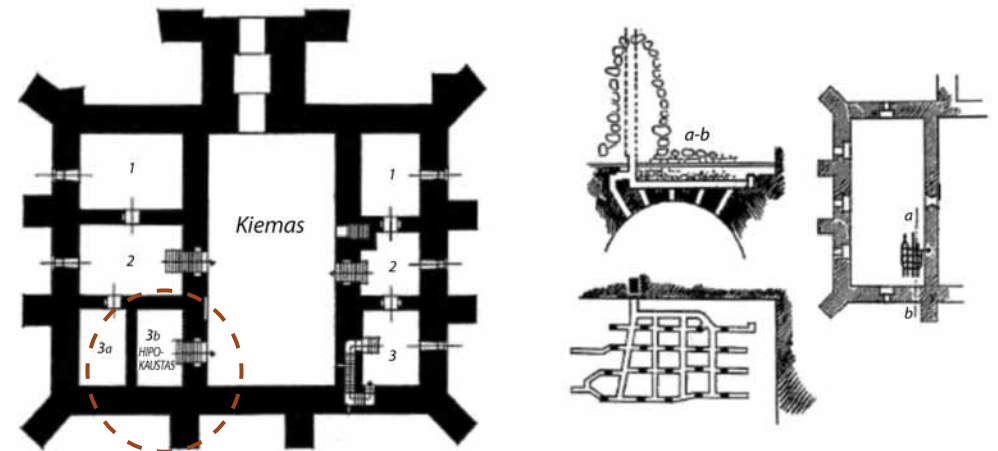
Tyrinėjant viduramžių Lietuvos senamiesčius kartas nuo karto aptinkama šilumos gamybos įrenginių – hipokaustų. Tai ypatingo tipo krosnis, skirta gaminti ir tiekti didelį šilumos kiekį. Tai gana sudėtingas įrenginys – tiek projekto bei statybos požiūriu, tiek ir techniniu atlikimu. Visas šis įrenginys apima: a) šilumos gamybai skirtą pakurą, b) šilumos akumuliacinio įrenginį bei šilumokaitį ir c) centralizuotą šilumos tiekimo sistemą – pašildyto oro arba dūmų kanalus.

Ši sistema liudija puikius viduramžių meistrų techninius sugebėjimus. Hipokausto atsiradimą Lietuvoje galima sieti su Š. Vokietijos pilių ir Hanzos įtaka, kai kurių miestų (Liubeko, Štralsundo, Liuneburgo ir kt.) statybos raida. Daugiausiai duomenų apie hipokaustų panaudojimą Lietuvoje turime iš Trakų pilies ir Kauno senamiesčio archeologinių tyrimų. Pastarieji parodė, kad šis šildymo būdas nebuvo vien pilių šildymui, jis nebuvo svetimas ir nežinomas miestiečiams. Paaiškėjo, kad šie įrenginiai miesto aukštuomenės kultūroje buvo daug plačiau paplitę, nei manyta iki šiol.

Naudotos kelios konstrukcijos:

- kai įkaitinus įkrovą atveriamos angos ir tiekiamas šiltas oras (mums artima viduramžių analogija yra iš Karaliaučiaus pilies);
- šildoma per grindis po jomis įrengtais dūmų kanalais;
- patalpos šildomos per karšto oro tiekimo kanalus sienose tiesiogiai įtekant karštam orui į patalpą (Trakų pilies menės šildymas). Šiltos sienos galėjo pašildyti gretimas patalpas.

Ankstyviausia hipokausto krosnis Lietuvoje buvo įrengta Trakų salos pilyje (8 pav.). Krosnis buvo įrengta rūsio patalpoje, šilumai akumuliuoti naudoti akmenys. Virš jos, pilies reprezentacinės menės šiaurės rytų kampo grindyse, 3–5 m² plote, išvedžioti kanalai ir įrengtos angos grindyse (9 pav.). Galima spėti, kad atskiru kanalu šiluma galėjo būti nukreipta į aukščiau esančias patalpas (kiek abejotinas teiginys apie sienoje įrengtą dūmtakį). Kiek vėlesnio laikotarpio panašus įrenginys, datuotas XV a. antrąja puse–XVI a. pradžia, atrastas Klaipėdos pilies pagalbiniame pastate.

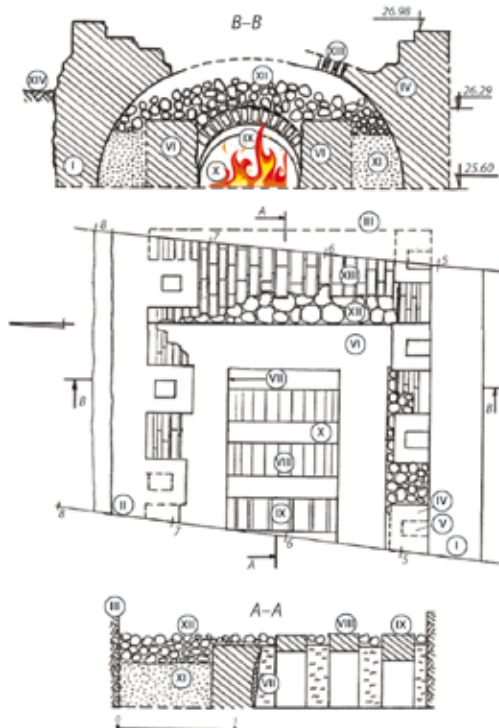
8 pav. Trakų pilies menės šildymas.
Kairėje – krosnies vieta, dešinėje – menės šildymo kanalai

9 pav. Grindų plokštės su angomis pašildytam orui

Pastarąsias dvi dekadas vykdytų archeologinių tyrinėjimų metu Lietuvoje aptikta, ypač Kaune, gana didelis skaičius hipokaustų – iš viso 11. Šie įrenginiai galėjo būti naudojami įvairiems tikslams: kai kurie jų tarnavo kaip gyvenamojo namo šildymo sistemos dalis, kiti galėjo būti naudojami žemės ūkio produktų (salyklo) džiovinimui ar pirčių šildymui.

- I – pietine krosnies siena
- II – šiaurinė siena
- III – rytinė siena
- IV – šilumos kanalo sienelės
- V – šilumos kanalo anga
- VI – pakuros šoninės sienelės
- VII – vidinis pakuros paviršius, užteptas moliu
- VIII – pakuros arkelės, formuotos plytos klojant briaunele
- IX – iš dviejų plytų eilių formuota pakuros arkelė
- X – pakuros vidaus erdvė
- XI – smėlis, piltas tarp pakuros ir krosnies sienelių
- XII – visa krosnies vidaus erdvė, užversta akmenimis
- XIII – krosnies skliautas
- XIV – krosnies naudojimo metu buvęs paviršius

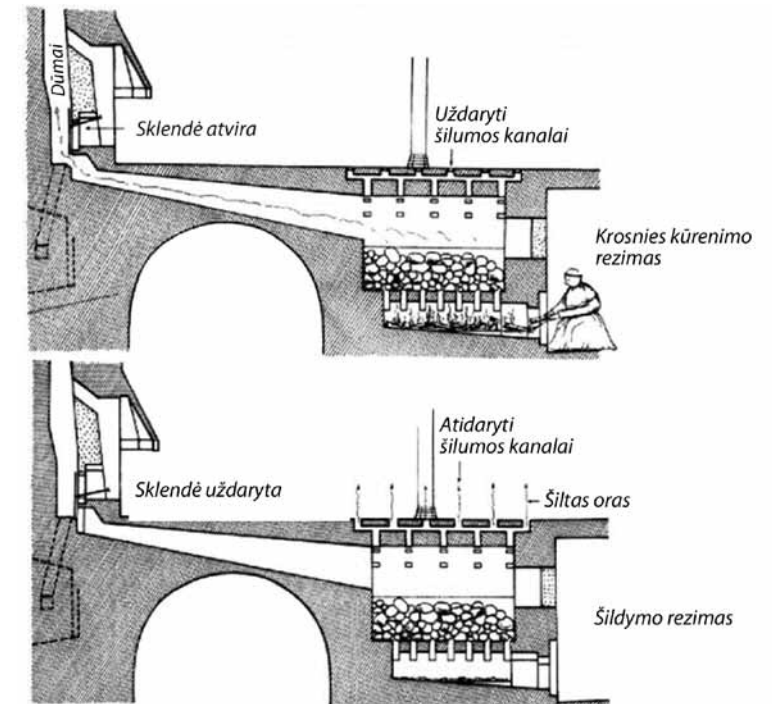
10 pav. Ištobulinto hipokausto įrenginio pavyzdys iš Kauno senamiesčio

Kameroje yra pakura, paprastai užimanti mažesnę jos dalį. Virš pakuros išmūrijamos arkos, didesnėms pakuroms – kelios. Virš arkų kraunami akmenys (10, 11 pav.). Akmenys – šilumos akumulatorius. Degimo kameroje kūnama ugnis ir pro akmenų įkrovą besiskverbiantys dūmai įkaitina akmenis. Tokia krosnis su iš akmenų suformuotu šilumos akumulatoriumi – vėlyviausias techniškai tobuliausio hipokausto pavyzdys.

Veikimo principas: pirmiausia iškūrenama pakura, įkaitinami virš pakuros sukrauti akmenys (šilumos akumulatorius), šio proceso metu kanalai ir angos lieka uždaryti; baigus kūrenti kanalai atidaromi, šilumos akumulatorius ilgą laiką tiekia šilumą; natūralia trauka karštą kanalais į patalpas kylantį orą keičia pro krosnies kameros angą įtekantis šaltas oras; tokiu būdu vyksta nuolatinė šilto oro cirkuliacija (12 pav.).

11 pav. Hipokausto pakuros trimatė rekonstrukcija (Vroclavo pavyzdys)

12 pav. Hipokausto krosnies veikimo principas (Marienburgos pilies pavyzdys)

Kauno XVI–XVII a. hipokaustai bendrajame kontekste išsiskiria dydžiu ir konstrukcija: visi jie labai panašūs ir gana dideli (3–4,5 m pločio ir 4–5,5 m, kartais iki 6,15 m ilgio). Hipokaustai rasti įrengti po pastatu, greta jo, ūkiniame statinyje. Vilniuje aptiktos kelios panašių objektų radimvietės, krosnys mažesnės, atrodo, ir paprastesnės nei Kaune, kitur jų miestiečių namuose nerasta.

Šiluminis efektyvumas

Archeologų ir istorikų nuomonės dėl hipokaustų ekonomiško prieštaringos. Yra nuomonių, kad viduramžiais hipokaustą buvo įprasta rengti vienuolynuose todėl, kad tai esanti gana ekonomiška, bet reikalaujanti išmanaus įrengimo ir techninio aptarnavimo šildymo sistema. Yra žinių, kad keliose Vilniaus universiteto aulose yra buvęs toks šildymas per karštų dūmų kanalus sienose, bet, atvirkščiai, dėl didelių išlaidų kurui jo atsisakyta. Šiluminio efektyvumo vertinimai, matyt, skiriasi todėl, kad suplakama romėnų pirčių vandens šildymo hipokaustų ir įvairių konstrukcijų viduramžių šildymo hipokaustų patirtis. Romėnų hipokaustuose karšti dūmai, nuolat lėtai tekėdami, nuosekliai pašildydavo karšto, šilto ir drungno vandens baseinus bei grindis. Viduramžiais karšti dūmai taip pat tiesiogiai šildydavo grindis arba sienas, tačiau į patalpas galėjo būti nuolat ar periodiškai išleidžiamas ir nuo įkaitintų akmenų pašilęs oras.

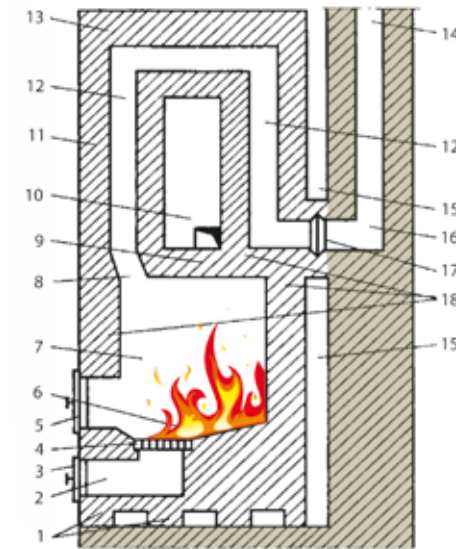
Viduramžių hipokausto galimybės buvo išbandytos natūroje. Prūsijos vyriausybei nutarus atnaujinti ir šildymo reikmėms pritaikyti nykstančios Marienburgio pilies hipokausto krosnį, 1822 m. balandžio pirmosiomis dienomis krosnis buvo užkurta išbandymui. Šildomoji patalpa – didysis refektoriumas (valgykla, 30×15×9 m). Maždaug 3 m ilgio ir 1 m pločio hipokausto pakuroje buvo sukūrenta 60 sieksnių eglinių malkų per 3 valandas, dar 3,5 valandų baigė degti anglis (1 Prūsijos kub. sieksnis malkų yra apie 3,3 m³, todėl abejotina ar per 3 val. tikrai sudeginta 200 m³). Uždarius dūmtraukį ir atvėrus šildymo sklendę, 200 °C temperatūros oras pašildė gausiai įstiklintą ordino valgomąją salę per 20 min. nuo +6 °C iki +23 °C. Kitą dieną vėl atvėrus šildymo sklendę, papildomai nepakūrus, įtekančio oro temperatūra buvo 148 °C, ketvirtą dieną – 75 °C, aštuntą – 46 °C. Kiekvieną kartą jautėsi, kad patalpos oras žymiai pašilo. Devintą dieną įtekančio oras dar buvo jaučiamai šiltas. Sprendžiant pagal vietovės klimatinis duomenis manytina, kad lauko oro temperatūra taip pat galėjo būti apie +6 °C. Atkreiptinas dėmesys į racionalų XIV a. karšto oro paskirstymą – per grindis. Buvo žinoma, kad natūralia trauka įtekant šildymo orui per angas aukštai sienose darbo erdvė lieka šalta.

Krosnys išstūmė hipokaustinį šildymą, nes jos efektyvesnės ir leidžia individualiai ir lanksčiau reguliuoti pastato patalpų šiluminį režimą pagal poreikį.

KROSNYS

Šiame skyriuje aptariamos šildomose patalpose stovinčios krosnys. Krosnys – germanų kraštų išradimas, žinomos nuo X amžiaus. Jos nebuvo statomos antikinėje Romoje, nenukonkuravo židinių vėlesniais istoriniais laikais Prancūzijoje, Britanijoje, Flandrijoje, Skandinavijos šalyse.

Principinė krosnies schema parodyta 13 pav. Esminiai krosnies bruožai: degimas vyksta uždaroje erdvėje – kūrykloje, karšti dūmai juda dūmtakiais, atiduodami šilumą krosnies masei įšildyti, galima reguliuoti oro srutą degimui. Vidinės pertvaros raudono molio plytų, kūryklos sienelės šamotinės, išorinės sienelės plytinės arba koklinės.

13 pav. Krosnies schema.

1 – atramos, 2 – peleninė, 3 – peleninės dūrelės, 4 – ardėliai, 5 – kūryklos dūrelės, 6 – padas, 7 – kūrykla, 8 – degimo produktų kanalas, 9 – kūryklos skliautas iš raudonų arba šamoto plytų, 10 – kamera, 11 – fasadinė krosnies sienelė, 12 – dūmų kanalas, 13 – krosnies perdanga, 14 – kamina, dūmtakis į kamina, 15 – priešgaisrinis tarpas tarp krosnies ir sienos, 16 – jungtis su kamina, 17 – sklendė, 18 – vidinės šilumą kaupiančios raudonų plytų pertvaros

Konkreti krosnies forma, naudotos medžiagos, vidinių dūmų kanalų išdėstymas kito amžių bėgyje. Priklausomai nuo istorinio periodo ir krosnies paskirties (šildymo, virtuvės viryklė, pirties, vandens šildymo, duonkepė, kombinuota, reprezentacinė) kuris nors konstrukcijos elementas tampa labiau išplėtotas.

Pagrindinė viduramžių, o kaimiečių iki XX a., krosnių medžiaga yra molis, molinga žemė. Paprasčiausią krosnį žmogus galėjo pats nusilipinti, tačiau ilgaamžei, neskeldėjančiai pastatyti reikėjo patirties ir žinių. Visumoje naudoti nesudėtingi molio-smėlio mišiniai santykiu nuo 1:1 iki 1:3. Aukštos temperatūros veikiamoms krosnies dalims (pakura, dūmtakiai iš jos) meistrai pridėdavo pelenų, o molis plytomis pūdytas keletą metų. Antroje XIX a. pusėje į molį pradėta įmaišyti šamoto. Tarpams tarp koklių, koklių įtrūkimams užtepti naudoti ypač tvirti ir karščiui atsparūs, prie plytų ir metalo prilimpantys molio, kalvės dzindrų arba metalo pjuvenų, galvijų kraujo, acto ir pan. mišiniai, o jei kraujo nebuvo – druskos ir pelenų mišinys. Panašūs mišiniai esant reikalui naudoti kaip glaistas.

DŪMINĖ KROSNIS

Kai kur dar ir XIX a, dūmines krosnis plūkdavo iš molio (vad. plūktinė arba muštinė krosnis). 14 pav. parodyti bandymo rekonstruoti pirmąją krosnį rezultatai.

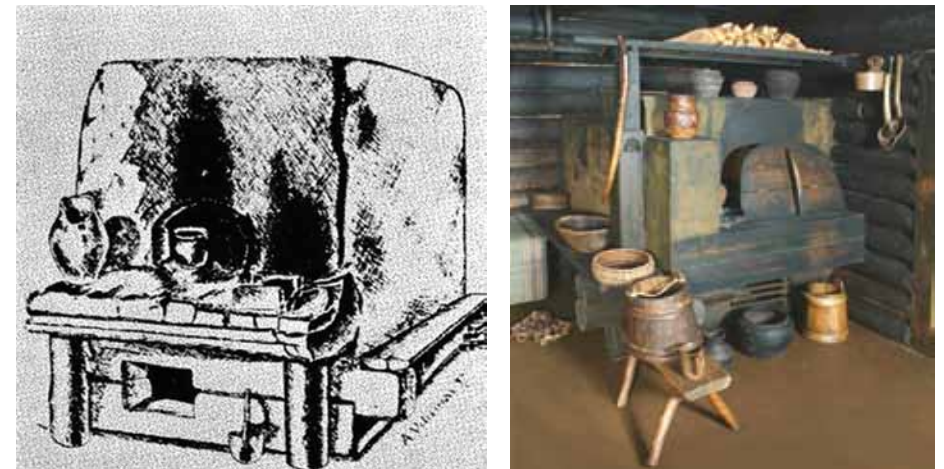

14 pav. Rekonstruota pirmąją krosnį (Čekija)

Apie XIX a. vidurį krosnis mūrydavo iš nedegtų (žalių) plytų, o į krosnies padą klodavo degtas plytas. Pagrindui padaromas keturkampis medinis 2–3 vainikų rentinys, perdengtas storomis skeltinėmis lentomis. Ant jo kraudavo ir sluoksniais plūkdavo molį, sudarydami apie 1,1×1,2 m skerspjūvio skliautą viduje, viršus – plokščias, stačiakampis.

Vieta prieš angą, apie 75 cm aukštyje nuo aslos vadinta priežda. Ji taip pat moliu arba plytomis dengta; čia sustato puodus prieš liepsną virti. Iškūrenus krosnį, ant jos

sužeria žarijas ir pelenus, ta dalis vadinta žertuve. Kartais greta žertuvės, taip pat ant prieždos, būdavęs židinytis, kur sukuria ugnį pakabintam ar ant trikojo katilui. Iškūrenus krosnį, pakuros anga uždengiama krosniadangte. Po krosnimi lieka erdvė – papečkys, kur kraudavę malkas ar įleisdavę vištas žiemai. Krosnies būdingi matmenys: 2–2,2 m ilgis, 1,4–1,8 m plotis ir aukštis 1,5–1,7 m. Ant tokių, palyginti žemų krosnių, lieka vietos senukams ar vaikams gulėti, malkoms džiovinti. Dažnai krosnies kertėje stovi medinis stulpas (diedas, senelis) su vienu ar keliais rąsteliais palubėje. Ant jų paremia riekles – kartis virš krosnies kaktos, kur padžiauna malkas, skalas ar drabužius. Šalia kaktos krosnies šone būna įduba (dėklė) ką nors šiltai pasidėti.

15 pav. Dūminės pirkios krosnis.

Kairėje – Užulėnio k., Ukmergės aps. (statyta apie 1900 m., piešta 1937 m.),
dešinėje – Lietuvos Nacionalinio muziejaus ekspozicijoje

PIRTIES KROSNIS

Pirties krosnis niekada nebuvo vadinta pečiumi, nes jos vardas yra kilęs iš akmenų krūvos – krūsnies. Pakura daryta ant smėlio pagrindo, aprenčiant ją stambiais akmenimis. Uždengiama akmenis plokštėmis ir užpilama mažesniais akmenimis. Gerai įkaitus ant jos pilamas vanduo garui sukelti. XIX a. gale ėmus dirbdinti plūktines arba plytines pirties krosnis, tik ant jos viršaus užkraudavo akmenų: palei pirties sieną išmūrydavo sienelę apsaugai nuo gaisro. Krosnis paprastai neturėdavo dūmtraukio; krosnį iškūrenę, pirtį išvėdina ir tada susirenka pirtis ir maudytis. Pirties krosnis užimdavo nuo 1/8 iki 1/4 grindų ploto, o aukštis iki pusės sienos. Pakuron telpa didelis malkų glėbys, iki 80 cm ilgio.

16.1 pav. Pirties krosnis (Maciūkų k., Kretingos aps., statyta 1864 m., piešta 1936 m.),
dešinėje – veikianti dūminė pirtis

Dūminė pirtis prisigeria savotiško kvapo, prausimasis joje visiškai kitoks nei murdymasis vonioje, todėl dūminės pirties mėgėjų yra ir mūsų dienomis.

KOKLIŲ KROSNYS

Seniausios koklių krosnys buvo statomos tik iš puodyninių ir dubeninių koklių, cilindro formos (23, 24, 25 pav.). Atsiradus kampiniams kokliams, pradėtos konstruoti stačiakampio gretasienio ir nupjauto kūgio formos krosnys. Puodus žiesti Lietuvos teritorijoje mokėta jau X a. pr. m. e., todėl, sugalvojus juos naudoti krosnims, puodkoklių krosnys plito sparčiai. Dėl į patalpą nukreiptų puodų angų, palyginus su ugniakurais, jos turėjo didelį šilumos atidavimo paviršių, galėjo akumuliuoti daugiau šilumos ir šildymui pakako kelis kartus mažiau kuro.

Koklinės krosnys ne tik šildo, bet ir puošia patalpas. Jos, ypač iš puošnių glazūruotų koklių, būdavo statomos svarbiausiose, puošniausiose reprezentacinėse patalpose. Meiškų koklių gamyba brangi. Jų meistrui reikėjo sugebėti preciziškai paruošti būsimo koklio sudėtingo piešinio ar ornamento matricą, spalvotą glazūrą. Toks meistras turėjo suprojektuoti būsimos krosnies modelį, parengti užsakovui jos vizualizaciją, išmanyti to meto Europos populiariausių dailės siužetų ir pasakojimų madas, įtikti turtingųjų užgaidoms, įvertinus atskirų koklių tipų, jų piešinių, spalvų ir dydžių įvairovę, viską apskaičiuoti. Tai jau ne eilinio miesto puodžiaus, bet aukščiausio lygio meistro darbas. Statant puošnią XVI–XVII a. rūmų krosnį reikia pagaminti apie 400–500 įvairių formų koklių. Akivaizdu, tokias puošnias krosnis galėjo įpirkti tik turtingiausieji. Dar tarpukario Vilniuje dailus baltas geros kokybės koklis kaip 18.3 pav., kainavo 1,25 zlotu, o visumoje krosnies pastatymas 400 zlotų. Pardavęs karvę ūkininkas gaudavo 100 zlotų.

Retas kaimietis galėjo sau leisti parduoti kelias karves, kad pasistatytų glazūruotų koklių krosnį.

Dubeninių koklių krosnys nebuvo itin puošnios ir šildė ne reprezentacines patalpas, bet paprastesnes rūmų ir miestiečių namuose. Ko gero, dalį Valdovų rūmų pirmojo aukšto tarnybinių patalpų galėjo šildyti indo pavidalo dubeninių koklių krosnys, tačiau, atkuriant rūmų interjerus, dėmesys buvo sutelktas į reprezentacinių patalpų interjerų.

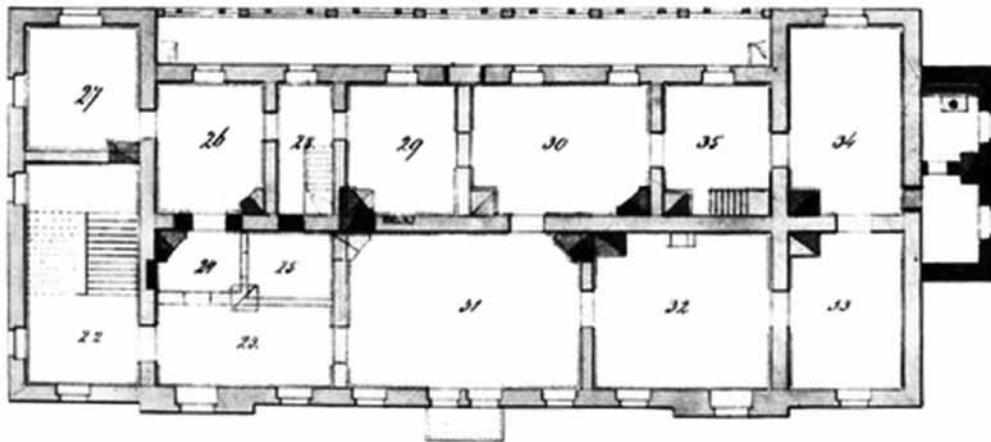
Brangios ir puošnės krosnys buvo dviejų dalių – apatinės ir viršutinės (16.2 pav.). Žemutinėje dalyje, sumūrytoje iš puodyninių arba plokščiųjų koklių su kvadratinėmis plokštumomis, buvo pakura. Viršutinėje, sumūrytoje iš įvairiais siužetais dekoruotų ir glazūruotų stačiakampių koklių, tilpo dūmų eigos.

16.2 pav. Puošnios krosnys.
Kairėje – Vileišio rūmuose Vilniuje (originalas, 1905 m.),
dešinėje – Valdovų rūmuose XVI a. (rekonstrukcija)

Krosnis stengtasi statyti prie vidinių sienų (17 pav.) kampuose, jei įmanoma, pritaikant dviejų patalpų šildymui. Buvo suprantama, kad krosnis ar dūmtakiai išorinėje sienoje be reikalo šildytų lauką. Esant dūmtakiams išorinėje sienoje, juose susikondensavusi drėgmė ardo mūrą, dūmtakio vieta sienoje iš lauko pusės patamsėja nuo su kondensatu prasiskverbusių dervų. Kampinis išdėstymas palankus konstrukciškai, nes paprasčiau išlaikyti, tarkime, tonos svorio krosnį. Šildančių tris patalpas krosnių pasitaikydavo, tačiau praktiškai neįmanoma taip išvedžioti dūmų eigų, kad krosnies paviršių šilumos atidavimas atitiktų visų trijų patalpų šilumos nuostolius ir naudotojų poreikius.

Planas 2° aukšto

17 pav. Prezidentūros pastato Kaune antro aukšto planas, 1876 m.

Nėra pakankamai duomenų, kad galėtume apibūdinti kokių tipų krosnys, vadintos švediškomis, olandiškomis, rusiškomis, Utermarko, Grum-Gržimailo ir t. t. (kiekvienoje šalyje stengiamasi prioritetą priskirti sau), vyravo reprezentaciniuose pastatuose Lietuvoje XIX a. Nepriklausomos ikikarinės Lietuvos viensėdžiuose, kaip ir mažuose miestų namuose, dažniausiai buvo statomos didelio šilumos talpumo mūrinės krosnys su keliais stačiais ir gulsčiais dūmtakiais. Pastarieji geriau laiko šilumą ir buvo labiau paplitę Užnemunėje. Sumodernintas duonkepis jungtas su virykle ir šildymo krosnimi. Kambarių krosnių būta aukštų, iki 2,5 m ir tik apie 1 m počio. Pakura turėjo ketinį ardyną ir peleninę (pūstuvę) apačioje su atskiromis durelėmis. Miestuose vyravo mažesnio šilumos talpumo krosnys, lyginant su kaimu.

1

2

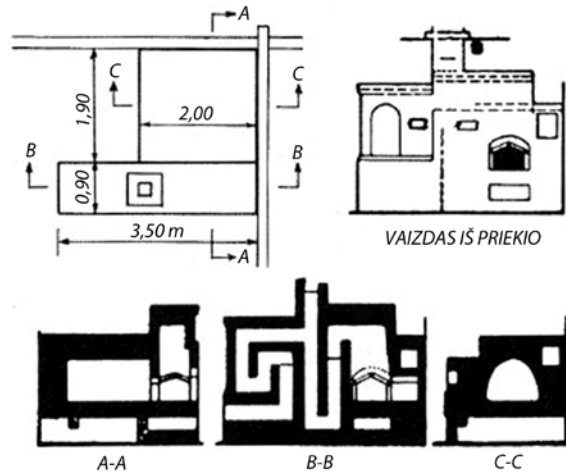

3

4

18 pav. Krosnys. 1 – viryklė su ketaus žiedais, parenkamais pagal puodo dugną (rinkėmis) ir šildymo sienoje, tokios viryklės pradėtos statyti XX a. pradžioje, 2 – Mažosios Lietuvos kombinuota krosnis, 3 – restauruota XIX a. pabaigos krosnis Vilniaus universiteto bibliotekos prieigose, 4 – eilinė XX a. šildymo krosnis

19 pav. Duonkepė ir šildymo krosnis su dūmtakiais ir dūmtraukiu
(Troškūnų k., Švenčionių aps., statyta apie 1900 m.)

Augant miestams atsirado poreikis statyti daugiaaukščius pastatus. Nerekomenduojama prie vieno dūmtakio sienoje jungti daugiau kaip 2 krosnis, kad nesutrikėtų trauka. Tačiau daugiaaukščiame pastate gausūs dūmtakiai sienose kelia abejonių dėl pastato tvirtumo, be to, kurą reikia užnešti, pelenus išnešti ir pan. Todėl XIX amžiaus pabaigoje krosnis pradėjo išstūminėti patogesnis, nereikalaujantis rankų darbo, efektyvesnis, pigesnis ir gaisro požiūriu visiškai saugus centrinis vandeninis šildymas. Nors XX a. antrojoje pusėje krosnių statybos apimtis galutinai sumenko, tačiau aukštos kvalifikacijos krosnininkų poreikis yra išlikęs.

Šiluminis efektyvumas

Palyginus su atviru židiniu krosnys yra žymiai efektyvesnės. Židinio liepsnos temperatūra apie 240 °C, tokia temperatūra nepakankama visiškam kuro sudeginimui, nesudegusios dūmų dalelės išmetamos į aplinką, o oro srauto degimui neįmanoma reguliuoti. Kai nekūrenama, per čiukurą lauk išteka šiltas patalpos oras. Didesnioji konvekcinių šilumos dalis prarandama. Uždarius liepsną kūrykloje ir dūmus išleidžiant per kamina kūrykloje pasiekama pakankamo sudegimo 600 °C temperatūra. Aprašomuoju laikotarpiu naudotų nesudėtingų šildymo krosnių su keliomis dūmų eigomis naudingumo koeficientas apie 40 proc, todėl joms pakako apie tris kartus mažiau kuro už židinį.

Spaudoje, 1830 metų „Dziennik Wileński“, randame rinkoje siūlomų šildymo būdų vertinimą:

– paprastos blogai įrengtos krosnys atiduoda 1% kuro šilumos, geriausiu atveju, 8%;

- Rumfordo krosnys atiduoda 13–14% šilumos;
- geriau sukonstruotos krosnys – nuo 20 iki 35%;
- taip vadinamieji kaloriferiai – iki 50%.

Rumfordas (fizikas Benjamin Thompson) 1795 metais patobulino židinį, pasiūlęs sumažinti kamino skerspjūvį, kad prislopintų netenkamo šilto oro srautą, ir stačiakampę pakurą pavertė siaurėjančia, kad karštos sienelės spinduliuotų į patalpą.

Kaloriferiu laikraštis čia vadina įrangą: „Kaloriferis – tai mažame sandariame rūsyje vandens pripildytas geležinis katilas, kuriame liepsna visą žiemą ir šildo vandenį. Nuo vandens šilumos išyla dviem vamzdžiais į tą patalpą įtraukiamas šviežias oras. Tas būtent oras kanalais sienoje iš vienos patalpos sklinda visais aukštais į visus kambarius. Kambariuose maža, patogi, kiek norint atveriamą rozetę prie įtekėjimo angos įleidžia norimą šilto oro kiekį.“ Anų laikų nuomone, sklindantis oras šildė, sausėjo ir per daug prasiskiesdavęs, o tai esą trukdė kvėpuoti. Bandant drėkinti orą statant indus su vandeniu, pradėjusios pelyti knygos.

Šilumos poreikio apskaičiavimas

Patalpų šilumos nuostoliai XIX a. viduryje skaičiuoti pagal tai, kiek viena kvadratinė pėda atitvaros ataušina kubinių pėdų oro vienu laipsniu. Pvz., lango stiklo 1 kv. pėda (0,093 m²) atvėsina 0,300 kub. pėdos oro (kub. pėda lygi 0,0283 m³) vienu laipsniu, dviejų pėdų (0,3048 m × 2) storio sienos kv. pėda atvėsina 0,0063 kub. pėdos oro ir t. t. Sudėjus visų atitvarų ataušinamo vienu laipsniu oro tūrius, dar pridėjus plyšių įtaką, randamas bendras ataušinamo vienu laipsniu oro tūris per minutę. Iš šio kiekio atimamas žmonių ir žvakių ar lempų pašildomo oro tūris per minutę, jei žmonės patalpoje būna ilgai. Lentelėse susirandama, kiek pasirinkto kuro 1 svaras gali kub. pėdų oro pašildyti 1 laipsniu. Projektuotojas savo nuožiūra nusprendžia, koks priimtinas patalpos ir lauko oro temperatūrų skirtumas. Tokiu būdu apskaičiuojamas teorinis reikalingas pasirinkto kuro arba šilumos kiekis. Projektinis kiekis randamas pagal patirtį gerokai (iki 10 kartų) padidinus teorinį kiekį, atsižvelgus į būsimą tipo krosnies ar katilo gerumą/prastumą (terminas „efektyvumas“ nenaudotas). Toks didelis atsargos koeficientas priimamas laikant, kad naudingai panaudojama 1/7 kuro šilumos, o oro degimui reikia dvigubai daugiau už teorinį kiekį, šalinamų dūmų temperatūra 150 °C.

Iš čia – rekomendacijos šilumos nuostolių sumažinimui atitvaras įrengti su oro tarpu, skeldėjančių džiūnančių medinių sienų vidinį paviršių apklijuoti popierium, išimtiniais atvejais įstatyti dvigubus langus. Krosnis turėtų būti balta, glazūruota, nes tada „lėčiau išleis šilumą ir vienodžiau išildys kambarį“, ne matinė ar tamsi. Kūrenti iš šildomos patalpos, nes tada patalpa kartu ir vėdinasi, o oro per daug nebūsią, nes plyšiai atitvarose maži.

Kuro poreikis garo katilams skaičiuotas pagal „garinimo galią“, t. y. kiek vandens gali išgarinti kuras, pvz., durpių svaras – 3–4 svarus vandens, akmenis anglies – 6,5–8 svarus.

KROSNIŲ ATKŪRIMO SUNKUMAI

Užleidusios vietą tobulesniems šildymo būdams, krosnys įgijo istorinio paveldo vertę. Jos atstatomos meniniu ir istoriniu požiūriu vertinguose interjeruose kaip neatsiejama jų dalis. Yra nuomonė, kad atstatytas krosnis vertėtų retkarčiais užkurti. Krosnį galima užkurti iškilmingo vakaro metu, tai suteiktų jaukumo ir senovės pojūčio.

Techniniu ir meniniu požiūriu vertingiausios krosnys stovėjo dvaruose, rūmuose. Užėmus Lietuvą sovietams, savininkai buvo ištremti arba pabėgę, todėl pastatai liko be savininkų ir buvo paversti kolūkių kontoromis, technikumais arba tiesiog palikti likimo valiai. Naujieji šeimininkai paveldu nesirūpino. Pirmaisiais metais po Lietuvos Respublikos atkūrimo šie pastatai vėl liko našlaičiai ir toliau nyko. Rezultatas – sveikos išliko tik krosnys, buvusios muziejų ar mokslo įstaigose, pvz., Vilniaus universitete, Vileišio rūmuose Vilniuje ir pan. Bet ir ten krosnims pakenkė kūrenimas anglimi – pokariu tai buvo populiariu. Krosnių drelės išdegdavo, nes, naudojant anglis, pakuroje pasiekama aukštesnė temperatūra nei kūrenant malkomis.

Kvalifikuotos restauracijos pavyzdžiai, pvz., Vilniaus universiteto XIX a. pabaigos ar XX a. pradžios krosnys rektorato koridoriuje ir prie įėjimo į biblioteką (18.3 pav.). Techniškai teisingai restauruotoje universiteto krosnyje matomi visi būtini krosnies veikimui elementai – kūryklos ir peleninės drelės, apvalus dūmtakių pravalymo angos dangtis, drelėlių lygyje kairėje – sklendė.

Atkurti Valdovų rūmų krosnis buvo sudėtinga, nes jokių jų piešinių nerasta. Jų išorė atkurta remiantis Lenkijos ir Čekijos krosnių analogais, priderinus krosnių matmenis prie rūmų salių dydžio, viduje kūryklos ir dūmtakių nėra.

Prie krosnių, kaip atgyvenusio šildymo įtaiso naikinimo ir senamiesčio panoramos susinimo, gerokai prisidėjo „kūrybingi“ architektai. Virš stambesniųjų pastatų kyšojo po

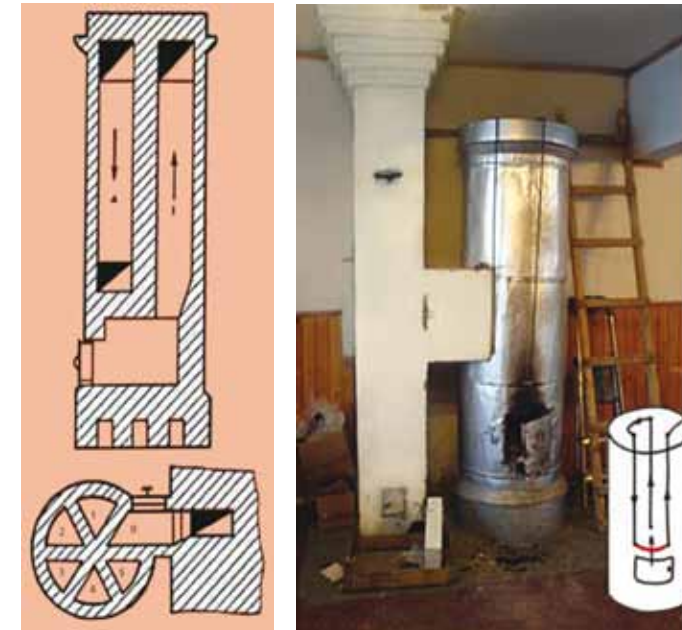

20 pav. Vilniaus Didžiosios g. vaizdas XIX a. ir po rekonstrukcijų XX a.

keliolika kaminų. Įrengus centrinį šildymą, jų funkcija nebereikalinga, išvada – nugriauti juos, tegul būna vientisa „plataus potėpio“ spalvinė dėmė (20 pav.). Kaminas tačiau praverčia kaip vėdinimo kanalas, o senamiesčiuose jis tiesiog būtinas kaip autentiška pastato dalis. Nugriovus kaminus, gyvenamieji namai supanašėja į niekam neįdomius sandėlius ar daržines, senamiestis primena holivudinę dekoraciją.

LENGVOS IR KILNOJAMOSIOS KROSNYS

XIX a. antroje pusėje miestuose pradėta statyti lengvos konstrukcijos krosnis metaliniame apvalkale patalpose, kuriose buvo laikomas leistinu didelis oro temperatūros svyravimas – kareivinėse, tarnų patalpose, sandėliuose (21 pav.).

21 pav. Lengvos konstrukcijos krosnis metaliniame apvalkale

Lengvos kilnojamos metalinės patalpų šildymo krosnelės (buržuikos) su metaliniu dūmtakiu, išvestu per langą arba sieną, buvo populiarios pirmojoje XX a. pusėje, ypač per suirutes ir karus. Tokia krosnelė pagelbėdavo trūkstant lėšų pastatyti/atstatyti stacionarią krosnį, esant nerimui dėl ateities, jos būdavo statomos vagonuose. Karštas viršus dažnai būdavo plokščias ir naudojamas kaip viryklė (22 pav.). Tokių krosnelių naudojimas atsigavo SSSR kolektyviniuose soduose.

22 pav. Fabrikinė ir namudinės gamybos krosnelės

Privalumai: paprasta konstrukcija, pigumas, galima pasigaminti ir gyventojų jėgomis, Trūkumai: padidintas gaisro pavojus ir menkas savadarbių krosnelių naudingumo koeficientas – 20–25%. Pakūrus krosnelę pradeda šildyti patalpą po 10–15 min., palyginus, masyvios stacionarios krosnys pradeda šildyti po poros valandų. Tačiau šiluminės inercijos stoka kartu yra ir didelis trūkumas, nes krosnelę tenka nuolat prižiūrėti, įmesti kuro.

Šios laikinosios krosnelės tobulėjo ir šiais laikais įgijo kilnojamojo židinio formą, su ugnies stebėjimo stiklu, nerūdijančio plieno dūmų vamzdžiu ir pan.

KOKLIAI

Paskirtis ir forma

Koklių paskirtis dvejopa: tai šilumos atidavimo paviršius ir maloni akiai krosnies apdaila.

Paprastai pagal koklių tipą jie skirstomi į puodyninius (23 pav.) ir plokštinius (24 pav). Tarpinis variantas – loviniai (nišiniai) kokliai (25 pav.) Pirmieji kokliai gaminti naudojant žiedimo ratą, antrieji – specialias formas – štampos. Toks skirstymas paremtas ir skirtingu šilumos panaudojimo principu:

a) puodyninių koklių mažos šiluminės talpos krosnys nekaupia šilumos, iš pakuros per puodkoklio paviršių tuoj pat perduoda į aplinką;

b) plokštinių koklių masė didesnė, vidinė plokštinių koklių dalis užpildoma moliu, kuris kaupia šilumą, todėl krosnis šildo ilgesnį laiką.

Ankstyviausieji kokliai buvo žiesti arba lipdyti spiraliniu būdu kaip puodai (matomos aiškios rievės), visas dekoras – briaunose. Pradžioje briaunų būta labai paprastų, vėliau jos neįžymiai profiliuojamos ir imamas dekoruoti puodkoklio dugnas. Puodai palengvindavo akmens ir plytų konstrukciją. Koklių su apskritomis angomis neįmano-

ma dailiai sudėlioti vieno greta kito, todėl netrukus pereita prie koklių kvadratinėmis angomis gamybos. Tuo pasiektas didesnis šildomasis išorinis paviršius.

Ankstyviausi tokių koklių pavyzdžiai atrasti tiriant pilis. Klaipėdoje surasti seniausi kokliai yra apie 700 metų senumo, taigi iš XIV a. Klaipėdos pilyje XIV a. antrajai pusei skirtini kokliai su apskrita ir kvadratine anga; tokių koklių rasta Kauno pilies XIV a. 7 dešimtmečio sluoksnyje, Vilniaus pilyje.

23 pav. Dubeninis (puodyninis) koklis.
XVI a. Klaipėda

24 pav. Plokštinis koklis

Tai, kad jie pasirodė vienu metu, liudija staigų naujovių plitimą perėmus pilių statybos tradicijas.

Nėra pakankamai aišku, kodėl atsisakyta puodyninių koklių, tam galėjo turėti įtakos nepakankamas patvarumas ir montavimo sudėtingumas. Tikėtina, kad dėl temperatūros pasiskirstymo nevienodumo puodkoklyje (dugnas liepsnoje), jie greičiau sutrūkinėdavę. Pirmosios puodkoklių krosnys buvo paprastas nepatvarus plonų sienelių molinis gaubtas virš židinio be vidinių eigų dūmams su gaubte įterptais puodais. Pradėjus naudoti plytas dūmų eigoms, plytos pritaikytos ir sienelėms, taip palaipsniui puodyniniai kokliai supanašėjo į patogiai klojamas stačiakampes plytas.

Šis kaitos procesas apima laikotarpį iki XVI a. paskutinių kelių dešimtmečių, kai atsiranda kitas pokytis – plokštės dekore įsitvirtina augalinio ir geometrinio ornamento motyvas. Stačiakampio arba kvadrato formos renesansinių koklių plokštės buvo nuo keliolikos iki dvidešimt kelių cm dydžio (vyrauja nuo 15,5×15,5 iki 20×20 cm, 18×24 cm plokštės). Kiekvieno koklio ornamentas – tai savita išbaigta kompozicija. Vaizdai plokštėje išspausti formelėmis, iš medžio gamintais štampais arba išdegti iš molio, su polichromine glazūra. Puodyninių koklių krosnys dažnesnės pagalbinėse patalpose.

25 pav. XVI a. loviniai (nišiniai) kokliai.

Adomas ir Ieva, augalinis motyvas (1989–1990 metų Žemosios pilies tyrimai)

Valdovų Rūmų teritorijoje rasta apie 7 tūkst. koklių ir jų gabalėlių su vertinga informacija. Viena priežastis, kodėl puošnūs kokliai Vilniuje gerai išsilaike – krosnių naudojimo laikas. Reprerentacinėse patalpose jos buvo pakuriamos rečiau, todėl ne taip greitai susidėvėdavo, juk valdovas migruodavo tarp Krokuvos ir Vilniaus, po kitus abiejų valstybių miestus. Vilniaus rezidencijoje ne taip ir dažnai apsistodavo. Vavelį po Abiejų Tautų Respublikos padalijimo administravo austrai, Vilniuje šeimininkavo rusai. Rūmai, kaip buvusios valstybės išraiška, ir Lenkijoje, ir Vilniuje buvo griunami. Mūsiškiai gal net labiau. Tačiau Vavelis – kalva. Ant kalvos šiukšlės, kurios domina archeologus, nelabai užsilaiko.

Koklių degimo vietos

Vilniuje renesansiniai kokliai Didžiojo kunigaikščio rezidencijai buvo gaminami vienu metu trijose vietose (Šv. Mykolo g. 8, greta T. Vrublevskio g. bei į vakarus nuo Malūnų g.). Perklojant Gedimino pr. dangą 2004 metais, ties Gedimino pr. 21 aptikta didžiulė XV a. plytų degimo krosnis. Žygimanto Augusto laikų kokliai krosnims buvo gaminami Jogailos g. rajone. Molis buvo kasamas maždaug prieš A. Smetonos g., link P. Cvirkos paminklo. XVII a. Vilniaus plane ta vieta pažymėta kaip Molio kalnas.

Koklių dirbtuvės XVI a. pradžioje buvo šv. Mykolo gatvėje, tačiau amžiaus pabaigoje Žygimanto Senojo laikais koklininkai buvo iškraustyti į užmiestį, mat jie kėlė pavojų mediniam miestui, be to, labai dūmijo. Tada koklininkai įsikūrė Užupyje, dabartinėje Malūnų gatvėje. XX pradžioje vidutiniškos kokybės koklių dirbtuvės buvo Chocimska gatvėje (dabar Giedraičių).

Istorinė ir meninė koklių vertė

Kokliai ir koklinės krosnys atspindi atskiro kultūros paminklo statybos, remonto ar perstatymo laiką, parodo krašto amatininkystės lygį, to meto kultūrinius ryšius, madų sklaidimo kryptis ir greitį. Krosnys, ypač renesanso epochoje, buvo bene puošniausias nejudamas reprezentacinių patalpų interjero elementas, tada jos buvo labai įvairių formų, kiekvienas koklis, turintis masyvų rėmelį, buvo tarsi atskiras taikomojo meno dirbiny su labai skirtingais piešiniais ir ornamentais, įvairiaspalve, net ir to paties ornamento, glazūra. Lietuvos didžiųjų kunigaikščių valdovų rūmų teritorijoje rasta XVI a. koklių kolekcija, sukaupta tyrinėjant vieną paminklą, matyt, didžiausia Europoje.

Iš gausybės Vilniuje rastų koklių likučių buvo pagamintos kopijos ir 2009 m. pavyko atkurti šildymo krosnis. Bene pati gražiausia XVI a. vidurio krosnis, kurios kokliai vaizduoja atvirkščią pasaulį (26 pav.). Vaizduose zuikia medžioja medžiotojus, verda juos katile, šaudo šunis, ant laužo kepa medžiotoją.

26 pav. Atvirkščias pasaulis

Dažnai kūrenama krosnis kartkartėmis turi būti remontuojama ir perstatoma. Laidoma, kad remontas reikalingas maždaug po 30 metų. Atidžiai naudojantis, koklių krosnies eksploatacijos trukmė gali siekti 80 metų be perstatymo. Valdovų rūmų menėse ir to meto turtingųjų rūmuose senosios gotikinio stiliaus krosnys su „iš mados išėjū-

siais ornamentais“ buvo keičiamos naujesnėmis ir modernesnėmis. Dėl šių priežasčių XVI a. vos ne kas ketvirtį amžiaus keitėsi koklių forma, ornamentika, piešinys, glazūros spalva. Kai kurie XVI a. kokliai buvo puošiami herbais, o jie, atrinkus, kokiam asmeniui priklausė herbas, padeda nustatyti jų gamybos ir krosnių naudojimo laiką. XVI a. pabaigoje–XVII a. pradžioje pasirodė kokliai, kuriuose buvo išpaudžiami užsakovų inicialai ir gamybos datos.

Visa tai, ypač kai nėra tikslių rašytinių šaltinių, kurie fiksuoja tiriamo paminklo statybos, perstatymo, sunaikinimo datas, tampa unikalios ir puikiausia archeologine medžiaga datuojant atkastus statinius, kultūrinius sluoksnius ir juose aptiktus kitus radinius (27 pav.). Šis Biržų pilies koklis, puoštas heraldiniu motyvu – per visą koklio plokštelę, aprėmintas lapų vainiku, įkomponuotas heraldinis Radvilų erelis su karūna, ant jo krūtinės herbinis skydas su Radvilų herbu „Trys ragai“ šonuose inicialai „L.C.M.B.“ (Liudvika Karolina – Brandenburgo markgrafienė), apačioje data „1682“.

Įdomi koklio 28 pav. istorija. Koklis sudėtas iš dviejų šukių. Vienas archeologas rado viršutinę šukę, nuo alkūnės ir aukščiau, kurioje buvo pavaizduota koklinė krosnis ir į ją atsirėmusi mergina. Vėliau kitas rado apatinę dalį. Netikėta kompozicija! Paašikėjo, kad moteris šildosi prie krosnies priglaudusi pliką užpakalį.

27 pav. Herbinis Radvilų koklis iš Biržų tvirtovės

28 pav. Stačiakampio plokščiojo koklio fragmentas. Siužetas „Jauna moteris, besišildanti prie krosnies“. XVI a. vid., Klaipėda

PATALPŲ MIKROKLIMATAS

Pagal dabartinę palankios sveikatai ir našiam darbui šiluminės aplinkos sampratą šiluminio komforto aplinka apibūdinama kaip šiluminės aplinkos parametrų deriniai, kurie ilgai ir sistemingai veikdami darbuotoją užtikrina pasitenkinimo šilumine aplinka pojūtį, nesukeldami darbuotojo kūno šilumą reguliuojančių sistemų įtampos. Mikroklimato sąvoka apima ir patalpų oro užterštumą. Patalpų oro parametrai – oro temperatūra, santykinė drėgmė ir oro judrumas skirstomi į komfortinius ir pakanamus.

Vidutinio klimato gyventojams palankiausia (komfortinė) temperatūra patalpose šaltuoju metų laiku yra 22 ± 2 °C, o šiltuoju metu $24,5 \pm 1,5$ °C, šaltuoju metu pakankama temperatūra nežemesnė kaip 18 °C. Pakankama temperatūra reiškia, kad, temperatūrai kritus dar žemiau vėsa gali būti kenksminga sveikatai. Vertinant pagal šį apibrėžimą praėjusių laikų šiluminę aplinką, Lietuvoje iki XVI amžiaus visuose pastatuose mikroklimatas buvo nepatenkinamas, kenksmingas sveikatai, t. y. žiemą dvokė, pūtė skersvėjai, buvo šalta, nors ir atsižvelgus į tai, kad anų laikų žmonės buvo nuo mažumės pratę kęsti šaltį. Kilmingųjų, jau nekalbant apie varginguosius, gyventojų gyvenimo sąlygos, mums būtų nepakenčiamos.

Menkai šildomose patalpose drėksta atitvaros, pūna mediena, veisiasi grybeliai, pelėsiai, dūminėse pirkiose viskas apsinešę suodžiais. Saugant šilumą iki XIX a. pirkiose durys buvo žemos, tarkim, $1,2 \times 1,5$ m, langai maži. Šviesos pro tokius langelius patekdavo labai mažai, ir patalpose beveik visą laiką buvo tamsu ir nešvaru.

Iki išplintant krosnims su mūriniais kaminais, t. y. Lietuvos miestuose iki XVIII a., net turtingesniųjų miestiečių dūmai namuose būdavo išleidžiami į patalpas, kaimiečių namuose tai truko iki XX a. Degant medienai išsiskiria anglies, azoto ir sieros oksidai, formaldehidas, dioksinai, benzenas ir kt. Kvėpavimo sistema nesugeba sulaukyti medienos degimo produktams būdingų smulkių dūmų dalelių, $2,5 \mu\text{m}$ ir smulkesnių, jos įsiskverbia į giliai į plaučius.

Nustatyta, pvz., kad šilto klimato Trečiojo pasaulio šalyse naudojamų maisto ruošimui atvirų židinių dūmai yra viena iš ankstyvos moterų ir vaikų mirties priežasčių. Vėsiaus klimato šalyse, dar prisidėjus šildymo poreikiui, dūmais užterštame įkvepiamame patalpų ore teršalų ekspozicija ir koncentracija turėjo būti žymiai didesnė. Nuolatinis kvėpavimas dūmais sukelia chronišką bronchitą, plaučių ligas, vėžį, akių ligas, silpnina imunitetą, sunkina kvėpavimo infekcijų ligų tėkmę, ypač vaikams, nėščioms ir pagyvenusiems.

Kaip prisiminė Jadvyga Ignatavičiūtė (mano teta) apie 1930 metus matytą Vilkių apylinkėse išlikusios dūminės pirkios šeimininką nusigyvenusį bajorą, anas buvęs

dūmų apgraužtomis paraudusiomis akimis, apsisnargliavęs. Šilti dūmai tvyrojo viršuje, apačioje buvę skaidru, bet vėsu. Vienas privalumas – kabantys lašiniai ir kitos mėsos skaniai išsirūkydavo šaltuose dūmuose. Tuo metu krosnys jau buvo įprastas dalykas, bet to žmogaus nuomone bajoras negalys dirbti, „onoras“ neleidžia. Jis ir ardavo patamsiais, kad kaimynai nematytų dirbančio. Visą tai patvirtina Rusijos šaltiniai – gyvenimas vyko tame skaidriame sluoksnyje, todėl patyrusios šeiminkės kūrenamoje nuo dūmų dervų pajuodusių blizgančių rąstų pirkioje namiškiai nebūtinai buvę nuolat suodini.

Iki XIX amžiaus būsto vėsumas, higienos stoka ir prasta mityba buvo pagrindiniai žmonių gyvenimo trukmę ribojantys veiksniai. Būste vyravo drėgmė, šaltis ir prieblanda. Šaltas ir ankštas būstas, prasti nešvariai paruošti maisto produktai, antisanitarija – tai idealios aplinkybės plisti ligoms. Būtent tokios aptinkamos gyvenimo sąlygos. Iš Vilniuje Bokšto gatvėje (buvusios Odos ir veneros ligų ligoninės pastatų komplekse) atrastų XIV amžiaus rusėnų gyvenvietės kapinių radinių nustatyta vidutinė gyvenimo trukmė 26–27 metai, pusė liekanų – maži vaikai, vyresnių kaip 50 metų nerasta. XVII amžiaus kapinėse palaidotų vilniečių vidutinė gyvenimo trukmė šiek tiek ilgesnė – apie 30–33 metus. Laikoma, kad XVII a. įvairiomis tuberkuliozės formomis turėjo sirgti ne mažiau kaip 20–30% žmonių.

Specifinės didelio vaikų mirtingumo priežastys: šaltas būstas ir atjunkius kūdikius staigus perėjimas prie rupaus suaugusiųjų maisto. Viduramžių vilniečius antropologas apibūdintų taip: žemi, sugedusiais dantimis, murzini, alkani. Labai didelė suaugusių vilniečių bėda buvo skausmingas ėduonis, dantys dėl grubaus maisto nusitrindavo ir emalio likdavo tik pakraščiuose. Pratrūkę pūliniai sukeldavo sepsį ir mirtį. To meto kronikose kartais minima, kad žmogus mirė „nuo danties“.

Kita vertus, viduramžių Lietuvos miestai ne ką skyrėsi nuo kitų Europos miestų. Anų laikų keliautojai aprašo, kad, artėjant link Paryžiaus, miestą galima buvo pajusti pagal kvapą – dvokė jo gyventojai, žmonių ir gyvulių atliekos gatvėse, odininkų dirbtuvės. Bažnyčiose dvokė jų rūsiuose pūvantys palaidotieji. Šiaurės rytų ir vidurio Europoje kaimo varguomenėje iki XX a. pradžios buvo išlikęs paprotys žiemos šalčių metu laikyti avis pirkiose, nes mėšlas su pakratu kaisdamas teikdavo žmonėms šilumą ir pirkioje nesušaldavo avių prieauglis.

Pradėjus plisti krosnims atsirado galimybė nuolatos prišildyti svarbiausias patalpas. Palaipsniui krosnys pigo, jas išmokta statyti, kilo bendras higienos lygis, todėl krosnys atsiranda visuose praktusiųjų piliečių gyvenamuosiuose kambariuose. Nuo XVIII amžiaus jau kai kuriuose pastatuose svarbiausių patalpų šiluminę aplinką galima vertinti kaip patenkinamą, o nuo XIX amžiaus patenkinamą aplinką jau buvo įmanoma sukurti ir visuose vidurinio ir turtingesniųjų gyventojų sluoksnių pastatuose, jei tarnams ir malkoms turėta pakankamai lėšų.

Kad šaltis netrukdytų miegoti, žmonės miegojo apsirengę, su naktinėmis kepuraitėmis, čepčiais (29 pav.).

29 pav. Naktinė XVIII–XIX a. vidurinio sluoksniu apranga

Šilta naktinė audeklinė kepuraitė sudarydavo komplektą su ilgais naktiniais marškiniais. Naktinės kepuraitės saugojo galvą nuo šalčio, tai buvo svarbu vėsiose patalpose šiaurinėje Europoje ir dieną. Vyriškos naktinės kepuraitės dažnai būdavo ilgos, kūgiškai smailėjančios, su bumbulu gale. Ilgas galas dažnai būdavo naudojamas kaip šalikas, juo apsukdavo kaklą, bet ne toks ilgas, kad apsisukęs apie kaklą galėtų užsmaugti miegantį asmenį. (Kita naktinių kepuraičių paskirtis turtingesniųjų namuose – trukdyti galvinių utėlių plitimui. Renesanso laikotarpiu tarp turtingesniųjų buvo madoje perukai, todėl plaukus kirpdavo trumpai, ir dauguma utėlių per dieną susirinkdavo perukuose).

Vėsios valdiškos ir gyvenamosios patalpos dar XIX amžiuje buvo įprastas dalykas, pvz., Prūsijos karinės mokyklos miegamuosiuose ir mokomosiose patalpose 1827 metais 12–14 °C temperatūra laikyta sėkmingo orinio šildymo pavyzdžiu. 1844 m. kaloriferinė (orinio) šildymo sistema buvo įrengta Peterburgo menų akademijos dviejų salių (kiekviena apie 3000 m³) šildymui. Montuotojai sistemą išbandė 1845 sausį, kai lauko oro temperatūra buvo apie -25 °C, ir liko labai patenkinti salėse pasiekę +15 °C. Galima sakyti, kad XIX a. +12 °C buvo laikoma visiškai pakankama patalpų temperatūra šildymo sezone.

Amžininkai pastebėjo orinio šildymo trūkumus. 1878 metų „Przegląd Techniczny“ rašė, kad patalpos oras tampa itin sausas, o tai esą gali sukelti galvos skausmą, svaigimą, pykinimą ir irzlumą. Kitas orinio šildymo trūkumas – karšti oro kanalai sienose bei šildant orą kaloriferyje pridegančios oro dulkės (Peterburgo Ermitaže eksponatai pasidengę suodžiais, buvo sugadintos rūmų freskos ir paveikslai, juos teko restauruoti, todėl šildymo sistema perdaryta į vandeninę). Pavadinimas „kaloriferis“ nereiškia,

kad jis toks kaip XXI amžiaus vėdinimo sistemų kaloriferis. Taip vadinti oro šildymo šilumokaičiai iš plytų, ketaus, kai vienoje sienelės pusėje teka karšti degimo produktai, kitoje šildomasis oras.

Žema temperatūra niekada nebuvo maloni. Kylant gerbūviui, tobulėjant šildymo technikai bei teisei aplinkai, centralizuotai šildomų būstų nuomininkai pradeda reikšti pretenzijas namų savininkams. 1909 m. minima, kad Vokietijos, kurios sudėtyje buvo Mažoji Lietuva, didžiųjų miestų teismai užversti bylomis dėl žemos patalpų temperatūros ir didelių mokesčių už šildymą, todėl skundų įvertinimui teismams nepakanka ekspertų. Teismai įpareigodavo pradėti šildyti esant lauko temperatūrai +11 – +12 °C. Iš kitos pusės, dėl didelių kuro sąnaudų savininkai nepajėgūs patenkinti tų reikalavimų. Pradedami svarstyti klausimai, kokiai temperatūrai esant privaloma pradėti šildyti, kada naudingesnis periodinis, kada nuolatinis šildymas.

ŠILDYMAS XIX PABAIGOJE–XX AMŽIAUS PRADŽIOJE

CENTRINIO ŠILDYMO PERIODIZACIJA

XIX a. pabaiga–XX pradžia centrinio vandeninio šildymo plitimo pradžia. Yra žinoma, kad dar 1594 metais anglas Hugh Plat pasiūlė centrinę garinio šildymo sistemą šiltnamiams, bet tai išskirtinis atvejis. Tik XVIII amžiuje vandeninis centrinis šildymas pradėtas naudoti valdovų rūmų šildymui, pvz., su porceliano vamzdžiais carų vasaros rezidencijoje Sankt Peterburge (1714). Sparčiai augant miestams ir esant poreikiui statyti daugiaaukščius pastatus, buvo ieškoma būdų, kaip patogiai prišildyti šimtus patalpų, kad nereikėtų daugybės krosnių, kaminų, silpninančių pastatų sienas dūmtakių, kaip išvengti kuro nešiojimo ir šiukšlinimo. Šildymo katilų raida šioje apžvalgoje nenagrinėjama, tai atskira tema.

XIX a. antroje pusėje jau mokėta pigiai gaminti plieno vamzdžius ir sukurtas ketaus radiatorius (1854–1857 metais). Rusijos imperijoje radiatoriai pirmą kartą panaudoti 1903 metais, o pirmoji sistema su siurbliais – 1909 metais Peterburge Michailovskij teatre.

Istoriškai centrinio šildymo raidą Lietuvoje galima apibūdinti taip:

- XIV–XVII a. orinis pilių ir turtingųjų miestiečių namų šildymas hipokaustais;
- XVI–XIX a. krosnys išstumia ugniakurus;
- XIX amžius:
  - pavienės orinio ir garinio šildymo sistemos;
  - XIX a. septintajame dešimtmetyje naujos centrinio šildymo sistemos beveik visos žemo slėgio vandeninės. Iš pradžių vyravo natūralios cirkuliacijos vienvamzdės sistemos su horizontaliomis atšakomis nuo pagrindinio stovo į aukštus, vėliau pereita

prie viršutinio paskirstymo vertikalių sistemų, atsiranda apatinio paskirstymo ir dvi-vamzdės sistemos;

- XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje pasitaiko priverstinės cirkuliacijos sistemos, kuriose vandens judėjimas intensyvinamas įmaišant į pagrindinį stovą garo, oro (34–37 pav.). Šių sistemų eksploatacija sudėtinga, bet leidžia apsieiti be brangios elektros energijos;

- XIX a. pabaigoje pradedami naudoti siurbliai. Pradžioje siurbliai naudoti karšto vandens pompavimui iš katilo į baką, o iš bako vanduo tekėjo į natūralios cirkuliacijos šildymo sistemą. Palaiptisniui siurblius imta statyti šildymo sistemos vamzdyne ir karšto vandens bakai išnyko.

- XX amžius:

- Pirmoji pusė:

- vandeninės sistemos plinta mažuose namuose, tačiau dauguma gyventojų vis dar šildosi krosnimis, išnyksta dūminės pirkios;

- žemo slėgio garinės sistemos naudojamos negyvenamųjų pastatų šildymui;

- susikūrus Lietuvos Respublikai stambiuose pastatuose vyrauja siurblinės sistemos;

- pirmoji centralizuoto šilumos tiekimo sistema Kauno klinikų komplekse.

- XX a. antroji pusė:

- šeštasis dešimtmetis – masinio centralizuoto šilumos tiekimo pradžia;

- septintas dešimtmetis – masinis pigių, bet būste praktiškai nereguliuojamų vienvamzdžių šildymo sistemų diegimas;

- atsikūrus Lietuvos Respublikai – automatizuotų reguliuojamų sistemų plitimas; kompleksiniai šildymo, vėsinimo ir vėdinimo praktiniai ir moksliniai tyrimai siekiant mažinti energijos sąnaudas pastatuose.

GARINĖS CENTRINIO ŠILDYMO SISTEMOS

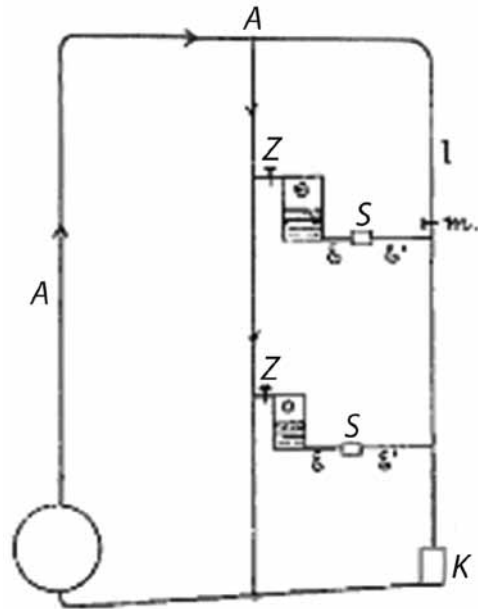
Apie aukšto ir vidutinio slėgio garinių šildymo sistemų, kuriose garo temperatūra siekė 250–300 °C, panaudojimą Lietuvoje žinių nerasta. XX a. pirmoje pusėje sutinkamas garo panaudojimas šildymui įmonėse, kur technologijai reikalingas garas, pvz., žemo slėgio garinė šildymo sistema Vilniaus elektrinėje 1903 metais. Garinės sistemos leido efektyviai panaudoti garo šilumą nukreipiant atidirbusį garą šildymui. Kitas galimas privalumas – tolygesnis ir ekonomiškėsnis katilų režimas panaudojus juos šilumos ir elektros gamybai.

Naudotos žemo slėgio sistemos iki 0,5 perteklinės atmosferos. Garinių sistemų labai ribotos galimybės reguliuoti šildymo prietaisų šilumos atidavimą, bet jos pigesnės už

vandenines, todėl bandyta įvairiais būdais padidinti šilumos atidavimo reguliavimo ribas: 1) keisti šilumos atidavimo paviršių užpildant apatinę radiatoriaus dalį kondensatu, 2) užpildant apatinę dalį oru, 3) keičiant tiekiamo garo slėgį, 4) tiekiant į sistemą garo-oro mišinį ir reguliuojant mišinio proporcijas. Reguliavimas visais šiais metodais reikalauja atidumo, daug rankų darbo, todėl tarpukario laikotarpyje jų atsakyta.

Vieno iš šių metodų pavyzdys 30 pav. – garinė žemo slėgio sistema su reguliuojamu vandens lygiu šildymo prietaisuose. Atvėrus į prietaisą tiekiamo garo vamzdyje čiaupą Z, kondensato nutekėjimo vamzdyje vožtuvus S užsidaro ir būna uždaras, kol vandens stulpo ir garo slėgis prietaise susilygins su slėgiu kondensato linijoje. Keičiant vožtuvo atidarymo laipsnį, keičiasi slėgis kondensato lygis prietaise ir jo šilumos atidavimas.

30 pav. Garinė reguliuojama šildymo sistema

Sistema paprasta, tačiau šildymo prietaisai turi būti aukšti, be to, nejautri šilumos poreikio pokyčiams, nes ilgai trunka, kol kondensatas prietaisuose atvės.

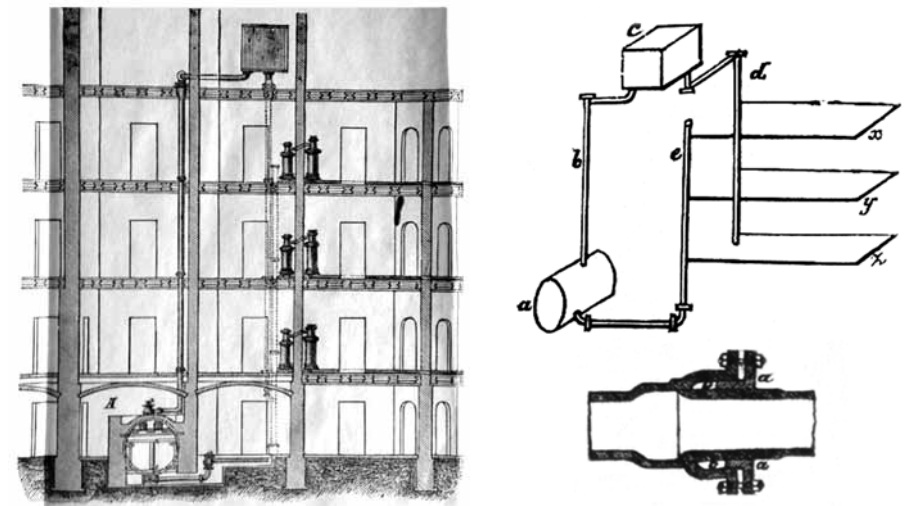
Garinių sistemų kondensato vamzdžiuose būna garo, todėl kaukši hidrauliniai smūgiai, priveriant vožtuvus prie šilumos prietaisų padidėja garo greitis vožtuve, girdisi švilpesys, taigi gyvenamuosiuose pastatuose jos montuotos tik išimtiniais atvejais, pvz., paskutiniai keli garu šildomi namai Lietuvoje buvo 1951 metais pastatyti Vilniaus elektrinei Nr. 2 priklausantys gretimai esantys gyvenamieji namai Vilkpėdėje.

VANDENINIŲ ŠILDYMO SISTEMŲ SKAIČIUOTĖS IR KONSTRUKCIJOS YPATUMAI

Principinė skaičiuotės eiga nusistovėjo XIX pabaigoje ir tokia išliko iki šių dienų. Tai – šilumos poreikio nustatymas, disponuojamo slėgio vandens cirkuliacijai sukurti, slėgio nuostolių vamzdynuose dėl trinties ir vietinės kliūtys, vandens atvėsimo vamzdžiuose apskaičiavimas, šilumos šaltinio parinkimas ir sistemos vamzdynų įrangos parinkimas. Prieš šimtą metų paruoštų skaičiuotės pratybų pavyzdžių išvaizda visiškai tokia pati kaip šiais laikais.

Projektavimo normų nebuvo, rekomendacijos aprašomojo pobūdžio, todėl ir XX a. pradžios stambių pastatų šildymo sistemos faktiškai buvo unikalios, ir jų veiksmingumas priklausė nuo autoriaus inžinerinės nuojautos ir patirties. Firma – įrangos gamintoja dažnai užsiėmė ir projektavimu. Įvairių veiksnių įvertinimui naudota daug empirinių koeficientų.

Apskaičiuojant disponuojamą gravitacinį slėgį, rekomenduota priimti jį du kartus mažesnę už teoriškai rastą. Vietinių kliūčių pasipriešinimo koeficientai priimti kaip pastovūs dydžiai, nepriklausomai nuo vandens greičio, atšakos bei magistralės srautų santykio ir pan. Vandens greitis sukasi apie 0,05 m/s, tai reiškia, kad vamzdžių skersmuo 2–3 kartus didesnis, nei būtų šiuolaikinėje sistemoje. Populiari tiekiamo vandens temperatūra 90 °C, grįžtamojo 70 °C. Laikyta, kad pagrindinio stovo skerspjūvio plotas turėtų būti lygus atšakų plotui. Tai matyti, pvz., 31 pav. trijų aukštų pastato šildymo schemoje (montuota prieš 1878 metus).

31 pav. Trijų aukštų pastato pjūvis su šildymo įranga, principinė šildymo sistemos schema ir stovo vamzdžių jungimas (prieš 1878 m.)

Schemoje ryškus ketaus vamzdžių pagrindinis stovas, vanduo iš išsiplėtimo indo leidžiasi į šildymo prietaisus. Stovams naudoti nuo 2" iki 4" ketaus vamzdžiai, o esant skersmeniui mažesniau kaip 1,5" – plieno vamzdžiai. Ketaus vamzdžiai sandarinti švino tarpinėmis užtepant specialia mastika. Plieno vamzdžiai jungti flanšais arba užsukant movas, užsandarinus plaušais ir suriku. Pirmosiose sistemose, kaip šildymo prietaisai, vyravo lygių ir briaunotų vamzdžių registrai, vėliau jie liko pramonėje, o viešuosiuose ir gyvenamuosiuose namuose įvairių formų radiatoriai, pvz., 32 pav.

32 pav. Kauno tarpukario statybos šeimyniniuose namuose sutinkamas radiatorius su kamera šiltam maistui (kairėje), šilumos atidavimo reguliavimas – ne XXI a. naujiena (dešinėje)

Didžiulę įtaką šildymo specialistų ruošimui Europoje turėjo H. Rytšelis (Hermann Rietschel, 1847–1914), 1893 m. išleidęs tapusį pavyzdiniu šildymo ir vėdinimo vadovėlį. Jo metodika remiantis Rietschel vardu tęsiamas vadovėlis jau sulaukė 16 leidimų vokiečių kalba ir daug leidimų kitomis kalbomis. Vadovėlyje pagrindinis dėmesys skiriamas reiškinų fizinių pagrindų išaiškinimui bei techninių sprendimų privalumams ir trūkumams, neperkraunant neįmanomomis atsiminti formulėmis. Vadovėlyje yra tik būtinos reiškinų supratimui formulės, grafikai, koeficientai, o projektavimui reikalinga medžiaga – priedų tome.

1862 m., prasidėjus reguliariam traukinių eismui Peterburgas–Varšuva, suintensyvėja statybos Vilniuje ir Kaune. Reprezentacinėms pastatų salėms bandyta naudoti orinį šildymą – 1895 metais baigtos Kauno tvirtovės cerkvėse (dabar Iglulos bažnyčia) rūsyje įrengtas centrinis šildymas su keturiais kaloriferiais, atvežtais iš Varšuvos. Teigiama, kad Vilniuje prieš pat Pirmąjį pasaulinį karą yra buvęs pastatas su V. Jachimovičiaus (B. A. Яхимович) konstrukcijos garine sistema su vamzdžiais sienose (vadinta „parobetonuje otoplenije“).

Centrinis vandeninis šildymas Lietuvoje atsiranda po 1900 metų, pvz., Vilniaus teatre (1913, dabar Rusų dramos teatras). Spauldoje pasirodo atliekančių „visų tipų“ centrinio šildymo sistemų įrengimą firmų reklamos.

Vakarų Europos šalyse naudotosios karšto oro centrinio ir garinės centrinio šildymo sistemos Lietuvoje nepaplito, išskyrus pavienius atvejus, pvz., garinį šildymą Vilniaus centrinės elektrinės administraciniame pastate (1903) arba minėtą Kauno tvirtovės cerkvę. Gyvenamųjų pastatų vėdinimas iki XX a. antrosios pusės, kaip ir visoje Europoje, buvo natūralus – per orlaides, plyšius. Krosnių trauka sustiprindavo oro kaitą patalpoje, todėl šiltos gyvenamosios patalpos taip pat buvo ir sausos. Medinių namų sienos buvo plonos, todėl virtuvėse ruošiant maistą, ēdalą gyvuliams rasojo sienos ir langai. Turtin-gesnių namų butuose būdavo įrengiama išvietės patalpa ar būdelė. Tokią nesandarią dengtą stiklu (dėl šviesos) būdelę teko matyti 1880 m. statyto namo koridoriuje. Kvapai ir garsai sklisdavo į koridorių.

Centrinio šildymo vienvamzdės, dvivamzdės, viršutinio, apatinio paskirstymo sistemos buvo žinomos Lietuvos Respublikoje. Pirmieji pastatų šildymo ir vėdinimo dalyką išklause Lietuvos universiteto Technikos fakulteto 1927 metų laidos diplomuoti statybos inžinieriai. Visus dalykus iš pradžių dėstė iš Petrogrado grįžęs architektas profesorius Mykolas Songaila.

Jei M. Songaila (1874–1941) pakankamai žinomas, tai V. Verbickis (1885–1979) yra primirštas. Sprendžiant pagal darbus, jo būta produktyvaus įvairiapusiško inžinieriaus. 1931 Kaune išleistas Valerijono Verbickio vadovėlis „Centralinio šildymo sistemos“ (šiuolaikinio vadovėlio neturime iki šiol, nors KTU ir VGTU šildymas dėstomas jau 55 metus). M. Songailos ir V. Verbickio biografijas žr. skyriuje „Biografijos“.

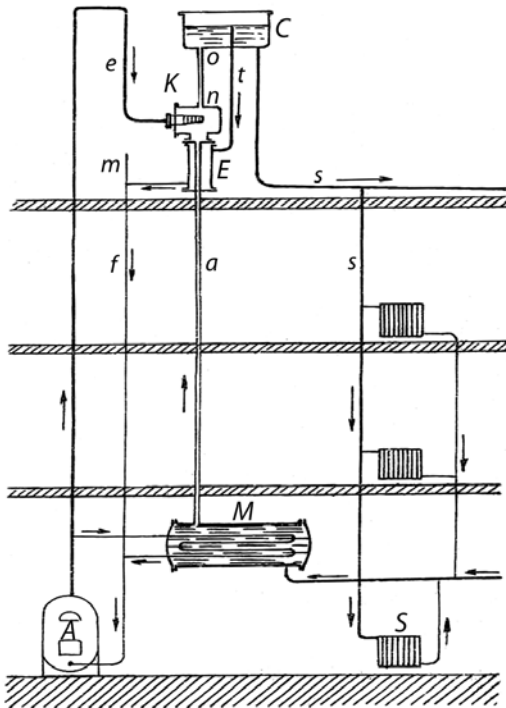

33 pav. M. Songaila (kairėje), V. Verbickis (iš bendros Technikos fakulteto personalo nuotraukos, 1932 m.)

Natūralios cirkuliacijos sistemos negalėjo patenkinti šildymui keliamų reikalavimų. Jų veikimas išsiderindavo didelio ploto ar daugiaaukščiuose pastatuose, todėl, nesant patogių naudoti siurblių ir dėl aukštos elektros energijos kainos, valstybėse buvo ieškoma būdų, kaip padidinti vandens greitį vamzdynuose nenaudojant siurblių (pvz., 1930 metais Petrašiūnų elektrinės 1 kWh elektros energijos kaina buvo 1,35 Lt/kWh,

po protestų sumažinta 1937 m. vidutiniškai iki 1,20 Lt/kWh). Palyginimui: viešųjų darbų atlyginimas buvo iki 5 Lt/diena, t. y. mėnesio uždarbio pakaktų užsimokėti už 100 kWh, 2016 metais už minimalų atlyginimą galima nusipirkti apie 2000 kWh, t. y. santykinai vienos kWh kaina buvo dvidešimts kartų didesnė nei šiais laikais. Dėl elektros energijos brangumo buvo laikoma, kad priverstinės cirkuliacijos sistemos nenaudotinos nedideliuose pastatuose.

Vandens cirkuliacijai sustiprinti buvo naudojami tokie metodai: 1) į pagrindinį stovą inžektuojamas garas, 2) pagrindiniam stove vanduo peršildomas (vandens temperatūra gali viršyti 100 °C), 3) į sistemą inžektuojamas oras, 4) sistemoje naudojamas dviejų skirtingų temperatūrų vanduo. Šiais principais sukonstruotos sistemos buvo žinomos pirmajame XX a. ketvirtyje, vėliau, plintant siurbliams su elektros varikliais, negrįžtamai išnyko. Šios schemas čia pateikiamos kaip inžinerinio išradingumo pavyzdžiai.

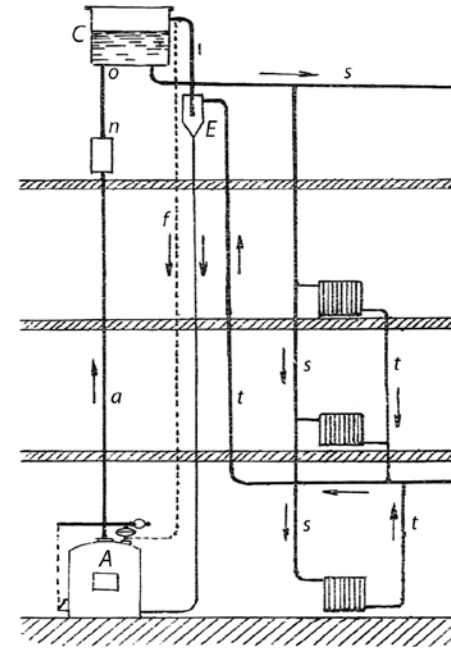
34 pav. Vandeninė centrinio šildymo sistema su garo inžekcija (schemas 34–36 pav. sudarė V. Verbickis).

A – garo katilas, M – garo-vandens šilumokaitis, C – uždaras išsiplėtimo indas, K – kondensatorius, E – cirkulatorius

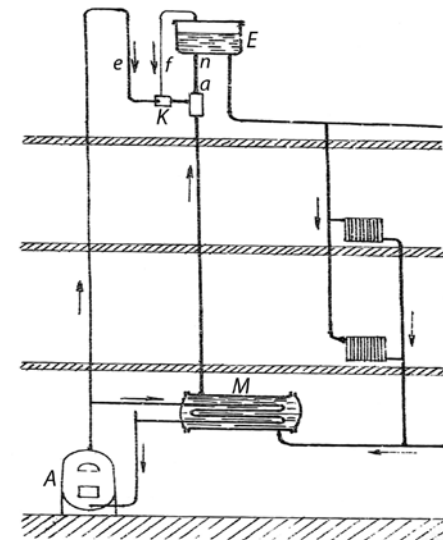
Sistema su garo įleidimu (34 pav.)

Vanduo iš šildytuvo M praeina pro kondensatorių ir cirkuliatoreje maišosi su garu, vanduo pašyla. Garo perteklius iš išsiplėtimo indo pašalinamas į kondensatorių, kondensatas grįžta į garo katilo apatinę dalį. Vamzdyje o-n susidaro mažesnio tankio vandens ir garo mišinys. Priklausomai nuo ruožo o-n aukščio varomąjį slėgį galima padidinti iki 4 kartų. Tai leidžia šildomuosius prietaisus statyti toliau nuo katilo, žemiau jo, sumažinti vamzdžių skersmenis.

Dėl elektros brangumo tuo pačiu principu – šalinamo oro pašildymu buvo intensyvinama Kauno universiteto medicinos fakulteto amfiteatrinės auditorijos, laboratorijos, vivariumo ir auditorijų oro kaita per natūralios traukos oro šalinimo sistemas. Vertikaliuose ortakiuose buvo sumontuoti briaunuoti ketiniai vamzdžiai, kuriuose cirkuliavo karštas vanduo iš katilinės.

35 pav. Vandeninė centrinio šildymo sistema su vandens peršildymu

36 pav. Vandeninė centrinio šildymo sistema su oro inžekcija

Vandens peršildymo sistema (35 pav.)

Veikia tuo pačiu principu kaip sistema su garo įleidimu. Vandens temperatūra katile palaikoma tokia, kad, priklausomai nuo išsiplėtimo indo išdėstymo aukščio, jame vanduo neužvirtų, jei temperatūra daugiau kaip 100 °C, tada vanduo garuoja išsiplėtimo inde. Toliau keliant vandens temperatūrą garavimo paviršius leidžiasi žemyn, pereidamas į pagrindinį stovą. Dar pakėlus temperatūrą, vanduo pradeda intensyviai virti katile dideliais burbulais, sistema pradeda drebėti. Kad taip neįvyktų, viršutinėje sistemos dalyje statomas cirkulatorius K, kuriame vyksta garavimas, bet garas nenusileidžia žemiau cirkulatoriaus dugno ir kondensatorius E, kuriame garo aušinimui panaudojamas grįžtamasis vanduo. Viršutinė išsiplėtimo indo dalis vamzdiu m su švirkšle jungiama su kondensatoriumi, kitu vamzdiu (punktyrinis) su degimo reguliatorium T. Švirkšlė didina grįžtamojo vandens greitį.

Sistemos su papildomu garo įleidimu ir tiekiamo vandens peršildymu iš esmės veikia kaip garinės sistemos – negalima centralizuotai lanksčiai reguliuoti tiekiamo į šildymo prietaisus vandens temperatūros pagal poreikį. Naudotos, kai katilo negalima pastatyti žemiau šildomųjų prietaisų ir ilgose sistemose.

Sistema su oro įvedimu (36 pav.)

Kad nereiktų kelti vandens temperatūros, atskiru garo vamzdiu e su inžektorium K oras įpučiamas į sistemą. Tiekiamojo vandens stovo dalyje a-n mažesnio tankio vandens-oro mišinys padidina cirkuliacinį slėgį. Oras iš išsiplėtimo indo vamzdiu f vėl patenka į inžektorius, tokiu būdu sistemoje cirkuliuoja

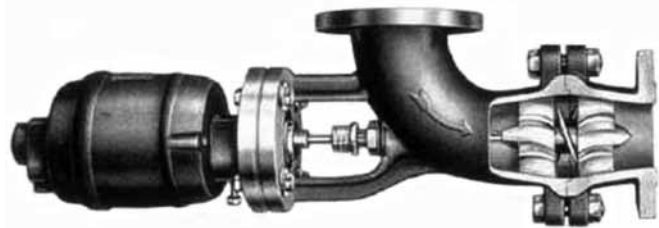
tas pats oro kiekis. Inžektoriaus veikimui suvartojama nemažai energijos (V. Verbickio rašoma vos 15–20% visos sistemos veikimui reikalingos šilumos). Ši sistema leidžia keisti vandens temperatūrą ir centralizuotai reguliuoti tiekiamos šilumos kiekį pagal poreikį – tai atliekama keičiant naudojamo inžekcijai garo srautą.

Dviejų skirtingų vandens temperatūrų sistema

Tai dviejų cirkuliacijos kontūrų šildymo sistema. Pirmąjį kontūrą sudaro katilo ir greitintuvo vamzdynai. Antrąjį kontūrą sudaro šildymo sistemos vamzdynai patalpose. Kontūrai sujungti analogiškai, kaip vienvamzdėse sistemose prie stovo prijungiamas radiatorius per trijų eigių vožtuvą, tik vandens srautų reguliavimui naudota du vožtuvai – vienas vožtuvas tiekiamojo vandens srauto į antrąjį kontūrą keitimui, kitas apvedamajame intarpe.

Šildymo sistemos supaprastėja naudojant vandens šildymo katilus, bet tam, kad vanduo tinkamai cirkuliuotų sudėtingoje vamzdynų sistemoje nepriklausomai nuo aukštingumo ir lauko oro temperatūros, reikėjo patogių eksploatacijoje siurblių ir pigesnės elektros energijos.

Hermetišką elektros variklį 1926 metais pasiūlė G. Bauknechtas (Gottlob Bauknecht). Pasinaudamas šiuo varikliu V. Oplenderis (Wilhelm Opländer) po kelerių metų (1929) užpatentavo šiuolaikinių cirkuliacinių siurblių pirmtaką – cirkuliacijos greitintuvą – pirmąjį sauso rotoriaus cirkuliacinį siurblį (37 pav).

37 pav. Cirkuliacijos greitintuvas

Terminas „siurblys“ tada buvo vartojamas visiems skystį keliantiems mechanizms. Nepaisant ydos – dažno vandens pratekėjimo per veleno riebokšlį, greitintuvas reiškė svarbų žingsnį tobulinant pastatų šildymą, greitintuvas gaminti masiškai. Šios konstrukcijos siurblys sukūrė prielaidas sparčiam priverstinės cirkuliacijos šildymo sistemų plitimui. Priverstinės cirkuliacijos šildymo sistemų plitimo pradžia Lietuvoje – XX a. ketvirtasis dešimtmetis.

Lietuvai iš Rusijos provincijos tapus nepriklausoma valstybe, buvo tikimasi ilgo taikos laikotarpio, tai skatino ambicingus projektus. Ketvirtajame dešimtmetyje Kau-

ne pastatyti trijų bei daugiau aukštų namai, bankai su centriniu šildymu. Vienas iš jų tapo KTU centriniams rūmams su iki pastarųjų laikų tinkamais veikimui reguliuojamais radiatoriais. Vilniuje paminėtinas moderniškasis brolių Jablkovskių prekybos centras (dabar „Zara“, Gedimino pr. 18). 1939 metais pradėjo veikti elektrinis šildymas reprezentacinėms reikmėms restauruotame pastate (dabar Vilniaus Rotušė, 38 pav.).

1938–1939 m. buvo pastatyta ir pradėta eksploatuoti europinio lygio Vytauto Didžiojo universiteto Kaune klinikų katilinė, joje buvo gaminama šiluminė energija šildymui ir vėdinimui, karštas buitinis vanduo ir garas technologijai – skalbyklai, dezinfekcijos kameroms, virtuvės įrengimams, operacinėse esantiems sterilizatoriams. Katilinės pastatą su katilinės įrenginiais ir 75 m aukščio mūrinį dūmtraukį suprojektavo inž. Jonas Jasiukaitis ir Vokietijos firmos

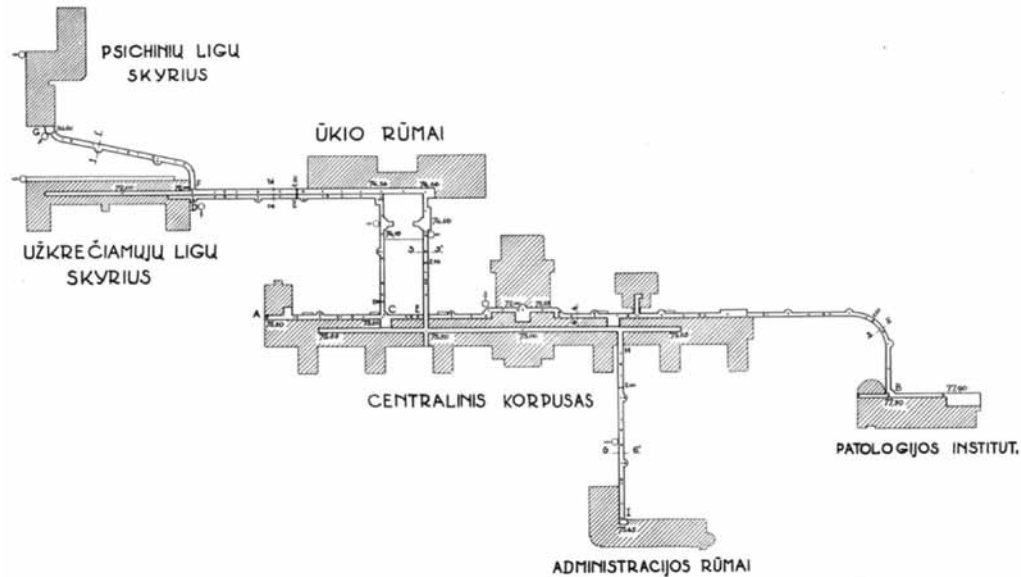
J. S. Fries Sohn specialistai, katilinės pastato statybos darbus vykdė rangovai G. Ilgovskis ir S. Gudinskis, dūmtraukio – inž. J. Indriūno ir J. Žostauto vadovaujami darbuotojai. Kauno klinikų ūkiniame korpuse sumontuoti Gebrüder Wagner Dampfkesselfabrik und Feuerungsbau firmos 3 vandens vamzdžių katilai su paslankiu ardynu. Darbinis katilų garo slėgis 12 atm, našumas po 2850–3560 kg/h garo, tai atitinka katilinės galią 2,5 MW.

Nepraėjus nei pusterčių metų nuo klinikų projektavimo sutarties pasirašymo (1937-01-20) su architektu U. Cassan, Lietuvos Respublikos Energijos komiteto atstovas inž. Pr. Drąsutis Vytauto Didžiojo universiteto klinikų Statybos komisijos posėdyje 1939 m. birželio 12 d. pranešė, kad katilai jau išbandyti bandomuoju apkrovimu. Šią datą galima laikyti absoliučiai saugaus priešgaisrinio požiūriu centralizuoto šilumos tiekimo Lietuvoje veiklos pradžia ir, kaip vėliau išaiškėjo, tinkamiausio šilumos gavybai iš menkaverčio kuro.

Katilinė (39 pav., Ūkio rūmai) jungiamuosiuose korpusų tuneliuose nutiestais vamzdynais centralizuotai tiekė šilumą ir karštą vandenį kitiems penkiems ligoninės pastatams. Tuneliai dvejopi – techniniai, skirti nešvarios aprangos ir pan. transportavimui, vandentiekio, šildymo, elektros ir kanalizacijos tinklams, bei švarūs ligonių ir personalo judėjimui.

38 pav. Šiam elektriniam radiatoriumi beveik 80 metų

39 pav. Vytauto Didžiojo universiteto klinikų jungiamųjų požeminių tunelių išdėstymas

40 pav. Projektinis Vytauto Didžiojo universiteto klinikų vaizdas

SSSR okupavus Lietuvą, litas buvo nuvertintas, pakeistas rubliu, visi indėliai virš 1000 litų nacionalizuoti ir, deja, Lietuvos banko centrinio šildymo katilinė Kaune buvo panaudota ne šildymui, o beveik milijardo vertės litų banknotų sukūrenimui. Praūžus Antrajam pasauliniam karui klinikų pastatai ir katilinė buvo rasti nusiaubti, viskas, kas dega, išlaužta ir sukūrenta buržuikose palatoms šildyti. Lietuvos šilumos ūkį teko kurti

iš naujo. Atstatomuose ir naujuose miestų pastatuose nedvejojant buvo įrengiamas centrinis šildymas. Daug nuveikta centralizuojant šilumos tiekimą. Deja, ypač kaimo vietovėse, senų pastatų šildymas, kuriais naudojasi dar žymi dalis Lietuvos gyventojų, ir toliau primena seniai praėjusius laikus.

NAUDOTA LITERATŪRA

1. Barbara Behal. Ogrzewanie i przewietrzanie wnetrz w XIX wieku na podstawie polskiego czasopiśmiennictwa, Acta Universitatis Nicolai Copernici, Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo XL, Toruń 2011, <http://docplayer.pl/19435003-Ogrzewanie-i-przewietrzanie-wnetrz-w-xix-wieku-na-podstawie-polskiego-czasopiśmiennictwa.html>
2. Aelita Bielinytė. Bajorų židiniai, <http://www.bajoruzidiniai.lt/index.php/lt/zidiniai-krosnys-restauratore>
3. Mindaugas Bertašius. Kauno koklių dekoras // Darbai ir dienos. Lietuvos dailė: kryptys ir srovės. Kaunas, 2001, T. 26, p. 37–46, <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2001~1367182735602/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
4. Mindaugas Bertašius. Viduramžių hipokaustai Kaune ir Lietuvoje. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2005, p. 125–143, ISBN 9955180110
5. Gintautas Česnys, Irena Balčiūnienė. Senųjų Lietuvos gyventojų antropologija. Vilnius: Mokslas, 1988, 199 p.
6. Nijolė Bulotaitė. Restauruota krosnis gali būti užkurta, Universitas Vilnensis, 2010-05-13, <http://naujienos.vu.lt/srutas/restauruota-krosnis-gali-buti-uzkurta/>
7. Dūminė pirkia, http://ars.mkp.emokykla.lt/liet_tautodaile/gyven_pastatai.htm
8. Dom towarowy w Wilnie - Dom Towarowy Bracia Jabłkowscy, www.dtbj.pl/historia/dom-towarowy-w-wilnie/
9. Dūminės pirkios interjeras. LNM ekspozicija, ars.mkp.emokykla.lt/liet_tautodaile/galerijos/medis_m_kair.htm
10. Anke Fritsch. Innovation and reception historic heating systems in European museum architecture of the 1st half of the 19th century, 5th International Congress on Construction History, 2015, Chicago, <https://bautechnikgeschichte.files.wordpress.com/2015/07/fritsch.pdf>
11. Liudas Glemža. Priešgaisrinė apsauga XVIII amžiaus Kaune, <http://www.autc.lt/lt/tekstines-zinutes/17>
12. Aleksandras Gluosnis, KTU doc. Informacija apie Kauno V. D. universiteto medicinos fak. vėdinimą
13. Edita Gruiniūtė. Koklinių krosnių rekonstrukcija Lietuvos muziejų ekspozicijose, VDU, mag. darbas, 2008, http://vddb.laba.lt/obj/LT-eLABa-0001:E.02~2008~D_20080611_151328-49760
14. Hołdując przedwojennym tradycjom – NaszaGazeta – Tripod archiwum2000.tripod.com/519/beata.html

15. Inspiracje: piece kaflowe, 2/01/2015, <http://unaweblog.blogspot.lt/2015/02/inspiracje-piece-kaflowe.html>
16. Mieczysław Jackiewicz. Wydatki miasta i życie gospodarcze Wilna (3), Kurjer Wilenski, 3 August 2012
17. Mieczysław Jackiewicz. Miasto i przedmieścia Wilna w XVI – na początku XVII w. (2), Kurjer Wilenski, 4 July 2012
18. Šarūnas Jatautis, Rimantas Jankauskas. ORBIS Lituaniae, Kuo sirgo žmonės XVII–XVIII amžiuje? <http://m.ldkistorija.lt/index.php/istoriniai-faktai/kuo-sirgo-zmones-xvii-xviii-amziuje/1380>
19. Andrzej Jezierski. Historia gospodarcza Polski, https://books.google.pl/books/about/Historia_gospodarcza_Polski.html?hl=pl&id=_75stIZO7WAC
20. Kęstutis Katalynas. Išvirkščias pasaulis, arba kuo baigiasi bandymai kinkyti vežimą prieš arklį, Lietuvos archeologija, 2013, t. 39. p. 349–354, ISSN 0207-8694
21. Napoleonas Kitkauskas. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, Lietuvos kultūros politikos institutas. – Vilnius: Kultūra, 2009, Standartų sp., 319 p., ISBN 978-9986-435-16-7
22. Klasikinės krosnys ir židiniai – Bajorų židiniai, www.bajoruzidiniai.lt/index.php/lt/klasinės-krosnys-zidiniai
23. Milda Kniežaitė. Vilniečius kamavo ne tik klastingasis kaltūnas, <http://lzinios.lt/lzinios/print.php?idas=150743h>
24. Koklinių krosnių ir židinių nuotraukos, <http://dvarukeramika.lt/galerija/koklines-krosnys-ir-zidiniai/>
25. Józef Ignacy Kraszewski. Wilno od początków jego do roku 1750, tom III, Wilno, 1841, J. Zawadzki, 383 psl., https://books.google.lt/books?id=SaxKAAAACAAJ&pg=PA353&lpq=PA353&dq=22.+Kraszewski,+J%C3%B3zef+Ignacy,+Wilno+od+pocz%C4%85tk%C3%B3w+jego+do+roku+1750,+tom+III&source=bl&ots=kpzJ_voiD2&sig=50aF-ZXz19s9ACzG9QCIBnZkkm&hl=lt&sa=X&ved=0ahUKEwi-9uHc5ujOAhUCWSwK-HVH0BmoQ6AEIHTAA#v=onepage&q=22.%20Kraszewski%2C%20J%C3%B3zef%20Ignacy%2C%20Wilno%20od%20pocz%C4%85tk%C3%B3w%20jego%20do%20roku%201750%2C%20tom%20III&f=false
26. KW, Litwa/ Teatr na Pohulance obchodzi 100-lecie powstania, Kurier wilenski, 4 January 2013, <http://kurierwilenski.lt/2013/01/04/litwa-teatr-na-pohulance-obchodzi-100-lecie-powstania/>
27. Life in a Medieval Castle: The Smells, Sounds and Structure of Medieval Castle Life, http://www.exploring-castles.com/life_in_a_medieval_castle.html
28. Lietuvių enciklopedija, t. 13, Bostonas, 479 p., 1958
29. Lietuvių enciklopedija, t. 29, Bostonas, 544 p., 1963
30. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Vileišių rūmų ansamblis, <http://www.lti.lt/lt/ansamblis/>
31. Lietuvos banko istorijos žiupsnelis, Voruta, 2012-12-11, <http://www.voruta.lt/lietuvos-banko-istorijos-ziupsnelis/>

32. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, Kauno klinikų katilai, F. 388, Ap. 5, B. 340, B. 341
33. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, V. D. universiteto klinikų Kaune garo katilų brėžiniai ir aprašymas, F. 391, Ap. 4, B. 1581
34. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, V. D. universiteto klinikų statybos reikalai, 1938–1939, F. 391, Ap. 4, B. 1531
35. Yvette Mahe. History of Sleepwear, Fashion in Time, March 25, 2015, www.fashionintime.org/history-of-sleepwear
36. Elmantas Meilus. Didieji Vilniaus gaisrai, Orbis Lituaniae, <http://m.ldkistorija.lt/index.php/istoriniai-faktai/didieji-vilniaus-gaisrai/1391>
37. Jūratė Mičiulienė. Istorija, Prie kokių krosnių šildėsi valdovai, 2013-01-30, <http://tools.elaba.lt/marc/lit-show-abs.php?sys=000003192&lib=litli>
38. V. Milius. Platelių apylinkių gyvenamieji namai
39. Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, <http://www.lietuvospilys.lt/>
40. Petro Vileišio rūmų ansamblio restauracijos aidai, <https://www.spec.lt/straipsniai/dazai-petro-vileisio-rumu-ansamblio-restauracijos-aidai>
41. Jurga Petronytė. Senosios Klaipėdos krosnys – kaip meno kūriniai, 2016-01-05, Vakarų ekspresas
42. Juozas Petrulis. Senoviška žemaičio troba, Samogitia, 2009, Nr. 12
43. Aivis Ragauskas. XVII a. vilniečių patalynė ir apatiniai drabužiai, – Orbis Lituaniae, <http://m.ldkistorija.lt/index.php/istoriniai-faktai/xvii-a-vilnieciu-patalyne-ir-apatiniai-drabužiai/1318>
44. Raimonda Ragauskienė. Bajorijos archyvų gaisrai XVI a. Lietuvos didžiojoje kunigaikštystėje, Lituanistica, 2007, T. 69, Nr. 1, p. 1–24, Lietuvos mokslų akademijos leidykla
45. S. Samalavičius. Vilniaus miesto kultūra ir kasdienybė XVII–XVIII amžiuose, Vilnius, Edukologija, 2011, – 511 p., ISBN 978-9955-20-723-8
46. Sena dūminė pirkia, stovėjusi Antazavėje, http://www.europeana.eu/portal/record/2024906/photography_ProvidedCHO_Zaras__kra_to_muzejus_LIMIS_18768261.html
47. Roma Songailaitė. Biržų pilies istorija „Sėlos“ muziejaus ekspozicijoje, Lietuvos muziejai, 2004, Nr. 1, <http://www.straipsniai.lt/radvilos/puslapis/8484>
48. Dainius Strazdas. Akmenų krosnys Vilniuje, Miestų praeitis, 1, Lietuvos istorijos institutas, Vilnius, 2004, 311–379 p.
49. Jarosław Szewczyk. Nietypowe materiały budowlane – glina, gnój i domieszki – w świetle dawnego polskiego piśmiennictwa, Cz. 3. Piece, kity i ceramika budowlana, ARCHITECTURAE et ARTIBUS – 2/2012, Politechnika Białostocka, <http://www.wa.pb.edu.pl/uploads/downloads/3-Szewczyk.pdf>
50. Ladislav Tomič. Raně středověká otopná zařízení a jejich rekonstrukce – Curia Vitkov, www.curiavitkov.cz/clanek23.html

51. Tradicinis lietuviškas namas: nuo piliakalnių nužengę būstai, <https://www.spec.lt/straipsniai/nacionalinis-namas-tradicinis-lietuviskas-namas-nuo-piliakalniu-nuzenge-bustai>

52. Umiastovskijų rūmai. Vilnius, Trakų g. 2, <http://www.miestai.net/forumas/showthread.php?t=7481>

53. Valdovų Rūmų Paramos Fondas, Nuotraukos iš valdovų rūmų statybų, 2008-07-10, <http://www.lvr.lt/site.php?contentID=26>

54. Valerijus Verbickis. Centralinio šildymo sistemos, VDU, Kaunas, Spindulys, 1931, 176 p.

55. Hermann Vetter. Zur Geschichte der Zentralheizungen bis zum Übergang in die Neuzeit, Beiträge zur Geschichte der Technik und Industrie / Zeitschriftenband (1911) / Artikel / 276, http://www.digizeitschriften.de/dms/resolveppn/?PID=PPN513009817_0003|log15

56. Wodne centralne ogrzewanie mieszkaniowe: sposoby obliczania i stosowanie do mieszkan. Lodz, 1929, leidėjas St. Weigt i S-ka

57. XVI a. koklių katalogas. Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2012, 479 p.

58. Адольф Брейман, Лянг. Устройство печей, паровое и водяное отопление и вентиляция зданий: лекции, 1878, изд. второе

59. Г. де Граль. Экономичность центральных систем отопления / пер. с нем. под ред. В. М. Чаплина и Р. А. Гоца. – М.: Изд. С. М. Гришечко-Климова, 1917. – 195 с., <http://dlib.rsl.ru/01004216899>

60. История развития теплоснабжения и теплофикации в России, Глава «Русская отопительная техника» ginkinyje «100 лет теплофикации и централизованному теплоснабжению в России», Ч. 2, под ред. В. Г. Семенова, Издательство «Новости теплоснабжения», Москва, 2003

61. Курс отопления и вентиляции для Технологического института Императора Николая I и Института инженеров путей сообщения Императора Александра II: сост. по лекциям М. Н. Зиборова/сост. М. Н. Зиборов. – СПб.: издание Г. В. Гольстена, 1908. – 296 с.: ил + 17 с. Ил., [http://193.233.14.130/reader/flipping/Resource-4127/Ziborov__M.N.Kurs__otopleniya__i__ventilyatsii__dlya__tekhnologich.instituta__Imperatora__Nikolaya__2\(1\).pdf/index.html](http://193.233.14.130/reader/flipping/Resource-4127/Ziborov__M.N.Kurs__otopleniya__i__ventilyatsii__dlya__tekhnologich.instituta__Imperatora__Nikolaya__2(1).pdf/index.html)

62. Курс отопления и вентиляции / сост. А. К. Павловский. – СПб.: Тип. журн. «Строитель», 1909 – Ч. 2: Центральная системы отопления. Вентиляция. – 1909. – 320 320-631: ил., http://193.233.14.130/reader/flipping/Resource-3957/Pavlovskiy__A.K.__Kurs__otopleniya__i__ventilyatsii__ch.2.pdf/index.html

63. Ритшель, Паровое отопление высокого и низкого давления; пер. И. Т. Юрьева и П. Н. Кашкадакова. – М.: Рус. т-во печ. и изд. дела, 1903. – 78, XL с. + 14 л. табл.

64. Современные буржуйки. Печи и камины, №4 (54), 2011, <http://www.kamin-magazine.ru/articles/stoves-fireplaces/1866/>

Vilius ŠADUIKIS

**LIETUVOS
ENERGIJOS KOMITETO
STEIGIMAS (1936 M.)
IR JO VEIKLA.
AB „ELEKTRA“ ĮKŪRIMAS**

**MINTYS APIE ENERGETIKĄ
PIRMAISIAIS NEPRIKLAUSOMYBĖS METAIS**

Prisimenant energetikos vystymosi kelią, pirmiausia reikia atkreipti dėmesį į ypač greitą inžinerinės minties plėtrą nepriklausomoje tarpukario Lietuvoje. Jei 1918 m. įsteigta Lietuvos inžinierių sąjunga turėjo 12 narių, tai 1922 m. įkūrus Lietuvos (nuo 1930 m. – Vytauto Didžiojo) universitetą, o jame Technikos fakultetą, padėtis pradėjo radikaliai keistis. Reikia pažymėti, kad pirmieji inžinieriai buvo labai aktyvūs nepriklausomos Lietuvos kūrėjai. Ypač daug nusipelnė Ernestas Galvanauskas, kuris nuo 1902 m. studijavo Peterburge, o caro persekiojamas pasitraukė į užsienį ir 1913 m. baigė studijas Belgijoje gaudamas inžinieriaus elektriko diplomą. Jis buvo Didžiojo Vilniaus Seimo (1905 m.) narys ir kartu su bendraminčiais įkūrė Valstiečių partiją. Nuo 1919 m. pavasario jis buvo Lietuvos delegacijos Taikos konferencijoje Versalyje sekretorius ir reikalų vedėjas. Po sėkmingų derybų grįžęs į Lietuvą (po 13 m. klajonių), buvo paskirtas Laikinosios vyriausybės ministru pirmininku ir užsienio reikalų ministru. 1919–1920 m. jam teko organizuoti Steigiamojo seimo rinkimus. Dar kartą ministru pirmininku jis buvo 1922–1924 m. Jam teko steigti Lietuvos universitetą, priimti sprendimą vaduoti ir prisijungti Klaipėdos kraštą.

Jau pirmuose nepriklausomybės metuose tuometinė Lietuvos inžinierių ir architektų sąjunga (nuo 1936 m. – Lietuvos inžinierių draugija) stengėsi suburti techninės minties puoselėtojus. Nuo 1929 m. buvo leidžiamas žurnalas „Technika ir ūkis“, kuriame buvo gvildenamos įvairios to meto svarbios inžinerinės problemos. Savo vedamajame straipsnyje žurnalas rašė:

„Tautos kultūra yra kompleksas, priklausęs nuo kelių veiksnių. Tų veiksnių tarpe svarbią vietą užima krašto techninė kultūra. Technikos kultūra moderniškoje valstybėje vaidina ypatingai svarbų vaidmenį. Galima drąsiai teigti, kad visa valstybės medžiaginė kultūra ir žymi dalis dvasinės, labai priklauso nuo techniškos kultūros būklės, nuo jos potencialo krašte. Savo ruožtu technikos kultūra priklauso nuo kelių pagrindinių faktorių, kaip tai: krašto gamtos turty, technikos kultūros ugdymo planingumo, technikos reikšmės valstybės gyvenime tinkamo įvertinimo, tinkamo technikos darbuotojų paruošimo, atatinamos įstatymdavystės normalaus plėtojimosi. Tikrai darnus tų veiksnių suderinimas ir realizavimas gali užtikrinti normalų technikos kultūros augimą ir nuo jos priklausiančios bendros krašto kultūros pažangą.“ (Technika ir ūkis, Nr. 1, 1929).

Žinant, kad technikos vystymosi pagrindas yra energetika, jau tuo metu jauni inžinieriai drąsiai kėlė elektros ūkio vystymo problemas. 1930 metais inžinierius Leonas Kaukakis straipsnyje „Elektros ūkio normavimo klausimu“ šiame žurnale rašė:

„Pastaraisiais metais mūsų visuomenė gyvai susidomėjo elektrifikacijos dalykais. Ir ne be reikalo. Elektros energija yra vienas svarbiausių ekonominio gyvenimo veiksnių, jos suvartojimas yra šalies gerovės ir kultūringumo rodiklis. Todėl visos valstybės tam dalykui teikia labai daug dėmesio. Tai pasireiškia pirmon galvon atatinamų organų steigimu, kurie rūpinasi planingu ir - tikslingu elektros tiekimo plėtimu. Kiekvienas klausimas elektrifikacijos srityje, kiekvienas projektas ar sumanymas prieš jo legalizavimą administraciniu ar įstatymo keliu tokio organo būna plačiai išnagrinėjamas visais atžvilgiais, ypatingai jo viešojo naudingumo ir suderinamumo atžvilgiu su toliau numatytoju elektrifikacijos planu. Tuo išvengiama atskiri žygiai, galintieji sutrukdyti elektrifikacijos plėtotę, ir sutaupoma bendrieji krašto ištekliai. Mūsų laikais energijos ūkio planingas tvarkymas aprėpia jau netik atskiras valstybes, bet ir ištisus kontinentus. Elektros energija virto tarptautine preke. Didžiausi aukšto įtempimo tinklai paduoda energijos perteklius iš vieno krašto į kitą už šimtų kilometrų. Šiems dalykams tvarkyti susidarė tarptautinės asociacijos, sudaromos iš įvairių valstybių atatinamų organų delegacijų. Paminėtinos Tarptautinė Elektrotechninė Komisija (J. E. C), kuri aprėpia bemaž visas valstybes (be Lietuvos) ir Pasaulinės Energijos Konferencijos. Gyvename dvyliktus nepriklausomybės metus. Lyginant su mūsų kaimynų elektrifikacijos pažanga, tenka pastebėti, jog esame kiek atsilikę. Taigi ar nevertėtų šių Vytauto Didžiojo metų

proga mums susirūpinti tuo gyvuoju reikalu steigiant atatinamų institucijų.“ (Technika ir ūkis, Nr. 2, 1930).

Panašios mintys buvo daugumos to meto inžinierių. Didelę įtaką turėjo ir kaimynų bei kitų Europos šalių pasirinkti energetikos vystymosi keliai. Kaip taisyklė, visose šalyse energetika vystėsi su valstybės parama ir tarnavo valstybės interesams. Labai aiškia poziciją užėmė Lietuvos inžinierių sąjunga (LIS), kuri dėjo pastangas ir paruošė dirvą Lietuvos energijos komiteto kūrimui. 1935 m. pradžioje inž. M. Kripas, LIS valdybos narys, straipsnyje „Lietuvos Tautinio Jėgos Komiteto sudarymo reikalu“ pateikė plačią ir detalią informaciją apie energetikų bendravimą pasaulyje:

„Lietuvos Inžinierių Sąjungos Valdyba pastaruoju laiku atlieka paruošiamus darbus Lietuvoj Tautiniam Jėgos Komitetui įkurti. Tokie komitetai veikia beveik visose pasaulio valstybėse, taip pat ir mūsų kaimyniniuose Pabaltijos kraštuose. Pas mus tuo reikalu buvo jau prieš kelis metus (1928 m.) susirūpinta ir buvo net paruoštas Lietuvos Tautinio Jėgos Komiteto statutas, tačiau, dėl formalių priežasčių, komitetas nebuvo sudarytas, ir kontaktas su Tarptautiniu Pasaulio Jėgos Komitetu, kuris jungia visų valstybių tautinius jėgos komitetus, iki šiol buvo palaikomas tik atskirų asmenų iniciatyva. Bandytas, nors ir nesąmoningas, palikti jėgos ūkį be vadovybės, nepavyko: privati iniciatyva nesugebėjo paversti jėgos ūkį į žydinčią bendro valstybės ūkio šaką, o kur bandė ir šiandien dar bando naudotis vandens jėga, tai, yra varžoma pasenusių rusų ir net naujų Lietuvos melioracijos įstatymų. Visam tam turi būti padarytas galas ir geriau šiandien, negu ryt, nes, nepaisant ekonomiškai sunkių laikų, krašto mechaninio ir elektrinio darbo pareikalavimas auga diena iš dienos.“ (Technika ir ūkis, Nr. 1(14), 1936).

Šalia analitinių ir kritikinių straipsnių spaudoje stiprėjo visuomenės nepasitenkinimas esama padėtimi, o ypač nepagrįstai aukšta elektros kaina – net 1,35 Lt/kWh. Pasekmė – 1933 m. pavasarį prasidėjo visuotinas elektros vartotojų streikas ir po to elektros kaina krito iki 0,82 Lt/kWh.

ENERGIJOS KOMITETO ĮSTEIGIMAS

Elektrai tapus tokiais svarbiais šalies vystymesi ir paprasto piliečio buityje, Lietuvos energetinį ūkį tuo metu tvarkiusi susisiekimo ministerija nebegali apsiriboti vien normomis ir taisyklėmis. Valdžia privalėjo aktyviau reikštis planavimo, tvarkymo ir kontrolės srityse. Toks spaudos ir visuomenės spaudimas dėl energetikos problemų vyriausybėje buvo išgirstas: 1936 m. vasario 15 d. Susisiekimo ministro inžinieriaus Jokūbo Stanišauskio inciatyva įsteigiamas Energijos komitetas, kurio statusą ir formavimo principus patvirtino Ministras Pirmimininkas Juozas Tūbelis.

46	ENERGIJOS KOMITETO DARBAI	1938 m.																			
Lietuvos energijos ūkiui ir žemės turtams tirti komiteto statutas.																					
<p>1. Lietuvos ūkiui ir žemės turtams tirti komitetas, trumpai vadinamas „Energijos Komitetu“, steigiamas:</p> <p>1) tirti Lietuvos energijos ūkio (vandens jėgos, durpynų ir kt.), ištekliams, svarstyti jų racionalaus naudojimo, valdymo ir apsaugos klausimams,</p> <p>2) tirti Lietuvos žemės gelmių turtams ir svarstyti jų naudojimo galimumus ir būdams.</p> <p>3) tirti Lietuvos žemės paviršiaus statybinės medžiagos ištekliams ir svarstyti jų naudojimo sritis ir valdymo tvarkai,</p> <p>4) dalyvauti Pasaulio Energijos Konferencijoje.</p> <p>2. Energijos Komitetas yra Susisiekimo Ministerio žinioje.</p> <p>3. Energijos Komiteto sudaro:</p> <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 50%;">1) Susisiekimo Ministerijos . . . . . 4 atstovai</td> <td style="width: 50%;"></td> </tr> <tr> <td>2) Finansų Ministerijos . . . . . 1 „</td> <td></td> </tr> <tr> <td>3) Žemės ūkio Ministerijos . . . . . 1 „</td> <td></td> </tr> <tr> <td>4) Krašto Apsaugos Ministerijos . . . . . 1 „</td> <td></td> </tr> <tr> <td>5) Vidaus Reikalų Ministerijos . . . . . 1 „</td> <td></td> </tr> <tr> <td>6) Užsienio Reikalų Ministerijos . . . . . 1 „</td> <td></td> </tr> <tr> <td>7) Vytauto Didžiojo Universiteto . . . . . 3 „</td> <td></td> </tr> <tr> <td>8) Lietuvos Banko . . . . . 1 „</td> <td></td> </tr> <tr> <td>9) Inžinierių organizacijų . . . . . 1 „</td> <td></td> </tr> <tr> <td>10) Prekybos ir Pramonės Rūmų . . . . . 1 „</td> <td></td> </tr> </table> <p style="text-align: center;">15</p> <p>4. Energijos Komiteto narius ministerijų atstovus — skiria ir atšaukia atitinkami ministrai, susitarę su Susisiekimo Ministeriu.</p> <p>Kitų organizacijų atstovai atšaukiami Susisiekimo Ministerio pasiūlymu.</p> <p>5. Energijos Komiteto reikalus tvarko Susisiekimo Ministerio skirtasis prezidiumas: pirmininkas, jo pavaduotojas ir sekretorius.</p> <p>Prezidiumas yra skiriamas iš Energijos Komiteto narių tarpo 3 metams.</p> <p>6. Energijos Komitetas gali sudaryti komisijas ir pakomisijas, kurių prezidiumą skiria Energijos Komiteto pirmininkas. Komisijų ir pakomisijų pirmininkais gali būti tik Energijos Komiteto nariai.</p> <p>Komisijos, Energijos Komiteto, pirmininkui sutikus, gali kooptuoti darbu naudingus ir kompetentingus asmenis.</p> <p>7. Energijos Komitetas veikia pagal Susisiekimo Ministerio patvirtintą darbo planą.</p>	1) Susisiekimo Ministerijos . . . . . 4 atstovai		2) Finansų Ministerijos . . . . . 1 „		3) Žemės ūkio Ministerijos . . . . . 1 „		4) Krašto Apsaugos Ministerijos . . . . . 1 „		5) Vidaus Reikalų Ministerijos . . . . . 1 „		6) Užsienio Reikalų Ministerijos . . . . . 1 „		7) Vytauto Didžiojo Universiteto . . . . . 3 „		8) Lietuvos Banko . . . . . 1 „		9) Inžinierių organizacijų . . . . . 1 „		10) Prekybos ir Pramonės Rūmų . . . . . 1 „		<p>8. Energijos Komiteto narių darbas neatlyginamas.</p> <p>9. Energijos Komiteto lėšas sudaro:</p> <p>1) Susisiekimo Ministerijos metine sąmata leisti kreditai,</p> <p>2) Kitos komitetui skirtos lėšos.</p> <p>10. Energijos Komiteto narius į paprastuosius posėdžius kviečia pirmininkas neretau kaip 2 kartus per metus.</p> <p>11. Reikalui esant, Energijos Komiteto pirmininkas pats arba 3 nariams pareikalavus kviečia nepaprastus posėdžius.</p> <p>12. Nepaprasti ir paprasti posėdžiai laikomi teisėtais, kai juose dalyvauja nemažiau ⅓ Energijos Komiteto narių.</p> <p>13. Energijos Komiteto narių posėdžiuose dalyvavimas yra būtinas. Negalį posėdžiuose dalyvauti nariai turi nedalyvavimo priežastį pranešti pirmininkui.</p> <p>14. Energijos Komiteto komisijų kooptuoti pagal 8 str. asmens turi teisę dalyvauti Energijos Komiteto susirinkimuose patariamuoju balsu.</p> <p>15. Energijos Komiteto prezidiumas kiekvieniems metams iš anksto paruošia ateinančių metų sąmatą ir ją pristato Susisiekimo Ministeriui tvirtinti.</p> <p>16. Energijos Komiteto atskaitomybės tvarką nustato Susisiekimo Ministeris, susitaręs su Valstybės Kontrolieriumi.</p> <p>17. Energijos Komiteto prezidiumas kiekvieniems metams paruošia savo darbų apyskaitą ir neveliau kaip ligi kitų metų vasario 15 dienos pristato Susisiekimo Ministeriui.</p> <p>18. Energijos Komiteto apyskaitiniai metai yra kalendoriniai metai.</p> <p>19. Šiam Statutui vykdyti Susisiekimo Ministeris leidžia taisykles.</p> <p>20. Šis Statutas veikia nuo 1936 m. kovo 1 dienos.</p> <p style="text-align: center;">(—) J. Tūbelis, Ministeris Pirmininkas</p> <p style="text-align: center;">(—) V. Mašalaitis, Ministerių Kabineto Reikalų Vedėjas</p>
1) Susisiekimo Ministerijos . . . . . 4 atstovai																					
2) Finansų Ministerijos . . . . . 1 „																					
3) Žemės ūkio Ministerijos . . . . . 1 „																					
4) Krašto Apsaugos Ministerijos . . . . . 1 „																					
5) Vidaus Reikalų Ministerijos . . . . . 1 „																					
6) Užsienio Reikalų Ministerijos . . . . . 1 „																					
7) Vytauto Didžiojo Universiteto . . . . . 3 „																					
8) Lietuvos Banko . . . . . 1 „																					
9) Inžinierių organizacijų . . . . . 1 „																					
10) Prekybos ir Pramonės Rūmų . . . . . 1 „																					

Energijos komiteto statutas, 1936 m. vasario 15 d.

Krinta į akis faktas, kad tarp 15 komiteto narių net 3 vietos skirtos Vytauto Didžiojo universiteto atstovams, kai pagrindinės ministerijos (Finansų, Žemės ūkio, Krašto Apsaugos, Vidaus Reikalų, Užsienio) turėjo tik po vieną atstovą. Tik Susisiekimo ministerija kaip steigėja turėjo 4 atstovus. Dar po vieną atstovą delegavo Lietuvos bankas, Prekybos ir Pramonės rūmai ir visuomeninė organizacija – Lietuvos inžinierių draugija (LID).

1936 m. pirmame numeryje žurnalas „Technika ir ūkis“ praneša, kad jau yra įsteigtas Lietuvos Energijos Komitetas:

„Jau turime „Energijos Komitetą“. Mūsų kaimynai latviai yra tai padarę jau prieš 10 metų. Bet, žinoma, geriau vėliau, negu niekad. Įsteigus Komitetą, kuriame žymių daugumų sudarys inžinieriai, jiems teks garbingas uždavinys nusmaigyti organizuoto techniškojo darbo Lietuvoje pirmąsias gaires. Nenagrinėdami čia Komiteto struktūros ir sudėties, pamėginkime bendrais bruožais apibūdinti Komitetą, laukiantį darbų. Jų yra itin daug:

- 1) Sudaryti Lietuvos energijos išteklių planingo tyrimo ir katalogavimo perspektyvinį planą; paskirom sritims (pav. durpynams) toks planas gali apimti keliolikos metų laikotarpį;
- 2) Sudaryti panašų planą žemės gelmių turtams;
- 3) Rūpintis įstatymų paruošimu, kurie garantuotų energijos išteklių ir žemės gelmių turtų apsaugą nuo neracionalaus naudojimo ir valdymo;
- 4) Tirti esamą energetinį ūkį, nes esami daviniai parodo, kad šioje srityje yra labai daug trūkumų;
- 5) Pasirūpinti apie realų ekonomišką pagrindą atitinkamiems sumanymams realizuoti;
- 6) Sekti rūpimų sričių technikos pažangą svetur, nes dėl lėšų stokos eksperimentinio pobūdžio tyrimų savo krašte atlikti dažnai negalime ir negalėsime;
- 7) Spausdinti komiteto darbus; šie darbai turės sudaryti mūsų techniškos kraštotyros pagrindą;
- 8) Įtraukti visos reikalingos krašto kvalifikuotos jėgos Komiteto darban ir t. t.

Iki šiam laikui kai kuriuos tyrinėjimus atlikinėjo neskaitlingos Vytauto Didžiojo Universiteto katedros, pav., durpių naudojimo klausimus nagrinėjo Technikos fakulteto cheminės Technologijos Katedra, prof. J. Šimkaus vadovaujama. Šie uždaviniai įpareigoja Lietuvos inžineriją ypatingai rimtai pasiruošti tam didžiam darbui ir jo akivaizdoje surasti bendrą visiems inžinieriams kelią.“

To paties žurnalo skyriuje „Techniškoji kronika“ pateikiama ir naujai įsteigto Energijos Komiteto jau sudaryta personalinė sudėtis pagal atitinkamas įstaigas:

1. Susisiekimo M-jos: inž. doc. J. Čiurlys (pirmininkas), inž. St. Eidrygevičius (vice-pirmininkas), inž. K. Rimkus (sekretorius) ir inž. J. Vidmantas.
2. V. D. U-to: prof. Pr. Jodelė, prof. St. Kolupaila ir priv. doc. dr. inž. J. Dalinkevičius.
3. Vidaus Reikalų M-jos – inž. Pr. Drąsutis.
4. Finansų M-jos – ref. A. Danta.
5. Krašto Apsaugos M-jos – inž. pulk. A. Banėnas.
6. Žemės ūkio M-jos – inž. J. Čeičys.
7. Užsienių Reikalų M-jos – dir. J. Norkaitis.

8. Lietuvos Banko – prof. A. Rimka.

9. Lietuvos inžinierių sąjunga (LIS) – inž. A. Novickis.“

Visi nariai buvo suskirstyti į penkias komisijas ir pakomisijas: Žemės turtams tirti, Vandens reikalų, Šiluminė, Elektros, Ekonominė. Energijos komiteto statute buvo numatyta galimybė komisijoms savo nuožiūra kooptuoti darbui naudingus ir kompetetingus asmenis. Kooptuoti nariai turėjo teisę dalyvauti posėdžiuose su patariamuoju balsu. Jau pirmais metais buvo pakviesta papildomai 19 specialistų ir komiteto kolektyvą sudarė 34 asmenys, kurie (išskyrus pirmininką) pasiskirstė į komisijas:

1. Žemės turtams tirti komisija	– 4 asm.	Pirmininkas	– prof. P. Jodelė
2. Energijos turtams tirti komisija		Pirmininkas	– prof. S. Kolupaila
a) Šiluminė pakomisija	– 12 asm.	Pirmininkas	– inž. J. Vidmantas
b) Elektros pakomisija	– 8 asm.	Pirmininkas	– inž. P. Drąsutis
c) Vandens jėgos pakomisija	– 6 asm.	Pirmininkas	– prof. S. Kolupaila
3. Ekonominė komisija	– 3 asm.	Pirmininkas	– prof. A. Rimka

Pirmas Energijos komiteto posėdis, pirmininkaujant Susisiekimo ministrui inž. J. Stanišauskui, 1936-04-08.

Iš kairės: plk. A. Banėnas, P. Drąsutis, J. Avižonis, J. Vidmantas, S. Eidrygevičius, A. Mačiūnas, J. Jankevičius, J. Stanišauskis, J. Čiurlys, P. Jodelė, S. Kolupaila, J. Čeičys, K. Rimkus, V. Taujenis, J. Norkaitis

Energijos komiteto darbas buvo plėtojamas dviem kryptim:

1. Bendro plano ruošimas energetikos ir žemės turtų naudojimo klausimais (tyrinėjimai, jų sistematizacija, atatinamų įstatymų bei taisyklių projektų ruošimas, bendro energijos naudojimo, taip pat elektrifikacijos planų ruošimas ir t. t.).

2. Konkrečių ir aktualių klausimų tyrinėjimas (konkrečiose vietose elektros stočių statybos klausimas, durpynų eksploatacijos problemos, cemento gamyba ir t. t.).

Energijos komiteto prezidiumą sudarė Lietuvos Respublikos Ministrų Tarybos pavirtintas pirmininkas inžinierius J. Čiurlys, vicepirmininkas – inž. Stasys Eidrygevičius, sekretorius – K. Rimkus.

Naujasis Energijos komitetas labai aktyviai įsijungė į tarptautinę veiklą. Trečiojoje pasaulio energetikų konferencijoje (dabar – Pasaulio energetikų taryba), įvykusioje Vašingtone 1936 m. rugsėjo 7–12 d. (dalyvavo 2000 energetikų iš 54 valstybių), Lietuva, atstovaujama Lietuvos energijos komiteto pirmininko J. Čiurlio ir prof. S. Kolupailos, buvo priimta nare. Atidaryme sakė sveikinimo žodį 12 valstybių atstovai, tame tarpe ir J. Čiurlys. Žymus konferencijos įvykis buvo JAV prezidento Franklino Ruzvelto kalba. Tarp kitko jis pasakė: „Nuo seniai jau minimas „circulus vitiosus“: elektra brangi todėl, kad maža jos vartotojų, o maža elektros vartotojų todėl, kad elektra brangi; protingos politikos uždavinys – laužyti šitą „circulus vitiosus“: tą turi padaryti valstybė, reguliuodama tarifus ir darydama įtaką į energetinio ūkio vystymąsi.“

Toliau jis pabrėžė, kad energijos tiekimo sutvarkymas, ypač elektros energijos masinis naudojimas pakels visame krašte gyvenimo lygį ir pripažino, kad inžinieriai šiame darbe yra svarbūs talkininkai.

Konferencijoje buvo labai aktualūs klausimai:

1. Kokių priemonių imasi atskiri kraštai, kad savo energijos šaltinius tinkamai ir kiek galima ilgiau naudotų;

2. Kokios energetinių įmonių nuosavybės formos praktikuojamos atskirose valstybėse;

3. Kokios organizacinės ir valdymo priemonės užtikrina geriausią esamų ir naujai įruošiamų įrengimų ūkišką naudojimą.

Per pirmus veiklos metus sukaupta medžiaga buvo patalpinta leidinyje „Energijos komiteto darbai“ I t. Tais metais buvo atlikti darbai nustatant kreidos atsargas prie Jiesios bei Marvos-Pyplių vietovėje, tyrinėjami upių hidroenergetiniai resursai, inventorizuotas esantis elektros ūkis Lietuvoje, kurį atliko inž. P. Drąsutis. Iš padarytos analizės matome, kad 1935 metais elektros gamyba pasiskirstė taip: vandens jėga – apie 2,5%, durpėmis – 17,0%, malkomis – 2,7%, diz. kuru – 18,0%, anglimis – 59,8%. Panaudojant vietinius išteklius buvo pagaminta 22,2% elektros energijos kiekio. Kitais metais buvo paruošta 1936 metų elektros statistinių duomenų santrauka. Ištirtas elektros energijos Šiaulių

rajonui tiekimo klausimas. Šių studijų pasėkoje Elektros komisija 1937 m. rugpiūčio 9 d. priėmė rekomendacinį sprendimą statyti naują vietiniu kuru veikiančią elektrinę prie Rėkyvos durpyno. Ji turėjo aprūpinti elektros energija Šiaulių, Panevėžio, Radviliškio, Šeduvos, Kuršėnų, Joniškio rajonus.

Jau nuo 1937 m. pradžios Energijos komisijos pakomisijos tapo savarankiškoms vandens jėgos, elektros ir šilumine komisijomis. Buvo sukomplektuotas visas Energijos komiteto kolektyvas.

Energijos komiteto sudėtis	
Komiteto pirmininkas Inž. J. Jankevičius.	Vicepirmininkas Inž. S. Eidrygevičius.
Sekretorius Inž. K. Rimkus.	
Elektros komisija.	Kooptuoti nariai:
Pirmininkas Inž. L. Kaulakis.	Inž. M. Baublys,
Nariai: plk. inž. A. Banėnas	Inž. N. Birulis,
	M. Davydovas,
	Inž. B. Garšva,
	Porf. Inž. V. Gorodeckis,
	Dipl. mišk. M. Jameikis,
Kooptuoti nariai:	Dr. S. Kripas,
Inž. J. Avižonis,	Inž. P. Sklėrys,
Inž. P. Drąsutis,	Inž. V. Taujenis,
Inž. A. Mačiūnas,	Dipl. mišk. J. Vilčinskis.
Inž. A. Putrimas,	
Inž. A. Ramanauskas,	
Inž. J. Smilgevičius.	
Vandens jėgos komisija	Žemės turtų komisija.
Pirmininkas Prof. inž. S. Kolupaila	Pirmininkas Prof. Inž. P. Jodelė.
Nariai: Inž. Čeičys,	Nariai: Inž. Dr. J. Dalinkevičius,
Inž. K. Rimkus,	Inž. V. Sirutavičius.
Kooptuoti nariai:	Kooptuoti nariai:
Inž. V. Daugėla,	Inž. A. Damaševičius.
Inž. J. Deksnys,	
Inž. L. Mižutavičius,	Kelių statybos medžiagų komisija.
Inž. A. Šulcas,	Pirmininkas Inž. L. Tuskenis.
Inž. L. Sušys.	Nariai: Inž. Dr. J. Dalinkevičius.
Šiluminė komisija.	Kooptuoti nariai:
Pirmininkas Inž. J. Vidmantas	Inž. J. Karuža,
Nariai: Inž. S. Eidrygevičius.	Inž. Dr. J. Kuodis,
	Inž. A. Novickis.
	Ekonominė komisija.
	Pirmininkas Prof. A. Rimka.
	Nariai: Dipl. ekon. A. Danta,
	J. Norkaitis.

Energijos komiteto sudėtis, 1937 m.

Energijos komiteto nariai, ypač po Vašingtono konferencijos, suprato, kad respublikos energetinį ūkį privalo tvarkyti valstybė. Tai akivaizdžiai liudija pasitarimų protokolai:

„Balandžio mėn. 22 d. Komiteto posėdy pirmininkaujantis Susisiekimo ministeris Inž. J. Stanišauskis painformavo posėdžio dalyvius apie sumanymus ir reikalą statyti Šiaulių rajoninę elektros stotį, kuri aprūpintų Šiaulius, Radviliškį, Linkaičius Šeduvą ir Kuršėnus. Elektros energijai gauti ir aprūpinti kuru tame rajone esančias dirbtuves, numatoma išnaudoti Šiaulių apylinkės durpynai: Did. Tyruliai, Rekijavas ir kt. Apytikris metinis durpinio kuro pareikalavimas 70.000 t. Išaiškinti technines detales ir toliau tuo klausimu rūpintis paskirta komisija iš Inž. P. Drąsučio, Inž. J. Vidmanto ir Inž. V. Taujenio.

Šiaulių rajoninės elektros stoties ir durpynų eksploatacijos finansavimui numatoma sudaryti Lietuvos elektrifikacijos bendrovę su pagrindiniu kapitalu apie 6 milijonus litų. Valstybės išdas turėtų virš 50% bendrovės akcijų. Ateity bendrovė imtųsi tvarkyti visus Lietuvos elektrifikacijos reikalus.“

Pirmas žingsnis buvo Lietuvos energijos komiteto vadovybės sustiprinimas:

„Gegužės 11 d. Susisiekimo Ministerio įsakymu Vyr. Geležinkelio Direkcijos Inž. Jurgis Čiurlys, jam prašant, iš Energijos Komiteto pirmininko ir nario pareigų atleistas. Komiteto pirmininku Susisiekimo Ministeris paskyrė Susisiekimo Ministerijos Generalinį Sekretorių Inž. J. Jankevičių. Vietoj išėjusio Komiteto nario Inž. A. Novickio Lietuvos Inžinierių Draugijos atstovu Energijos Komitete paskirtas Inž. L. Kaulakis.“

AKCINĖS BENDROVĖS „ELEKTRA“ ĮKŪRIMAS

1937 m. liepos 20 d. Ministrų kabinetas priėmė nutarimą dėl valstybės kontroliuojamos akcinės bendrovės steigimo. Toliau, dalyvaujant Energijos komitetui, prasidėjo valstybinio kapitalo akcinės bendrovės kūrimas. Jos įstatus Energijos komitete paruošė prof. A. Rimka, o LR Finansų ministras juos patvirtino 1937 m. rugpiūčio 25 d. Lygiagrečiai buvo sudaryta iniciatyvinė grupė bendrovės kūrimui: Pranas Barkauskas, Vytautas Janavičius, Albinas Vaitkevičius ir advokatas Rapolas Skipitis. Buvo išplatinta steigiamos akcinės bendrovės „Elektra“ akcijų (1 akcija = 100 litų) 6,0 mln. Lt sumai. Valstybės kapitalas joje sudarė 97,5%, 55 498 akcijos teko Susisiekimo ministerijai, po 1530 akcijų Krašto apsaugos ir Vidaus reikalų ministerijoms, likusios 1442 akcijos – savivaldybėms ir privatiems asmenims. Įdomi buvo akcijų platinimo tvarka: jos buvo platinamos tik 1937 m. rugsėjo – spalio mėn. Akcininkui pasirašant sutartį buvo įmokama 25% akcijų vertės, išpareigojant iki 1938-07-01 apmokėti 35%, o iki 1939-07-01 – likusius 40%.

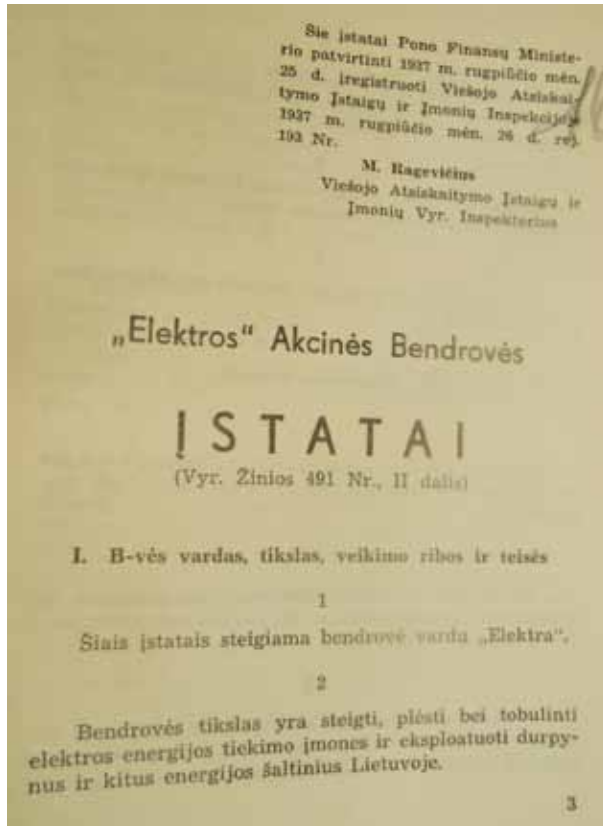
Bendrovės akcininkų steigiamasis susirinkimas įvyko 1937 m. lapkričio 12 d., kuriam susirinko 79 akcininkai. Susirinkimą atidarė akcinės bendrovės steigėjas, Susisiekimo

viceministras ir Energijos komiteto pirmininkas inž. J. Jankevičius. Jis pasveikino susirinkimą steigėjų ir stambiausio akcininko – Susisiekimo ministerijos vardu šiais žodžiais:

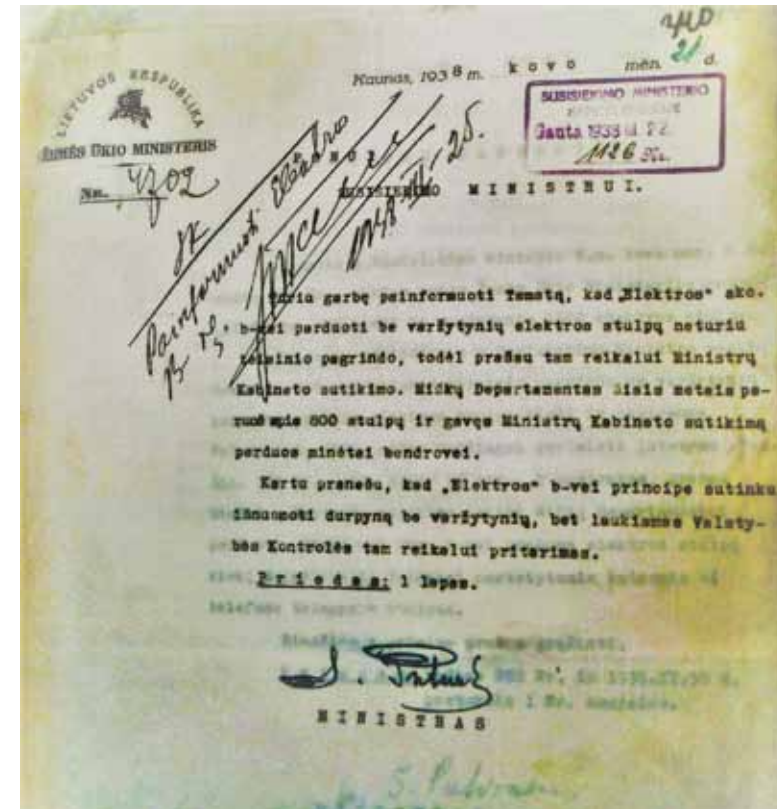
„Šiandien pradedamas naujas baras viename atsilikusių Lietuvos dirvonių – pradeda me planingus Lietuvos elektrifikavimo darbus. Tamstos, įsirašydami „Elektros“ bendrovės akcininkais, stojate į naujo didžiojo darbo pionierių – rėmėjų eiles. Jūsų vardai skaisčiomai raidėmis bus įrašyti į Lietuvos kultūrinės ir ūkiškos pažangos metraščių.“ Atidarymo žodį pranešėjas baigė „Elektros“ bendrovės šūkiu: „Daugiau energijos ir šviesos Lietuvai.“ (LCVA, F. 386, Ap. 1, B. 1011, L. 123).

Akcininkų susirinkimas išrinko bendrovės valdybą: pirmininkas – Vaclovas Bitutavičius, nariai – Jonas Avišonis, Juozas Barzda-Bradauskas, Vytautas Janavičius ir panevėžietis Vladas Kličmanas. Bendrovės vykdančiuoju direktoriumi buvo paskirtas Energijos komiteto Elektros komisijos pirmininkas inž. P. Drąsutis.

Akcinės bendrovės „Elektra“ įstatai, 1937 m. rugpjūčio 25 d.

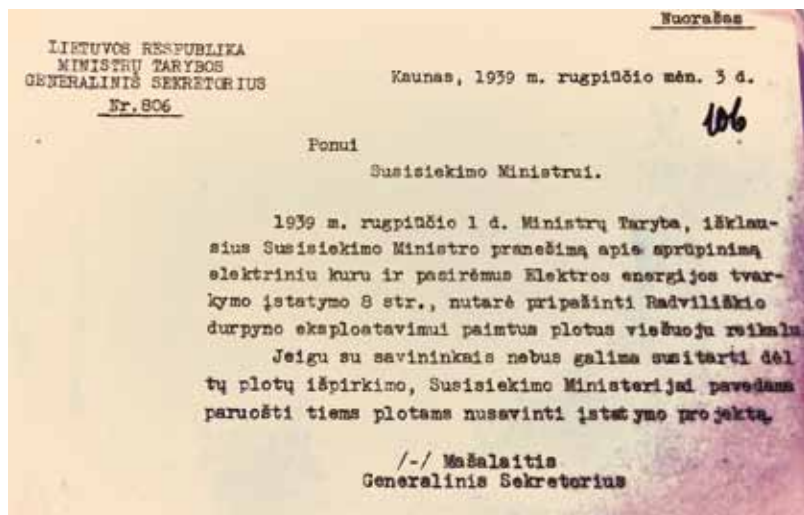
Įsteigta akcinė bendrovė „Elektra“ nuo pirmos dienos ėmėsi ryžtingai įgyvendinti Energijos komiteto paruoštą Lietuvos elektrifikavimo programą: įsigijo Radviliškio ir Rėkyvos durpynus, projektavo Minijos HE, pradėjo ruošti Rėkyvos elektrinės statybai. Deja, bendrovės veiklai labai trukdė pasipriešinimas privatininkų bei Šiaulių savivaldybės, kuri ilgai atsakinėjo perduoti valstybei Bačiūnų elektrinę. Kartais pavesdavo ir viešieji pirkimai: be varžytynių nebuvo leista įsigyti medienos stulpų elektros linijai į Panevėžį.

Raštas dėl elektros stulpų pirkimo be varžytynių, 1938 m. kovo 21 d.

Keblu buvo gauti žemę iš privatininkų el. stulpų ir pastočių statybai, durpynų plėtrai. Žemės savininkams nesutikus dėl jų plotų išpirkimo, reikėdavo kreiptis į Ministrų Tarybą. Procedūra užsitedavo, nes reikėjo pripažinti objektą viešuoju reikalu o po to paruošti ir patvirtinti įstatymą plotų nusavinimui. Tai labai lėtino darbų tempus. Toks konkretus atvejis buvo dėl Radviliškio durpyno plėtos.

Raštas dėl viešųjų reikalų įsigijant durpyno plotus, 1939 m. rugpjūčio 1 d.

TOLESNĖ ENERGIJOS KOMITETO VEIKLA

Energijos komitetas toliau plėtė tarptautinį bendradarbiavimą. 1937 m. birželio mėnesį Elektros komisijos pirmininkas P. Drašutis dalyvavo IX-je tarptautinėje didžiųjų elektros tinklų (CIGRE) konferencijoje Paryžiuje. Iš jo ataskaitos:

„Konferencijon susirinko virš 800 atstovų iš 41 valstybės, iš visų pasaulio kraštų, daugelis pasauliniai žinomų elektros industrijos ir mokslo atstovų. Dar prieš konferenciją buvo atspausdinta ir išsiuntinėta konferencijos dalyviams daugybė pranešimų specialiais aukštos įtampos technikos klausimais... Diskusijų metu iškilo daug naujų sumanymų, sutarti nauji metodai tyrimams, kritiškai įvertinti nuo seniau vartojami. Nėra abejonės, kad aukštos įtampos technikos pažangai konferencija turi labai didelės reikšmės ir atneša daug naudos, nes joje pasireiškia didžiausias bendradarbiavimas tarp pasaulinių aukštos įtampos technikų.“

Tais pačiais metais Elektros komisija paruošė pamatus pilnam Lietuvos elektrifikavimo planui. Leidinyje „Energijos komiteto darbai“ II t. 1938 m. yra P. Draščio straipsnis „Lietuvos elektrifikacijos plano metmenys“ kuriame, remiantis turima statistine baze, paskaičiuotas elektros energijos poreikis 1938, 1940, 1950 ir 1960 metams atskiriems Lietuvos miestams ir rajonams priimant metinį prieauglį nuo 6 iki 10% (priklausomai nuo rajono perspektyvų). Planas parodė, kad didžiausia elektros problema bus intensyviai pramonę vystančiuose Šiauliu ir Panevėžio rajonuose.

Energijos komiteto nariai suprato, kad pirmiausia elektros ūkį reikia tvarkyti įvedant valstybės kontrolę laukiniam kapitalizmui. 1938 m. pavasarį komitetas Seimui pateikė svarstymui Elektros energijos tvarkymo įstatymą; pridėtame aiškinamajame laiške buvo rašoma:

„Mūsų energijos ūkis plėtėsi ligi šiol be jokių teisinių normų, privati iniciatyva čia jau visą eilę metų turėjo beveik visišką laisvę. Iš viso elektros ūkio klausimai tik šiek tiek paliesti vietos savivaldybių ir 1933 m. paskelbtu Elektros energijos kainoms normuoti įstatymu. Matome šiandien, kad ir po keliolikos metų laisva privati iniciatyva pasirodė visiškai bejėgė tinkamai energijos ūky tvarkytis: elektros energija brangi, energetinės įmonės techniškai neleistinam stovy, vietinės energijos versmės maža naudojamos. Imant dėmesin, kad savo krašte teturime, palyginti, labai nedaug energijos versmių, tinkamos naudoti upių vandens jėgos ir durpynų pavidale, turime ypatingai susirūpinti tikslingu krašto enrgijos ūkio tvarkymu.“

Elektros energijos tvarkymo įstatymas

(Vyr. Zin. 651 Nr., eil. 4749 Nr.)

Bendrieji nuostatai.

jos veikimui sustabdyti yra reikalingas leidimas.

1.
Šiuo įstatymu tvarkoma elektros energijos gamyba, siuntimas, paskirstymas ir vartojimas.

Ministrų Taryba turi teisę tam tikras elektros įmones nuo leidimų reikalavimo atleisti ir nustatyti joms pareikštinę tvarką.

2.
Elektros įmonės yra viešojo naudojimosi ir savybinės.

Viešojo naudojimosi elektros įmonei leidimą duoda Susisiekimo Ministras, susitaręs su Finansų Ministru.

Savybinė elektros įmonė yra priklausinys kitos (ne elektros) įmonės, įstaigos ar ūkio, ir tiekia energiją tik tos įmonės, įstaigos ar ūkio, kurių ji priklauso, saviems reikalams. Tačiau, jei savybinė elektros įmonė tiekia elektros energiją ir kitiems vartotojams, ji, Susisiekimo Ministrui nutarus, šio įstatymo prasme gali būti laikoma irgi viešojo naudojimosi elektros įmone.

Savybinei elektros įmonei leidimą duoda tas ministras, kurio vadybos yra įmonė, įstaiga ar ūkis, kurių priklauso savybinė elektros įmonė, susitaręs su Susisiekimo Ministru.

Leidimo formą ir sąlygas, kuriomis leidimas duodamas, taip pat leidimų davimo ir atšaukimo tvarką nustato Ministrų Taryba.

3.
Elektros įmonei steigti, praplėsti, atnaujinti, o viešojo naudojimosi įmonei ir perleisti arba

Viešojo naudojimosi elektros įmonei vesti turi būti vedėjas.

Elektros įmonės vedėju gali būti ir jos laikytojas, jei jis atitinka 6 str. nustatytus reikalavimus.

Elektros energijos tvarkymo įstatymas, 1939 m. birželio 30 d.

Deja, įstatymas buvo svarstomas ilgai ir galutinė redakcija buvo priimta 1939 m. birželio 30 d. Kartu buvo priimtas Energijos komiteto įstatymas, kuris dar labiau įtvirtino komiteto svarbą ir veiklą (įstatymo pagrindas – anksčiau veikęs statutas).

Tuo laiku prasidėjo bendravimas su kaimynų energetikais. 1938 m. spalio 14 d. Rygoje pirmą kartą įvyko Pabaltijo valstybių Energijos komitetų atstovų (Lietuvai atstovavo

komiteto sekretorius inž. K. Rimkus) pasitarimas, kuriam pirmininkavo Latvijos energijos komiteto pirmininkas prof. M. Bimanis. Jo išsakytos mintys įžanginiame žodyje: „Pabaltijo valstybės energijos ūkyje turi panašių klausimų ir todėl glaudžiai bendradarbiaudami, pasikeisdami nuomonėmis ir diskutuodami rūpimais klausimais, priešime prie geresnio mūsų kraštuose esamų energijos šaltinių išnaudojimo ir gerovės pakėlimo.“ Buvo nutarta toliau susitikimus ir konferencijas ruošti kas antri metai.

1939 m. prasidėjęs Pasaulinis karas Lietuvai pažėrė naujus iššūkius. Atgavus Vilniaus kraštą, buvo nuspresta tęsti Turniškių HE (14 MW) statybą (apie tai plačiau S. Bilio knygoje „Hidroelektrinių miražai Lietuvoje 1909–2009 m.“). Buvo reorganizuotas Energijos komitetas. Nuo 1940 m. gegužės 9 d. jam pradėjo vadovauti buvęs ministras inž. J. Stanišauskis, o J. Jankauskas tapo AB „Elektra“ valdybos pirmininku.

Energijos Komiteto sudėtis		
PAREIGOS PREZIDIUMAS	A D R E S A I	
	B u t a s	Į s t a i g a
Pirmininkas inž. Jokūbas Stanišauskis	Dotnuva, Zemės Ūkio Akademinė	Zemės Ūkio Akademinė, tel. 34
Pirmininko pavaduotojas inž. Kazys Rimkus	Kaunas, Prieplaukos kr. 53, tel. 2 74 05	Vandens Kelių Direkcija, tel. 2 21 08
Sekretorius inž. Leonas Kaulakis	Kaunas, Mickevičiaus g. 27a, tel. 2 56 07	Elektros įmonių Inspekcija, tel. 2 18 79
ELEKTROS ŪKIO SEKCIJA		
Pirmininkas inž. Pranas Drašulis	Kaunas, Petro Vileišio 4, tel. 2 38 39	Akc. B-vė „Elektra“, tel. 2 15 95
Nariai:		
pulk. inž. Antanas Banėnas	Kaunas, Birutės g. 4, tel. 4 12 48	Karo Technikos Valdyba, tel. 2 13 25 (aut. 3)
dr. inž. Vladas Jakovickas	Kaunas, Laisvės al. 1a, bt. 8, tel. 2 14 51	V. D. U. Technikos fakultetas
inž. Leonas Kaulakis	Kaunas, Mickevičiaus g. 27a, tel. 2 56 07	Elektros įmonių Inspekcija, tel. 2 18 79
inž. Jonas Smilgevičius	Vilnius, Čiurlionio g. 9/2, bt. 2, tel. 215	Vilniaus m. savivaldybės elektros įmonė, tel. 24
KURO ŪKIO SEKCIJA		
Pirmininkas pulk. inž. Jonas Acus-Acukas	Kaunas, Trakų g. 12a, bt. 1, tel. 2 48 69	Karo Intendantūra, tel. 4 15 36
Nariai:		
inž. Mikas Baublys	Kaunas, Pušų g. 6, tel. 4 16 97	Kauno m. savivaldybės auto- busų susisiekimo įmonė, tel. 4 16 90
inž. Stasys Eldrygevičius	Vilnius, Čiurlionio g. 14, bt. 1	Geležinkelių Valdyba, tel. 296
dr. Stasys Kripas	Kaunas, Ivinskio g. 69, tel. 4 13 03	Miškų Departamentas, tel. 2 14 58
inž. Vincas Taujenis	Kaunas, Gedimino g. 28, bt. 3, tel. 2 26 67	Miškų Departamentas, tel. 2 26 67
inž. Jurgis Vidmantas	Kaunas, Perkūno al. 19, tel. 2 35 10	V. D. U. Technikos fakultetas, tel. 2 49 41
VANDENS JĖGOS SEKCIJA		
Pirmininkas prof. Steponas Kolupaila	Kaunas, Technikos pr. 28, tel. 2 15 49	V. D. U. Technikos fakultetas

Atnaujinta Energijos komiteto sudėtis, 1940 m. gegužės 9 d.

1940 m. gegužės 14 d. Lietuvos vyriausybė patvirtino Energijos komiteto pateiktą „Lietuvos elektrifikavimo planą“, kuriame numatyti darbai dešimtmečiui, užbaigiant Turniškių HE iki 1942 m., II Neries HE (prie Jonavos) – 1949 m., Antalieptės HE – 1945 m., pastatyti aukštos įtampos jungtis tarp Vilniaus ir Kauno – 1942 m., tarp tik pastatytos Rėkyvos elektrinės ir Kauno – 1943 m., atlikti paruošiamuosius darbus Nemuno HE (prie Birštono) statybai. Po mėnesio prasidėjusi okupacija neleido realizuoti numatytų darbų. Energijos komitetas ir jo nariai tapo represijų taikiniu. Komiteto pirmininkas J. Stanišauskis buvo suimtas ir ištremtas į Krasnojarsko lagerius. Didelė dalis komiteto narių pasitraukė į Vakarus. Apie kiekvieno jų tolimesnę veiklą galima sužinoti skyriuje „Biografijos“. Likusieji Lietuvoje dažniausiai užsiėmė pedagogine veikla ir daug prisidėjo ruošiant kvalifikuotą jaunąją kartą.

NAUDOTA LITERATŪRA

1. Autorių kolektyvas. Lietuvos energetika, I, II, III, IV, V t. – 1982, 1992, 2004, 2006, 2015
2. Donatas Kriščiukaitis, Jaronimas Laucius. Juozas Linkaitis: gyvenimas, paskirtas Lietuvos energetikai. – 2010
3. Autorių kolektyvas. Lietuvos elektrifikavimo istorija, I, II t. – 2006, 2013
4. Stasys Bilys. Pirmosios elektrinės Lietuvoje, I, II, III dalys. – 2011, 2012, 2013
5. Autorių kolektyvas. Lietuva Pasaulio energetikos taryboje. – 2006
6. Energijos komiteto darbai, I, II, III, IV dalys. – 1937, 1938, 1939, 1940
7. Lietuvių enciklopedija, 13, 29 t. – Bostonas – 1958, 1963
8. Lietuvos centrinis valstybės archyvas
9. Žurnalai „Technika ir ūkis“ 1929–1940

BIOGRAFIJOS

A

Vladas AGLINSKAS gimė 1878 m. Garliavoje, šalia Kauno. 1906 m. baigė Maskvos Aukštąją technikos mokyklą, kur įgijo inžinieriaus-mechaniko diplomą. Baigęs pradėjo dirbti Vestingauzo elektros fabrike, o vėliau buvo specialiųjų dalykų mokytoju Ašhabado technikos mokykloje, lygiagrečiai dirbo geležinkelio dirbtuvėse remontuojant garvežius. Vėliau buvo paskirtas Krasnojarsko Aukštesniosios technikos mokyklos direktoriumi, kuri 1918 m. pertvarkyta į politechnikumą.

1922 m. V. Aglinskis grįžo į Lietuvą, kur buvo pakviestas į brolių Šmidtų fabriką ir paskirtas Mechaninių dirbtuvių vedėju. Rudenį išrinktas privatdocentu Lietuvos universiteto Technikos fakultete ir jam pavedama skaityti garo mašinų ir garo katilų disciplinas. Technikos fakulteto garo mašinų laboratorijoje pats organizuodavo šių mašinų paleidimo ir valdymo darbus studentų praktikų metu. Nuo 1922 m. kovo 24 iki 1926 m. buvo Variklių katedros vedėju. 1923 m. suteikiamas docento vardas.

1926 m. liepos 13 d. mirė Santakų dvare (dėl vidurių vėžio) ir palaidotas Skarulių kapuose (prie Jonavos).

Parengė Aleksandras Gluosnis

Bronislavas Vincas ALEKSANDRAVIČIUS-ALEKSIS – Lietuvos kariuomenės karininkas-pulkininkas, Lietuvos kariuomenės savanoris. Inžinierius elektrikas, VDU technikos fakulteto Elektrotechnikos skyriaus lektorius.

Gimė 1901 m. sausio 28 d. Kamšų k., Raudenio vlsč., Kalvarijos apskr., mirė 1992 m. spalio 6 d. Kaune, palaidotas senosiose Marijampolės kapinėse. 1911 m. lankė pradinę vienmetę mokyklą, vėliau – dvi metę Kalvarijos mokyklą. 1915 m., nuvykęs į Voronežą, tęsė mokslus pradinėje mokykloje, gimnazijoje. 1918 m. grįžo į Tėvynę. Svajodamas apie tolimesnius mokslus, krašto kultūrinę veiklą, aktyviai prisidėjo prie Marijampolės ir Kalvarijos „Liaudies sąjungos“ skyrių steigimo, veikė liaudies ir jaunimo tarpe. 1919 m. vasarį įstojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę. 1919 m. liepos mėnesį, baigęs Lietuvos karo mokyklą, tapo karininku. Dalyvavo kovose su bermontininkais. 1923 m. baigė

Marijampolės ginmaziją. Tais pačiais metais įstojo į Lietuvos universiteto Technikos fakultetą. 1925–1927 m. mokėsi Prancūzijos Grenoblio elektrotechnikos institute, kur įgijo inžinieriaus elektrotechniko diplomą. 1929–1930 m. Paryžiaus aukštojoje elektrotechnikos mokykloje (kariškoje) gavo inžinieriaus elektriko diplomą, o 1931 m., baigęs Pašto telegrafo telefonų ministerijos aukštąją mokyklą, įgijo elektros susisiekimo civilio inžinieriaus diplomą. Grįžęs į Lietuvą, dėstė Aukštuosiuose karininkų kursuose ir Kauno universitete. Už pasižymėjimą mūšiuose su bolševikais apdovanotas: III laipsnio Vyčio Kryžiumi „Už Tėvynę“, Lietuvos Nepriklausomybės 10-mečio jubiliejiniu medaliu, savanorių-kūrėjų medaliu. 1933 m. suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis.

1941 m. buvo suimtas ir 10-čiai metų ištremtas į Norilską. 1951–1958 m. dirbo Norilsko kombinate Aukštųjų įtampų bandymų skyriaus vadovu. 1956 m. Sibiro karinės apygardos teismo nutartimi byla prieš jį buvo nutraukta nesant jo veiksmuose nusi kaltimo sudėties. Dėl to jam paliktas atsargos karininko pulkininko laipsnis. 1958 m., pasibaigus sutarčiai su Norilsko kombinatu, grįžo į Lietuvą. Apsigyveno Vilniuje. Nuo 1987 m., pablogėjus sveikatai, persikėlė į Kauną, kur 1992 m. ir mirė. Palaidotas Marijampolės miesto kapinėse, šeimos kape. Mokėjo rusų, lenkų, vokiečių, anglų, prancūzų kalbas, daug skaitė. Domejosi medicina, astronomija, mechanika.

Parengė Vytautas Miškinis

pagal Kalvarijos krašto šviesuoliai, II dalis, KSVB, 2007 ir

Prisiminimų dovanos. Sudarė Gražina Markauskienė, Kaunas, Dakra, 100 egz. 2005, p. 412–416

Jonas ASEVIČIUS-ACUS-ACUKAS (1885 m. liepos 29 d. Jiezne–1976 m. liepos 11 d. Kaune) – Lietuvos kariuomenės pulkininkas, chemikas, docentas. 1940 m. Lietuvos energijos komiteto Kuro ūkio sekcijos pirmininkas.

1909 m. baigė Vilniaus karo mokyklą, 1914–1915 m. dalyvavo kautynėse su vokiečiais, buvo sužeistas. 1917–1920 m. – Turkestano lietuvių organizacijos pirmininkas, 1917 m. – Turkestano lietuvių atstovas Lietuvių Seime Peterburge. 1918–1921 m. tarnavo Raudonojoje armijoje, 1921 m. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, 1927 m. suteiktas pulkininko laipsnis. Tarnavo Krašto apsaugos ministerijos Technikos komitete, Karo intendantūroje. Nuo 1927 m. –

Karo mokslo draugijos centro valdybos pirmininkas. 1930 m. baigė Vytauto Didžiojo universiteto Technikos fakultetą (chemija). 1934–1940 m. – VDU lektorius. 1940 m. iš kariuomenės paleistas į atsargą, 1940–1950 m. dirbo Vilniaus universitete, buvo Organinės chemijos, Prekių katedros vedėjas. 1951–1957 m. – LŽŪA Chemijos katedros vedėjas.

Parašė keletą vadovėlių, iš jų „Prekių mokslo pagrindai“ (1949), „Fizinė ir koloidų chemija“ (1957). 1952 m. suteiktas chemijos mokslų kandidato laipsnis. Apdovanotas DLK Gedimino trečiojo laipsnio ordinu (1928), Vytauto Didžiojo trečiojo laipsnio ordinu (1938), Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1928).

Žmona – Antanina Domeikaitė (g. 1899), dukterys – Julija Piežienė (g. 1910) ir Elena Danutė Mažeikienė (g. 1934), posūnis – Jonas Acas (1921–1973) (St. Lozoraičio sūnus).

Parengė Vytautas Miškinis

Jonas AVIŽONIS (gimė 1902 m. gegužės 4 d. Ariogaloje – mirė 1941 m. lapkričio 30 d. lageryje Gorkio srityje) – kovų už Lietuvos nepriklausomybę dalyvis, diplomuotas inžinierius, Lietuvos energijos komiteto Elektros komisijos kooptuotas narys.

Jo tėvas Petras Avižonis 1900 m. buvo baigęs medicinos studijas Tartu universitete, motina – žemaičių bajorų palikuonė Sofija Gruzdytė. Ariogaloje tėvas vertėsi laisva gydytojo praktika. Vėliau, tėvams persikėlus į Šiaulius, Jonas Avižonis įstojo į Šiaulių gimnaziją ir ją baigė 1921 m. 1919–1920 m. Lietuvoje vykstantieji nepriklausomos valstybės kūrimo procesai įtakojo ir jaunuomenę. Ir Šiaulių gimnazijoje veikė moksleivių aušrininkų organizacija, kuriai priklausė ir Jonas Avižonis. 1919 m. daug Šiaulių

gimnazijos vyresniųjų klasių moksleivių stojo į ginkluotą kovą prieš atsikrausčiusių Lietuvon bermontininkų dalinius. Kartu su draugais Jonas Avižonis dalyvavo kovose prieš bermontininkus Šiaulių ir Radviliškio apylinkėse. 1920 m. Jonas Avižonis kaip šaulys dalyvavo Širvintų–Giedraičių kautynėse prieš lenkus.

1921–1926 m. Jonas Avižonis studijavo ir baigė Berlyno Aukštąją Technikos mokyklą (Technische Hochschule zu Berlin) diplomuoto inžinieriaus laipsniu. Studijuojant atliko praktiką Lietuvos siaurųjų geležinkelių dirbtuvėse ir Kauno elektros stotyje. Baigęs mokslus, 1926 m. rudenį pradėjo dirbti Lietuvos geležinkelių Kauno mašinų ruože garvežio kūriko pareigose, po kelių mėnesių – mašinisto padėjėju. 1927 m. paskiriamas Kauno geležinkelių dirbtuvių viršininko padėjėju, Virbalio depo viršininku. 1930 m. Jonas Avižonis tampa siaurųjų geležinkelių centrinių dirbtuvių viršininku. Čia jis organizavo pirmosios Lietuvoje automatrisos siauriesiems geležinkeliams statybą. Darbai buvo baigti 1931 m. Tai buvo dviasė autobuso tipo automatrisa, varoma benzininiu varikliu. Sukaupus patirties tiek automatrisą statant, tiek ją eksploatuojant, Jonas paruošė didesnės, jau keturių ašių automatrisos projektą. Jos benzininis variklis

buvo pritaikytas medžio dujoms, gaminamoms specialiame dujų generatoriuje. 1934 m. automatrisa buvo baigta ir sėkmingai išbandyta. Šių automatrisų centrines dirbtuves buvo pagaminta ir daugiau. Jos buvo naudojamos visuose siaurųjų geležinkelių ruožuose. 1935 m. Jonas Avižonis paskiriamas plačiųjų geležinkelių centrinių dirbtuvių viršininku pavedant administruoti ir siaurųjų geležinkelių centrines dirbtuves. J. Avižonis publikavo straipsnius tuometinėje techninėje spaudoje, bendradarbiavo Lietuviškoje Enciklopedijoje. 1936 m. pakviestas bendradarbiauti į prie Susisiekimo ministerijos įkurto Energijos komiteto Elektros komisiją (visuomeniniais pagrindais). Elektros komisija surinko ir išanalizavo visą Lietuvos elektros ūkio medžiagą ir 1940 m. pateikė konkrečias rekomendacijas Lietuvos elektrifikavimo darbams iki 1960 metų. 1940 metais J. Avižonis išrenkamas Vytauto Didžiojo universiteto Technikos fakulteto dėstytoju.

1940 m. spalio mėnesį sovietų saugumas Joną Avižoną areštavo ir nuteisė 10 metų laisvės atėmimo bausme. 1941 m. birželio 23 d. jis buvo išvežtas į Gorkio srities Sucho-bezvodnoje vietovės lagerius, kur, būdamas 39 metų, dėl nepakeliamų gyvenimo sąlygų 1941 m. lapkričio 30 d. mirė. Jonas Avižonis buvo vedęs mokytoją Galiną Bubenaite, turėjo sūnų Saulių, kuris 1959 m. baigė KPI Elektrotechnikos fakultetą, tapo elektros stočių, tinklų ir sistemų specialybės diplomuotu inžinieriumi.

Parengė Saulius Avižonis

B

Vincas BABILIUS (1903 m. sausio 7 d. Kalnėnuose, Jurbarko valsčius–1986 m. balandžio 25 d. Kaune) – Lietuvos inžinierius, liejininkystės specialistas, pedagogas, technikos mokslų kandidatas (daktaras). 1932 m. baigė Vytauto Didžiojo universiteto Technikos fakulteto elektrotechnikos specialybę, gavo inžinieriaus elektriko kvalifikaciją. Jo diplominis darbas – „Dubysos hidroelektrinė stotis“ (vadovas doc. A. Langė). 1936 m. baigė Paryžiaus aukštąją liejininkystės mokyklą.

1936–1940 m. dirbo Krašto apsaugos ministerijos Ginklavimosi valdyboje ir Tyrimų laboratorijoje. 1940–1946 m. Vytauto Didžiojo universiteto, 1946–1948 m. Celiuliozės ir popieriaus technikumų dėstytojas. 1953–1955 m. metalo konstrukcijų gamyklos „Neris“ vyriausiasis inžinierius. 1954 m. technikos mokslų kandidatas. 1955–1961 m. Lietuvos žemės ūkio akademijos dėstytojas, 1957–1960 m.

Mašinų remonto ir metalų technologijos katedros vedėjas. 1961–1977 m. Kauno politechnikos instituto (dabar KTU) dėstytojas, nuo 1958 m. docentas. Paruošė „Kaitros“ ir „Žalgirio“ gamyklų liejyklų technologinius projektus. V. Babilius paruošė ir išleido daug metodinės medžiagos aukštųjų mokyklų studentams.

1. Metalotyra: vadovėlis inžinerinių fakultetų studentams / Vincas Babilius, Ksaveras Bieliūnas, Andrius Novodvorskis. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1961. 219 p.: iliustr.; 2. Atspariojo špižiaus su sferoidiniu grafitu gamyba ir terminis apdirbimas. Su Borisu Liaudžiu, 1962; 3. Kaip taupyti metalą, 1963; 4. Mokomosios praktikos metodiniai nurodymai: Liejininkystė / V. Babilius; Kauno Antano Sniečkaus politechnikos institutas. Metalų technologijos katedra. Kaunas, 1975. 40 p.: iliustr.; 5. Konstrukcinių medžiagų technologijos laboratorinių darbų metodiniai nurodymai. D. 1, Liejininkystė / V. Babilius, V. Grigaliūnas, V. Dagys; Kauno politechnikos institutas. Metalų technologijos katedra. Kaunas: KPI, 1976. 32 p.: iliustr.

Užaugino tris vaikus: Vincą Kęstutį, Dalią Mariją, Danieľę Angelę. Sūnus Vincas Kęstutis vėliau tapo Elektros skaitiklių gamyklos direktoriumi, Lietuvos pramoninkų konfederacijos viceprezidentu, Lietuvos Respublikos ūkio ministru.

Vinco Babiliaus atminimas tinkamai įamžintas. 1998 m. vasario 22 d. KTU Mechanikos fakulteto Metalų technologijos katedros liejininkystės mokslo laboratorijoje (AB „Kauno ketaus liejykla“, R. Kalantos g. 49) atidengta memorialinė lenta su bareljefu (skulpt. Vladas Žuklys). 1998 m. vasario 23 d. V. Babiliaus vardas suteiktas KTU Liejininkystės mokslo laboratorijai.

Parengė Vytautas Miškinis

Stasys BAGDANAVIČIUS (1910 m. gruodžio 7 d. Slavikuose, Šakių r.–2001 m. kovo 4 d. Kaune) – ilgametis Kauno Elektros tinklų darbuotojas.

Kai tėvą vargonininką perkėlė į Naumiestį, Stasys kartu su dviem broliais ir dviem seserimis ten lankė pradžios mokyklą. Nuo 1926 m. mokėsi Marijampolės Marijonų gimnazijoje, kurią baigė 1930 m., Vytauto Didžiojo metais. Tais pačiais metais įstojo į VDU Technikos fakultetą studijuoti elektrotechnikos mokslų. Studentų vasaros praktikas atliko Bačiūnų elektros stotyje ir Kauno Radijo stotyje. Diplominio darbo tema buvo „Aukšto našumo koeficiento vidutinių bangų 60/120 kW antenoje radiofoninis siųstuvas“. Po VDU baigimo Stasys buvo pakviestas dirbti Radijo stotyje ir ten išbuvo iki antrosios rusų okupacijos.

išbuvo iki antrosios rusų okupacijos.

Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, 1944 m. Bagdavičius pradėjo dirbti Kauno elektros tinklų rajone, kuris vėliau tapo Kauno Elektros tinklais. Čia ėjo įvairias pareigas, aktyviai įsitraukė į karo metu visiškai sunaikinto miesto energetikos ūkio atstatymo darbus. Parengė schemą ir pateikė duomenis, kaip rekonstruoti Kauno aukštos įtampos elektros tinklus. Jo iniciatyva 1957–1970 m. miesto 6 kV elektros tinklai buvo rekonstruoti į aukštesnę – 10 kV įtampą. Stasio rūpesčiu 1970–1978 m. buvo sudaryti ir vėliau papildyti miesto elektros tinklų plėtros ir regeneravimo projektai. Jis sistemingai rūpinosi elektros tinklų eksploatavimu ir jų remontu.

Iš viso Stasys Bagdavičius energetikos sistemoje išdirbo daugiau nei 50 metų. Į užtarnautą poilsį išėjo būdamas 85-ių. Ilgus metus dirbdamas, kaip geras specialistas, įnešė svarų indėlį į miesto energetinio ūkio vystymąsi. Eilę paskutinių savo profesinės karjeros metų Stasys dalyvavo Kauno savivaldybės Inžinerinių tinklų projektų derinimo komisijos darbe.

1999 metais Lietuvos 1941 metų birželio 22–28 dienų sukilėlių sąjungos taryba Stasiui Bagdavičiui suteikė kario savanorio statusą ir apdovanojo Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu.

Žmona – Irena Bagdavičienė taip pat apie 20 metų dirbo Kauno Elektros tinkluose.

Parengė dukrė Kristina Bagdavičiūtė-Zavadskienė

Augustas BALTRUŠAITIS gimė 1905 m. sausį Šiauliuose, darbininkų šeimoje. Prasidėjęs Pirmajam pasauliniam karui, 1914 m. Baltrušaičių šeima pasitraukė į Rusijos gilumą. Augustas mokėsi Kazanės gimnazijoje, ją baigęs 1922 m. įstojo į Kazanės universitetą, mokėsi Mechanikos fakultete, vakarais dirbdavo telefonų stotyje techniku. 1924 m. dėdės Jurgio Baltrušaičio padedamas grįžo į Lietuvą. Apsigyveno Šiauliuose. Dirbo pašto sistemoje, vėliau – elektriku. 1945 m. pradėjo dirbti vyriausiuoju inžinieriumi Plungės tarprajoninėje statybos ir elektromontavimo kontoroje. 1955 m. perkeltas dirbti į Kuro-energetikos valdybą vyresniuoju inžinieriumi. Nuo 1957 m. dirbo LTSR liaudies ūkio tarybos energetikos valdyboje, vėliau – Lietuvos energetikos rajoninėje valdyboje.

1965 m. tapo Vyriausiosios gamybinės energetikos ir elektrifikavimo valdybos Gamybos ir technikos skyriaus vyresniuoju inžinieriumi. Nuo 1968 m. dirbo Projektavimo-konstravimo biure vyresniuoju inžinieriumi. Dirbdamas techninės informacijos grupėje atliko racionalizacinių, patentinių ir informacinių darbų, diegė racionalizacinius pasiūlymus bei išradimus. Aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje. Buvo mokslinės techninės drau-

gijos valdybos sekretorius, Respublikinės racionalizatorių tarybos revizorius, valdybos racionalizatorių grupės pirmininkas. 1978 m. rugsėjį išėjo į pensiją. Ne kartą buvo apdovanotas garbės raštais.

Mirė 2001 m. gruodžio 5 d. Palaidotas Vilniuje, Rasų kapinėse.

Parengė Vilius Šaduikis

Antanas BANĖNAS (1897-02-02 Užunvėžių k., Anykščių r. – 1979-03-11 JAV) – kariškis pulkininkas, inžinierius energetikas, Lietuvos energijos komiteto Elektros komisijos narys.

1919 m. birželio 6 d. A. Banėnas buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę. 1919–1922 m. jis tarnavo Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo Technikos skyriuje, 1922–1926 m. buvo Generalinio štabo Ryšių skyriaus viršininkas. Kaip profesionalus kariškis jis studijavo Sankt Peterburgo (Rusija) politechnikos institute, 1923–1924 m. tęsė studijas Lietuvos universitete Kaune, 1924–1925 m. – Paryžiaus (Prancūzija) aukštojoje elektrotechnikos mokykloje, įgijo elektrotechnikos inžinieriaus išsilavinimą. Baigęs studijas, 1926–1932 m. A. Banėnas dėstė elektrotechniką Aukštuo-

siuose karo technikos kursuose, 1933–1940 m. – karo technikos daliniuose. 1935–1940 m. jis buvo Karo technikos valdybos Tyrimų komisijos pirmininkas. 1935 m. jam buvo suteiktas pulkininko karinis laipsnis.

A. Banėnas buvo Lietuvos Energijos komiteto narys (iki 1940 m.), rengė Lietuvos elektrifikavimo planą. Nuo jaunystės domėdamasis hidroenergetika, 1923 m. jis tyrė Nemuno kilpos aukščiau Birštono hidroenergijos panaudojimo „tunelio“ variantą. Netoli savo gimtinės, Kurklių valsčiaus Gabrėlų kaime, prie Nevėžos upelės, 1936–1937 m. jis pastatė ir paleido pirmąją Nepriklausomoje Lietuvoje pradėjusią veikti automatine hidroelektrinę – 45 kW galios 5,5 metro kritimo, su žemės pylimu. A. Banėnas buvo šios elektrinės statybos vadovas. 1936 m. pabaigoje netoli elektrinės jo iniciatyva buvo pastatytas ir elektrinis ūkinis malūnas su nedidele lėptjūve.

Pirmosios okupacijos laikotarpiu 1940 m. rugsėjo 11 d. A. Banėnas buvo paskirtas Raudonosios armijos 29-ojo šaulių teritorinio korpuso ryšių viršininku, bet 1940 m. pabaigoje išleistas į atsargą. Pasitraukęs iš karinės tarnybos, 1940–1941 m. jis dirbo Rėkyvos (Šiaulių r.) elektrinės prižiūrėtoju, 1941–1944 m. buvo Ukmergės elektrinės viršininkas. 1944 m. A. Banėnas pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. persikėlė gyventi į JAV. 1949 m. jis gyveno Filadelfijoje (Philadelphia, Pensilvanijos valstija), nuo 1950 m. iki

senatvės – Detroito (Mičigano valstija). Amerikoje jis dirbo architektūros bendrovėse projektuodamas elektros įrenginius įvairiems pastatams. A. Banėnas buvo ateitininkas, Lietuvių karių veteranų sąjungos „Ramovė“ Detroito skyriaus narys, keletą metų iki 1963 m. – šio skyriaus valdybos narys ir pirmininkas. Susirgęs, nuo 1975 m. pavasario jis įsikūrė Palaimintojo Jurgio Matulaičio globos namuose Putname (Konektikuto valstija, JAV). Mirė 1979 m. kovo 11 d. Palaidotas Putnamo Marijos Nekaltojo Prasidėjimo seserų vienuolyno kapinėse. Nepriklausomoje Lietuvoje A. Banėnas buvo apdovanotas Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino 4 laipsnio ordinu – Karininko kryžiumi (1928 m.), Vytauto Didžiojo 3 laipsnio ordinu – Komandoro kryžiumi (1935 m.).

Parengė Vytautas Miškinis

Kazimieras BARŠAUSKAS (g. 1904-05-13, Gižuose, Vilkaviškio aps.) – profesorius, fizikos-matematikos mokslų daktaras, akademikas, Valstybinės premijos laureatas, nusipelnęs mokslo veikėjas, ilgametis Fizikos katedros vedėjas, Technologijos bei Elektrotechnikos fakultetų dekanas (1947–1950), pirmasis KPI rektorius (1950–1964).

1925 m., baigęs Marijampolės realinę gimnaziją, įstojo į LU Matematikos ir gamtos fakulteto Fizikos skyrių. 1930 m. (VDU absolventas) buvo priimtas dirbti Eksperimentinės fizikos katedros jaunesnioju laborantu. 1936 m. vienerius metus Šarlotenburgo (Berlyne) aukštosios technikos mokyklos Fizikos institute tyrė kosminius spindulius. Šiuos tyrimus tęsė Kaune ir iš jų VDU Matematikos ir gamtos fakulteto taryboje apgynė daktaro disertaciją (1938). Nuo

1940 m. fakultetą perkėlus į Vilnių, VDU Fizikos katedroje pasiliko dirbti vyr. asistentu. Šios katedros docentas (1940), profesorius, katedros vedėjas (1940). 1943 m., vokiečių okupantams uždarius universitetą, K. Baršausko iniciatyva, prisidengus technikų rengimu, buvo suorganizuoti kursai, kuriuose universiteto profesoriai ir dėstytojai skaitė visas pirmojo kurso disciplinas. Taigi universiteto veikla nenutrūko. Fizikos katedros vedėjas (1940–1941, 1944–1964) KVVU Technologijos fakulteto dekanas (1947), Elektrotechnikos fakulteto dekanas (1947–1950), Kauno politechnikos instituto rektorius (1950–1964), Lietuvos MA tikrasis narys (1956), IV, V ir VI šaukimo LSSR Aukščiausiosios Tarybos deputatas (1955–1964), LKP CK narys (1958–1961), Lietuvos nusipelnęs mokslo veikėjas (1964), valstybinės premijos laureatas (1969), apdovanotas aukštais ordiniais. K. Baršauskui vadovaujant 15 aspirantų ir dėstytojų apgynė disertacijas, 36 opanavo. Jo pastangomis įkurta Ultragarso probleminė laboratorija. Jo vadovauti darbai puslai-

dininkų tyrimo srityje sudarė prielaidas 1970 m. katedroje įkurti „Integralinių schemų gamybos technologinių procesų automatizavimo“ laboratoriją. Gimnazijų moksleiviams jis rašė fizikos vadovėlius, taip pat fizikos mokslo populiarinimo knygas. Lietuvos fizikų draugijos įkūrimo vienas iš iniciatorių, žurnalo „Lietuvos fizikos rinkinys“ redakcinės kolegijos narys, vienas iš „Žinijos“ draugijos steigėjų.

K. Baršauskas atliko didžiulį organizacinį darbą statant instituto naujus korpusus, bendrabučius, įkuriant naujas mokymo ir mokslines laboratorijas, steigiant KPI filialus, tobulinant mokymo procesą. Jo rūpesčiu įsigyta pirmoji didžioji elektroninė skaičiavimo mašina. Remdamasis savo, kaip mokslininko ir visuomenės veikėjo, didžiuliu autoritetu, drąsa ir pilietine atsakomybe, jis kadru klausimu neretai priimdavo sprendimus, prieštaraujančius LKP CK reikalavimams. Prof. K. Baršauskas buvo malonus, energingas, visiems lengvai prieinamas. Jis nesiekė asmeninės naudos ar karjeros, o pasiaukojančiai rūpinosi Lietuvos žmonių, ypač jaunimo, išsilavinimu, kultūra ir gerove. Mirė 1964 m. gegužės 24 d., palaidotas Kauno Petrašiūnų kapinėse.

Parengė Albinas Tamašauskas

Juozas BARZDA-BRADAUSKAS (1896 m. sausio 13 d. Muniškių dv., Babtų valsčius–1953 m. rugpjūčio 20 ar 28 d. Novočiunkoje, Irkutsko sritis) – Lietuvos karinis veikėjas, brigados generolas, inžinierius elektrikas.

Mokėsi Kauno berniukų gimnazijoje. Per Pirmąjį pasaulinį karą 1916 m. birželį mobilizuotas į Rusijos imperijos kariuomenę. 1916 m. lapkritį baigė Petrogrado 3-ąją praporščikų mokyklą. 1917 m. kovojo fronte Latvijoje, 1918 m. buvo vokiečių nelaisvėje. Nuo 1919-01-15 Lietuvos kariuomenės savanoris, paskirtas į 2-ąjį pėstininkų pulką. Vėliau Vilkaviškio apskrities Kalvarijos, Virbalio ir Kybartų karo komendantas.

1919–1926 m. kuopos vadas, bataliono vado padėjėjas. 1922 m. baigė Aukštuosius karininkų kursus. 1924 m. baigė Fontenblo (Prancūzija) automobilių kursus karininkams, 1929 m. baigė Lietuvos universiteto Technikos fakultetą, gavo inžinieriaus elektriko kvalifikaciją. 1926–1927 m. Technikos pulko Mokomojo bataliono vadas, pulko teismo pirmininkas, 1928–1930 m. (su pertraukomis) kariuomenės Karo technikos štabo viršininkas. 1930–1940 m. Karo butų skyriaus viršininkas. Vadovavo kareivinių statybai Gaižiūnų poligone, Klaipėdoje, Pagėgiuose, Plungėje, Tauragėje, Ukmergėje. 1938 m. brigados generolas.

SSRS okupavus Lietuvą, 1940 m. liepos–rugpjūčio mėn. Liaudies kariuomenės karo

technikos viršininkas. Po to dirbo VDU Technologijos fakulteto Grafikos darbų ir braižomosios geometrijos katedroje vyresniuoju asistentu. Per nacių okupaciją dirbo ekonominėse bendrovėse ir Vytauto Didžiojo universitete. 1945–1947 m. Kauno valstybinio universiteto tik ką įkurtos Transporto mašinų katedros vedėjas. 1947 m. spalio mėn. NKVD suimtas, apkaltintas bendradarbiavimu su vokiečiais. 1948 m. nuteistas dešimčiai metų ir išvežtas į Oršos kalėjimą. 1948–1953 m. kalėjo Norilske, vėliau perkeltas į Čiunos lagerį, kur mirė.

1993 m. birželio 23 d. prie namo Kaune (Savanorių pr. 65) atidengta memorialinė lenta: „Šį namą statė ir jame 1938–1947 m. gyveno generolas Juozas Barzda-Bradauskas, miręs tremtyje 1953 m.“ Apdovanojimai: 1928 m. Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medalis; 1929 m. Lietuvos nepriklausomybės medalis; 1928 m. Gedimino 3 laipsnio ordinas; 1930 m. Vytauto Didžiojo 3 laipsnio ordinas; Lietuvos ir Estijos ugniagesių garbės ženklai.

Parengė Vytautas Miškinis

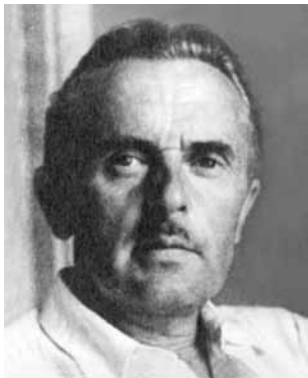
Mikalojus BAUBLYS (1907-11-15 Telšiai–1990-08-22 Štutgartas, Vokietija) – inžinierius technologas, technikos mokslų daktaras, Lietuvos energijos komiteto Šiluminės komisijos kooptuotas narys.

1927 m. baigė Aukštesniąją technikos mokyklą Kaune, o 1932 m. – Vytauto Didžiojo universiteto Technikos fakultetą ir įgijo inžinieriaus technologo specialybę. Būdamas studentu 1927–1931 m. dirbo Kauno amatų mokykloje, artilerijos dirbtuvėse, dėstė mechaniką, braižomąją geometriją, braižybą Ginklavimosi valdybos karininkų ginklininkų kursuose. Vėliau dirbo Technikos fakulteto Pritaikomosios mechanikos katedros jaunesniuoju laborantu ir rašė braižybos vadovėlį. Po universiteto baigimo, įvertinant praktinio darbo patirtį, rekomenduotas vyresniojo laboranto pareigoms. 1934 m. paskirtas jaunesniuoju asistentu. Pirmojo Lietuvoje braižybos vadovėlio autorius. „Technikinės braižybos“ vadovėlį išleido Kauno aukštesnioji technikos mokykla 1934 m.. Didelė vadovėlio paklausa paskatino 1940 m. išleisti antrąją vadovėlio laidą: praplečiama jo apimtis ir labiau pritaikytas Technikos fakulteto studentams, technikams, braižytojams. Autorius brėžiniams apiforminti rekomendavo naudoti DIN standartus, išspausdino ir komentavo pirmą lietuvišką braižybos standartą apie popieriaus formatų normas. Universiteto Technologijos fakultete 1940–1941 mokslo metais įkūrus Braižomosios geometrijos ir grafinių darbų katedrą, buvo pirmasis šios katedros vedėjas, kurio pareigas ėjo iki 1944 m. Dirbdamas Technikos fakultete, buvo

Šaulių sąjungos narys, redagavo žurnalą „Radijo mėgėjas“, moksliniais tikslais lankėsi automobilių ir variklių parodoje ir gamyklose užsienyje. 1942 m. M. Baublys apgynė daktaro disertaciją „Impulsinio režimo reikšmė automobilio kuro sunaudojimui“.

1944 m. pasitraukė į Vokietiją. Jo pastangomis buvo suorganizuoti aukštesniojo išsilavinimo lygio technikos kursai Nuringeno stovykloje pabėgėliams iš Lietuvos, kurie neturėjo specialybės. Po karo visam laikui pasiliko Vokietijoje ir, apsigyvenęs Štutgarte, įsteigė privačių inžinerinių objektų projektavimo įstaigą, kurioje dirbo su sūnumi Sauliumi. 1976 m. išėjo į pensiją.

Parengė Vytautas Miškinis

Leonas BENIUŠIS gimė 1913 m. lapkričio 8 d. Dvaralių k., Ylakių vls., Mažeikių aps., ūkininkų šeimoje. 1932 m. baigė Telšių vyskupo M. Valančiaus gimnaziją. 1942 m. baigęs Kauno Vytauto Didžiojo universitetą (KVDU), Technologijos fakulteto elektrotechnikos skyrių, apgynė diplominį darbą „25000 kW durpinė elektrinė“, įgijo elektrotechnikos inžinieriaus kvalifikaciją. 1940–1942 m. dirbo KVDU Technologijos fakultete jaunesniuoju laborantu. 1942–1944 m. dirbo Rėkyvos elektrinėje.

1944–1951 m. buvo Klaipėdos elektrinės elektros cecho viršininkas. Dirbdamas elektros cecho vadovu aktyviai dalyvavo atstatant Klaipėdos šiluminę elektrinę. 1945 metų spalio 8 d. paleidžiama pirmoji 1500 kW galios turbina bei 6 t/h našumo garo katilas. Netrukus elektrinėje pradėjo veikti ir 3000 kW galios turbina bei dar du atstatyti garo katilai. 1945 metų pabaigoje jau veikė trys bendro 18 t/h našumo garo katilai ir 4500 kW galios du turboagregatai. Todėl 1946 m. vasario 16–17 d. įvykusiame Lietuvos energijos valdybos partinio-ūkinio aktyvo susirinkime Klaipėdos energetinio rajono padėtis pripažinta geriausia. 1946 m. pradėjo veikti trečiasis turboagregatas, ir elektrinė pasiekė prieškarinę (9500 kW) galią. 1947 m. atstacius penktąjį (25 t/h našumo) garo katilą ir 1948 m. įjungus ketvirtąją turbiną, elektrinė pasiekė 19 500 kW galią.

1951 m. Leonas persikėlė į Vilnių ir iki 1962 m. dirbo Vilniaus 2-joje elektrinėje elektros cecho viršininku. Tuo laiku VE-2 statėsi ir plėtėsi. Leonui teko didelis ir atsakingas darbų krūvis. 1951 m. rugsėjo 27 d. pirmasis turboagregatas davė srovę. Šis 12 MW agregatas Vilniaus miesto energetinę galią padidino du kartus ir leido atsakyti nemažai eksploatacinių sunkumų sudarančių energetinių traukinių. Jie buvo išgabenti į Ukrainą. Abiejų Vilniaus elektrinių galia pranoko 20 MW. 1953 m. spalio mėn. pradeda veikti antroji, APT-12 tipo, Briansko gamyklos turbina, o 1955 m. – trečiasis, Barnaulo katilų

gamyklos, 75 t/h našumo garo katilas. Be pagrindinio korpuso, kuriame buvo katilinė, mašinų salė, elektros energijos skirstykla elektrinės reikalams ir kitos patalpos, pastatyta daug kitų pastatų ir įrenginių, be kurių tokia elektrinė negali veikti – kuro tiekimo estakada, iškrovykla, tarnybinis korpusas, vandens valymo įrenginiai, mazuto ir alyvos ūkiai, sandėliai, siurblinės ir kt. Durdėms smulkinti buvo įrengti smulkintuvai, o kurui paduoti į bunkerius – dvi juostinių transporterių estakados. 1958 m. VE-2 pasiekė 48 MW galią, pradėjo veikti ir 110 kV atvira skirstykla, įrengta ant metalinių konstrukcijų. Šioje skirstykloje sumontuoti MKP-110 ir MKP-160 tipo alyviniai jungtuvai ir du įtampos aukštinimo (6/35/110 kV) jėgos transformatoriai.

Nuo 1962 metų Leonas Beniušis du metus buvo Pramoninės statybos projektavimo instituto Vilniaus filialo vyresnysis specialistas. Parengė ir išleido knygą „Kabelių, laidų ir tirpiųjų saugiklių parinkimas“ (1963). Sutuoktinė – Stefanija Beržanskaitė-Beniušienė. Vaikai: dukra – Dalia Beniušytė, gim. 1944 m., inžinerė architektė, anūkas Laurynas; sūnus – Leonas Beniušis, gim. 1948 m., inžinierius elektromechanikas, 1966–1971 m. dirbo VE-2, anūkai – Mindaugas, Nijolė.

Leonas Beniušis mirė 1964 m. vasario 12 d. Palaidotas Vilniuje, Saulės kapinėse.

Parengė Zdonas Ružinskas

Teodoras BITINAS gimė 1917 m. rugsėjo 23 d. Biržų apskrityje, Joniškėlio dvare, darbininkų šeimoje.

Tėvas – Petras Bitinas buvo vedęs Oną Brazauskaitę, kuri jauna 1921 metais mirė, kai Teodorui buvo 4 metai, o broliui Felicjonui 3 metai. 1922 metais P. Bitinas vedė Konstanciją Matusėvičiūtę ir susilaukė dar dviejų sūnų – Vytauto ir Henriko. 1929 m. T. Bitinas baigė Joniškėlio V. Kudirkos pradžios mokyklą, 1929–1930 metais mokėsi Panevėžio gimnazijoje, o 1930 m. tėvams persikėlus gyventi į Kauną, mokslą tęsė 3-oje Kauno progimnazijoje Šančiuose. 1934 metais įstojo mokytis į Kauno aukštesniąją technikos mokyklą, mokėsi elektrotechnikos skyriuje, o 1939 m. jam buvo suteiktas elektrotechnikos inžinieriaus vardas. Toliau

pradėjo dirbti Kauno telefono-telegrafo dirbtuvėse techniku. 1940 metais pašaukiamas atlikti karinės tarnybos į priešlėktuvinės gynybos rinktinę ir tais pačiais metais, kaip nerikiuotės tarnybos karys, demobilizuojamas. 1940 m. T. Bitinas pradeda dirbti Ukmergės elektrinės techniniu vedėju. 1941 m. birželio mėn. prasidėjo karas, Lietuva buvo okupuota vokiečių kariuomenės. Tais metais Lietuvos teritorija buvo padalinta į atskirus energetikos rajonus. Ukmergės rajonui priklausė: Ukmergės, Anykščių, Utenos ir

Zarasų elektrinės. Karo metais Teodoras užėmė Ukmergės rajono elektrinių vyriausiojo inžinieriaus pareigas. Jo nepaprasto darbštumo dėka veikė visos keturios elektrinės.

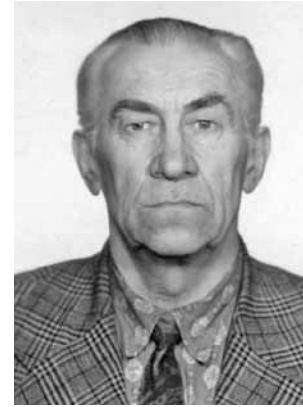
Pasibaigus karui T. Bitinas skiriamas Ukmergės rajono elektrinių valdytoju. Tuo metu jam teko vadovauti Ukmergės, Anykščių, Zarasų, Dusetų, Utenos elektrinių ir elektros tinklų atstatymui. 1945 m. jis neišvengė tremtinio likimo: buvo neteisėtai represuotas ir išbuvo laisvės atėmimo vietoje – Komijos ATSR Vorkutlage nuo 1945 m. balandžio 15 d. iki 1947 m. kovo 22 d.

1947 m. T. Bitinas paskiriamas Utenos tarprajoninių elektromechaninių dirbtuvių vyriausiuoju inžinieriumi. Prasidėjo įtemptas ir atsakingas energetiko-statybininko darbas, kuris truko ištisus 30 metų. Po karo Lietuvos energetinis ūkis buvo labai silpnas. Elektrinės buvo sugriautos, įrengimai išvežti į Vokietiją. Pirmiausia reikėjo atstatyti buvusias dyzelines elektrines ir mažas hidroelektrines bei elektros perdavimo linijas. Į tai ir buvo sutelktos visos Anykščių energetikų jėgos. Nuo 1948 m. iki 1964 m. 24-iuose Lietuvos rajonuose Anykščių statybos-montavimo valdyba, vadovaujama Teodoro Bitino, atstatė, rekonstravo ir pastatė 50 naujų elektrinių, iš jų 19 hidroelektrinių; dideliais tempais elektrifikuotas žemės ūkis. 1964 metais už nuopelnus vykdant ir užbaigus pirmąjį Lietuvos žemės ūkio elektrifikavimo etapą Teodorui Bitinui buvo suteiktas Lietuvos nusipelnusio statybininko garbės vardas. 1967 m. T. Bitinas buvo renkamas Anykščių rajono deputatu. Už ilgametį ir sąžiningą darbą energetikoje jis buvo apdovanotas Garbės ženklo ordinu, įvairių žinybų medaliais bei Energetikos ministerijos garbės raštais. Už aktyvią visuomeninę veiklą jam buvo suteikti Lietuvos meno saviveiklos žymūno, energetikos ir elektrifikacijos žymūno, civilinės gynybos žymūno ženklai bei ženklas „Už gerą darbą ir aktyvią visuomeninę veiklą“.

Žmona Julija Pečiukaiytė-Bitinienė, Anykščių vidurinės mokyklos mokytoja, sūnus Alvydas – inžinierius, tėvo Teodoro darbų tęsėjas, dukra Vita – anglų kalbos dėstytoja, dukra Violeta – inžinierė ekonomistė. T. Bitinas buvo aktyvus filatelistas ir bitininkas, mėgo turistines keliones. Mirė 1977 m. liepos 6 d. Palaidotas Anykščių kapinėse. Lietuvos energetikos ir technikos muziejuje Vilniuje bei UAB „Anykščių energetinė statyba“ muziejuje Anykščiuose jam atidengtos atminimo lentos.

Parengė Alvydas Bitinas

Vincetas Antanas BLIŪDŽIUS gimė 1910 m. birželio 14 d. Bliūdžiškių kaime, Šumsko valsčiuje Marijampolės apskrityje, 42 ha ūkininko Juozo Bliūdžio šeimoje. Šeimoje augo 6 vaikai (3 sūnūs ir 3 dukterys). Tetos pamokytas iš pradinės mokyklos kurso Vincas 1922 m. įstojo į Marijampolės Rygiškio Jono Valdžios Gimnazijos pirmąją klasę. 1930 m. baigė gimnazijos 8 klases ir įstojo į kariuomenės aspirantų kursus, kuriuos per metus baigė, gavo artilerijos atsargos karininko laipsnį. 1931 m. įstojo į Vytauto Didžiojo

Universiteto Technikos fakultetą elektrotechnikos specialybę studijuoti. 1943 m. gruodžio 30 d. labai gerai apgynė diplominį projektą „Marijampolės aukštos įtampos pastotė ir 6 kV elektros tinklas“ ir įgijo diplomuoto elektrotechnikos inžinieriaus vardą su teise daryti projektus ir vykdyti darbus savo specialybės srityje. 1944 m. vasario 2 d. pradėjo dirbti Marijampolės zonos Energijos aprūpinimo inžinieriumi. 1945 m. pradžioje Marijampolėje apsilankęs Energijos valdybos vyriausias inžinierius A. Gruodis pasiūlė V. Bliūdžiui važiuoti dirbti į Klaipėdos atstatomą elektrinę. Jam sutikus ir atvykus į Klaipėdą, jis buvo paskirtas Klaipėdos elektrinės vyr. inžinieriumi ir nuo pat pradžios aktyviai dalyvavo visuose sudėtinguose Klaipėdos elektrinės atstatymo darbuose. Elektrinės atstatyme dirbo 200 vokiečių belaisvių, kurių brigadų darbą organizavo V. Bliūdžius, kaip gerai kalbantis vokiškai. 1945 m. spalio 8 d. Klaipėdos elektrinė pradėjo veikti. V. Bliūdžius toliau dirbo elektrinėje. 1948 m. gegužės 25 d. vedė mokytoją Stasę Sutkutę, atvykusią į Klaipėdą iš Žagarės. S. Sutkutė buvo Klaipėdos miesto deputatė. Žmonos liaudies deputatės pažymėjimas V. Bliūdžių ir jo brolio šeimą išgelbėjo nuo 1949 m. tremties į Sibirą, nors jų išvežti prie jų buto buvo atvažiavę 2 kareiviai su sunkvežimiu. Netrukus Klaipėdos elektrinės katilų cecho viršininkas prisipažino, kad jis Bliūdžius apskundė kaip nacionalistus, dėl ko Bliūdžiai atsidūrė tremiamų sąraše. Kitais metais jis išvyko į Rusiją, o Klaipėdos elektrinės direktorius A. Markinas V. Bliūdžių paskyrė Techninės tarnybos viršininku. 1960 m. V. Bliūdžius pasiprašė Energetikos valdybos viršininką J. Nekrašą perkelti jį į Kauno elektros tinklus. Jo prašymas buvo patenkintas ir 1960 m. gegužės 1 d. V. Bliūdžius buvo perkeltas į Kauno elektros tinklus Gamybinio-techninio skyriaus viršininku. Juo dirbo iki sulaukus 60 metų. Tada buvo perkeltas į Kauno elektros tinklų Amalių padalinį meistru, kuriuo išdirbo iki aštuoniasdešimtmečio. V. Bliūdžius daug laiko skyrė racionalizaciniais pasiūlymams, rašė straipsnius į „Mokslas ir techniką“, labai rūpinosi savo tėviške, savo kaimu, visai padėdavo savo seseriai, gyvenančiai gimtinėje. V. Bliūdžius su žmona Stase 1949 m. susilaukė dukters Nijolės, o 1951 m. – sūnaus Virgilijaus. Žmona po sunkios ligos mirė 1969 m. V. Bliūdžius mirė 2004 m. birželio 18 d. Palaidotas Petrašiūnų kapinėse.

*Parengė Anzelmas Bačasas
pagal Nijolės Viktorijos Tilindienės (Bliūdžiūtės) pateiktą medžiagą*

Aleksandras BOBINSKIS (1876 m. vasario 5 d. Tauragė–1938 m. rugpjūčio 9 d. Latvija, palaidotas Kaune) – Lietuvos karinis veikėjas, pulkininkas. VDU Technikos fakulteto Elektrotechnikos katedros lektorius, elektros ryšių specialistas.

Maskvoje baigė Antrąją kadetų, Aleksandro karo mokyklas, Sankt Peterburgo karo elektrotechnikos mokyklos inžinerijos skyrių. 1930 m. baigė Aukštuosius karininkų kursus Kaune.

Nuo 1896 m. Rusijos imperijos kariuomenės karininkas. Tarnavo pionierių batalione, Varšuvos tvirtovės telegrafe. Per Pirmąjį pasaulinį karą vadovavo atsargos elektrotechnikos batalionui, vėliau, iki 1920 m., Aukštosios elektrotechnikos mokyklos viršininkas. 1915 m. Rusijos kariuomenės pulkininkas.

1921 m. sausį mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę. 1921 m. Lietuvos kariuomenės pulkininkas. Nuo 1921 m. gegužės mėn. Karo technikos valdybos technikos viršininko padėjėjas. 1924 m. vasario mėn. – 1927 m. ir 1931–1933 m. Aukštųjų karo technikos kursų telegrafo ir telefono kabineto vedėjas. 1927 m. vasario mėn. – 1929 m. liepos mėn. Karo technikos valdybos Technikos skyriaus vedėjas, vėliau valdybos ekspertas, 1931–1933 m. Vytauto Didžiojo karininkų kursų technikos skyriaus inspektorius.

Paruošė ir išleido: 1. Telefonijos vadovas (1923, rusų k.), 2. Telegrafo-telefono linijų statymas (2 d., 1924), 3. Elektros telegrafas (2 d., 1925–1926), 4. 11 knygelių (apie įvairių tipų karinius telefonus, 1922–1923). 1928 m. apdovanotas Gedimino 3 laipsnio ordinu.

Parengė Vytautas Miškinis

Mečislovas BORTKEVIČIUS gimė 1916 m. sausio 1 d. (pagal seną kalendorių – 1915 m. gruodžio 18 d.) Maskvoje darbininko šeimoje. 1921 m. jo tėvas Jonas su šeima grįžo į Lietuvą, į savo gimtinę Kretinę, o 1923 m. persikėlė į Kauną. Mečislovas, 1932 m. baigęs Kauno „Aušros“ berniukų gimnazijos tris klases, išlaikė eksternu 5 klases egzaminus ir 1933 m. įstojo į Kauno aukštesniąją technikos mokyklą. Ją baigęs, 1938–1940 m. dirbo Kauno telefono ir telegrafo stotyje techniku prižiūrėtoju. 1941 m. dirbo Vilniaus, vėliau Marijampolės linijiniuose mazguose inžinieriumi, viršininku. 1941–1946 m. buvo Lietuvos Energijos valdybos technikas, vyresnis inžinierius. 1944 m. rugpjūčio 3 d. buvo paskirtas pirmuoju Lietuvos Energijos valdybos (Kaune)

laikiniuju direktoriumi. Rugpjūčio 25 d. jį pakeitė Ivanas Basajevas, o M. Bortkevičius skiriamas Valdybos vyresniuju inžinieriumi. 1944 m. rugsėjo 1 d. dirbdamas pradeda studijas Kauno universiteto Technologijos fakultete. 1946 m. liepos 1 d. Lietuvos Energijos valdyba perkeliama į Vilnių, M. Bortkevičius palieka tarnybą ir atsideda tik studijoms. Būdamas diplomantas, 1949 m. pradeda mokytojauti Kauno Politechnikume. 1950 m. birželio 3 d. apgynė diplominį projektą „Aukštos įtampos linija Kaunas Vilnius“, įgyja

inžinieriaus elektriko kvalifikaciją, rugsėjo 1 d. buvo priimtas į Universiteto Elektros stočių, tinklų ir sistemų katedrą asistentu. Kauno universitetas tais metais buvo reorganizuotas į Kauno politechnikos institutą, nuo 1951 m. M. Bortkevičius – KPI elektros stočių ir tinklų katedros vyresnysis dėstytojas. Nuo to laiko be pertraukos M. Bortkevičius skaitė Elektrinių ir pastočių elektrinės dalies bei Energetikos ekonomikos paskaitas, vedė laboratorinius darbus, pratimus, vadovavo kursiniam ir diplominiam projektavimui. Jis daug prisidėjo organizuojant sėkmingas studentų mokomąsias, gamybines ir ikidiplomines praktikas, buvo ypatingai pareigingas, kruopštus ir reiklus, aktyviai dalyvavo profsąjungos darbe, buvo laikomas vienu geriausių Elektrotechnikos fakulteto kuratorių. Kartu jis buvo ir ilgametis Kauno politechnikumo dėstytojas. Iš savo mokytojo katedros vedėjo prof. L. Kaulakio pamėgo sodininkystę, jai skyrė daug laisvalaikio savo užaugintame sode.

Už ilgametį ir nepriekaištingą darbą buvo apdovanotas LSSR Aukštojo ir specialaus vidurinio mokslo ministerijos garbės raštu. Už dalyvavimą kuriant nuolatinės srovės elektros sistemų analizatorius M. Bortkevičius, kartu su L. Kaulakiu, A. Nargėlu ir A. Augustaičiu, buvo apdovanotas LSSR respublikine premija (1967 m.) bei trimis SSSR LŪP parodos bronzos medaliais.

M. Bortkevičius 1941 m. vedė Mariją Petrauskaitę ir užaugino du sūnus, kurie abu baigė KPI Elektrotechnikos fakultetą ir tapo elektros inžinieriais. M. Bortkevičius mirė 1992 m. spalio 12 d. Palaidotas Kauno Karmėlavos kapinėse.

Parengė Anzelmas Bačauskas

Eduardas BUINEVIČIUS gimė 1915 m. liepos 4 d. Petrapilyje (Sankt Peterburge). Į šį miestą, ieškodami darbo ir siekdami įgyti žinių, buvo išvykę jo tėvai. Tuo metu čia gyveno daug lietuvių, veikė lietuvių draugija. Čia susipažinę ir susituokė, tėvas Otonas ir mama Genovaitė Buinevičiai. Buvo pažįstami su M. K. Čiurlioniu ir kitais to meto lietuvių kultūros veikėjais, gyvenusiais Petrapilyje. Otonas Buinevičius Petrapilyje išmoko cinkografijos meno – fotografijų klišių gamybos spaudos reikmėms. Genovaitė ėmėsi siuvimo amato. Šeimoje gimęs pirmas sūnus ilgai neišgyveno. Gimė antrasis vaikas – duktė, pavadinta Irena, o 1915 m. – sūnus Eduardas. Prsidėjęs Pirmajam pasauliniam karui, situa-

cija Petrapilyje vis blogėjo. Ypač pasunkėjo gyvenimas prasidėjus revoliucijai Rusijoje, pradėjo trūkti maisto, todėl 1918 m. Otonas išsiuntė Genovaitę Buinevičienę su dviem mažamečiais vaikais – 3 m. Eduardu ir 5 m. Irena į Saratovo guberniją, į Samoilovkos

gyvenvietę, nes dėl karinių veiksmų nebuvo galimybės grįžti į Lietuvą. Galbūt, ten ieškojo vyro giminių, kurie buvo caro valdžios ištremti iš Lietuvos už dalyvavimą 1863 m. sukilime. Tėvas Otonas Buinevičius dar liko Petrapilyje. 1921 m., po ilgos ir sunkios kelionės, trukusios 7 mėnesius, mama su abiem vaikais iš Saratovo gubernijos pagaliau grįžo į Lietuvą. Grįžo iš Petrapilio ir tėvas Otonas, šeima vėl susitiko. Apsistojo Jankūnų kaime, Kėdainių apskr., Krakių vls., pas vyro gimines. 1925 m. persikėlė į Kauną, nes tėvas – Otonas Buinevičius čia gavo cinkografo darbą „Ryto“ spaustuvėje. Tuo metu tai buvo unikali specialybė, labai gerai apmokama. Eduardas Buinevičius mokėsi „Aušros“ berniukų gimnazijoje, o 1932 m. perėjo mokytis į Kauno aukštesniąją technikos mokyklą. 1937 m. baigė mokslus įgijęs techniko mechaniko kvalifikaciją ir įstojo į Kauno universitetą. Tačiau lapkričio mėn. buvo pašauktas į karinę tarnybą, kurią atliko Karo aviacijos dirbtuvėse Aleksote. Čia dalyvavo pirmojo lietuviško lengvojo bombonešio AMBO VIII konstravimo darbuose, kuriems vadovavo Antanas Gustaitis. Per du tarnybos metus nubraižė apie 500 brėžinių. 1938–1939 m. mokėsi ir baigė civilinių lakūnų kursus Lietuvos aeroklube. Baigęs tarnybą 1939 m., gavo darbą Kauno savivaldybės susisiekimo įmonės autobusų parke, garažo mechaniku. Autobusų parke pradėtas autobusų surinkimas – garažų dirbtuvėse pagaminti kėbulai buvo montuojami ant žinomų firmų automobilių šasi. Nuo 1940 m. birželio pradėjo dirbti Lietuvos Raudonojo kryžiaus Kauno greitosios pagalbos stoties technikos dirbtuvėse technikos darbų vykdytoju. Trūkstant greitosios pagalbos automobilių, Raudonojo kryžiaus valdyba nupirko 10 „Ford“ automobilių šasi, ant kurių buvo montuojami garaže pagaminti kėbulai, pritaikyti greitosios pagalbos automobilių poreikiams. Dirbantiems greitosios pagalbos tarnyboje vokiečiai suteikė imunitetą, todėl žmonės nebuvo imami nei į kariuomenę, nei siunčiami darbams į Vokietiją. 1942 m., po penkerių metų inžinerijos praktikos, E. Buinevičius apgynė praktikos ataskaitą ir jam buvo įteiktas inžinieriaus-mechaniko diplomai. 1942 m. sunkiai susirgo pleuritu. Pasveikęs, nuo 1943 m. pradžios pradėjo dirbti Petrašiūnų elektrinėje. 1944 metais besitraukdama vokiečių kariuomenė susprogdino Petrašiūnų elektrinę. Į Lietuvą įžengus Raudonajai armijai, pradėta rūpintis kuo greitesniu elektrinės atstatymu, nes Kauno miestas buvo likęs be elektros tiekimo. E. Buinevičius 1944 m. vasarą buvo pakviestas grįžti dirbti Petrašiūnų elektrinėje, atstatymo darbuose. Nebuvo reikiamos technikos darbams, teko ieškoti visokių išeičių. Viena jų – E. Buinevičiaus sumanymas rusišką pamuštą tanką perdirbti į traktorių, įdedant elektrinį variklį vietoje dyzelinio ir pritaissant kaušą vietoje bokštelio su pabūklų. Tai labai paspartino darbus. Elektrinės atstatyme dirbusiems teko įdėti daug pastangų, neskaičiuojant valandų ir atiduodant visas jėgas. Laiku neįvykdžius darbų ar atsitikus kokiai avarijai, labai greitai galėjai būti apkaltintas išdaviku su tragiškais pasekmėmis. E. Buinevičius taip pat dirbo negailėdamas jėgų ir sveikatos, buvo vienas iš aktyviausių susprogdintos Petrašiūnų elektrinės

atstatytojų ir jos tolimesniu plėtotoju. Dirbo vyresniuoju inžinieriumi, elektrinės mechaninių dirbtuvių viršininku, vėliau – katilų cecho viršininku. Kadangi mokėjo vokiečių kalbą, tai dar ir padėdavo bendraujant su vokiečių karo belaisviais, kurie dirbo elektrinės atstatyme. 1947 m. birželio 7 dieną iš Petrašiūnų elektrinės į Petrašiūnų popieriaus fabriką buvo pradėtas tiekti garas 164 m ilgio garotiekiu, nutiestu 7 m aukštyje ant medinių atramų. Ši data yra laikoma centralizuoto šilumos tiekimo Lietuvoje pradžia. 1952 m. E. Buinevičiui suteiktas III rango inžinieriaus vardas. Atstatant ir plečiant elektrinės šiluminį ūkį, 1958 metais Petrašiūnų elektrinėje buvo sukurta šilumos tinklų grupė, kuri vėliau išaugo į cechą. 1958 m. Buinevičius paskirtas Kauno miesto rajoninių katilinių cecho viršininku. 1963 m. rugpjūčio 19 d., tuometinės Vyriausiosios energetikos ir elektrifikavimo valdybos įsakymu Nr.137/k, buvo įkurta „Kauno šiluminių tinklų“ įmonė, kurios direktoriumi paskirtas Antanas Šležas, o vyriausiuoju inžinieriumi (dabar atitiktų technikos direktoriaus pareigas) – Eduardas Buinevičius. Įmonė labai greitai augo ir plėtėsi. Šilumos tinklų įmonės buvo įkurtos Alytuje, Marijampolėje, Šakiuose, Jurbarko ir kt. ir šis didelis šilumos ūkis buvo išaugęs įmonės „Kauno šiluminiai tinklai“ padaliniais. Už pasiekimus vystant centralizuotą šilumos tiekimą, E. Buinevičius buvo apdovanotas Darbo raudonosios vėliavos ordinu.

Vyriausiuoju inžinieriumi šioje įmonėje dirbo iki pat išėjimo į pensiją 1975 m. Sulaukęs pensinio amžiaus, toliau liko dirbti įmonėje techninį darbą. Domėjosi Lietuvos technikos, energetikos istorija, rinko eksponatus, vertingas technines knygas, žurnalus, nuotraukas. Jo didelių pastangų dėka, pritraukus į šį darbą bendraminčius, Kauno šilumos tinklų įmonėje buvo įkurtas Energetikos muziejus, pradžioje jam išskiriamas kuklias patalpas. Šias jo pastangas išsaugoti Lietuvos energetikos istoriją, kaupiant eksponatus, palaikė supratingi to meto energetikos vadovai, suradę galimybę pastatyti 3 aukštų pastatą Energetikos muziejui. Čia buvo surinkta, eksponuojama ir saugoma apie 22 tūkstančius įvairių eksponatų – energetikos mašinų, aparatų, prietaisų, leidinių ir nuotraukų. Buinevičius buvo ilgametis faktinis šio muziejaus vadovas. Eksponatai buvo tvarkomi, restauruojami, aprašomi ir inventorizuojami, atliktas didelis ekspozicijų ruošimo darbas. Tai buvo vienas iš svarbiausių Eduardo Buinevičiaus darbų rezultatų jo pensiniame amžiuje. Pablogėjęs sveikatai, būdamas 76 metų amžiaus, galutinai pasitraukė iš įmonės. Tačiau, deja, Lietuvoje prasidėjus taupymo vajui, muziejus neišliko, dalis eksponatų paskolinta kitiems muziejams, dalis sandėliuojama, o dalis eksponatų galbūt yra negrįžtamai prarasta.

Eduardas Buinevičius buvo aktyvus ne tik darbe, bet ir sporte, visuomeniniame gyvenime. Dar mokydamasis Kauno aukštesniojoje technikos mokykloje, jis kartu su kitais aviacijos sporto mėgėjais kūrė ir statė sklandytuvus bei jais skraidė. E. Buinevičius dalyvavo statant 5 sklandytuvus, o 2 sklandytuvų statybai jau pats ir vadovavo. Dalyvavo

Nidos sklandymo mokyklos vasaros treniruočių stovyklose. 1933 m. gavo „C“ klasės, o 1934 m. „B“ piloto laipsnį. Nidos muziejuje dabar galima pamatyti E. Buinevičiaus sklandytojo pažymėjimą. Aktyviai sportavo, žaidė futbolą, buvo KATM futbolo komandoje. Grojo KATM orkestre mandolina ir bandža. Mėgo čiuožimą, eidavo į miesto čiuožyklą iki pat septyniasdešimties metų ir dar stebindavo mėgėjiškais dailiojo čiuožimo figūromis.

1952 m. E. Buinevičius susituokė su Janina Izabele Laurinavičiūte, 12 metų jaunesne Kauno medicinos instituto absolvente farmacininke. Susilaukė dviejų vaikų: sūnaus Kęstučio, g. 1953 m. ir dukters Danutės, g. 1954 m. Vaikai pasirinko tėvų profesijas – Kęstutis 1976 m. baigė Kauno politechnikos institutą, įgydamas pramonės šiluminės energetikos inžinieriaus specialybę, liko dirbti institute, 1985 apgynė disertaciją. Turi sūnų Vytautą ir dukrą Mariją. Danutė 1975 m. baigė farmacijos studijas Kauno medicinos institute ir dirba pagal specialybę. Danutės sūnūs Giedrius ir Eduardas taip pat pasirinko šilumininko ir farmacininko specialybes, baigė universitetines studijas KMU ir KTU.

Eduardas Buinevičius mirė 1996 m. kovo 8 d., būdamas 80-ies metų. Palaidotas Kaune, Petrašiūnų kapinėse.

Parengė Kęstutis Buinevičius

C

Romanas Marijonas CHOMSKIS gimė 1919 m. liepos 29 d. Rietave. Jo tėvas karaimas buvo kunigaikščio Bogdano Oginskio dvaro orkestro muzikantas (grojo klarinetu, vargonais ir fisharmonija). Motina – daili skalbėja Olga Kalkytė. Šeimoje buvo trylika gabių vaikų. 1948 baigė Kauno universitetą tapdamas inžinieriumi elektriku ir pradėjo dirbti asistentu Bendrosios elektrotechnikos katedroje. Jo pastangomis, kartu su katedros bendradarbiais Juozu Petrusevičiumi ir Feliksu Masiuliu, buvo įrengta Aukštųjų įtampų laboratorija I rūmų pusrūsyje. Jos 1000 kV impulsinės įtampos generatorius buvo R. Chomskio diplominis projektas. Aukštųjų įtampų laboratorija vaidina svarbų vaidmenį rengiant elektros energetikos specialistus. 1989 m. ji buvo iš I rūmų perkelta į Elektros sistemų katedrą Statybos rūmuose. Kai kurie jos elementai, suprojektuoti R. Chomskio, dar naudojami ir XXI amžiuje studentams susipažinti su aukštųjų įtampų technika.

Mokslinį darbą R. Chomskis dirbo vadovaujamas profesoriaus Kazimiero Baršausko. 1954 m. apgynė fizikos-matematikos mokslų kandidato disertaciją Dielektrinių nuostolių kampo tyrimai fazei jautriui elektroniniu srovės rodikliu. 1950–1960 m. buvo Kauno radijo matavimo technikos mokslinio tyrimo instituto direktorius ir dėstė Bendrosios elektrotechnikos katedroje. Kai 1960 m. nuo Pramonės įmonių elektrifikacijos katedros atsiskyrė Automatikos ir skaičiavimo įtaisų katedra, Romanas Marijonas Chomskis tapo jos vedėju. 1961 m. prie naujosios katedros buvo įkurta žinybinė Elektroninės skaičiavimo technikos laboratorija, kuri glaudžiai bendradarbiavo su Vilniaus įmone „Sigma“. Šiai laboratorijai jis vadovavo iki 1975 m. 1963-11-06 buvo džiaugsminga diena katedrai ir visam Elektrotechnikos fakultetui, kai buvo baigta montuoti ir paleista pirmoji didžioji elektroninė skaičiavimo mašina Minsk 14, KPI skaičiavimo centro užuomazga. 1960–1963 m. jis dar buvo Lietuvos prietaisų gamybos mokslo ir technikos komisijos pirmininkas. 1966 m. įkuriamą Skaičiavimo technikos katedra, kurios vedėjas Romanas Marijonas Chomskis buvo pirmuosius 3 metus. 1962 m. jam suteiktas pedagoginis docento vardas, 1965 m. – Lietuvos nusipelnusio inžinieriaus garbės vardas, 1966 m. apdovanotas SSSR liaudies ūkio pasiekimų parodos sidabro, o 1971 m. – aukso medaliais. Nuo 1961 m. iki išėjimo į pensiją 1984 m. buvo KPI mokslo reikalų prorektorius. Dėstė studentams, ruošė mokslininkus – skaičiavimo technikos specialistus. Net 29 jo mokiniai tapo mokslų kandidatais, 7 – habilituotais daktarais. Romanas Marijonas Chomskis, kaip vienas iš skaičiavimo technikos iniciatorių Lietuvoje, dalyvavo kuriant skaičiavimo mašinas. Jo mokslo darbai iš elektroninių skaičiavimo mašinų, automatizuotų struktūrų ir loginės sintezės, integralinių schemų skaičiavimo metodikos, tiriamųjų darbų koordinavimo, planavimo ir prognozavimo paskelbti įvairiuose leidiniuose. Buvo atliekami mokslinio tyrimo, projektavimo-konstravimo ir eksperimentiniai darbai pagal ūkiskaitines sutartis su įmonėmis, organizacijomis, kitomis mokslinėmis įstaigomis. Profesoriumi Romanui Marijonui Chomskiui vadovaujant, KPI pedagoginį ir mokslinį personalą sudarė apie 3000 darbuotojų. Jų atliktas mokslinio tyrimo darbas daug prisidėjo prie Lietuvos mokslo plėtros. Jeigu 1975 m. buvo atliekama mokslinio tyrimo darbų už 8 milijonus rublių, tai 1985 m. – už 12,5 milijonų, t. y. tiek, kiek atlikdavo darbų visa Lietuvos mokslų akademija. Jei 1966–1970 m. buvo padaryti 1038 išradimai, tai 1976–1980 m. – 2279, 1975 m. įdiegti 175 moksliniai darbai, 1985 m. – 240.

Prorektorius Romanas Marijonas Chomskis labai efektingai globojo KPI studentų mokslinę draugiją. Tuo metu studentų mokslinis darbas išaugo, sustiprėjo ir visapusiškai suklestėjo. Jis tapo jau ne pavienių entuziastų reikalu, o mokymo proceso sudedamąja dalimi. Nuo 1977 m. visiems instituto studentams tapo privaloma studijuoti Mokslinio tiriamojo darbo pagrindų discipliną. Šių paskaitų metu trečio ar ketvirto kursų studentai

buvo supažindinami su pagrindinėmis įvairių mokslo sričių mokslinės veiklos etikos ir kultūros, mąstymo filosofijos, informacijos filosofijos, šiuolaikinės pažinimo teorijos, civilizacijos evoliucijos perspektyvų, profesinės etikos ir kultūros žiniomis. Padidėjo studentų motyvacija studijuoti pasirinktas specialybes. Jie noriai atliko biudžetinius ir ūkiskaitinius mokslinius tiriamuosius darbus katedrose, projektavimo konstravimo biuruose, įmonėse praktikų metu, rengė pranešimus studentų mokslinėms konferencijoms. Studentams tapo patrauklios realios inžinerinės užduotys, kurios neretai virsdavo diplominiiais projektais, išradimais.

Romanas Marijonas Chomskis buvo ne tik žymus mokslininkas, puikus pedagogas ir vadovas, bet pirmiausia – nuostabus žmogus, geras tėvas. Tūkstančiai studentų, jo auklėtinių, bendradarbių visada maloniai prisimena jo atvirą šypseną, geranoriškumą. Tik išėjęs į pensiją, jis atskleidė dar vieną savo paslaptį, kad jis – menininkas. Jis tapė įžymių žmonių portretus. Juos piešė net posėdžių metu. Aktyviai dalyvavo Žemaičių draugijos veikloje atkuriant Rietavo kultūros fondą. Pateikė nemažai eksponatų Lauryno Ivinskio vidurinei mokyklai, o rietaviškiams – savo darbų kolekciją. Didžiausia jo meilė – šeimos atžalos ir gamta, kurioje pagal galimybę praleisdavo laisvalaikį, žiemą ar vasarą, vienas ar su šeima. Romano Marijono ir Liudos Chomskių šeima užaugino tris vaikus: Dalią, Laimą ir Romaną. Dabar jau užaugę anūikai Dinas, Rūta, Dalia, Linas, Jurga ir Laimutė augina proanūkius Juditą, Audingą, Gustę, Skaistį, Ugnę, Oonagh, Milo ir Igną.

Mirė 1991-07-11 Jurbarkė. Palaidotas Kaune, Panemunės kapinėse.

*Parengė Anzelmas Bačauskas
pagal „Elektros inžinerijos katedrai – 90“*

Mykolas CHRISTAUSKAS gimė 1910 m. sausio 11 d. Kėdainių mieste, Benedikto Christausko šeimoje. 1926 m. baigė 5 pradinės mokyklos skyrius. 1932 m. pradėjo dirbti Kėdainių miesto dyzelinėje elektrinėje mašinistu. Su žmona Janina (gim. 1918 m.) užaugino sūnų Valdą (gim. 1939 m.). Po karo, nuo 1944 m. rugpjūčio 2 d. dalyvavo atstatant ir vėliau eksploatuojant susprogdintą elektrinę bei miesto elektros tinklus. Nuo 1958 m. iki mirties – Panevėžio elektros tinklų Kėdainių elektros tinklų rajono vyr. elektromonteris.

Mirė 1981 m. gegužės 1d. Palaidotas naujosiose Kėdainių kapinėse.

Parengė Saulius Kutas

Č

Jonas ČEIČYS (1901 m. gruodžio 17 d. Kalnelių viensėdis, Juodupės valsčius Rokiškio sav. – 1970 m. liepos 22 d., Kaunas) – Lietuvos inžinierius melioratorius, technikos mokslų daktaras. Nuo 1936 m. – Lietuvos energijos komiteto Vandens jėgos komisijos narys.

1933 m. baigė Vienos aukštąją žemės kultūros mokyklą. 1933–1944 m. dirbo Lietuvos žemės ūkio ministerijoje. 1945–1948 m. dėstė Kauno universitete (iki 1946 m. Vytauto Didžiojo universitetas), 1948–1950 m. Lietuvos žemės ūkio akademijos docentas. 1950–1959 m. Melioracijos instituto direktorius, 1958–1961 m. šio instituto Agromelioracijos, 1961–1970 m. Kultūrtechnikos skyriaus vedėjas. 1968 m. technikos mokslų daktaras. Trijų knygų hidrotechnikos temomis autorius.

Parengė Vytautas Miškinis

Stasys ČELEDINAS gimė 1910-12-24 Kretingos aps. Gargždų vlsč. Žemgulių kaime pasiturinčių ūkininkų Juozo Čeledino (gim. 1880 m.) ir Paulinos Čeledinienės-Varnelytės (gim. 1889 m.) šeimoje. Sulaukęs mokyklinio amžiaus pradėjo lankyti pradžios mokyklą, tačiau, mirus motinai, būdamas 14 m. turėjo pradėti dirbti, prasidėjo savarankiškas gyvenimas. Dirbdamas nenustojo mokytis ir, 1930–1932 metais atlikęs karinę prievolę Lietuvos kariuomenėje, 1932 m. Valstybinėje egzaminų komisijoje eksterneu išlaikė brandos atestato egzaminus. 1934 metais išlaikė baigiamuosius egzaminus Kauno Aukštesniojoje technikos mokykloje ir įstojo į Karaliaučiaus Universiteto paskutinį

politechnikos kursą, kurį baigęs 1935 metais įgijo inžinieriaus diplomą.

1935 m. pradėjo dirbti Šilutės elektrinės vyr. inžinieriaus padėjėju. 1936 metais persikėlė į Tauragę, kur buvo priimtas civiliniu tarnautoju į Lietuvos kariuomenės trečią dragūnų „Geležinio vilko“ pulką, dirbo pulko vado asmeniniu sekretorium. Kartu studijavo KVDU matematikos-gamtos fakultete, baigė 4 fizikos-chemijos kursus.

1938 m. Tauragėje ėmėsi ir verslo – įsteigė elektromechanikos dirbtuvę ir komisinę „Siemens“ gaminių parduotuvę. Tarnyba pas dragūnus baigėsi 1939 m., kai, vokiečiams

užpuolus Lenkiją, pulkas buvo perkeltas į Gaižiūnus, o privatus verslas baigėsi 1940 m., kai TSRS okupavo Lietuvą. 1940–1941 m. Tauragėje dirbo vyresniuoju respublikiniu autoinspektorium.

Vokietijai užpuolus TSRS ir okupavus Lietuvą, 1941 m. persikėlė į Šiaulius, kur visą vokiečių okupacijos laikotarpį dirbo 1-os amatų mokyklos elektrotechnikos skyriaus vedėju.

Praėjus karo frontui atgal į vakarus, 1944 m. spalio mėn. Lietuvos vyriausioji energetikos valdyba S. Čelediną paskiria Šiaulių Energetinio rajono direktorium, tačiau po metų jį pakeičia iš Rusijos atvykęs demobilizuotas kariškis. 1946-01-01 jis išvyko į Klaipėdą, kur Klaipėdos Energijos rajone priimamas dirbti aukštos įtampos linijos Klaipėda–Šilutė statybos viršininku. Užbaigus ETL statybą, 1947 m. rugsėjo 19 d. paskiriamas Klaipėdos VRE elektros cecho viršininku.

1959 m. kovo 1 d. Klaipėdos miesto vadovujančių organų iniciatyva skiriamas modernizuojamo Klaipėdos Faneros fabriko direktoriumi. 1962 m. S. Čeledinui pareiškus norą, jis buvo atleistas iš KFF direktoriaus pareigų ir paskirtas Klaipėdos elektros tinklų direktoriaus pavaduotoju. Pradirbęs KET beveik 12 metų, 1974 m. birželio 21 d. Stasys Čeledinas mirė, palaidotas šeimos kapinėse Viduklėje.

S. Čeledinas, gyvendamas Tauragėje, 1938 m. vedė Malviną Rumšaitę (1915–2006), 1939 m. Čeledinams gimė sūnus Rimantas, kuris nuėjo tėvo pėdomis – 1961 m. baigė Kauno politechnikos instituto elektrotechnikos fakultetą ir visą gyvenimą dirbo Lietuvos energetikoje (mirė 2005 m.). Senelio specialybę pasirinko ir S. Čeledino anūakai – Darius (gim. 1964 m.) – KTU elektrotechnikos fakultetą baigė 1986 m., Tomas (gim. 1970 m.) – 1993 m.

Parengė Algis Viktoras Mekas

Jurgis ČIURLIS (1881 m. vasario 3 d. Itkonyse, Kupiškio valsčius–1959 m. rugsėjo 14 d. Niujorke) – inžinierius geležinkelininkas, mokslininkas, politinis veikėjas. Kartu su prof. S. Kolupaila 1936 m. dalyvavo trečiojoje Pasaulio energetikų konferencijoje Vašingtone kaip Lietuvos energijos komiteto pirmininkas.

Mokėsi Virbališkio pradžios mokykloje, 1892–1900 m. Šiaulių gimnazijoje, kurią baigė sidabro medaliu. 1901–1904 m. studijavo Peterburgo universitete. 1902 m. trumpam pašalintas už dalyvavimą studentų riaušėse. 1904 m. įstojo į Peterburgo technologijos institutą, kurį baigė 1913 m. Ketverius metus buvo Peterburgo lietuvių studentų draugijos pirmininkas. 1913–1914 m. dirbo Vilniaus kanalizacijos statyboje. 1914 m. mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. Pirmojo pasaulinio karo metais dirbo Tulos ginklų

gamykloje, ten buvo Lietuvių tremtinių klubo pirmininkas. 1918 m. grįžo į Vilnių. 1918 m. gruodžio 3 d. tapo Susisiekimo ministerijos techninės tarnybos nariu, nuo 1918 m. gruodžio 26 d. – valdininkas ypatingiems reikalams. 1919 m. – „Socialdemokrato“ redaktorius. Nuo 1919 m. gegužės 20 d. – Kauno geležinkelio dirbtuvių viršininkas. 1922 m. kovo 27 d. komandiruotas į Maskvą perimti Lietuvai pagal Taikos sutartį priklausiusias susisiekimo priemones. Nuo 1927 m. balandžio 1 d. – Lietuvos geležinkelių Traukos tarnybos viršininko pavaduotojas, nuo 1928 m. kovo 26 d. – viršininkas, nuo 1930 m. lapkričio 13 d. – Susisiekimo ministerijos inžinerinės tarybos pirmininkas, nuo 1935 m. sausio 1 d. – Geležinkelių direktoriaus pavaduotojas, 1935–1938 m. – direktorius, vėliau – Susisiekimo ministerijos vyriausiasis inspektorius. Nuo 1936 m. vasario 29 d. – Lietuvos energijos komiteto pirmininkas. 1940 m. rugpjūtį bolševikų paskirtas Geležinkelių direktoriumi, bet dirbti atsisakė. Juo tapo tik 1941 m. birželio mėn., užėjus vokiečiams. 1919–1922 m. dėstė fiziką Vilniaus lietuvių gimnazijoje. Nuo 1922 m. lapkričio 1 d. – Lietuvos universiteto Technikos fakulteto vyr. asistentas, nuo 1925 m. spalio 1 d. – docentas, 1942–1944 m. – profesorius. Skaitė mašinų detalių ir keliamųjų mašinų kursą, dėstė bendrąją mašinų teoriją.

Parengė ir išleido hektografu spausdintus paskaitų kursus: „Mašinų detalės“ (1924–1925 m.), „Keliamosios mašinos“ (1932 m.), „Mašinų teorija“ (1940 m.). Aktyviai dalyvavo Lietuvos technikų draugijos veikloje, buvo vienas jos steigėjų, valdybos sekretorius, vėliau – Lietuvos inžinierių sąjungos valdybos pirmininko pavaduotojas ir mechanikų sekcijos pirmininkas. Paskelbė daugybę savo specialybės straipsnių žurnaluose „Sąsiekas“ (1927–1928 m.), „Technika“ (1928 m.), „Technika ir ūkis“ (1933–1936 m.).

Baigiantis karui 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1945–1946 m. dalyvavo organizuojant Pabaltijo universitetą Hamburge ir Pineberge, 1946–1947 m. jame dėstė. 1947 m. – Pabaltijo universiteto Mechanikos fakulteto dekanas. 1947 m. gruodžio 22 d. išvyko į JAV. 1948–1950 m. dėstė Fort Veino technikos mokykloje.

Parengė Vytautas Miškinis

D

Juozas DAČINSKAS (DAČYS) (1904 m. rugsėjo 10 d. Asmalai, Kuktiškių valsčius–1992 m. sausio 26 d. Norvudas, Masačusetso valstija) – Lietuvos ir JAV statybos inžinierius, daugelio JAV elektrinių projektuotojas.

1925 m. baigė Panevėžio berniukų gimnaziją, o 1932 m. – Vytauto Didžiojo universitetą. 1934–1938 m. Kėdainių miesto ir apskrities inžinierius, 1938 m. Žemės banko Klaipėdos statybos skyriaus vedėjas, 1939–1940 m. bendrovės „Statyba“ direktorius,

1941 m. – valdybos pirmininkas. Suprojektavo ligoninę Kėdainiuose, gyvenamųjų namų, administracinių pastatų, mokyklų, tiltų. Vadovavo „Drobės“ fabriko Kaune, Panevėžio cukraus fabriko ir elevatoriaus statyboms.

Nuo 1949 m. gyveno JAV. 1954–1956 m. studijavo Bostono universitete, 1960 m. Masačusetso technologijos institute, 1968 m. – Vorčesterio politechnikos institute. 1950–1975 m. bendrovės „Stone and Webster“ Bostone vyr. konstruktorius, 1976–1983 m. bendrovės „Chas T. Main“ statybos inžinierius. Suprojektavo „Rocky Reach“ hidroelektrinę, „Shoreham“ Long Islando, „Maine Yankee“ ir „Connecticut Yankee“ atominės elektrines, šiluminių elektrinių statybines konstrukcijas Floridos, Arizonos, Arkanzaso valstijose ir Irake.

Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto, Amerikos lietuvių inžinierių ir architektų bei Amerikos lietuvių tautinės sąjungos veikėjas. Apdovanotas Vytauto Didžiojo III laipsnio ordinu.

Parengė Vytautas Miškinis

Juozas DALINKEVIČIUS gimė 1893 m. birželio 1 (13) d. Pamūšio kaime, Ukmergės apskrityje. 1903–1911 m. mokėsi Gardino realinėje gimnazijoje. 1911 m. įstojo į Peterburgo universiteto Fizikos ir matematikos fakultetą, astronomijos specialybę, 1912 m. perėjo studijuoti į Peterburgo Kalnakasybos institutą. Baigdamas institutą, nuo 1919 m. sausio 15 d. skiriamas asistentu Geologinės žvalgybos ir Kalnakasybos fakultetuose, veda darbus ir skaito markšreiderijos paskaitas, 1924 m. išleidžia vadovėlį „Kalnų geometrija“. 1924 m. rudenį J. Dalinkevičius grįžo į Lietuvą. 1925 m. birželio 2 d. pradeda dirbti Lietuvos universitete Kaune, Gamtos muziejuje vyresniuoju laborantu. 1926–1930 m. studijavo šio

universiteto Technikos fakulteto chemijos technologiją. Baigęs gavo inžinieriaus technologo diplomą ir pakeliamas Gamtos muziejaus jaunesniuoju asistentu. 1932 m. skiriamas Mineralogijos ir geologijos katedros vyresniuoju asistentu. 1932–1933 m. tobulinosi Graco universitete, kuriame įgijo filosofijos daktaro laipsnį geologijos ir mineralogijos srityje. 1935 m. apgynė habilitacijos darbą ir gavo privatdocento titulą. 1935 m. skiriamas Vytauto Didžiojo universiteto Mineralogijos ir geologijos katedros privatdocentu, o 1936 m. – docentu ir tos katedros Geologijos kabineto vedėju.

1936 m. metais tampa Susisiekimo ministro suformuoto Lietuvos energijos komiteto dviejų komisijų – Žemės turty ir Kelių statybos medžiagoms tirti nariu. 1940 m. Kaune sukviečia Pirmąjį lietuvių ir latvių geologų suvažiavimą. Atgavus Vilnių, 1940 m. rugsėjo 1 d. skiriamas Vilniaus universiteto Geologijos kabineto vedėju, o 1940 m. lapkričio 10 d. – Vytauto Didžiojo universiteto Statybos fakulteto Inžinerinės geologijos katedros profesoriumi – katedros vedėju. 1941-09-22 išrinktas Lietuvos mokslų akademijos tikruoju nariu (akademiku; nuo 1944 m. liepos mėn. tas išrinkimas negaliojo). 1941–1944 m. pirmasis Lietuvos MA Geologijos instituto direktorius. 1941–1963 m. Vilniaus universiteto Geologijos katedros vedėjas. 1946 m. išrinktas Lietuvos MA nariu korespondentu, 1949–1952 m. dirbo Geologijos ir geografijos instituto direktoriaus pavaduotoju moksliniam darbui, 1946–1955 m. vadovavo minėto instituto Stratigrafijos ir tektonikos sektoriui. Akademiko vardas atstatytas 1992 metais.

Profesorius J. Dalinkevičius aktyviai dalyvavo moksliniame tiriamajame darbe. 1944 m. pateikė pirmą Lietuvos kvartero apledėjimų stratigrafinę schemą. 1946 m. LMA pirmajai sesijai Kaune padarė platų pranešimą apie mineralinių žaliavų reikšmę krašto ūkiui, jų išteklius ir galimą panaudojimą. J. Dalinkevičius yra Lietuvos detaliųjų geologinių žemėlapių sudarymo pradininkas ir daugelio jų autorius. Nagrinėjo Lietuvos ir pietinio Pabaltijo reljefą, geologinę sandarą, tektoninę ir paleogeografinę raidą. Daug pastangų skyrė Lietuvos Geologijos muziejaus kūrimui. Jis dalyvavo Tarptautinio geologinio kongreso XVII sesijoje Maskvoje (1937), XVIII sesijoje Londone (1948), mokslinėse konferencijose Leningrade, Maskvoje, Voroneže, Minske, Rygoje ir kitur. Ilgametis Pabaltijo tarpžinybinės regioninės stratigrafinės komisijos pirmininkas, daugelio mokslo tarybų ir draugijų narys. Vėlesnės geologų kartos J. Dalinkevičių laiko Lietuvos geologų mokyklos kūrėju.

Mirė 1980 m. vasario 26 d. Kaune. Palaidotas Pamūšio kapinėse Ukmergės rajone.

Parengė Vytautas Miškinis

Juozas Vincentas DANYS (iki 1951 m. **DANILIAUSKAS**) (1914 m. lapkričio 22 d. Padoviny, Liudvinavo valsčius–2005 m. rugsėjo 28 d. Otavoje, Kanada) – Lietuvos hidrotechnikos inžinierius, Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) profesorius, Kanados lietuvių veikėjas, 1939–1944 m. Lietuvos energijos komiteto Vandens jėgos komisijos kooptuotas narys.

1932 m. Juozas Danys atvyko į Kauną ir įstojo į VDU Technikos fakultetą, pasirinko statybininko specialybę. Studijų metu per tris vasaros statybos praktikas Ukmergės ir Vilkaviškio miestų savivaldybėse savo žiniomis ir kompetencija atkreipė į save Susisiekimo ministerijos specialistų dėmesį. 1937–1939 m. Lietuvos energijos komitetas jį pasiuntė į Latviją susipažinti su 70 MW galios Kegumo hidroelektrinės projektavimu

ir statyba. Parengė diplominį darbą „Neries užtvanka ties Jonava“. 1939 m., baigęs studijas VDU Technikos fakulteto Statybos skyriuje, dirbo Lietuvos vandens kelių valdyboje. Nuo 1940 m. VDU dėstytojas; 1941–1944 m. Hidrotechnikos katedros vedėjas; nuo 1941 m. adjunktas.

1944 m. pasitraukė į Vokietiją. 1946–1947 m. tobulinosi Miuncheno aukštojoje technikos mokykloje. 1949 m. išvyko į Kanadą, apsistojo Otavoje. 1951–1955 m. bendrovės „Power Corporation of Canada“ inžinierius, 1955–1959 m. Šv. Lauryno vandens kelio Tarptautinio Kanados ir JAV komiteto vyr. inžinierius, 1959–1979 m. Kanados susisiekimo ministerijos Laivininkystės įrenginių tarnybos Statybos skyriaus viršininkas, 1973–1979 m. dar ir Kanados ledo ir sniego valstybinio komiteto narys.

Svarbiausi darbai – Šv. Lauryno vandens kelio nuo Atlanto vandenyno iki Didžiųjų ežerų hidrotechninių statinių – užtvankų, kanalų, šliuzų, švyturių statyba. Patobulino švyturių konstrukciją, pastatė 51 švyturį. 1973–1974 m. tyrė ledo lyčių poveikį hidrotechniniams statiniams, pateikė būdų konstrukcijų parametrus skaičiuoti, navigacijai gerinti, su kitais 1981 m. sudarė laivininkystės statinių projektavimo žinyną. Parašė per 60 mokslinių techninių straipsnių, jo idėjos aprašomos ir cituojamos daugelyje pasaulio leidinių. Bendradarbiavo Lietuvių enciklopedijoje (vad. Bostono), Kanados ir lietuvių išėivijos spaudoje, dalyvavo Kanados lietuvių bendruomenės visuomeninėje veikloje. Nuo 1993 m. Lietuvoje skaitė pranešimus, rengė parodas. Palaidotas Šv. Jono vardu pavadintose lietuvių kapinėse Kanadoje.

Parengė Vytautas Miškinis

Vladas DAUGĖLA (g. 1903-10-03 Meižių vns., Padubysio vls., Šiaulių aps.) – inžinierius kultūrtechnikas, žemėtvarkininkas, tarpukariu Lietuvos energijos komiteto Vandens jėgos komisijos kooptuotas narys.

1919 m. baigė Šiaulių gimnazijos keturias klases, 1924 m. Dotnuvos žemės ūkio technikumui kultūrtechnikos skyrių, o 1935 m. Vienoje Aukštosios žemės ūkio kultūros mokyklą. 1924–1935 metais tarnavo kultūrtechniku. Nuo 1935-09-01 dirbo Žemės ūkio ministerijoje melioracijos reikalų referentu. 1938–1945 m. Kėdainių aukštesniosios kultūrtechnikos mokyklos direktorius. Lietuvos matininkų

ir kultūrtechnikų sąjungos valdybos narys. Rašė straipsnius žurnalams savo profesijos temomis. Duomenų apie tolesnį V. Daugėlos likimą nerasta.

Parengė Vytautas Miškinis

Jonas DEKSNYS gimė 1904 m. gruodžio mėn. 4 d. Būteniški viensėdyje, Juodupės valsčiuje, Rokiškio apskrityje. 1925 m., baigęs Rokiškio gimnaziją, įstojo į Prahos aukštąją technikos mokyklą ir įsigijo geodezijos inžinieriaus kvalifikaciją. Pinigų studijoms užsidirbdavo matininkaudamas vasaros atostogų metu.

Nuo 1932 m. jis Kauno Vytauto Didžiojo universiteto geodezijos katedros asistentas. Tuo pačiu metu 1933–1935 m. dirbo ir Kėdainių aukštesniosios kultūrtechnikų mokyklos fotogrametrijos ir kadastro mokytoju. Iki 1933 m., būdamas Kauno miesto matavimų tarnyboje, įvykdė Kauno precizinę niveliaciją, o 1936–1937 m. vykdė praplėstos miesto teritorijos trianguliaciją. Nuo 1929 m. bendradarbiavo leidiniuose „Matininkų ir kultūrtechnikų balsas“, „Savivaldybė“, „Žemėtvarka ir Melioracija“, čekų geodeziniame žurnale „Zemeričsky Vestnik“, „Technika ir ūkis“, rašydamas geodezijos ir miestų tvarkymo bei aerogeodezijos klausimais.

Nuo 1936 metų buvo Susisiekimo ministro sudaryto Lietuvos energijos komiteto Vandens jėgos komisijos kooptuotas narys. Nuo 1941 m. docentas. Uždarius Kauno Vytauto Didžiojo universitetą 1943 m., kurį laiką nedirbo. Grįžo į jį 1944 m. rudenį, kuriame dirbo iki 1956 m. Perėjęs į Vandens ūkio institutą, jame dirbo iki 1974 m. Čia jis sudarė suvestinį Lietuvos aukščių katalogą ir reperių išsidėstymo schemas mastelyje 1 : 100 000. Jono Deksnio iniciatyva buvo sudarytas Lietuvos hidrografinio žemėlapiu M 1 : 200 000 redakcinis originalas. Iš įvairių šaltinių jis surinko upių ir šaltinių pavadinimus ir pravedė vandenskyrų linijas. Šią medžiagą panaudojo Lietuvių kalbos institutas, išleidęs „Lietuvos upių ir ežerų vardyną“, kuris ir dabar plačiai naudojamas. Hidrografiniai žemėlapiai-schemos buvo suformuoti ir administracinėse rajonų ribose, pateikiant ir kitus svarbiausius vietovės objektus.

Tarp nebaigtų Jono Deksnio darbų pažymėtini: „Lietuvos vietovardžių kaita XII–XX a.a.“, „Suvalkijos žemių nuosavybes kaita nuo Vytauto Didžiojo laikų iki XX a.“ ir „Kauno miesto geodezinių darbų vykdymo studija“. Jonas Deksnys buvo Lietuvos istorijos, etnografijos, gamtos ir kultūros paminklų, jos gamtos tyrėjas ir mylėtojas. Per 50 metų, lankydamas šios rūšies objektus, juos fiksuodavo piešiniuose, brėžiniuose, fotonuotraukose, aprašymuose ir pan. Šis pomėgis buvo pradėtas realizuoti besimo-

kant vidurinėje mokykloje kasmetinių atostogų metu, vėliau universitete dalyvaujant prof. Kolupailos ir savarankiškuose baidarių žygiuose.

Jono Deksnio žemėlapių rinkinys po mirties dukros D. Deksnytės-Mockienės, kartografų Antano Ražinsko, Romualdo Girkaus pastangomis buvo sutvarkytas ir perkeltas į Aerogeodezijos institutą Kaune. Mirė Jonas Deksnys 1989 m. kovo 30 dieną. Palaidotas Karmėlavos kapinėse Kaune.

Parengė Vytautas Miškinis

Teodoras DIDENKA gimė 1905 m. rugsėjo 15 d. Kaune, tarnautojų šeimoje. 1914 m. šeima buvo evakuota į Rusiją, Riazanės miestą. Ten T. Didenka baigė keturias gimnazijos klases. Tėvui mirus, 1921 m. grįžo į Lietuvą. 1922 m. buvo priimtas į Kauno centrinę (dyzelinę) elektrinę mokiniu, vėliau dirbo šaltkalviu. 1926–1928 m. tarnavo Lietuvos kariuomenėje. 1932 m. eksternu baigė Kauno mokytojų draugijos rusų gimnaziją. Nuo 1938 m. dirbo Kauno centrinėje elektrinėje mašinistu, nuo 1941 m. – meistru. 1944 m. rugpjūčio 3 d. paskirtas šios elektrinės vedėju, 1944 m. rugsėjo 9 d. – direktoriumi ir vadovavo jos atstatymui po susprogdinimo. Nuo 1951 m. vadovavo Petrašiūnų valstybinės rajoninės elektrinės remonto cecho mechaninėms dirbtuvėms.

1968 m. išėjo į pensiją. Mirė 1986 m. Palaidotas Kaune, Petrašiūnų kapinėse.

Parengė Vitulis Valeika

Stasys DIRMANTAS (1887-11-14 Raseiniai–1975-01-26 Čikaga, JAV) – inžinierius, generolas, profesorius, valstybės ir visuomenės veikėjas.

Pradinį bei vidurinį mokslą įgijo Skaudvilėje, Šilalėje bei Varšuvos realinėje mokykloje. 1908 m. eksternu baigė realinę mokyklą Vilniuje ir tais pačiais metais buvo pašauktas į kariuomenę atlikti būtinosios tarnybos. 1909 m. Vilniuje išlaikė karinius egzaminus ir buvo išleistas į atsargą raitosios artilerijos praporščiko laipsniu. 1914 m. baigė Maskvos matininkų institutą įgydamas inžinieriaus geodezininko kvalifikaciją.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, buvo mobilizuotas į rusų armiją. Dalyvavo kautynėse Baltijos šalyse,

Rumunijoje, Besarabijoje ir kitur. 1918 m. grįžo į Lietuvą ir įsijungė į kuriamos Lietuvos kariuomenės eiles. Čia pasižymėjo kaip aktyvus karininkų rengimo įstaigų kūrimo iniciatorius, jų vadovas bei dėstytojas. 1919 m. jam buvo suteiktas kapitono karinis laipsnis. 1922 m. – majoro, 1925 m. – pulkininko leitenanto ir 1927 m. – pulkininko. 1919–1924 m. buvo karo mokyklos viršininko padėjėjas bei instruktorius ir kartu dėstytojas. Kursantams skaitė artilerijos, topografijos, inžinerijos, karo teisės ir kartu kitas disciplinas. 1924–1926 m. – Aukštųjų karo technikos kursų viršininkas, 1926–1927 m. Karo mokslo valdybos viršininkas. 1921 m. Aukštųjų kursų Kaune tarybos pakviestas pradėjo dėstyti studentams geodezijos kursą. Tad lygiagrečiai su karine tarnyba dirbo pedagoginį darbą ir civilinėje aukštojoje mokykloje. Suorganizavo ir nuolat tobulino geodezijos kabinetą. 1922 m. Kauno universiteto docentas, o 1930 m. buvo išrinktas extraordinariiniu profesoriumi, Geodezijos katedros vedėjas (1922–1935), Krašto apsaugos ministras (1935–1938), 1942–1944 m. jis buvo VDU Statybos fakulteto dekanas. 1944 m., artėjant frontui, pasitraukė į Vakarų.

S. Dirmantas daug dėmesio skyrė lietuviškos tiek karinės, tiek civilinės terminologijos sukūrimui bei mokymo priemonių ruošimui. Parašė pirmuosius lietuvių kalba vadovėlius „Topografija. Lietuvos kariams vadovėlis“ (1923), „Nivelyrų konstrukcijos“ (1932). Parengė daugelį lietuviškų mokymo ir metodinių priemonių, skirtų karininkų kursų klausytojams bei karo mokyklos kursantams. Reikšmingas S. Dirmanto vaidmuo ir vykdant Lietuvoje žemės reformą. 1918 m. suorganizavo matininkų kursus ir juose dėstė. Tais pačiais metais įsteigė Lietuvos matininkų (vėliau išaugusią į matininkų ir kultūrtechnikų) sąjungą ir kurį laiką buvo jos pirmininku. Ši sąjunga daug nuveikė sprendžiant tiek žemės reformos, tiek melioracijos, žemių sukultūrinimo ir kitus opius klausimus. Plačiai S. Dirmantas reiškėsi ir kitose visuomeninėse veiklos srityse, ypač steigiant karo muziejų, inventorizuojant Lietuvos piliakalnius, statant Karininkų Ramovę, kuriant Lietuvos inžinierių sąjungą. 1959–1968 m. emigracijoje Pasaulio lietuvių inžinierių ir architektų sąjungos pirmininkas. 1964–1974 m. Lietuvių profesorių draugijos JAV pirmininkas.

S. Dirmantas apdovanotas DLK Gedimino 2 laipsnio ordinu (1928) ir Vytauto Didžiojo 3 laipsnio ordinu (1933).

Mirė 1975 m. sausio 26 d. Čikagoje.

Parengė Vilius Šaduikis

Adolfas DOMAŠEVIČIUS (nuo 1938 m. DAMUŠIS) (1908-06-16 Toščisoje Mogiliovo sr., Baltarusija–2003-02-27 Vilniuje, palaidotas Petrašiūnų kapinėse Kaune) – technologijos inžinierius, silikatininkas, inžinerijos daktaras, profesorius, Lietuvos katalikų mokslų akademijos (LKMA) akademikas (1964 m.). Vienas 1941 m. Birželio sukilimo

organizatorių, Laikinosios (Ambrzevičiaus) vyriausybės pramonės ministras. Lietuvos energijos komiteto Žemės turtų komisijos kooptuotas narys.

1920 m. grįžęs su tėvais į Lietuvą, iki 1928 m. mokėsi ir baigė Panevėžio gimnaziją, studijavo VDU Technikos fakultete ir 1934 m., apgynęs diplominį darbą apie portlandcemenčio ir sieros rūgšties gamybą iš gipso, tapo diplomotu technologijos inžinieriumi. Dirbo VDU Cheminės technologijos katedroje laborantu (1934–1935), Statybos katedros asistentu (1935–1940). 1937–1938 m. specializavosi Berlyno ir Frankfurto universitetuose, dirbo Vokietijos,

Čekoslovakijos, Suomijos ir Latvijos cemento fabrikuose. Vokietijos „Krupp Gruson Werke“ įmonės pusiau pramoninėje krosnyje iš lietuviškų žaliavų vagono – Skirsnemunės kreidos ir kitų klinčių bei reikalingų priedų – išdegė klinkerį ir pagamino cementą. Šitaip prof. P. Jodelė, cemento gamybos Lietuvoje pradininkas, rengė A. Damušį vykdyti jo planą – iš savųjų žaliavų Lietuvoje kurti cemento pramonę. Prieš Antrąjį pasaulinį karą Skirsnemunėje buvo pradėta fabriko, kurio techninę užduotį parengė A. Damušis, statyba, iš Čekoslovakijos buvo gauti įrenginiai. Pradėtą statyti cemento fabriką sunaikino Antrasis pasaulinis karas. Kartu su P. Jodele ir kolegomis jis įrodė, kad cemento gamyklą taip pat galima pastatyti prie Karpėnų ir Menčių karjero. Tai ir buvo po Antrojo pasaulinio karo pastatyta. 1940 m. kovo pradžioje Technikos fakulteto taryboje apgynė daktaro disertaciją portlandcemenčio gamybos tematika. A. Damušis pirmasis silikatininkas – inžinerijos daktaras. 1940 m., prasidėjus sovietinei okupacijai, paskirtas Neorganinės technologijos katedros vedėju, vėliau – Technologijos fakulteto dekanu (1942–1943 m.). Dėstė pagrindinį katedros kursą – neorganinę technologiją.

1931 m. už tautininkų režimo uždraustos moksleivių ateitininkų veiklos organizavimą pusei metų buvo uždarytas Varnių koncentracijos stovykloje. 1932 m. inžinierių ateitininkų korporacijos „Grandis“ įkūrėjas. 1933 m. po lietuvių katalikų jaunimo „Pavasaris“ sąjungos kongreso dviem mėnesiams karo komendanto ištremtas į Panevėžį pas tėvus. Kartu su pulkininku Vėbra ir Leonu Prapuolėniu paruošia ir pasirašo „Nepriklausomos Lietuvos atkūrimo deklaraciją“, kuri paskelbiama 1941 m. birželio 23 d. rytą per Kauno radiją ir žymi sukilimo pradžią. 1943–1944 m. vienas iš VLIK organizatorių ir vadovų. 1944-06-16–1945-04-14 gestapo kalintas konclageriuose Vokietijoje, Bavarijoje. Išlaisvino JAV kariuomenė. 1947 m. persikėlė į JAV, 1948–1957 m. dirbo „Sherwin-Williams“ bendrovėje Klivlende, 1957–1973 m. – „BASF Wyandotte“ cheminėje bendrovėje Detroite. 1973–1982 m. Detroito universiteto profesorius ir Polimerų tyrimų instituto vicedirektorius. JAV ir kitose Vakarų šalyse patentuoti 24 išradimai. 1984 m.

apdovanotas Vatikano šv. Silvestro ordinu, 1994 m. – Vyčio kryžiaus III laipsnio ordinu, 1997 m. jam suteiktas VDU garbės daktaro vardas. Tais pačiais metais su žmona grįžo gyventi į Lietuvą. Žmona Jadvyga Pšibiliauskaitė g. 1915-10-29 Rusijoje. Sūnus Vytautas Bernardas g. 1940-02-28 Kaune, sūnus Saulius Jurgis g. 1942-05-31 Kaune, duktė Indrė Marija g. 1946-06-15 Vokietijoje.

Daugelio techninių ir politinių knygų bei straipsnių autorius. Pvz. Žvilgsnis, nukreiptas į idealų aukštumas: Adolfo Damušio tekstai: straipsnių rinkinys / Vytauto Didžiojo universitetas. Lietuvių išėivijos institutas (sud. Ilona Strumickienė). – Vilnius: Versus aureus, 2009. – 398 p.: iliustr. – ISBN 978-9955-34-234-2.

Parengė Vytautas Miškinis

Kostas DOMINAS gimė 1895 m. Vabalninko mstl., Biržų aps. 1911 m. baigė mokyklą prie Panevėžio mokytojų seminarijos. Toliau padėjo tėvui staliaus darbuose. 1913 m. išvyko į Peterburgą ir dirbo šaltkalviu vamzdžių valcavimo gamykloje. 1915–1917 m. tarnavo kariuomenėje, automobilių kuopoje. 1918 m. vėl dirbo Peterburge vamzdžių valcavimo fabrike. 1918–1922 m. dirbo Sibire, Baravinsko mieste žemės ūkio dirbtuvėse šaltkalviu.

1922 m. grįžo į Lietuvą ir pradėjo dirbti statomoje Panevėžio miesto elektrinėje montuotoju. 1923–1926 m. buvo skirstomojo skydo vyresnysis elektromonteris. 1935 m. skiriamas tinklo techniku. Sudegus elektrinei, 1945–1946 m. dirbo Panevėžio energetikos rajono elektros tinklų skyriaus vedėju, 1946–1960 m. – Panevėžio elektros tinklų skyriuje meistru kabelininku. Jis sumontavo visas kabelių movas Panevėžio miesto kabelių tinkle. Daug pastangų įdėjo 1942 m. montuojant pirmąją Panevėžyje 30/6 kV pastotę. Pasiūlė ir įdiegė daug vertingų racionalizacinių pasiūlymų. Jam suteikta I klasės tinklų meistro kvalifikacija.

Mirė 1961 m. Palaidotas Panevėžio Ramygalos g. kapinėse.

Parengė Saulius Kutas

Eugenijus DOROŠUKAS gimė 1907 m. gegužės 31 d. Kudirkos Naumiestyje, teisininko šeimoje. Tėvas – Sergejus Dorošukas, baigęs Kijevo universitetą ir būdamas aukštos kvalifikacijos teisininkas, civilinės teisės specialistas, iš pradžių dirbo Suvalkuose, vėliau Varšuvoj, o paskiau buvo paskirtas į Kudirkos Naumiestį (tuomet vadina Vladislavovu). Motina – Aleksandra Dorošukienė, namų šeimininkė, išsilavinusi moteris, mokėjusi prancūzų, vokiečių, lenkų, rusų kalbas. Jie turėjo du vaikus – dukterį

Niną ir sūnų Eugenijų. Iš mažens vaikai lygiagrečiai kalbėjo rusiškai ir lietuviškai, taip pat ir lenkiškai, o protarpiais į namus ateidavo mokytoja, mokiusi vaikus kalbėti vokiškai ir prancūziškai. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, S. Dorošukas, kaip atsargos karininkas, buvo mobilizuotas, o šeima evakuota Rusijos gilumon į Rybinską, kur Eugenijus ir Nina pradėjo lankyti pradžios mokyklą ir, būdami jau vyresnėje klasėje, gerai pramoko vokiečių ir prancūzų kalbas. 1918 m., kai tik buvo įmanoma išvažiuoti, tėvai skubiai sutvarkė dokumentus ir sugrįžo į Suvalkus. Buvo sunku, nes reikėjo pradėti gyvenimą Suvalkuose iš pradžių, bet jau po pusmečio, gerai pramokęs lietuvių kalbą, S. Dorošukas ėmė dirbti Marijampolėje, o kiek vėliau atsikėlė ir žmona Aleksandra su abiem vaikais.

1919 m., kuomet buvo Lietuvoje ieškoma teisininkų, mokančių lietuviškai, Marijampolės apygardos teismo pirmininkas J. Brazaitis sužinojo, kad Suvalkuose yra lietuviškai mokantis geras specialistas praktikas S. Dorošukas. Ir tokiu būdu jis antrą kartą atvyko į Marijampolę, kur trumpą laiką teko dirbti dar ir prieš karą. Marijampolėj buvo paskirtas Apygardos teismo teisėju, vėliau – 1933 m. buvo apdovanotas Gedimino ordinu ir paskirtas į Kauno apeliacinius rūmus.

Eugenijus Dorošukas mokėsi Marijampolės Realinėje gimnazijoje, toliau 1925 m. įstojo į Marijampolės Valstybinės Rygiškių Jono gimnaziją, su sustiprintu matematikos-gamtos mokslų dėstymu ir 1927 m. ją baigė. Eugenijus Dorošukas važiavo į Prancūziją mokėdamas vokiečių ir prancūzų kalbas, jau gerai pasiruošęs ten studijuoti. Dar būdamas gimnazijoje, aktyviai sportavo ir žaidė LFLS futbolo komandoje Marijampolėje. Šitos savo sportinės veiklos neatsisakė ir vėliau studijuodamas Prancūzijoje. 1928 m. išvyko mokytis į Prancūziją, įstojo į Tulūzos Elektrotechnikos Institutą. Pirmaisiais metais lankė paskaitas laisvo klausytojo teisėmis, kad pagerintų techninės kalbos praktiką, vėliau tapo studentu. Eugenijus su savo žmona Marija Kovalenko susituokė 1936 m. 1938 m. gegužės 16 d. pradėjo dirbti Kauno centrinėje elektrinėje sąskaitininku, vėliau elektros skaitiklių tikrinimo ir remonto dirbtuvės laborantu. 1940 m. Eugenijus paskiriamas Kauno elektrinės komisaru, vėliau direktoriaus pavaduotoju. Vokiečių okupacijos laikotarpiu 1941–1944 m. E. Dorošukas dirbo Kauno elektrinės laboratorijoje. Praūžus karui, 1944 m. rugpiūčio 2 d. skiriamas Kauno rajono energijos valdybos viršininku, o 1945 m. – Petrašiūnų elektrinės direktoriumi ir rūpinosi elektrinės atstatymo darbais. Nuo 1946 m. spalio 28 d. skiriamas elektros prietaisų ir skaitiklių tikrinimo ir remonto dirbtuvių viršininku. 1958 m. vasario 10 d. E. Dorošukas buvo patvirtintas Energijos

realizavimo įstaigos viršininku, kur dirbo iki išėjimo į pensiją. 1969 metais E. Dorošukas išėjo į pensiją ir kurį laiką liko dirbti ten pat meistru. 1940 m. buvo Kauno elektrinės pirmuoju profsąjungos komiteto pirmininku, daugelį metų – Energijos realizavimo įmonės Kauno sk. profsąjungos komiteto pirmininku, savišalpos kasos pirmininku. Apdovanotas medaliais „Už šaunų darbą 1944–45m.“, dviem LSSR Aukščiausios tarybos prezidiumo garbės raštais už aktyvų dalyvavimą vystant respublikos energetiką, dviem Kauno vykdomojo komiteto garbės raštais, 1965 m. E. Dorošukui suteiktas SSSR energetikos ir elektrifikacijos žymūno vardas.

1987 m. vasario 12 d. mirė ir yra palaidotas Kaune, Eigulių kapinėse.

Parengė dukra Nina Kazakevičienė

Pranas DRĄSUTIS (1906 m. lapkričio 17 d. Peterburge–1959 m. kovo 26 d. Klyvlende, JAV) – Lietuvos inžinierius energetikas, Lietuvos energijos komiteto Elektros komisijos pirmininkas, elektrinių projektų autorius.

Mokyklą lankyti pradėjo Peterburge, 1913 m. įstojo į Peterburgo gimnaziją. 1918 m. tėvams grįžus į Lietuvą, mokėsi Ramygalos vidurinėje mokykloje, 1921 m. persikėlė į Panevėžio gimnaziją, ją baigė 1924 m. 1925 m. pradėjo studijuoti Lietuvos universiteto Technikos fakultete. 1933 m. apgynė diplominį projektą „Durpinė elektros stotis Ežerėlyje“. Tai itin originalus ir labai gerai įvertintas projektas, kuriame pirmą kartą išsamiai išnagrinėta, kaip

naudojant vietos kurą – durpes, galima elektra aprūpinti didelę dalį Lietuvos gyventojų. 1928–1932 m. dirbo VDU elektrotechnikos laboratorijoje laborantu. Nuo 1929 m. Petrašiūnų elektrinės inžinierius. Nuo 1935 m. Vidaus reikalų ministerijos referentas elektros reikalams. 1936 m. jo ir kitų inžinierių iniciatyva įsteigtas Lietuvos energijos komitetas, jis išrinktas Elektros komisijos pirmininku. Analizavo krašto energetinę būklę, parengė perspektyvinius elektrifikavimo planus. 1937 m., įkūrus valstybinę AB „Elektra“, jis skiriamas direktoriumi. Bendrovė projektavo ir statė elektrines, pirmuosius 30 kV įtampos elektros tinklus, montavo transformatorines pastotes ir plėtė durpių gamybą. Pagal jo projektą (kartu su L. Kaulakiu, A. Gruodžiu) pastatyta Rėkyvos elektrinė, rekonstruotos bei pastatytos kelios naujos vietinės reikšmės elektrinės (Kėdainių, Joniškio, Biržų).

Po 1940 m. Lietuvos okupacijos akcinė bendrovė „Elektra“ buvo nacionalizuota, prie Pramonės ministerijos įkurta Energetikos valdyba, P. Drąsutis paskirtas jos planavimo skyriaus viršininku. Antrojo pasaulinio karo metais Energetikos valdybos viršininkas.

Sugebėjo organizuoti energetikos ūkio darbą, ruošti vietinį kurą, išsaugoti personalą nuo karo prievolių. Jau 1941 m. rugsėjo 1 d. vokiečių okupacinei valdžiai, norėjusiai decentralizuoti energetikos valdymą, įteikė memorandumą, kuriame pagrindė Lietuvoje pradėtą energetinio ūkio centralizaciją kaip būtiną ir toliau plėtoti. Tuo laiku, jam vadovaujant suprojektuotos ir pradėtos tiesti Kauno miesto 35 kV įtampos elektros perdavimo linijos. Vėliau parengti projektai tokių linijų tiesimui iš Prienų į Suvalkiją ir Dzūkiją. 1941–1944 m. dirbo VDU adjunktų, dėstė garo katilų kursą.

1944 m. karo frontui grįžtant į Lietuvą, su šeima pasitraukė į Vakarų. Hanau mieste Vokietijoje lietuvių tremtinių stovykloje jis įkūrė mokyklą – amatų dirbtuves. Dėstė elektrotechniką, organizavo praktinius užsiėmimus, parengė ir išleido lietuviškai vadovėlių elektromonteriams, iš kurio ne vienas tautietis pramoko elektromonterio amato, įgijo specialybę. Ir emigracijoje kūrė Lietuvos ateitį. Savo mokiniams sakė: „Jūsų įgyta specialybė leis jums užsidirbti duoną, ji bus reikalinga laisvoje Lietuvoje“. 1948 m. persikėlė į JAV, dirbo Klyvlendo energetikos bendrovėse, rūpinosi didelio regiono elektrifikavimu, projektavo ir tiesė elektros tinklų linijas. Buvo aktyvus JAV lietuvių bendruomenės, Lietuvių inžinierių ir architektų sąjungos narys. Lietuvoje keletą metų buvo Inžinierių sąjungos valdybos narys.

Parengė Vytautas Miškinis

G

Ernestas GALVANAUSKAS (1882 m. lapkričio 20 d. Zizonyse, Vabalninko valsčius–1967 m. liepos 24 d. Eks le Bene, Prancūzija) – Lietuvos inžinierius, politinis bei visuomenės veikėjas.

1902 m. baigė Mintaujos gimnaziją, 1902–1904 m. ir 1906–1908 m. studijavo Peterburgo kalnakasybos institute. 1905 m. dalyvavo revoliuciniuose įvykiuose Lietuvoje, Lietuvos valstiečių sąjungos steigėjas. Dalyvavo Didžiąjame Vilniaus Seime. 1906 m. gyveno Suomijoje. Bendradarbiavo

leidiniuose „Lietuvos ūkininkas“, „Vilniaus žinios“ ir kt. Caro valdžios persekiojamas dėl veiklos, nukreiptos prieš lietuvių rusinimą, buvo priverstas bėgti į užsienį svetimais asmens dokumentais, atsidūrė Belgijoje, Lježe. 1912 m. Belgijoje įsigijo kalnų inžinieriaus specialybę, 1913 m. ten pat – elektros inžinieriaus diplomą. Pirmasis pasaulinis karas prasidėjo jam dirbant Prancūzijos kelių tiesimo bendrovėje Serbijoje. Po karo gyveno Paryžiuje, ten ir sutiko Lietuvos nepriklausomybės paskelbimą.

1919 m. paskirtas Lietuvos vyriausybės delegacijos Taikos konferencijoje Paryžiuje nariu. 1919 m. rugpjūtį grįžo iš emigracijos į Lietuvą, Kauną. Nuo 1919 m. spalio mėn. iki 1920 m. birželio mėn. – Lietuvos Ministras Pirmininkas, kartu – finansų, prekybos ir pramonės ministras; 1921 m. atstovavo Lietuvai Tautų Sąjungoje. Jo politinio ir diplomatinio talento dėka Lietuvos valstybei pavyko įsitvirtinti tarp kitų Europos valstybių. Jis buvo aktyviai naudojamas, kaip nesusijęs jokiais ryšiais su vokiečiais, nes lenkai nuolat kaltino Lietuvą provokiškumu. Nuo 1922 m. vasario mėn. iki 1924 m. birželio mėn. – vėl Ministras Pirmininkas ir užsienio reikalų ministras. E. Galvanausko ryžto dėka jo vadovaujamas Ministrų kabinetas nutarė 1920 m. įsteigti Aukštesniąją technikos mokyklą, o 1922 m. vasario 16 d. Kaune atidaryti Lietuvos universitetą. Vienas iš 1923 m. Klaipėdos sukilimo svarbiausių organizatorių ir rėmėjų, jo vadovaujama Lietuvos vyriausybė parengė krašto prijungimo prie Lietuvos dirvų viduje ir tarptautinėje plotmėje. Atstovavo Lietuvai 1923 m. kovo 24 d. Paryžiuje prasidėjusiose derybose dėl Klaipėdos krašto konvencijos. 1924–1927 m. – Lietuvos atstovas Londone. Po 1926 m. valstybės perversmo pasitraukęs iš šių pareigų, atvyko į Klaipėdą ir atsidėjo visuomeninei bei švietimo veiklai. 1927–1928 m. – Klaipėdos uosto valdybos pirmininkas, Klaipėdos mokytojų draugijos pirmininkas, 1934–1939 m. – jo pastangomis įkurto Prekybos instituto rektorius. Jo rūpesčiu pertvarkyta Klaipėdos medžio pramonė, įkurta Statybos bendrovė aprūpinti butais lietuvių darbininkus. Įkūrė Klaipėdos amatų mokyklą. Buvo „Ryto“ spaustuvės ir leidyklos valdybos narys, pirmasis Klaipėdos dienraščio „Vakarai“ redaktorius.

1939–1940 m. – Lietuvos finansų ministras. 1940 m. bolševikams okupavus Lietuvą, įėjo į „Liaudies vyriausybę“, tikėdamasis išlaikyti stabilią finansų sistemą. Perpratęs bolševikų užmačias, pabėgo į Klaipėdą, valdomą vokiečių. 1941 m. nacių ištremtas į Reicho gilumą. 1946 m. pabaigoje Vokietijoje ėmė vadovauti VLIK'o Vykdomajai tarybai. 1947 m. išvyko į Madagaskarą. Čia įsteigė prekybos ir pramonės kursus, juose dėstė, vertėsi amatais. 1963 m. apsigyveno Prancūzijoje.

Mirė 1967 m. liepos 24 d. Eks le Bene, (Prancūzija). Ten ir palaidotas. Vaikų neturėjo. Brolio anūkas yra Danske banko Lietuvoje vadovas.

Parengė Vytautas Miškinis

Jonas GARBARAVIČIUS gimė 1918 m. sausio 14 d. Marijampolės apskrities Šunskuose, valstiečių šeimoje. Tėvai turėjo 24 ha žemės. Šeimoje buvo keturios seserys. 1928 m. baigė Šunskų pradinę mokyklą ir tais pat metais įstojo į Marijampolės gimnaziją. 1932 m. mirė tėvas, o 1936 m. – motina. Už skolas Žemės ūkio bankui visa žemė parduota iš varžytinių. J. Garbaravičius persikėlė į Kauną pas seserį ir tęsė mokslą Kauno 1-ojoje gimnazijoje, ją baigė 1936 m. ir sesers remiamas įstojo į VDU Teisės fakultetą, tačiau 1939 m. buvo pašauktas atlikti karinę prievolę. 1940 m. atitarnavęs, buvo išleistas

į atsargą. Tais pat metais įstojo į Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Technologijos fakultetą. 1944 m. pradėjo dirbti KU Šiluminių variklių katedroje laborantu. 1945 m. apgynęs diplominį darbą „Kupiškio elektrinė jėgainė“, pirmasis įgijo inžinieriaus-mechaniko, šiluminės energetikos specializacijos diplomą. 1945 m. rudenį buvo sulaikytas ir tardymui išsiųstas į Pečiorą (Rusijos FR), tačiau byla buvo nutraukta ir jis 1946–1947 metais dirbo Pečioros Centrinėje elektros stotyje mašinistu, o vėliau – pamainos viršininku. 1947 m. grįžo į Kauną ir pradėjo mokytojauti Kauno politechnikume. Čia dėstė šiluminės energetikos specialybės disciplinas, buvo mechaninių disciplinų dalykinės komisijos pirmininku. Buvo profesinės sąjungos Vietos komiteto pirmininku.

Vadovavo moksleivių mokomajai praktikai technikumose dirbtuvėse. Nuo 1951 m. pradėjo dirbti antraeilėse pareigose Lietuvos Žemės ūkio akademijoje Šiluminės technikos ir elektrifikacijos katedroje asistentu. Vėliau – vyr. dėstytoju puse etato. 1953–1954 mokslo metais jis tęsė darbą Lietuvos Žemės ūkio akademijoje vyr. dėstytoju puse etato. 1954 m. rugsėjo 1 d. priimamas antraeilėms pareigoms į KPI Mechanikos fakulteto Šiluminių variklių katedrą asistentu. Siekiant leisti šioje katedroje dirbti antraeilėse pareigose, 1958 m. rugsėjo 1 d. keliamas vyr. dėstytoju KPI Šiluminių variklių katedroje. 1963–1964 mokslo metais leidžiama dirbti už valandinį atlyginimą Kauno politechnikume. 1965 m. kovo 3 d. atestuojamas dar penkeriems metams KPI Šiluminės energetikos katedroje. 1965 m. lapkričio ir gruodžio, bei 1967 m. balandžio mėnesiais reiškiamos KPI rektoriaus padėkos. 1969 m. rugsėjo 1 d. komandiruojamas į Saratovo (Rusija) politechnikos institutą. 1970 m. sausio 12 d. iš šio instituto gautas raštas, kad J. Garbaravičius, už aktyvią veiklą vykdant individualų planą ir dalyvavimą moksliniame ir mokomajame darbe, reiškiamas padėka. 1970 m. pratęsta dėstytojo kadencija KPI Šiluminės energetikos katedroje.

1969–1970 mokslo metais skaitė paskaitas šiluminės elektros stočių, organizacijos ir planavimo disciplinas ir vedė pratybas pramonės šiluminės energetikos specialybės studentams, o vakarinio fakulteto šios specialybės studentams skaitė energetikos ekonomikos, pramonės elektros stočių disciplinų paskaitas; Elektrotechnikos fakulteto studentams – elektros stočių šiluminių įrengimų, o vakariniams – pramonės šilumos tiekimo paskaitas. Daugelį metų vadovavo pramonės šiluminės energetikos specialybės diplomantams rengiant diplominių darbų ekonominę dalį. Parengė „Bendroji šiluminė technika“ vadovėlio 7-ąją skyrių „Šiluminės elektros stotys“. Dalyvavo vykdant ūkiskaitines sutartis iš kompresorių ir šaldymo technikos srities, tyrinėjo vibrokompresoriaus

darbą, buvo Energetinės pramonės mokslinės techninės draugijos (EPMTD) sekcijos KPI pirmininko pavaduotoju. Nuo 1971 m. lapkričio 1 iki gruodžio 31 d. stažavosi Kauno termofikacinėje elektrinėje. 1976 m. kartu su doc. K. Kajučiu, doc. A. Pranckūnu ir dėst. J. Rėklaičiu parengė pramonės šiluminės energetikos specialybės diplomantams diplominio projektavimo metodinius nurodymus. Be to, parengė „Įmonių organizavimas ir planavimas“ disciplinos kursinio darbo metodinius nurodymus. Daugelį metų buvo šios specialybės kuratoriumi, Mechanikos fakulteto Valstybinės egzaminų komisijos nariu. 1978 m. sausio 6 d., ryšium su 60-mečiu, apdovanotas LTSR Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministro H. Zabulio ministerijos garbės raštu. 1986 m. birželio 30 d. atleidžiamas iš KPI ryšium su išėjimu į pensiją. Padėką pareiškė instituto rektorius. 1986 m. rugsėjo 5 d. priimtas į KPI šiluminės energetikos katedrą 0,5 etato laboranto pareigoms, kuriose dirbo iki 1996 m., tačiau tą patį metų spalio 1 d. atleidžiamas dėl pablogėjusios sveikatos.

Mirė 2000 m. Palaidotas Kaune, Eigulių kapinėse.

Parengė Aleksandras Gluosnis

Bronius GARŠVA gimė 1883 m. balandžio 17 d. Peterburge (Rusija). 1908 m. baigė Peterburgo elektrotechnikos institutą. Iš pradžių dirbo tramvajų įmonėje, vėliau bendrovėje elektrinėms steigti, 1913–1919 m. — Astrachanės savivaldybės elektros įmonių vedėju.

Grįžęs į Lietuvą, nuo 1920 iki 1938 m. dirbo referentu Finansų ministerijoje, kartu iki 1944 m. dėstė Kauno aukštesniojoje technikos mokykloje. Buvo aktyvus Lietuvos inžinierių ir architektų sąjungos veikėjas. 1928 m. parengė programinį 115 psl. apimties memorandumą „Elektrifikacija ir Lietuvos tautinis progresas“. Šiame memorandume pagrindžiama mintis, kad reikia nedelsiant įsteigti Lietuvos elektrifikacijos komitetą, kuriame būtų sutelkti visi suinteresuotų žinybų atstovai rinkti medžiagai Lietuvos elektrifikacijos planui sudaryti. Jis buvo 1936 m. įsteigto Lietuvos energijos komiteto narys.

Bendradarbiavo technikos, ekonomikos žurnaluose, 1930 m. redagavo pirmuosius tris žurnalo „Technika ir ūkis“ numerius. Parengė keturis elektrotechnikos vadovėlius: „Elektros linijų statyba“ (1932), 331 psl., „Praktinės elektrotechnikos pradmenys“ (3 dalys – 1933, 1934, 1936 metais).

Karo audra 1944 m. jį su žmona nubloškė į Austriją ir Vokietiją. Pirmaisiais pokario metais dėstė Niurtingeno–Kirchheim Teko mieste buvusioje lietuvių Aukštesniojoje technikos mokykloje.

1950 m. persikėlė į Kolumbiją. Dėstė Medeljino aukštojoje technikos mokykloje. Mirė 1957 m. sausio 2 d. Palaidotas Medeljine.

Parengė Vytautas Miškinis

Antanas GAVELIS – Lietuvos karinis ir pedagoginis veikėjas, karo lakūnas, pulkininkas leitenantas, civilinės aviacijos inžinierius, trečiasis Kauno Aukštesniosios technikos mokyklos direktorius.

A. Gavelis gimė 1901 m. gegužės mėn. 18 d. Žaunieriškiuose, Alytaus valsčiuje. 1920 m. baigė Marijampolės realinę gimnaziją. 1921 metais, baigęs Kauno karo mokyklą, buvo paskirtas į antrąjį pėstininkų pulką. 1922 metais perkeltas į Karo aviacijos valdybos mokomąją eskadrilę lakūnu mokiniu. 1923 metais, baigęs teorinį bei praktinį kursų ir įgijęs skraidymo stažą, paskirtas oro žvalgu. 1925 metais jam suteiktas karo lakūno vardas. Tolimesniam kvalifikacijos kėlimui buvo pasiūstas į Prancūziją. 1932 metais, baigęs Prancūzijos Aukštąją aeronautikos ir mechaninių konstrukcijų mokyklą, grįžo į Lietuvą. Tarnavo Lietuvos

karo aviacijoje. 1935 metais A. Gaveliui suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis. Apdovanotas Vyčio kryžiaus 1-jo laipsnio ordinu (1926 m.), Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1928 m.). Nuo 1936 metų rugsėjo mėn. iki 1940 metų liepos mėnesio dirbo aviacijos dirbtuvių viršininku.

Sovietų Sąjungai 1940 metais okupavus Lietuvą, perkeltas į Ginklavimo valdybą ir paskirtas Linkaičių ginklų dirbtuvių technikos dalies vedėju. Sovietų Sąjungai likvidavus Lietuvos kariuomenę, 1940 m. lapkričio mėn. atleistas iš kariuomenės. Nuo 1940 m. lapkričio mėnesio A. Gavelis priimtas dėstytoju į Kauno Aukštesniąją technikos mokyklą. Nuo 1942 metų, mirus ATM direktoriui Antanui Krikščiūnui, tapo šios mokyklos direktoriumi. A. Gaveliui teko vadovauti mokyklai baigiantis karui, vykstant frontų kaitai ir sugrįžtant sovietinei valdžiai, kada visais oficialiai galimais būdais reikėjo stengtis išlaikyti mokyklą ir moksleivius, kad jie galėtų užbaigti mokslą. Sovietinei valdžiai A. Gaveliui pareiškus politinį nepasitikėjimą, jis 1949 metais buvo atleistas iš ATM direktorius pareigų ir iš darbo.

Iki 1953 metų dirbo įvairiose darbovietėse. Nuo 1953 iki 1972 metų dirbo Durpyno statybos trešte. Mirė 1984 m. liepos 2 d. Kaune. Palaidotas Rumbonių kapinėse, Alytaus rajone.

Paruošė Rimvydas Strazdas

Maksimilijanas Richardas GERBSTAS gimė 1901 m. rugpjūčio 26 d. Kazachijoje, Aktiubinsko mieste. 1935 m. baigė Kauno aukštesniąją technikos mokyklą, elektrotechnikos specialybę. Energetikos sistemoje pradėjo dirbti 1932 m. Nuo 1951 m. liepos 31 d. dirbo Vilniaus energetikos rajone vyresnioju inžinieriumi, 1963 m. lapkričio 21 d. paskirtas Vilniaus elektros tinklų, Vilniaus miesto oro linijų skyriaus viršininku.

Tuo metu didžioji skirstomojo tinklo oro linijų dalis buvo ant medinių atramų. Eksploatacijai reikalingas atramas tekdavo pasiruošti pačiam linijas eksploatuojančiam personalui. Pradžioje medinių atramų nužievinimo ir impregnavimo darbai buvo atliekami rankiniu būdu, netgi atramų keitimas ir naujų statymas buvo vykdomas įvairiomis rankinėmis priemonėmis, tik vėliau visi šie darbai buvo mechanizuoti. Taip pat 7-me dešimtmetyje, sparčiai augant elektros energijos poreikiui, elektros linijų pralaidumo padidimui ir elektros energijos nuostolių sumažinimui, 6 kV tinklai buvo rekonstruojami į aukštesnę, 10 kV įtampą. M. Gerbstas, būdamas principingas ir sumanus vadovas, mokėjo sutelkti kolektyvą bendram darbui užtikrinant patikimą elektros tinklo darbą ir jo plėtrą. 1968 m. sausio 1 d. išėjo į pensiją. Būdamas pensijoje tęsė darbą verpimo ir audimo fabrike „Audėjas“ energetiko pareigose. Miręs. Palaidotas Vilniuje.

Parengė Zenonas Ružinskas

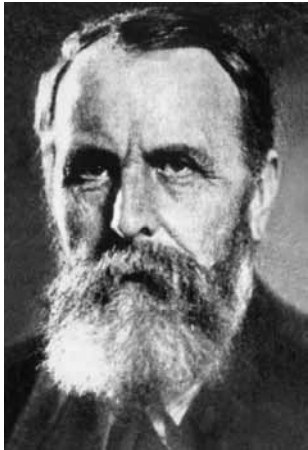
Kazys GERMANAS (1897 m. spalio 9 d. Svetošino dvare, Paežerėlių valsčius, Vilkaviškio apsk.–1980 m. balandžio 18 d. Saint Charles, Ilinojus, JAV) – Lietuvos valstybės veikėjas, inžinierius.

1915 m. baigė „Saulės“ mokytojų kursus. 1919 m. Lietuvos kariuomenės savanoris. 1919 m. pabaigoje baigė Kauno karo mokyklą. 1920–1922 m. Šeštojo pėstininkų pulko kuopos vadas. 1920 m. dalyvavo karo veiksmuose su Lenkija. 1922 m. įstojo į Lietuvos universiteto Technikos fakultetą. 1923 m. Klaipėdos sukilimo dalyvis. 1929 m. baigė Lietuvos universitetą. 1930–1937 m. Panevėžio apskrities inžinierius. 1937–1938 m. ir 1939–1940 m. Švietimo ministerijos Specialiojo mokslo departamento direktorius. Nuo 1938 m. gruodžio 5 d. iki 1939 m. lapkričio 21 d. XIX ir XX ministrų kabineto susisiekimo ministras ir šefavo Energijos komitetą. SSRS okupavus Lietuvą, 1940 m. liepos 13 d. NKVD

suihtas, 1941 m. gegužės mėn. Ypatingojo pasitarimo nuteistas kalėti. SSRS–Vokietijos karo pradžioje iš kalėjimo išlaisvintas. 1941–1944 m., per nacių okupaciją, susisiekimo reikalų generalinis tarėjas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, vėliau persikėlė į JAV. Dalyvavo JAV Lietuvių bendruomenės veikloje.

Mirė 1980 m. balandžio 18 d. JAV, Ilinojaus valstijoje, Saint Charles mieste.

Parengė Vilius Šaduikis

Vasaris Visarijonas GORODECKIS g. 1873 m. vasario mėn. 22 d. Paluknyje, Šiluvos vls., Raseinių aps. Mirė 1940 m. rugpjūčio mėn. 13 d. Kaune, palaidotas Šiluvoje. Inžinierius šilumininkas, profesorius. Nuo 1936 m. Lietuvos energijos komiteto Šiluminės komisijos kooptuotas narys.

Mokėsi Charkovo gimnazijoje, 1898 m. baigė Charkovo technologijos institutą. 1898–1914 m. dirbo Charkovo garvežių gamykloje, Nikolajevo laivų statykloje ir kitur. 1914–1915 m. buvo Peterburgo politechnikos instituto lektorius. Grįžęs į Lietuvą, nuo 1923 m. dirbo Lietuvos universitete (vėliau – VDU) Variklių (vėliau – garo mašinų ir katilų) katedroje, 1926–1930 m. dirbo šios katedros vedėju. Nuo 1930 m. paskirtas Taikomosios mechanikos katedros

vedėju. Nuo 1937 m. ekstraordinarinis profesorius. Dėstė techninės termodinamikos, mechaninės šilumos teorijos, garo katilų bei garo mašinų ir vidaus degimo variklių kursus. 1935 metais paruošė ir išleido pirmąjį techninės termodinamikos vadovėlį lietuvių kalba (221 psl.).

Nuo 1924 m. buvo Aukštųjų karininkų kursų, nuo 1930 m. – Dotnuvos ŽŪA lektorius. Turėjo sūnų Konstantiną (g. 1902 m. Charkove–m.1974m. Venesueloje), inžinierių matininką.

Parengė Vytautas Miškinis

Antanas GRAVROGKAS (GRAUROGKAS) (Antoni Julijan Gravrogc) gimė 1880 metais Šeduvoje. Jo tėvų – Gravrogkų giminė kilusi iš Vokietijos Reino krašto (Rheinland-Pfalz) senos riterių von Grawrogk giminės. 1628 metais Švedijos Karalius Gustavas Adolfas patvirtino riteriui Christoph Georg von Grawrogk paveldimą grafo titulą. Nuo XVII amžiaus Gravrogkai įsikūrė šiaurės Lietuvoje, kur buvo įsigiję dideles žemės valdas.

Antanas Gravrogkas mokėsi Telšių mokykloje, Mintaujos ir Šiaulių gimnazijose. 1905 m. dalyvavo Didžiajame Vilniaus seime. 1910 m. baigė Peterburgo technologijos institutą. Studijų metais dalyvavo lietuvių studentų organizacijų ir Lietuvos Socialdemok-

ratų partijos veikloje. Dirbo inžinieriumi Jekaterinoslavlyje metalurgijos fabrikuose, 1915 m. įkūrė Jekaterinoslavlio komitetą lietuviams karo pabėgeliams šelpti ir jam vadovavo. 1916 m. dirbo Smolenske.

1920 m. grįžo į Lietuvą ir dirbo Lietuvos geležinkelio. Nuo 1922 m. dėstė Lietuvos universitete ir Aukštesnioje technikos mokykloje, kurioje direktoriumi dirbo jo brolis Julijonas, 1925 m. jam suteiktas docento vardas. 1925–1926 m. dėstė Dotnuvos žemės ūkio akademijoje. Pasižymėjo kaip aktyvus visuomenės veikėjas, ilgus metus buvo Lietuvos šaulių sąjungos vicepirmininkas. Vienas iš 1923 metų Klaipėdos krašto sukilimo dėl šio krašto prijungimo prie Lietuvos respublikos organizatorių.

Antanas Gravrogkas 1932–1933 m. buvo Kauno miesto burmistras. 1932–1934 m. – Lietuvos miestų sąjungos pirmininkas. Nuo 1944 m. – Kauno valstybinio universiteto, nuo 1950 m. – Kauno politechnikos instituto, Technologijos katedros dėstytojas, profesorius. Dėstė metalų ir medžio technologijas. Aktyviai bendradarbiavo spaudoje, įvairiuose laikraščiuose ir žurnaluose. Pasirašinėjo slapyvardžiu Vikingas. Parašė knygas „Lietuvos pramonė“ (1925) ir „Metalų technologija (1926)“.

A. Gravrogkas mirė 1958 m. balandžio mėn. Kaune, palaidotas Petrašiūnų kapinėse. Antano ir Julijono (Juliaus) Gravrogkų vardu pavadinta viena iš Kauno miesto Dainavos mikrorajono gatvių.

Parengė Rimvydas Strazdas

Julijonas GRAVROGKAS (GRAUROGKAS) – mechanikas-inžinierius, profesorius, spaudos bendradarbis. Gimė 1885 m. vasario 5 d. Telšiuose. 1903 m. baigė Šiaulių gimnaziją, Studijavo Sankt Peterburgo technologijos institute, dalyvavo lietuvių studentų veikloje, ateitininkų sąjūdyje. 1915 m. baigė šį institutą inžinieriaus technologo diplomu ir iškart pradėjo dėstyti Bologoje (Rusija) geležinkelio technikos mokykloje, bet dėl neištikimybės caro valdžiai buvo pašalintas. Per I pasaulinį karą dirbo Omske inžinieriumi išeivių valdyboje ir projektavo irigacines sistemas. Nuo 1917 m. vėl atvyko į Bologiją ir tęsė

pedagoginį darbą ankstesnėje vietoje. 1918 m. išrinktas Bologojės technikos mokyklos direktoriumi.

1920 m. sugrįžo į Lietuvą. Sugrįžęs į Lietuvą, įkūrė Technikos mokyklą Vilniuje. Lenkams okupavus Vilnių, šią mokyklą perkėlė į Kauną ir iki 1940 m. buvo jos direktoriumi. Kadangi beveik iki nepriklausomybės netekimo ji buvo vienintelė tokios rūšies mokykla Lietuvoje, ją išplėtė įvairiais skyriais, įsteigdamas atitinkamas laboratorijas ir dirbtuves. Nuo 1922 m. dirbo ir Lietuvos universitete (nuo 1930 m. Vytauto Didžiojo Universitetas), vadovavo Technikos fakulteto Mechanikos katedrai. Iki 1927 m. buvo socialdemokratų partijos narys, vėliau priklausė ateitininkų ir kitoms organizacijoms.

1941–1944 m. buvo išrinktas Vytauto Didžiojo universiteto rektoriumi. Paskelbė mokslinius darbus: „Jėgų lygiagretainis ir dviejų lygiagrečių jėgų atstojamosios tiesiosios padėtis“ (1929), „Nuo nejudamo eterio iki reliatyvistinės mechanikos“ (1931), „Keletas pastabų materialinio taško judėjimo klausimu“ (1933), „Laiivų stabilizacijos klausimais“ (1944) ir kt. Mokslinius straipsnius skelbė žurnaluose: „Naujoji Romuva“, „Technika“. Katalikiškoje spaudoje rašė ir pasaulėžiūros klausimais. Grėšiant antrajai sovietinei okupacijai, 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. 1945–1946 m. dirbo Detmoldo lietuvių gimnazijos mokytoju. 1946–1949 m. – Pabaltijo universiteto Hamburge – Pineburge profesorius. 1949 m. persikėlė gyventi į JAV. Ten užpatentavo laiivų siūbavimų tyrimo aparatą. Bendradarbiavo išėjivijos spaudoje. Mirė 1968 m. vasario 11 d. Klivlende. Palaidotas Klivlendo lietuvių Kalvarijos kapinėse.

Žmona Olga Kritskaitė, g. Rusijoje; sūnus Jurgis, g. 1928-04-28 Biržuose. Kauno miesto mero 1990-12-28 potvarkiu Nr. 897 Kauno Dainavos mikrorajone buvusi P. Varkalio gatvė pavadinta A. ir J. Gravrogkų vardu (brolis inžinierius Antanas Gravrogkas 1932–1933 m. buvo Kauno miesto burmistras, dėstė Kauno aukštosiose mokyklose).

Parengė Rimvydas Strazdas

Silvestras GRINKEVIČIUS (1871 m. sausio 27 d. Vainadai, Panevėžio valsčius–1942 m. spalio 31 d. Romainiai, Garliavos valsčius) – inžinierius, profesorius.

1899 m. baigė Sankt Peterburgo technologijos institutą.

1899–1917 m. dirbo Rusijos Saratovo ir Kozlovo geležinkelyje. 1918–1922 m. buvo Lietuvos geležinkelių valdybos direktorius, 1919–1922 m. – ir susisiekimo ministro pavaduotojas. Nuo 1923 m. – Lietuvos universiteto (nuo 1930 m. Vytauto Didžiojo universitetas) dėstytojas, 1923–1940 m. – Tiltų ir geležinių konstrukcijų katedros vedėjas, 1933–1937 m. – dar ir Technikos fakulteto dekanas. Nuo 1928 m. profesorius.

Technikos tarptautinių konferencijų 1931 m. Paryžiuje ir 1937 m. Prahoje dalyvis. Nuo 1927 m. Lietuvos inžinierių ir architektų sąjungos valdybos pirmininkas.

Naudota literatūra: Mediniai tiltai, 1929. Pastatams skaičiuoti daviniai, 1932. Geležinės konstrukcijos, 1933.

Parengė Vilius Šaduikis

Antanas GRUODIS gimė 1905 m. lapkričio 18 d. Morkūnų kaime, Zarasų rajone. Tėvai Norbertas Gruodis ir Barbora Gruodienė buvo ūkininkai gražiame Rytų Aukštaitijos krašte. Šeimoje gimė keturi vaikai: Adelė, Leonas, Antanas ir Stefanija. Vyresnieji vaikai liko prie žemės darbų, jaunėliai Antanas ir Stefanija buvo išleisti į mokslus. Antanas nuo 1914 m. mokėsi Dusetų pradžios mokykloje, 1920 m. įstojo į Zarasų progimnaziją. 1922 m. mokėsi Rokiškio realinėje klasėje. Ją baigęs 1926 m. įstojo į Lietuvos universiteto Technikos fakultetą. Sunkios gyvenimo sąlygos ir nenoras būti finansine našta tėvams privertė dirbti įvairius darbus, kad galėtų susimokėti už studijas. Universitetą baigė 1936 m. apgynęs diplominį darbą „Hidroenergetikos stotis ant Minijos upės Diburių kilpoje“.

Baigęs studijas dirbo Kauno artilerijos dirbtuvėse, 1937–1938 m. suprojektavo Linkaičių (Radviliškio r.) karinio dalinio 1000 kW galios elektrinę ir vadovavo jos statybai. 1938 m. pradėjo dirbti „Elektros“ bendrovėje, kuri projektavo ir statė elektrines bei elektros perdavimo linijas. 1938 m. lapkričio 12 d. Antanas vedė žmoną Aldoną Janulaitytę iš Šiaulių krašto.

Antanas Gruodis ir Leonas Kaulakis 1939–1940 m. suprojektavo Rėkyvos elektrinę. Pagal A. Gruodžio projektus pastatytos 30 kV Šiaulių, Radviliškio, Šeduvos, Naujamiesčio, Panevėžio, Kuršėnų pastotės, nutiesta 30 kV linija Rėkyva–Šiauliai–Kuršėnai. Jis buvo pirmosios Lietuvoje 30 kV elektros tiekimo linijos Šiauliai–Panevėžys statybos vyriausiasis inžinierius. Priklausė Lietuvos inžinierių sąjungai „Plienas“, kurios susirinkime 1940 m. balandžio 9 d. perskaitė pranešimą apie Lietuvos elektrifikacijos perspektyvas.

1940 m. TSRS okupavus Lietuvą ir nacionalizavus didžiausias energetikos įmones, AB „Elektra“ buvo likviduota. Įsteigus LTSR Energijos valdybą, buvo paskirtas Vyriausiosios energijos valdybos prie LTSR Liaudies ūkio komisariato eksplotacijos skyriaus viršininku. Būdamas nepartinis ir aukštos moralės vadovas, visą laiką jautė spaudimą iš TSKP priklausančių vadovų. A. Gruodžio šeima tuo metu laukė represijų aparato dėmesio ir buvo joms pasirošusi, sukaupusi maisto atsargas tremties atvejui. Jam va-

dovaujant buvo pastatytos ir išplėtos Vilniaus elektrinė, Klaipėdos elektrinė, Pertašiūnų elektrinė, Rėkyvos elektrinė. Jau 1947 m. elektros energijos gamyba Lietuvoje pasiekė prieškarinį lygį. Jo iniciatyva buvo pradėta projektuoti ir statyti Kauno hidroelektrinę. 1957 m. sukūrus Lietuvos liaudies ūkio tarybos Energetikos ūkio valdybą, kurios viršininku buvo paskirtas inž. Justinas Nekrašas, A. Gruodis tapo jo pavaduotoju kapitalinei statybai. Valdybos vyriausiuoju inžinieriumi buvo paskirtas inž. Algirdas Stumbras. Ši komanda parengė ir pradėjo vykdyti Lietuvos ūkio elektrifikavimo programą. 1959 m. pradėjo veikti Kauno HE, 1962 m. – Lietuvos elektrinė, 1964 m. buvo elektrifikuotas paskutinis Lietuvoje – Biržų rajono Jono Biliūno kolūkis.

1971 m., kai J. Nekrašas buvo paskirtas TSRS Energetikos ministro pirmuoju pavaduotoju ir išvažiavo dirbti į Maskvą, A. Gruodžiui buvo pasiūlyta išeiti į pensiją. 1971 m. birželio 28 d. pradėjo dirbti Perspektyvinio vystymo tarnybos inžinieriumi. Dirbdamas tarp buvusių pavaldinių jautėsi nejaukiai, tarsi pažemintas, dėl to nuo 1972 m. sausio 3 d. perėjo dirbti į Energetikos statybos tresto Statybos ir montavimo valdybą vyresniuoju inžinieriumi. Šiose pareigose dirbo iki pat savo mirties 1978 m. spalio 28 d. Palaidotas Rokantiškių kapinėse Vilniuje.

Antanas Gruodis su Aldona Gruodiene susilaukė penkių vaikų. Gintaras Gruodis gimė 1940-02-17. 1958–1963 m. mokėsi Kauno Politechnikos institute ir įgijo inžinieriaus energetiko specialybę. Pagal nukreipimą dirbo Vyr. energetikos ir elektrifikacijos valdyboje inžinieriumi, o vėliau eilėje pramonės įmonių vyriausiuoju energetiku. Dainius Gruodis gimė 1941-06-14 d. Specialybė – mechanikas. Mirė 1999-06-28. Palaidotas Šeškinės kapinėse, Vilniuje. Kęstutis Gruodis gimė 1942 m., mirė 1942-08-10. Palaidotas Dusetų kapinėse. Saulė Gruodytė-Šermukšnienė gimė 1944-08-29. 1962 m. įstojo į Vilniaus universitetą ir 1968 m. įgijo sanitarijos gydytojos specialybę. Nuo 1968 m. dirbo Širvintų m. sanepideminės stoties vyriausiąja gydytoja. Kęstutis Gruodis gimė 1947-08-15. Tarnautojas. Antano Gruodžio žmona Aldona Janulaitytė-Gruodienė gimė 1909-11-09, mirė 2004-06-16.

Parengė Gintaras Gruodis

H

Jakovas HELERIS – Lietuvos nusipelnęs inžinierius, buvęs ilgametis Lietuvos energetikos instituto Kompleksinių energetikos tyrimų laboratorijos vadovas ir vienas jos įkūrėjų.

Jakovas Heleris gimė 1905 m. lapkričio 29 d. Kaune, mirė 2008 m. rugpjūčio 5 d. Izraelyje, eidamas 103 metus. 1930 m. jis baigė Lježo (Belgija) universiteto Montefiorės elektrotechnikos institutą įgydamas inžinieriaus elektriko diplomą. Po metų tapo ir

inžinieriumi radiotechniku. Baigęs studijas, dirbo įvairiose privačiose firmose Belgijoje ir Vokietijoje. 1940 m. rudenį tapo Lietuvos Vyriausiosios energijos valdybos sektoriaus vadovu, 1941–1946 m. – vyriausiuoju energetiku Saratovo (Rusija) specialios paskirties įmonėje. Praūžus Antrojo pasaulinio karo audrams, ėjo atsakingas Lietuvos valstybinės plano komisijos energetikos ir kuro skyriaus viršininko pareigas.

1948 m. Lietuvos mokslų akademijos sistemoje įsteigus Technikos mokslų institutą, tapo Energetikos poskyrio jaunesniuoju moksliniu bendradarbiu. 1952 m. Technikos mokslų institutą reorganizavus į Fizikos-technikos institutą, Energetikos poskyrio vadovu buvo paskirtas inž. Jakovas Heleris. Jam vadovaujant buvo parengta Lietuvos vietinių energijos išteklių naudojimo schema. Ypač reikšmingi tyrimų rezultatai buvo paskelbti 1955 m. parengtoje studijoje „Lietuvos TSR energetikos perspektyvinis išvystymas ryšium su kompleksiniu Nemuno kaskados panaudojimu“. 1956 m. Fizikos-technikos institutą pertvarkius į kelis institutus, Lietuvos MA Energetikos ir elektrotechnikos instituto Bendrosios energetikos sektoriui buvo pavesta tirti Lietuvos energijos išteklius, spręsti racionalius jų panaudojimo uždavinius, rengti energetikos šakų plėtros programas. Šiam sektoriui, kuris 1966 m. buvo pavadintas Kompleksinių energetikos tyrimų laboratorija, iki 1980 m. pabaigos vadovavo Jakovas Heleris, šias pareigas ėjęs 28 metus. Tuo laikotarpiu atlikta ir Valstybiniam plano komitetui pateikta daug reikšmingų darbų apie gamybinių jėgų išvystymą ir išdėstymą, Lietuvos energetikos sistemų plėtrą, jų racionalią integraciją į TSRS Šiaurės vakarų regiono energetikos sistemas ir kt. Pasižymėjo kaip ryškus lyderis, jam vadovaujant laboratorijoje buvo parengta apie 30 biudžetinių temų ir Vyriausybės pavedimų ataskaitų. Aktyviai bendradarbiauta su centrinių buvusios TSRS energetikos institutų žymiausiais specialistais ir kitų sąjunginių respublikų mokslininkais. Pasižymėjo rengiant monografijas ir straipsnių rinkinius, spaudoje paskelbė daugiau kaip 80 mokslinių straipsnių, skaitė pranešimus daugelyje respublikinių ir sąjunginių konferencijų. 1965 m. kartu su žinomais Latvijos ir Estijos energetikos tyrimų vadovais J. Mazuru ir L. Vaiku parengė pranešimą Pasaulio energetikos tarybos kongresui. Jakovas Heleris laboratorijoje dirbo iki 1990 m. pabaigos. Jis buvo talentingas vadovas, nuoširdus, plačios erudicijos, gerbiamas ne tik bendradarbių, bet ir visų jį pažinojusių. Jakovas Heleris paliko ženklus įvairiapusiškos savo veiklos pėdsakus. Užaugino dukteris Lidiją ir Inesą (abi išvykusios į Izraelį).

Parengė Vaclovas Miškinis

I

Juozas INDRIŪNAS (1896–1989) – akademikas, profesorius, technikos mokslų daktaras, nusipelnęs mokslo veikėjas, Valstybinės premijos laureatas, pirmasis Tekstilės technologijos katedros (vėliau – Pluoštinių medžiagų katedros) vedėjas, Kauno universiteto Technologijos fakulteto dekanas (1944–1947), MA Fizikos-technikos instituto direktorius (1948–1953).

Juozas Indriūnas gimė 1896 m. sausio 26 d. Bajoriškėse, Rokiškio apskrityje, pasiturinčio ūkininko nuomininko šeimoje. Tėvams nusipirkus buvusį Meldakių dvaro palivarką, šeima persikėlė į Žardiškes, Skapiškio valsč. Dvi žiemas lankė

nelegalias kaimo „daraktorių“ pamokas. 1908–1912 m. mokėsi rusiškose mokyklose: Panemunėlio pradinėje, vėliau Kupiškio dviemeteje. Pasiryžęs tęsti mokslą jo amžių atitinkančiose aukštesnėse Panevėžio realinės mokyklos klasėse, 1912–1914 m. ruošėsi tam privačiai. Gavęs nedidelę pradinę materialinę tėvų paramą, 1914 m. išvyko į Sankt Peterburgą ir pradėjo lankyti privačius Pokrovskio kursus, padedančius pasirengti brandos atestato egzaminams. Kad galėtų pragyventi, dirbo gumos fabrike „Treugolnik“ valdišku brokuotoju. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui ir iškilus pavojui būti šaukiamam į caro kariuomenę, kursų nebaigęs, 1915 m. vasarą grįžo į tuo metu jau vokiečių okupuotą Lietuvą ir kurį laiką mokytojavo Piniavoje (Panevėžio apskr.). Už nelegalaus laikraštėlio ir okupantams priešintis raginančių atsisaukimų leidimą 1916 m. pabaigoje buvo suimtas ir 1917 m. vasarą įkalintas Griuntalio (Vokietija) belaisvių stovykloje. 1918 m. rudenį išėjęs į laisvę, mokytojavo Žardeliškių, vėliau Miškonių pradinėse mokyklose, organizavo vietinių gyventojų kultūrinę veiklą. 1920–1922 m. buvo Aukštųjų kursų laisvasis klausytojas Kaune. Dėl ateistinių pažiūrų netekęs materialinės tėvų paramos įsidarbino lietuvių kalbos mokytoju Kauno žydų mokykloje, vėliau – mechaniku Geležinkelių valdyboje.

1921 m. eksternu išlaikęs abiturus egzaminus, 1922 m. tapo Lietuvos universiteto Technikos fakulteto studentu. Studijuodamas dirbo Universiteto Statybinių medžiagų katedroje laborantu. 1929 m. apgynęs diplominį projektą „Popieriaus fabriko elektrifikavimas“, įgijo diplomuoto inžinieriaus technologo kvalifikaciją. Likęs dirbti Universitete, buvo pakeltas asistentu, o 1930 m. – vyr. asistentu. Priėmęs Universiteto vadovybės pasiūlymą dėstyti studentams tekstilės technologijos dalykus, 1930–1931 m. toje srityje specializavosi Štutgardo ir Drezdeno aukštosiose technikos mokyklose. Sugrįžęs, 1932 m. spalio 1 d. pradėjo skaityti „Verpimo ir audimo“ paskaitas. Praktines žinias tekstilės srityje gilino 1932–1943 m.

dirbdamas antraeilėse inžinieriaus pareigose „Drobės“ fabrike. Parengęs fabriko technologinės rekonstrukcijos projektą, gavo užduotį fabriko katilinei rekonstruoti bei jos naujojo kamino statybai. Įvykdžius ją, gavo naujų užsakymų. Daugelis tarpukario Lietuvos pramoninių kaminų buvo suprojektuoti ir pastatyti prižiūrint J. Indriūnui, tarp jų ir aukščiausias (76,5 m) Lietuvoje Kauno klinikų katilinės kaminas. Pradėjęs tirti vilnonių gelumbinių paltų pūko susidėvėjimo priežastis, 1936 m. apgynė disertaciją „Vilnų plaukeliai lankstomi pavargsta“. Jam suteiktas inžinerijos daktaro mokslinis laipsnis, 1937 m. – docento vardas. 1937 m. jo iniciatyva Universiteto Fizikos-chemijos instituto rūmuose įrengiama Pluošto technologijos laboratorija. 1940 m. laboratorija išsiplėtė įsigijusi vertingos įrangos, kai prieš pat sovietams likviduojant Krašto apsaugos ministeriją Universitetui buvo perduotas šios ministerijos Tyrimų laboratorijos turtas. 1941 m. Universitete įsteigiama Tekstilės technologijos katedra, Juozas Indriūnas paskiriamas katedros vedėju profesoriumi. Jam teko didžiulis organizacinis darbas pokariu komplektuojant ir plečiant katedros technologines laboratorijas dabartiniuose KTU II rūmuose. 1962–1975 m. J. Indriūnas ėjo Pluoštinių medžiagų katedros vedėjo pareigas, vėliau iki mirties buvo katedros profesorius konsultantas. Buvo reiklus, tačiau humaniškas ir demokratiškas vadovas. Nuoširdžiai džiaugdavosi kiekvieno katedros nario sėkme, stengdavosi padrašinti, paskatinti. Mokėjo įsiklausyti net į pačių jauniausių bendradarbių nuomonę, taip ugdydamas jaunų katedros kolegų autoritetą. Be tiesioginės pedagoginės veiklos, 1944–1947 m. jis buvo Technologijos fakulteto dekanas, 1948–1953 m. MA Fizikos ir technikos instituto direktorius (antraeilėse pareigose). 1946 m. išrinktas Lietuvos Mokslų Akademijos nariu korespondentu. Nepaisant aukšto mokslinio statuso, pokario metais J. Indriūnas patyrė politinių kaltinimų: jo 1947 m. parašytas vadovėlis „Pluoštinės medžiagos“ buvo apšauktas antisovietine „šmeižikiška knyga“, o 1948 m. knygos „Tekstilės technologijos pradmenys“ visas jau išspausdintas tiražas dėl tokių pat priežasčių buvo sunaikintas, atsitiktinai pavyko išgelbėti vos kelis egzempliorius. Vis dėlto ir tokiomis sąlygomis jis subūrė darbštų katedros personalą, daugėjo studentų, brendo jo moksliniai mokiniai.

Labai kruopščiai kiekvienai paskaitai ruošdavo iliustracinę medžiagą, ją dalindavo studentams. Su entuziazmu studijų procese taikė technines priemones, skatino ir katedros kolegas tą daryti. Parašė ir išleido vadovėlių, mokymo priemonių, paskelbė apie 100 mokslinių straipsnių. Yra lietuviškos tekstilės terminijos sukūrimo pirmtakas, daugelis jo pasiūlytų specialybės terminų yra tvirtai prigiję vartosenoje. Juozas Indriūnas yra tekstilės medžiagų tyrimų pradininkas Lietuvoje, jis sukūrė naują – pluoštinių medžiagų nuovargio ir pūkinių audinių dėvėjimosi – tyrimų kryptį. Sukūrė originalių tyrimo metodų ir prietaisų. Yra 10-ies išradimų autorius, dėjo daug pastangų, kad išrastieji prietaisai būtų gaminami serijomis ir diegiami tyrimų praktikoje. Jo vadovaujami 28 tyrinėtojai pradėjo savo mokslinį kelią ir apgynė daktaro disertacijas. 1968 m. J. Ind-

riūnas išrinktas Lietuvos Mokslo akademijos tikruoju nariu. Už nuopelnus plėtojant mokslą 1965 m. jam suteiktas Lietuvos nusipelnusio mokslo veikėjo vardas. 1966 m. už tekstilės medžiagų mechaninių ir eksploatacinių savybių tyrimus jam (kartu su kitais) paskirta Valstybinė respublikinė premija.

J. Indriūnas mėgo Lietuvos gamtą, puoselėjo savo sodą Aleksote, ne kartą yra pakvietęs katedros kolegas savo automobiliu aplankyti vieną ar kitą Lietuvos kampelį. Nuolat domėjosi aktualijomis, dažnai jį būdavo galima sutikti teatro ar koncertų salėje. Reguliariai mankštinosi, net būdamas garbaus amžiaus, vasaromis atostogaudamas Palangoje, rytais lengva ristele bėgdavo išilgai paplūdimio. Buvo aršus rūkymo priešininkas, yra pasiūlęs kovos su šiuo žalingu įpročiu būdų. Akademikas Juozas Indriūnas mirė 1989 m. balandžio 15 d. Palaidotas Kaune, Petrašiūnų kapinėse.

Parengė Anzelmas Bačasuskas pagal Arvydo Vitkausko medžiagą

J

Vladas JAKOVICKAS (1898 m. lapkričio 26 d. Virbalis–1949 m. kovo 16 d. Oberammergau, Bavarija) – Lietuvos inžinierius elektrotechnikas, inžinerijos daktaras.

1908–1916 m. mokėsi Kauno ir Peterburgo gimnazijose. 1925 m. baigė Berlyno aukštąją technikos mokyklą. Specializavosi Braunschweigo aukštojoje technikos mokykloje. 1939-02-15 Vytauto Didžiojo universitete apgynė daktaro disertaciją. Parašė habilitacijos darbą „Trifazinės srovės indukcijos motorų apskritimo diagramų palyginimo klausimu“. 1925–1928 m. buvo Lietuvos universiteto Fizikos katedros asistentas, 1927–1943 m. Kauno aukštesniosios technikos mokyklos mokytojas, dėstė elektros mašinų kursą, nuo 1932 m. – VDU Elektrotechnikos katedros lektorius, nuo 1940 m. – docentas, nuo 1941 m. – profesorius, dėstė teorinę elektrotechniką ir elektros trauką. 1940 m. rugsėjį paskirtas Technologijos fakulteto dekanu. Nuo 1940 m. spalio iki 1941 m. birželio – Kauno universiteto prorektorius. Nuo 1944 m. – tremtyje, Regensburge (Vokietija), nuo 1946 m. dėstė JAV karių kursuose Oberammergau. Kaune išleido vadovėlius „Nuolatinės srovės elektros mašinų apskaičiavimas“, „Kintamosios srovės Elektrotechnikos pagrindai“ bei paskelbė eilę straipsnių leidinyje „Technika ir ūkis“ ir Lietuviškojoje enciklopedijoje. Mirė 1949-03-16 Vokietijoje, Oberammergau, ten ir palaidotas.

Parengė Vytautas Miškinis

Stasys JAKŠAITIS gimė 1900 m. gruodžio 26 d. Kaune. Baigęs elektromonterių profesinius kursus, 1919 m. pradėjo dirbti Kauno elektros tinklų ir abonentų skyriuje elektromonteriu. Rūpinosi orinių ir kabelinių tinklų rekonstravimu, nuolatinės srovės tinklo keitimu kintamosios srovės tinklu. Vadovavo montuojant naujas transformatorines pastotes, derinant jų ir relinės apsaugos įrengimus, rūpinosi jų tinkamo eksploataavimo priežiūra. 1935 m. skiriamas meistru, kartu dirba elektros laboratorijoje relinės apsaugos specialistu. Pokario metais daug nuveikė atstatant karo nuniokotą miesto energetikos ūkį ir rūpinosi patikimu įrengimų darbu.

Mirė 1984 m. Palaidotas Kaune.

Parengta pagal „Lietuvos energetika“ III t.

Mečys JAMEIKIS (1902-07-02 Alsėdžiuose–1955-08-10 Rockford, Ilinojaus valst.) – miškininkas, Lietuvos energijos komiteto Šiluminės komisijos kooptuotas narys nuo 1936 m.

Gimnaziją baigė 1924 m. Miškininkystės mokėsi Lietuvos universitete ir Žemės ūkio akademijoje 1924–1928 m.; pastarąją baigė 1928 m. apgynęs diplominį darbą „Medžio žaliavos transportas Lietuvoje“. Studentaudamas buvo studentų ateitininkų Algimanto klubo steigimo iniciatorius. Nuo 1929 m. Miškų departamento miškininkas specialistas, nuo 1936 m. – Miškų prekybos skyriaus referentas. 1941 m. vasarį bolševikų atleistas. 1941 m. birželio–liepos mėn., Laikinosios vyriausybės pavestas, perėmė Miškų departamento žinion medžio pramonės įmones Kaune ir kurį laiką vadovavo atkuriamam Miškų departamentui, o vėliau, nuo 1941 m. rugsėjo iki pasitraukimo į Vakarų – Miškų eksploatacijos departamentui. 1930–1940 m. (su 2 metų pertrauka) Lietuvos miškininkų sąjungos valdybos, nuo 1938 m. Pabaltijo miškininkų vykdomojo komiteto sekretorius. Nuo 1945 m. Lietuvos ūkio atstatymo komisijos Miškų ūkio sekcijos bendradarbis. 1946–1947 m. Augsburg-Haunstettenuo Lietuvių bendruomenės valdybos narys ir laikinai pirmininkas. Į JAV atvyko 1949 m. Miškų ir medienos ūkio klausimais bendradarbiavo „Mūsų giriose“, Žemės ūkio ministerijos metraštyje, „Girios aide“, „Drauge“. Buvo Lietuvos enciklopedijos (1931–1940 m.) bendradarbis.

Parengė Vytautas Miškinis

Jonas JANICKIS (1906-08-03 Kaunas–1998-06-18 Kaunas) – inžinierius chemikas, habilituotas daktaras, profesorius, akademikas. 1938 m. paskirtas Lietuvos energijos komiteto Šiluminės komisijos kooptuotu nariu.

Pradinį išsilavinimą įgijo Riazanėje (Rusija), nuo 1919 m. mokėsi Kauno aukštesnėje realinėje vokiečių mokykloje, 1926 m. įstojo į Drezdeno aukštąją technikos mokyklą, kurią 1930 m. baigė ir įgijo inžinieriaus chemiko kvalifikaciją. 1931–1932 m. tęsė studijas Drezdeno aukštosios technikos mokyklos doktorantūroje ir apgynęs disertaciją įgijo daktaro inžinieriaus mokslinį laipsnį. 1933 m. pradėjo dirbti VDU Matematikos-gamtos fakulteto Fizikinės chemijos katedros asistentu. 1935 m. apgynė habilitacinį darbą.

1940 m., perkėlus Matematikos-gamtos fakultetą į Vilnių, liko dirbti Kaune Technologijos fakulteto Fizinės chemijos katedros etatiniu docentu. 1941 m. paskirtas katedros vedėju profesoriumi, vėliau Technologijos fakulteto prodekanu. 1941 m. liepos mėn. atleistas iš Universiteto. Pasibaigus vokiečių okupacijai, 1944 m. grįžo į Universitetą ir ėjo ankstesnes pareigas. 1948 m. apgynė mokslų daktaro disertaciją. 1949 m. suteiktas profesoriaus mokslinis vardas. 1946–1951 m. buvo KVVDU-KPI mokslinis sekretorius, 1951–1977 m. Fizikinės chemijos katedros vedėjas profesorius, nuo 1977 m. spalio – profesorius konsultantas, nuo 1994 m. Džordžo Sorošo fondo profesorius-emeritas. 1956 m. J. Janickis buvo išrinktas Lietuvos mokslų akademijos tikroju nariu. Parašė vadovėlius: „Įvadas į fizinę ir koloidų chemiją“ (1947), „Fizinė chemija“ (1963) ir (1987) bei kt. mokymo ir metodines knygas. J. Janickis sukūrė KVU-KPI-KTU – vieną iš keturių Lietuvoje pripažintų chemikų mokslinių mokyklų. Jam vadovaujant buvo parengtos ir sėkmingai apgintos 47 mokslų kandidato disertacijos, konsultavo 7 doktorantus. J. Janickis yra 230 mokslinių darbų ir 6 išradimų bendraautoris. 1968 m. J. Janickiui kartu su kitais už tyrimus sieros, seleno, mangano chemijos ir elektrochemijos srityje paskirta valstybinė premija. 1961 m. jam suteiktas Lietuvos nusipelnusio mokslo veikėjo vardas.

Jono Janickio sūnus Vitalijus Janickis (g. 1948 m.) – akademikas, profesorius.

Parengė Vytautas Miškinis

Jurgis JANKAUSKAS gimė 1907 m. lapkričio 26 d. Petrapilyje ordinarinio profesoriaus Platono Jankausko šeimoje. 1930 m. vasario 17 d. Vytauto Didžiojo universiteto Technikos fakultete apgynė diplominį darbą tema: „Galingumo koeficientui pataisyti pastotis“ ir įgyjo diplomuoto technologijos inžinieriaus laipsnį. 1930 m. spalio 15 d. priimamas į VDU Pritaikomosios mechanikos katedrą jaunesniu laborantu. 1932 m. jis

keliamas į vyr. laborantus. Jam ir M. Baubliui pavesta padėti privatdocentui J. Graurogkui vesti pratimus ir grafiškus darbus iš braižomosios geometrijos. Priimamas į Pritaikomosios mechanikos katedros Šiluminių variklių laboratoriją (vedėjas doc. V. Gorodeckis), kur dirbo vyr. laborantu. Ši laboratorija turėjo vieną būstą Didžiųjų universiteto rūmų rūsyje. Apgynęs daktarinę disertaciją, pakeltas į docentus. Dėstė termodinamikos, braižomosios geometrijos, vidaus degimo variklių kursus.

1936 m. žurnale „Technika“ Nr. 9 inž. J. Jankauskas paskelbė straipsnį „Termodinaminiai procesai PSTV logaritminėje diagramoje“ (239–256 psl.) ir „Apskritimų būdas. Koordinatų pradžios nustatymo indikatorinėse diagramose“ (281–286 psl.). 1939 m. žurnale „Technika“ Nr. 10 atspausdino straipsnius „Rutulio paviršiaus pavertimo plokštė. Apšvietimo matymo ir apšaudymo laipsnių nustatymas plano pavidalo pagalba“ (409–427 psl.), „Įpūtimas vamzdžio dvitakčio variklyje“ (409–427 psl.). Įsteigus Šiluminių variklių katedrą, perėjo į ją. 1940 m. gegužės 27 d. mirė Šiluminių variklių katedros vedėjas prof. T. Šulcas. Katedrai pradėjo vadovauti prof. Jurgis Jankauskas. 1940 m. rugpjūčio 13 d. mirė prof. Vasaris Gorodeckis. Žurnale „Technika“ inž. A. Binkevičius ir J. Jankauskas atspausdino nekrologą su jo gyvenimo aprašymu. 1941 m. liepos 24 d. Jurgis Jankauskas keliamas į adjunktus.

1944 m., kartu su vokiečiais prof. J. Jankauskas pasitraukė į vakarus. Miunchene (Vakarų Vokietija) UNRRA amatų mokykloje dėstė mechaniką ir vairavimą. 1948 m. išvyko į JAV. Mirties data nežinoma.

Parengė Aleksandras Gluosnis

Platonas JANKAUSKAS (1860 m. spalio 31 d. Minskas–1941 m. lapkričio 27 d. Daniliškis, Piniavos valsčius) – Lietuvos inžinierius mechanikas, technikos mokslų daktaras.

Gimė 1860 m. spalio 31 d. Minske. Jo tėvai buvo gudai, bet senelis buvo kilęs iš Lietuvos, buvusios Gardino gubernijos. 1883 m. baigė Petrapilio universiteto astronomijos studijas ir įstojo į Petrapilio kelių inžinerijos institutą. 1886 m. jį baigė įgydamas kelių inžinieriaus diplomą. Inžinieriaus praktiko darbą dirbo prie Rusijos vykdytų kelių ir uostų statybos. Nuo 1895 iki 1901 m. dirbo tiesiant Sibiro geležinkelį, įrengiant keltą traukiniams per Baikalo ežerą, statant Vladivostoko ir Petrapilio uostus. Savo tyrimus paskelbė Prancūzijos inžinierių draugijos žurnale. 1889 m. buvo pakviestas dėstytoju į Petrapilio kelių inžinerijos institutą. 1891 m. apgynė disertaciją garo mašinų su dviem skysčiais tema ir įgijo adjunktų

titulą. 1897 m. pakeltas į extraordinarinio profesoriaus pareigas, o 1902 m. ordinariniu profesoriumi Mechanikos katedroje. Profesoriavo iki 1920 m. Pusę metų bolševikų kalintas, bet susirgęs gavo leidimą grįžti į Lietuvą. Kėdainių rajone įsigijo ūkį.

1921 m. buvo pakviestas skaityti teorinės mechanikos kursą Aukštuosiuose kursuose, o nuo 1922 m. vasario 16 d. pradėjo eiti ordinarinio profesoriaus pareigas ir vadovauti Teorinės mechanikos katedrai. Čia skaitė teorinę mechaniką (statiką, kinematiką), taško dinamiką, hidrauliką, pritaikomąją mechaniką, mašinų elementus (iki 1924 m.). Vėliau – mechanizmų kinematiką, kliūčių teoriją, hidraulinius variklius bei apverčiamųjų hidraulinių variklių teoriją. Šie kursai išspausdinti (opalografuoti ar hektografuoti) Lietuvoje. Tai „Gidromechanika“ (1923) ir „Kurs teoretinės mechaniką“; „Kinematika ir dinamikos pagrindai“; „Pritaikomoji mechanika“ (1926); „Statika“ (1928); „Mechanizmų kinematika“ (1930); „Taško dinamika“ (1933). Iki 1930 m. Teorinės ir Pritaikomosios mechanikos katedroje turėjo kabinetą, kuriam vadovavo prof. P. Jankauskas. Jame buvo sukomplektuotos įvairių modelių mašinų dalys iš Variklių laboratorijos. 1930 m. Mechanikos kabinetas gavo atskirą būstą Gamtos-matematikos fakultete (pirmuosiuose Universiteto rūmuose). 1933 m. spausdino straipsnius žurnale „Technika“ ir kituose. 1933 m. išleista prof. P. Jankausko knyga „Kūno dinamika“. 1935 m. spalio 1 d., dėstęs mechaniką ir hidraulinius variklius – išėjo į pensiją.

Mirė 1941 m. lapkričio 27 d. Palaidotas Daniliškiuose, Surviliškio valsčiaus Kėdainių apskrityje.

Parengė Aleksandras Gluosnis

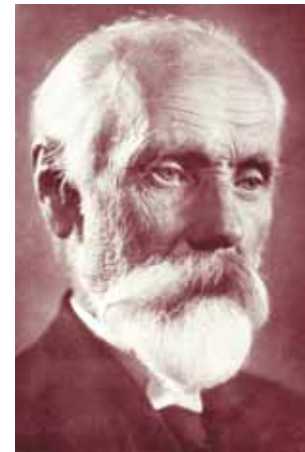
Juozas JANKEVIČIUS (1890 m. lapkričio 2 d. Vėbriai, Panemunėlio valsčius, Rokiškio aps.–1945 m. balandžio 22 d. Chvalynskas, Saratovo sritis) – Lietuvos politikas, kelių, ypač geležinkelių inžinierius. 1936 m. susisiekimo ministro įsakymu paskirtas Lietuvos energijos komiteto pirmininku.

Baigė Panevėžio realinę gimnaziją, o 1915 m. ir Kijevo politechnikos instituto statybos fakultetą. Dėstė Kijevo aukštesniojoje hidrotechnikos mokykloje. Dirbo Kijevo kelių apygardoje, statė tiltą per Dnieprą. 1917–1918 m. Ukrainos lietuvių tautos tarybos Kijeve pirmininkas. Jo pastangomis Rovne pradėtas formuoti Lietuvių batalionas. 1918 m. grįžo į Lietuvą. 1919–1921 m. kelio ruožo viršininkas Šiauliuose,

Kaune. 1922–1925 m. Susisiekimo ministerijos inžinierius. 1924–1940 m. Lietuvos universiteto (nuo 1930 m. Vytauto Didžiojo universitetas) docentas. 1925–1926 m. Plentų

ir vandens kelių valdybos direktorius. 1926 m. gruodžio mėn.–1927 m. birželio mėn. susisiekimo ministras. 1929–1940 m. Susisiekimo ministerijos generalinis sekretorius. 1933–1935 m. Geležinkelio direkcijos vyriausiasis direktorius. 1940 m. lapkričio mėn. NKVD suimtas, kalintas Vilniuje. 1941 m. balandžio mėn. ištremtas į Vorkutos lagerį, ten laikytas iki 1944 m. kovo 4 d. Mirė Chvalinsko invalidų namuose, ten ir palaidotas. Turėjo dukteris Danutę Gvildienę ir Laimą Valiukėnienę. Parašė darbų apie geležinkelius.

Parengė Vytautas Miškinis

Pranas JODELĖ (1871 m. vasario 13 d. Kupriuose, Obelių valsčius–1955 m. gruodžio 8 d. Kaune, palaidotas Petrašiūnų kapinėse) – žymiausias nepriklausomos Lietuvos chemikas technologas, profesorius, VDU rektorius. Su jo vardu neatskiriama susiję pirmieji Lietuvoje silikatų technologijos moksliniai tyrimai ir pirmųjų inžinierių parengimas keramikos ir rišamųjų medžiagų pramonei.

Mokėsi Užpalių pradžios mokykloje. Išvykęs į Rusiją pas ištremtą dėdę, 1891 m. baigė Oriolo gubernijos Livnų realinę gimnaziją. 1891–1896 m. studijavo Charkovo veterinarijos institute. 1904 m. baigė Kijevo politechnikos institutą, 1906 m. gavo inžinieriaus technologo diplomą, dirbo Rusijos cemento, stiklo, metalurgijos įmonėse, tačiau vėl sugrįžo į institutą, dirbo laborantu. 1908 m. stažavosi Vokietijoje, Šveicarijoje, 1909 m. išrinktas Kijevo politechnikos instituto docentu. Dėstė statybos medžiagų technologiją. 1912 m. išrinktas extraordinarinio profesoriumi.

1913 m. grįžo į Lietuvą. 1913 m. suprojektavo ir vadovavo pirmojo Lietuvoje, per I Pasaulinį karą sugriauto Valkininkų cemento fabriko statybai. Vienas iš bendrovės akcininkų buvo dr. Jonas Basanavičius. Buvo įrodyta, kad iš vietinės žaliavos galima pagaminti cementą. Karo metais tarnavo Rusijos imperijos kariuomenėje. Po karo grįžo į Lietuvą. Nuo 1920 m. dirbo Kauno miškų departamente. 1921–1922 m. vienas iš Lietuvos Aukštųjų kursų organizatorių, jų lektorius, profesorius. 1922 m. vasario 16 d. su kitais įkūrė Lietuvos universitetą. 1922–1927 m. pirmasis Technikos fakulteto dekanas, įkūrė ir vadovavo Statybos ir statybinių medžiagų katedrai. 1927 m. paskelbė cemento kietėjimo teoriją. 1927–1928 m. ir 1932–1940 m. Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) prorektorius, 1928–1929 m. – rektorius. Dar Aukštuosiuose kursuose suorganizavo statybinių medžiagų laboratoriją, kuriai vadovavo ir universitete. Nuo 1927 m. chemikams technologams pradėjo skaityti neorganinės cheminės technologijos kursą, kuriame buvo plačiai nagrinėjama ir kalkių, cemento, gipso ir stiklo gamyba. Pr. Jodelė

suorganizavo Lietuvos mineralinių žaliavų tyrimą, nuo 1924 m. – Lietuvos inžinierių ir architektų sąjungos vadovas, nuo 1936 m. Energijos komiteto žemės turtams tirti komisijos pirmininkas, taip pat Technikos draugijos pirmininkas. 1940 m. išėjo į pensiją, iki 1941 m. vasaros – Lietuvos geologinių tyrinėjimų ir statybinių medžiagų tresto konsultantas. 1944 m., būdamas 73 metų amžiaus, vėl įsitraukė į mokslinį ir pedagoginį darbą. 1944–1949 m. Pr. Jodelė vėl profesoriavo Neorganinės technologijos katedroje, o 1947–1949 m. – jos vedėjas. Tyrė statyboms tinkamų žaliavų išteklius Lietuvoje: Skirsnemunės kreidos, mergelio, Menčių, Karpėnų, Vegerių klinčių, Biržų, Pasvalio gipso, Šventosios kvarcinio smėlio, Merkio kreidos telkinius. Jo pastangomis 1938 m. pradėtas statyti (per II Pasaulinį karą sugriautas) Skirsnemunės (dab. Jurbarko rajono savivaldybė) cemento fabrikas, vadovavo Karpėnų klinčių telkinių tyrimams, kuriais pasinaudojus po II Pasaulinio karo pastatyta Naujosios Akmenės cemento gamykla.

1924–1928 m. organizavo ir redagavo Lietuvos universiteto mokslo darbų leidinį „Technika“, paskelbė daug straipsnių, vadovavo rašantiems disertacijas. 1928 m. apdovanojus 3-ojo laipsnio Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino ordinu, o 1932 m. – 2-jo laipsnio Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino ordinu.

Parengė Vytautas Miškinis

Pranas JUCAITIS (1896 m. gruodžio 5 d. Kiaulupiai, Sintautų valsčius, Šakių aps.–1986 m. liepos 9 d. JAV) – Lietuvos chemikas, ŽŪA ir VDU profesorius, VDU technologijos fakulteto dekanas 1941–1942 m., visuomenės veikėjas.

Pradžios mokslą Pranas išėjo Sintautų mokykloje, kur 1905 m. revoliucijos metu buvo mokoma lietuvių kalba, vadovėliais buvo vartojami Amerikoje paruošti „rankvedėliai“. 1907 m. įstojo į Vilkaviškio gimnaziją, o 1913 m. perėjo į Suvalkų gimnaziją. Ją 1915 m. baigė medaliu Varšuvoje, kur gimnazija buvo perkelta dėl prasidėjusio Pirmojo pasaulinio karo. 1915 m. dirbo Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti Vilniaus komitete. Tų pačių metų rudenį mokytojavo M. Biržiškos įsteigtoje lietuvių gimnazijoje Vilniuje, o

1916 m. pradžioje kunigo dr. J. Galdiko suorganizuotoje gimnazijoje Šiauliuose, kurią dėl lietuviškos veiklos vokiečiai 1917 m. uždarė. 1917–1918 m. Lietuvos Tarybos Tremtinių ir belaisvių gražinimo sekcijos sekretorius Vilniuje, 1919 m. Lietuvos pasiuntinybės Šveicarijoje sekretorius. Studijavo Berno, Fribūro, nuo 1920 m. Miunsterio universitetuose. 1930 m. chemijos daktaras. 1924–1941 m. dėstė Žemės ūkio akademijoje Dotnuvoje, 1932 m. profesorius, Chemijos katedros vedėjas. 1941–1944 m. Vytauto Didžiojo uni-

versiteto Fizikinės chemijos profesorius, 1941–1942 m. Technologijos fakulteto dekanas. Bendradarbiavo Lietuviškojoje enciklopedijoje (1931–1941 m. Kaune), jos chemijos skyriaus redaktorius. 1944 m. pasitraukė į Vakarų.

1948–1951 m. dėstė Ganono kolegijoje JAV Eryje, Pa. 1951–1958 m. – Iliojaus technologijos instituto Čikagoje Biochemijos ir maisto technologijos skyriaus vedėjas. 1958–1961 m. dirbo tirpios kavos bendrovėje „Linden“, NJ. 1961–1970 m. – „Owens-Illinois Co“ Mokslinių tyrimų centre Toledo, Ohio. 1952–1954 m. Amerikos lietuvių profesorių draugijos, 1954–1957 m. Ateitininkų sendraugių sąjungos pirmininkas. Paskelbė mokslinių straipsnių, padarė išradimų.

Parengė Vytautas Miškinis

Alfonsas JURSKIS (1894 m. rugpjūčio 4 d. Akmenytėje, Pumpėnų valsčius, Panevėžio r.–1966 m. liepos 31 d. Filadelfijoje, JAV) – inžinierius-radiotechnikas, radiotechnikos pradininkas Lietuvoje, Kauno radijo stoties pirmasis viršininkas, Lietuvos kariuomenės pulkininkas leitenantas, docentas.

1902–1905 m. mokėsi Papilės pradžios mokykloje, 1912 m. baigė Mintaujos realinę gimnaziją. Mirus tėvui, tolimesniu sūnėno lavinimu rūpinosi dėdė kun. Petras Jurskis, Papilės klebonas. 1912–1916 m. mokėsi Peterburgo politechnikos institute, kur įgijo elektrotechnikos inžinieriaus ir jūrų laivyno radijo mechaniko specialybę. 1916–1919 m. tarnavo radistu ledlaužių laivyne, plaukiojo

tarpe Archangelsko, Murmansko ir Anglijos uostų. 1919 m. dirbo Anglijoje, Liverpulio radijo dirbtuvėse. 1919 m. lapkričio 7 d. grįžo į Lietuvą, įstojo į Lietuvos kariuomenės Elektrotechnikos batalioną. Tarnavo laisvai samdomu radijo inžinieriumi, organizavo Elektrotechnikos dirbtuves ir joms vadovavo. 1921–1923 m. ryšių kursuose dėstė elementariosios radiotechnikos pagrindus.

1923–1924 m. gilino žinias Paryžiaus aukštojoje elektrotechnikos mokykloje, kur įgijo inžinieriaus radioelektriko diplomą. Jo vadove buvo žymi fizikė, dukart Nobelio premijos laureatė profesorė Marija Sklodovska-Kiuri. Kurį laiką dirbo Eifelio bokšto radijo stotyje. 1924 m. grįžo į Lietuvą, paskirtas į Aukštuosius karo technikos kursus. Čia vadovavo savo įsteigta Radijo laboratorijai, dėstė radiotechniką, elektrotechniką, matematiką. Iki 1940 m. šias disciplinas dėstė ir Karo mokykloje. 1934 m. jam suteiktas inžinerijos karininkų korpuso pulkininko leitenanto laipsnis. 1926 m. Susisiekimo ministerijos pakviestas tvarkyti Radijo stoties. Užbaigė trejetą metų trukusią radijo stoties

statybą. Stotis pradėjo veikti 1926 m. birželio 12 d. 1926–1930 m. Kauno radijo stoties viršininkas. Radijo tarybos sekretorius 1927–1929 m. Sparčiai plėtėsi radijo klausytojų ratas, 1926 m. buvo 323 abonentai, po ketverių metų – 16 000 abonentų. 1932 m. savaitraštyje „Bangos“ tvarkė skyrių „Radijas visiems“.

Nuo 1926 m. Lietuvos universiteto radiotechnikos lektorius, nuo 1940 m. docentas, Radijo katedros vedėjas. 1940–1944 m. Technologijos fakulteto prodekanas. Dėstė radiotechniką, radioakustiką, elektromagnetinį spinduliavimą. A. Jurskis žymus ne tik kaip teoretikas, bet ir kaip inžinierius-praktikas. Nuo 1923 m. bandė įvairias radijo stotis. Apie 1927 m. vykdė originalius bandymus su katodiniu vamzdeliu, tyrinėjo galimybes perduoti vaizdą per atstumą. 1929 m. laboratorijoje nagrinėjo trumpųjų bangų sklaidimą, tyrimų rezultatai buvo publikuojami.

1924 m. tampa „Société des amis de la TSF“ nariu. Vienas iš Lietuvos karių radijo mėgėjų draugijos ir Lietuvos radijo mėgėjų sąjungos steigėjų bei jos vadovas. Lietuvos radijo inžinierių sąjungos pirmininkas, Lietuvos jūrininkų sąjungos, įsteigtos 1923 m., pirmosios valdybos sekretorius, Vytauto Didžiojo paminklo statybos Kaune komisijos narys, taip pat pirmininkavo komisijai, kuri rūpinosi Karo muziejaus technikos skyriumi. Nuo 1938 m. leidinio „Karo technikos dalių dvidešimtmetis 1919–1939“ redakcinės komisijos pirmininkas. Parašė pirmąjį radiotechnikos vadovėlį lietuvių kalba „Radiotechnika. Pirmoji knyga: Radiotelegrafija“ (1927 m.), kuriame pateikė daug konspektų bei patariamųjų santraukų studentams. Vėliau šią knygą papildė jo antrasis vadovėlis „Radiotelefonijos pagrindai“ (1929 m.). Išspausdino apie 30 mokslinių ir daug publicistinių straipsnių, daugiausia savaitraštyje „Bangos“. Svarbesni iš jų: „Radiogoniometrijos praktika“, „Kreipiamoji radiotelegrafija ir radiogoniometrija“, „Akustika ir patalpų įgarsinimas“, „Mūsų galingoji radijo stotis“. Bendradarbiavo leidinyje „2000 metrų“.

1944 m. spalio 7 d. Jurskių šeima su trimis vaikais – Liutaveru Kazimieru (g. 1930-09-15), Snieguole Marija Ona (g. 1932-08-05) ir Juozu Sauliumi (g. 1940-01-13) pasitraukė į Vakarų. 1946–1948 m. gyveno Augsburgėje. A. Jurskis dirbo Aukštosios technikos mokyklos direktoriumi, skaitė paskaitas. 1949 m. išvyko į JAV. Nuo 1949 m. iki 1961 m. – Templio universiteto Technikos instituto elektronikos dalykų ir matematikos dėstytojas bei radijo instruktorius. Mėgo piešti, JAV baigė 3 metų neakivaizdinius dailės kursus.

Už ypatingus nuopelnus Lietuvai A. Jurskis 1928 m. apdovanotas Lietuvos Nepriklausomybės 10-ies metų sukakties medaliu, 1929 m. DLK Gedimino 4 laipsnio ordinu. 1989 m. liepos 29 d. A. Jurskio gimtinėje Akmenytės vienkiemyje po sodybos ažuolu atidengtas stogastulpis (tautodailininkas Jonas Matulis). 1994 m., pažymint 100-ąsias gimimo metines, jo vaikai, pagerbdami tėvo atminimą, įsteigė kasmetinę A. Jurskio premiją, skiriamą pažangiam Kauno technologijos universiteto Radiotechnikos fakulteto studentui, kilusiam iš provincijos. 1996 m., pažymint 30-ąsias mirties metines,

ant namo Aukštuosiuose Šančiuose (L. Ivinskio g. 38) jo vaikų lėšomis buvo atidengta atminimo lenta (architektas Jonas Lukšė). 2002 m. KTU Radioelektronikos fakultete atidaryta jo vardo auditorija, iškilmingai atidengtas inžinieriaus bareljefas (skulptorius Vladas Žuklys), įrengtas istorinių dokumentų stendas. 2012 m. vaikų Liutavero Jurskio ir Snieguolės Jurskytės-Akstinienės pastangomis Kaune išleista A. Jurskio dienoraščių knyga „Sudie, Tėvyne, prieš pavergtoji“.

2012-08-04 A. Jurskio ir jo žmonos Onos Tallat-Kelpšaitės-Jurskienės (g. 1895-04-23) palaikai perlaidoti Karūžiškės dvaro giminės kapinaitėse, Laukuvos parapijoje, Medvėgalio šlaite (Šilalės r.).

Parengė Vytautas Miškinis

K

Steponas KAIRYS (TUMASONIS, KAMINSKAS) – inžinierius, Vasario 16 Lietuvos Nepriklausomybės akto signataras, VDU Statybos fakulteto dekanas 1941–1943 m., profesorius, VLIK pirmininkas 1943–1945 m., LSDP vienas iš kūrėjų, jos veikėjas.

Gimė 1878-12-21 (pagal naująjį kalendorių 1879-01-02) Užunvėžių k., Kurklių vls., Ukmergės aps. Tėvai: Vincetas Tumasonis-Kairys (m. 1906) iš Labeikių (Utenos r.) ir Uršulė Puzinaitė-Kairienė (m. 1910) – žemdirbiai, stambūs ūkininkai, turėjo 60 ha žemės. Buvo ketvirtasis penkių vaikų šeimoje. Broliai: Jonas Tumasonis-Kairys (1874–1946) – žemdirbys ūkininkas, Trumbatiškio palivarko savininkas, nuo 1945 m. tremtinys Permės srityje (Rusija), miręs tremtyje ir Antanas Tumasonis-Kairys – žemdirbys ūkininkas.

Seserys: Antanina Tumasonytė-Kairytė ir Benedikta Kairytė-Aleknieinė (1884–1942) – dvarininkė, Želtiškių dvaro savininkė, nuo 1941 m. tremtinė, mirusi tremtyje.

Vaikystėje mokėsi skaityti namuose, buvo slapčia daraktoriaus mokomas, 1886–1887 m. dvi žiemas mokėsi Kurklių valsčiaus rusiškoje dviklasėje pradžios mokykloje, bet jos nebaigė. Gimnazisto Martyno Jankausko 1889 m. vasarą paruoštas, 1889–1894 m. mokėsi Palangos progimnazijoje, baigė ją su pagyrimu. 1894–1898 m. mokėsi Šiaulių gimnazijoje, 1894–1896 m. gyveno Julijono Šalkauskio šeimoje, buvo jo sūnų Stasio ir Kazio repetitorius. 1897 m. už dalyvavimą moksleivių maište prieš priverstinį stačiatikių pamaldų lankymą, politinę veiklą ir atsisaukimų rašymą S. Kairys buvo pašalintas iš

Šiaulių gimnazijos, bet, Vilniaus mokslo kuratoriui nepatvirtinus to pedagogų tarybos nutarimo, po metų priimtas atgal ir 1898 m. ją baigė.

1898 m. įstojo į Sankt Peterburgo (Rusija) technologijos institutą, bet 1899 m., kaip vienas iš studentiškos demonstracijos organizatorių, buvo pašalintas. 1899 m. vėl į jį buvo priimtas, bet 1901 m. vėl pašalintas. Iš naujo išlaikęs egzaminus ir įstojęs, su pertraukomis studijavo toliau iki 1908 m..

Nuo 1900 m. S. Kairys buvo Lietuvos socialdemokratų partijos (LSDP) narys Vilniuje, vasaros atostogų metu dirbdavo konspiracinį darbą Vilniuje. 1901 m. jis buvo išrinktas LSDP Centro komiteto nariu ir liko juo iki 1944 m. 1904–1907 m., palikęs mokslą, jis nuolat dirbo LSDP. 1905 m. gruodžio 4–5 dienomis buvo Vilniuje vykusio Lietuvių suvažiavimo sekretorius, išrinktas Didžiojo Vilniaus Seimo vicepirmininku. 1907 m. S. Kairys dalyvavo II Valstybės Dūmos rinkimuose, 1907 m. buvo paskirtas LSDP frakcijos sekretoriumi, tvarkė visą frakcijos korespondenciją, rašė kalbas. Dirbo juo iki Dūmos paleidimo 1907 m. birželio 17 d. 1907 m. dalyvavo Rusijos socialdemokratų darbininkų partijos III suvažiavime Londone (Didžioji Britanija), 1907 m. rugpjūčio mėn. – LSDP suvažiavime Krokuvėje (Lenkija).

Grįžęs tęsti studijų, 1908 m. S. Kairys su pagyrimu baigė Sankt Peterburgo (Rusija) technologijos institutą ir įgijo inžinieriaus išsilavinimą. 1908–1912 m. jis dirbo inžinieriumi Rusijoje: iš pradžių Samaroje, su Petru Vileišiu statė tiltus Volgos-Bugulmos geležinkelėje, vėliau – Melekese, po to – Kursko gubernijoje. Grįžęs į Lietuvą, 1912–1916 m. S. Kairys Vilniuje dirbo savivaldybės Vandentiekio ir kanalizacijos skyriuje, 1914–1916 m. buvo šio skyriaus vyriausiasis inžinierius. Jis parengė projektą ir vadovavo Vilniaus vandentiekio ir kanalizacijos tiesimo darbams, pirmasis pradėjo kanalo statybą Didžiojoje gatvėje.

1915 m. S. Kairys kartu su Antanu Smetona, Jurgiu Šauliu, Jonu Basanavičiumi, Petru Klimu ir J. Stankevičiumi įkūrė Lietuvos reikalų gynimo grupę. 1916 m. dėl konfliktų su vokiečių pareigūnais iš darbo savivaldybėje jis pasitraukė ir atsidėjo vien partiniam darbui. 1916 m. birželio 10 d. pasirašė du memorandumus generolui Liudendorfui apie lietuvių tautinės minties plėtojimą ir apie lietuvių siekius. 1916 m. birželio 30 d.–liepos 4 d. dalyvavo Rusijos pavergtųjų tautų kongrese Lozanoje, kur buvo nutarta siekti Lietuvos nepriklausomybės. Jis buvo Vilniaus konferencijos 1917 m. rugpjūčio 18–22 d. organizatorius, joje išrinktas Lietuvos Tarybos vicepirmininku. 1917 m. spalio 2–10 d. su kitais Lietuvos Tarybos nariais S. Kairys dalyvavo lietuvių konferencijoje Berne. Grįždamas iš Šveicarijos, Berlyne lankėsi Reichstage, o 1917 m. gruodžio 1 d. su Vokietijos užsienio reikalų ministru pasirašė protokolą dėl Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo sąlygų. Kai Lietuvos Taryboje iškilo vokiečių brukamų konvencijų klausimas, S. Kairys kartu su Mykolu Biržiška, Stanislovu Narutavičium ir Jonu Vileišiu, gindami Lietuvos

nepriklausomybės siekį, pasitraukė iš Tarybos. Tarybai atsisakius 1917 m. gruodžio 11 d. vokiečiams duotų pažadų, visi grįžo į Tarybą. Kartu su kitais Tarybos nariais S. Kairys pasirašė 1918 m. Vasario 16-osios Lietuvos Nepriklausomybės aktą. Kai Lietuvos Taryba 1918 m. liepos 11 d. nutarė Urachą kviesti Lietuvos karaliumi, S. Kairys iš jos visiškai pasitraukė.

1918 m. gruodžio viduryje jis steigė Utenos apskrities savivaldybę, buvo išrinktas šios apskrities tarybos pirmininku, bet, po savaitės Uteną užėmus rusų kariuomenei, Pskovo šaulių divizijai, pasitraukė į Kauną. 1919 m. balandžio–spalio mėnesiais Mykolo Sleževičiaus vyriausybėje S. Kairys buvo tiekimo ir maitinimo ministras. 1920–1927 m. jis buvo visų trijų Lietuvos Respublikos Seimų narys, o 1926 m. gegužės–gruodžio mėnesiais – III Seimo vicepirmininkas, kol šis Seimas po valstybės perversmo buvo paleistas. 1926 m. gruodžio 17 d. valstybės perversmo metu S. Kairys buvo suimtas, laikytas Generaliniame štabe, kur, balsuojant dėl M. Sleževičiaus vyriausybės atstatydinimo, vienintelis balsavo prieš. 1929 m. už straipsnius, išspausdintus „Socialdemokrate“ jo redaktorius S. Kairys buvo nubautas dviem savaitėm kalėjimo. Tad Vasario 16-ąją Nepriklausomybės akto autorius ir signataras sutiko Kauno sunkiųjų darbų kalėjime.

1923–1938 m. S. Kairys buvo Kauno miesto savivaldybės kanalizacijos ir vandentiekio skyriaus vedėjas, pusmetį dirbo ir Davydo Grovės firmoje Berlyne. Jis parengė Kauno vandentiekio ir kanalizacijos projektą bei finansinį planą, kaip išvengti užsienio paskolų ir koncesijų, nuostolingų gyventojams. Buvo parengęs projektus ir Šančiams bei Žaliakalniui. Be to, paruošė vandentiekio ir kanalizacijos projektą Šiauliams, buvo ekspertas rengiant projektus Marijampolei, Vilkaviškiui, Panevėžiui.

1923–1943 m. jis buvo Kauno Vytauto Didžiojo universiteto dėstytojas, nuo 1930 m. – Taikomosios mechanikos katedros privatdocentas, nuo 1939 m. – ordinarinis profesorius, 1941–1943 m. – šio universiteto Statybos fakulteto dekanas. 1940 m. už sanitarinių įrenginių statybą S. Kairiui buvo suteiktas Kauno Vytauto Didžiojo universiteto garbės daktaro vardas. Lietuvoje nuo 1920 m. atnaujinus masonų organizacijos veiklą, S. Kairys nuo 1920 m. buvo masonų ložės „Lietuva“ narys. 1939 m. asmeniškai skyrė 8 tūkst. litų Užunvėžių mokyklos naujam pastatui statyti.

1943–1945 m. jis buvo Visos Lietuvos išlaisvinimo komiteto (VLIK) pirmininkas. 1943 m. vokiečių okupacinės valdžios tris dienas buvo kalintas su kitais Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Senato nariais už draudimą studentus imti į Reicho darbo tarnybą. Traukdamasis į Vakarus su mirusio ūkininko Juozo Kaminsko asmens dokumentais, S. Kairys buvo suimtas ir 1944–1945 m. kalintas Liepojoje (Latvija). Nuo 1945 m. jis gyveno Vokietijoje. Nuo 1951 m. spalio iki gyvenimo pabaigos S. Kairys gyveno JAV kaip Juozas Kaminskas. 1957 m. kovą dėl ligų S. Kairys pasitraukė iš politinės ir visuomeninės veiklos, iš VLIK. 1960 m. jis apsigyveno Smittaune (Smithtown, Niujorko

valstija, JAV), kur liko iki gyvenimo pabaigos. Mirė 1964 m. gruodžio 16 d. 1996 m. liepos 18 d. urna su jo palaikais perlaidota Kauno Petrašiūnų kapinėse Leonų (antrosios žmonos) šeimos kape.

Kai kurios išleistos Stepono Kairio knygos ir brošiūros: 1902 m. – „Ką reikia žinoti ir atminti kiekvienam darbininkui“. 1905 m. – „Garo katilų ir mašinų priežiūra: mašinistams ir pečkuriams vadovėlis“. 1934 m. – „Biologinis suvartoto vandens valymas“ (informacinis leidinys). 1939 m. – „Miestų kanalizacija: kanalizacijos įrengimų projektavimas, statyba ir kanalų tinklo priežiūra, sodybų kanalizavimas“ (monografija). 1957 m. – „Lietuva budo“ (memuarinė monografija). 1964 m. – „Tau, Lietuva“ (publicistikos rinkinys).

Vedė 1911 m. vasario 20 d., žmona Aloiza Paškevič-Kairienė-Ciotka (1876–1916) – baltarusių rašytoja, tautinio atgimimo veikėja. Jai mirus nuo šiltinės, liko našlys. Vėl vedė 1923 m. spalio 17 d., žmona Ona Leonaitė-Kairienė (1898–1958) – teisininkė, leidėja, 1948–1956 m. sovietų tremtinė. S. Kairiui 1944 m. emigravus, ji liko Lietuvoje ir su vyru nebesusitiko. Kaune, ant namo K. Donelaičio g. 77, buvo atidengta memorialinė lenta su S. Kairio bronziniu bareljefu ir akmens plokštėje iškaltu įrašu: „Šiame name 1929–1943 m. gyveno Lietuvos Nepriklausomybės akto signataras, Steigiamojo Seimo narys, žymus vandentiekio ir kanalizacijos specialistas, VDU profesorius, Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto pirmininkas Steponas Kairys. Mirė 1964 m. Niujorke“ (skulptorius Kazys Švažas, architektas Jonas Lukšė, 1996 m.). S. Kairio atminimo daugiau ženklų įrengta jo tėviškėje, Kaune, Vilniuje.

Parengė Vytautas Miškinis

Leonas KAULAKIS gimė 1903 m. balandžio 17 d. Selvestruose, Laukuvos valsčiuje (dabar Šilalės rajonas) advokato šeimoje. 1922 m. baigė Telšių gimnaziją ir įstojo į ką tik įkurtą Lietuvos universiteto Technikos fakultetą. Dar studijų metu prof. Jeronimas Šliogeris atkreipė dėmesį į jaunąjį Kaulakį ir 1926 m. pradžioje pakvietė dirbti Elektrotechnikos katedroje laborantu. Visi Elektrotechnikos katedros dėstytojai tuo metu buvo antraeilininkai, užimti savo pagrindiniu darbu, todėl laborantui L. Kaulakiui teko tvarkyti visus katedros reikalus – ruošti laboratorijas, vesti pratimus, valdyti kreditus. Prof. Jeronimas Šliogeris juo visiškai pasitikėjo ir pasitenkindavo informacija apie katedros einamuosius reikalus.

1928 m. baigęs Lietuvos universiteto Technikos fakultetą, L. Kaulakis buvo pasiūstas

į Ciuricho aukštąją technikos mokyklą ir į Paryžiaus aukščiausiąją elektrotechnikos mokyklą stažuotis ir susipažinti su mokymo organizavimu bei įrengtomis laboratorijomis. Grįžus į Kauną, 1932 m. L. Kaulakis buvo paskirtas asistentu ir pradėjo dėstyti Elektrinių matavimų bei Elektros stočių ir tinklų disciplinas. Jis tapo pirmuoju Universiteto profesionaliu elektrotechnikos disciplinų dėstytoju, nes kiti Elektrotechnikos katedros darbuotojai buvo dažniausiai privačių firmų bei kompanijų darbuotojai ir universitete dirbo tik antraeilėse pareigose. L. Kaulakis jau tuomet daug nuveikė organizuodamas elektrotechniškųjų specialybių inžinierių rengimą, kurdamas lietuvišką elektrotechnikos terminiją ir pradėdamas mokslinius tyrimus elektros energetikos srityje. Pirmasis reikšmingas L. Kaulakio darbas buvo 1931 m. išleistas vadovėlis „Šviesoteknikos pradmenys“, kuriame aprašyti pagrindiniai šviesos technikos įrenginiai ir pateikta jų projektavimo metodika.

L. Kaulakis aktyviai dalyvavo ir 1936 m. įsteigto Energijos komiteto veikloje, dirbo Elektros komisijoje, kuriai iš pradžių vadovavo P. Drąsutis, o vėliau jis pats. Elektros komisija, subūrusi pažangius energetikos specialistus, užsibrėžė ištirti Lietuvos elektros ūkį, numatyti būsimus elektros energijos poreikius ir būdus, kaip racionaliai aprūpinti vartotojus energija. Tuo tikslu 1937–1938 m., vadovaujant L. Kaulakiui, buvo atlikta energetikos ūkio analizė. L. Kaulakis pradėjo propaguoti durpių ir vandens energijos naudojimą Lietuvoje. Energijos komiteto iniciatyva L. Kaulakis kartu su inžinieriumi A. Gruodžiu parengė durpėmis kūrenamos Rėkyvos elektrinės projektą, kuri buvo pastatyta 1940 m. L. Kaulakis buvo parengęs ir Kauno hidroelektrinės projekto apmatius bei parinkęs jai vietą ten, kur vėliau ji ir buvo pastatyta.

1940 m., rengiant Vytauto Didžiojo Technikos fakulteto reorganizavimą, buvo sukurta komisija Elektrotechnikos fakultetui steigti, kurios pirmininku buvo paskirtas L. Kaulakis, jam suteiktas docento mokslo vardas. 1940 m. birželyje Lietuva buvo okupuota, Vytauto Didžiojo universitetas pavadintas Kauno universitetu, o jo Technikos fakultetas buvo reorganizuotas į Statybos ir Technologijos fakultetus. 1940 m. spalio 1 d., Technologijos fakulteto Elektrotechnikos katedrą padalinus į keletą specializuotų katedrų, L. Kaulakis buvo paskirtas naujos Elektros jėgainių ir tinklų katedros vedėju bei Technologijos fakulteto Elektrotechnikos skyriaus vadovu. (1941 m. rugpjūčio 1 d. katedra buvo pervadinta į Elektros stočių ir tinklų katedrą, nuo 1956 m. liepos 19 d. – į Elektros stočių katedrą, o nuo 1962 m. liepos 1 d. – į Elektros sistemų katedrą). Lietuvos okupacija ir Antrasis pasaulinis karas nutraukė studijas ir mokslo darbus.

Po karo, galutiniai įsivertinus sovietinei okupacijai, Lietuvoje pradėti įgyvendinti grandioziniai Tarybų Sąjungos ūkio, tuo pačiu ir energetikos, plėtojimo planai. Nuo 1944 m. Lietuvoje teko viską pradėti iš naujo, nes mūsų šalies energetika tapo SSSR energetikos dalimi. L. Kaulakis vadovavo tai pačiai katedrai, 1946–1947 m. buvo Technolo-

gijos fakulteto prodekanas, o 1948–1953 m. – LSSR MA Technikos instituto Energetikos sektoriaus vadovas. Tuo pat metu L. Kaulakis vadovavo respublikinėms komisijoms, kurios rengė perspektyvinius respublikos energetikos raidos planus. Jam vadovaujant buvo sudarytas Lietuvos žemės ūkio elektrifikavimo planas. Kartu su savo mokiniais L. Kaulakis parašė ir 1961 m. išleido knygą „Žemės ūkio elektrifikavimas“. Vėliau jis daugiau laiko skyrė pedagoginiam ir moksliniam darbui. 1957 m. apgynė technikos mokslų kandidato disertaciją ir organizavo mokslinius tyrimus elektros sistemų modeliavimo srityje. Elektros sistemų katedroje buvo sukurta 12 nuolatinės srovės elektros sistemų analizatorių, kurie buvo naudojami elektros sistemoms bei tinklams projektuoti, jų režimams planuoti. Analizatoriai išgarsino katedrą ir jų autorius visoje Sovietų Sąjungoje, pelnė įvairių konkursų medalius ir respublikines premijas. 1965 m. L. Kaulakiui buvo suteiktas nusipelnusio inžinieriaus vardas. 1966 m. jis apgynė habilituoto mokslų daktaro disertaciją, o 1969 m. tapo profesoriumi. 1967 m. L. Kaulakiui kartu su elektros sistemos katedros darbuotojais A. Augustaičiu, M. Bortkevičiumi ir A. Nargėlu skirta LSSR valstybinė premija. Visą gyvenimą prof. L. Kaulakis buvo imlus naujovėms. Po 1964 m. pasidarė aktuali elektros kokybė, todėl organizavo darbus ją tirti. Pasirodžius pirmosioms elektroninėms skaičiavimo mašinoms, prof. L. Kaulakis tuoj susidomėjo ir organizavo jų taikymą energetikos skaičiavimams. Prof. L. Kaulakis Elektros sistemų katedrai vadovavo iki 1974 metų, iki pat mirties dirbo katedros profesoriumi. Jo vadovaujama katedra parengė ir išleido per 500 elektros energetikos inžinierių, kurie dirbo ir iki šiol dirba Lietuvos elektros energetikos bendrovėse, valstybinėse ir vyriausybiniuose organizacijose bei struktūrose, keli tapo Mokslų akademijos tikraisiais nariais, nemažai jo buvusių studentų apgynė mokslo daktarų ir habilituotų daktarų disertacijas. Prof. L. Kaulakis paskelbė daugiau kaip 100 mokslinių straipsnių, parašė mokslo knygų ir vadovėlių studentams. Profesoriaus visuomeninė veikla neatsiejama nuo jo mėgiamo darbo. Keletą metų jis vadovavo „Žinijos“ draugijos Energetikos sekcijai. Jis – nuolatinis įvairių Lietuvos energetikos ūkio ugdymo komisijų, Kauno politechnikos instituto, Fizikinių ir techninių energetikos problemų mokslo tiriamojo instituto mokslinių tarybų, taip pat SSSR Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos Elektros energetikos specialybių metodinės komisijos narys.

L. Kaulakis buvo aistringas sodininkas ir gėlininkas. Jo sodininkystės ir gėlininkystės darbai buvo žinomi ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų. Jie prilygsta šios srities profesionalų darbams. Profesorius Leonas Kaulakis buvo visada žvalus, mėgo turizmą ir kalnų slidinėjimą, buvo aistringas žvejas ir medžiotojas. Profesoriaus kalbėjo pagrindinėmis užsienio kalbomis, buvo plačios erudicijos, visuomet itin taktiškas, draugiškas, turėjo subtilų humoro jausmą. Profesoriaus Leono Kaulakio brandūs, prasmingi ir gražūs darbai paliko neišdildomus pėdsakus Lietuvos energetikoje.

Leonas Kaulakis su žmona Giedre Kalnėnaite (žinomo žurnalisto ir visuomenės veikėjo Jono Kalnėno dukra) užaugino dvi dukeris Birūtą ir Giedrę, kurios sūnus Algirdas 2000 m. baigė KTU elektros energetikos inžinerijos magistrą.

Leonas Kaulakis mirė 1987 m. lapkričio 13 d. Kaune, palaidotas Petrašiūnų kapinėse.

Parengė KTU Elektros sistemų katedra (Anzelmas Bačauskas)

Jurgis KAUNAS gimė 1908-04-19 Balseliškių kaime, Sintautų valsčiuje, Šakių apskrityje, daugiavaikėje ūkininkų šeimoje (8 broliai ir 2 seserys). 1920–1926 lankė Naudžių pradžios mokyklą, Marijampolės mokytojų seminariją. Čia pasireiškė Jurgio polinkiai technikai. Jis lankydavosi elektros stotyse, prie tiltų, šulinių statybos. Vasarą tėviškėje pastatė pavyzdinį betoninį šulinį, vamzdžiais atveddamas vandenį iš šaltinių, taip pat kombinuotus tvartus iš betono ir molio. 1926 įstojo į Lietuvos universiteto Technikos fakultetą, kurį baigė 1937 m., įgydamas inžinieriaus elektromechaniko diplomą. Jurgis Kaunas savarankiškai (be vadovo) parengė ir 1954 apgynė disertaciją „Gyvsidabrio kontakto tyrinėjimas vienpolei mašinai“ ir įgijo technikos mokslų kandidato

mokslinį laipsnį. 1957 jam suteiktas docento mokslinis vardas. Mokslas užsitęsė dėl karinės tarnybos, o ypač dėl to, kad trūko lėšų ir teko dirbti įvairiose vietose. Daugiausia dirbo Kauno elektrinėje: metus – elektromonteriu, ketverius – skaitiklių laboratorijos vadovu. Čia sumontavo įrenginį trifaziams skaitikliams tikrinti, kuriuo buvo tikrinami visi miesto elektros skaitikliai. Nuo 1936 m. iki mirties dirbo VDU, vėliau reorganizuotame į KPI: nuo 1940 m. – vyresnysis asistentas, netrukus – vyresnysis dėstytojas, nuo 1957 m. – docentas. Nuo 1944 iki 1963 m. vadovavo kelioms VDU ir KPI katedroms: Elektros mašinų (1944–1951), Pramonės įmonių elektros įrenginių (1951–1956), Pramonės įmonių elektrifikavimo (1956–1962) ir Gamybos automatizavimo (1962–1963).

Pradžioje, dirbdamas Elektrotechnikos katedroje (iki 1944), jis vedė elektrotechnikos pratimus ir laboratorinius darbus, vėliau skaitė elektros traukos, elektros aparatų, elektros mašinų, aukštosios įtampos, dar vėliau – elektros pavarų kursus. Nuo 1947 m. iki gyvenimo pabaigos Jurgis Kaunas įdėjo daug energijos tirdamas ir taikydamas gyvsidabrio stacionarujį ir slankujį kontaktus, tyrė smagračių dinamiką. Vadovavo aspirantams. Sukūrė dvi unikalias vienpoles mašinas. Tuo metu tai buvo pirmieji šios srities darbai Sovietų Sąjungoje. Vienas vienpolis generatorius (5V, 20000 A) buvo naudojamas Lietuvos Mokslų Akademijos Energetikos ir elektrotechnikos institute šiluminiam procesams tirti, o kitas (IV, 100000 A) – akademiko N. Koroliovo variklių institute,

Maskvoje, vienai iš kosminių tyrimų programų. Jurgio Kauno ir jo aspirantų disertacijos ir publikacijos buvo išverstos į anglų kalbą ir jų duomenys panaudoti kuriant galingas vienpoles mašinas JAV. Visą šį mokslinį darbą Jurgis Kaunas dirbo nepertraukiamai skaitydamas paskaitas studentams, o paskutinę dešimtį metų – sunkiai sirgdamas. Reikia pažymėti tokius vertingas Jurgio Kauno savybes, kaip tiesumas, gimtojo krašto meilė, atkaklumas, nepaprastas darbštumas ir kuklumas. Mirė 1972 m. gruodžio 30 d. Kaune. Palaidotas Petrašiūnų kapinėse.

*Parengė Anzelmas Bačasuskas
pagal „Elektros inžinerijos katedrai – 90“*

Mykolas Stasys KAVECKIS (1889-06-02 Orenburge (Rusija)–1968-02-28 Kaune; palaidotas Petrašiūnų kapinėse) – hidrogeologijos ir inžinerinės geologijos, mineralinių žaliavų tyrimų Lietuvoje pagrindėjas, profesorius. Nuo 1940 m. Lietuvos energijos komiteto Žemės turtų komisijos narys. 1912 m. baigė Charkovo universiteto fizikos-chemijos skyrių, 1914–1916 m. studijavo Kijevo Politechnikos institute.

1921 m. atvykęs iš Ukrainos į Kauną, buvo Finansų, prekybos ir pramonės ministerijos akcizo kontrolierius, Aukštųjų kursų asistentas. 1922 m. atidarytame LU buvo Mineralogijos katedros asistentas, nuo 1923 m. – docentas. 1929–1940 m. M. Kaveckis – Mineralogijos ir Geologijos katedrų vedėjas, nuo 1929 m. – profesorius. 1926–1931 m. organizavo kelias LU geologines ekspedicijas ir joms vadovavo.

1928–1934 m. tyrė Andrioniškio ir Žemaitkiemio meteoritus. Nuo 1932 m. buvo Lietuvos gamtininkų draugijos narys. 1933–1937 m. jam vadovaujant sudarytas Lietuvos kvartero žemėlapis, įjėjęs į tarptautinį Europos kvartero nuogulų žemėlapi. Nuo 1940 m. dirbo Vilniuje. 1948–1958 m. buvo KPI Inžinerinės geologijos katedros profesorius ir vedėjas antraeilininkas, o nuo 1960 m. ėjo pagrindines pareigas. Dėstė geologines disciplinas, vadovavo disertacijoms. Atliko Lietuvos inžinerinį geologinį rajonavimą. Dalyvavo sudarant Lietuvos naudingų iškasenų kadastrą. M. Kaveckis – hidrogeologinių ir hidrocheminių tyrimų Lietuvoje pradininkas. Buvo KPI, VVU, Lietuvos MA Geologijos instituto mokslinių tarybų bei Respublikinio mokslo ir technikos premijų komiteto narys. 1959 m. jam suteiktas Lietuvos nusipelnusio mokslo veikėjo vardas. Be pedagoginio, tęsė ir mokslo tiriamąjį darbą. 1948–1951 m. dalyvavo Lietuvos mokslų akademijos Geologijos ir geografijos instituto respublikos mineralinių žaliavų tyrimuose, dirbo šio instituto mineralinių žaliavų sektoriaus vedėju. Tyrė Lietuvos hidrogeologines sąlygas, ypač giliųjų

sluoksnių požeminius vandenius. Dideli darbai atlikti tiriant Lietuvos gruntų statybines savybes. 1956–1958 m. aktyviai dalyvavo reorganizuojant Lietuvos geologijos tarnybą, buvo Teritorinės atsargų komisijos pirmininku. Daug dėmesio skyrė Lietuvos teritorijos inžineriniam geologiniam rajonavimui, karstinių procesų tyrimui Biržų–Pasvalio rajone. Jam vadovaujant buvo paruoštos monografijos: „Lietuvos TSR mineraliniai vandenys“, „Lietuvos TSR mineralinės žaliavos“, „Lietuvos TSR kurortiniai resursai“.

Leidiniuose „Kosmosas“, „Medicina“, „Naujoji Romuva“, „LU Matematikos ir gamtos fakulteto darbai“ publikavo daugiau kaip 30 straipsnių. Sudarė 6 geologinius žemėlapius, surinko turtingą mineralų ir uolienų kolekciją. 1965 m. su kolegomis išleido pirmąjį lietuvišką inžinerinės geologijos vadovėlį.

1928 m. buvo apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės 10 metų jubiliejiniu medaliu. 1969 m. išleista knyga „Lietuvos geologija ir profesorius Mykolas Kaveckis“, 2012 m. – „Profesorius Mykolas Kaveckis – inžinierius, mineralogas, geochemikas“. 1989 m. ant namo Kaune (K. Būgos g. 18) atidengta memorialinė lenta: „Šiame name 1931–1968 m. gyveno geologijos-mineralogijos mokslų daktaras, profesorius Mykolas Kaveckis“. 1989 m. Kačerginėje (Kauno r.) prie vasarnamio (J. Janonio g. 37), kuriame nuo 1939 m. atostogaudavo, pažymint 100-ąsias profesoriaus gimimo metines, dukra pastatė koplytstulpį su įrašu: „Geologui, profesoriumi Mykolui Kaveckiiui“ (tautodail. Petras Petronis).

Parengė Vytautas Miškinis

Vladas KLIČMANAS – pirmasis Panevėžio elektrinės vedėjas (direktorius), dirbęs 1923–1945 metais, Panevėžio elektrifikavimo ir telefonizavimo organizatorius.

Vlodo Kličmano (1886–1951) gimtinė – Panevėžys. Su tėvais, seserimis ir broliais gyveno Sodų gatvėje. Jo tėvas buvo stalius. XX a. pradžioje tėvas išvyko uždarbiauti į Afriką. Neilgai pagyvenęs, mirė. Liko našlė Uršulė Kličmanienė su keturiais vaikais, sūnus Vladas buvo vyriausias, tad jam teko atstoti tėvą, padėti motinai dirbti visus ūkio darbus. Vladas lankė realinę mokyklą, tačiau dėl lėšų stokos jos nebaigė. Miesto dūmos sekretoriaus Janušo Volotkos padedamas gavo tarnybą dūmoje. Dirbo raštininku už aštuonių rublių mėnesinį atlyginimą. Darbas jaunuoliui sekėsi. Netrukus buvo pakviestas dirbti sąskaitininku. Prasidėjęs Pirmajam pasauliniam karui, drauge su miesto valdybos tarnautojais evakavosi į Rusiją, apsistojo Maskvoje. Ten buvo mobilizuotas į caro kariuomenę. 1918 m. pavasarį grįžo į Panevėžį. Mieste šeimininkavo vokiečių komendantas, t. y. vokiečių valdžia, kuri Panevėžį paliko tik

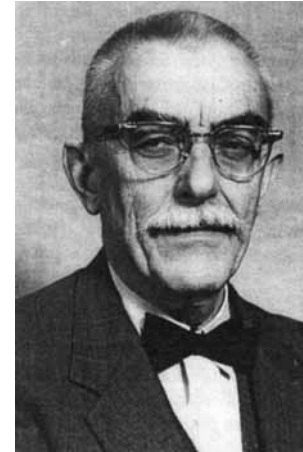
1918 m. pabaigoje. Panevėžį užėmus bolševikams, V. Kličmanas įsidarbino buhalteriu jų komisariate. 1919 m. gegužės 23 d. išvadavus Panevėžį iš bolševikų, V. Kličmanas tapo savivaldybės tarnautoju, įstojo į Krikščionių demokratų partiją. 1919 m. rugsėjo 8 d. vykusiuose pirmuosiuose rinkimuose į Panevėžio tarybą kandidatu buvo iškeltas ir V. Kličmanas. Rinkimus laimėję krikščionys demokratai formavo vadovybės sudėtį. Kunigas J. Maciejauskas tapo miesto tarybos pirmininku, mokytojas B. Adomulis – burmistru. Burmistro pavaduotoju buvo išrinktas V. Kličmanas.

V. Kličmanas, iš prigimties būdamas veiklus ir entuziastingas, geras nžsienio kalbų žinovas (mokėjo hebrajų, vokiečių, rusų, prancūzų, lenkų kalbas), greitai buvo pastebėtas ir įvertintas, tapo nepakeičiamu savivaldybės tarnautoju. Panevėžio savivaldybės tarybos nariu buvo iki 1940 m. Nuo 1912 m. priklausė elektros komisijai, besirūpinančiai miesto elektrifikavimu. 1913 m. dalyvavo komisijos darbe steigiant elektros stotį. Drauge su komisijos nariais rūpinosi elektrinės įrengimo sąmatos ir dokumentų sudarymu ir kitų darbų vykdymu. 1923 m. rudenį buvo paskirtas elektros stoties vedėju (direktoriumi), šiose pareigose dirbo iki 1945 m. Elektrinė pradėjo darbą 2×185 AG dujiniais varikliais, o apie 1940 m. buvo instaliuota 900 kW galia, per metus pagamindavo apie 1 mln kWh elektros energijos. Pasak liudytojo J. Kozakevičiaus, „miestelėnų visuomet buvo branginamas kaip nenuilstantis darbininkas, apdovanotas Gedimino antro laipsnio ordinu. Vladas Kličmanas Panevėžio miesto burmistro Tado Chodakausko pavaduotojo pareigas ir Elektros stoties direktoriaus darbą puikiai suderino. Laisvalaikį skyrė saviveiklai ir medžioklei. Tačiau, pasak dukros Aldonos Šalčiuvienės, jos tėvas iš savivaldybės į namus grįždavo pavargęs, suirzęs. Buvo tolerantiškas sprenddamas elektros įvedimo ir leidimų išdavimo reikalus. Kritiniu momentu V. Kličmaną gelbėjo įgimtas humoro jausmas, laiku pasakytas taiklus žodis ar šmaikštus anekdotas. Sąžiningai tarnavo žmonėms. 1937 m. gaudamas 1500 litų atlygi už darbą savivaldybėje ir 1000 litų už darbą elektros stotyje, žymių turtų nesukrovė. Sūnus Vytautas Paryžiaus Sorbonos universitete studijavo prancūzų kalbą, o sūnus Vaclovas – Kauno karo mokykloje. Dukra Aldona mokėsi Panevėžio mergaičių gimnazijoje.

Atėjo 1940 m. V. Kličmanas dirbo elektros stoties direktoriumi. Kasdien iš darbo grįždavo į namus neramus. Tremčiai į Sibirą ruošėsi Vladas, Juzė ir Aldona Kličmanai (sūnūs gyveno toli nuo namų). Šeima prie durų laikė paruoštą tremčiai ryšulį su baltiniais pasikeisti kelionėje... Niekur Kličmanai nebėgo ir nesislapstė, liko gyventi savo namuose, Panevėžyje. Sovietų valdžia neatėmė gyvenamojo namo. Tik V. Kličmaną 1945 m. iš elektrinės direktoriaus pareigų atleido. Einant 65-uosius, 1951 m. širdis sustojo plakusi. Palaidotas Panevėžyje, Ramygalos gatvės kapinėse.

Parengė Vytautas Miškinis

pagal J. V. Čiplytės knygą „Panevėžio miesto elektrinei – 80“. Vilnius, 2003, 95 psl.

Steponas KOLUPAILA (1892 m. rugsėjo 14 d. Tumiškių dv., apie 2,5 km nuo Agluonos, Daugpilio apskritis–1964 m. balandžio 9 d. South Bend, Indianos valstija) – Lietuvos geodezininkas, hidrologas, profesorius, spaudos darbuotojas, technikos mokslų daktaras, Lietuvos upių hidrologijos pradininkas. 1936–1940 m. Lietuvos energijos komiteto Vandens jėgos komisijos pirmininkas. Kartu su Komiteto pirmininku J. Čiurliu 1936 m. lankėsi Vašingtone, trečiojoje Pasaulio energetikų konferencijoje.

1911 m. aukso medaliu baigęs Mintaujos gimnaziją, studijavo Maskvos matavimų institute, kurį baigęs įgijo geodezijos inžinieriaus specialybę. Nuo 1917 m. šiame institute dėstė (asistentas 1915 m., docentas 1917 m., profesorius 1919–1921 m.) ir iki 1918 m. studijavo Maskvos žemės ūkio akademijoje. 1921 m. atvyko į Lietuvą. 1922–1926 m. dirbo Dotnuvos žemės ir miškų ūkio technikume. Nuo 1922 m. dar dėstė Lietuvos universitete (nuo 1930 m. Vytauto Didžiojo universitetas), 1935–1940 m. Statybos fakulteto dekanas, nuo 1937 m. Hidrotechnikos katedros vedėjas. 1941–1944 m. Kauno universiteto Hidrologijos ir hidraulikos katedros vedėjas. 1923 m. jam suteiktas docento, 1926 m. – extraordinarinio profesoriaus, 1940 m. ordinarinio profesoriaus vardas. 1941 m. technikos mokslų daktaras, Lietuvos mokslų akademijos narys. 1923 m. įsteigė Plentų ir vandens kelių valdybos Hidrometrinį biurą ir iki 1930 m. jam vadovavo. 1944–1948 m. gyveno Vokietijoje, lietuvių tremtinių Kempteno stovykloje, ten įsteigė Aukštuosius technikos kursus, jiems vadovavo ir dėstė. Taip pat mokytojavo Maironio gimnazijoje, dėstė Jungtinių Tautų pagalbos ir atkūrimo administracijos universitete (Miunchenas). 1948 m. išvyko į JAV. 1949–1963 m. Notre Damo universiteto (Indiana) profesorius.

1931–1933 m. Kauno miesto tarybos narys. Studijuodamas ir vėliau buvo studentų skautų „Vytis“ ir „Plienai“ korporacijų narys, Lietuvos geografijos draugijos vicepirmininkas, Fotomėgėjų draugijos pirmininkas. Daugybės sąjungų ir asociacijų narys tiek Lietuvoje, tiek JAV. 1934–1940 m. rengė masinius žygius baidarėmis Alytus–Klaipėda, Vilnius–Kaunas ir pan.

1925–1928 m. redagavo žurnalą „Technika“, 1927 m. – „LU 5 metų apyskaita“, 1934 m. – „Dotnuvos almanachą“, 1940 m. laikraštį „XX amžius“. Paskelbė daug straipsnių konferencijų pranešimų rinkiniuose ir žurnaluose. Nuo 1933 m. buvo „Lietuviškosios enciklopedijos“ bendradarbis, hidrografijos ir hidrologijos skyriaus redaktorius. Pabaltijo hidrologų konferencijų kuratorius Lietuvai 1926–1939 m.

Stepono Kolupailos mokslinė veikla prasidėjo Rusijoje. 1918 m. jis išleido vadovėlį

„Hidrometrija“ – pirmą šios srities veikalą rusų kalba. 1928 m. prof. S. Kolupaila pasiūlė originalų metodą, kuris plačiai naudojamas pasaulyje upių žiemos nuotėkiui skaičiuoti. 1934 m. jis paskelbė pirmąsias maksimalių debitų skaičiavimo empirines formules. Prof. S. Kolupaila buvo ne tik hidrografinių, bet ir hidrologinių tyrimų pradininkas, iškili asmenybė tarp pasaulio hidrologų. Iki 1944 m. paskelbė 96 veikalus ir straipsnius iš hidrologijos, daugiausia apie Lietuvos upes. Apskaičiavo kai kurių upių nuotėkį, paskelbė išvadas apie Nemuno nuotėkį ties Smalininkais 1812–1932 m. laikotarpiu, propagavo vandens turizmą. Parengė hidrometrinio metraščio 2 t. (1929 m. ir 1930 m.), parašė monografijas apie Nevėžį ir Nemuną. Išleido pasaulyje paskelbtų publikacijų hidrometrijos klausimais bibliografiją (Bibliography of Hydrometry, 1961 m.).

1928 m. apdovanotas DLK Gedimino 3 laipsnio ordinu. 1992 m. prie namo Fredoje (K. Grybausko g. 28) atidengta memorialinė lenta: „Šiame name 1925–1944 m. gyveno hidrologijos pradininkas Lietuvoje, akademikas Steponas Kolupaila, 1892–1964“ (skulpt. Jūratis Zalensas). 1995 m. viena Aleksoto gatvė pavadinta jo vardu. Žmona Janina Tomaševičiūtė (g. 1896-02-24 Bubiuose, Šiaulių aps.). Duktė kalbininkė Evelina Kolupailaitė-Masiokienė (1920-05-28 Maskvoje–1993 m.), duktė Eugeniija (g. 1925-02-15 Dotnuvoje), duktė Antanina Bulotienė (g. 1928-05-05 Kaune).

Parengė Vytautas Miškinis

Antanas KRIKŠČIŪNAS – Lietuvos kariuomenės pulkininkas, topografas, mokslų daktaras, antrasis Kauno Aukštesniosios technikos mokyklos direktorius.

A. Krikščiūnas gimė 1891 m. birželio 6 d. Prienų apskrityje Ašmintos miestelyje. 1911–1915 metais studijavo Maskvos geodezijos institute. 1915 m., baigęs šį institutą, mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. 1917 metais baigė praporščikų mokyklą prie Rusijos Karo topografijos mokyklos. Lietuvos atstovybės tarpininkavimu buvo demobilizuotas ir grįžo į Lietuvą.

1921 metais mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę. Buvo Užsienio reikalų ministerijos komisijos sienai su Latvija demarkuoti narys. 1922 metais paskirtas į Lietuvos kariuomenės Generalinį štabą, kuriame dirbdamas suorganizavo topografijos dalį (nuo 1929 metų Karo topografijos skyrius), iki 1940 m. buvo šio skyriaus viršininkas. 1925 metais dalyvavo demarkuojant Lietuvos – Vokietijos (Klaipėdos krašto) sieną ir 1939–1940 metais demarkuojant Lietuvos – Tarybų Sąjungos sienas. 1935 m. suteiktas pulkininko laipsnis. A. Krikščiūnas apdovanotas Gedimino 4 laipsnio ordinu (1928 m.), Gedimino 3 laipsnio ordinu (1939 m.) ir Vytauto

Didžiojo 4 laipsnio ordinu (1930 m.). 1940 m. jam suteiktas mokslinis daktaro laipsnis. Bendradarbiavo karinėje spaudoje. 1937–1938 metais redagavo Kariuomenės štabo „Karo topografijos skyriaus metraštį“. 1934 m. išleido vadovėlį „Kartografija“, 1934 m. – „Topografijos vadovėlis. Elementarus kursas“.

1940 metais, Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, iš kariuomenės atleistas. Nuo 1940 m. spalio mėn. paskirtas Kauno aukštesniosios technikos mokyklos direktoriumi, kartu dėstė ir Vytauto Didžiojo universiteto Statybos fakultete, nuo 1941 metų docentas. A. Krikščiūnui teko sunkus dviejų okupacijų pasikeitimo laikotarpis, stipriai sukrėtęs Technikos mokyklos dėstytojų kolektyvą ir mokyklos veiklą, pakirtęs paties direktoriaus sveikatą. A. Krikščiūnas mirė 1942 metų birželio 16 d., palaidotas Kaune.

Brolis Jurgis Krikščiūnas (1894–1947) 1926 m. ir 1939 m. Lietuvos žemės ūkio ministras. Antano sūnus Jurgis (1919–1949) Lietuvos partizanas, kapitonas (1949), pulkininkas leitenantas (1998, po mirties).

Parengė Rimvydas Strazdas

Stasys KRIPAS (g. 1903-10-12 Radviliškyje) – miškininkas, daktaras, docentas. Lietuvos energijos komiteto Šiluminės komisijos kooptuotas narys.

1923 m. baigė gimnaziją Šiauliuose. Tharandto miškų akademiją baigęs 1928 m., tapo diplomuotu miškų inžinieriumi. 1930 m. apgynė disertaciją, gavo miškų mokslo daktaro laipsnį. 1931–1937 m. Aukštesniosios miškų mokyklos Alytuje mokytojas ir miškų urėdo pavaduotojas, nuo 1937-09-01 Kaune Miškų departamento vicedirektorius ir Lietmedžio akcinės bendrovės valdybos pirmininkas. 1939–1940 m. ir 1942–1943 m. Vilniaus universiteto miškų fakulteto docentas. Yra atlikęs nusakinimo tyrimus Lietuvoje, duomenis paskelbė 1925 m. „Mūsų giriose“. 1935–1936 m. įsteigė Alytuje miškų departamento Terpentino ir kanifolijos fabriką, kuriam ir vadovavo, taip pat Medžio anglies degyklą prie Lietmedžio Kaune. Bendradarbiavo „Mūsų giriose“, „Tautos ūkyje“. Dalyvavo Lietuvos šaulių sąjungoje ir Lietuvių tautininkų sąjungoje.

1940-07-01 bolševikų valdžios iš departamento atleistas ir paskirtas Panemunės miškų urėdijos urėdu. 1940-11-01 repatrijavo į Vokietiją ir 1941 m. grįžęs dirbo generalinio vokiečių komisaro įstaigoje miškininkystės skyriuje, o nuo 1942-02-01 paskirtas Miškų departamento generaliniu direktoriumi. 1943-06-30 vokiečių generalinio komisaro iš Lietuvos iškeltas į Vokietiją kaip politiškai neištikimas, čia dirbo Harzante Eberswalde,

sakų apdirbimo įmonėje, Zagorze ir kt. 1949 m. su šeima atvyko į N. Zelandiją. Apsigyveno Rotorua, kur dirbo miškų tyrimo įstaigoje, medienos technologijos skyriuje.

Parengė Vytautas Miškinis

Jonas KRIŠČIŪNAS (1888 m. sausio 5 d. Stebuliškėse, Liudvinavo valsčius, Marijampolės apskritis–1973 m. liepos 2 d. Kaune) – Lietuvos agronomas, bitininkas, profesorius, politinis bei visuomenės veikėjas. Tarpukariu Lietuvos energijos komiteto Elektros komisijos kooptuotas narys.

Mokėsi Liudvinavo pradžios mokykloje, 1907 m. baigė Marijampolės gimnaziją. 1912–1913 m. dalyvavo Marijampolės ūkio draugijos veikloje, skaitė paskaitas žemės ūkio klausimais. 1913 m. baigė Sankt Peterburgo universiteto Fizikos-matematikos fakultetą. 1914–1917 m. tarnavo Rusijos imperijos kariuomenėje, 1915–1916 m. mokėsi Pavlovsko

Romanovo aerologijos observatorijoje ir Konstantinovo meteorologijos observatorijoje. 1916 m. dirbo aerologu XI aviacijos divizijoje. 1919 m. Kvietiškyje (Marijampolės apskritis) suorganizavo žemės ūkio mokyklą. 1919–1927 m. Dotnuvos žemės ūkio technikumio dėstytojas. 1920 m. gegužės 15 d. – 1922 m. lapkričio 13 d. Steigiamojo Seimo atstovas, išrinktas I (Marijampolės) rinkimų apygardoje, priklausė Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų partijos ir Lietuvos valstiečių sąjungos frakcijai.

1925–1941 m. ir 1944–1973 m. Žemės ūkio akademijos dėstytojas, 1940–1941 m. ir 1944–1945 m. rektorius, 1945–1947 m. prorektorius, 1928–1941 m. ir 1944–1957 m. Augalininkystės, 1957–1962 m. Žemdirbystės katedros vedėjas, nuo 1940 m. profesorius. 1940 m. žemės ūkio mokslų garbės daktaras. 1941–1944 m. gyveno Rusijoje, beveik metus – Debiosų vaikų namų direktorius. 1956–1958 m. kartu buvo Kauno rajono Mičiurino kolūkio pirmininkas. 1946 m. LSSR mokslų akademijos tikrasis narys. 1948 m. Sąjunginės Lenino žemės ūkio mokslų akademijos narys. 1946–1950 m. SSRS AT, 1951–1959 m. LSSR AT deputatas.

1910–1914 m. parašė populiarių knygų žemdirbystės klausimais. Bendradarbiavo „Lietuvos žiniose“, „Lietuvos ūkininke“ (kurį laiką redagavo jo priedą „Žemė“). 1927 m. su kitais įsteigė Lietuvos bitininkų ir cukrinių runkelių augintojų draugijas, 1930 m. – kooperatinę draugiją „Sėklininkas“. Cukrinių runkelių auginimo ir lietuviškos agronominės literatūros pradininkas, paskelbė apie 1000 straipsnių žemės ūkio klausimais. Knygelėje „Augalų ligos“ pirmasis Lietuvoje aprašė vabzdžius kenkėjus ir pavadino juos lietuviškais terminais. Propagavo augalų apsaugą, bitininkystę ir sėklininkystę.

Parengė Vytautas Miškinis

Jonas KUČINSKAS gimė 1919 m. gruodžio 28 d. Šunskuose, Marijampolės aps., vargonininko šeimoje. Baigęs Šunskų pradžios mokyklą mokėsi Marijampolės gimnazijoje. 1938 m. įstojo į Vytauto Didžiojo universitetą, studijavo energetiką. Kartu dirbo katedros laborantu. 1943 m. apgynė diplominį projektą ir tapo katedros asistentu su teise skaityti paskaitas. Grįžus II sovietmečiui, J. Kučinskis pakliuvo į nepageidaujamų dėstytojų sąrašą. 1946 m. jis su šeima persikėlė į Marijampolę. Įsidarbino Elektros montavimo valdyboje meistru. 1957 m. vasarą Kauno elektros tinklai Marijampolėje įkūrė Elektros tinklų bei elektrinių skyrių ir viršininko pareigas patikėjo J. Kučinskui. Šio skyriaus personalas rūpinosi viso regiono energetinių objektų statybomis ir elektros tinklų eksploatacija. Jam pavyko suburti ir parengti darbštų kolektyvą, kuris, jo sumaniai vadovaujamas, Suvalkijos laukais nutiesė tūkstančius kilometrų elektros linijų, elektrifikavo ne tik gyvenvietes, bet ir atskiras sodybas. J. Kučinskis nuolat rūpinosi tinklų schemas tobulinimu ir patikimu tinklų darbu.

Mirė 1996 m. Marijampolėje.

Parengta pagal „Lietuvos energetika“ III t.

Jonas KUODIS (1903 m. spalio 5 d. Rodai, Krekenavos valsčius–1983 m. kovo 17 d. Dorčesteris, Masačusetso valstija, palaidotas lietuvių kapinėse Putname) – Lietuvos statybos inžinierius, vienas gelžbetonio tyrimų Lietuvoje pradininkų, technikos mokslų daktaras.

1923 m. baigė Panevėžio vyrų gimnaziją, 1932 m. baigė Vytauto Didžiojo universitetą. 1933–1936 m. stažavosi Vienos aukštojoje technikos mokykloje, dalyvavo pasaulinio garso specialisto profesoriaus R. Saligerio atliekamuose gelžbetoninių sijų bandymuose ir tyrė tų sijų plyšių gryojo lenkimo zonoje gylį. 1936 m. vokiečių kalba pirmasis Lietuvoje gelžbetonio tema apgynė disertaciją „Gelžbetoninė

sija su aukštos kokybės plienu“, 1936 m. liepos 11 d. jam suteiktas technikos daktaro laipsnis. 1938 m. apgynė habilitacijos darbą „Gelžbetonio ir betono darbų kontrolė“ (šis darbas išspausdintas atskira knyga 1938 m. Kaune).

Nuo 1932 m. Vytauto Didžiojo universiteto dėstytojas, nuo 1936 m. Lietuvos energijos komiteto Kelių statybos medžiagoms tirti komisijos kooptuotas narys, 1940–1944 m. Tiltų konstrukcijų katedros vedėjas; nuo 1941 m. profesorius. 1937–1940 m. dirbo ir Kau-

no miesto savivaldybės Statybos skyriuje. 1944 m. pasitraukė iš Lietuvos. 1946–1947 m. dėstė Miuncheno universitete (UNRRA), 1947–1974 m. dirbo projektavimo bendrovėje „Stone&Webster“ (JAV). Gyvendamas JAV projektavo tiltus, užtvankas, elektrinių, pramonės įmonių ir civilinius pastatus, daugiausia iš gelžbetonio, taip pat ir plieninių konstrukcijų, suprojektavo vaikų ligoninės Bostone gelžbetonines konstrukcijas. Su kitais per 6 metus suprojektavo 11 agregatų Rocky Reach Dam hidroelektrinės užtvanką ir kitus hidrotechnikos statinius prie Kolumbijos upės.

Paskelbė mokslinių straipsnių.

Parengė Vytautas Miškinis

L

Artūras Henrikas LANGĖ gimė 1884 m. vasario 24 d. Varšuvoje. Tėvai iš Mažosios Lietuvos (nuo Vilkaviškio) vokiečių palikuonių. 1903 m. baigė Kauno berniukų gimnaziją, 1909 m. Peterburgo politechnikos institute apgynė inžinieriaus elektrotechniko diplomą.

1921 m. grįžęs į Kauną buvo paskirtas Kauno centrinės (dyzelinės) elektrinės generaliniu direktoriumi. Tiksliai nežinoma, tačiau tikėtina, kad 1922 m., perorganizavus belgų akcinę bendrovę „Compagnie d'Electricite Kaunas a Bruxelles“ (jai ir priklausė Kauno centrinė elektrinė) į AB „Elektros šviesa Kauno miestui apšviesti“, iki mirties jis buvo šios bendrovės direktorius, valdytojas. Ši belgų bendrovė pratęsė koncesijos monopolinę sutartį su miesto savivaldybe iki

1950 m. Be to, buvo 1923 m. spalio 3 d. įkurtos Lietuvos rajoninių elektrinių akcinės bendrovės vienas iš steigėjų ir valdybos narių. Nuo 1925 m. jam buvo patikėtos Belgijos konsulo Lietuvoje pareigos. Kaip konsulas rėmė Lietuvos Filharmonijos draugiją, buvo jos valdybos narys. 1928 m. tapo akcinės bendrovės „Lietgar“ (garlaiviai) steigėju.

1929–1931 m. vadovavo Petrašiūnų šiluminės elektrinės statybai, rūpinosi elektros tinklų plėtimu ir rekonstrukcija. Elektrinės statybai belgai skyrė apie 8 mln. litų. Tuo pat metu buvo statomos 6–15 kV elektros tiekimo linijos į Prienus, Birštoną, Jonavą, Kulautuvą, Karmėlavą, Jonavą. Ši elektrinė pradėjo veikti 1930 m. rudenį. Tai buvo didžiausia viešoji elektrinė to meto Lietuvoje. Šioje elektrinėje pagamintos elektros energijos savikaina buvo žema, tačiau Kaune ji būdavo parduodama už apytikriai 1,35 Lt/kWh. Jau po A. Langės mirties, 1933 metais įvyko elektros vartotojų Kaune visuotinis streikas dėl žymaus elektros kainos sumažinimo.

Kartu 1923–1932 m. Lietuvos (vėliau – VDU) Technikos fakultete ėjo vyresniojo asistento, docento pareigas, skaitė paskaitas elektroenergetikos studentams. Dėstė elektrinių, elektros tinklų, elektros traukos kursus. 1928 m. vadovavo Leonui Kaulakiui jam atliekant diplominį darbą „Hidroelektrinė stotis Ukmergėje ant Šventosios“. Parašė daug straipsnių į technikos žurnalus. Mirė 1932 m. birželio 14 d. Palaidotas Kaune, Karmelitų kapinėse.

Artūras Langė turėjo brolių Eugenijų Langę, g. 1885 m. Varšuvoje, baigusį Peterburgo universitetą ir Darmstadto auštąją technikos mokyklą. Iš Rusijos į Lietuvą atvyko 1921 m. Dirbo brolio vadovaujamoje bendrovėje, statė Petrašiūnų elektrinę, po brolio mirties tęsė jo darbus iki 1944 m., kol pasitraukė į Vokietiją.

Parengė Vytautas Miškinis

Mykolas LASINSKAS gimė 1916 m. gruodžio 1 d. Maskvoje. 1918 m. 6 asmenų šeima grįžo į Lietuvą ir dirbo darbininkais Vėduviškio dvare (Lukštų apyl., Rokiškio apskr.). Mykoliukas vasarą piemenaudavo, o žiemą mokydavosi. 1924 m. jis baigė pradžios mokyklą, toliau mokėsi Rokiškio gimnazijoje. Dėl materialinių sunkumų neturtingų tėvų vaikui buvo nelengva, bet Mykolui mokslas sekėsi gerai, o jau antrais metais jis padėjo bendraamžiams mokytis, tuo užsidirbdamas duonai. 1934 m., baigęs šešias klases, įstojo į Kėdainių aukštesniąją kultūrtechnikos mokyklą, kurią baigė

1937 m., gaudamas kultūrtechniko diplomą.

1937–1940 m. M. Lasinskas dirbo Žemės ūkio ministerijos Melioracijos departamente techniku melioratoriumi. Pirmas jo darbas – Amalės upelio Petrašiūnuose reguliavimas. Darbas pavyko, po to Lietuvos Energijos komiteto pavedimu M. Lasinskas tyrinėjo upių ruožus, kuriuose buvo numatomos statyti hidroelektrinės. Tai buvo Nemunas, Neris, Šventoji, Minija, Lėvuo ir kitų upių ruožai. Karo laikotarpiu, kuomet upių tyrimas beveik nutrūko, M. Lasinskas ryžosi tęsti studijas. Dar 1944 m. pradėjo slaptai, kai Kauno universitetas buvo uždarytas, lankyti paskaitas Statybos fakultete. 1948 m. jis baigė Kauno valstybinį universitetą ir įgijo hidrotechnikos inžinieriaus kvalifikaciją. Studijuodamas nuo 1945 m. dirbo Hidrotechnikos katedroje laborantu, vėliau vyr. laborantu, o baigęs liko dirbti Universitete (nuo 1950 m. Kauno politechnikos institute) asistentu, vyr. dėstytoju. Katedra jam pavedė dėstyti upių energijos naudojimo kursą. Turimas žinias teko pritaikyti praktikoje. KPI Lietuvoje pradėjo organizuoti studentų vasaros darbo ir poilsio stovyklas. 1951 m. KPI studentai ir dėstytojai per vasarą ant Dovinės upelio pastatė 90 kW galios hidroelektrinę. M. Lasinskas

prof. K. Baršausko pavedimu buvo paskirtas vyriausiuoju tos hidroelektrinės projekto ir statybos techninės priežiūros inžinieriumi. Keliant pedagoginio darbo kvalifikaciją, siekdamas plačiau susipažinti su dėstomu dalyku, M. Lasinskas lankė, studijavo ir tyrė Dauguvos, Dnepro, Volchovo, Svyriaus, Irtyšiaus, Krasnojarsko ir mažąsias Lietuvos hidroelektrines, kaupė medžiagą kandidatinei disertacijai. 1953 m. jis Minske apgynė kandidatinę disertaciją, kurioje apibendrina Lietuvos mažųjų upių hidroenergetinius išteklius. 1957 m. konkurso tvarka M. Lasinskas išrinktas Lietuvos MA Energetikos ir elektrotechnikos instituto naujai kuriamos Hidroenergetikos laboratorijos vadovu. Nuo 1957 m. grupė mokslininkų, vadovaujami M. Lasinsko, pradėjo giliau domėtis hidroelektrinių projektavimo, statybos bei eksploatacijos klausimais, tęsdami prof. S. Kolupailos tarpukario metų upių ir ežerų tyrimus. 1959 m. M. Lasinskas, J. Macevičius, J. Jablonskis išleido Lietuvos upių kadastro pirmąją dalį. 1961 m., siekiant išplėsti vandens išteklių tyrimus, buvo įkurta Hidrologijos laboratorija, kurios vadovu buvo M. Lasinskas. Laboratorijos kolektyvo svarbiausias darbas buvo Lietuvos upių kadastro sudarymas. Buvo ištirti Nemuno vandens matavimo stočių nuotekio duomenys ir pagal prof. S. Kolupailos metodiką „Lietuvos TSR upių kadastrė“ pateikti 772 upių, ilgesnių negu 10 km, ilgiai ir baseinų plotai, jų nuolydžiai, hidrologinės charakteristikos bei potencialiai hidroenergijos ištekliai. 1962 m. buvo paskelbta Lietuvos upių kadastro 3-ji dalis (autoriai J. Jablonskis, M. Lasinskas). 1965 m. kadastro autoriams M. Lasinskui, J. Burneikiui, J. Jablonskiui, J. Macevičiui paskirta Lietuvos valstybinė mokslo ir technikos premija.

Hidrologijos laboratorija, vadovaujama M. Lasinsko, aktyviai dalyvavo rengiant rekomendacijas bei vietą atominei elektrinei. M. Lasinskas su kolegomis buvo įsijungę į Ignalinos AE tvenkinio-aušintuvo vandens termikos, vandens balanso ir įtakos aplinkai tyrimus. Buvo įrodyta, kad siūlymai išplėsti Ignalinis AE nuo 3000 MW iki 6000 ar 9000 MW Drūkšių ežerui būtų pražūtis.

1950–1955 m. M. Lasinskas dėstė Kauno politechnikos institute, 1974–1984 m. Lietuvos žemės akademijoje. 1958 m. jam suteiktas docento vardas. M. Lasinskas 1972 m. Vilniaus valstybiniame universitete apgynė geografijos mokslų daktaro disertaciją „Nemuno nuotekio režimo dėsningumų tyrimai“, o 1976 m. jam suteiktas profesoriaus vardas. 1963–1965 m. jis buvo Energetikos ir elektrotechnikos instituto direktoriaus pavaduotojas, 1987–1991 m. instituto direktoriaus patarėjas. Prof. M. Lasinskas buvo daugelio mokslinių tarybų ir komisijų nariu, ypač daug dėmesio skyrė ruošiant mokslininkus. Lietuvos MA, įvertindama M. Lasinsko įnašą į mokslą, 1980 m. jį išrinko nariu korespondentu, o 2011 jis tapo nariu emeritu. M. Lasinsko žmona ir dukra yra mirusios, dabar jis gyvena pas sūnų Vilniuje.

Pagal LEI medžiagą parengė Anzelmas Bačauskas

Juozas LINKAITIS gimė 1910 m. rugsėjo 23 d. Kalvarijoje. J. Linkaičio tėvas Juozas Linkevičius buvo geras stalius, gerbiamas, energingas ir linksmas žmogus, bet anksti mirė (1934 m.). J. Linkaitis turėjo jaunesnę seserį Marytę, kuri nuo džiovos mirė 1933 m.

Pirmieji J. Linkaičio mokslo žingsniai buvo Kalvarijos keturklasėje mokykloje. Vėliau mokėsi Marijampolės mokytojų seminarijoje. Ją baigęs 1928 m. dirbo Šimėkų kaimo pradinės mokyklos mokytoju, o kitais metais – Ašmintos pradinės mokyklos vedėju. 1930 m. gavo sąskaitininko darbą viename Kauno viešbutyje ir pradėjo studijas Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Technikos fakultete. Studijų metu pragyvenimui teko uždarbiauti privačiomis pamokomis, elektriko darbais. Studijų metais buvo aktyvus studentų visuomeninėje veikloje – Ateitininkų studentų korporacijos „Grandis“ narys, vieną kadenciją jos pirmininku, studentų atstovybės narys bei pirmininkas, organizavo knygelių „Gamtos mokslo mėgėjams“ leidimą.

1938 m. J. Linkaitis, dar būdamas studentas, buvo pakviestas dirbti į Kaune sukurtą Lietuvos Energijos komiteto Elektros komisiją vyresniuoju techniku. Nuo jos visa tolimesnė J. Linkaičio darbo veikla jau buvo susijusi su Lietuvos energetika. Elektros komisija, vadovaujama Pr. Drąsučio, vėliau L. Kaulakio, aktyviai dalyvaujant J. Linkaičiui, rinko ir apibendrina Lietuvos elektros ūkio statistinius duomenis, nubrėžė gana konkrečius šalies elektrifikacijos plano metmenis dešimtmečiui. 1939 m., reformavus Energijos komitetą, J. Linkaitis buvo paskirtas jaunesniuoju inžinieriumi Energijos komiteto Elektrinių inspekcijoje. 1940 m. Sovietų Sąjungai aneksavus Lietuvą, Energijos komiteto veikla buvo nutraukta. J. Linkaitis pradėjo dirbti įsteigtos Pramonės liaudies ministerijos Elektros skyriuje, kurio svarbiausias uždavinys buvo nacionalizuoti visas viešo naudojimo elektrines. 1940 m. spalio 10 d. tos funkcijos buvo perduotos Komunalinio ūkio komisariatui pavaldžiai Lietuvos SSR Energijos valdybai, kurios technikos eksploatacijos sektoriuje pradėjo dirbti J. Linkaitis. Kauną užėmus vokiečiams, Lietuvos energijos ūkis nuo karo nedaug nukentėjo. Pirmais mėnesiais vokiečiai nekeitė buvusios Lietuvos valdymo struktūros, tačiau 1941 m. spalio 1 d. Lietuvos energijos valdybos veikla buvo nutraukta, vokiečiams Lietuvos energijos valdybą reorganizavus į „Energieversorgugn Ostland G.m.b.H. Generalbezirk Litauen“, kurio padaliniui Kaune buvo pavaldi Petrašiūnų elektrinė.

1941 m. spalio 1 d. J. Linkaitis baigė Vytauto Didžiojo universiteto Technologijos fakultetą labai gerai apgynęs diplominį projektą „100 kV elektros linija Vilnius–Kau-

nas“ ir įgijo diplomuoto inžinieriaus technologo elektrotechniko specialybę, o nuo 1941 m. spalio 15 d. pradėjo dirbti Petrašiūnų elektrinėje inžinieriumi, vėliau techninės dalies vedėju. 1944 m. vokiečiams traukiantis iš Kauno, liepos 29–30 dienomis buvo susprogdintos Kauno miesto elektrinės. Sovietams užėmus Kauną, J. Linkaitis skiriamas naujai sukurtu Kauno elektrinių rajono vyriausiuoju inžinieriumi. Jam teko spręsti sudėtingus techninius klausimus, susijusius su elektros tiekimo Kauno miestui ir apylinkėms atstatymu pokario laikotarpiu. 1952 metais, įvykdžius Lietuvos energetikos valdymo reorganizaciją, likviduotas Kauno Energijos rajonas, J. Linkaitis skiriamas Petrašiūnų elektrinės vyriausiuoju inžinieriumi. Juo buvo iki 1957 m., kai Lietuvoje buvo įkurta Liaudies ūkio taryba ir Ministrų Tarybai priklausantis Valstybinis mokslinis technikos komitetas, vėliau pertvarkytas į Mokslinių techninių darbų koordinavimo komitetą. 1957 m. lapkričio 25 d. to Komiteto Energetikos skyriaus viršininku buvo paskirtas J. Linkaitis. Remdamasis prieškarinės Lietuvos patirtimi, su kuria J. Linkaitis buvo gerai susipažinęs dirbdamas Lietuvos Energijos komitete, jis pasiūlė pagrindinių Lietuvos energetikos klausimų sprendimų paruošimui įkurti Nuolatinę energijos ugdymo komisiją. Tuometinė sovietinė Lietuvos vyriausybė tam pritarė, ir 1958 m. lapkričio 11 d. Komiteto nutarimu buvo įsteigta Nuolatinė energetikos ugdymo komisija, o jos sekretoriaus pareigos buvo paskirtos Juozui Linkaičiui. Komiteto Energetikos skyriaus viršininku J. Linkaitis buvo iki 1965 m. ir atliko svarbų vaidmenį, vykdant tyrimus ir parengiant sprendimus dėl naujų elektrinių statybos, elektros tinklų plėtros, naujų stambiausių pramonės objektų Lietuvoje. 1965 m. J. Linkaitis buvo paskirtas Valstybinio plano komisijos mokslo ir technikos skyriaus viršininko pavaduotoju.

J. Linkaitis rūpinosi specialistų rengimu, dirbo pedagoginį darbą: 1944–1950 m. Kauno Universitete, 1950–1962 m. Kauno politechnikos institute skaitė paskaitas energetikos specialybių studentams, 1947–1962 m. buvo Kauno universiteto, vėliau Kauno politechnikos instituto Elektrotechnikos fakulteto diplominių projektų gynimo Valstybinės komisijos pirmininkas. Yra paskelbęs mokslinių straipsnių apie Lietuvos energetikos plėtrą, šiluminės energijos tiekimo centralizavimą ir projektavimą.

1939 m. Juozas Linkaitis susituokė su Birute Gontyte ir išaugino tris dukras: Giedra gimė 1941 m., Dalia – 1946 m., Eglė – 1948 m. Giedra baigė Kauno politechnikos instituto Cheminės technologijos fakultetą, užaugino sūnų Vytį Jusevičių ir dukterį Algį Šuliakaitę. Dalia Linkaitytė-Šimkienė baigė Vilniaus universitetą, įgijo vokiečių kalbos dėstytojos, filologės specialybę. (Jos vyras Regimantas Henrikas Šimkus, Juozo Linkaičio studijų draugo Jono Šimkaus sūnus). Užaugino du sūnus – Andrių ir Juozą. Eglė Linkaitytė baigė Vilniaus universiteto Chemijos fakultetą, ištekėjo už JAV fiziko Ray

Weis, gyveno Sietle, augino sūnų David ir dukterį Katherine, buvo aktyvi Sietlo lietuvių bendromenės narė, bet staiga mirė 1986 m.

Juozas Linkaitis mirė staiga 1967 m. spalio 1 d. Palaidotas Vilniuje, Sudervės kapinėse.

*Parengė Anzelmas Bačauskas
pagal „Juozas Linkaitis: gyvenimas, paskirtas Lietuvos energetikai“
(sudarytojai D. Kriščiukaitis ir J. Laucius)*

M

Aleksandras MACIŪNAS (1902 m. vasario 26 d. Šiauliuose–1954 m. kovo 25 d. Niujorke) – inžinierius elektrotechnikas, dėstytojas, lietuvių visuomenės veikėjas. Nuo 1936 m. Lietuvos energijos komiteto Elektros komisijos narys.

1919 m., įsiveržus bermontininkams, buvo vienas iš partizanų būrių organizatorių, nuo spalio mėn. – Šiaulių apygardos partizanų štabo narys. 1919 m. gruodžio 6 d. paskirtas Šiaulių geležinkelio stoties komendantu. 1920 m. baigė Šiaulių gimnaziją, 1924 m. – Šarlotenburgo Aukštąją technikos mokyklą Berlyne. Besimokydamas dalyvavo Berlyno lietuvių studentų draugijos veikloje, buvo alpinistas, pasiekė keliolika metų išsilaukusį Vokietijos alpinizmo rekordą.

Baigęs studijas dirbo „Siemens“ elektros bendrovėje Berlyne, 1926–1940 m. – šios bendrovės atstovas Kaune. Dėstė Kauno aukštesniojoje technikos mokykloje, 1938–1940 m. – Vytauto Didžiojo universiteto Technikos fakulteto adjunktas. Bendradarbiavo žurnaluose. Bolševikams likvidavus „Siemens“ atstovybę, 1940–1944 m. dirbo Lietuvos energijos valdyboje ir Vytauto Didžiojo universiteto Elektros mašinų katedros vedėju.

1944 m. liepos mėn. pasitraukė į Vokietiją, kur dirbo JAV armijos dalinio elektrinėje ir dėstė Hanau persikėlėlių stovykloje elektromonterių kursuose. Nuo 1948 m. dirbo JAV elektrinių projektavimo firmoje projektuotoju, o nuo 1951 m. – skyriaus vedėju, dėstė Niujorko koledže, profesorius. 1949–1952 m. – Amerikos lietuvių inžinierių ir architektų draugijos organizatorius ir pirmasis pirmininkas. „Fluxus“ judėjimo pradininko Jurgio Mačiūno (1931–1978 m.) tėvas.

Parengė Vytautas Miškinis

Aleksandras MARKINAS (Aleksandr Michailovič Markin) gimė 1908 metais Ivanovsko k., Arsenjevo r., Tulos sr., valstiečių šeimoje. 1928 m., įsidarbines Rostovo prie Dono statybos kontoroje, pradėjo mokytis vakarinėje jaunimo mokykloje. 1931–1935 m. mokėsi Rostovo pramonės technikumė. Baigęs technikumą iki 1940 m. dirbo Zlatousto metalo gamykloje, vėliau statybos gamyklose. 1943 m. išrinktas Zlatousto miesto (dab. Čeliabinsko sritis, Rusija) tarybos pirmininko pavaduotoju.

1945 m. pasiūstas į Lietuvą. Čia šiek tiek padirbėjęs Kauno energijos rajono viršininku, nuo 1946 m. gegužės mėn. paskiriamas Klaipėdos energijos rajono, kurį sudarė Klaipėdos valstybinė rajoninė elektrinė, elektros tinklai ir energijos realizavimo įmonė, viršininku. Reikėjo kuo skubiau atstatyti nuo karo nukentėjusią Klaipėdos elektrinę, nes regionui labai trūko elektros energijos. Tai pavyko, nes pavyko rasti daug elektrinės įrangos, vokiečių demontuotos ir išvežtos Vokietijos link. Įranga rasta dėžėse su paskirties užrašais dab. Sovietske. A. Markinas Klaipėdoje dirbo iki 1950 m. vasario mėn., po to buvo pervestas dirbti į Vilnių, Vilniaus energijos rajoną, o jį reorganizavus, nuo 1951-01-26 tapo Vilniaus elektrinės direktoriumi. 1951-05-24 paskirtas statomos Vilniaus antrosios termofikacinės elektrinės direktoriumi, ir tose pareigose A. Markinas išdirbo iki pensijos (1973 m. lapkritis). Per tuos daugiau kaip dvidešimt metų reikėjo užtikrinti greitai besiplečiančio Vilniaus šilumos ir elektros energijos poreikius, spręsti kuro problemas, plėsti elektrinę vandens šildymo katilais. Antroji Vilniaus elektrinė buvo paleista durpių kuru, vėliau pritaikyta akmens anglies, mazuto deginimui, o atsiradus Vilniuje gamtinėms dujoms, pritaikyta ir šio ekologiško, švaraus kuro deginimui. Mirė Aleksandras Markinas Vilniuje, palaidotas Saltoniškių kapinėse.

Parengė Vytautas Miškinis

Juozas MARTUSEVIČIUS gimė 1920 m. spalio 23 d. Kėdainių r., netoli Šėtos. Baigęs gimnaziją, 1943 m. įstojo į Kauno Politechnikumą, bet karas sutrukdė. 1947–1952 m. studijavo Kauno politechnikos instituto elektrotechnikos fakultete, kur įgijo elektros stočių, tinklų ir sistemų inžinieriaus diplomą. Iki 1954 m. dirbo pagal paskyrimą Donbase pastotės būdinčiuoju, vėliau viršininku. Nuo 1954 m. persikėlė į Lietuvos energetinę valdybą Centrinės dispečerinės tarnybos režimų grupės vyresniuoju inžinieriumi, nuo 1957 m. – vyriausiasis dispečeris, 1963–1993 m. – dispečerinės tarnybos viršininkas. Jis nuolat rūpinosi patikimu ir ekonomišku elektros tinklų darbu, dispečerinio valdymo sistemos tobulinimu, naujos technikos diegimu, sumaniai ir

jautriai vadovavo dispečerinės kolektyvui. Darbštus, pareižingas, iniciatyvus, taktiškas, santūrus, mandagus, kuklus, linksmas, išradingas– gerųjų šio specialisto savybių sąrašas būtų labai ilgas. Per ilgą profesinės veiklos laikotarpį daugybę kartų skatintas ir apdovanotas: raštais, ženkleliais, medaliais, premijomis.

Juozas buvo visuomenininkas ne iš pareigos, o iš prigimties. Tą darbą jis irgi dirbo kūrybiškai. Su entuziazmu rinko medžiagą, rengė knygas „Lietuvos energetika“ I t. (1982), II t. (1992); rūpinosi, kad pirmoji Vilniaus elektrinė taptų muziejumi. Aplink Juozą žmonės mielai būrėsi ir vėliau, jis traukė kitus savo asmenybės žavesiu. Buvo pagrindinis ilgametis energetikų senjorų klubo susitikimų organizatorius. Jis žavėjo aplinkinius humoru, nuoširdumu, dėmesingumu, pakantumu kitų nuomonei ir aktyvumu. Savo gyvenimiškąją energiją jis lenkė daugelį jaunų žmonių, iki pat mirties dainavo ir šoko folkloro ansamblyje „Riduola“. Išėjęs į pensiją rūpinosi Lietuvos energetikos muziejaus įkūrimu, nuo 2003 m. iki mirties dirbo muziejuje fondų saugotoju, ruošė leidinius „Lietuvos energetika“ III ir IV t.

Mirė J. Martusevičius 2006 m. gruodžio 19 d. Palaidotas Kairėnų kapinėse.

Parengė Vilius Šaduikis

Česlovas MASTAUTAS gimė 1918 m. birželio 9 d. Pajieslio k. Krakių valsčiuje. Baigęs progimnazijos 7 klases, įstojo į Kauno aukštesniąją technikos mokyklą, kurią baigęs, 1940 m. įgijo inžinieriaus elektriko (be diplomo) specialybę. 1941–1944 metais dirbo Kalvarijos elektrinės vedėju. 1945 m. balandžio 26 d. paskiriamas Klaipėdos rajono energijos valdybos elektros tinklų skyriaus viršininku, aktyviai dalyvavo atstatant karo suniokotą ir išgrobstyta Klaipėdos miesto ir apylinkių elektros ūkį. Per trumpą laiką buvo atstatytas elektros tiekimas Palangoje, Kretingoje, Šiluteje ir kitose aplinkinėse gyvenvietėse.

1949 m. Č. Mastautas buvo ištremtas į Krasnojarsko srities Tasejevo rajoną. Ten tremtinių brigadoje kirto mišką. Po pusmečio gavo leidimą dirbti pagal specialybę – inžinieriumi elektriku. Pastatė primityvią hidroelektrinę Tasejeve. Nuo 1951 m. dirbo aukso kasyklose. Lenos upės baseine dirbo penkių hidroelektrinių eksploatavimo tarnyboje, vadovavo penkių hidroelektrinių montavimui Vitimo

upės baseine. Grįžęs į Lietuvą, 1961–1995 m. dirbo Kėdainių elektros tinklų rajone vyr. meistru, techninės grupės vadovu. 1995 m. išėjo į pensiją.

Č. Mastautas mirė 2000 m. Palaidotas Kėdainių kapinėse.

Parengė Saulius Kutas

Stasys MICHELEVIČIUS gimė 1911 m. lapkričio 27 d. Nartuvos k., Vandžiogalos vls., Kauno aps. 1921 m. pradėjo mokytis Vandžiogalos pradžios mokykloje, 1923 m. baigė gimnaziją Kaune ir pradėjo studijuoti Kauno universiteto Technikos fakulteto elektrotechnikos skyriuje. 1936 m. pradėjo dirbti Petrašiūnų šiluminėje elektrinėje praktikantu.

1937–1938 m. tarnavo Lietuvos karo inžinerijos batalione, paskui vėl grįžo į Petrašiūnų šiluminę elektrinę. Dirbo inžinieriumi elektrotechniku, montavo 3-iosios turbinos (Brown Boveri 10000 kW) antrinę komutaciją. 1940 m. balandžio 15 d. skiriamas elektrinės vedėjo – inžinieriaus

E. Zubavičiaus padėjėju. 1940 m., sovietams okupavus Lietuvą, padėjo atlikti elektrinės nacionalizavimą. Vokiečių okupacijos laikotarpiu dirbo Petrašiūnų elektrinės jaunesniojo inžinieriumi.

1944 m. rugpjūčio 11 d. paskirtas Kauno energijos rajono technikos skyriaus viršininku. Nuo 1945 m. vasario 24 d. iki birželio 14 d. buvo Petrašiūnų elektrinės direktorius.

1949–1951 m. dėstė Kauno popieriaus ir celiuliozės technikumė. 1953 m. pradėjo dirbti Statybos ir montavimo valdyboje Nr. 2 (Rygos padalinys) darbų vykdytoju; organizavo magistralinių aukštosios įtampos tinklų tiesimą Lietuvoje.

1963–1987 m. dirbo Kauno elektros tinkluose; kartu dėstė Lietuvos energetikų mokymo centre.

Mirė 1993 m. kovo 14 d. Palaidotas Kaune, Petrašiūnų kapinėse.

Parengė Vitulis Valeika

Nikalojus MILENSKIS gimė 1907 m. rugsėjo 24 d. Marijampolėje piešimo mokytojo šeimoje. Jam einant 12-uosius metus mirė tėvas, todėl jis nuo 14 metų pradėjo dirbti įvairius darbus padėdamas motinai išlaikyti šeimą. Mokėsi savarankiškai. 1927 m. baigė Marijampolės Rygiškių Jono gimnaziją ir tais pat metais įstojo į Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Gamtos ir matematikos fakultetą. Studijuodamas dirbo įvairius darbus siekdamas uždirbti pragyvenimui, tačiau studijų nebaigė. Grįžo į Marijampolę. 1931 m. dirbo projektuotoju įvairiose statybos objektuose ir konstruktoriumi įvairiose organizacijose. 1936–1937 m. buvo Lietuvos Respublikos karo mokyklos aspirantų skyriaus

klausytoju, po metų gavo artilerijos jaunesniojo leitenanto laipsnį. Vedė. 1937 m. gimė dukra. Nuo 1938 m. rugsėjo 1 d. iki 1940 m. rugsėjo 1 d. mokytojavo Rygiškių Jono berniukų gimnazijoje ir Marijampolės mokytojų seminarijoje. Dėstė matematiką, fiziką, chemiją. 1940 m. liepos mėn. skiriamas Marijampolės miesto Vykdomojo komiteto pirmininku, bet tą patį metų spalio 1 dieną šių pareigų atsisako ir įsidarbina Kauno Aukštesniojoje technikos mokykloje bei tęsia studijas VDU Technologijos fakulteto Mechanikos skyriuje. 1943 m. jį baigia apgindamas diplominį darbą tema: „Sauso ledo fabrikas Kaune“, tačiau diplomuoto inžinieriaus-mechaniko kvalifikacija jam pripažįstama tik 1946 m. birželio 29 d.

Vokiečių okupacijos metais dirbo Kauno Aukštesniojoje technikos mokykloje, kur dėstė techninės termodinamikos, garo mašinų bei turbinų, kompresorių, siurblių ir vandens variklių kursus mechanikos ir pramonės mechanikos specialybės moksleiviams. 1944 m. buvo išrinktas šios mokyklos profsąjungos pirmininku.

1944 m. rugpjūčio 15 d. kviečiamas į Kauno Universiteto Technologijos fakulteto Šiluminių variklių katedrą vyr. dėstytoju. Dėstė garo variklių, techninės termodinamikos, spec. garo variklių bei spec. termodinamikos kursus. 1945 m. gruodžio 19 d. komisija, pirmininkaujama prof. K. Baršausko ir dalyvaujant nariams: V. Šibanovui, prof. A. Graurogkui, siūlo vyr. dėst. N. Milenskiui užimti Šiluminių variklių katedros docento etatą. Nuo 1947 m. sausio 1 d. Technologijos fakulteto dekanu prof. K. Baršausko įsakymu Technologijos fakulteto prodekanu skiriamas Nikalojus Milenskis. 1947 m. gruodžio 24 d. įsakymu Nr. 134 Universiteto rektorius prof. J. Kupčinskis nurodo prodekanui N. Milenskiui vadovauti komisijai, kuri organizuotų ir sudarytų naujai kuriamo Mechanikos fakulteto nuostatus. 1947–1951 m. buvo Liaudies teismo tarėjas. 1947 m. rugsėjo 1 d. skiriamas KU Teorinės mechanikos katedros docentu, katedros vedėju. Nuo 1948 m. gegužės 20 d. N. Milenskis skiriamas Mechanikos fakulteto dekanu. 1948 m. rugsėjo 16 d. iš TSRS Aukštojo mokslo ministerijos gautas raštas, kad N. Milenskis, kaip neturintis mokslinio docento vardo, iš Teorinės mechanikos docento pareigų atleidžiamas paliekant katedros vedėju vyr. dėstytojo pareigose. Nuo 1948 m. vykdė mokslinio tyrimo darbą tema: „Entropijos sąvokos vystymas ir jos fizinės interpretacijos“, kuris turėjo būti pristatytas kaip kandidatinė disertacija, tačiau dėl didelio darbo krūvio šio darbo nebaigė. 1948 m. spalio 2 d. KVVU Taryba savo posėdyje, protokolu Nr. 5/61 (27 už, 2 nepritariant), prašoma TSRS Aukštąją atestacinę komisiją suteikti Milenskiui Nikalojui docento vardą Šiluminių variklių katedroje. Nuo 1951 m. vasario 12 d. N. Milenskis skiriamas Mechanikos fakulteto dekanu bei Šiluminių variklių katedros vedėju. Būdamas Šiluminių variklių

(vėliau Šiluminės energetikos) katedros vedėju ir Mechanikos fakulteto dekanu, skaitė techninės termodinamikos, šilumos mainų, garo mašinų, garo ir dujų turbinų, šiluminių elektrinių kursus, vadovavo diplomantams, studentų mokslinio darbo tyrimo darbams.

Sunaikinus Fizikos-chemijos institute Aleksote buvusią Šiluminių variklių laboratoriją ir jos įrangą, reikėjo viską atkurti iš naujo. Tam buvo panaudotas KPI antrųjų rūmų pusrūsis. Laboratorinius darbus studentai galėjo atlikti su kieme esančiu lokomobilu, patalpose veikiančia garo mašina. Dauguma šios įrangos buvo remontuota. Įrengtas veikiančio garo katilo modelis imituojant degimo procesą, vandens virimo ir garo susidarymo procesus, dūmų šalinimo ir valymo principą. Be to, labai padėjo glaudūs ryšiai su Maskvos energetikos institutu, iš kurio buvo gauta daug kontrolės ir matavimo prietaisų. Šioje laboratorijoje atsirado turboreaktyvinio lėktuvo variklis su išpjauta viena ketvirtąją jo dalimi.

Viena iš N. Milenskiro veiklos sričių – racionalus šiluminės energijos tiekimas Kauno įmonėms, visuomeniniams, gyvenamiesiems pastatams. Jis buvo vienas iš iniciatorių 1958 m. kuriant Šilumos tinklų cechą Petrašiūnų šiluminėje elektrinėje, kurio pagrindu 1963 m. rugpjūčio 2 d. įsteigta Kauno šiluminių tinklų įmonė. 1961 m. N. Milenskis apdovanotas Garbės ženklo ordinu, medaliu „Už šaunų darbą Didžiojo Tėvynės karo metu“. 1961 m. prie katedros įsteigus Pramonės šiluminių įrenginių žinybinę laboratoriją, kurią kuravo Vyriausioji gamybinė energetikos ir elektrifikavimo valdyba, jis buvo šios laboratorijos moksliniu vadovu. Čia buvo sprendžiamos vandens paruošimo pramoniniams garo katilams, elektromagnetiniu ir ultragarsiniu būdais, dūmų valymo įrenginių veiklos deginant kurą problemos. Buvo mokslinių tyrimų temų, atliekamų šioje laboratorijoje, vadovu. 1965 m. jam suteikiamas Respublikos nusipelnusio inžinieriaus garbės vardas. Doc. N. Milenskiro iniciatyva po ketvirtojo kurso pramonės šiluminės energetikos studentams buvo sudaryta galimybė gamybinę 2–3 savaičių praktiką atlikti Maskvos ar Leningrado šiluminėse elektrinėse. 1966 m. birželio 28 d. jis kreipėsi į KPI Rektorių su prašymu atleisti iš Mechanikos fakulteto dekanu pareigų. 1969 m. kreipėsi į KPI Mokslinę tarybą su prašymu leisti dalyvauti konkurse Šiluminės energetikos katedros vedėjo vietai užimti. 1969 m. liepos 1 d. jis išrenkamas minėtos katedros vedėju kitai kadencijai.

1974 m. leidykla „Mintis“ išleido vadovėlį „Bendroji šiluminė technika“, kurio moksliniu redaktoriumi buvo N. Milenskis. Buvo šio vadovėlio 2-ojo skyriaus „Techninės termodinamikos pagrindai“, kurio apimtis 167 psl., autorius. 1974 m. rugpjūčio 1 d. KPI rektorius atleidžia doc. N. Milenskį iš Šiluminės energetikos katedros vedėjo pareigų pasibaigus 5-ųjų metų kadencijai, bet paliekamas katedros docento pareigose. 1976 m. sausio 4 d. apdovanotas Lietuvos TSR Aukščiausiosios tarybos Prezidiumo raštu, o Lietuvos TSR Aukštojo ir vidurinio ministerijos garbės raštais apdovanotas 1967, 1976, 1977 ir 1985 metais. Nuo 1980 m. liepos 1 d. N. Milenskis atestuotas docento pareigoms

Šiluminės energetikos katedroje. 1988 m. birželio 3 d. atleistas ryšium su personalinės pensijos skyrimu, leidžiant dirbti 0,25 etatu šiluminės energetikos katedroje. Mirė 1990 m. gegužės 28 d. 100-ųjų N. Milenskiro gimimo metinių proga išleistas Marijampolės bendrijos leidinys „Nikalojus Milenskis Sūduvos ažuolas“.

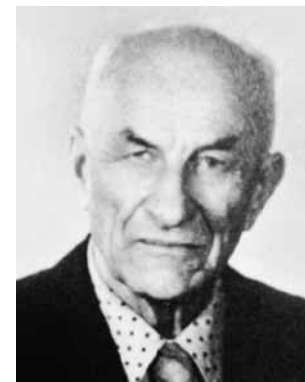
Parengė Vytautas Miškinis pagal Aleksandro Gluosnio medžiagą

Leonardas MIŽUTAVIČIUS, po 1940 m. **MINGAUDAS** (g. 1905-01-24 Radviliškyje, Šiaulių aps.) – inžinierius, hidrologas. Lietuvos energijos komiteto Vandens jėgos komisijos kooptuotas narys.

1926 m. baigė Dotnuvos žemės ūkio technikumą kultūrtechnikos skyrių, o 1934 m. – VDU Technikos fakulteto elektrotechnikos skyrių. Diplomatinis darbas (vadovas J. Šliogeris) – „Panemunės hidroelektrinė stotis (ūkio ir elektriniai įrenginiai)“. Nuo 1926 m. dirbo Susisiekimo ministerijos hidrometriniame biure, 1931–1936 m. – to biuro vedėjas, 1936–1940 m. – Kelių valdybos hidrometrinės tarnybos referentas. Vėliau dirbo turbinų gamybos įmonėje, Lietuvos mokslų akademijoje jaunesniu moksliniu bendradarbiu.

1940 m. sukonstravo hidrometrinį malūnelį su elektros šildymu žiemos matavimams. Bendradarbiavo „Kosmose“, „Technikoje ir ūkyje“, išleido Hidrometrinį metraštį (III, 1933 m.). Svarbesni darbai: „Hidrografinis Lietuvos žemėlapis“, išleistas 1 : 1 000 000 masteliu (1943 m.), „Lietuvos hidrometrinis biuras per dvidešimt metų“ (Kosmos, 1933 m.), „Lietuvos hidrometrinio biuro vandens matavimo stotys“ (Hidrometrinis metraštis III, 1933 m.), „Zur Frage des Ungleichförmigkeitsgrades der Flusssbetten“ (Baltische Hydrologische Konferenz 1938 m.), „Kleine Wasserkraftwerke Litauens“ (kartu su S. Kolupaila, 1940 m.). Foto ir duomenų apie tolimesnę likimą nerasta.

Parengė Vytautas Miškinis

Tadas MONGIRDAS gimė 1908 m. kovo 19 d. Aukštadvaryje, Trakų apskrityje. Tėvas Vladas Jonas (1877–1960) 1917 m. rugsėjo 22 d. Vilniaus konferencijos, išrinkusios Valstybės Tarybą, dalyvis, motina Elena Milevskaitė. Šeima gyveno 1914 m. motinos paveldėtame Aukštadvario dvare. Vladas Jonas vertėsi gydytojo praktika, augino upėtakius, bendradarbiavo „Lietuvos žiniuose“, „Lietuvos ūkininke“ ir kituose leidiniuose.

Tadas, baigęs Kauno gimnaziją, nuo 1927 m. iki 1934 m. studijavo Vytauto Didžiojo universiteto Technikos fakultete Kaune ir įgijo elektriko kvalifikaciją. In-

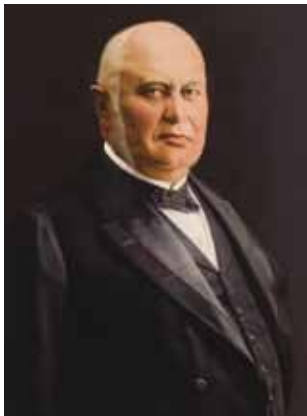
žinieriaus vardui įgyti parengė ir viešai apgynė diplominį projektą „Hidroelektrinė stotis Šventojoje prie Sartų ežero“. Jau studijų metu pradėjo konstruoti ir gaminti mažos galios hidraulinės turbinas, pritaikytas vandens malūnams ir hidroelektrinėms. Viena tokių 12 kW galios hidraulinių turbinų veikė Aukštadvario apylinkėse ant Verknės upelio. 1934–1937 m. dėstė prancūzų kalbą Aukštadvario progimnazijoje. 1937–1940 m. dirbo AB „Elektra“ hidroelektrinių projektavimo skyriuje inžinieriumi elektriku. 1940–1941 m. dėstė hidraulikos ir hidraulinių turbinų kursą Kauno aukštesniojoje technikos mokykloje.

1941 birželio 14 d. visa šeima kartu su tėvais buvo areštuota ir ištremta į Sibirą – Slavgorodą Altajaus srityje. 1944–1957 m. ėjo vyriausiojo elektriko pareigas miesto elektrinėje. Iš tremties paleistas 1957 m. balandžio 4 d.

1957–1972 m. dirbo Kėdainių elektros tinklų rajono viršininku, 1973–1990 m. – vyresniuoju elektromonteriu. Gerai mokėjo prancūzų, rusų ir lenkų kalbas, visą gyvenimą skaitė šiomis kalbomis leidžiamus specialybės žurnalus, domėjosi technikos naujovėmis, perteikdavo žinias jaunesniems kolegoms.

Mirė 1992 m. Palaidotas Kėdainių kapinėse Kauno gatvėje.

Parengė Saulius Kutas

Juozapas MONTVILA gimė 1850 m. kovo 18 d. Mitėniškių dvare, Šetos valsčiuje, Kėdainių apskrityje. Kilmingai Montvilų giminei priklausė Gudelių, Karpiškių, Vaivadiškių Veranionių, Troškūnų ir kiti dvarai. Tėvas, Mitėniškių dvaro savininkas, Stanislovas, gimęs 1810 m., motina – gimusi 1820 m. Šeimoje buvo 4 broliai: Aleksandras, Stanislovas, Juozapas, Vincentas ir sesuo Zofija. Tėvas ir sūnus Stanislovas dalyvavo 1863 m. sukilime, sūnūs Aleksandras, Stanislovas ir Vincentas paliko ryškius pėdsakus Panevėžio miesto bei dvarų Kėdainių ir Ukmergės apskrityse kultūriniame gyvenime.

Mitėniškių dvaras buvo pavyzdingai tvarkomas. Dar 1846 m. inventoriuje minimas ant Obelies upelio buvęs vandens malūnas, kasmet duodavęs 250 sidabrinių rublių pelno.

Juozapas 1866 m. baigė Vilniaus gimnaziją, 1972 m. Sankt Peterburgo universiteto teisės fakultetą, Berlyne, Vienoje ir Krokovoje studijavo sociologiją ir ekonomiką. Grįžęs į tėviškę, kurį laiką ūkininkavo Mitėniškiuose. 1886 m. Šėtoje įsteigė ir išlaikė audėjų mokyklą „Birutė“, rėmė ir organizavo labdaringą veiklą.

Nuo 1885 m. J. Montvila Vilniuje įsteigto Žemės banko vienas iš direktorių. 1901 m.

įkuria statybos akcinę bendrovę, 1905 m. suburia muzikinę draugiją „Liūtnia“, kuri gyvavo iki 1940 m. 1905 m. įkuria Lietuvos ir Baltarusijos katalikų konstitucinę partiją.

1897–1911 metais Vilniaus miesto Dūmos narys, burmistras. Dalyvaudavo įvairių stambių mieste statomų objektų komisijose. Nuo 1895 metų inicijavo gyvenamųjų namų pirmųjų bendrijų Vilniuje steigimą.

1899 m. Vilniaus taryba nutarė atsisakyti gatvių dujinio apšvietimo ir ūkio būdu, miesto lėšomis statyti centrinę elektrinę Bernardinų sode (Sereikiškių parke). 1900 m. sudarytai miesto centrinės elektrinės statybos komisijai vadovauja Juozapas Montvila. Jo pastangomis elektrinės vieta buvo perkelta iš Bernardinų sodo į tinkamesnę elektrinei vietą prie Neries upės, dabartinėje Žvejų gatvėje. Statyba pradėta 1901 metų rugpjūtyje, elektrinė pradėjo veikti 1903 m. kovo 14 d.

1907–1911 metais Rusijos III Valstybės Dūmos deputatas.

Nors ir būdamas vienas turtingiausių žmonių Vilniuje, Juozapas Montvila gyveno kukliai, nemėgo tuščio puikavimosi savo turtais. Savo šeimos nebuvo sukūręs.

Mirė 1911 m. vasario 7 d., palaidotas Vilniuje, Rasų kapinėse.

Parengė Saulius Kutas

Vytautas MOŠINSKIS (1876 m. gegužės 11 d. Maciūnai, Dotnuvos valsčius, dab. Kėdainių rajonas–1955 m. balandžio 26 d. Kaunas) – inžinierius energetikas, metalų technologijos profesorius.

Kilęs iš bajorų Mošinskių giminės, pradžioje mokėsi Tryškių rusiškoje liaudies mokykloje, 1896 m. baigė Šiaulių berniukų gimnaziją. 1907 m., baigęs Sankt Peterburgo technologijos institutą, dirbo Peterburgo ir Charkovo gamyklose, kartu dėstė įvairiuose šių miestų institutuose ir įgijo gamybinės bei pedagoginės patirties. 1918 m. persikėlė į Charkovą, čia tapo Charkovo technikos instituto privatdocentu, vėliau profesoriumi.

Grįžęs į Lietuvą, 1921–1929 m. dirbo Amerikos lietuvių prekybos akcinėje bendrovėje „Amlit“. Jo iniciatyva 1923 m. prie Šiaulių pastatyta Bačiūnų elektrinė, aprūpinusi elektros energija Šiaulius, Radviliškį ir Panevėžį, buvo pirmasis elektrinės direktorius. 1924 m. Lietuvos atstovybės TSRS patarėjas. Vienas iš Linkaičių ginklų gamyklos statybos iniciatorių, parinko jai įrengimus.

1922 m. Kaune atidarytas Lietuvos universitetas, kurio Technikos fakultete numatyta įsteigti ir Mechaninės technologijos (vėliau Metalų technologijos) katedrą. Tačiau katedros veikla prasidėjo tik nuo 1924 m. vasario 1 d., kai jos vedėju buvo paskirtas Vytautas Mo-

šinskis. 1924–1941 m. Lietuvos universiteto (nuo 1930 m. Vytauto Didžiojo universitetas, nuo 1944 m. Kauno universitetas, nuo 1951 m. Kauno politechnikos institutas) dėstytojas, nuo 1944 m. Metalų technologijos katedros (nuo 1993 m. Medžiagų inžinerijos katedra) vedėjas. 1932–1944 m. dar dėstė Kauno aukštesniojoje technikos mokykloje.

Vokietijos okupacijos metais iš universiteto buvo pašalintas. 1944–1945 m. universiteto prorektorius ūkio reikalams; nuo 1950 m. profesorius. Bendradarbiavo visuomeninėje ir techninėje spaudoje, 1924–1941 ir 1944 m. žurnalo „Technika“ redaktorius. Parašė metalų technologijos vadovėlių aukštosioms mokykloms: „Metalų technologija. Techniniai metalai, jų gavyba ir savybės“ (1930 m.), „Metalų technologija. Liejininkystės pagrindai“ (1933 m.), „Kaip mašinos veikia ir kaip jos tvarkomos“ (1934 m., 1945 m.), „Masinės gamybos pagrindai ir jų pritaikymas metalinių dirbinių pramonėje“ (1934 m.), „Metalų tekimas“ (1939 m., 1950 m.), „Liejininkystės pagrindai“ (1956 m.).

Mirė 1955 m. balandžio 26 d. Palaidotas Kaune.

Parengė Vilius Šaduikis

Povilas MULEVIČIUS gimė 1911 m. gegužės 8 d. Vladikaukazo (Rusija) mieste, darbininkų šeimoje. 1921 m. su tėvais grįžo į Lietuvą. Mokėsi Panevėžio aps. Šilų pradinėje mokykloje, Raguvos gimnazijoje.

Nuo 1930 m. iki 1933 m. dirbo Petrašiūnų elektrinėje, 1933–1934 m. tarnavo Lietuvos kariuomenėje. 1937 m. baigė Lietuvos karo aviacijos mokyklą. 1937–1940 m. dirbo Lietuvos karo aviacijos mechaniku. Pradėjo sportuoti motociklu ir jau 1939 m. Berlyne kličių ruožo ir gatvių lenktynėse laimi jam brangiausią BMW motociklų klasės prizą. Nuo 1940 m. iki vokiečių okupacijos dirbo Kauno apygardos teismo nariu. 1944 m. rugpjūčio 8 d. skiriamas Petrašiūnų elektrinės direktoriumi. Vėliau buvo Energijos valdybos Kauno rajono valdytojo pavaduotojas, mechaninių dirbtuvių vedėjas, autotransporto, automobilių garažo viršininkas, ūkio dalies vedėjas. Nuo 1966 m. rugsėjo 27 d. dirbo Petrašiūnų elektrinės kuro transporto cecho meistru.

Motociklų sporto nepamiršo ir po karo. 1945 m. nuosavu BMW firmos motociklu dalyvavo Lietuvos, Pabaltijo, TSRS motokroso, žiedinių lenktynių trasose ir daug kartų tapo jų nugalėtoju bei prizininku. Sulaukęs 50-ties metų, atsiveikino su aktyviuoju sportu.

1971 m. gegužės 8 d. išėjo į pensiją ir užsiėmė dar vienu savo pomėgiu – bitininkyste. Buvo aktyvus bitininkų draugijos narys.

Mirė 2002 m. birželio 14 d. Palaidotas Karmėlavos kapinėse, Kauno r.

Parengė Vitulis Valeika

N

Pilypas NARUTIS-ŽUKAUSKAS (1920 m. gegužės 26 d. Piatigorske, Rusija–2014 m. birželio 7 d. Čikagoje, JAV) – Lietuvos inžinierius, ateitininkas, vienas iš pagrindinių 1941 m. birželio sukilimo organizatorių, antinacinės rezistencijos dalyvis, Štutthofo koncentracijos stovyklos kalinys.

1920 m. šeima grįžo į Lietuvą, apsigyveno Panevėžyje. Mokėsi Panevėžio gimnazijoje, kurioje 1933 m. tapo ateitininku, o vėliau ir ateitininkų kuopos pirmininku. 1938 m. VDU Technikos fakultete pradėjo studijuoti elektrotechniką, 1938 m. įstojo į studentų technikų ateitininkų korporaciją „Grandis“. Vėliau buvo išrinktas „Grandies“ valdybos nariu, 1940–1941 m. studentų ateitininkų sąjungos pirminku, studentų koalicijos vadovu. 1940 m. vasarą Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, rudens semestro pradžioje visos studentų korporacijos buvo uždarytos, jų veikla nutraukta. Tačiau studentų koalicijos veikla nelegaliai buvo tęsiama, jos vadovu liko Pilypas Žukauskas (slapyvardžiu Narutis). Lietuvių aktyvistų fronto (LAF) narys, spausdino atsišaukimus. NKVD jį areštuojant pabėgo. 1941 m. organizavo sukilimo štabą, kuris 1941 m. birželio 22 d. pradėjo sukilimą Kaune ir birželio 23 d. rytą paskelbė deklaraciją apie Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą. 1941 m. rugsėjo 21 d. LAF uždarius, vokiečių gestapo areštuotas, tardytas, bet paleistas. Įsitraukė į Lietuvių fronto veiklą. Antinacinei rezistencijai suorganizavo bolševikų vykdyto genocido medžiagos rinkimą, slaptąsias spaustuves laikraščiui „Į laisvę“ ir kitiems leidiniams spausdinti. 1942 m. gegužės 23 d. gestapo vėl areštuotas, paleistas su sąlyga kas savaitę gestape registruotis. Naciams nepavykus Lietuvoje suorganizuoti SS bataliono, 1943 m. kovo 16 d. areštuotas ir su kitais įkaitais išvežtas į Štuthofo koncentracijos stovyklą. Frontui priartėjus, su kitais kaliniams 1945 m. sausio mėn. pabaigoje evakuotas, pateko į raudonarmiečių apsupimą. 1946 m. prasiveržė pro geležinę uždangą į Vakarus. Vokietijoje studijavo, 1947 m. įsijungė į lietuvių studentų ir ateitininkų veiklą, atkūrė ateitininkų korporaciją „Grandis“. 1949 m. Karlsrujės universitete apgynė diplominį darbą. 1954–1955 m. Štutgarto universitete tęsė doktorantūros studijas. 1956 m. išvyko į JAV. Daug metų JAV automobilių koncerne „General Motors“ projektavo elektros bandymo stotis, radijo bangų kontrolės įrenginius kranams ir lokomotyvams. 1986 m. pastatė pirmąją Amerikoje kompiuteriais valdomą traukos motorų-generatorių bandymo stotį (EMG, La Grange, IL).

Sutuoktinė: Elvyra Narutienė-Lukoševičius. Vaikai: dr. Vytautas Narutis, Dainė Narutytė-Quinn, Rasa Narutytė-Kasniunienė.

Aktyvus JAV lietuvių visuomeninėje, ypač ateitininkų, veikloje. LFBS (Lietuvių fronto bičiulių sambūrio) tarybos narys, VLIK'o valdybos vicepirmininkas. Bendradarbiavo išėivijos spaudoje, talkino „Lietuvių enciklopedijai“, suredagavo knygą „Juozas Urbšys. Atsiminimai“.

Žymūs apdovanojimai: Vyčio Kryžiaus ordino Karininko kryžius; Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medalis; Šv. Grigaliaus Didžiojo ordinas.

Parengė Vilius Šaduikis

Kazimieras NATKEVIČIUS gimė 1908 m. spalio 26 d. Šunskų kaime, Marijampolės apskrityje, pedagogų šeimoje. Tėvai buvo apsišvietę žmonės, aktyviai dalyvavo visuomeniniame tautos gyvenime ir rėmė atgimstančios Lietuvos siekius. Prasidėjęs Pirmajam pasauliniam karui visai šeimai teko trauktis į Rusiją. Pskove jis baigė tris mokyklos skyrius ir, Lietuvai išsikovojus nepriklausomybę, grįžo į Marijampolę. Čia 1925 m. baigė realinę gimnaziją ir pedagoginius mokytojų kursus. Tais pačiais metais pradėjo mokytojauti vietos mokykloje, tačiau jautė potraukį technikos mokslams. Tėvų paskatintas ir gavęs materialinę paramą, 1926 m. išvyko į Prancūziją studijuoti elektrotechniką Grenoblio politechnikos institute. Dėl materialinių sunkumų 1927 m.

Natkevičius grįžo į Kauną ir tęsė studijas Vytauto Didžiojo universiteto Technikos fakultete. Studijoms ir pragyvenimui reikalingas lėšas teko jam pačiam užsidirbti dirbant studentu praktikantu. 1938 m. pradžioje K. Natkevičius kviečiamas dirbti jaunesniuoju inžinieriumi į Elektros įmonių inspekciją, o vėliau pereina dirbti į Lietuvos energijos komitetą. Čia jis dalyvavo ruošiant krašto elektrifikavimo tinklų planus, sudarė energetinio ūkio analizę. 1939 m. K. Natkevičius, kaip gabus ir darbštus specialistas, komandiruojamas į Latviją susipažinti su Kegumo hidroelektrinės statyba, elektros tinklų projektavimu ir linijų tiesimu. Įgyta patirtis buvo naudinga ruošiant pirmąjį Lietuvos elektrifikavimo planą.

1940 m. sovietams okupavus Lietuvą, Kaune įkurta Energijos valdyba, kurioje Natkevičius pradeda dirbti inžinieriaus pareigose ir jam pavedama projektuoti Kauno miesto 35 kV įtampos linijų žiedą. Jis parinko ir suderino linijų trasas, transformatorių vietas ir paskaičiavo jų galias. Vėliau jis nagrinėjo ir aukštosios įtampos linijų Prienai–Alytus–Lazdijai trasas ir pastočių galias. 1943 m. jis paruošė pirmąjį Lietuvoje Kauno apskrities

Armališkių ir Vaišvydavos kaimų elektrifikavimo projektą. Projekto apimtis – 6,3 kV ir 0,4 kV linijų tiesimas bei stulpinės pastotės montavimas. Tačiau artėjantis karo frontas neleido projekto įgyvendinti, nors darbai ir buvo pradėti. 1944 m. vasarą per Kauną praūžė karo frontas. Besitraukianti vokiečių armija griuvėsiais pavertė abi miesto elektrines, smarkiai nukentėjo ir miesto skirstomieji elektros tinklai. Praktiškai visas miestas liko be elektros. Tokiu kritišku miestui momentu, 1944 m. rugpjūčio 14 d. Vyriausioji energetikos valdyba K. Natkevičių paskyrė Kauno elektros tinklų skyriaus viršininku. Jis su likusiais bendradarbiais sugebėjo skubiai organizuoti tinklų remontą ir įmonių mažas vietines elektrines įjungti į bendrą tinklą. Tokiu būdu, praėjus tik 14 dienų, pradėta pagal grafiką tiekti elektrą gyvybiškai svarbiems miesto objektams. Atgyjantis miesto gyvenimas ir naujos pramonės įmonės reikalavo vis daugiau ir daugiau elektros. Natkevičiui vadovaujant elektros tinklai buvo rekonstruojami, didinamas jų laidumas ir tiesiamos naujos linijos. 1950–1951 m. nutiesiamos medinėmis atramomis 35 kV linijos iš Petrašiūnų elektrinės į Aleksotą–Ežerėlį ir į Eigulius. 1958 m. nutiesiama gelžbetoninėmis atramomis pirmoji Lietuvoje 110 kV linija iš Kauno į Vilnių. Natkevičius aktyviai dalyvavo Energetikos ugdymo komisijos darbe sprendžiant klausimą dėl gelžbetoninių atramų gamybos ir jų naudojimo elektrifikuojant visą kraštą. Jau 1958 m. Lietuvoje pagamintomis gelžbetoninėmis atramomis nutiesiama pirmoji 10 kV linija Kaunas–Jonava. Nuo 1960 m. visos aukštosios, o nuo 1965 m. – ir žemosios įtampos linijų tiesimui naudojamos tik gelžbetoninės atramos. 1967 m. pradžioje Kauno elektros tinkluose sukuriama magistralinių tinklų Aukštos įtampos pastočių tarnyba. Jos viršininku paskiriamas Kazimieras Natkevičius (šiose pareigose dirbo iki 1972 m.), kuris savo patirtį ir žinias panaudojo pastočių įrenginių eksploatacijai. Už nepriekaištingą darbą jis ne kartą buvo apdovanotas padėkos raštais ir premijomis.

Pablogėjęs sveikatai, 1984 m. vasario 9 d. Kazimieras Natkevičius išėjo į užtarnautą poilsį. Jis mirė 1994 m. balandžio 8 d., palaidotas Kauno Karmėlavos kapinėse.

Parengė Vilius Šaduikis

Viktoras NEVODNIČANSKIS (Niewodniczanski) gimė 1872 m. Vilniuje, gydytojo šeimoje. Baigęs Vilniaus I gimnaziją, 1890–1895 m. studijavo Peterburgo universitete, Matematikos ir gamtos fakultete. 1902 m. liepos 1 d. paskirtas statomos Vilniaus miesto centrinės elektrinės direktoriumi. Šias pareigas ėjo iki 1915 m. rugsėjo 2 d. (iki vokiečių okupacijos). Jam vadovaujant elektrinė buvo pastyta, paleista, o 1913 m. išplėsta pastatant šalia senų stūmoklinių garo mašinų naujas garo turbinas. Jo šeimoje išaugo visa garsių mokslininkų energetikų dinastija. Jo sūnus Henrikas (1900–1968) – įžymus atomo fizikos specialistas. Studijas Stepono Batoro universitete baigęs 1924 m., tapo eksperimentinės atomo spektroskopijos pradininku Vilniuje, jam buvo paskirta Rokfelerio fundacijos

stipendija stažuotei Kembridže. Nuo 1939 m. profesoriavo Vilniaus universitete. Nuo 1945 m. gyveno Lenkijoje, dėstė Liublino, Vroclavo, Krokuvos universitetuose. 1955 m. H. Nevodničanskis tapo Atominių tyrimų instituto (Bronovice, netoli Krokuvos) direktoriumi. Šis institutas dabar pavadintas jo vardu.

Mokslininko sūnus Tomašas Nevodničanskis (1933–2010) iš pradžių ėjo tėvo pėdomis – apgynė doktoratą iš atomo fizikos srities, stažavosi Ciuriche. 1970 m. apsigyvenęs Vokietijoje, Bitburge, tapo sėkmingu verslininku, alaus fabrikantu. Kartu ir žymiu kultūros istoriku, senosios kartografijos žinovu. Vienu iškiliausių kolekcininkų Europoje, sukaupusiu per 2600 vienetų XV–XVIII a. Lietuvos ir Lenkijos žemėlapių, daug mūsų bendros istorijos dokumentų. 2003 m. Vilniuje, Chodkevičių rūmuose buvo eksponuojama dalis jo kolekcijos. Ta proga net 9 senus Lietuvos žemėlapius jis padovanojo Vilniaus universiteto bibliotekai. Tomašo jaunesnis brolis profesorius Ježis Nevodnianskis (gim. 1936 m. Vilniuje) nuo 1992 m. buvo paskirtas Lenkijos valstybinės atomistikos agentūros pirmininku. Jis 2003 m. vasario mėn. buvo pakviestas į Lietuvos energetikos muziejaus atidarymą senojoje elektrinėje. Tada jis buvo apsistojęs „Elektros“ viešbutyje (buvęs elektrinės administracinis pastatas) tame pačiame III aukšte, kur gyveno senelio šeima.

Mirė V. Nevodničanskis 1929 m. lapkričio 9 d. Vilniuje.

Parengė Vilius Šaduikis

Jonas NORKAITIS (g. 1892-11-25 Pervazninkų k., Kidulių vls., Šakių aps.) – ekonomistas, Lietuvos energijos komiteto Ekonominės komisijos narys.

1912 m. baigęs Marijampolės gimnaziją, studijavo matematiką ir fiziką Peterburgo universitete. 1919 m. grįžęs į Lietuvą, dirbo valstybės tarnyboje. 1923 m., prijungus prie Lietuvos Klaipėdos kraštą, buvo paskirtas Finansų ministerijos įgaliotiniu Klaipėdos kraštui ir kartu Klaipėdos muitinės viršininku. Čia veikė „Aukuro“ draugijoje. 1925 m. Finansų ministerijos prekybos departamento direktorius. 1936 m. Užsienio reikalų ministerijos ekonominio departamento direktorius. Šiose pareigose dirbo iki bolševikų okupacijos 1940 m.

Dalyvavo visos eilės ekonominių organizacijų veikloje. Vyriausybės pavedimu va-

dovavo Lietuvos Cukraus akcinės bendrovės steigimui, kurios pirmininku buvo nuo įsteigimo 1931 m. iki bolševikų okupacijos. Nuo 1936 m. daug kartų vadovavo Lietuvos delegacijoms ekonominėse derybose su kitomis valstybėmis. 1940 m. pasitraukė į Vokietiją. Tremtyje VLIK narys, vėliau VLIK kontrolės komisijos pirmininkas ir Lietuvos Raudonojo Kryžiaus pirmininkas. Vėlesnis likimas nežinomas. Sūnus Jonas (g. 1928 m.) – diplomuotas ekonomistas, mokslų daktaras, veikė pokario Vokietijos plieno pramonėje.

Parengė Vytautas Miškinis

Antanas NOVICKIS (1894-01-23 Diržių k., Žeimelio vls., Šiaulių aps.–1971-12-28 Niujorke, JAV) – diplomuotas statybos inžinierius, atsargos inž. pulkininkas leitenantas. Lietuvos energijos komiteto Kelių statybos medžiagoms tirti komisijos kooptuotas narys.

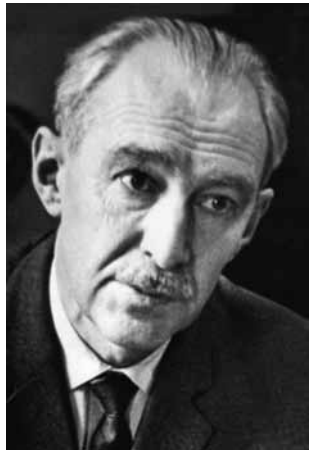
1913 m. baigė Mintaujos gimnaziją ir tais pačiais metais įstojo į Rygos politechnikos institutą, 1915–1916 m. mokėsi Maskvoje (evakuotam Rygos institute). 1916 m. mobilizuotas ir išsiųstas į frontą. 1917 m. mokėsi karo inžinerijos mokykloje Kijeve. 1919-01-04 stojo savanoriu Lietuvos kariuomenėn: pradėjo leitenantu, o 1930 m. išėjo atsargon inž. pulkininku leitenantu. 1919 m. Kauno komendantūros adjutantas, 1920–1921 m. artilerijos brigados adjutantas. 1923–1925 m. mokėsi Versalio karo inžinerijos mokykloje (Versaille) ir ją baigė karo inžinieriaus laipsniu. 1930 m. VDU gavo statybos inžinieriaus kvalifikaciją. 1925–1926 m. Aukštųjų karo technikos kursų mokymo dalies vedėjas ir kursų lektorius. 1925–1931 m. Karo mokyklos ir Aukštųjų karininkų kursų lektorius. 1926 m. Lietuvos respublikos prezidento dr. K. Griniaus adjutantas. 1927–1930 m. generalinio štabo IV skyriaus susisiekimo dalies vedėjas. Apdovanotas Vyčio Kryžiumi. 1931–1940 m. Susisiekimo ministerijos vyriausiasis statybos inspektorius, 1940 m. Statybos ir sauskelnių departamento direktorius. 1941 m. laikinosios Lietuvos vyriausybės (Ambrazevičiaus) susisiekimo ministras, 1941–1944 m. Statybos valdybos valdytojas.

1947–1949 m. VLIK vykdomosios tarybos kultūros tarnybos valdytojas. 1949 m. atvyko į JAV ir dirbo architektų biure, projektavo gyvenamuosius namus, mokyklas, bažnyčias. Lietuvoje yra paruošęs ir įvykdęs daug statybinių projektų – Kauno miesto ligonių kasos rūmų (bendradarbiaujant su arch. V. Landsbergiu), Darbo rūmus Kaune, Kauno miesto ligonių kasos sanatoriją Kulautuvoje ir kt. Daug kartų dalyvavo arba vadovavo įvairioms delegacijoms užsienyje. Lietuvos mūrinės statybos planui sudaryti komisijos

narys, 1939–1940 m. akcinės Statybos bendrovės vicepirmininkas, 1939–1940 m. SSSR ir Lietuvos sienai nustatyti komisijos narys. Pirmininkavo komisijai, kuri 1948 m. suredagavo Statybos įstatymo projektą (išsp. 1952 m. – „Lietuvos ūkio atstatymo studijų darbai“, V sąsiuvinis).

1913 m. studentų „Vilties“ ratelio valdybos sekretorius, 1931–1938 m. Lietuvių inžinierių sąjungos valdybos sekretorius, Savanorių kūrėjų ir Atsargos karininkų sąjungos narys. 1945 m. Schwarzenbacho stovyklos pirmininkas, 1945–1946 m. Wunsiedelio stovyklos pirmininkas, 1946–1947 m. Regensburgo lietuvių bendruomenės apygardos pirmininkas. 1950 m. Amerikos lietuvių tautinės Sandaros Niujorko kuopos pirmininkas, 1950–1957 m. Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos Niujorko kuopos pirmininkas. 1911 m. Mintaujoje redagavo lietuvių moksleivių laikraštėlį „Pirmas žingsnis“. Dirbdamas karo mokslo valdyboje, redagavo informacinius biuletenius apie kaimynų karines pajėgas. Parašė patvariosios fortifikacijos kursą (šapirografuotas leidinys). Bendradarbiavo „Rygos garse“, „Lietuvos žiniose“, „Karyje“, „Karde“, „Savivaldybėje“, „Mūsų žinyne“, „Technikoje ir ūkyje“.

Parengė Vytautas Miškinis

Andrius NOVODVORSKIS (1909 m. spalio 4 d., Maskvoje–1987 m. gegužės 20 d., Kaune) – technologijos inžinierius, poliglotas, pedagogas, mokslininkas, profesorius.

1921 m. šeimai grįžus į Lietuvą, Andrius lankė rusų gimnaziją Kaune. 1927 m. baigęs gimnaziją, pradėjo studijuoti Kauno universiteto Technikos fakultete mechanikos skyriuje. Studijuodamas dirbo, nes reikėjo lėšų pragyvenimui. Dėl įtempto darbo ir didelio nuovargio pablogėjo sveikata. 1930 m. jis susirgo tuberkulioze. Teko nutraukti studijas. Uždarbio iš pamokų šeimos pragyvenimui nepakako, tad ėmėsi kito darbo. Namuose atlikinėdavo techninius brėžinius ir vertė tekstus iš užsienio kalbų, nes jau neblogai mokėjo vokiečių, anglų ir prancūzų kalbas. Žinodamas slavų ir germanų kalbų grupių sandaros pagrindus, savarankiškai ėmėsi mokytis ir kitų užsienio kalbų, kurių sandara buvo gimininga. Sveikatai pagerėjus tęsė studijas, tačiau 1935 m. ligai paūmėjus studijas vėl teko nutraukti. Dirbdamas pagal galimybes mokėsi toliau. 1938 m. baigė Vytauto Didžiojo universiteto Technikos fakultetą ir įgijo mechanikos specialybės diplomuoto technologijos inžinieriaus vardą.

A. Novodvorskiui prieškarui įsidarbinti valstybinėse įstaigose buvo sunku, nes jo motina buvo rusė, jis pagal tautybę – rusas, Lietuvoje buvo baigęs rusų gimnaziją. To

pakako būti įtariamam nepakankamu lojalumu valdžiai, nors jokiai politinei organizacijai nepriklausė. Tik 1933 m. sunkiai pavyko gauti nuolatinį braižytojo darbą Žemės ūkio ministerijos žemės tvarkymo departamente. 1938 m. jis įsidarbino inžinieriumi „Pieno-centro“ technikos skyriuje tik už 260 litų atlygį per mėnesį (sekretorė mašininkė gaudavo 450 litų). Čia jis projektavo pieno pramonės įmones, sudarinėjo sąmatas, darė mašinų aprašymų vertimus iš vokiečių, anglų, danų, švedų ir kitų kalbų. Susidarius sąlygoms, 1939 m. perėjo dirbti į Kauno miesto savivaldybės direkciją inžinieriumi.

1940 m. A. Novodvorskis buvo pakviestas dėstyti į Kauno aukštesniąją technikos mokyklą. Teko dėstyti daug įvairių dalykų – hidraulinių mašinų, aukštosios matematikos, mechanikos ir medžiagų atsparumo, vidaus degimo variklių bei medžio pramonės įrengimų kursus. 1941 m. sausio mėn. A. Novodvorskis pakviečiamas dirbti asistentu į Kauno universiteto Technologijos fakulteto metalų technologijos katedrą, kuriai vadovavo prof. Vytautas Mošinskis. Kartu jis liko dėstyti ir Kauno politechnikume. Vokiečiams okupavus Lietuvą, 1941 m. birželio 26 d. jis buvo atleistas iš užimamų pareigų politechnikume ir universitete. Po kurio laiko draugų padedamas įsidarbino Kauno elektros sotyje už labai menką atlyginimą. Vokiečių okupacijai baigiantis grėsė pavojus būti išvežtam į Vokietiją darbams. Teko slapstytis.

1944 m., pasibaigus vokiečių okupacijai, Kauno universiteto rektorius prof. Antanas Purėnas kvietė visus dėstytojus į pradėjusį veikti universitetą. Andrius Novodvorskis grįžo į savo buvusias darbo vietas. Tada prasidėjo jo pats brandžiausias ir produktyviausias gyvenimo laikotarpis. Jis kurį laiką dirbo dar ir Kauno energijos realizavimo valdyboje bei dėstė Kauno politechnikume (iki 1948 m.).

Kauno universitete jis iš pradžių dirbo vyresniuoju dėstytoju, o nuo 1948 m. – docentu. 1946 m. buvo paskirtas universiteto prorektoriaus padėjėju mokslo ir mokymo reikalams, 1948 m. – Cheminės technologijos fakulteto dekanu. 1951 m. rugsėjo 1 d. jam buvo pavesta vadovauti Cheminės technologijos procesų ir aparatų katedrai – jos vedėju dirbo iki 1956 m. Po to iki gyvenimo pabaigos dirbo KPI Cheminės technologijos fakulteto prodekanu. 1965 m. jam buvo suteiktas profesoriaus vardas. Dirbdamas Kauno universitete A. Novodvorskis dėstė įvairias disciplinas: vidaus degimo variklių, metalų technologijos, metalotyros, gamybos organizavimo ir planavimo, cheminės technologijos procesų ir aparatų, dėstymo metodikos ir kitus kursus. Mokslinius tyrimus vykdė trimis kryptimis: rengė vadovėlius lietuvių kalba; kūrė lietuvišką mokslinę techninę terminiją ir parengė politechninius žodynus; rašė veikalus mokymo metodikos klausimais. 1962 m. jo pastangomis buvo įsteigta Pedagogikos ir estetinio auklėjimo katedra. Greta pagrindinių pareigų jai vadovavo iki 1972 m. ir skaitė pedagogikos bei metodikos pagrindus jauniems dėstytojams, kurių dauguma buvo baigę techniškos srities mokslus.

Prof. A. Novodvorskis buvo fenomenalus poliglotos. Jis visą gyvenimą mokėsi užsienio kalbų ir nuolat tobulino savo žinias. Mokėjo 23 kalbas (lietuvių, rusų, lenkų, anglų, vokiečių, prancūzų, čekų, slovakų, italų, latvių, ispanų, rumunų, portugalų, bulgarų, ukrainiečių, baltarusių, švedų, danų, olandų, žydų, slovėnų, lotynų, graikų). Pirmąsias 10 kalbų mokėjo laisvai, o kitomis galėjo skaityti mokslinę techninę, publicistinę ir grožinę literatūrą. Andrius Novodvorskis vienas ir su bendraautorais yra parašęs 14 knygų ir vadovėlių, apie 10 mažesnės apimties knygelių, vienas ir su bendraautorais išvertęs į lietuvių kalbą bei suredagavęs 26 knygas, vadovėlius, mokslinių darbų rinkinius. Tekstų redagavimas buvo jo mėgstamas užsiėmimas. Tai darydavo labai sparčiai ir sklandžiai.

A. Novodvorskis nuo 1951 m. parašydavo po 6–12 straipsnių per metus į įvairius leidinius ir žurnalus mokslo populiarinimo, pedagogikos, dėstymo metodikos bei jaunimo auklėjimo klausimais. Jis buvo Maskvoje leidžiamo referatyvinio žurnalo „Metalurgija“ referentas. Šis žurnalas jam siūsdavo mokslinius straipsnius, parašytus įvairiomis užsienio kalbomis, o jis juos perskaitydavo, rašydavo tų straipsnių trumpus referatus rusų kalba, juos pats atspausdindavo rašomąja mašinėle ir siūsdavo atgal į Maskvą. Per daugelį metų tokių referatų jis yra parašęs daugiau kaip tris tūkstančius. Buvo ilgametis žurnalo „Mokslas ir gyvenimas“ redkolegijos narys ir dažnas straipsnių autorius. 1963–1972 m. buvo LTSR Aukščiausiojo teismo tarėju. A. Novodvorskis buvo labai populiarus lektorius „Žinijos“ draugijoje. Per metus joje paskaitydavo per 100 paskaitų.

1964 m. jam buvo suteiktas Lietuvos nusipelnusio kultūros veikėjo garbės vardas. 1976 m. susirgo limfmazgių vėžiu ir po mėnesio mirė.

Parengė Vytautas Miškinis pagal J. Deltuvos medžiagą ELIP

P

Česlovas PAKUCKAS (lenk. Czesław Pachucki, 1898 m. gruodžio 20 d.–1965 m. balandžio 8 d.) – Lietuvos ir Lenkijos geologas, paleontologas, profesorius. Lietuvos energijos komiteto Žemės turtų komisijos narys.

Gimė Šiaurės rytų Lenkijoje, Palenkės vaivadijos Seinų apskrities Punsko valsčiaus Taurusiškės kaime. Kaune baigęs gimnaziją eksternu 1922 m., studijas pradėjo Muensterio universitete, po metų persikėlė į Vienos universitetą, kurį baigė daktaro laipsniu 1927 m. Nuo 1930 iki 1940 m. dirbo Vytauto Didžiojo universiteto Matematikos-gamtos fakultete. 1933 m. apgynė dviejų dalių habilitacinį darbą „Papildė oksfordo ir kelovėjo amonitų fauna“ ir „Papildė jūros stratigrafinė apžvalga remiantis amonitų fauna“. 1934 m. suteiktas privatdocento mokslinis vardas. VDU dėstė istorinę geologiją ir paleontologiją. 1933 m. stažavosi Stokholme pas De Geerą siekdamas

įsisavinti geochronologinį varvinių molių tyrimo metodą. Profesorių M. Kaveckio ir J. Dalinkevičiaus bendražygis. 1940–1944 m. buvo tik ką įkurtos Lietuvos geologijos tarnybos viršininkas. 1942–1944 m. dirbo ir Vilniaus universiteto Geologijos katedros vedėju.

1944 m. rudenį atsidūręs Vokietijoje, ilgėdamasis šeimos, po poros metų grįžo į gimtinę Lenkijos ribose. 1946–1954 m. dirbo Breslavo universitete, nuo 1955 m. buvo Liublino universiteto Geologijos katedros vedėjas. 1960 m. gavo profesoriaus vardą. Jo mokslo darbai liečia triaso, jūros, kreidos ir kvartero periodus. Su dr. Vl. Viliamu 1938 m. išspausdino vadovėlį „Geologija ir fizinė geografija“. Visuomeniškai reiškėsi ateitininkuose. Mirė Liubline.

Parengė Vytautas Miškinis

Vytautas PAŠKEVIČIUS gimė 1883 m. gegužės 11 d. Kaune. 1896 m. įstojo į amatų mokyklos šaltkalvystės skyrių ir jį baigė. 1899 m. pradėjo dirbti meistro pagalbininku privačiame pučiamųjų muzikos instrumentų fabrike. 1902–1906 m. dirbo tvirtovių mechaninėse dirbtuvėse. 1904 m. pašauktas į kariuomenę. Nuo 1909 m. dirbo Šuvalo fabriko katilinėje, nuo 1913 m. – Tilmanso fabrike šaltkalviu. 1920 m. pradėjo dirbti Kauno dyzelinėje elektrinėje brigadininku. 1930 m. perkeltas į Petrašiūnų elektrinę. 1944 m. traukdamiesi vokiečiai sprogdino visas elektrines. Liepos 29 d. į Petrašiūnų elektrinę prigužėjo vokiečių kariuomenės ir pradėjo išjunginėti elektros tiekimo linijas. Visus darbuotojus išvarė ir pasakė, kad vakare elektrinė bus susprogdinta. V. Paškevičius, paskutinis išėdamas iš elektrinės, užrakino cirkuliacinių siurblių patalpos duris. Taip buvo išgelbėta bent cirkuliacinė. Praėjus frontui jis įsitraukė į elektrinės geležinkelio atstatymo darbus, vėliau remontavo popieriaus fabriko turbinas. 1944 m. rugpjūčio 2 d. laikinai paskirtas Petrašiūnų elektrinės vedėju, paskui dirbo elektros įrenginių meistras, nuo gruodžio 18 d. – popieriaus fabriko jėgainėje mechanikos skyriaus vedėju, o po kelių mėnesių perkeltas į Petrašiūnų elektrinę mechaninių dirbtuvių vedėju. Nuo 1948 m. vasario 26 d. dirbo turbinų cecho meistras, vėliau, iki išėjimo į pensiją – šio cecho viršininko pavaduotoju.

Mirė 1966 m. liepos 19 d. Palaidotas Kaune.

Parengta pagal „Lietuvos energetika“ III t.

Vytautas PETRAITIS (1897–1988) – inžinierius elektrikas, dėstytojas, kovų už Lietuvos nepriklausomybę dalyvis.

Gimė 1897-02-27 Biržų krašto Antkalniškių kaime. Mokėsi Kauno gimnazijoje ir baigė ją 1915 m. Roslavlyje. 1915–1916 m. studijavo Peterburgo universiteto fizikos-matematikos fakultete. 1919–1922 m. tarnavo Lietuvos kariuomenėje. Studijas tęsė nuo 1923 m. Darmstadto aukštojoje technikos mokykloje ir nuo 1924 m. Grenoblio universitete, kurį baigė 1927 m., įgydamas diplomuoto elektros inžinieriaus kvalifikaciją ir tapdamas gamtos mokslų licenciatu.

Metus mokytojavo Biržų gimnazijoje, 1928–1941 m. – Kauno aukštesniosios technikos mokyklos dėstytojas, 1941–1944 m. – VDU adjunktas ir Elektrotechnikos katedros vedėjas. 1934 m. prie Matų, saikų ir svarstyklių rūmų įrengė elektros skaitiklių privalomo tikrinimo skyrių ir keletą metų vykdė jo techninę priežiūrą. 1939 m. išspausdino vadovėlį „Kintamosios srovės pagrindai. Vienafazė srovė“ (Kaunas, Spindulio sp., 354 psl., brėž.). Prancūzų žurnale „Revue Générale de l'Électricité“ Nr. 20, 1936, paskelbė straipsnį, kuriame pateikė dvi naujai išvestas formules: viena jų duoda tikslią santykinio įtampos kritimo ir santykinio galios nuostolių dalmens reikšmę, o antra – apytikslę to dalmens reikšmę, bet patogiau ir supaprastintai apskaičiuojamą.

1946–1947 m. – Augsburgio (Vokietija) lietuvių aukštesniosios technikos mokyklos dėstytojas ir inspektorius. 1948 m. atvyko į JAV, dėstė Quincy kolegijoje, nuo 1952 m. dirbo Čikagos elektrinių projektavimo firmoje. Parašė straipsnį „Nulinio taško iškrypimas pusiau tiesioginiame žvaigždės jungime“ (Technikos žodis, 1952, Nr. 7). 1951–1955 m. bendradarbiavo „Technikos žodyje“ – rašė straipsnius ir technikos apžvalgą. 1954–1955 m. buvo Lietuvių enciklopedijos redaktorių kolegijos bendradarbis. Tuo pat metu buvo Lietuvos architektų draugijos valdybos narys (redagavo šios draugijos apie 1935 metus išleistą „Technikos apžvalgą“ tomą). 1955–1957 m. buvo Lietuvos profesorių draugijos Amerikoje valdybos narys. Mirė 1988-08-19 JAV Arkanzaso valstijoje. Žmona Ona Žiaunytė g. 1910 m. Rygoje, duktė Viktorija g. 1937 m. Kaune.

Parengė Vytautas Miškinis pagal Bostono Lietuvių enciklopediją

Marijonas PETRONIS gimė 1919 m. rugsėjo 26 d. Zylės vnk., Ukmergės vals. ir aps., Tėvai, Motiejus Petronis (1864–1951) ir Ona Tušytė-Petronienė (1896–1972) buvo pasiturintys ūkininkai, vertėsi žemdirbyste ir gyvulininkyste. Šeimoje augo 7 vaikai. Marijonas 1928–1932 m. mokėsi Varžų pradžios mokykloje, 1932–1940 m. – Ukmergės

gimnazijoje. 1940 m. įstojo į Vytauto Didžiojo universiteto technologijos fakultetą. Studijos karo metu sąlygomis buvo nelengvos, tačiau jas sėkmingai baigė ir 1947 m. vertinimu „labai gerai“ apgynęs diplominį darbą tema „Marijampolės miesto tinklo ir pastotės projektas“ įgijo inžinieriaus elektriko kvalifikaciją. Baigęs studijas pusę metų laikinai dirbo Kauno 6-ojoje amatų mokykloje gamybinio mokymo meistru. Nuvykęs pagal paskyrimą darbu į Lietuvos energiją buvo nukreiptas dirbti į Šiaulius, į Rėkyvos-Bačiūnų elektrinę. Šių elektrinių galingumas tuo metu tesudarė tik 4250 kW, o aprūpinti reikėjo Šiaulius, Radviliškį, Šeduvą

ir Panevėžį. Padėtį apsunkindavo ir durpių trūkumas bei kokybė. Vartotojų poreikiai dažnai buvo ribojami, 1947 m. atvykęs jaunas specialistas paskiriamas technikos skyriaus viršininku, 1948–1949 m. laikinai eina katilų cecho viršininko, vyriausiojo inžinieriaus pareigas. 1949 m. skiriamas turbinų cecho viršininku. Du kartus siunčiamas į kvalifikacijos kėlimo kursus Maskvoje. Įvertinant kvalifikaciją ir įgytą gamybinį patyrimą, 1953 m. paskiriamas vyriausiuoju inžinierium. Per jo darbo laikotarpį Rėkyvos elektrinėje buvo sumontuota antra ir trečia garo turbinos, trečias ir ketvirtas garo katilai, elektrinė pasiekė 11 MW galingumą, per 110 kV EPL buvo sujungta lygiagrečiam darbui su Petrašiūnų elektrine, elektros tiekimas vartotojams tapo stabilus.

1963 m. M. Petronis pervedamas dirbti vyriausiuoju inžinierium į naujai organizuojamus Panevėžio šilumos tinklus. Čia jo kūrybinė iniciatyva ir profesionalumas pasireiškė miesto inžinierinėje statybų ir šilumos ūkio tvarkymo srityse. Pastatytos rajoninės katilinės, šilumos tinklai, atsisakyta mažų neekonomiškų vietinių katilinių. 1966 m. į Panevėžio šiluminius tinklus buvo priimti Kėdainių, Rokiškio, Pasvalio ir Kupiškio katilinės bei rajoniniai tinklai. Panevėžio šilumos tinklai išaugo, dirbo ritmingai sprendžiant sudėtingas šilumos ūkio problemas; sukaupta vertinga patirtis buvo perduodama naujai specialistų kartai. Sulaukęs pensinio amžiaus, 1983 m. pasiprašė iš užimamų pareigų atleidžiamas ir pervedamas į mažiau atsakingą darbą. Įmonėje dirbo dar iki 1997 m. Už gerą darbą apdovanotas padėkos raštais, energetikos pirmūno ir energetikos jubiliejaus ženklais, darbo veterano medaliu.

Laisvalaikio pomėgis – darbas kolektyviniame sode, kuris buvo jo išpuoselėtas ir ne kartą pripažintas respublikinių konkursų prizinininku. Apie savo darbą energetikoje parašė atsiminimus, kurie patalpinti „Lietuvos energetikos“ 4-tame tome.

1949 m. vedė Rėkyvos VRE chemijos cecho laborantę Aldoną Plechavičiūtę (1924–1998). Aldona ir Marijonas Petroniai išaugino tris vaikus: Virginijų (1950), Vitaliją (1954)

ir Saulių (1959–1994). Sūnūs baigė KPI radiotechniką, dukra medikė, baigė Vilniaus universiteto medicinos fakultetą.

Mirė Marijonas Petronis 2012-02-04. Palaidotas Panevėžyje, Pašilaičių kapinėse.

Parengė Algis Viktoras Mekas

Bronius PETRUSEVIČIUS gimė 1919 m. gruodžio 4 d. Juškonių k., Šėtos vls., Kėdainių aps., mažažemių valstiečių šeimoje. Pradžios mokyklą baigė gimtojo kaimo mokykloje. Toliau mokėsi Šėtos vidurinėje keturių klasių mokykloje, paskui Kėdainių gimnazijoje. Ją baigė 1937 m. Tų pačių metų rudenį įstojo į Kauno universiteto Technikos fakultetą, elektrotechnikos skyrių. Studijas baigė 1943 m. Gamybinės praktikas atlikdavo Linkaičių, Vilniaus ir Kauno elektrinėse. Dar studijuodamas universitete nuo 1941 m. pradėjo dirbti universiteto elektros mašinų laboratorijoje. Gabus inžinierius buvo paliktas universitete dėstyti elektros mašinų kursą, tačiau paaiškėjus, jog jis su kitais studentais dalyvavo

1941 m. Birželio sukilime prieš okupantus, universitetą turėjo palikti. 1946 m. persikėlė gyventi į Šiaulius. Iš pradžių dirbo Aleksandrijos plytų fabriko techniniu vedėju, o nuo 1948 m. lapkričio mėn. buvo perkeltas į statybinių medžiagų pramonės trestą Nr. 2 inžinieriumi. Nuo 1949 m. kovo perėjo dirbti į energetikos sistemą. Iš pradžių dirbo Energijos realizavimo įmonės Šiaulių skyriaus elektros skaitiklių laboratorijos meistras, o nuo 1951 m. buvo paskirtas įmonių inspektoriumi. 1953 m. perkeltas dirbti Energijos realizavimo įmonės Panevėžio skyriaus viršininku. 1955 metais B. Petrusevičius tapo tos pačios įmonės Abonentų tarnybos viršininku Vilniuje. 1958 m. perėjo dirbti į Energetikos ūkio valdybos Izoliacijos ir apsaugos nuo viršįtampių tarnybą vyresniuoju inžinieriumi. 1962 metais paskirtas šios tarnybos viršininku ir šiose pareigose dirbo iki išėjimo į pensiją 1980 m. sausio 1 d.

Bronius Petrusevičius turėjo didelį autoritetą tarp kuruojamos srities specialistų visoje Lietuvoje, tačiau jautė moralinę skriaudą dėl inžinieriaus diplomo, išduoto karo metais, nepripažinimo. Parašė ir išleido knygą „Elektromonterio vadovas“ (1962 m. Vilnius, Valst. polit. ir moksl. lit. leidykla, 483 psl., iliustr.).

Bronius Petrusevičius turėjo įdukrą ir dukrą Laimą Petrusevičiūtę-Karčiauskienę, kurios dukra, Broniaus anūkė, dirba Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje. B. Petrusevičius mirė 1980 m. gruodžio 1 d. nuo užleisto kasos vėžio. Palaidotas Vilniuje, Sudervės kapinėse.

Parengė Vytautas Miškinis

Cezaras PŠEMENECKIS gimė 1887 m. gegužės 12 d. Prienuose, smulkaus ūkininko šeimoje. Būdamas septynerių metų 1894 m. rugsėjo 1 d. įstojo į Prienų miesto pradžios mokyklą. Baigęs pradžios mokyklą, 1898 metais įstojo į Kauno valstybinę berniukų gimnaziją, kurią baigė 1907 metais. Suvokęs, kad jo gyvenimo tikslas – matematika ir tikslieji mokslai, C. Pšemeneckis, nedvejodamas, per vasarą užsidirbęs kiek pinigų duodamas pamokas ruošiant kitus mokinius ir tėvų truputį remiamas, iš gimtųjų Prienų išvyko studijuoti į Maskvos universitetą. Čia be didelių sunkumų išlaikė stojamuosius egzaminus į Fizikos matematikos fakultetą. Studijos jam sekėsi gerai, joms lėšas jis užsidirbdavo dėstydamas matematiką ir fiziką Maskvos mokyklose ar duodamas pamokas privatiems asmenims.

1911 m. C. Pšemeneckis sėkmingai apgynė diplominį projektą ir jam buvo suteikta inžinieriaus mechaniko kvalifikacija. Tuo pačiu metu jis susidomėjo naujai gimstančiu aviacijos mokslu ir, draugų skatinamas, tų pačių metų rudenį pradėjo studijuoti Imperatoriškoje aukštojoje technikos mokykloje. Ją baigė 1918 m. Kaip gabus studentas buvo pakviestas dirbti į garsaus rusų mokslininko prof. N. Žukovskio aerodinamikos laboratoriją. Remdamasis atliktais bandymais ir skaičiavimais, jis 1918 m. paruošė ir apgynė antrąjį diplominį projektą iš aviacijos teorijos. 1914 m. prasidėjus karui, kartu studijuodamas, dėstė matematiką Aukštojoje tapybos, skulptūros ir architektūros mokykloje, o taip pat ir Maskvos mergaičių gimnazijoje. Nuo 1918 iki 1923 m. dirbo įvairiose Maskvos tarnybinėse įstaigose.

1923 m. C. Pšemeneckis su šeima grįžo į gimtuosius Prienus, kur tuo laiku gyveno jo motina, ir čia aktyviai įsijungė į atstatomąjį darbą. Padėjo organizuoti „Žiburio“ gimnaziją, joje dėstė matematiką ir fiziką, įrengė kuklią fizikos darbų laboratoriją, ruošė mokiniams konspektus. Išrinktas miesto tarybos nariu, pradėjo rūpintis švietimo klausimais ir miesto bei gretimų gyvenviečių elektrifikavimu. Jis gerai suvokė, jog elektra galėtų ne tik palengvinti žmonių gyvenimą, bet ir padėtų išspręsti daugelį socialinių problemų. To meto Prienai, turintys apie 4000 gyventojų, buvo karo smarkiai nualinti, merdėjo vietinė pramonė ir verslai, trūko darbų.

C. Pšemeneckio aukšta inteligencija, organizatoriaus ir diplomato talentai lėmė, kad jis gavo teisę lengvatinėmis sąlygomis sudaryti sutartis elektros tiekimui į Prienus su Kaune veikusia Belgijos akcine bendrove. Atsiradus aukštos įtampos linijai Kaunas–Prienai, 1928–1941 m. C. Pšemeneckis organizavo Prienų miesto, Birštono kurorto, Pakuonio, Išlaužo, Pabališkių, Strielčių, Ašmintos kaimų elektrifikaciją, kartu dirbdamas ir mokytojo darbą. Pradėjęs vadovauti tuometiniam Elektros tinklo ir abonentų

skyriui, C. Pšemeneckis šią veiklą tęsė Antrojo pasaulinio karo ir pokario metais, dirbo iki garbaus amžiaus. Į užtarnautą poilsį išleistas tik 1962 m.

C. Pšemeneckis mokėjo derinti nelengvas pedagogo ir energetiko pareigas, kartu su žmona Ana aktyviai reikėsi miesto ir krašto visuomeninėje veikloje, skatino kultūrinį miesto gyvenimą, daugelį renginių organizavo savo namuose. Čia viešėdavo garsūs menininkai, 1934 m. yra svečiavęsis net garsusis rusų dainininkas Fiodoras Šaliapinas, su kuriuo Pšemeneckiai bičiuliavosi. Pats C. Pšemeneckis grieždavo smuiku. Cezarui Pšemeneckiui suteikti Lietuvos nusipelnusio mokytojo bei kultūros darbuotojo vardai. Jo darbas ir veikla įvertinti daugybe medalių. Mirė C. Pšemeneckis 1967 m., palaidotas Prienų kapinėse. Jo namuose 1995 m. įkurtas Prienų krašto muziejus. Muziejaus sodelyje pastatytas jam skirtas stogastulpis.

*Parengė Zenonas Ružinskas
pagal Prienų krašto muziejaus medžiagą*

Juozas PUODŽIŪNAS (gimė 1916 m. balandžio mėn. 17 d. Čikagoje, JAV – mirė 1990 m., palaidotas Karsakiškio kapinėse, Panevėžio r.) – inžinierius elektrikas, Panevėžio elektros tinklų vyriausiasis inžinierius.

Juozo tėvas, gausios šešių vaikų šeimos maitintojas, JAV dirbo sunkų, paprastą darbą įvairiose skerdyklose. 1921 m. Juozas su šeima grįžo į Lietuvą. Apsigyveno Anykščiuose, ten baigė pradinę mokyklą. Atostogų metu pas ūkininkus ganydavo bandą. 1929 m. įstojo į Kauno Aušros berniukų gimnaziją. Pamėgo sportą: lengvąją atletiką, dailių čiuožimą. 1934 m. įstojo į Kauno aukštesniąją technikos mokyklą, elektrotechnikos skyrių. Dalyvavo žygyje baidarėmis Alytus–Kaunas–Klaipėda prof. Stepono Kolupailos tarnybiniame eskadrilėje. 1939 m. baigė aukštesniąją technikos mokyklą. Tais pačiais metais Lietuvos dailiojo čiuožimo pirmenybėse jaunių klasėje laimėjo pirmąją vietą. Tarptautinėse varžybose Rygoje taip pat laimėjo pirmąją vietą. Vadovaujant prof. S. Kolupailai, dalyvavo baidarių žygyje Naručio ežeras–Vilnius–Kaunas.

1939–1940 m., elektrifikuojant Kauno klinikinę ligoninę, dirbo darbų vykdytoju inž. Putrimo bendrovėje („Siemens“). 1941–1942 m. – elektrinės vedėjas Kalvarijoje (Marijampolės apsk.). 1943–1944 m. dirbo vyriausiuoju inžinieriumi Ukmergės energetikos rajone. 1943 m., įvykdžius tam tikras sąlygas, jam suteiktas elektrotechnikos inžinieriaus vardas. Nuo 1944 m. vidurio dirbo Panevėžyje inžinieriumi, o nuo 1953 m. – dispečerinės viršininku Panevėžio elektros tinklų skyriuje. Buvo atstatomas Panevėžio

elektros ūkis. 1956 m. Panevėžio miestas per 110/6 kV pastotę Tinklų g. prijungiamas prie pirmos Lietuvoje 110 kV elektros tiekimo linijos Petrašiūnų VRE–Panevėžys–Rėkyvos VRE. 1957–1958 m. įkuriamas Panevėžio elektros tinklų rajonas su gamybiniais padaliniais Panevėžyje, Anykščiuose, Pasvalyje ir Rokiškyje. Vyriausiuoju inžinieriumi paskiriamas Juozas Puodžiūnas. Prijungtų rajonų elektros ūkis buvo labai apleistas, elektrinėse dirbę dyzeliniai varikliai buvo susidėvėję, reikėjo daug atsarginių dalių. Taip pat reikėjo vystyti elektros tinklą.

1960 m. įjungta pirmoji Panevėžyje trijų įtampų – 110, 35, 10 kV žeminanti transformatorių pastotė RP-2, dabar –TP „Ekranas“ su 10 MVA galios transformatoriumi. Naujai statomos TP prijungiamos 10 kV įtampos požeminiais kabeliais. 1963 m. pradėta eksploatuoti įmonės gamybinė bazė Tinklų – Senamiesčio gatvėje. 1964 m. iš Kauno elektros tinklų priimtas Kėdainių elektros tinklų skyrius. Baigta formuoti Panevėžio elektros tinklų aptarnavimo zona, apimanti Panevėžio, Kėdainių, Pasvalio, Biržų, Rokiškio ir Kupiškio administracinių rajonų teritorijas. 1964 m. baigtas skirstomojo 6 kV tinklo Panevėžyje pervedimas į 10 kV įtampą. Panevėžyje lieka dvi įtampos – 110 kV ir 10 kV. Prie energetikos sistemos tinklų prijungtas paskutinis Lietuvoje Biržų rajono ūkis. 1965 m. J. Puodžiūnas staiga atleidžiamas iš einamų pareigų (manoma, kad tai įvyko dėl politinių motyvų – atsisakinėjo stoti į komunistų partiją, atvirai vaikščiojo į bažnyčią). Įkuriama Aukštos įtampos pastočių grupė, jos viršininku 1966 m. paskiriamas J. Puodžiūnas. Komplektuojami meistrai, brigados, ruošama bazė. Baigiamos statyti naujos 110 kV linijos Šiauliai–Panevėžys, Panevėžys–Pasvalys, montuojami ir derinami 110 kV jungtuvai. 1968 m. įjungta į tinklą „Panevėžio“ 330/110 kV TP 110 kV skirstykla. J. Puodžiūnas paskiriamas pastotės „Panevėžys“ vyresniuoju meistru. 1968 m. pastotėje pradeda budėti Panevėžio ET centrinės dispečerinės tarnybos dispečeriai. 1970 m. įjungta 330kV elektros tiekimo linija Jonava–Panevėžys. Į 330/110 kV TP „Panevėžys“ šynas užvedamos 330 kV ETL „Jonava“ ir „Pliavinės HE“. Įjungiami 330 kV 125 MVA galios AT-1 ir AT-2 autotransformatoriai. Turėdamas didžiulę darbo patirtį, J. Puodžiūnas sėkmingai sprendė susidarancias problemas. Subūrė puikų darbuotojų kolektyvą ir paruošė kadrus TP „Panevėžys“ aptarnavimui. 1976 m. J. Puodžiūnas išleistas į užtarnautą poilsį.

Nuo 1965 m. dirbo neetatiniu dailiojo čiuožimo treneriu Panevėžyje, nuo 1967 m. turėjo dailiojo čiuožimo respublikinės kategorijos teisėjo statusą.

Duktė Žydrė Puodžiūnaitė-Grabauskienė baigė Kauno politechnikos instituto Elektrotechnikos fakultetą, dirbo Panevėžio ir Kauno ET. Sūnus Juozapas Puodžiūnas baigė Panevėžio politechnikumą, elektrikų grupę, dirbo Panevėžio ET.

Parengė Vytautas Miškinis ir Juozapas Puodžiūnas

Aleksandras PUTRIMAS (1886-06-13 Bandeliškio k. Utenos vls.–1945-08-14 prie Schwabich Hall, Vokietijoje) – inžinierius elektrikas, docentas, tarpukario Lietuvos energijos komiteto Elektros komisijos narys.

Baigęs Daugpilio realinę mokyklą, įstojo į Peterburgo kalnų institutą, bet dėl 1905 m. neramumų 1906 m. išvyko mokytis į Vienos aukštąją technikos mokyklą, kurią baigęs 1911 m. įgijo elektromechanikos inžinieriaus kvalifikaciją. Atstovavo vokiečių elektros bendrovėms Peterburge. 1919 m. grįžo į Lietuvą, 1920-12-01 paskirtas Susisiekimo ministerijos Bendrųjų reikalų departamento direktoriumi. Nuo 1921 m. pradžios Siemens-Schuckert ir kitų vokiečių bendrovių atstovybės (įkurtos 1918 m.) Lietuvoje vadovas. Jo pavaduotoju dirbo Aleksandras Mačiūnas. Nuo 1926 m. Lietuvos elektrinių bendrovės, Kauno apšvietimo bendrovės vadovybės narys. Peterburge ir Kaune yra šelpęs besimokantį jaunimą ir įvairias labdaros organizacijas.

Lietuvos universiteto (vėliau VDU) Technikos fakultete nuo 1925 m. dėstė elektros mašinų kursą, privatdocentas, docentas. 1940 m. buvo VDU elektros mašinų katedros vedėjas. 1940 metų gruodį buvo priverstas išvykti į Vokietiją, iš kur tik 1941 m. pabaigoje grįžo į Kauną ir dirbo Lietuvos energetikos valdyboje. 1944 m. liepą pasitraukė į Austriją, vėliau Vokietiją, kur žuvo sunkvežimio avarijoje.

Parengė Vytautas Miškinis

R

Stasys RADZEVIČIUS-RADIS gimė 1890-08-17 Anykščių rajono Mileikiškių kaime. Tėvas – Pranas Radzevičius (1856–1940) ir motina Elžbieta Radzevičienė-Rimkutė-Rimkevičiūtė (1861–1933) vertėsi žemdirbyste nuomodami stambius ūkius. Daugiau prasigyvenę įsikūrė Panemunėlyje, Rokiškio apskrityje, kur įsigijo nuosavos žemės ir garinį malūną. Šeimoje augo penkios seserys ir trys broliai. Šeimos materialinė padėtis buvo pakankamai tvirta, vaikai turėjo sąlygas mokytis.

Baigęs pradžios mokyklą, Stasys 1902 m. įstojo į Panevėžio realinę mokyklą, kur, 1908 m. baigęs realinės kursą, mokėsi toliau ir, baigęs papildomos klasės pilną kursą, 1910 m. gavo atestatą, suteikiantį teisę stoti į aukštąsias mokyklas. Studijuoti išvažiavo į Sankt Peterburgo (Rusija) Elektrotechnikos institutą, vėliau perėjo į Tomsko Tech-

nologijos institutą. Studijų Rusijoje nebaigė, nutraukė sutartę ir, imperijai sugriuvus, S. Radzevičius grįžo į Lietuvą.

Lietuvoje kuriant nepriklausomą valstybę reikėjo savų išsilavinusių žmonių ir S. Radzevičius buvo priimtas dirbti inžinieriumi į Finansų, prekybos ir pramonės ministerijos Prekybos ir pramonės departamentą. Šiam departamentui tuo metų priklausė Lietuvos elektros ūkis su jo pokarinėmis problemomis.

1926 m. Stasys Radzevičius parašė prašymą priimti studijuoti į neseniai įsteigto Lietuvos universiteto technikos fakultetą. Užskaitant studijas Petrogrado elektrotechnikos ir Tomsko technologijos institutuose, buvo priimtas į septintą semestrą. Išklauses trūkusias disciplinas ir išlaikęs egzaminus, parašė diplominį darbą „Elektros stotis Zapyškyje Kauno miestui energija aprūpinti“ ir 1928 m. gavo inžinieriaus diplomą.

Iš Finansų, prekybos ir pramonės ministerijos perėjo dirbti į Belgų kapitalo Elektros šviesos gamintojo Kauno miestui apšviesti AB, kur ėjo elektros tinklo tarnybos viršininko padėjėjo, vėliau viršininko pareigas. Statant Petrašiūnų elektros stotį 1930 m., jis jau dirbo Lietuvos rajoninių elektros stočių AB reikalų vedėju.

Nepriklausomoje Lietuvoje S. Radzevičius aktyviai dalyvavo visuomeninėje ir kultūrinėje veikloje: buvo Lietuvos automobilininkų klubo sekretorius, dalyvavo ruošiant klubo leidžiamus Lietuvos kelių žemėlapius. 1928 m. jis taip pat buvo vienas iš Kauno teniso klubo steigėjų, vėliau – ilgametis jo pirmininkas ir rėmėjas.

1941–1944 m. vokiečių okupacijos metais S. Radzevičius dirbo „Energie Versorgung Ostland GmbH“ įstaigoje, tvarkiusioje visos Lietuvos elektros ūkį. 1944m. su šeima pasitraukė į Vokietiją, pateko į Hanau perkeltų asmenų stovyklą, kur vadovavo Technikos biuro dirbtuvėms. Nežiūrint nelengvų stovyklos gyvenimo sąlygų, laisvalaikiu kartu su kitais entuziastais organizavo sporto klubo „Perkūnas“ veiklą.

1949 m. gavo leidimą persikelti į JAV, įsikūrė Čikagoje ir čia iki gyvenimo pabaigos dirbo elektrotechnikos inžinieriumi. Prisitaikydamas prie vietos sąlygų, sutrumpino pavardę – iš Radzevičiaus tapo Radis. Gyvendamas JAV S. Radzevičius aktyviai dalyvavo Lietuvių bendruomenės Čikagos skyriaus ir Amerikos lietuvių tautinės sąjungos veikloje, spaudos sekcijose, buvo Amerikos lietuvių inžinierių ir architektų sąjungos (ALIAS) narys. 1956 m. Čikagoje S. Radzevičius-Radis teisėjavo Amerikos lietuvių sporto šventėje ir Vidurio vakarų lauko teniso turnyre (1956 m.).

S. Radzevičius prieš antrąjį pasaulinį karą Kaune vedė našlę Zosę Kavolienę, su kuria kartu išaugino ir išmokslino jos sūnų Vytautą Kavolį (1930–1996) – būsimą pro-

fesorių, lietuviybės puoselėtoją, draugijos „Santara“ pirmininką ir žurnalo „Matmenys“ redaktorių.

Mirė Stasys Radzevičius 1956 m. spalio 21 d., palaidotas Čikagos lietuvių kapinėse.

Parengė Algis Viktoras Mekas

Albinas RAMANAUSKAS (1897-09-16 Laižuvoje Mažeikių aps.–1966-09-05) – inžinierius, Lietuvos energijos komiteto Elektros komisijos kooptuotas narys.

1915 m. baigė Mintaujos vyrų gimnaziją. 1919-11-01–1923-08-01 dirbo Mažeikių vidurinėsios keturklasės mokyklos mokytoju. Dėstė gamtos mokslą, aritmetiką, algebrą, geometriją, trigonometriją, fiziką, piešimą, lietuvių, vokiečių kalbas, geografiją. 1922–1923 m. buvo mokyklos knygynininkas. 1929 m. baigė Lietuvos universiteto Technikos fakultetą. Jo diplominio darbo tema „Panevėžio miesto elektros stotis“. Darbo vadovas – prof. J. Šliogeris. 1929–1933 m.

dirbo Panevėžio amatų mokyklos direktoriumi. Periodiniame leidinyje „Savivaldybė“ 1933 m. nr. 12 publikuotas straipsnis apie Vokietijos elektros ūkį, o 1934 m. nr. 4 – apie priešdujinių slėptuvių įrengimą. Apie veiklą 1934–1944 m. ir vėliau užsienyje duomenų nerasta. 1944 m. pasitraukė į užsienį, į D. Britaniją.

Albino tėvas Juozapas Ramanauskas (1856–1933) buvo lietuviškos spaudos kaimo korespondentas, kunigo poeto Antano Vienažindžio ilgametis zakristijonas Laižuvoje, draudžiamosios lietuviškos spaudos platintojas. Pasirašinėdamas A. Dagiū ir kitais slapyvardžiais, Juozapas rašė žinutes iš Laižuvos, Vieکشnių ir Akmenės laikraščiams „Apšvieta“, „Tėvynės sargas“ ir „Ūkininkas“, kaip įmanydamas kovojo prieš rusų ir lenkų įtaką savo apylinkės mokyklose, bažnyčiose ir viešajame gyvenime. Su žmona Uršule susilaukė dviejų vaikų: Albino Ramanausko (1896?–1966), inžinieriaus ir Julijos Ramanauskaitės (1899–1984), mokytojos.

Parengė Vytautas Miškinis

Larisa RAŠAUSKIENĖ gimė 1910-08-07 Vilniuje. 1939 m. baigė Vytauto Didžiojo universiteto Elektrotechnikos skyrių ir gavo elektrotechnikos inžinierės vardą. Ji buvo pirmoji moteris Lietuvoje, tapusi elektrotechnikos inžiniere. Baigusi studijas, metus dirbo akcinės bendrovės „Elektra“ inžiniere. 1940–1941 m. dėstė Kauno aukštesniojoje technikos mokykloje, 1941–1944 – Kauno suaugusiųjų institute. 1944–1952 dėstė Kauno politechnikume. Nuo 1951 pradėjo dirbti pedagoginį darbą Kauno politechnikos institute, kuriame dirbo iki 1981. 1960 m. apgynė technikos mokslų kandidato

(daktaro) disertaciją „Kompensacinio tipo prietaiso, skirto dielektrikų nuostolių kampų nustatymui, tyrimas“ ir gavo docentės mokslinį vardą. Paskelbė mokslinių straipsnių apie dielektrinių nuostolių matavimą kompensaciniu metodu su ferodinaminiu nuliniu indikatoriumi. Bendradarbiavo ruošiant laboratorinius darbus studentams.

Išaugusi prieškarinio Lietuvoje, kai kuriuos savo požūrius Bendrosios elektrotechnikos katedroje Larisa bandė per-teikti ir vėlesniems studentams. Ypač ji buvo reikli studentų išorei, tvarkingumui. Studentai žinojo, kad Elektrotechnikos laboratorijoje reikia atrodyti tvarkingai, jeigu darbus veda Larisa Rašauskienė. Šiandien pavarčius senuosius laboratorinių žurnalų įrašus nesunku atsekti, kas iš dabar žinomų žmonių, buvusių Larisos Rašauskienės studentų, ne tik labai gerai mokėjo elektrotechniką, bet ir buvo džentelmeniški bei tvarkingi. Jų buvo daug, tarp jų ir Prezidentas Algirdas Brazauskas. Larisai, kaip rusų kilmės dėstytojai, dažnai tekdavo dirbti su rusų kalba studijuojančiais studentais. Ji dažniausiai versdavo ir katedros leidinius į rusų kalbą. Mirė 1983 m., palaidota Kaune, Petrašiūnų kapinėse.

*Parengė Anzelmas Bačasuskas
pagal „Elektros inžinerijos katedrai – 90“*

Albinas RIMKA (1886 m. vasario 16 d. Skerpievių kaimė, Lankeliškių vls., Vilkaviškio aps.–1944 m. vasario 27 d. Vilniuje, palaidotas Rusų kapinėse) – ekonomistas, profesorius, statistikas, publicistas, Lietuvos spaudos, politinis ir visuomenės veikėjas.

Baigė Lankeliškių pradžios mokyklą. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą buvo išvykęs į Olandiją, Vokietiją, Frankfurte prie Maino studijavo ekonomiką. 1921–1923 m. studijavo Frankfurto prie Maino visuomenės ir prekybos mokslų akademijoje pas žymų vokiečių statistiką Georgą Majerį. 1908–1911 m. laikraščio „Lietuvos ūkininkas“ redakcijos darbuotojas. 1911 m. emigravo į JAV, ten iki 1917 m. redagavo laikraščius „Jaunoji Lietuva“, „Ateitis“. Po Spalio revoliucijos gyveno Voroneže (Rusija). 1918 m. grįžo į Lietuvą, buvo žemės ūkio reformos komisijos narys. 1919 m. – dienraščio „Lietuva“ redaktorius, vėliau Spaudos ir propagandos biuro direktorius, Žemės ūkio ministerijos Statistikos skyriaus viršininkas.

1920 m. žurnalo „Varpas“ redaktorius. 1920 m. gegužės 15 d.–1921 m. gegužės 25 d. Steigiamojo Seimo atstovas, išrinktas II (Kauno) rinkimų apygardoje. Vienas Žemės reformos rengėjų. Išvykdamas studijuoti Seimo nario mandato atsisakė. 1923 m. Pirmojo Seimo atstovas.

1923–1926 m. dirbo akademinį darbą, Lietuvos universiteto statistikos, ekonominės politikos ir visuomeninės ūkio istorijos docentas. 1926 m. birželio 15 d.–gruodžio 17 d. Mykolo Sleževičiaus XIII Ministrų kabinete – finansų ministras. 1927–1928 m. Centrinio statistikos biuro direktorius. 1928–1939 m. Lietuvos banko Statistikos ir ekonomikos skyriaus vedėjas. Kartu redagavo žurnalus: 1924 m. – „Lietuvos ūkis“, 1935–1940 m. – „Ekonomika“. Nuo 1936 metų – Lietuvos energijos komiteto Ekonominės komisijos pirmininkas.

1930 m. Vytauto Didžiojo universiteto profesorius, 1939 m. – ekonomikos daktaras. Nuo 1940 m. – Vilniaus universiteto profesorius, 1940–1941 m. Ekonomikos fakulteto dekanas. 1941 m. išrinktas Lietuvos mokslų akademijos tikruoju nariu. Parašė keliolika veikalų ekonomikos ir politikos klausimais. Lietuvos ekonomistų draugijos narys, nuo 1939 m. pirmininkas.

1931 m., gavęs honorarą už vieną iš savo knygų, pasistatė sodybą Vingytės kaime prie Roku, kurioje vasarodavo. Čia lankydavosi rašytojai Balys Sruoga, Kazys Boruta su šeimomis, kunigas Mykolas Krupavičius, ekonomistai Vladas Jurgutis, Juozas Pajaujis-Javis ir kiti intelektualai, vykdavo šachmatų turnyrai. Kauno miesto savivaldybės valdybos 1997 m. liepos 29 d. sprendimu buvusi Geležinkelio gatvė Rokuose pavadinta jo vardu.

Parengė Vytautas Miškinis

Kazys RIMKUS gimė 1902 m. lapkričio 14 d. Šaltinių k., Vyžuonų vls., Utenos aps. 1924 m. baigė Panevėžio gimnaziją, 1929 m. Vytauto Didžiojo universiteto Technikos fakultetą ir įgijo inžinieriaus hidrotechniko kvalifikaciją.

1928 m. tyrinėjo Birštono kilpą tarp Nemajūnų ir Verknės žiočių ir parengė Verknės hidroelektrinės projektą (diplominis darbas). 1930 m. buvo Kėdainių miesto ir apskrities inžinierius, taip pat dėstė hidrotechniką Aukštesniojoje kultūrtechnikos mokykloje. Vėliau dirbo Susisiekimo ministerijoje vandens kelių direktoriumi. Rašė straipsnius į žurnalą „Technika ir ūkis“. 1937–1940 m. buvo Lietuvos energijos komiteto sekretorius ir Vandens jėgos komisijos narys. Su S. Kolupaila ir J. Vidmantu redagavo Energijos komiteto mokslo darbus. 1940 m. buvo Turniškių hid-

roelektrinės statybos inžinierius. Jo pastangomis pradėtas sistemingas Nemuno vagos reguliavimas nuo Smalininkų prieš srovę. 1943 m. planavo galingos hidroelektrinės Nemune prie Siponių statybą. 1944 m. pasitraukė į Vakarus. Mirė 1960 m. gegužės 22 d. Doverio mieste (JAV).

Parengė Vytautas Miškinis

S

Maksimilijonas SARGAUTIS gimė 1911 m. Panevėžyje. 1933 m. baigė Panevėžio realinę gimnaziją ir įstojo į Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Technikos fakultetą. Baigęs studijas ir įgijęs inžinieriaus elektrotechniko kvalifikaciją, pradėjo dirbti Vilniaus miesto elektrinėje inžinieriumi, vėliau mašinų skyriaus vedėju. Vokiečių okupacijos metais dirbo Panevėžio energetikos rajone ir Rėkyvos elektrinėje. 1944 m. antrą pusmetį M. Sargautis jau dirbo elektrinės vyriausiuoju inžinieriumi. 1945 m. pradžioje grįžo į Vilniaus energetikos rajoną. 1950 m. pabaigoje buvo paskirtas statomos Vilniaus antrosios elektrinės vyriausiuoju inžinieriumi ir tose pareigose dirbo

iki 1976 metų rudens, kai išėjo į pensiją. Per tuos 25 metus reikėjo užbaigti statyti elektrinę, ją paleisti, užtikrinti jos patikimą ir saugų darbą. Greitai augant Vilniaus miesto energijos poreikiams, teko elektrinę plėsti, įrengti vandens šildymo katilus, nuolat didinti pramoninio garo gamybą, katilus ir kuro ūkį pritaikyti įvairių kuro rūšių deginimui: durpių, akmens anglies, mazuto, gamtinių dujų. Tam nuolat reikėjo ieškoti naujų techninių sprendimų.

M. Sargautis buvo didelės erudicijos specialistas, sumanus vadovas. Savo pavaldiniams, ypač inžinieriams, suteikdavo iniciatyvos laisvę. Jį morališkai slėgė faktas, kad tarybų valdžia oficialiai nepripažino jo inžinerinio išsilavinimo, nes M. Sargautis Kauno Vytauto universiteto Technikos fakultetą baigė karo metais. Išstisus darbo dešimtmečius jis skyrė Vilniaus antrajai termofikacinei elektrinei, netausodamas nei laiko, nei energijos, nei sveikatos. Apdovanotas įvairių institucijų garbės ir padėkos raštais. Pokario metais buvo ir Lietuvos Aukščiausiosios tarybos deputatu.

Maksimilijonas Sargautis mirė 1993 m. birželio 12 d. Palaidotas Vilniuje, Rasų kapinėse.

Parengė Vytautas Miškinis

Pranas SIDARAS gimė 1913 m. kovo 9 d. Bagdonaičių k., Lygumų vls., Šiaulių aps., ūkininkų šeimoje. Augo Uosupio kaime, arčiau Šiaulių. Pradžios mokyklą baigęs Ginkūnuose, įstojo į Joniškėlio žemės ūkio mokyklą. Ją baigęs ir atlikęs praktiką Ruzgų dvare prie Varduvos, 1932 m. įstojo į Kauno aukštesniąją komercijos mokyklą. 1936 m. baigusį šią mokyklą ir įgijusį ekonomisto kvalifikaciją, taip pat atitarnavusį Lietuvos kariuomenėje, Praną Sidarą likimas pastūmėjo energetikos link. 1938 metais jis skiriamas Radviliškio durpyno sąskaitininku, 1940 m. – Rėkyvos elektrinės buhalteriu, 1941 m. – Šiaulių rajono elektrinės vyresniuju buhalteriu, 1942 m. – Vilniaus energetikos rajono vyriausiuju buhalteriu, 1952 m. – Vilniaus rajoninės energetikos valdybos, vėliau perorganizuotos į Vyriausiąją energetikos ir elektrifikavimo valdybą, planavimo ir ekonomikos skyriaus viršininku. Šias pareigas jis ėjo iki pat pensijos, 1986 metų.

Turėdamas didelį patyrimą, jis operatyviai sprendė iškilusias problemas, sumaniai rengdavo perspektyvinius ir metinius planus. Buvo labai darbštus ir pareigingas, palaikė glaudžius ryšius su energetikos įmonėmis ir organizacijomis. Energetikų mokymo centro nuolatiniuose kursuose skaitė paskaitas ekonomikos klausimais. Išleido du leidinius: „Tarybų Lietuvos energetika“ (1959) ir „Metodiniai nurodymai elektros bei šiluminės energijos savikainai planuoti ir analizuoti“ (1965).

Laisvalaikiu nemėgo pasyviai ilsėtis – važinėdavo dviračiu, keliaudavo pėsčiomis arba baidare vasarą, o žiemą – slidėmis. Ir paskutinę savo gyvenimo dieną – 1992 m. sausio 27 d., 4 valandas paslidinęs Vilniaus Sapieginės kalneliuose, parėjęs sėdo pailsėti ir netikėtai užmigo amžiams.

Palaidotas Vilniuje, Rokantiškių kapinėse.

Parengė Vitulis Valeika

Eugenijus SIPAVIČIUS gimė 1918 m. sausio 5 d. Batumyje Broniaus Sipavičiaus (1885–1972) ir Eugenijos Sipavičienės-Jagminaitės (1886–1961) šeimoje. Bajoriškos kilmės Bronius Sipavičius 1916 metais baigė Maskvos universiteto Medicinos fakultetą, buvo mobilizuotas ir paskirtas į Kaukazo frontą. Batumyje apgyvendino šeimą. Suirus Rusijos imperijai, 1918 m. visi grįžo į Lietuvą. Čia Bronius Sipavičius dirbo įvairiose medicinos įstaigose, 1941 m. buvo išvežtas į Sibirą. Po 15 m. grįžęs iki 83 m. amžiaus dirbo gydytoju Kaune. Eugenijus, baigęs Šiluvos pradžios mokyklą, 1927 m. pradėjo mokytis Rokiškio gimnazijoje. Baigęs penkias klases įstojo į Kauno Aukštesniąją technikos mokyklą. Ją baigęs, 1939 m. įstojo į KVDU Technologijos

fakultetą. 1941 m., kilus Vokietijos–TSRS karui, dalyvavo lietuvių Birželio sukilime. Vokiečiams okupavus Lietuvą tęsė studijas. 1944-04-29 vertinimu „labai gerai“ apgynė diplominį darbą, gavo inžinieriaus elektriko diplomą. 1944 m., praėjus karo frontui, buvo priimtas inžinieriaus pareigoms į Kaune atkurtą Lietuvos energetikos valdybą. Čia, naujai organizuojant Lietuvos energetikos sistemos dispečerinę tarnybą, 1945-10-19 paskiriamas jos pirmuoju vyriausiuju dispečeriu. 1946 m. pavasarį dispečerinę tarnybą keliant į Vilnių, E. Sipavičius pereina dirbti budinčiu inžinierium į energetinį traukinį. 1947 m. pakviečiamas dirbti elektros cecho viršininku į atstatomą Petrašiūnų VRE. Dėka bendro įtempto darbo elektrinė 1952 m. baigiama atstatyti ir net 70% viršija prieškarinę

galią. 1957 m. E. Sipavičius paskiriamas organizuojamos Kauno elektros tinklų įmonės vyriausiuju inžinierium. Čia jam dirbant buvo pastatyta 110 kV ETL Kaunas–Vilnius, 330 kV ETL Kaunas–Šiauliai, tarpsteminė 110 kV ETL Kauno HE–Gusevas. Kauno 35 kV žiedas perdarytas į 110 kV ir Kauno m. tinklas – iš 6 kV į 10 kV įtampą. Smulkios dyzelinės elektrinės pakeistos patikimu elektros tiekimu iš energosistemos, baigta KET zonos kolūkių elektrifikacija. Būdamas gelžbetoninių atramų įdiegimo elektros tinkluose klausimams išnagrinėti komisijos pirmininko pavaduotoju, E. Sipavičius daug prisidėjo prie jų įdiegimo visoje Lietuvoje. 1964–1981 m. dirba KET direktoriaus pavaduotoju, vėliau pereina į lengvesnį darbą. Į pensiją išėjo 1993 m. būdamas 75 m. amžiaus. 1944–1959 m. Kauno Politechnikume dėstė elektros energetikos specialybės dalykus, buvo valstybinės kvalifikacinės komisijos narys. 25 metus buvo respublikinės MTD elektrotechnikos sekcijos pirmininku, organizavo daugelį respublikinių mokslinių-techninių pasitarimų. Rašė spaudoje technikos tematika. Aktyviai sportavo. Apie 30 metų žaidė lauko tenisą, buvo Kauno ir Lietuvos sportinio bridžo rinktinių narys.

1942 m., būdamas technologijos fakulteto ketvirtame kurse, susituokė su medicinos fakulteto antro kurso studente Dalia Kudirkaite (1919–2001), kuri studijas baigė 1946 m. ir dirbo gydytoja stomatologe. Jie užaugino du sūnus: Algimantą (1945) ir Kęstutį (1950–2002). Sūnūs pasekė tėvo pėdomis – abu baigė Kauno politechnikos instituto elektrotechnikos fakultetą, dirbo energetikoje.

Mirė Eugenijus Sipavičius 2000 m. gruodžio mėn., sulaukęs 82 m. amžiaus. Palaidotas Kaune, Petrašiūnų kapinėse.

Parengė Algis Viktoras Mekas

Vladas SIRUTAVIČIUS (1877 m. balandžio 5 d. Kairiškų dv., Vieksnių vals., Šiaulių apskr.–1967 m. liepos 12 d. Bostone, JAV) – Lietuvos inžinierius, pramonininkas, visuomenės ir politinis veikėjas. 1920–1921 m. Steigiamojo Seimo atstovas. Lietuvos energijos komiteto Žemės turtų komisijos narys.

1895 m. baigė Šiaulių gimnaziją, 1896 m. pradėjo studijas Peterburgo universitete, po metų perėjo į Peterburgo technologijos institutą. Jį baigė 1905 m. įgijęs inžinieriaus technologo kvalifikaciją, tais pačiais metais grįžo į Lietuvą.

1897 m. su P. Višinskiu įsteigė Tautinio sąjūdžio ratelį.

1898 m. A. Domaševičiaus socialdemokratų grupės Peterburge narys. 1898 m. šapirografu daugino P. Avižonio „Lietuvišką gramatiką“. 1899 m. „Varpo“ bendradarbis, 1901 m. redagavo LSDP žurnalą „Darbininkų balsas“. 1900–1931 m. Lietuvos socialdemokratų partijos CK narys, po partijos vadovų areštų 1900 m. perėmęs vadovavimą LSDP. 1904 m. Kairiškiuose subūrė LSDP jaunimo organizaciją. 1905 m. Vilniaus Didžiojo Seimo narys. Vadovavo socialdemokratų veiklai 1905–1907 m. įvykiuose. 1918 m. kovo 22 d. LSDP VIII suvažiavime nedalyvavo, bet išrinktas CK nariu. 1918–1919 m. įsitraukė į savivaldos institucijų kūrimą gimtajame krašte, tapo Akmenės ir Šiaulių apskričių valdybų narys. 1920 m. gegužės 15 d.–1921 m. sausio 12 d. Steigiamojo Seimo atstovas, išrinktas V (Panevėžio) rinkimų apygardoje, ekonominės tarybos narys. Priklausė LSDP frakcijai. Iš Seimo pasitraukė. Grįžo į savo Kairiškų dvarą.

Nuo 1905 m. dirbo Vilniaus technikos biure, buvo atsakingas už pramonės ir viešųjų pastatų projektavimą. Teko projektuoti fabrikų ir elektrinių statybą, įmonių, teatrų ir pan. centrinių šildymą. Studijų metais dirbo Vilniaus elektrinės statyboje, tuoj po studijų – Vokietijoje centrinio šildymo ir ventiliavimo sistemų montaže. 1908–1910 m. Kairiškiuose įsteigė kartono fabriką. Pirmojo pasaulinio karo metais persikėlė į Rusiją. 1918 m. grįžo į Lietuvą. 1919–1930 m. išplėtė kartono fabriką, kuriame dirbo apie 60 darbuotojų, produkcija iki 1933 m. buvo eksportuojama į Angliją. Fabriko mechanizmus suko Virvytės upės vanduo. Kairiškų dvarą buvo pavertęs 200 ha pavyzdiniu ūkiu. Organizavo akcinę bendrovę „Molis“, įsteigė Daugėlių plytinę, gaminusią 5 mln. plytų per metus. Plytinė energiją gamino iš durpių. 1935 m. su K. Venclauskiu įsteigė AB „Pastogė“, planavusią pastatyti Šiauliuose viešbutį, kultūros centrą ir kitus pastatus. Deja, iki karo pavyko užbaigti tik kino teatrą, kurio pastate 1941 m. sausio 1 d. įsikūrė Šiaulių dramos teatras, vokiečių išvarytas iš Klaipėdos. Bolševikams nacionalizavus Kairiškų kartono fabriką, darbininkai jį išrinko administratoriumi, bet jis šio darbo atsisakė ir išvyko į Kauną.

1944 m. emigravo į Vokietiją kartu su žmona Irena, dukterimi Irena ir sūnumi Vy-

tautu. Sūnus Jonas liko Lietuvoje, vėliau buvo represuotas. Vladas Sirutavičius dalyvavo VLIK'o planavimo komisijoje, vadovavo pramonės ir amatų skyriui. Nuo 1948 m. LSDP Užsienio delegatūros narys. 1950 m. išvyko į JAV, gyveno Bostone, dirbo fizinių darbų fabrike. Dalyvavo Amerikos lietuvių socialistų sąjungos, Lietuvių darbininkų draugijos veikloje, buvo „Keleivio“, „Darbininkų balso“ bendradarbis. Buvo išrinktas Lietuvių inžinierių draugijos Bostono skyriaus garbės nariu.

Parengė Vytautas Miškinis

Jonas SMILGEVIČIUS gimė 1894 m. birželio 24 d. Telšių r. Brazdeikių k. gausioje devynių vaikų šeimoje. Tėvai turėjo apie 60 ha žemės. Mokytis pradėjo namuose, vėliau 1912 m. Telšiuose baigė keturklasę mokyklą, 1915 m. pavasarį Žemaitiją okupavus kaizerio kariuomenei, vokiečiai skyrė Joną mokytojauti, nes lietuvių mokytojų buvo labai mažai. Jis keturis mėnesius mokėsi Kaune mokytojų kursuose. Mokytojavo Alsėdžių pradžios mokykloje, kurį laiką Šeduvoje, vėliau Žarėnų pradžios mokykloje. 1918 m. įstojo į „Ryto“ gimnaziją Vilniuje, bet lenkams okupavus Vilnių grįžo į tėviškę.

1919 m. vasarį Telšiuose susikūrė lietuviška apskrities valdyba ir komendantūra. Joje kurį laiką tarnavo intendantūros karininku. 1920 m. Jonas Smilgevičius Šiauliuose baigė gimnaziją ir, pasitaręs su dėde profesoriumi Jonu Šimkumi, padavė pareiškimą Švietimo ministerijai prašydamas leisti studijuoti Vokietijoje, Darmštato aukštojoje technikos mokykloje. Gavęs leidimą, išvyko studijuoti elektrotechnikos.

1926 m. baigė studijas. Įgyjęs inžinieriaus kvalifikaciją, grįžo į Lietuvą. Dėstė Kauno aukštesniojoje technikos mokykloje ir dirbo belgų valdomoje dyzelinėje elektrinėje nuo 1926-05-15 iki 1927-08-15. Iš tarnybos buvo „paliuosuotas jam pačiam prašant iš priežasties jo išvažiavimo praktikos darbams į Ameriką“, – taip rašė Elektros šviesos Kauno miestui apšviesti AB direktorius A. Langė.

1929 m. grįžo į Lietuvą.

1929 metais pateikė Birštono kilpos projektą. Dienraštyje „Lietuvos aidas“ jis paskelbė keletą straipsnių turėdamas tikslą paspartinti Lietuvos elektrifikavimą, nes Lietuva Europoje buvo antra nuo galo pagal suvartojamos elektros energijos kiekį vienam gyventojui. 1929 m. gruodžio mėn. nusiuntė laišką Lietuvos Respublikos Prezidentui, kuriame išdėstė net kelis hidroelektrinių statybos variantus prie Nemuno: ties Prienais, netoli Pažaislio vienuolyno, ties Mergelių sala (dabartinės HE vieta) ir prie Jurbarko. 1930 m. sausio 3 d. laiškas persiūstas Ministrui Pirmininkui ir atsidūrė archyve. J. Smilgevičius rašė: „Kadangi tauta, kurios gamybai tenka vartoti svetimas prekes, be elektros varto-

jimo apsieiti negali, tai stato mūsų kraštą priklausomybėn nuo kitų kraštų. Tokiu būdu aprūpinimas mūsų krašto elektros energija iš šiluminių stočių neturint nuosavų anglių kasyklų ir žemės alyvos yra ne tik nenormalus reiškinys, bet ir kenksmingas mūsų tautai.“

1935 m. J. Smilgevičius pateikė Jurbarko HE pagrindinius techninius parametrus, energetinio tinklo schemą ir sąmatas.

1936 m. įkūrus Lietuvos energijos komitetą, Jonas Smilgevičius skiriamas Elektros komisijos kooptuotu nariu.

Dirbo Lietuvos geležinkelių valdyboje Elektros skyriaus viršininku. Geležinkelių valdybai priklausė: Kauno, Kaišiadorių, Virbalio (Kybartų), Mažeikių, Šiaulių, Obelių ir Rokiškio geležinkelio stočių elektrinės.

1940 m. balandžio 1 d. Jonas Smilgevičius paskirtas Vilniaus miesto centrinės elektrinės direktoriumi. 1940 m. liepos 17 d. areštuotas ir uždarytas į Lukiškių kalėjimą. 1940 m. rugsėjo 1 d. buvo paleistas iš kalėjimo ir pasitraukė iš darbo.

Karo metais dirbo statybos bendrovėje inžinieriumi.

1944–1952 m. buvo matematikos mokytojas suaugusiųjų gimnazijoje Kaune. 1950 m. susirgo sunkia liga, o 1956 m. pateko į baisią autoavariją susidūrus su traukiniu. 1958 m. išėjo į pensiją. Nuo 1964 m. gyveno Telšiuose.

Ties Pažaisliu buvo įgyvendintas plačiosios Lietuvos visuomenės svajonė. 1956 m. vasarą pradėti Kauno HE statybos darbai. 1959 m. lapkričio 5 d. įjungtas pirmasis hidroagregatas. Nemunas davė elektros energiją. 1960 metų balandžio 18 dieną įjungtas paskutinis – ketvirtas hidroagregatas. Hidroelektrinė pasiekė projektinę 90000 kW galią. Išsipildė J. Smilgevičiaus ir jo amžininkų svajonė. Jonas Smilgevičius buvo pakviestas į hidroelektrinės paleidimo iškilmes ir tinkamai pagerbtas.

Parašė ir išleido brošiūras: „Nemuno hidroelektros stotis“ (1930, 19 psl., iliustr.), „Nemuno hidroelektros stotis ties Pažaisliu“ (1934, 34 p., iliustr.). Sistemingai rengė technikos apžvalgas, spausdino techninius straipsnius žurnaluose bei kitoje spaudoje.

Mirė 1984 m. sausio 1 d. Telšiuose, palaidotas Lieplaukėje.

Parengė Vytautas Miškinis ir Stasys Bilys

Mykolas SONGAILA gimė 1874 metų rugsėjo 5 dieną Kuzmine (Pskovo sritis, Rusija), mirė 1941 metų rugsėjo 12 dieną Kaune.

Architektas, VDU profesorius.

Baigęs pradžios mokslus ir gavęs vidurinę išsilavinimą, 1894–1903 m. studijavo Peterburgo dailės akademijoje. Vėliau tobulinosi Italijoje. 1906–1919 m. dėstė Peterburgo Politechnikos institute, 1908–1921 m. – Žemės ūkio institute, 1919–1921 m. – šio instituto rektorius. Dar gyvendamas Rusijoje suprojektavo daug administracinių, visuomeninių, kulto pastatų, gyvenamųjų namų.

1921–1941 m. gyveno Kaune. 1921 m. atvykęs į Kauną, Aukštuosiuose kursuose skaitė įvadinę architektūros paskaitas. 1922–1941 m. dėstė Vytauto Didžiojo universitete, Technikos fakultete. Pirmieji pastatų šildymo ir vėdinimo dalyką išklaušė Lietuvos universiteto Technikos fakulteto 1927 metų laidos diplomuoti statybos inžinieriai – visus dalykus iš pradžių dėstė iš Petrogrado grįžęs profesorius Mykolas Songaila.

M. Songaila architektūroje atstovavo klasicizmo tradicijoms, kurias išreiškė savo svarbiausiuose statiniuose. Pagal M. Dubeneckio projektus Kaune rekonstruotas Valstybės teatras (1923–1925), pastatytas „Ragučio“ gyvenamasis namas (1922–1923 m., abu su Vladimiru Dubeneckiu), Lietuvos banko rūmai (1928 m., su Arnu Funku, Feliksu Vizbaru), VDU Fizikos – chemijos fakultetas (1931).

Vadovavo Panevėžio (1930), Biržų (1935), Mažeikių (1937); su A. Funku – Raseinių (1933), Tauragės (1935), Kretingos bankų projektavimui ir statybai. Išplanavo VDU miestelį Aleksote (1925), suprojektavo V. Dubeneckio antkapinio paminklo (skulpt. Juozas Zikaras) architektūrinę dalį (1933).

Parašė knygą „Sanitarinių techninių įrenginių tipai ir normos“ (1916 m., rusų k.). Palaidotas Petrašiūnų kapinėse.

Parengė Vilius Šaduikis

Jokūbas STANIŠAUSKIS (1892 m. sausio 24 d. – 1943 m. balandžio 14 d.) – prieškarinio nepriklausomos Lietuvos susisiekimo ministras, geodezijos inžinierius, profesorius. Lietuvių tautininkų sąjungos narys. Dirbdamas susisiekimo ministru, 1936 metais sudarė Lietuvos energijos komitetą. Šio komiteto sudėtyje veikė Žemės turtams tirti komisija, Energijos komisija ir Ekonominė komisija.

Gimė 1892 m. sausio 24 d. Pašlūžmio kaime (Švėkšnos valsčius, Raseinių apskritis; dabar Veiviržėnų seniūnija, Klaipėdos rajonas). Dėdės kunigo globojamas mokėsi Papiulės pradžios mokykloje, 1903–1910 m. – Liepojos komercinėje mokykloje. 1910–1912 m. dirbo raštininku Liepojos Bekerio fabrike. 1912–1917 m. studijavo Maskvos Konstantino matininkų institute, kuriame įgijo geodezijos inžinieriaus specialybę. 1917–1918 m. dirbo Maskvos–Tverės žemės ūkio ir valstybės turtų valdyboje, 1918–1920 m. – Maskvos–Bresto geležinkelių valdyboje, tyrė durpynus Oršos apskrityje.

1920 m. grįžo į Lietuvą. 1920–1921 m. Žemės tvarkymo departamento melioracijos ir matavimo skyrių vedėjas, 1921 – 1922 m. – Dotnuvos matininkų kursų vadovas, 1922–1924 m. – Dotnuvos žemės ūkio technikumui vicedirektorius, 1924–1926 m. – Dotnuvos žemės ūkio akademijos bei matininkų kursų dėstytojas, 1926–1927 m. – Žemės tvarkymo departamento direktorius, žemės reformos valdybos pirmininkas. 1927 m. jo pastangomis įkurta Kėdainių aukštesnioji kultūrtechnikų mokykla. 1927–1934 m. Kėdainių aukštesniosios kultūrtechnikų mokyklos direktorius.

1934 m. birželio 12 d.–1938 m. gruodžio 5 d. – Juozo Tūbelio, Vlodo Mirono Ministrų kabinetuose susisiekimo ministras. 1939 m. pradžioje paskirtas Specialinio mokslo departamento direktorium ir pakviestas docentu į Žemės ūkio akademiją Kaune dėstyti geodeziją. Kai 1940 m. spalio 1 d. Žemės ūkio akademijos miškų skyrius buvo perkeltas į Vilniaus universitetą, profesoriavo Vilniuje.

J. Stanišauskis parengė ir išleido du vadovėlius kultūrtechnikams, parašė daug straipsnių geodezijos ir kultūrtechnikos klausimais į leidinius „Žemėtvarka ir melioracija“, „Žemės ūkis“, „Savivaldybė“, „Technika ir ūkis“, „Kosmos“, „Sąsiekia“ ir kitur.

1941 m. birželio 14 d. sovietų valdžios suimtas ir nuvežtas į Krasnojarsko lagerių valdybos Rešiotų skyriaus 7-ą režimo lagerį. Jokūbas Stanišauskis buvo paskirtas geležinkelininkų brigados Nr. 45, kuri tiesė geležinkelį miškui išvežti, brigadininku. 1941 m. spalio mėnesio viduryje Jokūbas Stanišauskis kartu su kitais buvusiais ministrais ir kitais aukšto rango žmonėmis (jų buvo apie 38) išvežtas į senelių lagerį Buriatkoje, kuriame mirė iš bado 1943 m. balandžio 14 d. Kapo vieta nežinoma.

Parengė Vytautas Miškinis

Mykolas STAŠKEVIČIUS gimė 1916 m. spalio 14 d. Kostromos mieste (Rusija), kur 1915 m. buvo pasitraukę tėvai. 1918 m. grįžo į Lietuvą. 1928 m. įstojo į gimnaziją. Ją baigęs 1934 m., pradėjo studijuoti Vytauto Didžiojo universitete Technikos fakultete. 1937–1939 m. tarnavo Lietuvos kariuomenėje. 1941 m. pradėjo dirbti Petrašiūnų elektrinėje braižytoju, vėliau dirbo elektromonteriu. 1943 m. baigė studijas ir įgijo inžinieriaus elektriko kvalifikaciją.

Toliau dirbo Petrašiūnų elektrinėje elektros cecho viršininku, elektrinės vyriausiuoju inžinieriumi, o nuo 1948 m. – elektros laboratorijos viršininku. 1976 m. išėjo į pensiją.

Mirė 2010 m. spalio 23 d. Palaidotas Kaune, Petrašiūnų kapinėse.

Parengė Vitulis Valeika

Vladas STUKAS (1920 m. gegužės 18 d. Kuosėnuose, Kupiškio valsčius–1992 m. lapkričio 30 d. Vilniuje) gimė pasiturinčių ūkininkų Juozo Stuko ir Marijonos Purnaitės-Stukienės šeimoje. 1931 m. baigė Kuosėnų pradžios mokyklą. 1931–1935 m. mokėsi Kupiškio keturklasėje progimnazijoje, dalyvavo skautų judėjime. 1935–1938 m. dėl lėšų stokos mokėsi namie kartu padėdamas tėvams dirbti žemės ūkio darbus. 1938 m. valstybės egzaminų komisijoje išlaikė egzaminus už 6 gimnazijos klases ir tais pačiais metais įstojo į Panevėžio berniukų gimnazijos 7-ąją klasę. Panevėžio gimnaziją baigė 1940 m.

Nuo 1940 m. studijavo Kauno universiteto Technikos fakultete. Pablogėjęs reikams tėvų ūkyje, studijas buvo nutraukęs, vėliau kurį laiką mokėsi neakivaizdiniu būdu. Studijas baigė 1947 m. ir įgijo inžinieriaus elektroenergetiko specialybę.

1947–1948 m. Kauno energetikos rajono inžinierius konstruktorius. 1948–1950 m. Petrašiūnų elektrinės vyresnysis inžinierius. 1950–1953 m. kapitalinės statybos skyriaus viršininkas, 1953–1956 m. eksploatavimo skyriaus viršininkas. 1956–1958 m. Kauno HE vyriausiasis inžinierius, 1958–1960 m. šios hidroelektrinės direktorius. 1951–1957 m. dėstė Kauno politechnikos institute.

1960 m. atleistas iš Kauno HE direktoriaus pareigų dėl to, kad 1941 m. buvo Lietuvos aktyvistų fronto (LAF) narys. 1960–1965 m. perkeltas į Lietuvos elektrinę katilų cecho viršininku. Užtartas buvusio darbo kolegos A. Stumbro, tuomet dirbusio Lietuvos energetikos ir elektrifikavimo gamybinio susivienijimo vyriausiuoju inžinieriumi, buvo paskirtas jo pavaduotoju šilumos reikalams ir šiose pareigose dirbo iki 1985 m. Buvo aukštos kvalifikacijos ir kultūros specialistas, geras darbo organizatorius.

Su stomatologe žmona Eugenija, kilusia iš Kelmės, turėjo du sūnus – Gintautą Vladą ir Arvydą. Susirgęs, 1985 m. rugsėjo 30 d. išėjo į pensiją. Mirė pakirstas sunkios ligos 1992 m.

Palaidotas Vilniuje, Rokantiškių kapinėse.

Parengė Vilius Šaduikis

Š

Konstantinas ŠAKENIS (1881 m. lapkričio 27 d. Veleniškiuose, Vabalninko vls., Biržų apskritis–1959 m. liepos 7 d. Troškūnuose) – Lietuvos inžinierius, pedagogas, politikas, visuomenės veikėjas.

Tėvai: Pranciškus Šakenis ir Emilija Balsevičiūtė-Šakenienė – valstiečiai žemdirbiai. Brolis Julijonas Šakenis (1884–1962) – kunigas.

1900 m. medaliu baigė Šiaulių berniukų gimnaziją ir įstojo mokytis į Sankt Peterburgo (Rusija) universiteto Fizikos-matematikos fakultetą. 1901 m. iš universiteto buvo pašalintas, nes dalyvavo riaušėse. Vėliau studijavo Sankt Peterburgo technologijos instituto Mechanikos fakultete.

1905 m. dėl neramumų K. Šakenis buvo priverstas nutraukti studijas, grįžo į Lietuvą, atvyko į Vilnių. Dirbo „Vilniaus žinių“ redakcijoje, bendradarbiavo su „Viltimi“, „Vairu“, „Lietuvių balsu“.

Vėl nuvykęs į Sankt Peterburgą ir 1910 m. baigęs mokslus Sankt Peterburgo technologijos instituto Mechanikos fakultete, nesusigundė karjeros perspektyvomis Rusijoje, bet grįžo į tėvynę. 1910–1915 m. jis dirbo Vilniaus Aleksandro I gimnazijoje fizikos mokytoju, buvo amatų kursų vadovas. 1915 m. Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpiti Centro komiteto pavedimu jis steigė amatų dirbtuves ir mokyklas. 1915–1918 m. K. Šakenis gyveno Voroneže (Rusija) ir dirbo Voronežo lietuvių gimnazijos inspektoriumi, direktoriumi. 1918 m. jis mokė vaikus Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijoje, bet, lenkams užėmus Vilnių, persikėlė dirbti į Kauną. K. Šakenis buvo vienas iš Lietuvos technikų draugijos (1918–1919 m.) ir Kauno aukštųjų kursų (1919 m.) kūrėjų.

1918–1925 m. jis buvo aktyviai įsitraukęs į švietimo pertvarką, kuri reformavo ne tik mokyklų tinklą, bet ir ugdymo turinį. K. Šakenis skleidė naujas didaktines pažiūras ir europietiškas pedagogikos naujoves, paruošė lietuviškų fizikos terminų projektą. 1920–1924 m. jis buvo Susisiekimo ministerijos Transporto tarnybos viršininko padėjėjas, viršininkas. 1925 m. K. Šakenis buvo paskirtas Panevėžio valstybinės gimnazijos direktoriumi. Tačiau tais pačiais metais jis grįžo į Kauną ir pradėjo dirbti Švietimo ministerijoje tarnautoju. K. Šakenis aktyviai dalyvavo ne tik kultūrinėje bei šviečiamojoje veikloje, bet ypač – politiniame gyvenime. Jis buvo Tautos pažangos partijos valdybos Centro komiteto narys, Lietuvių tautininkų sąjungos veikėjas. 1930 m. K. Šakenis buvo vienas iš Lietuvių tautininkų fondo steigėjų. 1926 m. A. Smetonai tapus Respublikos Prezidentu, pagal tautininkų sąrašą K. Šakenis tapo III Seimo nariu. Augustino Voldemaro (1926 m. gruodžio 17 d.–1929 m. rugsėjo 23 d.) Ministrų kabinete K. Šakenis buvo švietimo ministras (nuo 1927 m. gegužės 3 d.). Juozo Tūbelio (1929 m. rugsėjo 23 d.–1934 m. birželio 12 d.) Ministrų kabinete jis ir toliau buvo švietimo ministras. Dirbdamas ministru, 1927 m. Kaune K. Šakenis įsteigė Lietuvos aklųjų institutą, rūpinosi jo veikla. 1928 m. spalio 31 d. jis išleido taisykles mokinių šaulių ir skautų veiklai, taip suteikdamas laisvę šioms organizacijoms veikti visose Lietuvos mokyklose. 1930–1934 m. jis buvo pirmasis

švietimo ministras – Lietuvos skautų sąjungos globėjas. Nuo 1930 m. K. Šakenis buvo Vytauto Didžiojo komiteto pirmininkas, nuo 1934 m. – Vytauto Didžiojo ordino tarybos pirmininkas. 1935 m. jis buvo paskirtas Lietuvos skautų sąjungos tarybos nariu. 1934–1940 m. K. Šakenis dirbo valstybės kontrolieriumi, buvo aštuntas ir paskutinis šias pareigas Nepriklausomoje Lietuvoje ėjęs pareigūnas. 1936–1940 m. jis pirmininkavo IV Seimui. 1937 m. jis tapo Lietuvos inžinierių draugijos pirmininku. Jis rūpinosi vadovėlių leidyba, dar 1918 m. parengė trijų dalių vadovėlį „Fizika“ gimnazijoms. Iki 1940 m. išėjo 5 jo leidimai, kuriuos autorius vis taisė ir tobulino. K. Šakenis parašė knygą „Aušra“ ir jos gadinė: penkių dešimtų metų „Aušros“ sukurtiems paminėti“ (1933 m.), išleido monografiją „Vabalninkas ir jo apylinkė praeityje iki Lietuvos nepriklausomybės atgavimo“ (1935 m.). Nepriklausomoje Lietuvoje K. Šakenis buvo apdovanotas Vytauto Didžiojo 2-ojo laipsnio ordinu (1930 m.), Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 1-ojo laipsnio ordinu (1938 m.), Šaulių Žvaigždės ordinu (1938 m.), Šaulių Žvaigždės ordino medaliu (1939 m.), jaunalietuvių Trijų Liepsnų 1-ojo laipsnio ordinu (1935 m.), Lietuvos skautų sąjungos Geležinio Vilko ordinu (1934 m.), Latvijos Trijų Žvaigždžių 1-ojo laipsnio ordinu (1932 m.). 1941 m. birželio 14 d. okupacinės sovietų valdžios K. Šakenis buvo suimtas ir po tardymo be teismo ištremtas, kalintas Rešiotų lageryje (Kansko rajonas, Krasnojarsko kraštas, Rusija). 1951 m. gegužę K. Šakenis buvo ištremtas į Kazačinskąją rajoną Krasnojarsko krašte, o 1953 m. perkeltas į tremtį Komarovkoje (Parbigo rajonas, Tomsko sritis, Rusija), kur gyveno ištremta jo šeima. Buvo vedęs, žmona Stanislava Giedraitytė-Šakenienė (1900–1982) – gydytoja, pirmoji Lietuvoje moteris chirurgė, 1941–1956 m. tremtinė Tomsko srityje. Vaikai: Rita Šakenytė (1926–?) ir Romualdas Šakenis (1932–2000). Šeima į Lietuvą be oficialaus leidimo grįžo tik 1956 m. ir įsikūrė Troškūnuose (Anykščių r.). K. Šakenis po tremties išgyvenimų tuo metu buvo jau palaužtos sveikatos. Mirė 1959 m. liepos 7 d. Troškūnuose (Anykščių r.). Palaidotas Vabalninko (Biržų r.) kapinėse. Išleisti K. Šakenio eiliuoti tremties prisiminimai „Vaizdai ir mintys nelaisvėje“ (1 tomas – 1992 m., 2 tomas – 1995 m.), taip pat prisiminimų rinkinys „Iki „Vaizdų ir minčių nelaisvėje“ (2 tomai, 1997 m.). K. Šakenio atminimas saugomas Vabalninke: čia jam atidengta atminimo lenta, jo vardu pavadinta gatvė Vabalninke ir Vabalninko mokykla, veikia muziejus, prižiūrimas ir lankomas K. Šakenio kapas. 1998 m. Kaune, Dainavos mikrorajone, K. Šakenio vardu buvo pavadinta viena gatvė. 2006 m. Kaune, ant namo Vytauto pr. 89/Laisvės al. 9, kuriame 1930–1940 m. gyveno, buvo atidengta K. Šakenio atminimo lenta.

Parengė Vilius Šaduikis

1900 m. medaliu baigė Šiaulių berniukų gimnaziją ir įstojo mokytis į Sankt Peterburgo (Rusija) universiteto Fizikos-matematikos fakultetą. 1901 m. iš universiteto buvo pašalintas, nes dalyvavo riaušėse. Vėliau studijavo Sankt Peterburgo technologijos instituto Mechanikos fakultete.

1905 m. dėl neramumų K. Šakenis buvo priverstas nutraukti studijas, grįžo į Lietuvą, atvyko į Vilnių. Dirbo „Vilniaus žinių“ redakcijoje, bendradarbiavo su „Viltimi“, „Vairu“, „Lietuvių balsu“.

Vėl nuvykęs į Sankt Peterburgą ir 1910 m. baigęs mokslus Sankt Peterburgo technologijos instituto Mechanikos fakultete, nesusigundė karjeros perspektyvomis Rusijoje, bet grįžo į tėvynę. 1910–1915 m. jis dirbo Vilniaus Aleksandro I gimnazijoje fizikos mokytoju, buvo amatų kursų vadovas. 1915 m. Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpiti Centro komiteto pavedimu jis steigė amatų dirbtuves ir mokyklas. 1915–1918 m. K. Šakenis gyveno Voroneže (Rusija) ir dirbo Voronežo lietuvių gimnazijos inspektoriumi, direktoriumi. 1918 m. jis mokė vaikus Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijoje, bet, lenkams užėmus Vilnių, persikėlė dirbti į Kauną. K. Šakenis buvo vienas iš Lietuvos technikų draugijos (1918–1919 m.) ir Kauno aukštųjų kursų (1919 m.) kūrėjų.

1918–1925 m. jis buvo aktyviai įsitraukęs į švietimo pertvarką, kuri reformavo ne tik mokyklų tinklą, bet ir ugdymo turinį. K. Šakenis skleidė naujas didaktines pažiūras ir europietiškas pedagogikos naujoves, paruošė lietuviškų fizikos terminų projektą. 1920–1924 m. jis buvo Susisiekimo ministerijos Transporto tarnybos viršininko padėjėjas, viršininkas. 1925 m. K. Šakenis buvo paskirtas Panevėžio valstybinės gimnazijos direktoriumi. Tačiau tais pačiais metais jis grįžo į Kauną ir pradėjo dirbti Švietimo ministerijoje tarnautoju. K. Šakenis aktyviai dalyvavo ne tik kultūrinėje bei šviečiamojoje veikloje, bet ypač – politiniame gyvenime. Jis buvo Tautos pažangos partijos valdybos Centro komiteto narys, Lietuvių tautininkų sąjungos veikėjas. 1930 m. K. Šakenis buvo vienas iš Lietuvių tautininkų fondo steigėjų. 1926 m. A. Smetonai tapus Respublikos Prezidentu, pagal tautininkų sąrašą K. Šakenis tapo III Seimo nariu. Augustino Voldemaro (1926 m. gruodžio 17 d.–1929 m. rugsėjo 23 d.) Ministrų kabinete K. Šakenis buvo švietimo ministras (nuo 1927 m. gegužės 3 d.). Juozo Tūbelio (1929 m. rugsėjo 23 d.–1934 m. birželio 12 d.) Ministrų kabinete jis ir toliau buvo švietimo ministras. Dirbdamas ministru, 1927 m. Kaune K. Šakenis įsteigė Lietuvos aklųjų institutą, rūpinosi jo veikla. 1928 m. spalio 31 d. jis išleido taisykles mokinių šaulių ir skautų veiklai, taip suteikdamas laisvę šioms organizacijoms veikti visose Lietuvos mokyklose. 1930–1934 m. jis buvo pirmasis

švietimo ministras – Lietuvos skautų sąjungos globėjas. Nuo 1930 m. K. Šakenis buvo Vytauto Didžiojo komiteto pirmininkas, nuo 1934 m. – Vytauto Didžiojo ordino tarybos pirmininkas. 1935 m. jis buvo paskirtas Lietuvos skautų sąjungos tarybos nariu. 1934–1940 m. K. Šakenis dirbo valstybės kontrolieriumi, buvo aštuntas ir paskutinis šias pareigas Nepriklausomoje Lietuvoje ėjęs pareigūnas. 1936–1940 m. jis pirmininkavo IV Seimui. 1937 m. jis tapo Lietuvos inžinierių draugijos pirmininku. Jis rūpinosi vadovėlių leidyba, dar 1918 m. parengė trijų dalių vadovėlį „Fizika“ gimnazijoms. Iki 1940 m. išėjo 5 jo leidimai, kuriuos autorius vis taisė ir tobulino. K. Šakenis parašė knygą „Aušra“ ir jos gadinė: penkių dešimtų metų „Aušros“ sukurtiems paminėti“ (1933 m.), išleido monografiją „Vabalninkas ir jo apylinkė praeityje iki Lietuvos nepriklausomybės atgavimo“ (1935 m.). Nepriklausomoje Lietuvoje K. Šakenis buvo apdovanotas Vytauto Didžiojo 2-ojo laipsnio ordinu (1930 m.), Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 1-ojo laipsnio ordinu (1938 m.), Šaulių Žvaigždės ordinu (1938 m.), Šaulių Žvaigždės ordino medaliu (1939 m.), jaunalietuvių Trijų Liepsnų 1-ojo laipsnio ordinu (1935 m.), Lietuvos skautų sąjungos Geležinio Vilko ordinu (1934 m.), Latvijos Trijų Žvaigždžių 1-ojo laipsnio ordinu (1932 m.). 1941 m. birželio 14 d. okupacinės sovietų valdžios K. Šakenis buvo suimtas ir po tardymo be teismo ištremtas, kalintas Rešiotų lageryje (Kansko rajonas, Krasnojarsko kraštas, Rusija). 1951 m. gegužę K. Šakenis buvo ištremtas į Kazačinskąją rajoną Krasnojarsko krašte, o 1953 m. perkeltas į tremtį Komarovkoje (Parbigo rajonas, Tomsko sritis, Rusija), kur gyveno ištremta jo šeima. Buvo vedęs, žmona Stanislava Giedraitytė-Šakenienė (1900–1982) – gydytoja, pirmoji Lietuvoje moteris chirurgė, 1941–1956 m. tremtinė Tomsko srityje. Vaikai: Rita Šakenytė (1926–?) ir Romualdas Šakenis (1932–2000). Šeima į Lietuvą be oficialaus leidimo grįžo tik 1956 m. ir įsikūrė Troškūnuose (Anykščių r.). K. Šakenis po tremties išgyvenimų tuo metu buvo jau palaužtos sveikatos. Mirė 1959 m. liepos 7 d. Troškūnuose (Anykščių r.). Palaidotas Vabalninko (Biržų r.) kapinėse. Išleisti K. Šakenio eiliuoti tremties prisiminimai „Vaizdai ir mintys nelaisvėje“ (1 tomas – 1992 m., 2 tomas – 1995 m.), taip pat prisiminimų rinkinys „Iki „Vaizdų ir minčių nelaisvėje“ (2 tomai, 1997 m.). K. Šakenio atminimas saugomas Vabalninke: čia jam atidengta atminimo lenta, jo vardu pavadinta gatvė Vabalninke ir Vabalninko mokykla, veikia muziejus, prižiūrimas ir lankomas K. Šakenio kapas. 1998 m. Kaune, Dainavos mikrorajone, K. Šakenio vardu buvo pavadinta viena gatvė. 2006 m. Kaune, ant namo Vytauto pr. 89/Laisvės al. 9, kuriame 1930–1940 m. gyveno, buvo atidengta K. Šakenio atminimo lenta.

1918–1925 m. jis buvo aktyviai įsitraukęs į švietimo pertvarką, kuri reformavo ne tik mokyklų tinklą, bet ir ugdymo turinį. K. Šakenis skleidė naujas didaktines pažiūras ir europietiškas pedagogikos naujoves, paruošė lietuviškų fizikos terminų projektą. 1920–1924 m. jis buvo Susisiekimo ministerijos Transporto tarnybos viršininko padėjėjas, viršininkas. 1925 m. K. Šakenis buvo paskirtas Panevėžio valstybinės gimnazijos direktoriumi. Tačiau tais pačiais metais jis grįžo į Kauną ir pradėjo dirbti Švietimo ministerijoje tarnautoju. K. Šakenis aktyviai dalyvavo ne tik kultūrinėje bei šviečiamojoje veikloje, bet ypač – politiniame gyvenime. Jis buvo Tautos pažangos partijos valdybos Centro komiteto narys, Lietuvių tautininkų sąjungos veikėjas. 1930 m. K. Šakenis buvo vienas iš Lietuvių tautininkų fondo steigėjų. 1926 m. A. Smetonai tapus Respublikos Prezidentu, pagal tautininkų sąrašą K. Šakenis tapo III Seimo nariu. Augustino Voldemaro (1926 m. gruodžio 17 d.–1929 m. rugsėjo 23 d.) Ministrų kabinete K. Šakenis buvo švietimo ministras (nuo 1927 m. gegužės 3 d.). Juozo Tūbelio (1929 m. rugsėjo 23 d.–1934 m. birželio 12 d.) Ministrų kabinete jis ir toliau buvo švietimo ministras. Dirbdamas ministru, 1927 m. Kaune K. Šakenis įsteigė Lietuvos aklųjų institutą, rūpinosi jo veikla. 1928 m. spalio 31 d. jis išleido taisykles mokinių šaulių ir skautų veiklai, taip suteikdamas laisvę šioms organizacijoms veikti visose Lietuvos mokyklose. 1930–1934 m. jis buvo pirmasis

švietimo ministras – Lietuvos skautų sąjungos globėjas. Nuo 1930 m. K. Šakenis buvo Vytauto Didžiojo komiteto pirmininkas, nuo 1934 m. – Vytauto Didžiojo ordino tarybos pirmininkas. 1935 m. jis buvo paskirtas Lietuvos skautų sąjungos tarybos nariu. 1934–1940 m. K. Šakenis dirbo valstybės kontrolieriumi, buvo aštuntas ir paskutinis šias pareigas Nepriklausomoje Lietuvoje ėjęs pareigūnas. 1936–1940 m. jis pirmininkavo IV Seimui. 1937 m. jis tapo Lietuvos inžinierių draugijos pirmininku. Jis rūpinosi vadovėlių leidyba, dar 1918 m. parengė trijų dalių vadovėlį „Fizika“ gimnazijoms. Iki 1940 m. išėjo 5 jo leidimai, kuriuos autorius vis taisė ir tobulino. K. Šakenis parašė knygą „Aušra“ ir jos gadinė: penkių dešimtų metų „Aušros“ sukurtiems paminėti“ (1933 m.), išleido monografiją „Vabalninkas ir jo apylinkė praeityje iki Lietuvos nepriklausomybės atgavimo“ (1935 m.). Nepriklausomoje Lietuvoje K. Šakenis buvo apdovanotas Vytauto Didžiojo 2-ojo laipsnio ordinu (1930 m.), Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 1-ojo laipsnio ordinu (1938 m.), Šaulių Žvaigždės ordinu (1938 m.), Šaulių Žvaigždės ordino medaliu (1939 m.), jaunalietuvių Trijų Liepsnų 1-ojo laipsnio ordinu (1935 m.), Lietuvos skautų sąjungos Geležinio Vilko ordinu (1934 m.), Latvijos Trijų Žvaigždžių 1-ojo laipsnio ordinu (1932 m.). 1941 m. birželio 14 d. okupacinės sovietų valdžios K. Šakenis buvo suimtas ir po tardymo be teismo ištremtas, kalintas Rešiotų lageryje (Kansko rajonas, Krasnojarsko kraštas, Rusija). 1951 m. gegužę K. Šakenis buvo ištremtas į Kazačinskąją rajoną Krasnojarsko krašte, o 1953 m. perkeltas į tremtį Komarovkoje (Parbigo rajonas, Tomsko sritis, Rusija), kur gyveno ištremta jo šeima. Buvo vedęs, žmona Stanislava Giedraitytė-Šakenienė (1900–1982) – gydytoja, pirmoji Lietuvoje moteris chirurgė, 1941–1956 m. tremtinė Tomsko srityje. Vaikai: Rita Šakenytė (1926–?) ir Romualdas Šakenis (1932–2000). Šeima į Lietuvą be oficialaus leidimo grįžo tik 1956 m. ir įsikūrė Troškūnuose (Anykščių r.). K. Šakenis po tremties išgyvenimų tuo metu buvo jau palaužtos sveikatos. Mirė 1959 m. liepos 7 d. Troškūnuose (Anykščių r.). Palaidotas Vabalninko (Biržų r.) kapinėse. Išleisti K. Šakenio eiliuoti tremties prisiminimai „Vaizdai ir mintys nelaisvėje“ (1 tomas – 1992 m., 2 tomas – 1995 m.), taip pat prisiminimų rinkinys „Iki „Vaizdų ir minčių nelaisvėje“ (2 tomai, 1997 m.). K. Šakenio atminimas saugomas Vabalninke: čia jam atidengta atminimo lenta, jo vardu pavadinta gatvė Vabalninke ir Vabalninko mokykla, veikia muziejus, prižiūrimas ir lankomas K. Šakenio kapas. 1998 m. Kaune, Dainavos mikrorajone, K. Šakenio vardu buvo pavadinta viena gatvė. 2006 m. Kaune, ant namo Vytauto pr. 89/Laisvės al. 9, kuriame 1930–1940 m. gyveno, buvo atidengta K. Šakenio atminimo lenta.

1918–1925 m. jis buvo aktyviai įsitraukęs į švietimo pertvarką, kuri reformavo ne tik mokyklų tinklą, bet ir ugdymo turinį. K. Šakenis skleidė naujas didaktines pažiūras ir europietiškas pedagogikos naujoves, paruošė lietuviškų fizikos terminų projektą. 1920–1924 m. jis buvo Susisiekimo ministerijos Transporto tarnybos viršininko padėjėjas, viršininkas. 1925 m. K. Šakenis buvo paskirtas Panevėžio valstybinės gimnazijos direktoriumi. Tačiau tais pačiais metais jis grįžo į Kauną ir pradėjo dirbti Švietimo ministerijoje tarnautoju. K. Šakenis aktyviai dalyvavo ne tik kultūrinėje bei šviečiamojoje veikloje, bet ypač – politiniame gyvenime. Jis buvo Tautos pažangos partijos valdybos Centro komiteto narys, Lietuvių tautininkų sąjungos veikėjas. 1930 m. K. Šakenis buvo vienas iš Lietuvių tautininkų fondo steigėjų. 1926 m. A. Smetonai tapus Respublikos Prezidentu, pagal tautininkų sąrašą K. Šakenis tapo III Seimo nariu. Augustino Voldemaro (1926 m. gruodžio 17 d.–1929 m. rugsėjo 23 d.) Ministrų kabinete K. Šakenis buvo švietimo ministras (nuo 1927 m. gegužės 3 d.). Juozo Tūbelio (1929 m. rugsėjo 23 d.–1934 m. birželio 12 d.) Ministrų kabinete jis ir toliau buvo švietimo ministras. Dirbdamas ministru, 1927 m. Kaune K. Šakenis įsteigė Lietuvos aklųjų institutą, rūpinosi jo veikla. 1928 m. spalio 31 d. jis išleido taisykles mokinių šaulių ir skautų veiklai, taip suteikdamas laisvę šioms organizacijoms veikti visose Lietuvos mokyklose. 1930–1934 m. jis buvo pirmasis

Parengė Vilius Šaduikis

Vladimiras ŠIBANOVAS gimė 1891 m. spalio 21 d. Vilniuje. 1906 m. baigė Vilniaus 1-ąją gimnaziją aukso medaliu. Nuo 1915 iki 1918 m. dirbo inžinieriumi-mechaniku laivų statybos fabrike Taline. Iki 1918 m. tarnavo Baltijos laivyne jūrų inžinieriumi. 1919 m. dirbo dėstytoju Mogiliovo technikume. Grįžo į Lietuvą, kur dirbo Kauno geležinkelio ruožo viršininko padėjėju. 1921 m. grįžo į Maskvą su komisija Taikos sutarčiai apie garvežių ir vagonų priėmimą vykdyti. Čia pradėjo dirbti Susisiekimo komisariate. Iš čia buvo perkeltas į Charkovo trestą „Chimugol“ inžinieriumi termotechniku, vėliau Donbaso tresto „Chimugol“ fabriku grupės Energetinio baro vedėju. 1929 m. vadovavo tresto „Šiluma ir jėga“ kondensacinių įrengimų ir aušintuvų grupei. 1930 m. pradžioje buvo pakviestas dirbti į Ukrainos Charkovo mokslinio tyrimo pramonės energetikos institutą, o nuo 1931 m. spalio 18 d. – moksliniu vadovu, vadovauti aspirantams. Tuo pat metu dirbo docentu-konsultantu Energetikos katedroje, kur skaitė techninės termodinamikos kursą ir vadovavo mokymo proceso „Techninė termodinamika“ programai. Čia jam buvo suteiktas docento vardas. Dirbo iki 1935 m. Kaip vienintelis Ukrainoje džiovyklų projektavimo ir skaičiavimo specialistas, dirbo Mokslo techninės tarybos ekspertu energetikos klausimais, o Tekstilės institute – docentu ir vadovavo temai „Medvilnės džiovyklų tyrinėjimas ir rekonstrukcija“. 1937 m. gruodžio 20 d. asmeniškai prašant leidžiama išvykti iš SSSR.

Nuo 1938 m. kovo 1 d. iki 1939 m. spalio 1 d. dirbo Kooperacijos sąjungoje „Spaudos fondas“ prancūzų ir anglų kalbos korespondento pareigose. 1939 m. Kauno aukštesniojoje technikos mokykloje pradėjo dėstyti džiovyklų kursą. 1940 m. spalio 10 d. VDU Technologijos fakulteto dekanas prof. dr. Vladas Jakovickas ir inž. Vladimiras Šibanovas pasirašė sutartį, pagal kurią V. Šibanovui 1940–1941 mokslo metais pavedama neetatinio lektoriaus teisėmis Šiluminių variklių katedroje dėstyti privalomą „Garo katilų“ kursą, skiriant dvi valandas, ir kursą „Laivų statyba ir eksploatacija“, skiriant dvi valandas paskaitoms ir vieną – pratyboms per savaitę. Be to, vadovauti garo katilų kursiniam projektui. Šią sutartį 1940 m. lapkričio 2 d. Švietimo liaudies komisaras A. Venclova įsakymu Nr. 1 patvirtino. 1941 m. rugpjūčio 1 d. Šibanovas buvo iš universiteto atleistas, vokiečių okupacijos metais nedirbo.

1945 m. birželio 27 d. Kauno VDU rektorato balsavimo protokolu jam patvirtintas mokslo kandidato laipsnis, o liepos 27 d. pasiūlyta užimti Šiluminių variklių katedros profesoriaus vietą, nuo 1945 m. liepos 27 d. jis skiriamas Šiluminės energetikos katedros profesoriumi be mokslų daktaro laipsnio ir katedros vedėju.

1948 m. rugsėjo 1 d. įsakymu 1073-K V. Šibanovas iš Šiluminių variklių katedros

vedėjo pareigų atleidžiamas, kaip neturintis profesoriaus vardo, ir skiriamas tos pačios katedros vyr. dėstytoju. 1948 m. lapkričio 27 d. SSSR Vyriausios atestacinės komisijos (VAK) įsakymu jam patvirtinamas docento vardas. 1951 m. vasario 12 d. SSRS Aukštojo mokslo ministerijos Vyriausiosios politechninių aukštųjų mokyklų valdybos įsakymu doc. V. Šibanovas skiriamas KPI Teorinės mechanikos katedros vedėju.

1952 m. Maskvos energetikos institute apgynė technikos mokslų kandidato disertaciją. 1937 m. išleido knygą „Džiovavimo procesų statika ir dinamika“, buvo daugelio mokslinių straipsnių autorius. Turėjo fenomenalią atmintį, mintinai žinojo „Teorinės mechanikos kurso“ vadovėlį, kurio autorius Voronkovas. 1962 m. vasario 15 d. doc. V. Šibanovas iš KPI docento pareigų atleidžiamas ryšium su išėjimu į pensiją.

Mirė 1963 m.

Parengė Aleksandras Gluosnis

Stasys ŠIMANSKIS (ŠIMANSKAS) gimė 1914 m. rugpjūčio 15 (22) d. Kišiniove, Moldavijoje. Jo tėvas Antanas buvo gimnazijos mokytojas, 1863 m. Sibiro tremtinio sūnus; motina Vanda Aleknavičiūtė – 1863 m. sukilimo dalyvių duktė. Stasys pirmiausiai mokėsi namie ir išmoko lenkų, rusų, vokiečių ir prancūzų kalbas. Baigęs pradžios mokyklą, mokėsi Šiaulių berniukų gimnazijoje (1926–1934) ir Kauno Vytauto Didžiojo universitete, kurį baigė 1943 m. ir įgijo elektrotechnikos inžinieriaus kvalifikaciją.

1943–1945 m. dirbo Tauragės rajoninėje elektrinėje vyresniuoju techniku, inžinieriumi, vyriausiuoju inžinieriumi. 1945 m. rudenį pradėjo dirbti Valstybinėje plano komisijoje vyresniuoju inžinieriumi. Čia dirbo iki 1952 m., kada buvo perkeltas į Lietuvos vyriausiąją energetikos valdybą. Nuo 1953 m. iki pensijos dirbo tos valdybos įvairiuose saugumo technikos skyriuose, buvo Saugumo technikos ir kovos su avarijomis tarnybos viršininkas. Išvertė iš rusų kalbos įvairias energetiką reglamentuojančių taisyklių knygas.

Stasys Šimanskis mirė 1985 m. gegužės 6 d. Palaidotas Vilniuje, Rokantiškių kapinėse. Žmona Stasė Šimanskienė (Vaičiulytė) išdirbo energetikos sistemoje 27 metus. Energetikos srityje dirbo ir jaunesnysis sūnus Rimantas – daugiau kaip 10 metų, marti – daugiau kaip 20 metų, vyresnysis sūnus Dainius – taip pat.

Paruošė Vytautas Miškinis

Jonas ŠIMKUS gimė 1873 m. balandžio 25 d. (kai kur nurodoma 1872 m. balandžio 22 d.). Dūseikių kaime (Telšių vls., aps.). Mokėsi Telšiuose, Palangoje, Šiauliuose ir Lie-

pojoje. Nors jo tėvai buvo gana turtingi ūkininkai, bet nesutikus stoti į kunigų seminariją, iš tėvų toliau mokslui siekti jokios paramos negavo. Turėdamas tik 17 metų, J. Šimkus išvyko į Rusiją. Čia Petrapilyje savanoriu įstojo į kariuomenę. Vėliau įstojo į Medicinos akademiją, kurioje neilgai studijavęs susirgo, ir dėl to išstojo. Po to išvyko į Pietų Rusiją. Kurį laiką gyveno Rostove prie Dono ir Vladikaukaze. Iš čia persikėlė į Maskvą. 1900 m. J. Šimkus baigė Maskvos universitetą (chemijos specialybę), kur 1903 m. gavo chemijos, 1906 m. – farmacijos magistro laipsnį. 1904–1905 m. buvo Kazanės universiteto docentas. 1906 m. tobulinosi Ženevos universitete. 1906–1916 m. Maskvos universitete ėjo docento ir profesoriaus pareigas. Profesoriavo taip pat Ivanovo Voznesensko politechnikos institute. Gyvendamas Maskvoje, J. Šimkus aktyviai dalyvavo lietuvių visuomeninių ir kultūrinių organizacijų veikloje. Keletą kartų Maskvos universiteto ir Švietimo ministerijos buvo komandiruotas į užsienį. Jis buvo Rusijos inžinierių sąjungos vicepirmininkas ir chemikų sąjungos pirmininkas.

Į Lietuvą J. Šimkus grįžo 1918 m. pabaigoje. Grįžęs ėmėsi darbo daugelyje sričių. 1918–1919 m. jis – antrosios ir ketvirtosios Lietuvos vyriausybės (Ministrų kabineto pirmininkas M. Sleževičius) prekybos ir pramonės ministras. Visą laiką rūpinosi svarbiausiomis mūsų krašto ekonominio gyvenimo problemomis. Prof. J. Šimkus buvo tvirtai įsitikinęs, kad ekonominis Lietuvos stiprėjimas yra pagrindas kultūriniam ir visokeriopam jos kilimui. 1931 m. jo rūpesčiu įsteigti pirmieji lietuvių prekybos kursai, kurių tikslas buvo rengti sąmoningus lietuvių prekybininkus. 1921–1922 m. šeštojoje, K. Griniaus vadovaujamoje, Lietuvos vyriausybėje J. Šimkus buvo krašto apsaugos ministras. Jam einant šias pareigas buvo organizuoti Aukštieji karininkų kursai.

Pradėjus veikti Lietuvos universitetui, J. Šimkus buvo pirmasis jo rektorius ir daug metų – Technikos fakulteto organinės chemijos technologijos katedros vedėjas. Dėstė organinės chemijos technologiją, keletą jos spec. kursų, technikinę chemiją, visuomenės ūkio mokslo pagrindus, įmonių organizaciją, privataus ūkio pagrindus. Jo paskaitų klausėsi studentai technikai, chemikai, fizikai, farmacininkai, ekonomistai. J. Šimkus atstovavo mūsų krašto chemikams ir Lietuvos universitetui daugelyje užsienio suvažiavimų. Save laikė demokratu, varpininku, bet nepriklausomoje Lietuvoje prie valstiečių liaudininkų partijos nebepritapo ir jokiai partijai nepriklausė; į visas vyriausybes įėjo kaip nepartinis, nors šiaip buvo vienas „Varp“ bendrovės steigėjų. 1924 m. J. Šimkus buvo lietuvių–latvių draugijos pirmininkas, 1926–1940 m. – Norvegijos garbės konsulas, 1931 m. – vienas Lietuvos psichotechnikos ir profesinės orientacijos draugijos steigėjų

ir vadovybės narių. 1926 m. jis vienas Tarptautinio banko ir 1931 m. – Sidabrinės lapės bei įvairių kitų ūkinių draugijų steigėjų, vienas lietuvių verslininkų sąjūdžio pradininkų.

Buvo kieto, žemaitiško būdo, tvirtų principų, nemėgstant kompromisų. Tad gyvenime jis turėjo ir priešų. Prof. J. Šimkus mirė 1944 m. birželio 4 d. savo ūkyje Maironiškių kaime, Raudondvario vls., Kauno aps. Po trumpų religinių apeigų prie duobės su velioniu atsisveikino profesoriai: teologas S. Gruodis, chemikas A. Purėnas, ekonomistas P. Šalčius ir kiti. J. Šimkus buvo palaidotas katalikų kapinėse, Vytauto prospekte, Kaune, ties Dariaus ir Girėno mauzoliejumi. Vėliau prof. J. Šimkaus kapas buvo perkeltas į Kauno Petrašiūnų kapines.

Parengė Vilius Šaduikis

Jonas ŠIMOLIŪNAS (1878-05-21 Jusėnai, Daujėnų valsč., Panevėžio apskr.–1965-02-11 Čikaga, JAV) – statybos inžinierius, profesorius, politinis ir visuomenės veikėjas.

Baigė Joniškėlio dviklasę mokyklą, 1900 m. Rygos Petro Didžiojo realinę gimnaziją. 1905 m. atstovavo lietuviams Didžiajame Vilniaus seime. 1909 m. baigė Rygos politechnikos instituto statybos fakultetą. Įgijo statybos ir hidrotechnikos inžinieriaus kvalifikaciją. 1906–1912 m. yra dirbęs Petrograde prie miesto kanalizacijos tiesimo ir statybos darbų. 1912–1914 m. dirbo karinių objektų statybose. 1916 m. buvo mobilizuotas į Rusijos imperijos kariuomenę – karo inžinierius Suomijoje. Organizavo Lietuvos draugiją Helsinkyje. 1917 m. atstovavo Suomijos lietuviams Steigiamajame suvažiavime Petrograde. Nuo 1918 m. vadovavo Lietuvių evakuacijos komitetui ir iš suomių gautu laivu pargabeno apie 2000 karo pabėgėlių. 1918 m. grįžo į Lietuvą.

Grįžęs į tėvynę, Pirmajame Lietuvos ministrų kabinete buvo Susisiekimo ministerijos valdytojas. 1918 m. vadovavo Susisiekimo ministerijos darbui. Su kitais įsteigė Lietuvos komercinį banką. M. Yčui išvykus, ėjo Susisiekimo ministro pareigas ir evakavo valstybines įstaigas iš Vilniaus į Kauną, įsteigė Kelių ir geležinkelių valdybą, Jachtklubą (1921) ir buvo pirmasis jo komandoras. Vadovavo Lietuvos technikų draugijai. Buvo lietuvių ir suomių, lietuvių ir švedų, Lietuvai pagražinti draugijų narys, Lietuvos Raudonojo kryžiaus pareigūnas. Organizavo priėmimą ir apsaugą iš JAV atvykusiai karinei Maitinimo komisijai, kai buvo nušautas sargybinis Pranas Eimutis. 1920–1922 m. buvo Aukštųjų kursų Technikos skyriaus vedėjas ir lektorius. Įsikūrus Lietuvos universitetui (LU), ėjo extraordinarinio profesoriaus pareigas, vadovavo Statybos katedrai, dėstė kelių, hidrotechnikos įrenginių, tiltų, uostų statybos disciplinas, rūpinosi jaunųjų dėstytojų rengimu,

buvo vienas iš lietuviškos techninės literatūros ir terminologijos kūrėjų. Parengė didelės apimties vadovėlius dėstytojams bendru pavadinimu „Statyba“ (išsp. 1936–1943 m., 1432 p. teksto ir 3993 su iliustr.). „Danijos plentai ir jų palyginimas su Lietuvos plentais“ (1925 m.), „Šventosios uostas“ (1933 m.), „Klaipėdos uostas“ (1939 m.). Parašė straipsnių žurnale „Technika“ ir „Baukonstruktionslehre“ (1947 m.) vokiečių kalba. 1924–1936 m. ėjo Susisiekimo ministerijos vyr. inspektoriaus ir Klaipėdos bei Šventosios uostų statybos viršininko pareigas. Išleido knygas „Šventosios uostas: istorija, ekonominė reikšmė, uosto statyba“ (1933) ir „Klaipėdos uostas“ (1939).

1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1950 m. – į JAV. Gyvendamas Vokietijoje dėstė vienu metu statybos kursą Aukštuosiuose technikos kursuose Kemptene, UNRA universitete Miunchene, Pabaltijo universitete Hamburge. 1949–1960 m. vadovavo Pasaulio lietuvių inžinierių ir architektų sąjungai, yra jos garbės narys.

1928 m. apdovanotas LDK Gedimino 3-ojo laipsnio, 1936 m. Vytauto Didžiojo 3-ojo laipsnio ordinais.

1995 m. viena Kauno gatvė Aleksoto mikrorajone pavadinta J. Šimoliūno vardu.

Parengė Aleksandras Gluosnis

Jeronimas ŠLIOGERIS gimė 1871 m. gruodžio mėn. 15 d. tuometinės Panevėžio apskrities Smilgių valsčiaus Bružių kaime (dabar – Radviliškio r.). 1891 m. jis baigė Panevėžio realinę gimnaziją. Toliau mokėsi Peterburgo elektrotechnikos institute, jį baigė 1900 metais, įgijo inžinieriaus elektriko diplomą. Iš pradžių dirbo Petrogrado „Helios“ bendrovėje, o paskui tais pačiais 1900-aisiais įsidarbino belgų Peterburgo miesto apšvietimo bendrovėje. Joje dirbo iki 1920 metų: iš pradžių inžinieriumi, vėliau – tinklo tarnybos viršininku, galiausiai užėmė bendrovės vyriausiojo inžinieriaus pareigas.

Grįžęs į Lietuvą 1920 metais, jis pradėjo eiti Elektros skyriaus viršininko pareigas Geležinkelių valdyboje. Pradėjus kurti Lietuvos universitetą, į Technikos fakultetą darbui buvo kviečiami inžinieriai, turėję didelį praktinio darbo patyrimą. Tarp tokių inžinierių buvo ir Jeronimas Šliogeris. Į Technikos fakultetą jis buvo pakviestas 1922 m. rugsėjo 1 d. privatdocentu, nuo 1927 m. birželio 1 d. tapo ekstraordinariiniu profesoriumi. Savo mirties išvakarėse, 1936 m. vasario 26 d., Jeronimas Šliogeris buvo pakeltas į ordinarinius profesorius. Nuo 1923 m. jis vadovavo Elektrotechnikos katedrai, buvo paties įkurtos Elektrotechnikos laboratorijos vedėjas. J. Šliogeris dėstė elektrotechniką ir elektrometriją. Tuo pačiu metu

nuo 1923 m. jis dirbo ir Kauno miesto apšvietimo belgų akcinėje bendrovėje valdybos nariu, o vėliau ir direktoriumi. 1926 m. jis kartu su kitais įsteigė Lietuvos rajoninių elektros stočių akcinę bendrovę.

Prof. Leonas Kaulakis prisimena: „Elektrotechnikos katedra, vadovaujama Jeronimo Šliogerio, buvo tarsi miniatiūrinis Elektrotechnikos fakultetas. Jeronimas Šliogeris skaitė kursą, kuris sudarė savotišką vidurkį tarp bendrosios ir taikomosios elektrotechnikų. Jis buvo doras, sąžiningas ir draugiškas žmogus. Daug nervų jam sugadino prasidėję visuomenės ginčai su belgų bendrove – jautėsi tartum ant dviejų kėdžių. Jis buvo labai temperamentingas žmogus ir kartais nesusivaldydavo, dėl to turėdavo nesusipratimų ir tinkluose. Paskaitas skaitė kiek karščiauodamasis ir truputį tarmiškai“.

Jeronimas Šliogeris aktyviai reikėsi ir visuomeniniame gyvenime. Dar 1915 m. Peterburge jis drauge su J. Alekna, M. Yču įsteigė savaitraštį „Lietuvių balsas“. Tais pačiais metais jis buvo vienas iš lietuviams karo tremtiniams šelpti organizatorių Petrograde, rūpinosi įvairių kursų ir mokyklų karo pabėgėliams steigimu. 1925 m. Lietuvos technikų draugijai persiorganizavus į Lietuvių inžinierių ir architektų sąjungą, Jeronimas Šliogeris tapo jos pirmininku. Be to, jis buvo aktyvus tautininkų partijos narys.

Profesorius Jeronimas Šliogeris mirė 1936 m. vasario 27 d. Kaune. Nemažas yra jo mokslinis palikimas. Elektrotechnikos klausimais profesorius lietuvių ir rusų kalbomis yra paskelbęs mokslinių straipsnių ir išleidęs knygų. Jis bendradarbiavo žurnaluose „Električestvo“, „Technika“. 1914 m. dalyvavo sudarant knygą „Pravila i normy dlia električeskich ustroistv silnyh tokov“. Lietuvių kalba J. Šliogeris išspausdino šiuos darbus: „Elektrotechnikos paskaitos“ (1925), „Perkūnsargiai“ (1925), „Elektros medžiagų atsparumas“ (1927), „Elektrotechnika II. Kintamoji srovė“ (1931).

Jeronimas Šliogeris kartu su žmona Anna Marija fon Grinhof (1877–1923) turėjo tris sūnus: Vaclovą (1901–1978), Lietuvos savanoris nuo 1919 m., Lietuvos prezidento adjutantas 1935–1937 m., pulkininkas (1939 m.); Tadą (1903–1943), apylinkės teismo teisėjas-administratorius, 1924–1926 m. Lietuvos futbolo rinktinės narys ir Antaną, (1906–1956).

Parengė Vytautas Miškinis

Augustas ŠULCAS (ŠILIUS) (1901 m. rugsėjo 16 d. Kaune – 1988 m. liepos 21 d. San Paule, Brazilija) – inžinierius, radiotechnikas, karo technikos ryšių viršininkas, Lietuvos kariuomenės majoras, Lietuvos energijos komiteto Vandens jėgos komisijos kooptuotas narys.

Mokytis pradėjo Kaune, gimnaziją baigė Smolenske (Rusija). Grįžęs į Lietuvą, 1918 m. dirbo dirbtuvėse „Br. Šmidtai“, 1919 m. dirbo samdomu raštininku 1-ajame pėstininkų gudų pulke. 1921 m. gruodžio 18 d. baigė Karo mokyklą (IV laida), suteiktas inžinerijos

leitenanto laipsnis. 1922 m. sausio 6 d. paskirtas į Elektrotechnikos batalioną, birželio 4 d. paskirtas mokomosios kuopos būrio vadu ir technikos instruktoriumi. 1923 m. išklaušė radijo telegrafijos kursus. Nuo 1923 m. 1-os lauko radijo stoties viršininkas. 1923 m. buvo pasiūstas į trijų mėn. radijo kursus „Telefunken“ Berlyne ir Stokholme. Nuo 1924 m. ėjo ir radijo kuopos vado pavaduotojo pareigas, 1926 m. sausio 1 d. perkeltas į Technikos pulką, 1927 m. rugsėjo 3 d. – Ryšių batalioną. 1928 m. sausio 27 d. baigė Aukštųjų karininkų DLK Vytauto technikos skyrių (II laida), paskirtas radijo kuopos vadu, 1932 m. gegužės 24 d. suteiktas majoro laipsnis. 1935 m. paskirtas mokomosios kuopos vadu. 1937 m. baigė intendantų kursus. 1939 m. pakeitė pavardę į Šilius. 1941 m. vasarį paleistas į atsargą. Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1928 m.), DLK Gedimino 4 laipsnio ordinu (1932 m.).

1941 m. repatrijavo į Vokietiją, įgijo radijo inžinieriaus kvalifikaciją, dirbo „Telefunken“ firmoje. 1949 m. išvyko į Braziliją, dirbo elektroinžinerijos srityje. Buvo aktyvus Brazilijos lietuvių bendruomenės narys.

Vienas iš Lietuvos karių radijo mėgėjų draugijos (1926–1934 m.) steigėjų bei jos sekretorius, vienas pirmųjų radijo mėgėjų Lietuvoje. Daug spausdino ryšių technikos klausimais. Išspausdino virš 30 straipsnių, daugiausia leidiniuose „Karys“, „Kardas“, „Mūsų žinynas“ ir kt. Išleista knyga: „Ryšių bataliono pirmasis dešimtmetis 1919–1929“ (1929 m.), „Radio imtuvai“ (1929 m.), „Radijo technikos pagrindai“ (1939 m.) ir kita. Nuo 1938 m. leidinio „Karo technikos dalių dvidešimtmetis 1919–1939“ redakcinės komisijos narys.

Parengė Vytautas Miškinis

Tadas ŠULCAS gimė 1880 m. spalio 6 d. Panevėžio apskrities Kupiškio valsčiaus Palevenėlės dvare. Dar esant mažam su tėvais persikėlė į Liepoją, kur tėvas įsidarbino staliumi viename iš buvusių fabrikų. Dėl sunkios tėvų finansinės padėties paskutinėse gimnazijos klasėse pradėjo uždarbiauti. Šią mokyklą 1902 m. baigė aukso medaliu. Besimokydamas gimnazijoje lygiagrečiai mokėsi Žemaičių kunigų seminarijoje, bet iš jos išstojo.

1902 m. įstojo į Rygos politechnikos institutą. Būdamas studentu dalyvavo slaptoje „Vilties“ draugijoje Rygoje. 1903 m. persikėlė į Petrapilį ir mokslą toliau tęsė Petrapilio technologijos institute. 1913 m. jį baigė įgydamas inžinieriaus technologo kvalifikaciją ir savo karjerą pradėjo Rygos-Baltijos karo laivų ir mašinų statykloje Taline inžinieriumi konstruktoriumi. Po

kurio laiko buvo paskirtas darbų vykdytoju, o vėliau – Torpedų skyriaus viršininku, tapo minininku statytoju.

1918 m. grįžo į Lietuvą ir stojo valstybinėn Lietuvos tarnybon. Buvo paskirtas Vilniaus apskrities viršininku, tačiau greit grįžo į inžinieriaus darbą ir buvo Žašlių lentpjūvės vedėju. Vėliau pradėjo dirbti Lietuvos atstatymo komisariate Kaune: Artilerijos dirbtuvių techninės dalies vedėju, po to – Karo butų skyriaus viršininku, Plentų bei vandens kelių valdybos viršininku. 1920 m. persikėlė į Vilnių ir įsidarbino laikraščio „Vilnietis“ redakcijoje. Už lietuviškumo skatinimą buvo lenkų kalinamas Lukiškių kalėjime, o 1922 m. vasario 7 d. drauge su dar 33 kaliniais ištremtas į Nepriklausomos Lietuvos laikinąją sostinę Kauną. Pradėjo dėstyti Aukštesniojoje technikos mokykloje. Nuo 1923 m. rudens čia dėstė laivų statybos kursą būsimiesiems „jūros vilkams“. 1927 m. sausio 1 d. pakviestas į Lietuvos universiteto Technikos fakultetą privatdocentu ir jam pavesta skaityti garo katilų kursą privatdocento teisėmis. Žurnale „Technika“ 1930 m. Nr. 6 paskelbė straipsnius „Suvartotam garui darbingumo grąžinimas“ (225–229 psl.), „Petrašiūnų elektrogamyklos garo katilų ir turbinos bandymas“ (su lentelėmis, 347–351 psl.). Kiti straipsniai „Šiluma ir jos kraštutinės temperatūros“ (Kosmos, 1930 m.), „Šilumos pervertimas į darbą“ (Technika, Nr. 6), „Dirbtinis šaltis ir dirbtinis ledas“ ir „Laivų statybos plėtotės trumpa istorija“ (Kosmos, 1932), „Marijampolės cukraus fabriko ir jo garo katilų ir turbinų bandymai“ ir „Garo katilų sienoms nuo rūdijimo ir ugniaatspariam apmūrijimui nuo gedimo apsaugoti priemonės“ (Technika, Nr. 8, 1935 m.). Parengė rankraštį „Garo katilų statyba ir kuras“. 1932 m. Technikos fakulteto taryba jam pavedė dėstyti Laivų statybos kursą. 1933 m. išleido knygą „Laivų statyba“, „Kuro pasaulinės krizės ir jo išvengti perspektyvos“.

1936 m. vasario 8 d. išrinktas į „Laisvamanių etinės kultūros draugijos“ tarybą. Spausdino savo straipsnius leidiniuose „Technika“, „Lietuvos aidas“, „Vilnis“, „Kosmos“. 1938 m. vasario 16 d. T. Šulcas keliamas ekstrordinariu profesoriumi Pritaikomosios mechanikos katedroje. Čia skaitė garo katilų, laivų statybos bei techninės braižybos kursus. Vertinamas jis kaip pedagogas ir mokslo darbų periodinėje techninėje bei bendroje spaudoje spausdintų straipsnių ir atspausdintos „Laivų statybos“ knygos autorius.

1940 m. išrinktas Šiluminių variklių katedros vedėju. Tačiau tų pat metų gegužės 27 d. mirė. Žurnalo „Technika“ redakcija ir Technikos fakulteto dekanatas pareiškė savo užuojautas.

Parengė Aleksandras Gluosnis

Leonas ŠUŠYS (1908 m. Rygoje–1969-07-25 Meino valst., Keneburgporte, nuo širdies smūgio). Palaidotas Nju Džersyje. Biržų pašto viršininko sūnus. 1927 m. ar 1928 m. baigė Biržų gimnaziją ir įstojo į Brno universitetą, studijavo vandens hidrotechniko

specialybę. Laisvamaniis. Iki 1939 m. buvo Lietuvos energijos komiteto Vandens jėgos komisijos kooptuotas narys.

Nacionalizuotoms įmonėms valdyti 1940 m. spalio 10 d. įsteigta Komunalinio ūkio komisariatui pavaldi Lietuvos energijos valdyba, kurios valdytoju paskirtas inž. Leonas Šušys, vyr. inžinieriumi A. Gruodis, eksploatacijos skyriaus viršininku inž. J. Mačiūnas, technikos eksploatacijos sektoriaus vadovu inž. Jakovas Heleris. Planavimo skyriaus viršininku dirbo inž. Pr. Drąsutis. Po 1941 m. birželio mėn. valdybos vadovu tapo inž. Pr. Drąsutis. 1944 m. Leonas Šušys pasitraukė į Austriją, ten vedė pianistę, baigusią Kauno konservatoriją, Juliją Rajauskaitę, turinčią JAV pilietybę. Apsigyveno JAV, Nju Džersyje, Hailandpark, dirbo inžinieriumi.

Parengė Vytautas Miškinis

T

Vincas TAUJENIS (gimė 1890-04-10 Padarbu k., dab. Mažeikių sav., mirė 1966 m. sausio 2d. Kaune, palaidotas Petrašiūnų kapinėse) – geodezijos inžinierius, durpių ūkio specialistas, docentas. 1936 m. Susisiekimo ministro sudaryto Lietuvos energijos komiteto Šiluminės komisijos kooptuotas narys.

1911 m. baigė Komercijos mokyklą Liepojoje, 1917 m. – Matavimo institutą Maskvoje ir durpininkystės kursus. 1917–1920 m. dirbo Rusijos durpių ūkyje, nuo 1920 m. Lietuvos žemės ūkio ministerijos durpynų ūkio referentas, 1929 m. Žemės tvarkymo departamento vicedirektorius, 1938 m. dirbo Žemės ūkio rūmuose. Nuo 1920 m. dėstė durpininkystę ir melioracijos dalykus Matininkų ir Žemės

ūkio kursuose, vėliau Dotnuvos Žemės ūkio technikume, nuo 1925 m. ŽŪA ir nuo 1927 m. Aukštesniosios miškų mokyklos lektorius, vėliau durpių ūkio katedros vedėjas. 1938 m. Lietuvos matininkų ir kultūrtechnikų sąjungos valdybos narys, priklausė Lietuvos *geografinėi* draugijai. 1950 m. apsigynė geografijos m. kandidato (dabar – daktaro) disertaciją. 1958 m. – LŽŪA žemėtvarkos katedros vedėjas. 1959–1961 m. vadovavo LŽŪA Hidrotechninių įrengimų katedrai.

Durpių ūkio klausimais rašė įvairiuose leidiniuose: „Tautos ūkis“, „Mūsų girios“, „Technika ir ūkis“, „Žemėtvarka ir melioracija“, „Žemės ūkis“ ir kt. Išleido: „Mūsų pelkės-durpynai ir jų sunaudojimas“ (1923), „Melioracijos darbai 1918–1938“, „Durpių kasimas“, (1940), „Lietuvos durpynai“ (1948), „Rytų Lietuvos pelkės ir durpynai“ (su S. Purvinu, 1954) ir kt. Bene svarbiausias Vinco Taujenio darbas – pirmasis Lietuvos durpynų kadastras.

Parengė Vytautas Miškinis

Romualdas TREČIOKAS gimė 1919 m. gegužės 1 d. Kaune. 1938 m. baigė Kauno aukštesniąją technikos mokyklą ir įgijo elektros tinklų, stočių ir sistemų inžinieriaus elektriko kvalifikaciją. Nuo 1938 m. Kaune dirbo vokiečių firmos „Siemens“ biure „Inžinierius A. Putrimas ir bendrovė“, buvo paskirtas Petrašiūnų popieriaus fabriko antrosios popieriaus gamybos mašinos elektros įrengimų montavimo vadovu. 1938 m. pabaigoje–1939 m. pradžioje atliko privalomąją tarnybą Lietuvos kariuomenės Inžinerijos batalione. Lietuvai grąžinus Vilnių, Inžinerijos bataliono siuntimu nuvyko į Vilniaus miesto komendantūrą tvarkyti karo archyvų. Ten dirbo iki išformuojant batalioną. Paleistas į atsargą 1940 me-

tais. Kaune pradėjo dirbti naujai kuriamoje Lietuvos energetikos valdyboje. Su grupe kitų darbuotojų valdybos nusiųstas kurti naujo energetinio Kėdainių-Raseinių-Krakių rajono. Vėliau dirbo valdybos Eksploatavimo skyriaus tvarkymo sektoriaus inžinieriumi. Nuo 1941 m. pabaigos iki 1943 m. dirbo Kėdainių-Raseinių-Krakių energetinio rajono direktoriumi. 1943 m., pagal tuo metu galiojusį karo metų potvarkį, reikalaujantį grįžti į savo buvusią darbovietę, vėl pradėjo dirbti inžinieriaus A. Putrimo bendrovėje techninių pasiūlymų inžinieriumi. Šias pareigas ėjo iki 1944 m. vidurio, kol buvo likviduotas „Siemens“ biuras Kaune. Prasidėjus antrai rusų okupacijai, grįžo dirbti į Lietuvos energetikos valdybą. 1945 m. vasario mėn. su grupe darbuotojų, vadovaujamų Š. Grodzianskio, nusiųstas atstatyti Klaipėdos elektrinės. 1946–1947 m. buvo Kauno tabako fabriko „Kova“ vyr. inžinierius. Nuo 1948 m. pradėjo dirbti Vyriausiosios gamybinės energetikos ir elektrifikavimo valdybos Energijos realizavimo įmonėje vyriausiuoju inžinieriumi. Šias pareigas ėjo iki 1979 m., vėliau tos pačios įmonės elektros skatiklių remonto ceche dirbo meistru iki 1989 m. Daug dėmesio skyrė inžinerinio personalo parengimui, atsiskaitymų už vartotojų sunaudotą elektros energiją mechanizavimui, jo pastangomis buvo įdiegtas centralizuotas atsiskaitymo dokumentų apdorojimas mechaninėmis skaičiavimo mašinomis, vėliau buvo naudojama didžioji elektroninė skaičiavimo mašina. R. Trečioko

iniciatyva buvo sukurta respublikoje eksploatuojamų elektros energijos skaitiklių mechanizuotos apskaitos programa. Įdiegus šią programą atsirado galimybė tiksliai apskaityti eksploatuojamus elektros skaitiklius pagal tipus, pagaminimo, pastatymo pas vartotoją bei paskutinės metrologinės patikros metus. Tai leido konkrečiau planuoti per metus planine tvarka keičiamų skaitiklių kiekį, nurodant konkrečius elektros energijos vartotojus. Už gerą darbą buvo apdovanotas diplomais ir padėkos raštais. Mirė 2013 metais Vilniuje.

Parengė Vytautas Miškinis

Leonas TUSKENIS (1899-04-11 Gargažinių vnk., Anykščių vls.–1950-06-06 Melbourne, Australijoje) – inžinierius. 1909–1918 m. mokėsi Vilkaviškio gimnazijoje (baigė Voroneže). 1918 m. grįžo į Lietuvą, stojo į Lietuvos kariuomenę, baigė karo mokyklą ir dalyvavo laisvės kovose. 1923–1930 m. studijavo LU (VDU) Technikos fakultete, kurį baigęs gavo statybos inžinieriaus diplomą.

Bestudijuodamas dirbo Susisiekimo ministerijos Plentų ir vandens kelių valdyboje raštininku, braižytoju, techniku. Įsigijęs statybos inžinieriaus diplomą, 1930 m. paskirtas sauskelių vyresniuoju inžinieriumi, 1934 m. – Plentų ir vandens kelių valdybos direktoriumi. Šiose pareigose jis dirbo iki 1944 m. liepos mėn. Čia jis labai daug prisidėjo prie Lietuvos kelių ir susisiekimo gerinimo (plentų tinklo revizija Lietuvoje, Žemaičių plento statyba, Kauno–Vilniaus autostrada, kelių fondas, didžiųjų tiltų statyba Alytuje, Prienuose, Kaune ir kt.). Gyvai rūpinosi Pabaltijo sauskelių inžinierių konferencijomis, pats skaitydavo referatus. 1938 m. kovo 25–28 dienomis buvo Lietuvos delegacijos pirmininkas derybose su lenkais Augustave. Gyvai reiškėsi visuomeninėje veikloje, buvo vienas iš pirmųjų korporacijos „Neo-Lithuania“ steigėjų, veikė tautininkuose, Lietuvos taisyklingos medžioklės ir žūklės draugijoje ir kt. Bendradarbiavo „Technikoje ir ūkyje“ ir kt. Išleido knygą „Lietuvos plentai ir moderniškiosios konstrukcijos“, I d., 1932 m., 233 psl., iliustr. Rašė A. Butavičiaus 1940 m. redaguotame leidinyje „Žemaičių plentas“ (pastatytas 1934–1939 m. 199,5 km). Buvo Lietuvos energijos komiteto Kelių statybos medžiagoms tirti komisijos pirmininkas.

1944 metais pasitraukė į Vokietiją ir dirbo kaip architektas firmoje „Canadian Works Section R.C.E. ir C.A.O.F.“ Oldenburge, buvo lietuvių atstovu prie britų karinės valdžios Žemutinėje Saksonijoje. 1948 m. emigravo į Australiją ir nuo 1949 m. pabaigos dirbo inžinieriumi Works and Housing departamente Melbourne. Mirė ištiktas širdies smūgio. Palaidotas Cheltenham, Victoria, Australia.

Parengė Vytautas Miškinis

V

Juozas VAIČAITIS gimė 1917 m. rugpjūčio 27 dieną Santakų kaime, Sintautų valsčiuje, Šakių apskrityje. Tėvas Jonas Vaičaitis ir motina Ona Vaičaitienė (Radušytė) buvo ūkininkai, jiems gimė keturi vaikai: sūnus Pranas (1911–1986), duktė Angelė (1914–1924), sūnus Juozas (1917–2000), duktė Angelė (1924–1929). Juozas (1917–2000) ir jo brolis Pranas (1911–1986) buvo poeto, eilėraščio „Yra šalis“ autoriaus, Prano Vaičičiaus (1876-02-10–1901-09-21) sūnėnai, jo gimtinė buvo irgi ta pati. Po tėvo ir motinos ankstyvos mirties sūnams Pranui ir Juozui atiteko sodyba ir ūkis, bet visa nelaimė, kad Vaičičiai iš sodybos buvo tarybų

valdžios iškeldinti, o tėvo statytame raudonplyčiame name įsikūrė Sintautų NKVD, vėliau – Mašinų-traktorių stoties kontora. Brolis Pranas 1946 m. buvo areštuotas neva už antisovietinę agitaciją ir iki 1950 m. kalėjo Chabarovsko lageryje.

Juozas mokėsi Sintautų pradžios mokykloje, 1929–1937 m. Marijampolės gimnazijoje. 1937–1941 m. dirbo pasiuntiniu Kauno valstybiniame banke. 1945 m. baigė 4 kursus Kauno universiteto Technologijos fakulteto elektrotechnikos skyriuje, tačiau tais pačiais metais buvo areštuotas, apkaltintas agitacija prieš sovietų valdžią. Be to, studijų metais buvo studentų korporacijos „Grandis“ narys – sunkinanti aplinkybė. Karo tribunolo nuteistas dešimčiai metų lagerio ir penkeriems tremties, kuriuos praleido Magadano srityje. Kai po rehabilitacijos su šeima (žmona Salomėja, duktė Rūta ir sūnus Rimantas) 1960 m. grįžo į Lietuvą, tėviškėje vietos nebebuvo, valdžia buvo apgyvendinusi kitas šeimas.

Energetikos sistemoje pradėjo dirbti 1960 m. 1962 m., susikūrus Alytaus elektros tinklams, dirbo Kapsuko (Marijampolės) skyriuje meistru. 1963 m. gegužės 3 d. paskirtas Alytaus ET kapitalinės statybos skyriaus viršininku. Šias pareigas ėjo iki 1980 m. sausio 25 d., kai išėjo į pensiją. Būdamas pensinio amžiaus, dar dirbo dokumentų įrišėju iki 1991 m. balandžio 30 d.

Dirbant kapitalinės statybos skyriuje nuveikta daug darbų. Tuo metu tinklai sparčiai vystėsi, buvo elektrifikuojamos gyvenvietės, kolūkiai. Pastatytos Lazdijų, Varėnos, Druskininkų, Alytaus gamybinės bazės. 1975 m. pastatyta Alytaus 330 kV pastotė. Pastatytos septynios 110/10 kV TP (Merkinė, Gižai, Seirijai, K. Naumiestis, Valkininkai, Vidzgirio, Putinų), aštuonios 35/10 kV TP, keturios 110/35/10 kV TP. Nutiesta daug kilometrų

330, 110, 35, 10, kV oro linijų. Už gerą darbą daugelį kartų apdovanotas garbės raštais ir premijomis.

Reikėtų paminėti didžiulį Juozo indėlį į savo tėviškės – poeto Prano Vaičiūčio gimtinės sodybos sutvarkymą. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, 1993 metais Juozas Vaičiūtis susigrąžino gimtąją sodybą Sintautuose. Stengėsi suteikti jai ankstesnį grožį. Ir tai tapo Juozui didžiuliu išūkiu, įsipareigojimu ir pagrindine gyvenimo prasme išėjus į pensiją. Jam pavyko nuveikti daug darbų, o vienu svarbiausiu tikslu buvo įkurti jo dėdės poeto Prano Vaičiūčio muziejų. Gyvenamajame name jis įrengė poeto atminimo ekspoziciją. J. Vaičiūtis mirė 2000 m. birželio 10 dieną. Palaidotas Sintautų kapinėse.

Juozo Vaičiūčio svajonė įgyvendinta. Po jo mirties sodybą globojo jo žmona Salomėja ir dukra Rūta. Ypač daug dėmesio sodybai skyrė Rūta Vaičiūtytė, ekonomistė, gyvenanti Vilniuje. Kraštiečių iniciatyva ir lėšomis 2013 m. Sintautų miestelio aikštėje pastatytas paminklas, įamžinantis poeto Prano Vaičiūčio ir jo kūrybos atminimą.

Parengė Vitas Blažauskas ir Zenonas Ružinskas

Mykolas VALIUŠIS gimė 1918 m. rugpjūčio 31 d. Saka-lų k. Stačiūnų vls., Šiaulių aps. stambių ūkininkų Juozo Va-liušio (1871–1938) ir Elžbietos Valiušienės-Mikalajūnaitės (1878–1967) šeimoje, kurioje išaugo 8 vaikai (4 dukros ir 4 sūnūs).

Mykolas 1929 m. pradėjo lankyti Šukionių pradžios mokyklą, 1932 m. baigė keturis skyrius ir įstojo į Šiaulių Valstybinės berniukų gimnazijos pirmąją klasę. 1938 m. persikėlė mokytis į Linkuvos gimnaziją, kurią 1940 m. baigė ir tais pat metais pradėjo studijuoti Kauno Valstybinio Vy-tauto Didžiojo universiteto Technologijos fakultete. 1941 m. dalyvavo Birželio sukilime. Nežiūrint karo meto ir pokario sumaišties trukdymų 1946 m. studijas baigė, gavo inžinieriaus mechaniko diplomą. Dirbti paskiriamas į Klaipėdą, kur tuo metu buvo atstatinėjama vokiečių susprogdinta miesto elektrinė. Pradėjo turbinų cecho vyr. meistru, 1947 m. paskiriamas turbinų cecho viršininku, 1956 m. – jungtinio remontinio cecho viršininku ir 1958 m. – šiluminio cecho viršininku.

1962 m. kovo mėn. Energetikos ūkio valdybos viršininko įsakymu pervedimo tvarka skiriamas Lietuvos VRE turbinų cecho viršininku. Čia jis patenka į intensyvaus darbo ir naujų problemų verpetą. Statyba vyko labai intensyviai, reikėjo spėti kontroliuoti montuotojų darbo kokybę, spręsti vis naujas technines problemas, ruošti eksploata-cinį personalą. Aukštų ir virškritinių garo parametrų energoblokai buvo naujiena ne tik Lietuvos energetikams. Rezultatai buvo geri – visi aštuoni blokai paleisti sėkmin-

gai, anksčiau planuotų terminų, dirbo patikimai. Elektrinėje keičiantis organizacinei struktūrai, keitėsi jo pareigų pavadinimai (1965 m. – katilų ir turbinų cecho viršininko pavaduotojas, 1975 m. – eksploatavimo tarnybos katilų ir turbinų baro viršininkas), tačiau darbo turinys nesikeitė. Dėstė Elektrėnuose veikusiuose Kauno politechnikos instituto ir Kauno politechnikumo vakariniuose filialuose. Per ilgą profesinės veiklos laikotarpį ne kartą apdovanotas garbės raštais, pasižymėjimo ženklais. Mėgo keliones, grožinę literatūrą, istoriją, šachmatus, meškeriojiną. Šeimą sukūrė 1946 m. su mokytoja Irena Kurmyte (1922–2010). Jie užaugino du sūnus – Rimvydą (1947), kuris 1970 m. baigė Talino politechnikos institutą ir dirbo Vilniaus TE bei Viktorą (1952), kuris 1975 m. baigė Kauno politechnikos institutą ir dirbo Lietuvos elektrinėje.

M. Valiušis, būdamas 58 m. amžiaus, 1976 m. gruodžio 6 d. žuvo autoavarijoje, palaidotas Elektrėnų kapinėse.

Parengė Algis Viktoras Mekas

Kazimieras VASILIAUSKAS gimė 1879 m. kovo 17 d. Šiaulių aps. Baisogalos vls., Paberželių kaime (dabar Ra-dviliškio r.). 1893 m., baigęs Veprių pradinę mokyklą ir materialiai paremtas dėdės, įstojo į Mintaujos gimnaziją (dabar Jelgava, Latvija), kurią 1901 m. baigė ir įstojo į Ry-gos politechnikos instituto Mechanikos fakultetą. 1907 m. su pagyrimu baigęs institutą, pradėjo dirbti inžinieriumi Briansko garvežių dirbtuvėse, Šiaulių mechaninėse dirbtu-vėse ir liejykloje. Po to jis gavo valstybinę tarnystę Suvalkų Kalvarijoje ir čia išbuvo iki pat karo apskrities inžinieriumi. Karo metu 1915 m. buvo evakuotas į Rusijos gilumą. Peda-goginę ir mokslinę veiklą K. Vasiliauskas pradėjo 1916 m. Kazanės politechnikos mokykloje.

Karui baigiantis jis grįžo į Vilnių ir nuo 1918-10-11 buvo švietimo ministerijos valdininku ypatingiems reikalams. Trumpam laikui praėjus, jis buvo perkeltas į Susisie-kimo ministerijos Plentų, vandens kelių ir uostų valdybą, su kuria 1919 metų pradžioje persikėlė į Kauną, kur iki 1920 m. dirbo skyriaus viršininku, valdybos vicedirekto-riumi. 1920 m. Aukštuosiuose kursuose organizavo Technikos skyrių, kuriame dėstė mechaniką ir statybinę statiką, buvo mokslinis sekretorius.

1922 m. Aukštuosius kursus reorganizavus į Lietuvos universitetą, buvo universiteto docentu, įkūrė Statybinės statikos katedrą ir pagal to meto standartus bene geriausą Bal-tijos šalyse Medžiagų atsparumo laboratoriją, kuriai jis pats ir vadovavo net 35 metus. 1925 m. tapo ekstraordinariu profesoriumi. 1927 m. buvo išrinktas Technikos fakulteto

dekanu, nuo 1930 m. – ordinarinis profesorius, nuo 1931 m. – VDU studentų „Plieno“ vyrišios garbės narys ir globėjas. 1936–1944 m. buvo Statybinės mechanikos katedros vedėjas. Lygiagrečiai Kauno aukštojoje technikos mokykloje skaitė medžiagų atsparumo ir statybinės statikos kursą. Išspausdino darbus „Apskritimo būdas statybos statikoje“ (1929), „Elementarinis medžiagų atsparumo kursas“ (1935), „Medžiagų atsparumo pagrindai“ (1949) ir kt. Už monografiją „Influentės ir fiktyviniai krūviai“ 1939 m. K. Vasiliauskui suteiktas technikos mokslų daktaro laipsnis. 1929 m. apdovanotas Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino, o 1933 m. Vytauto Didžiojo 3-ojo laipsnio ordiniais. 1941 m. tapo Lietuvos Mokslų Akademijos tikruoju nariu, 1946 m. – nariu korespondentu. 1947 m. jam suteiktas Lietuvos SSR nusipelnusio veikėjo garbės vardas.

1951 m. Kauno valstybinį Vytauto Didžiojo universitetą reorganizavus į Kauno politechnikos institutą (KPI), prof. K. Vasiliauskas, nepaisant garbaus amžiaus, užėmė KPI Statybinės mechanikos katedros vedėjo pareigas, skaitė Medžiagų atsparumo kursą studentams, buvo daugelio aspirantų vadovas. Jam vadovaujant Kauno politechnikos institute buvo sukurtas kinematorius su programine mechaninio valdymo sistema, pristatytas Valstybinei premijai gauti.

Prof. K. Vasiliauskas mirė 1957 m. lapkričio 24 d. Palaidotas Kaune, Petrašiūnų kapinėse.

Parengė Vilius Šaduikis

Konradas Brunonas VASILIS-VASILIAUSKAS gimė 1909-11-19 Biržuose, advokato Pranciškaus Vasilio ir Kotrynos Vasilienės šeimoje. Turėjo seserį Aldoną Kleopatrą Vasilytę ir brolių Soterą Praną Vasilį. Pirmojo pasaulinio karo pradžioje šeima pasitraukė į Rusiją, gyveno Gorodece, vėliau Nižnij Novgorode. 1919 metais sugrįžo į Lietuvą, vėl apsigyveno Biržuose. Tais pačiais metais Konradas pradėjo lankyti mokyklą, o 1928 m. baigęs Biržų gimnaziją, išvyko mokytis į Čekoslovakiją. Mokėsi Prahoje, o vėliau Brno Aukštojoje technikos mokykloje, kurią baigė 1935 metais įgydamas hidrotechnikos diplomuoto inžinieriaus specialybę. 1936 m. mokėsi Lietuvos karo mokykloje (XI laida), tapo aviacijos jaun. leitenantu. Po mokslų dirbo Žemės ūkio ministerijoje kultūrtechniku, vėliau Biržų apygardos žemės tvarkytoju. Grįžęs į Kauną, dirbo žemės ūkio ministerijoje referentu. 1939 m. susituokė su Genovaite Šimkauskaite (1917–2008), 1946 m. jiems gimė sūnus Arūnas (kuris, baigęs mokslus, daug metų dirbo energetikos VDT dispečeriu). Pirmosios tarybinės okupacijos metu dirbo referentu Melioracijos

departamente, skyriaus viršininku Melioracijos valdyboje, Energijos valdyboje, Turniškių hidroelektrinės statyboje. Vokiečių okupacijos metu nuo 1941-08-25 laikinai, o nuo spalio 1 dienos jau pastoviai paskirtas Šventosios uosto viršininku.

Po Antrojo pasaulinio karo K. B. Vasilis-Vasiliauskas dirbo įvairiose pareigose Lietuvos energijos valdyboje Kaune, 1945 m. persikėlė dirbti į Vilnių. Vėliau Komunalinio ūkio ministerijoje ėjo Energetikos valdybos viršininko pareigas, vadovavo mažajai rajonų energetikai. Buvo apdovanotas Garbės ženkle ordinu, medaliu už šaunų darbą. Nuo 1960 m. dirbo Vyriausiojoje melioracijos valdyboje.

Mirė 1964-03-12 Vilniuje, palaidotas Vilniaus Saulės kapinėse.

Parengė sūnus Arūnas Vasilis-Vasiliauskas

Valerijonas VERBICKIS gimė 1885 m. gruodžio 10 d. Panevėžyje, darbininkų šeimoje. 1906 m. baigęs Panevėžio realinę mokyklą, įstojo į Peterburgo civilinių inžinierių instituto Architektūros skyrių, kurį baigė 1915 m. įgydamas inžinieriaus vardą. Lygiagrečiai studijavo Archeologijos institute, kurį baigė 1910 m.

Baigęs mokslus, V. Verbickis dirbo įvairiose statybinėse organizacijose. 1918 m. jis grįžo į Lietuvą, kur mokytojavo gimnazijoje. 1920 m. buvo pakviestas dėstytoju į organizuojamus Aukštuosius kursus. Perorganizavus šiuos kursus į Universitetą, 1922 m. vasario 17 d. pradėjo dirbti Technikos fakultete vyr. asistentu Architektūros katedroje. 1924 m. jis dirbo šildymo ir vėdinimo įrenginių vedėju lektoriaus teisėmis, o nuo 1930 m. dėstė šildymo ir vėdinimo kursus. 1921–1925 m. Vidaus reikalų ministerijoje buvo Atstatymo technikos skyriaus vedėjas. Be to, dėstė Aukštesniojoje technikos mokykloje Kaune ir yra dalyvavęs Archeologinėje komisijoje. 1931–1933 m. jis vadovavo Kauno universiteto fizikos ir chemijos instituto rūmų statybai, 1939–1940 m. – Kauno pilies konservavimo darbams. 1948 m. V. Verbickiui buvo suteiktas docento vardas, o 1960 m. jis apgynė technikos mokslų kandidato disertaciją. Įkūrus Kauno politechnikos institutą, jame dirbo 1951–1973 m.

V. Verbickis parašė straipsnių apie pastatų šildymą ir vėdinimą, medinių sienų oro pralaidumą, ekonomiškumą, vadovėlį „Centralinio šildymo sistemos“ (1931). Vadovėlio „Pastatų konstrukcijos“ (1962, d. 1) bendraautoris. Bendradarbiavo „Technikoje“. Atliko eilę projektų ekspertizių. Aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje.

Docentas Valerijonas Verbickis mirė 1979 m. vasario 15 d. Kaune.

Parengė Vilius Šaduikis

Jurgis VIDMANTAS (1900-06-08 Maskvoje (Rusija)–1993-02-23 Kaune, palaidotas Eigulių kapinėse) – inžinierius, profesorius, nusipelnęs mokslo veikėjas.

1924 m. iš Maskvos atvykęs į Kauną, įstojo į LU Technikos fakultetą. Studijų metais dirbo laborantu, vėliau – asistentu. Buvo aktyvus korporacijos „Neolithuania“ bei „Geležinio vilko“ narys, Studentų atstovybės bei Technikų draugijos pirmininkas. 1931 m. su kitais įkūrė vyrišios draugiją „Plienas“. 1933 m. apgynęs diplominį darbą „Durpių briketų fabrikas Radviliškyje“, tapo inžinieriumi, domėjosi kompleksiniu durpių panaudojimu. 1934–1940 m. redagavo žurnalą „Technika ir ūkis“. Nuo 1936 m. dalyvavo Energetikos komiteto veikloje. 1938 m. jam vadovaujant parengtas

Lietuvos durpynų kadastras, jis dalyvavo rengiant durpynų žemėlapi. 1941 m. tapo chemijos mokslų daktaru, 1948 m. – docentu, 1952 m. – profesoriumi. 1944 m. J. Vidmantui patikėta įkurti Durpininkystės katedrą, kuriai vadovavo iki 1964 m. Parengė daugiau nei 200 specialistų. 1948–1950 m. J. Vidmantas buvo KPI Cheminės technologijos fakulteto dekanas. Daug prisidėjo prie durpių kompleksinio panaudojimo, probleminės laboratorijos įkūrimo ir ilgai jai vadovavo, redagavo mokslo darbų žurnalą „Mechanika“. Vokiečiams okupavus Lietuvą, iš VDU atleistas ir įkalintas.

1940–1941 m. dirbo Vyriausiosios kuro valdybos viršininku. 1944–1964 m. vadovavo KPI Durpininkystės katedrai, vėliau 10 metų buvo Darbo apsaugos katedros vedėjas. Parašė daugiau nei 70 mokslo darbų. Išleido darbus „Durpės“ (1936), „Vanduo gamtoje“ (1951), „Saulės lobis“ (1949), vadovavo Techniškosios terminijos komisijai, buvo „Rusų-lietuvių politechninio žodyno“ (1959) bendraautoris. 2005 m. už žydų gelbėjimą nuo nacių 1941–1945 m. savo namuose ir Panevėžiuko ūkyje (Kauno r.) su žmona apdovanotas Žūstančiųjų gelbėjimo kryžiumi (po mirties).

1995 m. Žaliakalnyje (Perkūno al. 61) atidengta memorialinė lenta su bareljefu: „Šiame name 1929–1993 m. gyveno durpininkystės specialistas, Kauno technologijos universiteto profesorius Jurgis Vidmantas“.

2001 m. įsteigta profesoriaus vardinė 1000 Lt stipendija, skiriama studentams, magistrantams ir doktorantams, pasiekusiems aukščiausių rezultatų moksle ir visuomeninėje veikloje.

2006-09-15 durpių įmonių asociacija „Lietuviškos durpės“, pagerbdama durpių mokslo pradininko nuopelnus, įsteigė Jurgio Vidmanto garbės durpininko nominaciją. Nugalėtojui įteikiamas sertifikatas, suvenyrinis medalis ir premija.

Parengė Vilius Šaduikis

Jonas VILČINSKAS (1897-06-19 Plynežerio k., Marcinonių vls., Alytaus aps.–1948-07-21 Clevelande, JAV) – diplomuotas miškininkas, docentas. Lietuvos energijos komiteto Šiluminės komisijos kooptuotas narys.

Mokėsi Vilniaus I gimnazijoje ir Pirmojo pasaulinio karo metu baigė M. Yčo gimnaziją Voroneže. Charkovo universitete studijavo ekonomikos mokslus. Grįžęs į Lietuvą, baigė miškų technikų kursus Panevėžyje ir 1928 m. ŽŪA miškininkystės skyrių diplomuotu miškininku. Apie 10 metų dirbo miškotvarkoje taksatoriumi ir būrio vedėju (1936 m.), buvo Miškų departamento vyr. inspektoriumi, vyr. miškų reikalų tvarkytoju įjungiant Vilniaus krašto miškus į Lietuvos miškų administraciją, Miškų ūkio generalinėje direkcijoje Miškų ūkio departamento direktoriumi.

Docentas ir Miškotvarkos katedros vedėjas 1939 m. ŽŪA Dotnuvoje ir nuo 1941 m. Vilniuje. 1945 m. Vokietijoje dirbo miškotvarkos srityje Tharandto aukštojoje miškų mokykloje, 1946 m. Hanau stovykloje miškų technikams paruošti kursų lektorius. Veikė miškininkų organizacijose, Lietuvos ūkio atstatymo komisijoje, dalyvavo VLIK kontrolės komisijoje (Pfullingene) ir Vyr. Raudonojo Kryžiaus revizijos komisijos narys (Reutlingene). Neuffeno ir Schwaebisch Gmuendo stovyklų komiteto pirmininkas. 1948 m. atvyko į JAV, Clevelande dirbo popieriaus fabrike ir medžio apdirbimo įmonėje, kur miško medžiagos rietuvės sužalotas nuvežtas į ligoninę mirė; palaidotas Kalvarijos kapinėse.

Gimnazijoje priklausė moksleiviams ateitininkams, ŽŪA įsteigė korporaciją „Jaunoji Lietuva“, aktyviai dalyvavo Lietuvos miškininkų sąjungoje (1929–1939 m. valdyboje, 1934–1938 m. pirmininkas), 1938 m. Pabaltijo miškininkų sąjungos pirmininkas, tremtyje Lietuvių tautinio sąjūdžio valdybos narys. Buvo miškams tirti komisijos narys. Tyrė miško tipus, baltalksnynus, turėjo surinkęs vertingų Lietuvos miškų taksacinių duomenų, apskaičiavo Lietuvos miškų išteklių ir nustatė vidutinį prieauglį. Miškų ūkio klausimais rašė „Mūsų giriose“ (Vilniaus miškai, 1939, nr. 10–12) ir kitoje spaudoje.

Parengė Vytautas Miškinis

Ignas ZAKARKA gimė 1911 m. kovo 31 d. Kuosių k., Kamajų vls., Rokiškio aps., ūkininkų šeimoje. Mokyklą pradėjo lankyti 1919 m. Į Rokiškio gimnaziją įstojo 1926 m. Ją baigęs 1934 m. pradėjo studijuoti VDU elektrotechniką.

1944 m. rugpjūčio 7 d. paskirtas Kauno energijos rajono režimų grupės inžinieriumi, vėliau tapo inspektorių grupės vadovu. Daug sumanumo ir energijos jis įdėjo, kai buvo atkuriamas karo sugriautas Kauno energijos ūkis. Jis rūpinosi elektros energijos racionaliu naudojimu, tobulino energijos apskaitos sistemą. Šiuo klausimu rašė straipsnius, knygeles, mokė energetikus. Jo didelis indėlis buvo kuriant ir tobulinant lietuvišką technikos terminologiją.

Mirė 1980 m. birželio 27 d. Palaidotas Ragelių kaimo (Rokiškio r.) kapinėse.

Parengta pagal „Lietuvos energetika“ III t.

Jurgis ZDANYS gimė 1914 m. lapkričio 10 d. Seiliūnų kaime, Lazdijų rajone. 1932 m. labai gerai baigė Alytaus gimnaziją ir įstojo į Vytauto Didžiojo Universiteto Technikos fakulteto Elektrotechnikos skyrių. 1943 m. tapo diplomuotu inžinieriumi elektrotechniku labai gerai apgynęs diplominį darbą „Aukštos įtampos linija Jonava–Šiauliai–pajūris“.

J. Zdanys, augdamas 5 vaikų šeimoje, domėjosi fizika, technika, tačiau tėvai norėjo matyti sūnų kunigu. Ši konfliktinė situacija jį vertė gyventi savarankiškai. Būdamas gimnazistu ir studentu, buvo korepetitoriumi, vertė knygas ir straipsnius iš prancūzų ir vokiečių kalbų. Nuo 1934 m.

Valstybiniame radiofone jis tris metus vedė valandėlę radijo mėgėjams. Nuo 1937-01-01 dirbo VDU laborantu, vedė elektros mašinų laboratorinius darbus, teorinės elektrotechnikos pratybas. Karo metais (nuo 1942-09-16) dirbo Lietuvos energijos valdyboje inžinieriumi planuotoju ir įvairiose elektrinėse, kur įgijo didžiulę profesinę patirtį. 1942-07-10 okupacinei valdžiai turėjo parašyti pasižadėjimą, kad nei jis, Jurgis Zdanys, nei jo tėvai nėra žydų kilmės.

Nuo 1944-09-01 J. Zdanys dirbo katedros asistentu, vėliau – vyresniuoju dėstytoju, kuriam nuo 1945-03-28 buvo pavesta eiti katedros vedėjo pareigas. 1946 m. J. Zdanys iš naujo gynė diplominį projektą, nes sovietų valdžia senojo, karo metų, nepripažino.

Po karo reikėjo kurtis Universiteto I rūmuose (Mickevičiaus g. 37), kuriuose labai stigo patalpų ir jos buvo nepritaikytos darbui. Nebuvo laboratorinės įrangos, trūko darbuotojų (pradžioje buvo tik du darbuotojai: katedros vedėjas J. Zdanys ir laborantas Algirdas Pundzius).

Nuo 1954-03-01 J. Zdanys buvo išsiųstas į Kuibyševo (dabar Samara) industrinę institutą baigti metinę aspirantūrą ir kandidatinę disertaciją. Mokslinis vadovas – prof. L. Kulikovskis, 1953–1954 m. buvęs KPI mokslo reikalų prorektoriumi.

Mokslų kandidato (daktaro) disertaciją „Diferencinio matavimo transformatoriaus tyrimas“ J. Zdanys apgynė 1956 m., o 1958 m. jam suteiktas docento vardas. Septyni jo mokiniai apsigynė mokslų daktarų disertacijas, tapo 7 išradimų autoriais. Jo mokslinių darbų sąrašas – 72 pavadinimai. Daug rašė, redagavo, opanavo, iš kitų kalbų vertė vadovėlius, mokymo priemones, populiariąją techninę literatūrą. Puikiai mokėjo vokiečių, prancūzų ir rusų kalbas, naudojosi literatūra lenkų ir esperanto kalbomis. Aktyviai dalyvavo Tarybinės lietuviškos enciklopedijos kūrime, daug prisidėjo prie lietuviškos techninės terminijos kūrimo.

Jo iniciatyva į lietuvių kalbą buvo išverstos L. Neimano ir P. Kalantarovo „Teorinių elektrotechnikos pagrindų“ vadovėlio I ir II dalys (1961 m.). Jo I dalį išvertė doc. J. Zdanys.

J. Zdanys pagrįstai laikomas KPI Elektromagnetinių laukų žinybinės laboratorijos įkūrėju. Joje ūkiskaitos pagrindais atlikta daugiau kaip 100 taikomųjų mokslinio tyrimo darbų, turėjusių nemenkos įtakos XX a. antrosios pusės Lietuvos pramonės raidai. Jis buvo ne tik faktinis laboratorijos vadovas, bet ir 41 ūkiskaitinės sutarties vykdytojas ir vadovas 1957–1977 metais. Į pensiją išleistas 1977 m.

Jurgis buvo mėgiamas ir laukiamas bet kokioje draugijoje. Buvo linksmas, sąmojingas, mėgo dainas. Pats daug vargo patyręs, buvo labai dėmesingas kitiems. Džentelmenas. Visada tęsė duotą žodį. Jurgis Zdanys mirė Kaune 1988 m. vasario 2 d. Palaidotas Karmėlavos kapinėse.

Parengė Vytautas Miškinis pagal Leonardo Rinkevičiaus medžiagą

Jonas ŽILEVIČIUS (1911 m. birželio 1 d. Rygoje, Latvija–1980 m. kovo 24 d. Vilniuje) – Lietuvos inžinierius elektrikas, energetikas, elektrografijos pradininkas Lietuvoje.

Tėvai lietuviai, gimė Šiauliuose. Pirmojo pasaulinio karo metais nuo 1915 m. šeima gyveno Ukrainoje. 1934 m. baigė Charkovo elektrotechnikos institutą. 1931–1941 m. dirbo inžinieriumi Charkovo žemės ūkio elektrifikacijos ir mechanizacijos institute. 1941–1944 m. Tambovo (Rusija) gamyklos „Komsomolec“ vyriausiasis energetikas.

1944–1948 m. LSSR komunalinio ūkio ministerijos (iki 1946 m. Komunalinio ūkio liaudies komisariatas) vyriaus-

siasis energetikas, ministro pavaduotojas. 1948–1951 m. LKP CK pramonės skyriaus vedėjo pavaduotojas. 1951–1954 m. Vilniaus žemės ūkio mechanizacijos technikumо elektrotechnikos dėstytojas. 1953–1956 m. Vilniaus pedagoginio instituto Fizikos katedros vyresnysis dėstytojas. Čia įkūrė elektrografijos mokslinio tyrimo laboratoriją, su savadarbe įranga padarė pirmąsias elektrografijas ant seleno. 1956 m. įsteigto Poligrafijos mašinų gamybos mokslinio tyrimo instituto filialo Vilniuje vadovas. 1957–1966 m. iš filialo perregistruoto Elektrografijos instituto Vilniuje direktorius, nuo 1966 m. skyriaus vedėjas. Čia buvo sukurtas pirmasis kopijavimo aparatas SSRS „ERA“, kurį 1960 m. pradėjo gaminti Kauno eksperimentinė automatizacijos priemonių gamykla.

Nuo 1970 m. – technikos mokslų kandidatas. Registruota apie 20 asmeninių išradimų patentų. Nuo 1961 m. – LSSR nusipelnęs išradėjas 1973 m. SSRS valstybinė premija (su kitais) už elektrorentgenografijos sukūrimą ir įdiegimą medicinoje.

Mirė 1980 m. Palaidotas Vilniuje.

Parengė Vilius Šaduikis

Vytautas MIŠKINIS (g. 1946 m.) inžinierius, technikos mokslų daktaras, energetikos ekspertas, Biografijų skyriaus bendraautoris ir sudarytojas

LIETUVOS ENERGETIKOS RAIDOS SVARBIAUSIOS DATOS (IKI 1941 M.)

XV–XVI a. plinta įvairūs įrenginiai, naudojantys vandens ir vėjo energiją grūdų malimo, patrankų liejimo, popieriaus gamybos ir kitiems procesams. Vilniuje Neries upėje veikė plūduriuojantys vandens malūnai.

1753 m. Vilniaus universitete demonstruojama pagal prof. T. Žebrausko projektą pagaminta trinties principu veikusi elektros mašina.

1824 m. Trakų apskrities Strėvininkų dvare panaudojamas vandens ratas kuliamajai sukuti. Tai pirmasis mechaninis variklis Lietuvos žemės ūkyje.

1824 m. Klaipėdos uoste priregistruotas pirmasis garlaivis.

1840 m. Klaipėdoje J. Masono metalo ir medžio apdirbimo įmonėje įrengta garo mašina. Tai pirmasis Lietuvos pramonėje šiluminis variklis.

1847 m. Kaune pradėjo veikti pirmasis Lietuvoje malūnas, kuriame įrengta garo mašina.

1860 m. Trakų apskrities Lentvario dvare pradėta naudoti garo mašina kuliamajai sukuti. Tai pirmasis Lietuvos žemės ūkyje šiluminis variklis.

1860 m. rugsėjo 4 d. į Vilnių atvažiavo pirmasis traukinys.

1861 m. pradėjo veikti Klaipėdos dujų fabrikas.

1864 m. pradėjo veikti Vilniaus dujų fabrikas.

XIX a. aštuntojo dešimtmečio pradžioje Šilutes apskrityje įkurtos pirmosios durpių kuro gamybos įmonės Lietuvoje.

1890 m. Kretingoje, Juozapo Tiškevičiaus dvaro vandens malūne įrengus elektros generatorių, elektra apšviesti dvaro rūmai. Tai pirmoji hidroelektrinė Lietuvoje.

1892 m. Rietave, Bogdano Oginskio dvaro lėtpjūvėje įrengus malkomis kūrenamą katilą, garo mašiną su 120 V įtampos, 300 A nuolatinės srovės, apie 36 kW galios elektros generatorium, apšviesti dvaro rūmai, bažnyčia ir Rietavo miestas.

1898 m. Kaune, R. Tilmanso metalo fabrike, pradėjo veikti pirmoji Lietuvoje pramonės įmonės elektrinė. Jos galia 40 kW. Apšvietė fabriko pastatus ir teritoriją.

1900 m. sausio 2 d. Kaune pradėjo veikti pirmoji Lietuvoje viešoji centrinė elektrinė. Čia įrengtos 4 vienacilindrės garo mašinos su 8 nuolatinės srovės generatoriais, galia 350 kW.

1900 m. Klaipėdoje pastatyta viešoji centrinė elektrinė. Elektrinėje veikė vertikalieji garo varikliai su nuolatinės srovės, 550 V įtampos generatoriais, galia – 250 kW.

1902 m. Vilniaus geležinkelio stotyje įrengta elektrinė apšvietė geležinkelio stotį.

1903 m. vasario 14 d. pradėjo veikti Vilniaus centrinė elektrinė. Čia įrengti du garo katilai, dvi po 350 AG horizontalios garo mašinos su nuolatinės srovės 440 V generatoriais, galia 500 kW.

1904 m. Klaipėdoje pradėjo veikti elektrinis tramvajus. Tai pirmasis ir vienintelis Lietuvoje veikęs elektrinis tramvajus.

1908 m. Kauno geležinkelio stotyje buvo įrengta 250 kW galios elektrinė.

1908 m. komisijos Rusijos vandens jėgoms tirti pirmininkas prof. G. Merčingas pateikė pirmąjį eskizinį projektą Nemuno kilpos hidro ištekliams panaudoti.

1912 m. Kaune R. Tilmanso metalo fabrike pradėjo veikti 1675 AG galios pirmoji garo turbina su kintamos srovės, 1300 kW galios, 525 V įtampos elektros generatorium.

1913 m. Vilniaus viešojoje centrinėje elektrinėje pradėjo veikti 1200 AG garo turbina su dviem po 425 kW generatoriais. Tai pirmoji garo turbina Lietuvos viešosiose elektrinėse.

1916 m. Lietuvoje Gulbinės ir Andriejūnų (Zarasų rajone) elektrinėse naudota generatorinė aukštosios 3 kV įtampos kintamoji elektros srovė. Nutiestos pirmosios Lietuvoje 15 kV įtampos elektros tiekimo linijos (apie 400 km) į Zarasus, Uteną, Daugpilį.

1923 m. birželio mėn. pradėjo veikti aukštosios 6 kV generatorinės įtampos Bačiūnų šilumine elektrinė. Pirmojo generatoriaus galia 270 kW. Kurui naudojo vietines durpes.

1928 m. Lietuvos universitetas Kaune išleido pirmąjį inžinierių elektrikų laidą.

1929 m. spalio mėn. pradėjo veikti Klaipėdos naujoji šilumine elektrinė. Pirmojo generatoriaus galia 1900 kVA.

1930 m. pradėjo veikti Petrašiūnų šilumine elektrinė. Pirmojo generatoriaus galia 4 MVA.

1933 m. pradėjo veikti Petrašiūnų popieriaus fabriko šiluminė 2500 kW galios elektrinė.

1935 m. sudarytas pirmasis kuro balansas Lietuvoje.

1936 m. vasario 15 d. įsteigtas Lietuvos energijos komitetas.

1936 m. rugsėjo mėn. Vašingtono III Pasaulio energetikos konferencijoje Lietuva priimta Pasaulio energetikos tarybos nare.

1937 m. lapkričio 12 d. įsteigta AB „Elektra“.

1939 m. birželio 12 d. užfiksuota, kad veikia stambus objektas – Kauno klinikų katilinė su šildymo sistemomis. Tai – centralizuoto šilumos tiekimo Lietuvoje pradžia.

1939 m. birželio 30 d. priimtas elektros energijos tvarkymo įstatymas.

1940 m. gegužės 14 d. patvirtintas pirmasis Lietuvos elektrifikavimo planas.

1940 m. pradėjo veikti Rėkyvos viešoji šilumine elektrinė. Pirmojo generatoriaus galia 2500 kW. Kuras – durpės.

1941 m. įjungta 30 kV įtampos elektros tiekimo linija Rėkyva–Radviliškis–Panevėžys.

PAVARDŽIŲ RODYKLĖ

- Abramavičius Mečys 150
Abramsonas 51
Abromavičius Petras 150
Abukauskas Petras 149
Acas Jonas 250
Adomulis B. 314
Aglinskas Vladas 123, 248
Akundavičiūtė S. 148
Aleksna J. 371
Aleksnavičiūtė Vanda 367
Aleksandras III, imperatorius 26
Aleksandravičius-Aleksis Bronis-lavas Vincas 248
Aleksandravičius Antanas 100
Aleksandravičius S. 118
Ališauskas Vincas 151
Ambrasas 72
Amolevičius Česlovas 151
Andriūnas J. 134, 140
Andriušis Serafinas 149, 151
Antonovičius A. 21
Arštikaitis Antanas 150
Asevičius-Acus-Acukas Jonas 164, 177, 249
Aueris Karolis 76
Augas Ignas 150
Augustaitis A. 263, 310
Avižonis Jonas 140, 238, 242, 250, 251
Avižonis Petras 113, 250, 358
Avižonis Saulius 251
Azguridsi A. 141
Babarskas V. 142
Babilius Vincas 121, 251, 252
Babilius Vincas Kęstutis 252
Babiliūtė Dalia Marija 252
Babiliūtė Danielė Angelė 252
Bacevičius Kęstutis 148
Bačauskas Anzelmas 4, 111, 261, 263, 268, 296, 311, 312, 322, 325, 353
Bagdanavičienė Irena 253
Bagdanavičius Stasys 252, 253
Bagdanavičiūtė-Zavadskienė Kristina 253
Bagdonavičius Stanislovas 129
Balčiūnienė Irena 229
Balsevičiūtė-Šakenienė Emilija 363
Baltrušaitis Augustas 253
Baltrušaitis Jurgis 253
Balzukevičius Boleslovas 30
Banaitis B. 58
Bandas Leizeris 122
Banėnas A. 237, 238
Banėnas Antanas 254, 255
Baranauskas Kazys 150
Barkauskas Pranas 241
Barkus Juozas 100
Baršauskas Kazimieras 126, 128, 255–267, 322, 329
Bartaška Liucijonas 128
Bartininkaitis Vladas 150
Bartkus Petras 148
Barzda-Bradauskas Juozas 121, 242, 256, 257
Basajevas Ivanas 262
Basanavičius Jonas 152, 301, 306
Baublys M. 299
Baublys Mikalojus 124, 139, 257, 258
Bauknechtas G. (Bauknecht Gottlob) 226
Bederis Leizeris 150
Behal Barbara 229
Bekarevičius Nikolajus 150
Benetas Julijonas 53
Beniušis Leonas 128, 258, 259
Beniušytė Dalia 259
Bertašius Mindaugas 229
Bertulis K. 184
Bertulis Viktoras 149
Bielinytė Aelita 229
Bielinskis Feliksas 143, 181
Bieliuonas Ksaveras 252
Bielskis 97
Bilys Stasys 4, 9, 246, 247, 360
Bimanis M. 246
Bimbinišis Alfonsas 150
Binkevičius Aleksandras 122, 123, 299
Bioševas Arkadijus 151
Bioševas Valėjus 129, 150
Birulis Nikolajus 164, 177, 124
Birutavičius Václovas 126, 140, 242
Biržietis Povilas 151
Biržiška Mykolas 113, 125, 302, 306
Bistrickas A. 155, 164, 177
Bitinaitė Violeta 260
Bitinaitė Vita 260
Bitinas Alvydas 260
Bitinas Felicijonas 259
Bitinas Petras 259
Bitinas Teodoras 149, 150, 259, 260
Bitinas Vytautas 259
Blažauskas Vitas 378
Blaževičius S. 21
Blinstrubas Henrikas 150
Bliūdžius Juozas 260
Bliūdžius Vincentas Antanas 129, 260, 261
Bliūdžius Virgilijus 261
Bobinskis Aleksandras 118, 261
Borisevičius Stasys 53
Bortkevičius Jonas 262
Bortkevičius Mečislovas 149, 150, 262, 263, 310
Boruta Kazys 354
Braudė Izaokas 121
Brazaitis J. 280

- Brazauskaitė Ona 259
Brazauskas Algirdas 353
Breneizeris Evaldas 149
Brilingeris Adolfas 150
Brizgys Vincentas 127
Bronzonas Zalmiras 121
Brunius 164
Bubenaite Galina 251
Būčys Pranciškus 112, 152
Budzis Viktoras 121
Buinevičienė Genovaitė 263
Buinevičius Eduardas 263–266
Buinevičius Kęstutis 266
Buinevičius Otonas 263, 264
Buinevičiūtė Danutė 266
Buinevičiūtė Irena 263
Bulotaitė Nijolė 229
Bulotienė Antanina 316
Burba Konstantinas 129, 184
Burneikis J. 322
Buršteinas Meeris 124
Butavičius A. 376
Butkevičius Rodionas 53
Butkevičius Vladas 150
Butvilas Viktoras 151
Cassan U. 227
Chmieliauskas Algirdas 150
Chodakauskas Tadas 314
Chomskis Romanas Marijonas 149, 151, 266–268
Chomskytė Dalia 268
Chomskytė Laima 268
Christauskas Benediktas 268
Christauskas Mykolas 268
Christauskas Valdas 268
Christauskienė Janina 268
Cimkauskis 97
Civinskas 164
Čechavičius Povilas 120
Čeičys J. 237, 238
Čeičys Jonas 269
Čeledinas Juozas 269
Čeledinas Rimantas 270
Čeledinas Stasys 269, 270
Čeledinienė-Varnelytė Paulina 269
Čelka Adomas 150
Čelkys Jokūbas 150
Čepinskis Vincas 112
Čepinski V. 152
Čeputis Klemensas 122
Černeckis V. 55, 58
Černiauskas Juozas 150
Černiauskas Stasys 53
Černiukas Viktoras 150
Česevičius A. 148
Česnakavičius Vytautas 151
Česnys Gintautas 229
Čipliestė J. V. 314
Čiurlionis Mikalojus Konstantinas 263
Čiurlys Jurgis 126, 128, 152–155, 159, 177, 237–239, 241, 270, 315
Dabkus Kazys 151
Dačinskas (Dačys) Juozas 177, 271
Dagys V. 252
Dalinkevičius Juozas 164, 237, 272, 273, 343
Damušis Adolfas 119, 126, 127, 174
Damušis Saulius Jurgis 279
Damušis Vytautas Bernardas 279
Damušytė Indrė Marija 279
Danys (Daniliauskas) Juozas 121, 273
Danta A. 237
Daugėla Vladas 274, 275
Daukantas Teodoras 141, 152
Davidavičius Eduardas 150
Davidavičius G. 177
Deksnyš Jonas 275, 276
Deksnyš Juozas 150
Deksnytė-Mockienė D. 276
Deltuva J. 342
Deveikis Juozas 150
Didenka Teodoras 276
Didžiulis 110
Dikšas Vincas 150
Dirmantas Stasys 127, 128, 143, 155, 184, 276, 277
Dlugoberskis Vladas 149
Dlugošas Janas 188
Dmitrijevas 97
Dobkevičius Balys 121
Domaševičius (Damušis) Adolfas 277–279, 358
Domeikaitė Antanina 250
Dominas Kostas 279
Dorošukas Eugenijus 279–281
Dorošukas Sergejus 279, 280
Dorošukienė Aleksandra 279
Dragašius J. 164
Drąsutis Pranas 72, 73, 106, 118, 120, 121, 164, 179, 227, 237–239, 241, 242, 244, 281, 309, 323, 374
Draugelis Bronislovas 129
Drunga Vytautas 129
Dubeneckis M. 361
Dubeneckis Vladas 167, 179, 180
Dubeneckis Vladimiras 361
Dūda Napoleonas 17
Dundulis Jonas 149
Duoba Juozas Kęstutis 151
Dušauskas-Duž K. 177
Dvorskis Joselis 125
Eidrygevičius Stasys 237–239
Eidukynas Stasys 150
Eimutis Pranas 369
Einoris Balys 149
Elsbergas Vytenis Juozas 129
Eriksonas E. 141
Falejevas Dmitras 128
Fasiulionis Albertas 128
Fedaravičius Viktoras 151
Fiodorovaitė Larisa 122

Frenkelis Chaimas 97, 98, 101
 Fritzsch Anke 229
 Funkas Arnas 361
 Gabrys J. 164, 177
 Gageris Oskaras 100
 Gaigalis K. 153, 164
 Gaina Jonas 150
 Gakienė B. 151
 Galdikas J. 302
 Galinis J. 140
 Galvanauskas Ernestas 51, 131, 233, 282, 283
 Ganelevičius Vladas 100
 Garbaravičius Jonas 283, 284
 Garšva Bronius 58, 149, 154, 175, 177, 179, 180, 285
 Gasiliūnas Ignas 149
 Gasperavičius Pranas 149
 Gastilovas J. 65
 Gasvėras Albertas 53
 Gavelis Antanas 148, 286
 Gedrimas Martinas 53
 Genevičius Juozas 150
 Gerbstas Maksimilijanas Richardas 287
 Germanas Kazys 287
 Getneris J. 164, 182
 Giedraitis Stasys 100
 Giedraitytė-Šakenienė Stanislava 365
 Gilius Jonas 129
 Gimbutas L. 134, 140
 Ginsburgas Sergėjus 122
 Gylys Vladas 150
 Glatmanas Julius 36, 41
 Glazeris Jakovas 55
 Glemža Liudas 229
 Glodenis A. 177
 Gluosnis Aleksandras 124, 229, 248, 285, 299, 300, 331, 367, 370, 373
 Gocas Samuilas 121
 Gontytė Birutė 324
 Gordevičius A. 177
 Gorodeckis Vasaris 123–125, 177, 288, 299
 Graičiūnas V. 148, 149
 Gravrogkas (Graurogkas) Antanas 124, 125, 288–290, 329
 Gravrogkas (Graurogkas) Julijonas 113, 126, 127, 131, 132, 138, 140, 142, 144, 145, 147, 148, 153, 289, 290, 299
 Gravrogkas Jurgis 290
 Gribneras Vylius 53
 Gribneris Antanas 53
 Grigaliūnas V. 252
 Grigaravičius Vladas 30
 Grigas Domas 149
 Grinas Seikas 150
 fon Grinhof Anna Marija 371
 Grinius K. 368
 Grinkevičius Silvestras 112, 153, 290
 Grižas Stanislovas 150
 Grybauskas Stasys 151
 Grodzianskis Š. 375
 Gruiniūtė Edita 229
 Gruodienė Barbora 291
 Gruodis Antanas 7, 31, 107, 109, 120, 122, 164, 261, 281, 291, 292, 309, 374
 Gruodis Gintaras 292
 Gruodis Kęstutis 292
 Gruodis Leonas 291
 Gruodis Norbertas 291
 Gruodis S. 369
 Gruodytė Adelė 291
 Gruodytė Stefanija 291
 Gruodytė-Šermukšnienė Saulė 292
 Gruzdytė Sofija 250
 Gudinskis S. 227
 Gudzinskas Juozas 186
 Gukovskis Konstantinas 11, 56, 57
 Gustaitis Antanas 264
 Gvildienė Danutė 301

Hartmanas J. 74
 Heifcas 43
 Heleris Jakovas 292, 293, 374
 Henrikas Bitinas 259
 Herbistas Maksimilijonas 150
 Hunebelas K. 72
 Ilgovskis G. 227
 Ilgūnas J. 140
 Ilgūnas Mykolas 151
 Indriūnas Juozas 117, 121, 125, 227, 294–296
 Ivinskis Zenonas 127
 Jablkovskiai, broliai 227
 Jablonskis J. 322
 Jachimovičius B. 193
 Jachimovičius V. 222
 Jackiewicz Benediktas 150
 Jackiewicz Mieczysław 230
 Jagminas Leopoldas 122
 Jakelaitis Kazys 150
 Jakovickas Vladas 118, 126, 136, 140, 148, 177, 296, 366
 Jakšaitis Stasys 297
 Jakštas 61
 Jakubanecas Levas 150
 Jameikis Mečys 297
 Janavičius Aleksas 150
 Janavičius Vytautas 109, 241, 242
 Jančys A. 140
 Janickis Jonas 126, 177, 298
 Janickis Vitalijus 298
 Jankauskas Julius 175
 Jankauskas Juozas 246
 Jankauskas Jurgis 121, 123, 126, 177, 298, 299
 Jankauskas Leonardas 150
 Jankauskas Platonas 112, 299, 300
 Jankevičius Juozas 143, 154, 155, 162, 164, 177, 238, 241, 242, 300
 Janulaitis A. 125

Janulaitytė (Gruodienė) Aldona 291, 292
 Jarušauskas Petras 151
 Jasaitis Viktoras 126
 Jasinskas Jonas 151
 Jasiukaitis J. 155, 177, 179
 Jasiūnas Edmundas 151
 Jatautis Šarūnas 230
 Jezerskis Balceris 193
 Jezierski Andrzej 230
 Jochelis Bernardas 53
 Jočelis Petras 33
 Jodelė Pranas 112–114, 119, 143, 152–155, 164, 172, 175, 177, 237, 238, 278, 301, 302
 Jodikaitis Jaronimas 125
 Jodinskas Adomas 151
 Jokimas A. 140
 Jonaitis Alfonsas 150
 Jucaitis Pranas 127, 302
 Juodakis Stepas 149
 Juodis Egidijus 185
 Jurėnas P. 184
 Jurgutis Vladas 354
 Jurkūnas Jonas 174, 184
 Jurskis Alfonsas 118, 122, 126, 128, 173, 303–305
 Jurskis Juozas Saulius 304
 Jurskis Liutaveris Kazimieras 304, 305
 Jurskytė-Akstinienė Snieguolė Marija Ona 304, 305
 Juška Albinas 149
 Juška Jokimas 150
 Južintas Samuilas 122
 Kaganskis Lipmanas 125
 Kairys (Tumasonis, Kaminskas) Steponas 121, 127, 152, 305–308
 Kairyte-Alekniene Benedikta 305
 Kajutis K. 285
 Kalantarovas P. 385
 Kalašinskas Kazys 53

Kalkytė Olga 266
 Kalnėnaitė Giedrė 311
 Kalnėnas Jonas 311
 Kaminskas J. 142
 Kaminskas Juozas 53, 307
 Kapcevičius Juozas 100
 Kaplanas Jech. 107
 Karazija F. 149
 Katalynas Kęstutis 230
 Katilius Kazys 129
 Kaufmanas Judelis 124
 Kaulakis Leonas 7, 107, 112, 115–121, 126, 158, 164, 177, 179, 234, 241, 263, 281, 291, 308–311, 321, 323, 371
 Kaulakytė Birūta 311
 Kaulakytė Giedrė 311
 Kaunas Jurgis 118, 122, 149, 311, 312
 Kaunas K. 184
 Kaunas Vitalius 149
 Kavaliukas Adomas 150
 Kaveckis Mykolas Stasys 312, 313, 343
 Kavolienė Zosė 351
 Kavolis Vytautas 351
 Kazakevičienė Nina 281
 Keliuotis Povilas 150
 Kemešis Laurynas 151
 Ketvirtis Antanas 151
 Kiaulėnas P. 184
 Kiaunė Vladas 149
 Kiršlys Povilas 150
 Kiškinas Jonas 72, 132, 140, 144
 Kitkauskas Napoleonas 230
 Kizlauskas Juozas 121
 Klementavičius H. 55, 58
 Klibavičius Kazys 53
 Klibinas Richardas 53
 Kličmanas Vaclovas 314
 Kličmanas Vytautas 314
 Kličmanas Vladas 109, 242, 313, 314

Kličmanienė Uršulė 313
 Klimas Petras 306
 Klimauskas Kazys 124
 Kniežaitė Milda 230
 Kolodnas 143
 Kolodnas Aronas 124
 Kolupailaitė Eugenija 316
 Kolupailaitė-Masiokienė Evelina 316
 Kolupaila Steponas 114, 119–121, 126, 140, 152, 164, 177, 181, 237–239, 270, 276, 315, 316, 322, 331, 348, 354
 Kopylovas 143
 Kornus 72
 Koroliovas Jurgis 121
 Koroliovas N. 311
 Kovalenko Marija 280
 Kovalskis J. 164
 Kozakevičius J. 314
 Krajauskas Jonas 100
 Kraszewski Józef Ignacy 230
 Krikščiūnas Antanas 148, 286, 316, 317
 Krikščiūnas Jurgis 317
 Kripas M. 158, 164, 177, 235
 Kripas Stasys 317
 Kristlinas Alfredas 53
 Kriščiukaitienė I. 151
 Kriščiukaitis Donatas 151, 247, 325
 Kriščiukaitis Kazys 155, 177
 Kriščiūnas Jonas 318
 Kriščiūnas Kostas 122, 164
 Krištopaitis B. 142
 Kritskaitė Olga 290
 Krivickas Sigitas 96
 Krolis G. 140
 Krupavičius Mykolas 354
 Kubilius Petras 129
 Kučinskas Jonas 129, 319
 Kudirkaitė Dalia 357
 Kudirka Vincas 53

- Kudokas Stasys 143, 144, 164
 Kuizinas Stasys 151
 Kulikovskis L. 385
 Kuodis Jonas 319
 Kuolas Pranas 149
 Kupčinskas J. 329
 Kupčinskas Juozas 113
 Kurmytė Irena 379
 Kutas Saulius 4, 279, 328, 332, 333
 Lalansas 17, 20, 21
 Lamauskas Andrius 149
 Landsbergis Vytautas 162, 177, 339
 Langė Artūras Enrikas 73, 117, 121, 177, 179, 251, 320, 321, 359
 Langė Eugenijus 179, 321
 Langmanas 42
 Lapšys Aleksys Aleksandras 122
 Lasinskas Mykolas 7, 321, 322
 Latvėnas Jurgis 140, 143
 Laucius Jeronimas 4, 247, 325
 Laurinavičiūtė Janina Izabelė 266
 Lazauskas G. J. 184
 Legas Jonas 149
 Leipus Leonas 150
 Leonaitė-Kairienė Ona 308
 Lessneris G. A. 27
 Levinsonas Josifas 125
 Liaudis Borisas 252
 Liaukonis Alvydas 18, 19, 96
 Limba M. 142
 Linartas 166
 Linkaitis Juozas 6, 7, 120, 127, 247, 323–325
 Linkaitytė Eglė 324
 Linkaitytė Giedra 324
 Linkevičiūtė Marytė 323
 Linkaitytė-Šimkienė Dalia 324
 Linkevičius Juozas 323
 Linkevičius Petras 100
 Liubinas Vytautas 129
 Liudendorfas 306
 Liudvika Karolina, Brandenburggo markgrafienė 214
 Liutcau Mykolas 150
 Liutkus 63
 Lorijonovas V. 43
 Losinskas J. 121
 Lozoraitis Stasys 63, 250
 Lukavičius N. 63
 Lukošūnas Pranas 149
 Lukšė Jonas 305, 308
 Lukšionytė-Tolvaišienė Nijolė 60
 Lungys Benediktas 150
 Maceina Antanas 127
 Macevičius J. 322
 Maciejauskas J. 314
 Macijauskas Antanas 58, 96
 Mackevičius Tadas 149
 Mačiūnas Aleksandras 118, 128, 174, 177, 179, 238, 325, 350
 Mačiūnas Jurgis 325, 374
 Mačiūnas Vytautas 128
 Mahe Yvette 231
 Majeris Georgas 353
 Makauskas Jonas 149
 Makauskas Mečys 151
 Makauskas Viktoras 151
 Malažanas M. 43
 Malinovskis Vladislovas 21–28
 Mandelis Simonas Emanuelis 49
 Marcinkus F. 142
 Marcinkus J. 140
 Markauskienė Gražina 249
 Markevičius Dionizas 100
 Markinas Aleksandras 261, 326
 Markūnas Pr. 177
 Martinavičius Edvardas 129
 Martinka Napoleonas 129, 151
 Martynaitis M. 130
 Martusevičius Juozas 30, 31, 326, 327
 Masiliūnas K. 125
 Masiulis Feliksas 127, 266
 Mastautas Česlovas 150, 327, 328
 Mašiotas Jonas 126
 Matyckas Jonas 126, 140
 Matulaitis Jurgis 255
 Matulis Jonas 304
 Matusevičiūtė Konstancija 259
 Mazuras J. 293
 Mazūras Petras 31
 Mažeikienė Elena Danutė 250
 Mečkauskas Tadas 150
 Meerovičius Michail 124
 Meilus Elmantas 231
 Mekas Viktoras 4, 270, 346, 352, 357, 379
 Melešis Stasys 150
 Mėlinis A. 141
 Merčingas G. 388
 Merdokus Viljamas 74
 Merfeldas Stasys 149
 Meškauskas Juozas 127
 Meškauskas Leonas 150
 Meškauskas Mykolas 151
 Meškauskas Viktoras 150
 Michelevičius Stasys 328
 Mičiulienė Jūratė 231
 Mikaila Jurgis 124
 Mikalauskas Jonas 122
 Mikševičius 97
 Mikuckas P. 55, 58
 Mildažis Antanas 139
 Milenskis Nikalojus 129, 149, 328–331
 Milevskaitė Elena 331
 Miliūnas Kęstutis 151
 Miliūnas Vytautas 150
 Milius V. 231
 Milvydas J. 148, 181
 Mironas Vladas 362
 Misiūnas Zenonas 149
 Miškinis Vaclovas 293
 Miškinis Vytautas 4, 249, 250, 252, 255, 257, 258, 262, 269, 271–276, 279, 282, 283, 286,

- 288, 296–298, 301–303, 305, 308, 313, 314, 316, 318, 320, 321, 325, 326, 331, 339, 340, 342–344, 346, 349, 350, 352, 354, 355, 359, 360, 362, 367, 371, 372, 374–376, 383, 385, 386
 Mižutavičius (Mingaudas) Leonardas 122, 164, 331
 Mykolaitis Liudas 151
 Moisiejevas Leonas 150
 Mongirdas Tadas 121, 331
 Mongirdas Vladas Jonas 331
 Monkevičius B. 142
 Montvila Aleksandras 332
 Montvila Juozapas 21, 332, 333
 Montvila Stanislovas 332
 Montvila Vincentas 332
 Morkūnas Aleksandras 149
 Mošinskis Vytautas 113, 114, 126, 128, 153, 154, 161, 175, 177, 180, 333, 341
 Motiejūnas Sigurdas 151
 Motuzai, broliai 166
 Mulevičius Povilas 334
 Mulokas J. 184
 Muravjovas Michailas 17, 19, 20
 Nagevičius V. 141, 142
 Nargėlas A. 263, 310
 Naruševičius T. 152
 Narutavičius Petras 42, 43
 Narutavičius Stanislovas 306
 Narutienė-Lukoševičius Elvyra 336
 Narutis Vytautas 336
 Narutis-Žukauskas Pilypas 335
 Narutytė-Kasniunienė Rasa 336
 Narutytė-Quinn Dainė 336
 Natkevičius Kazimieras 336, 337
 Nausėdaitė Nina 148
 Navickas Petras 53
 Neimanas Liudvikas 150, 385
 Nekrašas Justinas 7, 149, 261, 292
 Nevodnianskis Ježis 338
 Nevodničanskis Henrikas 337, 338
 Nevodničanskis Tomašas 338
 Nevodničanskis Viktoras 29, 32, 337, 338
 Noreika Pranas 7
 Norkaitis Jonas 237, 238, 338, 339
 Noskovas Vladas 151
 Novickis Antanas 154, 155, 164, 177, 238, 241, 339
 Novodvorskis Andrius 125, 181, 252, 340–342
 Novodvorskis Juozas 63, 65
 Numas Abraomas 122
 Nurka Mečislovas 61
 Oginskis Bogdanas 11, 266, 387
 Oplenderis V. (Opländer Wilhelm) 226
 Ostasevičius Kazys 151
 Oškiniš Bronius 139, 150
 Pabiržis Alfonsas 150
 Pajaujis-Javis Juozas 354
 Pakuckas Česlovas 342
 Panikas Juozas 151
 Parčevskis J. 21
 Paškevičius Antanas 150
 Paškevičius Justas 149
 Paškevičius Vytautas 343
 Paškievič-Kairienė-Ciotka Aloiza 308
 Paškovskis-Paškovičius 33
 Paulauskas Mečys 151
 Paulėnas Julius 149
 Pauliukonis V. 140
 Pavilčius Vytautas 122
 Pečiukaiytė-Bitinienė Julija 260
 Peldavičius 143
 Penkaitis P. 132
 Peras J. 177
 Petraitis 61
 Petraitis Petras 150
 Petraitis Vytautas 136, 140, 148, 156, 181, 344
 Petrauskaitė Marija 263
 Petrauskas Henrikas 150
 Petrauskas Julius 150
 Petrauskas Juozas 150
 Petrauskas Zigmas 150
 Petronis Marijonas 344–346
 Petronis Motiejus 344
 Petronis Petrus 313
 Petronis Saulius 346
 Petronis Virginijus 345
 Petronytė Jurga 231
 Petronytė Vitalija 345
 Petrulis Juozas 231
 Petrulis Kęstutis 149
 Petruševičius Bronius 129, 346
 Petruševičius Juozas 266
 Petruševičiūtė-Karčiauskienė Laima 346
 Piegutowski Liudwik 36
 Piežienė Julija 250
 Pyplys Kazimieras 148
 Plat Hugh 218
 Plechavičiūtė Aldona 345
 Plukas Vladas 150
 Podberskis Jonas 33
 Pranckūnas A. 285
 Przędziecka Česlovas 129
 Pšemeneckis Cezaras 347, 348
 Pšibiliauskaitė Jadvyga 279
 Puidokas Alfonsas 149
 Pundzius Algirdas 384
 Puodžiūnaitė-Grabauskienė Žydrė 349
 Puodžiūnas Juozapas 349
 Puodžiūnas Juozas 149, 150, 348, 349
 Puodžiūnas Vytautas 96
 Purėnas Antanas 113, 125, 126, 128, 341, 369
 Purnaitė-Stukienė Marijona 363
 Purvinas S. 375

Putčė Adolfas 151
 Putrimas Aleksandras 72, 109, 110, 117, 118, 120–122, 126, 164, 350, 375
 Puzinaitė-Kairienė Uršulė 305
 Račkauskas V. 155
 Radvilai 214
 Radvila Našlaitėlis Klecka 193
 Radzevičienė-Rimkutė-Rimkevičiūtė Elžbieta 350
 Radzevičius Pranas 350
 Radzevičius-Radis Stasys 32, 33, 121, 350, 351, 352
 Radzevičius Valerijonas 150
 Ragauskas Aivis 231
 Ragauskienė Raimonda 231
 Ramanauskaitė Julija 352
 Ramanauskas Albinas 121, 352
 Ramanauskas Juozapas 352
 Ramanauskienė Uršulė 352
 Rašauskienė Larisa 149, 352, 353
 Raščius Juozas 150
 Ratautautas L. 65
 Reingardas T. 141
 Reisonas K. 177
 Rėklaitis J. 164, 285
 Ribačauskas Antanas 53
 Riekumas Kostas 149, 151
 Rimas Alfonsas 128
 Rimka Albinas 238, 241, 353
 Rimkevičius Adolfas 53
 Rimkevičius Bronys 53
 Rimkus Kazys 121, 164, 177, 237–239, 246, 354
 Ringys Pr. 110
 Rinkevičius Leonardas 385
 Rymeikis Juozas 149, 151
 Rytšelis H. (Rietschel Hermann) 222
 Romas Ch. 107
 Romeris Mykolas 113, 125
 Rostkauskas 149
 Rožėnas Šolomas 150
 Rubšteinas Eugenijus 122
 Ruibys Kazys 150
 Ruibys Petras 150
 Rukšta Česlovas 46
 Rumford, Benjamin Thompson 207
 Rumšaitė Malvina 270
 Rusteika 104
 Ruzveltas Franklinas 239
 Ružinskas Zenonas 4, 287, 348, 378
 Sadauskas Tadas 150
 Sadovskis Mendelis 125
 Sakalas Juozas 150
 Saladžius P. 143
 Saligeris R. 319
 Samalavičius S. 231
 Sapijauskas Pranas 151
 Sargautis Maksimilijonas 355
 Sarvutas Juozas 100
 Saurazas Zigmas 150
 Seliokas Vincas 149
 Semėnas A. 184
 Semenavičius Alfonsas 122
 Senkus M. 121
 Sidaras Pranas 356
 Sinkevičius Eduardas 150
 Sinkevičius V. 148
 Sipavičienė-Jagminaitė Eugenija 356
 Sipavičius Algimantas 357
 Sipavičius Bronius 356
 Sipavičius Eugenijus 129, 149, 150, 356, 357
 Sipavičius Feliksas 121
 Sipavičius Kęstutis 357
 Sirutavičienė Irena 358
 Sirutavičius Jonas 359
 Sirutavičius Vytautas 358
 Sirutavičius Vladas 358, 359
 Sirutavičiūtė Irena 358
 Sitnikas Viktoras 149
 Synušas Adomas 150

Skipitis Rapolas 241
 Sklodovska-Kiuri Marija 303
 Skurvydas Stasys 122
 Skvarčinskas Jonas 149
 Slavėnas Paulius 126
 Slavinskas Antanas 151
 Sleževičius Mykolas 307, 354, 368
 Sličys Balys 152
 Sliesoraitis E. 142
 Smetona Antanas 9, 16, 143, 162, 177, 306, 364
 Smilgevičius Jonas 42, 53, 359, 360
 Snarskis Bronius 150
 Sniečkus Antanas 252
 Songailaitė Roma 231
 Songaila Mykolas 124, 177, 179, 223, 360, 361
 Spiridavičius M. 140, 149
 Sruoga 65
 Sruoga Balys 354
 Staknys Eduardas 150
 Stanaitis Jonas 118, 122
 Stanaitis P. 137, 140, 153
 Stanelka Zigmas 148
 Stanišauskis Jokūbas 133, 143, 155, 177, 235, 238, 241, 246, 247, 361, 362
 Staniškis Antanas 125, 164
 Stankevičius J. 306
 Stankevičius Marijonas 150
 Stankevičius St. 144
 Stankevičius Vladas 149
 Stašaitis Vytautas 148
 Stašys Konstantinas 41
 Staškevičius Mykolas 129, 149, 362
 Statkus Algirdas 150
 Staugaitis Justinas 152
 Stefanija Beržanskaitė-Beniušienė 259
 Steikūnas Juozas 151
 Stonis N. 177

Stonys M. 121
 Stravinskas Petras 150
 Strazdas Dainius 231
 Strazdas Rimvydas 4, 131, 286, 289, 290, 317
 Strigūnas Aleksas 149
 Strumickienė Ilona 279
 Stukas Arvydas 363
 Stukas Gintautas Vladas 363
 Stukas Juozas 363
 Stukas Vladas 363
 Stukienė Eugenija 363
 Stulgaitis Vladas 150
 Stulginskis Aleksandras 112
 Stulginskis St. 164
 Stumbras Algirdas 8, 149, 292, 363
 Sutkutė Stasė 261
 Szewczyk Jarosław 231
 Szyłejko Kazimierz 22, 29, 36, 38, 39
 Šaduikis Vilius 3, 4, 233, 254, 277, 288, 291, 327, 334, 336–338, 361, 363, 365, 369, 380–382, 386
 Šakas Pranas 53
 Šakenienė 163
 Šakenis Julijonas 363
 Šakenis Konstantinas 132, 143, 148, 153, 155, 159, 160, 162, 171–173, 363–365
 Šakenis Pranciškus 363
 Šakenis Romualdas 365
 Šakenytė Rita 365
 Šalčius P. 369
 Šalčiuvienė Aldona 314
 Šaliapinas Fiodoras 348
 Šalkauskis Julijonas 97, 305
 Šalkauskis Kazys 305
 Šalkauskis Stasys 113, 125, 305
 Šarakauskas Marijonas 151
 Šarka A. 140, 143
 Šatraitis Albinas 129, 149

Šaulys Jurgis 306
 Šeinzonas B. 177
 Šernas P. 140
 Šeršnevskis Dovydas 55
 Šibanovas Vladimiras 329, 366, 367
 Šimaitis Viktoras 151
 Šimanskas Antanas 367
 Šimanskas Dainius 367
 Šimanskas Rimantas 367
 Šimanskienė (Vaičiulytė) Stasė 367
 Šimanskis Dainius 367
 Šimanskis Rimantas 367
 Šimanskis (Šimanskas) Stasys 129, 367
 Šimkauskaitė Genovaitė 380
 Šimkus Jonas 62, 112, 177, 237, 324, 359, 367–369
 Šimkus Regimantas Henrikas 324
 Šimoliūnas Jonas 112, 120, 128, 152, 153, 173, 174, 369, 370
 Šimonavičius Povilas 125
 Šlapikas Algirdas 129
 Šležas Antanas 265
 Šlinzonas Benjaminas 124
 Šliogeris Antanas 371
 Šliogeris Jeronimas 63, 117, 118, 121, 122, 153, 308, 331, 352, 370, 371
 Šliogeris Tadas 371
 Šliogeris Vaclovas 371
 Šmatceris Raulis Ferdinandas 11, 49, 50
 Šniukšta 162
 Šopauskas Jonas 126
 Špėderis Valdemaras 150
 Šteinbacheris Artūras 149
 Šternbergas Henrkas 150
 Štokas Šmuilas 124
 Šuipys P. 141, 142
 Šukevičius Alfonsas 129
 Šulcas Karolis 100
 Šulcas (Šilius) Augustas 371, 372

Šulcas Tadas 123, 140, 299, 372
 Šušys Leonas 373, 374
 Švažas Kazys 308
 Švedas S. 184
 Švedrys E. 139
 Taleikis Viktoras 149
 Tallat-Kelpšaitė-Jurskienė Ona 305
 Tamašauskas Albinas 256
 Tamošiūnas V. 184
 Taujenis Vincas 152, 154, 177, 238, 241, 374, 375
 Telksnis A. 33
 Tilindienė (Bliūdžiūtė) Nijolė Viktorija 261
 Tilmansai, broliai 48, 51, 55–58, 60, 61, 65, 68, 69, 71
 Tilmansas Richardas (Richard Tillmanns) 55, 58, 388
 Tiškevičius Juozapas 11, 387
 Tomaševičiūtė Janina 316
 Tomič Ladislav 231
 Trečiokas Liudvikas 53
 Trečiokas Romualdas 149, 150, 375
 Truncė Kazys 150
 Tūbelis Juozas 104, 143, 235, 362, 364
 Tumasonis-Kairys Antanas 305
 Tumasonis-Kairys Jonas 305
 Tumasonis-Kairys Vincentas 305
 Tumasonytė-Kairyte Antanina 305
 Tumėnas Antanas 152
 Tuskenis Leonas 159, 164, 177, 376
 Tušytė-Petronienė Ona 344
 Uodelis P. 139
 Urbonavičius Bronius 127
 Urbšys Juozas 336
 Urlikas Kazys 149
 Vaičaitienė (Radušytė) Ona 377
 Vaičaitienė Salomėja 377, 378
 Vaičaitis Jonas 377
 Vaičaitis Juozas 377, 378

Vaičaitis Pranas 377, 378
 Vaičaitis Rimantas 377
 Vaičaitytė Angelė 377
 Vaičaitytė Rūta 377, 378
 Vaikas L. 293
 Vaitiekūnas Zenonas 149
 Vaitkevičius Albinas 241
 Vaitkevičius L. 177
 Vaitkevičius R. 177
 Valančius 104
 Valeika Vitulis 4, 276, 328, 334,
 356, 362
 Valikėnas Jonas 149
 Valiukėnas P. 140
 Valiukėnienė Laima 301
 Valiūnas-Valavičius Jonas
 Kęstutis 150
 Valiušienė-Mikalajūnaitė
 Elžbieta 378
 Valiušis Mykolas 378, 379
 Valiušis Rimvydas 379
 Valiušis Viktoras 379
 Valodka Stasys 149
 Valotkienė Laimė 4
 Vanagas Pranas 53
 Varikas Vladas 100
 Vasiliauskas Kazimieras 112,
 132, 140, 379, 380
 Vasilienė Kotryna 380
 Vasilis Arūnas 380
 Vasilis Pranciškus 380
 Vasilis Soteris Pranas 380
 Vasilis-Vasiliauskas Arūnas 381
 Vasilis-Vasiliauskas Konradas
 Brunonas 380, 381
 Vasilytė Aldona Kleopatra 380
 Vėbra Juozas 126
 Veikšna Kajetonas 149
 Diu Velcas Eduardas 21, 49
 Venclauskis K. 97, 358
 Venclova A. 366
 Venskevičius Z. 164

Verbickis Valerijonas (Valerijus)
 124, 152, 182, 223, 226, 232,
 381
 Veščiūnas Eduardas 129
 Vetter Hermann 232
 Vidmantas Jurgis 7, 114, 119,
 153, 155, 161, 175, 176, 177,
 181, 237, 238, 241, 354, 382
 Vienažindys Antanas 352
 Vieta Juozas 149
 Viktorija Petraitytė 344
 Vilčinskas Jonas 383
 Vildė Otonas 151
 Vileišis Jonas 306
 Vileišis Petras 152, 179, 231, 306
 Vilemas Vincas 149
 Viliamas Vl. 343
 Vilimavičius Adolfas 149
 Vilniškis Kazys 149
 Virkutis Pranas 150
 Visockas Juozas 53
 Vitas Jonas 149
 Vitkauskas Arvydas 296
 Vitkūnas Justas 149
 Vizbaras Feliksas 164, 177, 179,
 361
 Voldemaras Augustinas 9, 10,
 364
 Volotka Janušas 313
 Yčas M. 369, 371
 Zabelskis Jurgis 122
 Zabieliene S. 19
 Zabulis H. 285
 Zakarka Ignas 383
 Zalensas Jūratis 316
 Zavackas Juozas 150
 Zawadzki J. 230
 Zdanys Jurgis 118, 129, 130, 149,
 384, 385
 Zikaras Juozas 361
 Zyzas Vytautas 149
 Zostautas J. 117

Zubavičius E. 72, 73
 Žalys K. 132, 140
 Žebrauskas T. 387
 Železnikas Joselis 124
 Žiaunytė Ona 344
 Žilevičius Jonas 385
 Žilinskienė M. 140
 Žitkevičius Eduardas 151
 Žygimantas Augustas 212
 Žygimantas Senasis 193, 213
 Žostautas J. 227
 Žukauskas Algirdas 7
 Žuklys Vladas 252, 305
 Žukovskis N. 347
 Žvirėla Romualdas 150

Александр II, Император 232
 Брейман Адольф 232
 Гольстен Г. В. 232
 Гоц Р. А. 232
 де Граль Г. 232
 Гришечко-Климов С. М. 232
 Зиборов М. Н. 232
 Кашкадаков П. Н. 232
 Лянг 232
 Николай I, Император 232
 Павловский А. К. 232
 Ритшель 232
 Семенов В. Г. 232
 Чаплин В. М. 232
 Юрьев И. Т. 232

TURINYS

Pratarmė	5
Energetikos veterano žodis	6
<i>Stasys Bilys</i>	
Energetikos pradžia ir plėtra Lietuvoje iki 1944 m.	9
Laikotarpio apžvalga	9
Vilniaus miesto dujų įmonė ir elektrinės.....	17
Kauno miesto elektrifikavimo pradžia arba Kauno centrinės, Br. Tilmansų metalo fabriko, Kauno geležinkelio stoties ir Šančių elektrinių istorijos	48
Klaipėdos miesto dujų įmonė ir miesto elektrinės	74
Šiaulių miesto elektrifikavimas. Rėkyvos elektrinė ir 30 kV ETL Rėkyva–Panevėžys	96
<i>Anzelmas Bačauskas</i>	
Energetikos inžinierių rengimas Lietuvos universitete	111
<i>Rimvydas Strazdas</i>	
Kauno aukštesnioji technikos mokykla.....	131
Lietuvos inžinierių ir architektų draugija (sąjunga)	151
<i>Egidijus Juodis</i>	
Statinių šildymo raida Lietuvoje iki 1940 metų.....	185
<i>Vilius Šaduikis</i>	
Lietuvos energijos komiteto steigimas (1936 m.) ir jo veikla	233
Biografijos.....	248
Lietuvos energetikos raidos svarbiausios datos (iki 1941 m.)	387
Pavardžių rodyklė.....	390

Li233 Lietuvos energetika. Šeštasis tomas. Lietuvos energetika iki 1944 m. / Sudarytojas Vilius Šaduikis. – Vilnius: Trys žvaigždutės, 2017, – 400 p., iliustr.

ISBN 978-609-431-083-6

Leidinyje „Lietuvos energetika“ VI t. pateikta informacija apie Lietuvos elektros energetikos pradžią, jos vystymąsi iki 1944 m. bei pirmąsias elektrines Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiaulių zonoje; plati informacija apie to laikmečio energetikos specialistų ruošimą Lietuvoje, Inžinierių sąjungą ir 1936 m. įkurtą Energijos komitetą, kurio veiklos dėka jau 1937 m. pradėjo veikti valstybės kontroliuojama AB „Elektra“, o 1940 m. – savų specialistų suprojektuota, pastatyta ir paleista Rėkyvos elektrinė. Leidinyje yra išsamiai pateikta šilumos ūkio istorija nuo seniausių laikų iki centralizuoto šilumos tiekimo, kurio pirmas ryškus akcentas – Kauno klinikinė ligoninė, pradėjusi veikti 1939 m. Straipsnių autoriai – žinomi Lietuvos energetikai, kurie turi sukaupę daug vertingos istorinės informacijos.

Toliau leidinys supažindina su to laikmečio žmonėmis, kurie kūrė Lietuvos energetikos ūkį, ruošė specialistus. Didelė jų dalis okupacijos metais buvo represuota arba pasitraukė į Vakarų, dėl to jie iki šiol yra pamiršti.

Knyga skirta energetikos specialistams ir visiems besidomintiems Lietuvos energetikos istorija.

UDK 621.3(474.5)

LIETUVOS ENERGETIKA

Šeštasis tomas

Sudarytojas Vilius Šaduikis

Viršeliui panaudotas Kauno elektrinės atvirukas (1916 m.) iš Antano Burkaus kolekcijos, ketvirtam viršeliui – Rėkyvos elektrinės nuotrauka (1954 m.)

Nuotraukos iš archyvų ir asmeninių kolekcijų

SL 369. 2017. 25 sp. l. Tiražas 1000 egz.

Vyriausiasis redaktorius Jeronimas Laucius

Dizainerė Jelena Malinovskaja

Leido „Trys žvaigždutės“, Kalvarijų g. 134-42, LT-08209 Vilnius
tel./faks. (8 5) 276 2408, el. p. JeronimasL@gmail.com, www.tryszvaigzduotes.lt

Spausdino AB „Spauda“, Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius
www.spauda.com